This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

PRESENTED BY
THE HEIRS OF
ELISHA JONES
ASSOCIATE PROFESSOR
OF LATIN 1881-88

PRESENTED BY
THE HEIRS OF
ELISHA JONES
ASSOCIATE PROFESSOR
OF LATIN 1881-88

TITI LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBRI.

EDIDIT

MARTINUS HERTZ.

VOL. III.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.
LIPSIAE MDCCCLXII.

TITI LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBRI.

EDIDIT

MARTINUS HERTZ.

VOL. III. PARS I.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.

LIPSIAE MDCCCLXII.

878
L5
H58
V.3

Gen. Leb. - Tranzyes
1-26-60

ADNOTATIO CRITICA.

MARTINUS HERTZ
GUILELMO WEISSENBORNIO S.

Commentatione peracuta de notionibus quas Livius vocabulo populi subiecerit anno huius saeculi tricesimo emissa tu, vir illustrissime atque humanissime, indefesso studio in Livium interpretandum atque emendandum incubuisti. cuius egregiae operae proventus uberrimos cum in dissertatione de vita ac scriptis Livii primo huius editionis volumini praemissa iustis laudibus extulerim, easdem has laudes nunc iterare nolo, ne modestiae tuae, quae si nimia esse potest, in te sane nimia est, officiam. quanti autem te tuaque faciam, id eo tibi probaturus sum, quod librum hunc qualemcumque ad te potissimum mitto. iam igitur te rogo, vir optime, ut hoc munusculum benigne et indulgenter, ut soles, accipias. aequum ac benivolum iudicium, quod de editione hac mea tulisti, neque huic volumini defore spero, cui et ipsi cum emendationes aliquot 'ad te scriptas misimus' iusta maturaque consilia tua non defuere.

Praefanda praeterea quartae huic decadi Livianae habeo perpauca. nam quae de libris manuscriptis, quorum fundamento librorum ab urbe condita XXXI—XXXX emendatio superstruenda est, in universum dicenda sunt, ea dixi in prolusione supra commemorata p. XXXVI; de pretio autem eorum atque usu ita disseruit Madvigius emendationum Livianarum p. 361 sqq., ut vix haberem, quae addenda viderentur. ipsius Madvigii inventa, quae in altero volumine ad ipsam emendationem adhibere nondum potui, nunc, ut par erat, in usum vocavi et persaepe sagacissimas et eruditissimas eius disputationes vel emendationes mihi subministrasse vel viam certe emendandi praecepisse grato animo profiteor. in aliis, quae ad normam paulo severiorem dirigere mihi visus est, obtemperare ei nolui, ea omnia servaturus, quae cum ex sanae rationis legumque grammaticarum praeceptis tum ex operis Liviani indole aut explicari aut excusari aliquo modo poterant. qua in re, cum libros XXXI—XXXIIII nuper iterum ederes, tu fortasse me ipso vel paulo fuisti cautior. ac nos, qui editiones scholarum potissimum usibus destinatas adornemus, cautius agere debere quam eum, qui commentarios criticos, uni virorum doctorum examini submittendos, conscribat, non est quod lectores admoneam. eorum qui post Madvigium et ab eo excitati in libris his emendandis operam publice nuper collocarunt, H. A. Kochium dico et Mauritium Seyffertum, commentationes nonnullis locis salutem adferre mihi visae sunt, in aliis, qui ad quattuor priores libros pertinent, opere illo tuo magno cum fructu usus sum. nec tamen etiamnunc desunt loci vel depravati vel ambigui. quorum haud parvum numerum a te per reliquos etiam huius decadis libros mox sive firmo iudicio constitutum sive efficacibus remediis sanatum iri confido.

Compendia scripturae in adnotatione critica praeter I. F. Gr., Duk., Dr., Heus., quae explicatione non egent, et ea, quibus praeterea in vol. I et II usus eram (cum Mog. = ed.

244101

Moguntina, Bas. a et b = ed. Basil. a. 1531 et 1535, tum litera W tui nominis nota, ita ut Wt et inde a lib. XXXV W significaret ed. Teubnerianam, Ww Weidmannianam, Wl lectiones Livianas, Wi commentationes nov. annalibus phil. insertas et numero non addito volumen eorum annalium XXVIII) adhibui haec: M = cod. Moguntinus, de cuius lectione numquam ex silentio capienda est coniectura, B (et interdum b = man. 2) cod. Bambergensis, ς, ut antea, = codd. dett., ita tamen ut numquam, ne in numero quidem codd. adferendo, Lov. 5 rationem habuerim, qui ex ed. Campaniana descriptus est cf. Drak. ad lib. XXXVI 34, 10 adn. coll. XXXIIII 40, 4; 47, 7 XXXV 28, 4; 49, 8 XXXVI 41, 5 etc.; g = editio Goelleriana; Ig = Iacobsius apud Goellerum; Krg = Kreyssigius ap. eundem. ipsius Kreyssigii, qui per extremas has duas decades de Livio optime meritus est, lib. XXXIII ed. signavi Kr, eiusdem ed. Tauchnitzianam (usus vero sum ed. form. min.) Krt, eiusdem v. d. annott. ad lib. XXXXI—XXXXV Kra, Krc censuram ed. Bekkerianae insertam ann. lit. Ien. a. 1831 nr. 153 sqq., Krm meletemata; per lib. XXXIII r = ed. Romana, h = Horrio. adornata praeterea sunt omnia secundum eas leges, quas in prioribus voluminibus secutus eram; in rebus orthographicis, cum scriptura cod. M passim tantum et vix ubivis accurate tradita sit, cod. B auctoritas non satis gravis esse videatur, antiquioris quidem scribendi rationis vestigia ex libris enotata, nisi molestias tironibus parare viderentur, servavi, reliqua ad artis praecepta redegi, in ἀδιαφόροις rationes Drakenborchii, quamquam haud ubivis satis sibi constantis, servare malui quam sine iusto fundamento aliquid novare, id quod imprimis ad praepositionum quae dicitur assimilationem pertinet. iam igitur nihil addendum est nisi ut et me et Livium meum iterum atque iterum tibi, vir ornatissime ac doctissime, commendem. vale.

Scr. Gryphiae d. XXIIII m. Mart. a. MDCCCLXII.

Lib. XXXI *in periocha* acarnanis qui *Naz.* ‖ . post pacem — quinquagesimo.] *scripsi cf. c.* 5, 1. *cum v. l.*: post — datam quadra(*spscr.* i)ngentesimo anno ab urbe condita paucis mensibus coeptum est autem anno quingentesimo quinto. *Naz.*; *de* ς *et edd. vett. cf. Drak.*; post pacem Carthaginiensibus datam quadragesimo anno (ab urbe condita) paucis mensibus (coeptum est autem anno quingentesimo quinto). *O. Iahnius* . coeptum est autem anno quingentesimo quadragensimo ab urbe condita, post pacem Carthaginiensibus datam paucis mensibus. Ww ‖ quod] *Naz. corr.* ς: quot *Naz. pr.* cui *Iahnius* ‖ ferre quoque *libri* ferri * (*fort.* nunc) quoque *Iahnius* ferre ** quoque Ww. ‖ I, 3. tris] B *teste Besslero in ed. capp.* 1—24, *progr. gymn. Soltisquell. a.* 1847 *inserta, quacum cf. eundem act. ant.* 1842, 480 *sqq. nov. ann. phil. et paed. suppl.* X 568 *sqq.* ‖ 4. LXXXVII ς *teste Hearnio cf. C. Peterum act. ant.* 1839, 631 *Th. Mommsenium röm. Chronol. p.* 121. *adn.* 210 *ed. alt.*: LXXVIII Bς LXXXVIII (*i. e.* duodenonaginta Kr.) *Glareanus* ‖ primus ς (*Lov.* 1)? *edd. pleraeque* ‖ 5. proximis litori] *Moguntini*: proximi litori (*seu* littori) Bς proximi litoris (*seu* littoris) ς proximis litoris *edd. princ.* ‖ profundum] ς? *Ascensius*: profundam ‖ 8. causa] *N. Heinsius*: causai B caussae (*aut* causae) ς ‖ II, 2. eam] Asianam *vg.* ‖ provinciis] *assecutus erat A. Rubenius* prouintiis B: in proelio cum Boiis *aut* in proelio Boiis ς ‖ 3. P.] *fort.* C. *Dr.* proconsul ς Cn. *edd. ante Ald.* ‖ ut et adnunt(*seu* c)iarent *aut* ut adnunt(c)iarent *aut* ut et nuntiarent (*Dresd.*) ς ‖ 6. Ampium] ς (B §. 7. 9) W: Appium B ‖ qua] Ma.: quam ‖ 7. Mutilum] ς (B. XXXIII, 37, 2) *edd. vett.*: militum B. ‖ 9. VII B *corr.*: IIII. B pr. ‖ icit] ς, *quod eti-*

am XXI 18, 10. 11 *videtur servandum esse*: iecit Bς fecit *Besslerus* ‖ aliut B. ‖ III, 6. eadem scribere ς *Ald.* ‖ IIII, 3. C. et M. Servilii] et m. seruilius B. ‖ L.] C. XXVII 35, 2. 14 t. P *ibid.* §. 1. ‖ hostilus B. ‖ 4. Gillo] B XXX, 21, 2 *et ex sil. infra c.* 8, 8, *ex corr.* 6, 2: cilo B *h. l.*, *unde* Cilo *ubique scripturus eram coll. inscr. Grut.* DXCVII, 9, *ubi M. quidam Fulvius Cilo l.; at meliores ibi testes* Gillo *praebere me edocuit Aem. Huebnerus* (*hodie lapidis huius Carthag. nov. tres modo priores versus supersunt*); scillo B *pr. c.* 6, 2. ‖ Plancus] B *c.* 6, 5: plautus (plantus g) B *h. l.* ‖ V, 1. quingesimo *ex Prisc. de fig. num.* 4, 22 *p.* 1352 *P. Sigonius* ‖ quinquagesimo primo] Ww. *cf. Mommsenii chronol. Rom. p.* 121 *adn.* 210: quinquagesimo uno *F. Lachmannus de font. Liv.* II, 94 q̃|dragensimo uno B quadragesimo uno *vel* quadragesimo primo *vel* quadragesimo ς quinquagesimo *Sigonius* quinquagesimo secundo *Dodwellus* quinquagesimo quarto *Glareanus* ‖ 2. *fort.* primam *I. F. Gr.* ‖ 7. renuntiassent] B; *assecutus erat Dr.* ‖ 9. responderi] B *Duk.*, *Crev.*: respondere ‖ VII, 3. si numquam alias] B *et sic I. H. Vossius Anm. u. Randgl. p.* 280. ‖ proximo certe Ma.: Punico proximo certe Bς proximo Punico certe *et* proximo certe punico ς. ‖ 7. quinto die Ma.: quinto die inde B quinto inde die b *vg.* ‖ 8. nec carthaginiensibus B *cf. Bessleri adn. et* Ww. ‖ *alterum* aequabitis] *add. Fr. Iacobsius add. animadv. in Ath. deipnos. p.* 128 *cf. diatr. de re crit. capp. duo p.* 11 *n.* ** ‖ 10. comparate *I. F. Gr.* comparo *Vossius l. l.* ‖ 11. sed] et *id. ibid.* ‖ 15. iam] Bς *Besslerus*: etiam ς *vg.* ‖ VIII, 3. *fort.* (feciales) decreverunt *I. F. Gr.* ‖ 5. de exercitu B; *fort.* de exercitubus *Besslerus* ‖ 7. consules darent] g *p.* 148: cos. darent B consul daret *vg.* ‖ 8. praesidium *I. F. Gr.* praesidi Ma. 386 *n.* ‖ esse *I. F. Gr.* ‖ 10. haberent] *Muretus*: haberet ‖ VIIII, 1. Ptolomaeo *hic ac saepius* B, *quam scribendi rationem aequabilitatis tantum causa non admisi cf. modo Köhlerum qua rat. T. L. ann. usi sint hist. Lat. atq. Gr. Gott.* 1860. *p.* 86. ‖ (qui nunciarunt) *Crev.* ‖ nunciarunt ς *edd. vett.* ‖ 3. libeat ς *Muretus* ‖ possint *Vossius l. l.* ‖ 7. voveri] *Crev.*: uouere *libri* uouere [licere; ex certa uoueri] Ma. ‖ vovere — pecunia] *in litura* B. ‖ quia ea] *Bekkerus*: quia B si ea *vg.* ‖ quod nisi ς *vg.* ‖ 10. quantam] b *vg.*: qua tamen B quanta *Duk.* ‖ totiens] octiens B *cf.* Krg. 419 *n. c. p.* 273. ‖ X, 2. Celinibus Ilvatibusque] B *cf.* Ww *adn.*: *al. v. ap. Dr.* ‖ 5.: cetero .. dimisso, praeter .. nominis, cum ς *pars edd.* ‖ 7. velit] b: uenit B velint *ci.* Ww. ‖ augere ς *Sigonius* ‖ XI, 1. in Etruria *edd. ante Ald.* ‖ 3. Q. Minutio Bς: *immo* L. Furio, *et sic* ς? *Mediol.* 1505, *al.* ‖ *fort.* (in) vicem *I. F. Gr.* ‖ 5. sciri *Vossius l. l.* ‖ 9. (iussi) *I. F. Gr.* ‖ 10. peterentque] Bς *fere omnes*, *Dr. in adn.*, *v. d. act. lit. Ien.* 1811, 20, 156 *sq.*: petere Bas. a *I. F. Gr.*; *al.* ς *ap. Dr.* ‖ 12. eis] Ma.: ei *libri* (ei) *Vossius l. l.* sibi *I. F. Gr.* ‖ indicasset] B, *tacite Walchius em. Liv. p.* 220, *g. p.* 366 (Ma): iudicasset ς *vg.* ‖ 17. eius .. permittenti] *A. Rubenius*: eius .. permittente Bς eis .. permittente ς *edd. vett. cf.* Wt *praef.* ‖ mutarive] ς *vg. cf.* Kr. Krc. *p.* 273 *sq. Besslerum act. ant. l. l. p.* 485: mutari Bς. ‖ XII, 3. *fort.* quinquennio ante *Crev.* ‖ 4. si qua *Vossius l. l.* ‖ 4 *sq.* fieri . curam — accenderunt] *ex* B *Bekkerus* (*nisi quod* nunciata *Bekk.*) ‖ 6. *fort.* [in] templo Ww. ‖ XIII, 4. aliut B pr. ‖ noxia] Wt. *praef.* w: noxiam B ob noxam *vg.* ob noxiam *Besslerus* Wt noxam *v. d. lit. Centralbl.* 1862 *p.* 18. ‖ 5. aeri *Budaeus*, *Crev.*, *al.* ‖ 6. dicerent *I. F. Gr.* ‖ 7. vectigal] B Ww Ma.: vectigales *vg.* ‖ 9. trientabulumque] *Hearnius*, *Mommsenius nunt. soc. sax.* 1850, 98 *sq. n.* 13: trieñ tabulūq; B trieñ tabulumque ς (*Ox. N*); *de rell. cf. Dr.*, Wi *p.* 182. ‖ XIIII, 1. paludatis] Bς *cf. Heerwagenii ad* XXI, 63, 9 *et* Ww *adn.*: paludatus cum ς? *vg. I. F. Gr. ad* XLI, 10, 5 *adn.* Kra p. 24. ‖ 2. Cn.] consulis ς C. ς. ‖ 3. Centho] *quod etiam* XXV 2, 3 *scribendum erat*, *Sigonius*: cento B. ‖ et mille militum] b *g. p.*

367 *Bekkerus cf. tamen* Wi *p.* 201 w: et militum B et militibus *edd. vett.* et militum copiis ς *Aldus*, *ubi* exiguis *vel* parvis *vel* modicis *excidisse arbitrantur Crev. Heus.* ‖ 4. [duobus] navalibus .. (proelio) *Crev.* ‖ 10. quidem] Bς (*Mead.* 2), *ex ci. add. I. F. Gr.* ‖ 12. in insignibus suis] W (i *p.* 201; *cf. lib.* V 41, 2), *nisi in* B *participium aliquod excidit* (w): insignibus suis B cum insignibus suis ς? *vg.* ‖ XV, 3. suorum] B: suam ς sociam ς *om.* ς suam; suarum *Besslerus* ‖ 4. dum *ante* Rhodios] *om.* B, *add.* b. ‖ 5. recuperatas(que) *Vossius l. l.* ‖ 6. *vox* Attalo '*nonnihil suspecta*' *Duk.* ‖ 8. Ciam] *Sigonius* Ceam *Gelenius:* ceiam *ex utroque conflatum* B. ‖ 10. sed *Duk.:* et *libri* at *Vossius l. l.* ‖ cúm, si] B; *assecutus erat Duk.* ‖ 11. (in) Hellespontum *Vossius* ‖ Thraeciae] W: Thraciae *I. F. Gr.* Graeciae *libri* ‖ XVI, 4. Callimedis] *Bekkerus:* Gallimedis Bς Ganymedis ς *vg.* ‖ cypsella B. ‖ 5. chersonessum eleunta et alope connessum B. ‖ Callipolis] *Mog.:* Gallipolis Bς. ‖ Madytos] *Mog.:* madocus ς madotus ς. ‖ 7. classe acū B classe sua cum *ci.* Wt. ‖ 8. XVII, 1. *distinxi et emendavi secundum* Ma *prob. M. Seyfferto emend. Liv. ann. ph.* 83, 823, *nisi quod* a *delet; per se recte quidem ille, at cf. lect. cod.* B: ostendit neque .. adiutis sociis (adiuti • sociis B adiuti socii *ci. Besslerus*). XVII, 1. Abydeni *etc. vg.* ‖ non (terra) modo Ma. ‖ (aditu) *Vossius l. l.* Ma. ‖ 5. *aut* in gymnasio] *aut* in templum Ma: in templo *et* in gymnasium *libri* ‖ 9. id se] B: et se *vg.* et, id se *Baumg.-Crusius*, Kr. ‖ iurat] B: iurare *vg.* Wi *p.* 201 *sq.* t (iurare) *Crev.* ‖ XVIII, 1. trium consensu] *num genuinum sit dubitat* Wt. ‖ 4. animos] Ma: animo est Bς in animo est ς? *Mediol. a.* 1505. ‖ regnum [meum] *ci.* Wt. ‖ *vel* 6. (repente) *vel* 7. (repente) *Crev. cf. Walchium l. l. p.* 19 sqq., *praeterea* quasi, veluti *ad* proditos *desiderantem; at v. Büttnerum obs. p.* 82 *sqq.* ‖ repente proditos] pene prodi eos *v. d. act. lit. Lips.* 1815, 1638 *sq.* ‖ 7. laeti Bς ('*vet. lib.*' *Sigonius*) *Besslerus* ‖ fecissent B *Besslerus* ‖ nuntio *ante corr.* B. ‖ XVIIII, 1. duce] rege B *cf. Besslerum horr. ph.* X, 578. ‖ 3. reges] B Bas. b: regem ς. ‖ XX, 5. Ti.] ς? *Sigonius*: T. Bς, *om.* ς. ‖ 7. *fort.* (ex praeda) Ww. ‖ quadraginta tria] quadraginta quatuor ς *Aldus* quadraginta ς. ‖ *fort.* centenos vicenos Ww. ‖ XXI, 3. egregiae B. ‖ 4. lassitudinem] *scripsi:* lassitudini *libri*, *quod probandum est, si voc.* timuit *int. vers. a* b *add. interpolationi debetur, ut ei cum Ma.* peperci *aliudve verbum substituendum sit* ‖ 5. repetivere. Postero Ma. 214 *sq.* ‖ 7. in alas — habebant (sic *Lipsius:* habebat *libri*)] *cf. Lips. et Duk. ap. Dr.*; Ww; *num* (in alas — habebat)? ‖ 11. in multitudine ς *I. F. Gr.* multitudini *Ven.* 1495. ‖ 12. Vediovi] *Rud. Merkelius Ov. Fast. p.* CXXIV: deo Ioui (*quibus vocc. praecedunt litterae* ue) Bς Diiovi (*immo* Diovi *cf. Buechelerum mus. ph.* XV. 445 *sq. n.*) *H. Valesius, Prellerus nunt. soc. lit. sax.* 1855, 212 *sqq. myth. Rom. p.* 238 *n.* 1. Vedio Iovi *Klausenius Aeneas u. d. Penaten p.* 1091 *n.* 2182 adeo Iovi *Heus.* (duo) Iovi *Böttcherus progr. gymn. Dresd. a.* 1838 p. 8. ‖ 15. in omni] omni ς iam omni *ci.* Wt ‖ XXII, 5. adtulerunt *Vossius l. l.* ‖ 6. Megara ς *I. F. Gr.* Megarida *Dukerus* ‖ 7. ne] Bς: nec ς *Ascens.* 1513 ‖ quidem] *add.* Ma. *ad Cic. de fin. p.* 821 ‖ XXIII, 3. inde] interdiu *Heus.* ‖ promuntorio B ‖ 9. quos [eo] *ci. I. F. Gr.* ‖ XXIIII, 1. erat] '*melius* venerat' *Crev.* ‖ 2. milibus] *scripsi cum* B *cf.* XXII 16, 2 *ibique Dr.*: millibus (*sive* milibus) peditum *rell., edd.* ‖ 4. hemerodromos] *Ascensius* 1513: hemerodromas bς hemrodromas B ‖ 11. *fort. s.* odium *s.* iram *excidit ad* expleturum Ww ‖ 12. ecum] b: aecū B in hostes equum ς Kr *cf.* Krc 274 *Besslerum horr. ph.* X 581 sq., *qui et ipse* equum *ed. a.* 1847 concitat in hostem secum ς ‖ XXV, 2. Eleusinam] Bς: Eleusinem ς *Mog.* Eleusina ς ‖ Megara ς *I. F. Gr.* ‖ 3. Cycliadam] *Dr. in adn.:* Cycliadem ς *et fort. Livius sibi nec in hoc nomine constitit* (*cf.* XXVII 31, 10; XXXII 19, 2; 32, 10) *nec in Heraclide*

(*v. c.* 33, 2) cycladem B ‖ 6. ne] *fort.* ut ne *Vossius l. l.* ‖ 8. peloponnesso B. ‖ 9. Cycliadas] ς *Dr. in adn.*: Cycliades ς clycliades B. ‖ XXVI, 1. e regione ς. ‖ 3. ex — Eleusine] *cf.* Ww. ‖ ab eleusino b ab Eleusinis ς Eleusine ς *et vel sic vel* ab Eleusiniis *vel* Eleusinis *ci. Dr.* ‖ 4. discurrebant Wt *praef.* ‖ 6. et] *om.* B; *fort.* comminandaq. oppugnatione (comminando oppugnationem b) ‖ 7. *aut* felicior *aut* expugnatio *Dukerus.* ‖ 8. bracchiis B pr. ‖ 11. exornata] ς *Aldus:* et ornata Bς. ‖ XXVII, 1. hapsum B. ‖ L.] *Glareanus*, *Sigonius:* T. Bς Titum ς. ‖ 2. Corrhago] ς *edd. vett.*: Corhago Bς. ‖ Gerunio *Bekkerus.* ‖ orsesso B. ‖ Antipatream] ς *Bekkerus:* Antepatream Bς. ‖ 5. affecit Kr. *p.* 395, *at v.* Wi 199. ‖ 6. Cnidus] B *Iac. Gronovius* ‖ XXVIII, 1. Langari ς *cf. Dr.* ‖ 2. Langarus ς. ‖ XXVIIII, 6. transcenderunt B transscenderunt *Crev.*: conscenderunt ς *vg.* ‖ 10. eidem] B *Crev.*: eiusdem ς *vg.* ‖ 11. (eiecto) *Vossius l. l. fort. recte* ‖ prodigium relicta *sublata virgula I. F. Gr.* ‖ deleta] ς *Ven.* 1498: deiecta Bς *cf.* Wt *praef.* ‖ 13. et nihil ς *vg. fort. recte* ‖ petit Bς. ‖ 15. leves et ad *ci. C. L. Bauerus* ‖ 16. improbrantibus B. ‖ XXX, 4. verum enim vero] Enimvero *I.F.Gr.*, *at v. Duk.* ‖ id se queri] *fort.* id se ferre *I.F. Gr.*, *at v. Duk.*, *Dr.* ‖ 5. nudatos manes] *cf. Ritschl anth. Lat. coroll. epigr. p. XII.* ‖ 7. et truncata *vg.* ‖ 9. Eleusine *vel* Eleusinae ς? *edd.* ‖ 11. possint *vg.* ‖ XXXI, 3. superos inferosque *vg.* ‖ 4. haec Cianos] Kr.: Cianos *Sigonius* haec Chios b Aechios *vel* et Chios *etc.* ς haec *sq. lac.* B. ‖ *fort.* Aenios *Dr.* ‖ Larisenses] *Bekkerus:* Larissenses *vg.* lamsenses B. ‖ quibus] quod *A. Perizonius* ‖ 6. a nobis *ante* Reginis (Rheginis *vg.*) *add. vg.*, *at cf.* Wtw. ‖ 9. stipendiarias nobis ac *vg.*, *at cf.* Wt *praef.* ‖ 10. ne ipsi quidem] B, *I. F. Gr.* ‖ possent, e *a* b *inducta*, B possint ς. ‖ 17. sint] *Ascensius* 1513: sunt *libri* sunto *ci.* W. ‖ XXXII, 3. [ut non] tempus, ita iam nunc statui [ius] posse Ma. ‖ belloque] bellove *vg.* ‖ Pylaico] *Gelenius*: Pyraeo b pyraea B; *rell. v. ap. Dr. cf.* Ww. *h. l. et Duk. ad* XXXIII 35, 8. *adn.* ‖ 4. sit] *Mediol.* 1505: *om.* ‖ in] *om.* B. ‖ pyliaco B. ‖ est B pr. sit Wt *praef.* ‖ XXXIII, 4. Dassaretiorum] *Mog.* (*et sic* dassaretios B *c.* 40, 4 *et ex corr.* XXXII 9, 9): darsertiorum B darsetiorum b (* darsetiorum §. 5 darsetios §. 8 B). ‖ 6. *Αὶνον nuper in ed. Teubn. Plut. Flamin.* 4 *scripsit Sintenis* ‖ Bevum] *edd. aliquot vett.*, *Sigonius:* Betum, Baetum *etc.* ς Bactum Bς. ‖ 8. *post* exauditus est: hostes appropinquare *add. libri praeter* B, *edd.*, *at cf.* Ww *adn.*; hostes esse *ci.* Wt. ‖ 9. aliquod B pr. ‖ XXXIIII, 1. (pro eo) *Vossius l. l.* ‖ 4. bracchis B bracchiis b ‖ abscissis B pr. ‖ 5. nondum iusto proelio *vg.* ‖ 7. ∞ ∞ B, Wt *praef.*: quatuor millibus ς *vg.* octo millibus *et* octo *et* quatuor *etc.* ς quatuor *I. F. Gr.* ‖ mille] (*sic* ∞) B, *et vel hoc vel* ∞ cc *poposcerat Röellius* ‖ Athaco] ς: Achaco, Achaeo *etc.* ς Areto *Mediol.* 1505; *lacuna in* B. ‖ 9. duxit B. ‖ XXXV, 1. vero tam] ς *Aldus:* non tam Bς (*Lov.* 4), *Dr. adn.* tam *et* motam ς. ‖ 2. autem] item *I.F.Gr.*; *al. v. ap. Dr.* ‖ vero tam §. 1 *servato:* — aberat autem *commendat Dr.* ‖ 3. credere] Bς: credidere ς *vg.* ‖ XXXVI, 1. peltas B peltatas *ci.* Ww. ‖ 4. aliquod B pr. ‖ 5. quia hostium tam *Dukerus* ‖ 6. millia, intervallo *distinxit Dr.*: millia intervallo *vg.* millium intervallo *I.F. Gr.* ‖ Ortholophum] Kr. *v.* Krs *p.* 95 Kra *p.* 75 *sq.* (XXXXIIII 3, 1 *idem nomen in mentem venit Heusingero: et nomen certe idem, de loco haud immerito videtur dubitari cf. C. Bursianum mus. phil. XVI* 420 *n.* *, *qui ubivis* Ottolobum *probat et adn. ad illum l.*): Octolophum '*exemplaria scripta*' *Gelenius* ottolobum B *c.* 40, 9 W attalobum B. *h. l.*; *al. v. ap. Dr.* ‖ 7. cresceret [temeritas] simul *H. A. Kochius emend. Liv. II.* 13. ‖ XXXVII, 4. effuse *A. G. Ernesti* * *gloss. Liv. s. v.* effundere, *at cf. Fabri ad XXI* 55, 3 *adn.* ‖ 11. paludes per vias inviaque] *Dr.*: paludes

* *unde corr. adn. ad lib.* XXI, 55, 3.

peruias inuiasque B ς pauens per uias inuiaque ς (*Lov.* 2) *etc.* ‖ 12. equi spoliis..relatis] *Gelenius:* equi spoliis .. relictis ς equi sunt spoliis .. relatis B *etc. cf. Dr. et* Ww. ‖ XXXVIII, 3. erat] BWt: *om.* ς *vg.* (erat) Kr. Ww. ‖ 5. temeritatem] B: temeritatem regis *rell., edd.* ‖ 10. abiit 5. ‖ XXXVIIII, 2. quam] Bς: qua ς, *fort. recte cf. Dr.* ‖ 4. Pluinnam] Bς: Pluuinam, Pliniam, Pelimam *etc.* ς Pellinam (*immo* Pelinnam) *Sigonius* ‖ 5. Bruanium] *I. F. Gr.:* Bryanium *Sigonius* Bruantiam B Bruanam *etc.* ς. ‖ 7. (*et c.* 40, 1). Eordaeam] *I. F. Gr.:* Heordaeam *Sigonius* erduaeam B erdumaeam B *c.* 40. ‖ 8. ut aut] B: ita ut *vg. et vel sic vel* ita ut aut Kr., *at cf.* Wi 202. ‖ operi, permuniit] *Walchius l. l. p.* 231 *sq.:* opere permuniit Bς permuniit ς *Crev.* propere permuniit *I. H. Vossius cf.* Wi *l. l.* propere muniit Ig. *p.* 388. ‖ 12. peteret *vg.* ‖ 15. circū itu B circūitu b. ‖ XXXX, 4. (et) Ma.; *fort.* at ‖ 9. (auctor) Ma. ‖ Ortholophum] *v. c.* 36, 6. ‖ 10. ad haec *vg.* ‖ XXXXI, 3. superfuerant ς *Aldus* ‖ 8. Phaecae] W (phaecam B XXXII, 14, 1): phaeca B phaecado b Phecado ς *vg.* Phecae *Bekkerus* ‖ 9. quingentorum passuum *vg.* quingentos passus *Crev.* ‖ 10. palati] *om.* B, *fort. recte; sed potuit etiam ob simile voc. praecedens* alii *excidere* ‖ 12. excitare igitur alii *vg.* ‖ 13. quum universi sexcentorum *Gelenius* ‖ animis armisque ς *vg.* armisque *Gruterus, Vossius l. l.* ‖ 14. captique quidam quos *vg.* ‖ XXXXII, 5. receperat ς *Mog.* rereperant B pr. ‖ 6. '*Forte* in tumulum. *Vel* ad tumulum in castra' *I. F. Gr.* ‖ 8. ignotos ς. ‖ XXXXIII, 1. agmen primo turbavit *vg.* ‖ 2. (Dardani) *I. F. Gr., at v. Dr.* ‖ nullum talis auxilii *vg.* ‖ 5. D *B et vel sic vel* mille *I. F. Gr.: om. vg.* ‖ avexit ς *vg.* euexit ς. ‖ 7. terra] Ma.: erant *codd.* (erant) *Dukerus*, Krt *cf.* Kr 178. ‖ XXXXIIII, 1. Maleo superato] B *cf.* Wt *praef.*: Malea superata *vg.* ‖ 2. cui] quae ς. ‖ odium b. ‖ in Philippo] Ww *f.* Wt *praef.* in philyppo B: in Philippum *vg.* ‖ immoderatum b. ‖ 4. statuae imaginesque] *scripsi*, a Ma. *monitus* (*excidit olim* Q. *ante* O): statuae et imagines Ma. statuae imagines B *vg.* ‖ imagines omnes, item .. virilis ac muliebris sexûs omnium, nominaque eorum (eorum ς: *cod. Vict.*), tollerentur *ci. Crev.* ‖ (earum) *Duk., at cf. Walchium l. l. p.* 207 *sqq.* ‖ virilis ac muliebris sexus b *vg.* ‖ diesque festi, sacra, sacerdotes, quae] ς: diesque sacra festi (festi sacra *corr. pr.*) sacerdotesque B dies festi, sacra, sacerdotes, quae ς; *al. v. ap. Dr.* ‖ sacerdotesque, qui .. instituti b *g. p.* 372. ‖ maiorumve *vg.* ‖ 5. esse] essent ς, *edd. ante* Bas. b. ‖ 6. et exercitibus et *vg.* ‖ XXXXV, 2. atque in ira .. fuerant] ς *I. F. Gr.:* atque in iram .. fuerant Bς ac quae in iram .. fuerant ς ac quae in ira .. fecerant *aut* ac quae ira .. fecerat *al. cii. I. F. Gr.* ‖ 3. portū B. ‖ 4. Gaurion] *scripsi cum Xen. Hell.* I, 4, 22: Gaurelon ς (*i. e.* Gaureion *ex dupl. lect.* Gaurion *et* Gaureon *ortum*) *Bekkerus* caurelon B Gaureleon ς. ‖ 8. faciles *I. F. Gr.* ‖ 11. maris *vg.* ‖ 14. ad] *om.* ς, *Glareanus* ‖ Mendaeum] b: memdaeum B Mendeum *etc.* ς Mendin *Mog.* Mendam *Glareanus* ‖ 15. Toronae] Bas. a: Coronae ‖ XXXXVI, 2. Pyrrhias] *Bekkerus:* pyrrihas B Sipyrrhicas *vg.* ‖ quae] *I. F. Gr.:* qui ‖ convenit *ci.* Ww. ‖ 3. praestaret] *om.* B; *fort.* daret *vel* mitteret Wt. ‖ 5. agitari] B, *I. Gr.:* excitari ς consultari *vg.* ‖ 7. Zelasium] Bς (*de al. v. Dr.*): Phalasiam *I. F. Gr.* Aeantium *Heus.* ‖ Phthiniae id] Ww: pthiniae id B Isthmiae id ς (*al. v. ap. Dr.*) *vg.* Istiaeae id *vel* Istiaeotidis *I. F. Gr.* Phthiotidis *ci.* Wt. ‖ Isthmi id ... promontorium Oreo est *Heus.* ‖ demetriaden B ‖ 10. ingerentes et .. saxa. faciebant] Krt. *prob.* Ma: ingerentes. et saxa .. iaciebant B *vg.* W *cf.* Wl II, 2; *al. I. F. Gr.* ‖ *fort.* cuniculos [agebant] Ww. ‖ 11. castigationis regis] Ma.: castigationis regiae *I. F. Gr.* castigationibus regis B *vg.* ‖ castigationibus regis .. culpa [admoniti], simul Wi 202. ‖ et simul] simul ς *I. F. Gr. Dr.* ‖ 12. quot satis videbantur .. traiicit ς

Dr.: quod satis uidebatur .. traicit B quod satis videbatur .. militibus traiicit *edd. vett.* quod satis videbatur .. traiicit Bas. b quot satis videbantur .. militibus traiicit ς ? *I. F. Gr.* quod satis militum videbatur .. traicit Ww; *de al.* ς *cf. Dr.* ‖ 13. Aegeleon] ς (*al. v. ap. Dr.*) *edd.*: Egeleon B Pteleon *Rupertius a* Ww *l.* ‖ timentes *Crev.* ‖ 15. ariete incusso subruti multis iam locis, procederat *Büttnerus l. l. p.* 85 *sqq.* ‖ maritumam, quae super portum est] *scripsi*, *voc.* maritumam *post* Romani *facile excidere potuisse ratus:* quae super portum est B quodque (quod *al. et sic v. d. act. lib. Lips.* 1815, 1642 *sq.*) super portum est ς (quodque — est) *Büttnerus*, *Vossius l. l.* (quae — est) Ww. ‖ in arcem, quae super portum est *altera Büttneri ci.*, Krt. *cf.* Kr. in arcem quodque super portum est *Elspergerus obss. ad al. Liv. ll. Erlang.* 1827. *p.* 15 *sq.*; *al. Walchius l. l. p.* 128 *sqq.*, *Heus.* ‖ XXXXVII, 1. sinus Euboicus] *vg.*: euboicus B Euboicus sinus Wt. ‖ 2. statum] B *cf.* Ig. *p.* 389. Kr.: spatium *vg.* ‖ ceperis B. ‖ 3. legatis B. ‖ 5. (quem)] Ma.: quem *libri* eumque (ς: *Ox. L.* 1. ?) *I. F. Gr.* atque eum *ci.* Ww. ‖ XXXXVIII, 3. consulares praecipue, *vg.* consulares, praecipue *I. H. Vossius* ‖ 4. extrahere] *scripsi*: extraheret, *ad* decernet *adaptatum*, B extrahere. et *vg.* ‖ ut consulem expectaret.] B *cf.* Wi 202 *sq.* t: . Consulem exspectarent. *vg.* ‖ 6. an] *cf.* Wtw: easne Ma. *op. ac. alt. p.* 164. ‖ magistratu suisque] ς ? Bas. b: magistratus ius quis B magistratu suis quis (suis quisque *al.*) ς; *erat cum de* magistratu, iustis *cogitarem; al.* Wi 203. ‖ 8. sicut non] B Ww Ma.: si cum non ς si non cum ς *vg.* cum non *ci. Dr.* ‖ si non ductu praetoris, sed consulis, rem *ci. Crev.* ‖ praetoris absenti sed B *ante corr.*, Ww, *at v.* Kr. Ma. ‖ exercitū B. ‖ senatus consulto] ‖ *Duk.*, Ww, Ma.: senatus consultum ‖ ne] nec B. ‖ 9. occurreret B. ‖ XXXXVIIII, 2. et] Bς: *om.* ς *vg.* (et) Ww. ‖ aeris argenti centum] *om.* B. ‖ *num* argenti [bigati] ? *v.* Ma. ‖ milia (*vel* millia) quingenta] ς (*Ox. L.* 1) Kr. Ma.: ꝏD B; *cf. de h. l.* Wt, *Mommsenium röm. Münzgesch. p.* 381 *n.* 43. septuaginta millia *vg.* ‖ *post* septuaginta millia *add.* pondo ς *vg.* (cōd. ς mōd. ς), *at v.* Ma. (*om.* B ς: *Ox. L.* 1. *al.*) ‖ 4. proconsul *Glareanus* proconsule *Muretus* ‖ 6. Venusinis] *spatio rel. om.* B. ‖ 9. (et)] *Stuerenburgius a* Wt *et* Ma *l.*, Ma.: et Bς haud ς *vg.* et non W (*al.* Wi 203); *erat cum vel de* nec *cogitarem vel de* ex iis *pro* et eorum, *ut* ex *in* et *corrupto*, iis *in genetivum mutatum esset* ‖ 10. testes] Ma.: *lac. in* B uirtus ς uirtutes ς veritas *Sigonius* veritatem Krt. Kr. verum *Goell.*, *at v.* Kr. ‖ populus Romanus] B Ma. Kr.: publice ‖ videret] Bς Ma. Krt. Kr.: videretur ς *Sigonius* uiderentur ς; *Ljungbergiana ad h. l. videsis ann. phil.* 80, 438. ‖ L, 1. p̄uilis B. ‖ 2. in aerario] *vocc. suspecta I. Perizonio* ‖ 4. M.] *Mog.*: *om.* ‖ P. et M.] b *vg.*: p. et m. et B; *fort. aut* C. et M. *aut* P. et M. et C. Ww *cf. Dr.* ‖ 5. mortuos B. ‖ M.'] *Sigonius*: M. Bς (Marcus *et* Marchus *al.*) ‖ 6. *cf. post Glareanum et Sigonium Dukeri adn.* ‖ 10. *sq. distinxi secundum* Ma. ‖ 11. Stertinio] Bas. a: Tercinio Bς (*al. v. ap. Dr.*)

LIB. XXXII *in periocha* proelio] bello ς (*Gud. maior*) *Crev. Heus.* ‖ Euboeam — oram] *Naz.* ς (*Gud. maior*), *quos secutus sum virgula post* vexavit *pro maiore distinctionis signo posita:* Euboeam et maritimam oram cepit. ς *ed. princ.* Euboeam et maritimam oram * *Iahnius.* in Euboeam et maritimam oram traiectus, Eretriam expugnauit. ς in Euboeam traiectus, Eretriam et Carystum cepit. *Crev.* in Euboea IIAS (*i. e.* duas) maritimas urbes, Carystum et Eretriam, expugnavit. *Heus.* ‖ I, 2. L.] *Mog.*: L. Cornelio ς P. Bς P. Cornelio ς. ‖ a praetoribus B e praetoribus *ci.* W. ‖ urbano B. ‖ 6. prorogata imperia *I. F. Gr.* Ma. 380 *n.* prorogatum imperium ς (*Lov.* 2.) *Dr.* ‖ prorogato imperio praetores .. Cn. Sergius .. Q. Minucius *I. F. Gr. altera ci.* (Q. Minucius *duo ex* ς) ‖ C.] *Bekkerus v.* XXXI 4 *et* 6: L. Bς *om.* ς Cn. ς ? *Aldus* ‖ assignari

I. F. Gr. assignare ς (*Voss.*) ‖ 10. ab *sq. lac.* annuntiatum B (*de* Anagnia *inferenda cogitavit* Wt; *nisi lac. adesset, possis et de* Antio) ‖ nuntiatum est] nuntiarunt *I. F. Gr.* ‖ sede capillum *vel* aede caprificum *Rob. Titius* ‖ 14. dicta B indicta *ci.* Wt. ‖ II, 4. Signian] Setiam *Sigonius* ‖ 7. Cn.] Bς *I. Perizonius* ‖ III, 1. Villium *vg.* ‖ IIII, 3. Pylis] ς? *Mediol.* 1505: Pyleis Bς. ‖ ipsis] *Mediol.* 1505: in ipsis ‖ quam Coelen] Bas. b (Ww) quā Coelē s B: quas Coele ς quas (*vel* quae) Coela *Mediol.* 1505 *vg.* ‖ 3. *sq.* vocant Thessali; atque transeunti] *scripsi monitus a* Ma: vocant Thessali; itaque transeunti Ma. vocant: Thessaliaeque transeunti *vg.* vocant. Thessaliae quae transeunti *aut* vocant Thessaliae. quae transeunti *ci. Dr.* vocant Thessaliam; quae transeunti Ww. ‖ 4. inplicatas B. ‖ 5. saxo undique absciso, *vel* saxi undique abscisi *ci. Dr.* ‖ (rupibus) *Crev.* ‖ 7. hiemps B. ‖ V, 1. quanticumque] *I. Gr.:* quantacumque ‖ 2. animum] B *cf.* Wi 203: animus ς, *Vossius l. l. p.* 281. animos *et* animis ς animi *Mog.* annus *I. F. Gr.* ‖ (eventum) *Vossius* ‖ 4. quod annis B. ‖ 5. triphilia |neleis B. | Megalopolitis] *I. F. Gr. et sic certe scribere debebat Livius v.* XXVIII 8, 6: Eleis *libri fere omnes, ipsius Livii ni f. neglegentia, cuius vestigia tironum causa et ipse detersi;* [Megalopolitis, nam ademerat iam] Eleis *Heus.* (*cf.* Ww.) ‖ 6. ad] (at *post* firmabat *om.*) *add.* Ma. *op. ac. alt. p.* 363 *sq. cf.* Ma. *Seyffertus ann. ph.* 83, 823. ‖ animos cum Heracliden amicum maxime] B *et sic Bekkerus, Seyffertus,* W, *nisi quod illi post* animos (conciliandos *addit Seyffertus fort. recte*), *hic post* amicum *lac. statuit* (alienare et cum *inserit in* t, a se alienare — *aut* offendere —, eumque cum *in* w *cf.* i 203 *sq.*): animos cum (cum *om. Lov.* 1.) Heraclide. Nam cum (quum *al.*) eum maxime (maximae *al.?*) ς animos sibi conciliavit cum Heraclide. Nam cum (*aut* quum) eum maxime (maximae *Mog., al.*) *Ascensius, vg.; vv. dd. cii. recenset* Kr. (*cf.* Wi 203), *add., si tanti, Böttcherum l. l. p.* 8 *sq.*, *Ottonem div. Liv. p.* 75., *O. Gerhardum de Aristarcho Aristoph. interpr. Bonnae* 1850. *thes.* 5. ‖ amicum] *assecutus erat Fr. Iacobsius v.* Kr. *cf. Iacobsium de art. crit. capp. duo. p.* 12 *n.* ‖ 8. tum] ς *Duk.:* cum Bς. ‖ 10. post paucis diebus] *cf.* Ma. 474. ‖ VI, 1. Charopem ς *perpauci, Sigonius, at cf. c.* 11; 14, 5. ‖ 7. Iovi in] ς (*Lov.* 2) *Mog.:* Iouis in ς (*al. v. ap. Dr.*), *om.* B; *fort.* Iovi Wt. ‖ VII, 2. Cornelius] *om.* B. ‖ 3. venaliciûm] B *Gelenius:* venalium *vg.* ‖ Castrûm portorium] *cf.* Ma. *op. ac. p.* 300 *sq. n.* 2. ‖ 4. mille ducenta] ς (*al. v. ap. Dr.*): ∞ *post lac.* B; *numeri h. l. corrupti esse videntur v. Duk.* ‖ 8. M.'] *Sigonius:* M. ‖ 10. medio *I. F. Gr.* medios ς (*Gaertn.*) ‖ 13. C. Helvius] '*vetus lectio*' *Gelenii,* ς (*al. v. ap. Dr.*) *et sic B c.* 8, 5; 26, 2 *cf.* 9, 5: caelius b caelus B. ‖ *ante* instaurati *num.* I. *vel* II *vel* III *excidisse censet Ritschelius mus. ph.* I, 70 *n.* = *pareng.* I *p.* 311 *n.* ‖ 15. Ser. et C. Sulpicii Galbae] *Sigonius:* Ser. Sulpicius et Galba Bς *fere omnes* (*cf. Dr.*) ‖ VIII, 4. sortitis consulibus provincias, *I. F. Gr.* ‖ 5. praetorum *ci. Dr.* ‖ L.] *edd. vg.:* T. *vel* Titus (*om.* ς: *Ox. L.* 1.) ‖ M. Claudius] *lac. in* B. ‖ 6. praetoribus] *Crev. cf.* Wi 189, *Dr.*, *ad* Marcello *et* Catoni dederunt *vel* adiudicarunt *additurum:* praetores ‖ praetores .. Marcellus .. Cato *I. F. Gr.* ‖ 7. sociûm et] Bς *edd. vett.* Ww (*v. p.* 358) Ma.: socium ‖ 8. ut hi] uti B ut i Ww. ‖ 11. classi suaque] W: classis *sq. lac.* B classe suaque *vg.* ‖ 13. Attali (auxilia) *Crev.* ‖ 14. in potestate *ed. Tarvis.* 1842, *al.* ‖ 16. eum futurum ς. ‖ senatui] B *Gelenius:* et senatui ς *omnes; de Rubenii et I. F. Gr. ad h. l. cii. v. Dr.* ‖ VIIII, 2. hercolis B. ‖ 3. porcum cum] *Duk.:* porcum ‖ 4. *post* sunt *spat. rel. in* B. ‖ 6. (Et) Ma. ‖ octingentis] *Glareanus:* D *vel* quingentis ‖ 8. vim] uiam ς vi viam *ci. Duk., Dr.* ‖ 9. dasseretios B *ante corr.* ‖ 11. expediebant] Bς (*Ox. N*) Bas. b. *I. F. Gr.:* expediebat *vg.* expediebatur *altera ci. Gr.* ‖ X, 1. Dies ς *I. F. Gr.* ‖ apsū sperant B. ‖ 2. consilio ς (Lov. 6) *edd. vett. Dr.* ‖ 3. (res) *Vossius l. l.* ‖ 4. civitatium] *hic et*

alibi posui cum Dr.: civitatum b *vg.* ciuitate B. ‖ 5. arbitro] Ma.: arbitrio ‖ quo] quorum *I. F. Gr.*; cuius *tum potius scribendum fuisse docet* Ma. ‖ 6. arbitro] Bς (*Ox. L.* 1) *I. F. Gr.*: arbitrio ‖ cui] qui B, *at cf.* Ma. 286. ‖ 8. se] *om.* B. ‖ 11. aptum tegendis corporibus] Krt: amplum tegendis corporibus B aptum urgendis regiis *ms. fere evanido dubitans Gelenius* ad amplum proelium gerendum *edd. vett.*; *al. v. ap. Dr.* ‖ pro hoste loca] B *Gelenius* (*v. l. v. ap. Dr.*) ‖ 12. illinc] *om.* B. ‖ aliquo decidissent B. ‖ facit] B: fecit *vg.* ‖ XI, 2. tum teneretur castris] B: tunc teneretur castris Kr.; *al. v. ap. Dr.* (*add. Walchium l. l. p.* 232 *sqq.*) ‖ 3. educturum *I. F. Gr.* ‖ 4. si] *add. I. F. Gr.* ‖ 7. quattuor milia] *om.* B. ‖ monstret *Vossius l. l.* ‖ 8. possent *I. F. Gr.* possit *Vossius* ‖ 9. (iubet) *I. Perizonius* ‖ pernox] per noctem B. ‖ sumere ς *I. F. Gr.* ‖ 10. aput] Ma. *op. ac. alt.* 295 *sq. cf.* Ma.: capit B capi ς capere *Ascensius* agere *Seyffertus l. l.* 823 *sq.* ‖ XII, 5. magis quia *Muretus, I. F. Gr.* ‖ 10. difficilia *mg. Basil.* 1539, *A. Perizonius* ‖ XIII, 1. qua se intervallis] *H. A. Kochius emend. Liv. II.* 13 *sq.*: quas intervalles B qua se inter valles *vg.* quas inter valle se Ww. ‖ 2. (locus — Melotidis [*sic cum* ς]). *Sigonius* ‖ est Stymphaliam inter et Elimiotidem *I. F. Gr.* est in Stymphaea (*vel* [*immo*] Tymphaea) terrae Elimiotidis *Dr.* ‖ Molotidis] B: Molottidis, *recte ni f. vel* Molossidis *Freinshemius*; *vv. ad omnia haec nomina ll. v. ap. Dr. et* Kr. ‖ agmini, sed] B, *Heus.*: agminis et *vg.* agminis sed *I. F. Gr.* ‖ Lyncon] Bς (*Oxx. L* 1, *N.*) ‖ 3. ad latus, quod — oriens, septentrio *ci.* Ww; *al. v. ap. Dr.* ‖ spectat] *om.* B; *aliud verbum subesse, altera sententia* Ww. ‖ 4. aliquos B. ‖ praeverti] B, Wtw (*ex* perverti *a g. male ex* B *prolato restituit Nipperdeius phil.* 1, 669): reverti *vg.* ‖ 5. ut — demitteret] B (ut *assecutus erat Vossius l. l.*): suum — dimitteret (dimittere ς) *vg.* citum — demittere *I. F. Gr.* subitum — demittere W *Walchius l. l. p.* 234 *sq.* secum — demittere *Heus.* ‖ 7. (quae) *aut* tum *I. F. Gr.* ‖ 9. Iresiae] B *edd. vett.*: Piresiae *Leakius itin. Graec. septentr. IIII* 493. ‖ Palaepharsalus] B, *Ortelius a Dr. l.* ‖ 10. macrant *vel* macram B. ‖ Angeas] *edd. vett.*: Angeias Bς. ‖ 14. ad Thaumacum] Kr.: ad thauma cum B Thaumacum *inter al.* ς ad Theuma tum *g.* p. 377. ‖ inbelli (*al.* imbelli) turba] *vg.* (Ww, Ma.): ex inbelli turba B imbelli turbae *ci. Vossius l. l.* ‖ XIIII, 2. adortus [est] et post *ci.* Wt adortus est. Post Ma. 215. ‖ rexisset B. ‖ eo demum] *I. Perizonius*: eodem ‖ 3. Strymonem] Bς: Strimonem ς *plerique* (*al. v. ap. Dr.*) Stimonem *vg.*; *in re incertissima cod. opt. scripturam, etiamsi corrupta esse videretur, retinui* ‖ 6. eos] *om.* B. ‖ 8. eodem] eo B. ‖ XV, 1. urbium *vg.* ‖ 3. Pholoria B; *post h. voc. sqq. usque ad alterum* Phaloria *om.* B. ‖ Cieria] B *cum multis* ς XXXVI 14, 6 *et vel sic vel* Cierio *Leakius act. soc. reg. lit.* I 1827 *p.* 157; *vel* Cieria *vel* Ciera *Meinekius Steph. Byz.* I 123 *sq.* (*cf. vind. Strab. p.* 152 *sq.*): Pieria ς *Od. Müllerus additam. ad Doriens.* (*Vratisl.* 1831) *p.* 19 *sq. opusc. Germ.* I, 73 *sqq.* Piera *etc.* ς *cf. Dr.* Pialia *Sigonius* Cierio W. ‖ 5. Leucaden B. ‖ 7. dies] *om.* B. ‖ 8. Atracem] *I. F. Gr. cf.* Kr. *ad* XXXIII 4, 1: ad rhagem B; ς *v. ap. Dr.* ‖ peneium B. ‖ XVI, 3. Samem] *vel* Samen *Sigonius*: Zamam *vel* Gamam *etc.* (*v. Dr.*) ς zammam B Zacynthum *Glareanus* ‖ Lucio Apustio] W L. Apustio *Sabellicus*: Liuio B *edd. vett.* Libio *etc.* ς ibi eo *ci.* Wt. ‖ 4. malaeum B. ‖ 5. malaeo B. ‖ maturare] ς: matu-re B maturate *et* maturarent ς. ‖ praecepit (praecipit *al.*) ς procedit *Vossius l. l.* ‖ 6. ea B. ‖ 7. haec B. ‖ distantem] ς (*Lov.* 6)? Bas. a: distante ‖ 11. ad deditionem] *lac.* 1½ *lin. rel. om.* B. ‖ inclinarent B *cf.* Ww. ‖ 14. Chalcidem] *om.* B. ‖ 15. noctu] *om.* B. ‖ facto] *om.* B. ‖ 17. signata ornamenta *cett. omissis et spat. vac. rel.* B. ‖ XVII, 2. nummi] *om.* B; *de* ς *cf. Dr.* ‖ 4. atrocioremque] Atracis *aut* ad Atracem *I. F. Gr.* atrocioremque Atracis *ci. Dr.* Atracis atro-

cioremque *Heus.* ‖ 6. illut B. ‖ 8. introssus B. ‖ 10. promovit] *om.* B. ‖ 13. pillis B. ‖ 14. si quam] ς Bas. b: si quas Bς si qua ς. ‖ hastile .. explebat] B(ς?) Bas. b: hastilia, .. explebant ς. ‖ 15. *post* explebat *sqq.* — praestabat *om.* B *cf.* Wtw. ‖ 16. trepidationemque ς. ‖ XVIII, 1. consuli Bς. ‖ generis armorum B generisque armorum *Baumg.-Crusius, Bekkerus* ‖ 4. hostium B. ‖ 5. peloponnessum B. ‖ et ab tergo b. ‖ 6. mine cepit] *lac. rel. om.* B. ‖ in] *om.* B. ‖ ambrussum B *fort. recte cf. C. L. Schneideri gramm. Lat.* II, 1, 478 *sq. Ritschelium de tit. Mumm. p.* III *sq. Fleckeisenum ann. ph.* 81, 285 *sq. v.* XXXIII, 31, 11. ‖ Daulis] *Gelenius:* daulias B; ς *v. ap. Dr.* ‖ 8. ut] *om.* B. ‖ impetu eam Romani caperent, *ni quid exciderit, Duk.* ‖ 9. et] sex ς. ‖ (aut ducem aut exercitum) *Dr. cf. Heus.* ‖ XVIIII, 1. et late iam B. ‖ 4. iis] *om.* B Wt. ‖ 7. pro — perfidiaque] *spat. rel. om.* B. ‖ 12. auditi sunt, fere .. invecti. *I. F. Gr. et vel sic vel* auditi fere .. invecti sunt *Dr.* ‖ ii] B *Gelenius: om.* ‖ XX, 1. uellent B pr. ‖ 2. optorpuerunt B ‖ animi] *om.* ς animis Bς *cf. Dr.* ‖ si] B *cf.* Wi 204: *om.* ‖ promendo promonendoque B. ‖ diem totum B *ante corr.* ‖ 3. et tandem B *cf.* Kr. *eiusdemque ep. ad Orell. p.* XLVI. ‖ temperatis] B Bas. b *cf.* Ma. *ad Cic. de fin. p.* 691: temperabatis *etc. cf. Dr.* ‖ 5. aut illam ς. ‖ fore] B *I. Perizonius:* foedere ‖ XXI, 1. praetori] B (Ww Ma.): praetor *vg.* praetor id *ci.* Wt. ‖ sine] Ma.: non sine B inde sine *vg.* ‖ *fort.* non sine .. eos (non) Wt. ‖ 2. pro sententiis dictas B, *at cf.* Ma.; *num* (pro sententiis) dictas? ‖ 4. gerant B. ‖ 5. ut] *om.* B. ‖ 6. Achaei] *cf.* Kr., Krc. 274, Wi 205: *spat. rel. om.* B (Achaei) Ww. ‖ fortuna] B. ‖ 9. uobis B. ‖ lacedaemoniis atque ab B. ‖ 11. postquam neque B. ‖ postquam neque .. Romano [nos] *ci.* Wt. ‖ depopulandosque *vg.* ‖ 13. tuetur *I. F. Gr.* ‖ 14. elate iam B. ‖ *fort.* cur-amnem? aut vi-relicto (*sic* ς: *Voss. Harl.*) abiit. Si *Dr. eandemque interpungendi rationem ultro a se inventam probabat vir sagacissimus Alb. Ag. Benary, praematura morte nuper suis, discipulis, literis ereptus* ‖ (aut vi-voluntate)] *Bekkerus cf.* Wi 204: aut vi-voluntate *vg.* aut uoluntate B. ‖ abit B. ‖ 16. *alterutrum* potius *del. A. Perizonius.* ‖ 17. *vel* nec duce consule, nec exercitu consulari *vel* nec duce, nec exercitu consulari *Crev.* ‖ tum] B: etiam *vg., del. Gelenius* tantum *I. F. Gr.* ‖ 18. toleraverant *Vossius l. l.* ‖ praesidium] in praesidium B iam praesidium *ci.* Wt classem in praesidium *ci.* Ww. ‖ 20. exercitu] *Mediol.* 1480: exercitus Bς exercituque ς (*cf. Dr.*) ‖ exsuit B. ‖ urbes eius B. ‖ 21. sint admissa B. ‖ 22. Ciani] *Sigonius:* Clani Bς (*cf. Dr.*) ‖ 23. peloponnesso B. ‖ Cyparissiae Charitelen] *Bekkerus:* cyparissi iegaritelen B (*cf. Dr.*) ‖ appellares oblitus B appellare oblitus *inepte* g *p.* 379 ‖ 24. fili eius] ς *Pall.* (*fort.* filii eius Wt), *in maiore, ut mihi quidem vid., lac. posui:* eius B filii etiam Bas. b Pili eius (*etc. v. Dr.*) ς Polycratiam eius *Sabellicus* Polycratiam filii (w) *vel* Polycratiam filii eius (t) *ci.* W. ‖ 25. sit] *Duk.:* sint ‖ quod] *om.* ς quo ς. ‖ fieri] *Bekkerus:* tam fieri ς *vg.* cum fieri *et* iam fieri ς reri B *cf.* Wi 204 *sq.* tuto fieri *ci. Dr.* tueri g *p.* 380 ‖ 26. peloponnessus B. ‖ 27. *fort.* Issaei Ma. 521 ‖ mediterranea .. (urbes) *ci.* Wt. ‖ scilicet nos urbes] *spat. rel. om.* B. ‖ 28. [quid erit,] *aut* [quae perfugia restabunt,] unde .. imploremus? Ma. ‖ 30. nobis B pr. ‖ summa ope petendum] *vg.* Kr.: summa repetendum B summo opere petendum ς: *Ox. N* (g *p.* 381) summopere petendum ς (*Gaertn.*) *Bekkerus* ‖ 32. nolunt Ma. *op. ac. alt. p.* 125 *sq. n.* 2, Ma, *at cf. Wexium Tac. Agr. p.* 153 *sq.* ‖ 36. in] *om.* B. ‖ mare] *om.* B. ‖ XXII, 3. aut ferre B. ‖ 5. Risias] B: Rhisias Kr. Rhisiasus *vg.* Pisias *inf. recte Ma.* ‖ 6. optestatus B. ‖ 7. preces] parum B. ‖ 10. patriam] *om.* B. ‖ reddiderant B. ‖ XXIII, 3. ad Corinthum] Corinthum ς. ‖ cenchriis B. ‖ 4. in] *scripsi: om.* B, ς *fere omnes,* ad ς? *edd.* ‖ uersum *nonnulli e* ς. ‖ 5. oppugnantibus *I. F. Gr.* ‖ 6. et undique *ci. Duk.* ‖ 10. promuntorium

B. ‖ 11. Lechaeum] *lac. rel. om.* B. ‖ 12. (Quinctius) Romanus] W (*sic aut* (Romanus) Quinctius i 205; *de* cum Achaeis *aut* cum Graecis Romanus *cogitat* w *adn.*): cū intus romanus B Quinctius *vg.; de* ς *h. l. prodigiose corruptis v. Dr.* ‖ praesidia videt B *ante corr.* ‖ 13. inrito] irrito *vg.:* intra B in b. ‖ XXIIII, 4. admoto quum *Iacobsius ap. Doeringium et ap. Goell. p.* 391: admotoq; B admoto *vg.* ‖ tres] *inter* inter *et* turres (tres) *addidi, a* Ma. *monitus:* II *add.* Ma. ‖ quum ingenti *vg.* ‖ urbem *et* Romana *spat. rel. om.* B. ‖ 5. et ruinas] ruinas B. ‖ XXV, 2. lege] ς *Gruterus:* legi Bς. ‖ 4. honorem] omen *I. F. Gr.* ‖ 5. impositoque *Crev.* ‖ 7. ad hos orator] B *I. F. Gr.* ‖ urbe] *spat. rel. om.* B. ‖ 8. si] *om.* B. ‖ 9. a] B: cum *vg.* ‖ 10. missis (*vel* misso) .. quaererent (*vel* quaereret), .. vellet? nihil *ci. Dr.* ‖ qui] *fort.* quum *Vossius l. l.* ‖ statu moto] Ma: statu modo Bς statu motus *vel* statu mutato *I. F. Gr.* (*v. alicuius d. persona indutus, ut ipse vg.* fatus, tantummodo *defenderet*) *Dr.; de rell.* ς *v. Dr.* ‖ XXVI, 1—3. *distinxi sec. Duk., Dr.* ‖ 3. (redire) *I. F. Gr.* ‖ 5 *sqq.* Setiae — Setinis *etc.*] *cf. Sigonium ad c.* 2, 4, *Crev.*, Ma. 52 ‖ 6. (captiva) *Vossius l. l.* ‖ 6 *sq.* ex - coniurationem] *spat. rel. om.* B *cf.* Ww. ‖ 8. Norbam — occupare] *trium lin. spat. rel. om.* B. ‖ servitia] B: *om.* ‖ Lentulum] Bς *fere omnes cf.* Ma. 52: Merulam (*v. c.* 7, 13; 8, 5) *Glareanus, Sigonius, Pighius, om.* ς (*Gaertn.*) ‖ 11. *nonne* et [se] sequi? ‖ 13. dimissis] B: dimissi ‖ qui vestigarent] *trium fere lin. spat. rel. om.* B *cf.* Ww. ‖ 15. multo ita post eiusdem B. ‖ 17. carceris lautumiarum] *v. Beckeri ant. R.* I 265. *n.* 430 *coll. Duk., Beckero l. l.* II 2, 360 *n.* 899, Ww. ‖ XXVII, 2. elephantes] B; *nec* elephantis XXIII, 49, 11 *spernendum fuerit* ‖ 2 *sq.* missa. Siciliam M.] *spat. rel. om.* B. ‖ 5. C.] Bς? *Sigonius* ‖ 7. L.] *edd. vett.: om.* ‖ C.] B *Sigonius* ‖ Atilius] ς? *I. F. Gr.*: Acilius Bς Attilius *etc.* ς. ‖ 8. Ti.] *Sigonius:* T.; *similiter in iisdem fere nominibus per sqq. passim erratum* ‖ XXVIII, 2. trasigi B. ‖ 4. belli gerendi *ante corr.* B. ‖ 5. rege et exercitū B *cf.* Krm I, 16 ‖ 7. prope] quoque *Crev., improb. Heus. et* Ww propere Wi 205 ‖ XXVIIII, 1. (et quod) *I. F. Gr. cf. Dr.* ‖ 2. Aesulae] Kr.: Aefulo B; *de* Affilanis *Plin. n. h.* III, 63 (*num sic? cf. v. l.;* Afile *lib. col.* I, 230, 21 *grom. vett. ed. Lachm.*) *recte mentionem videtur inicere* Ww; Asculo *vg.* Asculi *Duk.* ‖ 3. una ad] ad B. ‖ 4. adiectum] *om.* B. ‖ 5. agendae Bas. a. ‖ 6. educto] Bς: ducto ς, Ww *adn.* abducto *Mog.* ‖ 7. Clastidium] Caristum *Sigonius* ‖ *fort.* Ritubium *Cluverius* ‖ Celelates *vg.* (*v. l. ap. Dr.*) ‖ Ilvates] *de vv. dd. cii. cf. Dr.* ad XXXI, 10, 2, Kr. ‖ XXX, 1. iunxeratque *vg.* ‖ 5. ∞∞ B: *de* ς *cf. Dr.*; quinque millia passuum *vg.* ‖ 8. adiuuissent B. ‖ 10. Sospitae] *cf.* XXXIII, 53, 3 ‖ essent] fuissent B. ‖ 12. carpenta supra cc. Oppida *Gelenius* (Bas. b) *vg. cf. Crev., quae repetii, ne or. mancam relinquerem:* carpent *sq. lac.* B carpenta supra *sq. lac.* ς *edd. vett.* (oppida *add. edd. quaed.*, amica *Lov.* 3) carpenta *** Ww *cf. adn.* carpenta supra cc. millia, oppida *lectio recepta a Mog., unde* carpenta supra ducenta. Multa oppida *ci. Dr.* ‖ Gallorum, quae Insubrum] *Bekkerus* Kr.: Gallorum, quae Insubrium Krt *cf.* m II, 31 Gallorumque quae Insubrum B Ww *cf. adn.* quae ς *vg. cf. Crev.* ‖ XXXI, 4. Clastidium *et* Ilvates] *cf. c.* 29, 7 ‖ inde] *om.* B. ‖ 5. non auderent] Bς (*Ox. N*) Bas. b: metuerent ‖ 6. consulum a Gallia de gestis *vg.* ‖ gestis prope] Ma.: gestis prospere B *vg.* prospere gestis Kr. ‖ hiemps B. ‖ Hiems - erat *in initio cp. sq. colloc. Francof.* 1578, *al.*, Krt. ‖ XXXII, 1. et cum B Krt *cf.* Wi 205 t *praef.; lac. statuendam esse ci.* Ww. ‖ ē late ia B. ‖ 2. priores B. ‖ 3. set] sed *vg.*: et B. ‖ 4. descenderent ς. ‖ 6. gravate .. non quin] *cf.* Ma. (*coll.* Wi II, 6 *sq.* w H. I. Hellero *phil.* XII, 697 *sq.*): non gravate .. quum *I. F. Gr.* non gravate .. non quia *Vossius l. l.* haud gravate .. non quin Wt. ‖ regi concessum] B: concessum regi *vg.* Kr. ‖ 7. et] *om.* B. ‖ 10. cum eo

[duo] *Heus.; Apollodori et Demosthenis nomina excidisse coll. Pol.* XVII, 1. *censet Crev. in ed. mai. cf.* Ww. ‖ et [Brachyllas Boeotus et] *coll. Pol. Tillmanns diss. qua rat. Liv. Polybi hist. usus sit I. Bonn.* 1860. *p.* 35. ‖ 11. Dionysidorus] ς (*Harl.*) *Fleckeisenus ann. phil.* 66, 328 *cf. p.* 203: dionisyodorus B Dionysiodorus ς *plerique* Dionysodorus Bas. b. ‖ agesimbrotos B *ante corr.* ‖ Aristaenus] arma ei' B. ‖ 12. extremum in] *scripsi:* extremum Bς extra ς ad extremum (ς *unus: Mead.* 1?) *vg.* ‖ 13. et ex ς *cf.* Ma. *ad Cic. de fin. p.* 731 ‖ ex .. dicemus .. audiemusque ς ('*vet. lib.*' *Sig., Harl.*) *Sigonius* ‖ audiemusque B. ‖ negare, ne *inter vers. add.* B. ‖ XXXIII, 7. et Perinthum] *Sigonius: spat. rel. om.* B et Panopolin (*aut* et Panopolim) *edd. vg.* et Panopolum *vel* et Penopolum *vel* et Penopium *etc.* (*v. Dr.*) ς. ‖ 8. ac] ς (*Harl.*), *Duk.:* aut ‖ 10. neque de] *vg.:* ne de B nec de *Bekkerus* ‖ nec] B: neque ‖ 12. non sic antiquos *pauci* ς non ita antiquos *ci.* Wt. ‖ 15. occupasse (eum) *C. L. Bauerus* ‖ 16. Cium] *Sigonius:* Chium ‖ Thebas, Phthias] *edd. vett.:* thebas thias *ex* thias thebas *corr.* B; *de* ς *v. Dr.* ‖ XXXIIII, 2. aut milioribus parendum] *om.* B. ‖ 4. possint *edd. vg.* ‖ Agraeos] *Gelenius, Sigonius:* aegraeos B Greos ς (*Lov.* 4) Graecos *rell.* ‖ Apodotosque] *Sigonius:* apodoctasq; B Apodotasque *et* Apodoctosque *etc.* ς. ‖ 6. Cium] *Sigonius:* Chium ‖ et quia] sed quia *Ascensius* ‖ 8. Peraean] *Bekkerus:* Peraeam *vg.* epiream B et Peraeam *ci.* Kr. ‖ 10. sationis] ς (*Harl.*)? *edd. vett.:* stationis Bς (*al. ap. Dr.*) ‖ 12. eis obiecit] B: iis adiecit Kr. eam (ea *al.*) abiecit *vel* eam adiecit *vel* eam obiecit ς ad ea adiecit ς *vg.* eo adiecit *ci. Dr.* ‖ decretum] B *Crev. et aut sic aut* (decretum) *Heus.:* de exercitu *vg.* ‖ XXXV, 1. philyppus stationem B. ‖ 2. Nicaeam] *coll. Pol.* rursum *Glareanus desiderat*, iterum *Sigonius* ‖ Philippus] *Duk.:* Philippi ‖ (ab) *I. F. Gr.* ‖ (ab eo) *Vossius l. l.* ‖ 3. consumpsisse] B: se consumsisse *vg.* consumpsisse se *ci.* Wt. ‖ 4. nec — posse B. ‖ 8. duobus ex iis quos *ci.* Wt *cf. Tillmanns l. l. p.* 40 ‖ collocuti *ci. Duk.* ‖ 10. vocent *Vossius l. l.* ‖ 12. deduxisset ex] *sprevit* Kr.: deduxisset et B deduxisset *vg.* ‖ defore] B, *I. F. Gr.* ‖ XXXVI, 3. Thronium] *Gelenius, Sigonius:* Thonium Bς; *al. v. ap. Dr.* ‖ 5. et] *om.* B. ‖ 7. regi B. ‖ ipse pepigisset *Duk.* ‖ 10. legationi] Bς (*Harl.*) *I. F. Gr.:* legationis ‖ et Q. Fabium] B *Dr.:* Q. Fabium ‖ XXXVII, 2. cum] Ww: eo (com *sc. sq.* m *in* co, *dein in* eo *corrupt.*) Bς eum *vel* enim ς, *del. I. F. Gr.* vero *ci. Dr.* autem *Vossius l. l.* ‖ 6. quo ut] *in quod et ipse incideram I. F. Gr.:* quod ut *libri* (qui ut *Lov.* 2) cui ut *Crev.* = quoi ut *Vossius* ‖ XXXVIII, 2. quid] *om.* B. ‖ 3. *de l. distinguendo cf. Walchium l. l. p.* 116 ‖ (ad) *Duk.* id ς, *Dr. adn.* ‖ 7. principium] B. ‖ 8. contumelia et] contumeliae B. ‖ dimissi] Bς: sunt dimissi ς. ‖ 9. rogationes] *Crev. Vossius:* rogationem ‖ XXXXVIIII, 2. legatos *sq. spat. vac.* iā ad B. ‖ 6. Mycenica vocatur] *v. I. F. Gr. ad* XXX, 7, 6 Ma. 367 ‖ 7. et] inter e *et* t *om.* B. ‖ 7 *sq.* paucis (venit), tyrannum *I. Perizonius* ‖ 8. tribunis] *om.* B. ‖ 9. regem cerneret B. ‖ (dixit) *Freinsheimius* ‖ 10. ea] *om.* B. ‖ XXXX, 1. se defenderet] Bς Ma.: , ut se defenderet, ς *vg.* ‖ 4. et] *om.* B ac *ci.* Wt. ‖ 10. firmatis] *Tan. Faber:* firmato ‖ 11. accersendo] domum arcessendo *vg.*

LIB. XXXIII *in periocha* ab] *add. O. Iahnius: om.* ‖ principibus] *Naz.* ς: principium *vel* principis *vel* princeps ς principum *ed. princ., vg.* ‖ *ad h. librum cf. praeter Goelleri* (g) *et Kreyssigii adnott.* (Kr.) *Iacobsii et Kreyssigii ad Goellerum epp.* (Ig *et* Krg) *p.* 385 *sqq.* 439 *sqq. ed. Goell.*, Wi *p.* 188 *sqq.; qui cum deinceps huius libri capp. percenseant, singulis ll., ubi eorum mentio iniicienda erat, pagg. numeros omisi* ‖ I, 1. facere cupiens] r: pace recupiens ‖ 2. cum] r: *om.* ‖ legionis] *ex* regionis *corr. teste* Kr. B: duarum legionum *Crev.* legionum *Dr.*; *fort.* unius legionis, *ni potius numerus legionis exciderit*, Ww legionariis *Walchius l. l. p.* 236, *at*

cf. Wi. ‖ ea — erant] ii mille quingenti milites erant *ci. Dr.* ‖ duo milia] *cf. Duk.* ‖ distantibus *vel* distantem *vel* (distantis) *I. F. Gr.* distante *I. Gr., at cf.* g Ig Wiw. ‖ 3. ad medium] r: ad medio B ac medio Ig a medio *ci.* Wit. ‖ 5. urbi] r: turbae B ad urbem *ci.* Wt. ‖ turba B. ‖ 6. *post* oppidani *excidisse aliquid censet* Ig. ‖ ante lictorem turba acta] B *cf. Böttcherum progr. l. p.* 10 (*ni malis* ante lictorum turba acta), *Wiedemannum obsvv. ad nonn. T. L. ll. Blankenb.* 1853 *p.* 10: ante lictores turba acta Kr (*v.* Krg) ante lictorum turba acti *I. F. Gr.* autem, lictorum turba acti *Dr.* (ante) lictorum turba acti *Vossius l. l.* ante R[omanum] lictorum turba acti *Heus.* ‖ non ante] r: nouante B. ‖ 7. opstipuerẽt B; *sqq. recte distinxit Duk.* ‖ 8. texerunt] texerunt tamen r texere tamen *I. F. Gr.* ‖ II, 2. senior] *I. F. Gr.*: segnior B *cf.* Wi. ‖ 6. a Plataeensi] r *in mg.*: ablata ensi-| B ab Plataeensi *Dr.* Wi. ‖ de societate] *add. in mg.* r. ‖ 9. quoniam] *sic* quõ B, *I. F. Gr.* ‖ (ea) *Vossius l. l.* ‖ conversus *Vossius* ‖ III, 2 *sq. recte distinxit I. Perizonius* ‖ 5. cottidie B. ‖ militem Krm I, 16, *at v.* Wi. ‖ 7. *fort.* [eum] tenuit *Duk.* ‖ Aetoli, Phaenea *ci. I. Perizonius* ‖ DC B: ducenti r MM r *mg. Perizonius* VI millia *coll. Plut. Flamin. c.* 7. *Dr.* ‖ D *I. Perizonius*, *neglegenter ut vid. loco exscripto in adn. ad Sanctii Min.* IV, 8 *p.* 812 *ed. tert. Amst.* 1704 ‖ 12. ad ea quae] r *mg.*: de re B; *fort.* ad res quae Ig. ‖ tenebant] Ig: terrebant ‖ erigi] r *mg.*: *spat. rel. om.* B adduci *ci.* Wit. ‖ IIII, 1. Aoum] h: aouum ‖ ter a] h *mg.*: terra B territa r *mg.* terra a h iterum a *ci.* Witw. ‖ 4. peltastas] r *mg.*: peltas B peltatas Ww *ad* XXXI, 36, 1 ‖ Trallis] *I. F. Gr.*: trailis B Trallibus *ci. Dr.* ‖ nomen est r *mg.* ‖ genti r *mg.* (*Dr.*) ‖ 4 *sq.* . Erant et misti *distinxit Quaerengus* ‖ V, 8. qua evulsa] *Dr. cf.* Krg. *p.* 441 *sq.*: quae uulsa ‖ 9. et bifurcos] vel bifurcos *coll.* Pol. XVIII, 1. *Freinsheimius* ‖ 10. ramis] Wiw: ramos ‖ *lac. explevi secundum I. F. Gr. et Crev. coll. Pol. l. l.*; neque [cuius quisque stipes palmae nec] quae *Heus.* ‖ 11. adeo] sedulo *ci. F. Lachmannus de font. Liv.* II, 113. *n.* 1 ‖ acuti] arcti *Dobree advers.* II, 381 ‖ relinquant *Bauerus* ‖ 12. praebeant] r: praebent ‖ VI, 3. circa] r: cirts B citra *ci.* Ww. ‖ 6. minima *I. F. Gr.* ‖ 7. utrisque] r: utris ‖ maceriis b. ‖ 8. praegressus] *I. F. Gr.*: progressus ‖ 10. Romanus *ci.* Kr, *at v.* Wi. ‖ ad] r: *om.* B prope *ci.* Wt. ‖ 11. Melambium] r *mg. v. Pol.* XVIII, 3: melandium ‖ Scotusaei] *et* Scotussaei *I. F. Gr.*: scotusae ‖ Thetideum] h (*sic* B *c.* 7, 4): thetidem ‖ habuerunt] *mg.* r: haut habuerunt *cf.* Krg. 443 ‖ 12. nocti Krm I, 23, Kr. ‖ VII, 2. [et] agmen *Vossius l. l.* ‖ 4. pedites] velites *coll. Pol.* XVIII, 4 *et* 5 *I. F. Gr.* ‖ 8. sed] rex Ig, *at cf.* Wl I, 27 *n.* 12 iw. ‖ offusam *I. F. Gr.* ‖ 9. detexerant] r *cf.* Krm. I, 16 *sq.* Kr. Wl I, 27 *n.* 12 i: dexter erat B. ‖ VIII, 2. regem] *aut* Philippum (t) *aut complura* (w) *excidisse censet* Witw: *lac. in* B. ‖ 5. in Eordaeam aditum] Kr. *cf.* Krg. 443 *sq.*: in eodē aditu B Eordaeae aditum *I. F. Gr.* ‖ 7. prope] Kr. *cf.* m I, 18: propere B propero r. ‖ 12. dextro] *in* dextero *mut.* B. ‖ locat cum caetratis (*s.* iuxta caetratos)] *F. Lachmannus de font. Liv.* II, 110 *n.* 1: locatus caetratas B locat (r). caetratos et r *in mg.* locat: in sinistro caetratos Wt *cf.* w. ‖ 13. hastis positis] *cf. Crev. quosque l. F. Lachmannus l. l. p.* 81 *n.* 4 *add. Tillmanns l. l. p.* 40 *sq. n.* 1, *obloquentem Michaeli in progr. gymn. Torgav. a.* 1859 *p.* 15 ‖ 14. dimidium *etc.*] *cf. Lachmannum ibid. p.* 110 *n.* 2 ‖ VIIII, 1. iis] Kr.: his B; *fort.* suis *Vossius l. l.* ‖ 3. dextero B. ‖ sinistro tum] B, *I. F. Gr.*: sinistro *Vossius* ‖ 5. quae venerat] *cf.* Kr. *ep. ad Orell. p.* LVIII: quae laeva erat *I. F. Gr. et vel sic vel* quae modo (*vel* postremo Ww) venerat *Crev.* ‖ 6. incompositos] B, *I. F. Gr.* ‖ in dextro] *cf. Lachmannum l. l. p.* 82, *at v.* Wi: *immo* in sinistro *et aut sic* (*sq. Heus.*) *aut* in laevo *I. F. Gr.* in altero *I. Perizonius* ‖ 7. belluarum

Duk. ‖ 8. extemplo] extempore *id.* ‖ 9. re trepidationem] r: reparatiorem B re perturbationem *ci.* Wt. ‖ 10. hoc qui a] *mg.* r: hos quia B hostes qui a Kr., *at v.* Wi. ‖ X, 1. ut] r: *lac. in* B. ‖ 2. et rom. (*i. e.* Romanis) omnia *Heus.* ‖ fulgere, tum] Romanis (*vel* hostium) fulgere, tum *in pr. not. ed.* fulgere Romanis, *postea I. F.* Gr. fulgere hostium, Ig. ‖ 3. novitate] r (Krm. I, 21 Kr.): nouitatē B per novitatem Krt propter novitatem Ig. ‖ 6. irruunt *Bekkerus* (B *teste* g): *lac. in* B irruunt, verum *mg.* r irrumpunt *Paris. a.* 1625 W irrumpentes *ci.* Wt. ‖ ex parte *mg.* r: *lac. in* B. ‖ 7. octo milia] = VIII B *cf.* Kr. *coll. eiusd. ep. ad Orell. p.* LVII ‖ quinque] *add. mg.* r (*sic* V) *v. Pol.* XVIII, 10 *Plut. Flam.* 8. *Oros.* IIII, 20: *lac. in* B. ‖ 8. Valerio] r *mg.*: uario ‖ sunt] *fort.* sint *Vossius l. l.* ‖ ibi] idque *F. Lachmannus l. l. p.* 25 ‖ undequinquaginta] Kr. (XLVIIII B *teste* g, g): XLVmi B. ‖ 10. minimum .. numerum *Duk.* ‖ XI, 2. *prius* partim] *addidi, non abnuente, ut postea vidi*, Ww. ‖ 9. qua vanitate .. offendebant *I. F. Gr.* ‖ sua] ipsa *ci.* Wit. ‖ offendebat] r: offendebat˜ ‖ XII, 2. apsoluit B. ‖ 3. *fort. ante* atque *excidit* aiunt, *quo tamen vix opus est* ‖ communicaret] r: communicare ‖ 4. autem] aiunt Ma. ‖ 5. memorem] *I. F. Gr.*: memores B memores esse *ci.* Wiw. ‖ ipsos *I. F. Gr.* ‖ 6. conloquiis r et conloquiis *Dr.* ‖ de] *mg.* r (*Dr.*): et de Br et de bello et de *ci.* Ww. ‖ haut ut] *scripsi:* non ut *I. F. Gr.* ne *Dr.* ut B. ‖ 9. maximum quemque animum mitissimum *recte fort. Seyffertus ann. ph.* 83, 824 ‖ animum maximum haberi *aut* animi maximi haberi Ma. ‖ 13. illi dabitur pax *A. Rubenius* ‖ pax, rex] *scripsi cf. Pol.* XVIII, 20: pax B rex Ig pacis *I. F. Gr.* ‖ pax, ut moveri *Baumg.-Crusius* pax, ut movere rex *ci.* Wt. ‖ XIII, 1. dictus *I. F. Gr.* ‖ 3. remissis *Duk.* ‖ 4. a] ab *ci.* Kr. ‖ 5. iniquissimis *I. F. Gr.* ‖ 6. *recte distinxit I. Perizonius* ‖ 7 *sq. cf. I. Perizonium animadv. hist. c.* IX *p.* 395 *sqq. ed. Harl., Crev., Heus., Lachmannum l. l. p.* 80, Ww. ‖ (de Thebis) *ci.* Ww de [Thessalis urbibus. „His, ut sponte deditis, se non cessurum; sed] Thebis *Heus.* ‖ de tribus, nam Thebas *ci., sed ipse sprevit F. Lachmannus l. l.* ‖ 10. rerum] *cf.* Ma: rerumque (h?) *vg.* ‖ 13. in] *add. I. F. Gr.* ‖ causa] *Crev.*: causae ‖ 15. pacis maturandae B *ante corr.* ‖ XIIII, 4. quot .. fuerant] *ci. Dr.* Ma: quod .. fuerat [praesidium] *aut* qui .. fuerant *I. F. Gr.* ‖ ac ducentos] octingentos *ci.* Kr. ‖ 5. et septingenti ex] *Walchius l. l. p.* 171 *sq.*: et B et ex *I. F. Gr.* ex *Amstelod.* 1633 et c ex *ci.* Kr. ‖ 6. *et* 9. *et c. sq.* §. 13 Nicostratus *I. F. Gr. cf. Dr.*: niceratus ‖ 11. dictam *Dr.* editam *ci.* Kr. ‖ 12. (autem) *Vossius l. l.* ‖ mille] *i. e.* ∞ *ante* et *adieci; lac. post* quibus *statuit Perizonius, ibique* mille *proposuit* Wt, quingenti Kr (*cf.* m I, 24) ‖ dimissis .. opperiebatur.] *Perizonius:* dimissi .. oppriebantur. ‖ XV, 1. et] *add.* r. ‖ 2. partem dimidiam exercitus (dimissa — divisit)] *L. V. Schmidt, ci. m. Ian.* 1859 *mecum communicata:* parte dimidia exercitus dimissa dimidiam trifariam dimsit (diuisit b) B parte ... dimissa, dimidiam — trifariam divisit — *Walchius l. l. p.* 116 *sqq.* partem dimidiam exercitus, divisam trifariam, Ma; *al. Dr. Crev.* W (*cf.* i) ‖ Pellenensem] *Paris.* 1625 *I. Gr.*: pellenensium B; *aut Gr. obtemperandum aut in sqq.* Sicyoniorumque et Phliasiorum *legendum esse censet* Ma. ‖ 5. id in illarum] Kr (*cf.* m I, 17): dein aliarum B quod in illarum *Dr.*; *al. Crev. Heus.* Ig. ‖ 6. fecerant] *Crev. Dr.*: fecerunt ‖ 7. raros *Duk.* ‖ ab Cleonis] W a Cleonis Ma. *op. ac. alt.* 366: ad cleonis ‖ 8. super] *I. F. Gr.*: per ‖ 13. ubique] *mg.* r: ibique B utrobique *I. F. Gr.* ibi quoque W. ‖ 14. incompositi .. omniumque ignari] *mg.* r: compositi .. omnium signari ‖ 15. suspicati ita se] *mg.* r: supplicauit a se ‖ sparserunt *Crev.* ‖ 16. caeduntur] *v. d. lit. Centralbl.* 1862 *p.* 18: cedut B cedert b ceciderunt r. ‖ XVI, 1. societatem B, Ww. ‖ 2. maxime] *I. F. Gr.*: maximae ‖ 3. iis] *Paris.* 1625: in iis ‖ sed et] duo *I. F. Gr.* ‖ 4. abfuerant] *I. F. Gr.*: adfuerant ‖

submissi Ig. ‖ Echedemus] *I.F.Gr.*: echidemus ‖ 6. namque] r *mg.*: nam ‖ cederent] r *mg.*: cederetur ‖ 10. aliquit B. ‖ XVII, 2. Leucadem,] Kr. *qui cf.*: Leucadæ B Leucadi *aut* Leucadem *mg.* r, Leucade r, Leucadem *I. F. Gr.*, Leucadiae *Heus.* ‖ 6. *ab* Iis partibus cohaerens *inc. Mog.*; *a* tis partibus cohaerens *vid. incepisse* M *v.* Kr. (*cf.* m I, 21) ‖ 7. hae] g 94 *sq.*: haee B eae W *om. Mog.* ‖ erant] *Mog.*: *om.* B. ‖ colli] *Mog.*: et colli B. ‖ 8. iniacentia *Mog.* patentia *I. F. Gr.* ut iacentia *ci.* Ww. ‖ quo — dividitur] *Mog.*: quod — diuiditur B quod — dividit *ci.* Kr. ‖ 10. die ac nocte *Mog.* ‖ reficere] *Mog.*: *om.* B, *post* muri *additurus erat* Wt. ‖ quae] *Mog. et sic si recte typis scriptura expressa est* (q̃) B: *per* qua *expl.* Kr., *idque probat* Wt *praef.* ‖ ipsi *Vossius l. l.* ‖ 11. spe] *Mog.*: *om.* B. ‖ opsidionem B. ‖ Leucade] *Mog.*: leucadē B. ‖ in arce, *vel*, in arcem *Dr.* ‖ 12. iusto] *Mog.*: *om.* B. ‖ 13. in] *Mog.*: *om.* B. ‖ 15. dicionem] B (ditionem *Crev.*) *cf.* Kr.: deditionem *Mog.* ‖ XVIII, 1. continentis] B, *Duk.*: continentem *Mog.* ‖ a] *Mog. vg.*: *om.* B. ‖ 2. mille et nongentis *Mog. vg.* ‖ fere armatis] levi armatu *vel* leviter armatis *I. F. Gr.* dispari armatu *Doujatius* fere parmatis *Otto l. l. p.* 79 *sq.*, *at v.* Wi 31, 179; *al. totum h. l. temptarunt Rupertius*, g. ‖ 3. et Pisuetae et Nisuetae] *I. F. Gr.*: et pisuetae B et Nisuetae et Pisuetae *Mog.* ‖ Nisuetae] *cf.* Ww. ‖ Taniani *Glareanus, ex lect. vg. ap. Ptol.* V, 4, *ubi nunc ex ll. mss.* Ταούιον (Τάχιον *al. codd.*) *editur* ‖ Trahi] B: Arei *Mog.* ‖ Laudiceni B. ‖ 4. Tendeba] *Freinsheimius*: tendebat *Mog.* tenebat B. ‖ ignaris] ignaris oppressis *Böttcherus progr. a.* 1838 *p.* 9 (*at v. eund. in progr. a. sq. p.* 79) lignatis *Heus. cf.* Ww. ‖ tenuerant] Stratoniceae erant *I. F. Gr.* Therae erant *A. Rubenius* ‖ 5. id] *add. Gelenius* ‖ 6. Tendeba movet] W: Tendeba movit *Freinsheimius* tendebat, movit *Mog.* tenpe admouet B. ‖ ad] *Mog.*: *om.* B. ‖ in Stratonicensi agro] *sic*, *nisi quod* strationigensi, B: item Stratonicensis agri *Mog. vg.* ‖ Astragon] *Mog.*: astago B. ‖ 7. multifariam] Bas. a: multifaria ‖ 8. ita] , atque *Mog.* ‖ propinquum *Mog.* ‖ 9. Agrianas (*et hic et* §. 15)] *Sigonius*: agrianos *utrobique* B Acrianos *Mog.* ∞ Agrianas *Heus.* ‖ circumdat et] B *I. Perizonius*: circundaret *Mog.* ‖ 10. Rhodi Achaeos] B *et sic, nisi quod* Rhodii *I. Perizonius*: Rhodia cohors *Mog.* ‖ dextro — milites] *Mog.*: *om.* B. ‖ ‖ 12. utraeque *Mog.* ‖ qui .. torrentis] Bas. b: qui .. torrens B quae .. torrentis *Mog.* qua .. torrens *ci.* Wt ubi .. torrens *ci.* Ww. ‖ tum] B: *om. Mog.* ‖ achei B: acie *Mog.* ‖ primi] *Mog.*: primo B. ‖ est] *Mog.*: *om.* B. ‖ 16. mille] *aut* DC Ma: et B mille et *Mog.* ** et W; *al. totum h. l, temptarunt I. F. Gr., Crev., Rupertius, Vossius l. l.*, Wt. ‖ expulere *Mog.* ‖ inclinato — conisi] B. ‖ 17. ordine] *Mog. vg.*: ordines B. ‖ 18. effundentes *Mog.* ‖ Bargylias] *vel* Bargylia *Sigonius*: barcylias B Bargyllas *Mog.* ‖ , Bargylias petentes (fugerunt). *Vossius l. l.*, Ma. ‖ 21. optinebant B *Mog.* ‖ supererant *Mog.* ‖ 22. opsessa B. ‖ nec recipi] B, *Heus.* ‖ Achaeia *Mog.*: macedonia B. ‖ XVIIII, 1. concussi tum] B, *I. Perizonius* ‖ 2. quanquam B: quanvis *Mog.* ‖ 3. pelli] *om.* B depelli *aut* decedere *ci.* Wt. ‖ 4. praedandi cupidine *Mog.* ‖ fuga expeditior *Mog.* ‖ 5. non pro reliquo statu] proelii uastatu B. ‖ 6. ne] *om.* B. ‖ in Syria moliente *Mog.* ex Syria moliente *ci.* Wit. ‖ 9. duobus [sororis] *Dr.* ‖ XX, 1. egregia *Mog.* Kr. (*cf.* c. 275) ‖ 2. si eo fine non] g 100 Kr. (*cf.* g 447 c 275 s 62): si eo fine B si eo non *Mog.* ni eo fine *Bekkerus* ‖ 3. eum] cum *Mog.* ‖ 4 *sq. recte distinxit* Ma; *temptaverat h. l. I.F.Gr.* ‖ receptis *tacite* Ma. ‖ his] vicis *Mog.* ‖ eius *Mog.* ‖ dicionem] B *cf.* Ww *adn.* (ditionem *Mog.*): deditionem *Des. Erasmus*, *Aldus* ‖ 7. adventum pertimescere *Mog.* ‖ 9. redierant] Bas. b.: rediebant B redibant *Mog.* ‖ 10. omiserunt] g 102: omiserant B, Wit omni, erat *Mog.* ‖ classi antiochi B ‖ 11. omiserant B ‖ civitatium *Mog.* ‖ 12. alias auxiliis iuverunt] *om.* B. ‖ 13.

ut] *om.* B. ‖ proprie *Mog.* ‖ sunt] *om.* B. ‖ sufficiant B; *fort.* vires sufficiant Ig. ‖ XXI, 3. magnitudini] *Aldus:* magnitudinis B magnitudine *Mog.* ‖ magnitudinem.. animo *Duk.* ‖ 4. comis uxori ac liberis — duos] Ig. *cf. F. Lachmannum l. l. p.* 38. Krg. *p.* 448 *n.**: comis uxor ac liberos duos B comis uxori ac liberis — quattuor *Bekkerus* comis in uxorem ac liberos — quatuor g (*cf.* Wit) comis uxori ac liberis (*vel* in uxorem ac liberos), quos Krg; , uxorem, ac liberos duos *Mog.*, uxorem ac liberos quatuor *Sigonius; haec extrema* uxorem ac liberos quatuor superstites habuit *post* mitis — fuit *transponenda esse censent Crev. in ed. mai., Dobree advers.* II 381. ‖ duos] quos quattuor Ma. ‖ 5. amicis] B *I. F. Gr.* ‖ reliquit, ut] relinquit B. ‖ 8. XVII B: XXVII *Sigonius* XXVIII *ci.* Kr. ‖ in maritima ora — omnem] et maritimam oram omnem *Mog.* ‖ Carmonem et Baldonem] B: Cardonem et Bardonem *Mog. cf.* g. Kr. Ww. ‖ Sexetanosque et Baeturiam] Witw: Sexetanosque Baeturiam g sex et anosque etruriam B. ‖ nudaverint] g: nudauerunt B nudaverant *Mog. fort. recte*, nudaverat, *ex 'scripto exemplari' Gelenius* nudaverit *I. F. Gr.* ‖ ad] ac B. ‖ consurrectura] g: consurrectur B consurrecturam *Mog.* ‖ 9. M. Sergio — erat] *pro* M. Sergio *ci.* Minutio *Glareanus;* (cuius — erat) *Sigonius;* cives *Mog.*; (et peregrinos) I. F. Gr., *at v.* Ma. 52; erat *om.* B. ‖ XXII, 2. Afranius] Ursanius *Mog.* ‖ 5. posset Bas. b. ‖ 6. sibi meritum] sibimet *Mog.* ‖ inmeritum] *om. Mog.* ‖ 8. *maiore interpunctione post* quartae *posita restitueram; praecepit* Ma. ‖ nominatim Wt. ‖ etiam ro tribunos militum amisisse t. B. ‖ Cn. — quartae] et C. Labeonem eius fratrem *Mog.* ‖ qui adversa.. cecidissent *Mog.* ‖ multis *bis script. in* B. ‖ 10. haec B. ‖ XXIII, 2. et gratias B; *aliquid intercidisse ci.* Wt. ‖ sese] se esse *Mog.* ‖ plerosque *Mog. cf.* Wit. ‖ *fort.* [se] servitute Kr. ‖ exemptos] B *Pighius* (*qui* exemtos) *I. F. Gr.* ‖ 3. clarorum virorum] *om.* B. ‖ 4. captivos B. ‖ 5. ducti] B: traducti ‖ 7. aeris] B, *Hotomanus: post* quingentos *add. Pighius, om. Mog.* ‖ quingentos] et B. ‖ duplex equiti, triplex centurioni, *Mog.* duplex centurioni, triplex equiti *Duk.* (*Cobetus mnem.* I, 101) *cf. Huschkium Serv. Tull. p.* 377. ‖ 8. et fama] fama B. ‖ 9. prope par] *Mog.*: prope B par prope W. ‖ tralata] *Bekkerus:* tralati B *cf.* Wt *praef.* translata *Mog.* ‖ XXIIII, 2. Ti.] *Sigonius:* t. ‖ M'.] *Sigonius:* m. ‖ L.] *emend. err. in ed. Mog.*: c. ‖ 3. ferme] eius *Mog.* ferme eius *ci.* Kr. ‖ 5. datus] est habitus *Mog.* ‖ 6. quodcumque] B *I. F. Gr.*: quaecunque *Mog. vg.* ‖ id] *spat. rel. om.* B, *del. I. Perizonius*, ea *altera ci. I. F. Gr.* ‖ 7. decreti] *om.* B. ‖ 8. eo die] *cf.* Ww. ‖ 9. eo] eorum *Mog.* ‖ P. Cornelium et Ti. Sempronium] *I. Perizonius, I. Gr.*: p. cornelium B L. Cornelium et T. Sempronium *Mog.* ‖ XXV, 1. in *et* curulibus] *om.* B. ‖ P.] B *Pighius* ‖ Cn.] B *Sigonius* ‖ 2. M'.] *sec. Pighium* Dr.: m. B *om. Mog.* ‖ Attilius *Mog.* ‖ 3. Cereri Liberoque et Liberae *Mog.* ‖ 4. *sq.* petebat Marcellus *Mog.* petebant. Marcellus Bas. b. ‖ 6. obtinuissent coss. Bas. b. ‖ Ralla] *Bekkerus:* rala B rex *Mog.* ‖ 8. nuntius allatus *Mog.* ‖ 9. C. — proconsulem] *cf. Dr.* ‖ latum *Mog.* elatum *Pighius* ‖ 10. duas urbanas] B, *assecuti fere sunt Dr. Heus.*: *om. Mog.* ‖ duasque .. mitterent *Mog.* ‖ 11. (cum duabus legionibus)] *Crev. Dr.* ‖ eodemque *aliquando Dr.* eodem sociorum Ma. ‖ satis — esse] B *Dr.* ‖ XXVI, 1. M'.] *Sigonius:* m. ‖ Attilius *Mog.* ‖ 2. Ti.] *Sigonius:* t. ‖ 3. quatuor B. ‖ 4. nominis Latini *Mog.* ‖ 5. motum] B: exortum *ex* M *ut vid. Gelenius*, Bas. b; *om. Mog.* ‖ fuerat] (*ex* M ?) *Gelenius* Bas. b: *om.* ‖ 6. et hi B aut hi W. ‖ sine ullo] nullo *Mog.* ‖ XXVII, 1. Blasio] *cf.* Ma. 52. ‖ optinuerat B. ‖ ovans .. est] B *et Glareano fere praeeunte Pighius* ‖ 2. quingentum B. ‖ quindecim pondo] *I. F. Gr.*: pondo quindecim *Mog.* pondo B. ‖ viginti milia, signati] *om.* B. ‖ denarium B *Scaliger:* denarios *Mog.* ‖ trecenta

Scaliger ‖ triginta — et] *om.* B. ‖ 2. *sq.* quingentos quinquaginta. Sertinius *Mog.* ‖ 5. Elatiae B *I. Perizonius:* Athenis *Mog.* ‖ T.] *om. Mog.* ‖ boeotii B. ‖ impetraverantque B *cf. de hoc l. et* §. *sq. Walchium l. l. p.* 210 *sqq. Fittbogenium obs. Liv. p.* 43 *sq.* ‖ 7. ad] *Mog.*: *om.* B et ad Bas. b. ‖ ipsis iis] *Bekkerus:* ipsos iis B ipsis (iis) Ww; *al. ad h. l. v. ap. Dr.* Kr. ‖ 8. *et c.* 28, 1. Brachyllem] Ww: Brachyllam *Vrsinus* barcyllē (barcyllen *c. sq.*) B Barcillam *Mog.* ‖ 9. aliis B. ‖ fuerant] B, *I. F. Gr.* ‖ 10. metum fecerunt B. ‖ XXVIII, 2. mollibus] *om.* B. ‖ 3. Aetolici *Mog.* ‖ quaeritatio B. ‖ 5. caedis] *Mog.*: & caedis B eius caedis Krg. 450 *cf.* Kr. * et caedis Ig. *fort. recte* ‖ 7. constanti] *scripsi:* et constanti B * et constanti Ig. *fort. recte;* consimili *Mog., quo nituntur cii. Walchii l. l.* 257 *sqq. et Büttneri l. l.* 88 *sq.* ‖ 8. argumentatur *I. Gr.* argumentatus est *ci.* Wt. ‖ (quibus) *I. F. Gr.* ‖ 9. impudenter Bas. b: inprudenter B. ‖ obviam eundo impudentem criminis *Mog.* ‖ eundo crimini Kr. Wit. ‖ ipsi nihil, opinione omnium pro indicio] B Ma.: ipsi—indicio usi Kr (g 451 *sq.* c 275 m I, 21) *at v.* Ma.; ipsi opinionem omnium, ea pro indicio usi *Mog.* ipsi nihil, opinionem omnium .... pro indicio *Bekkerus* ‖ 10. profugit B. ‖ nullius] illius B. ‖ 11. timore ad indicium] Bas. b.: timore rem ad iudicium B Kr. (*v. nov. ann. phil. suppl. I,* 54 *sq. ep. ad Orell. LII.*), *at v.* Witw rem ad indicium *Mog.* ‖ 12. ut] B: *om.* ‖ iussus] B, *I. F. Gr.* ‖ 13. ipsi illi *Mog.* Wi. ‖ 14. Anthedonem] B *Glareanus* ‖ 15. aliisque] B *I. Gr.*; *al. v. ap. Dr.* Kr. ‖ XXVIIII, 1. [in] principem *I. F. Gr.* ‖ 3. deducti] devecti deductique *Mog. cf.* Krg 452. ‖ 4. ea] *Mog.* (Wi): *om.* ‖ 6. querendum *Mog.* ‖ 7. toti B. ‖ intercepti *Mog.* ‖ 8. quorum] utrum B. ‖ neutrum quum fieret *Mog.* ‖ socios] B *Crev.* ‖ bello se *Mog.* ‖ 9. Ap.] B, *Sigonius* ‖ 10. terror *I. F. Gr.* ‖ completa essent] B, *ci. Dr.*: complessent *Mog.* (*I. F. Gr.*) ‖ 12. conferre talenta] *Bekkerus:* conferret talenta B talenta conferre *Mog.* ‖ XXX, 2. ut] *om. Mog.* ‖ quae] *fort.* quaeque *Vossius l. l. p.* 283. ‖ 2. *sq.* vacuasque — et ex] *om. Mog.* (*Duk.; cf. Heus.*) ‖ deduceret et] Kr: duceret ut B. ‖ 3. (his—essent) *Duk.* ‖ (quae — essent) Ww *adn. cf.* it ‖ 4. quoque] *cf. Crev. Heus.* ‖ de Cianorum] *Sigonius, Vrsinus:* decianorum B Decianorum *Mog.* ‖ 5. reddere] *add. fort.* intra idem tempus *F. Lachmannus l. l.* 112 *n.* 2. ‖ praeter quinque] B *Pighius:* quin *Mog.* praeter lembos quinque *Vrsinus* ‖ XVI B. ‖ 8. ducena] Ww: ducenta *Mog.* (*qui om. praecedentia post* annos — annos) ducentum B. ‖ in] *add.* Ma. ‖ 10. *fort.* acceptos *Vossius l. l.* ‖ absente B. ‖ 11. Lemnum] Paron *Mog.* Parum Kr. ‖ XXXI, 1. id decretum *Mog.* (Wt *praef.*) ‖ 4. et de Chalcide *Mog.* (*Dr.* Wi) ‖ et de Demetriade *Dr.* (Wi) ‖ urbes] B *Bauerus: om. Mog.* ‖ 5. his *Mog.* ‖ 6. quam primum *Duk., at v.* Krg. 453. ‖ ei tam] et iam B. ‖ 7. concilio] B: consilio W; *Mog. h. l. manca* ‖ 8. si veram caritatem ac maiestatem] B, *nisi quod* magistatem; Kr.: si veram caritatem, maiestatem *Mog.* si veram caritatem, si maiestatem *Roëllius* si veram caritatem, si integram (*vel* inviolatam) maiestatem *Crev.* si vera caritate maiestatem Ma. *op. ac. alt.* 367. ‖ nominis Romani] *Mog.*: romanorum ‖ 10. praesidii] B Bas. b: Po. *Mog. cf.* Wit. ‖ 11. Corinthum] *recepi e* B; *cf. quos l. ad* XXXII, 18, 6. *et v.* XXXIIII, 49, 5. ‖ Acrocorintho] Bas. b: agro corinthio ‖ XXXII, 2. *et* 3. *ex* B *suppletas recte distinxit* Ma. (*ad* §. 3. *cf. op. ac. alt.* 367 *sq.*) ‖ 3. serebant *Mog.* ‖ 4. aream] B *cf.* Kr (m I, 14): arenam ‖ 5. senatus populusque Romanus *Pighius* ‖ 6. universi *Mog.* ‖ caperent Bas. b. ‖ 7. quod — pertineret (*sic Mog.*) *spuria aut corrupta esse censuit Crev., corrupta Duk.* ‖ 8. Iterum *Heus.* ‖ pronuntiaret *Mog.* pronunciare *I. F. Gr.* (*Heus.*) pronunciat *Crev.* pronuntiarat *ci.* Witw ‖ 10. uoluptatum M. ‖ XXXIII, 2. procul e B procul ille *ci.* Kr, *at v.* Wi. ‖ 3. ex tam] *Aldus:* exta B et

tam *Mog.* ‖ gloria et fructus B Wt gloria et fructu virtutis *H. A. Kochius em. Liv. II*,14. ‖ suppeditabant *Mog.* suppeditabant *Aldus*, Wt *praef.* ‖ 4. gratiis B. ‖ rovocata *Mog.* ‖ 6. continentibus iunctis] B *v.* Ma.: continenti iunctis *Mog.*; *al. Vossius*, Wiw. ‖ 7. sed] B Ig.: *om.* ‖ sit, et ubique *Mog.*, sed ubique Ig. ‖ 8. concipere *et* ingentis] B *Sigonius* (*cf. Ruhnkenium ad Vell. Pat.* II, 106, 2.) ‖ XXXIIII, 1. gentium civitatiumque *Mog.* ‖ 2. eadem, quae fere *Mog.* (*I.F.Gr. Heus.*.) ‖ egerant] B *cf.* Kr. *nov. ann. phil. suppl.* I, 55: erant *Mog.* fecerant *Heus.* (erant) *I. F. Gr.*, *ni malis in sqq.* iactata. *cum Mog.* ‖ iactantibus] B, Bas. b. ‖ 3. aut] *om.* B. ‖ neu quam] Ma.: ne umquam B neu unquam *Bekkerus; al. v. ap.* Kr.; *manca h. l. Mog.* ‖ 9. decreta] *Mog.* (*Crev.* Ma.): decreto ‖ in] *add. Crev.* (Ma.) ‖ pronuntiabantur] B *Crev.* Ma.: pronuntiabant ‖ 6. quoque] *h. l.* Kr. (g. 453): *post* liberi B *Mog.*, *post* Magnetes Ww; *al.* Wt *praef.* ‖ 7. dati] additi *I. Perizonius* ‖ excepta] Kr (g 453 *sq.*): excepto B *Mog. fort. recte cf. c.* 31, 11. ‖ 8. Phocenses — contribuerunt] B, *Vrsinus* (his *Vrs.*) ‖ peloponnensi B. ‖ 10. adiecta.] B: adiecto. Bas. b. adlecta. *Heus.* ac *Mog.* ‖ XXXV, 2. L. Stertinius] Bas. b. *cf. Duk.*: p. stertinius B L. Thermus *Mog.* ‖ 3. qui] *I. F. Gr.*: cui ‖ 4. se] sec B *cf.* Kr. se ei Ig. ‖ 6. rebellandum] B *Glareanus* ‖ 8. Graecia statis] Ig graecia estatis B: Graeciae statis Bas. b. Graeciae statutis *Mog.* ‖ — Pylaicon conventus adpellant —] *scripsi:* pylai conuentus appellant B Pylaïcos conventus appellant Ig conventus, Phylaicum (Pylaicum Bas. a) appellant, *Mog.* — Pylaicum appellant — conventus Ww. ‖ 9. ut constanter *Mog.* ‖ 10. alii leniter questi] B *Crev.* ‖ post victoriam] *om.* B *cf.* Ww. ‖ 11. incussarunt B. ‖ 12. in altercationem] *Sigonius:* in altercatione B altercationem *Mog.* ‖ cresceret] B: excederet *Mog.* (*Sigonius*) excresceret *ci.* Wt. ‖ XXXVI, 2. M'.] B *Sigonius* ‖ 3., alios iam]. Aliquot iam Ma. ‖ . is illos *Seyffertus ann. ph.* 83, 824. ‖ 4. in tumulo quodam *Mog.* Kr. (m I, 20 *sq.*) ‖ 5. T.] Ti. *Sigonius* ‖ M.] *ante* Ogulnius B: A. Bas. a *om. Mog.* ‖ 6. expugnassent B. ‖ 7. ex] *Dr.*: a *I. F. Gr. om.* B *Mog.* ‖ 9. ut] *om.* B. ‖ 10. hostē misit B. ‖ 13. *hominum captorum num. excidisse ci.* Ma. 267. ‖ octingenta] BWt: octoginta *recte fort.* Kr. (g 454) et quingenta *Mog.* et quinquaginta *I. F. Gr.* ‖ carpenta capta a DCCXXXII, B. ‖ in capitolium B Capitolino *aut post* (in aede) *Crev.* ‖ 14. Castra — Gallorum] Postero die Graecorum castra *Mog.* ‖ post] intra *Mog.* ‖ 15. an in Insubres *ci. Dr.* ‖ induxerit *Mog.* ‖ XXXVII, 2. exercitum] B *Sigonius: om. Mog.* ‖ eoque] B, *I. F. Gr.* ‖ 3. inde] dein *Mog.* ‖ 5. deinde *Mog.* ‖ 6. Laevos] B *Sigonius* ‖ Libuosque] *Mog. cf. adn. ad* V, 35, 1 *add. Zeussium d. Deutschen u. ihre Nachbarstämme p.* 169: libyosque ‖ 7. destinati *Mog.* destinatis Bas. b. ‖ 10. Boiorum] maiorem B; '*fort. utrumque verum*' Wt *cf. de h. l.* g, Krg. ‖ in ea gente] *om.* B. ‖ cum collega] collegae *Mog.* ‖ 11. ducenta triginta quattuor] *Mog. cf.* Ww: *om.* B. ‖ 12. octogeni] B *Glareanus* ‖ duplex centurioni, triplex equiti *Duk.* ‖ XXXVIII, 3. zmurna (*recte*), *tum* zmirnā *et* zmirnam B. ‖ his *Mog.* Wi. ‖ quod intenderent] B; *al. v. ap. Dr. coll. Crev. cum ed. min.*, *Heus.*, Ig, Wit. ‖ aliae] Bas. a: aliquae B *Mog.* aliae quoque *ci.* Wit. ‖ 4. obpugnandam] *e ci.* Krg. oppugnandam B. ‖ 8. traiici ab Abydo Chersonesum iussit Kr.: traici ab ydo chersonensum iussit B ad Abydum traiicit *Mog.* ab Abydo traiicit *ci. a Glareano l.* Madytum traiicit *Glareanus* ‖ 9. cum ad Madytum] *sec. Glareani ci.* g 141: cum ad abydum B *om. Mog.* (*Glareanus*) ‖ chersonensi *et hic et infra hac* §., cersonesumque §. 12, chersonensum *c.* 40, 5 B. ‖ iunxit, et *Mog.* ‖ sed *I.F.Gr.*: et ‖ dedit] '*fort.* redegit' *Vossius l. l.* ‖ 10. terrestribusque *Mog.* ‖ 12. omnia] omni cura *Mog. cf.* Ww. ‖ murosque *Mog.* ‖ et contrahere] contrahere *Mog.*

contrahereque Bas. a. ‖ 14. ut] et B ut et *ci.* Kr. ‖ ipse cum parte *Vossius* ‖ depopulanda] B *cf.* Ma. *gr. Lat. p.* XI *ed. tert.* ‖ reficiendae urbis] *om.* B; (reficiendae urbis) g Ww. ‖ XXXVIIII, *de* §. 2 *cum c.* 35, 2 *coll. v. Duk.* Ww. ‖ 4. e Syria *Mog.* ‖ classem] B *Vossius l. l. cf.* Krg.: classe *Mog.* restituique [....] et *coll. Pol.* XVIII, 33. *F. Lachmannus l. l. p.* 54 *n.* 1 *cf.* Ww; *lac. post* fuissent *statuendam esse censet Tillmanns l. l. p.* 52 *sq.* ‖ et] *om. Mog.* ‖ 7. quid? quod] B: quod *Mog.* Ma. ‖ (etiam) *Vossius l. l.* ‖ cum omnibus *id.* ‖ XXXX, 1 *sq. cod.* B *lectiones recta interpunctione restituta servandas esse et ipse videram; praecepit* Ma.; *al. v. ap. Dr.*, Kr., Witw. ‖ 3. agere se *Mog.* ‖ 4. nec] ne *Bekkerus* ‖ 5. (aliarum) *Vossius l. l.* ‖ usurpanda aliena] Ma.: usurpandae alienae B *Mog.* usurpando aliena Bas. a. ‖ possedisse Bas. a. ‖ causa tenuisse] *om. Mog.* Bas. a. ‖ 6. Chersonesus Kr., *at v.* Wiw (*de* B *v. c.* 38, 9; *in Mog. l. mancus*) ‖ ad ea — ius] B; *assecutus fere erat I. F. Gr.* ‖ XXXXI, 1. effecit] B: *post* regis *add. I. F. Gr.*, *om. Mog.* ‖ 2. et] *om. Mog.* ‖ dissimulauit B. ‖ 3. occupasset] B: occasio esset *Mog.* (*Wiedemannus l. l. p.* 11, *at v. Heerwagenium ann. ph.* 71, 193 *sq.*) occasioni non deesset *Glareanus et vel sic vel* occasione usus esset *Duk.* (W); *al. I. F. Gr.*, *Crev.*, *Vossius* ‖ 5. navigans *Mog.* ‖ . inde legatis *Bekkerus* : legatisque *ci.* Kr.; *recta distinctione sanavit* Ma. ‖ 6. Cyprum] MB: Cypri *Mog.* ‖ tendens] M: petens B *om. Mog.* ‖ 7. oborta *Mog. cf.* Kr. (*coll.* m I, 13 *sq.*) ‖ multae — naves] Ig, Krg: multae fractae multae naues B multae naves eiectae *Mog.*; *al.* g. ‖ enaret] *lit.* m *voc. praec. agglutinata* B: enarit Kr (*cf.* g 457) enaverit *Mog.* ‖ 8. interit B. ‖ 9. esset *Mog.* ‖ redit *Mog.* ‖ hiemps B. ‖ processit *Mog.* ‖ XXXXII, 1. C. Licinius — Laeca] B; *praeeunte aliquatenus Sigonio assecutus fere erat A. Rubenius* ‖ item ut pontificibus] *Pighius:* item ut pontifici B *Mog.* idem ut pontificibus *ci.* Wt (item ut pontificibus) Ww. ‖ 3. allatae B. ‖ 5. C.] B *Sigonius* ‖ 6. suffectus *Mog.*: subiectus B *cf.* Kr. ‖ 7. Cn.] B *Sigonius* ‖ P.] Bas. b: m B. ‖ Luscinus C. Atinius] *add.* Wi 180 tw; *de Mog. et al. v. h. l. l. cf. Dr.* Kr. ‖ 8. M.] Bas. b: c. B (*Mog. h. l. manca*) ‖ c. *i. e.* centena *vel* centum B: centum *Mog.* ‖ discripserunt] diviserunt *Mog.* ‖ advexerant] *om.* B. ‖ cum collega] collegae B. ‖ 10. C.] *om.* B. ‖ Curio, curio maximus] *scripsi, cum ad hanc dignitatem, etsi postea* (*v.* XXXXI, 21, 9.) *evectus sit:* curio maximus (*ex* maximos *corr.* B) B *edd.* Curio *Dr. Crev.* ‖ specularios B. ‖ Fauni in insula *Glareanus* ‖ *num* epulum Iovis fuit? *cf. Duk.* ‖ XXXXIII, 3. uenisset et eum B. ‖ et quinque millia Bas. b. (*num. susp. Duk.*) ex quinque millibus *Mog.* ‖ 5. in] *om.* B. ‖ datus] B *Duk.* ‖ 6. iam] *om. Mog.* ‖ 7. peditum] *add.* Bas. a. ‖ 9. (ad Etruriam) Ma. ‖ $\overline{\text{x}}$. B: ducenti Mog. duo millia *Pighius* ‖ sardiniā B. ‖ Ti.] Ww: t. B *om. Mog.* ‖ XXXXIIII, 1. cons. B. ‖ decreto] *om. Mog.* ‖ iussi facere] *Baumgarten-Crusius*, Krm I, 20 W(i): iussit facere (fecere *ex errore* g) B iussu fecere *Mog.* iussi fecere g (*cf.* Ig) Kr. (t) ‖ 2. A.] *Sigonius, Pighius:* cn. B C. *Mog.* ‖ 3. is] *ci.* Ww: in B qui *Mog.* ‖ 4. hominibus] M ('*vera lectio*' *Gelenius*) B Bas. b: Minutium ‖ quod cum .. neglegerent] B: quod .. negligi '*vera lectio*' (M?) *sec. Gelenium* quod .. negligere *Mog.* cur, quod .. negligerent Ma.; *fort. subest lacuna* ‖ Turbam *Mog.* ‖ 6. legibus] *om.* B. ‖ restare *Mog.* ‖ 8. haerere] habere B. ‖ 9. peloponnenso B. ‖ XXXXV, 1. referrent *Mog.* ‖ 1 *sq.* audirentur, maior res, *tum* magis] B *I. Perizonius* ‖ 3. bellum] B, *Crev.* ‖ facere *I. F. Gr.* ‖ quae e *Mog.* ‖ 4. ita] tam M *om. Mog.* ‖ rem p. B: rem populi Romani (M?) *Mog.* (*quae* Po.); rempublicam populi Romani *I. F. Gr.* ‖ 5. magis si id B magis sibi id g *cf.* Krg. ‖ karthaginiensi cum B, *unde scr.* Karthaginiensis si cum ‖ ortum foret bellum *Mog.* ‖ 6. hospitibus] Ig (Krt. Kr.): hostibus B amicis *Mog.* amicis et hospitibus Krg. ‖ 7. otii situ] B *v.* Kr.: otio si-

tuque (M?) Bas. b otio tum *Mog.* otiosam *Ienickius ap.* Wt. ‖ sopiri] B, *A. Rubenius:* operis *Mog.* operiri *Vossius l. l.* torpere *Bauerus* ‖ XXXXVI, 5. productumque *I.F.Gr.* ‖ 7. utin *Mog.* ‖ neve] *aut* neu (*sic Dukerus*) *Bauerus*: ne B *Mog.* (: ne *Büttnerus ap. Bauerum*) nec *Vossius l.l.* ‖ quantum B. ‖ obfenderat] *sic, nisi quod* offenderat B, *Duk.* ‖ 8. quo] *Dan. Heinsius:* quod ‖ 9. quin] *om.* B; *lac. subesse videbatur* Wit. ‖ suo quoque anno] *cf. Ma. ad Cic. de fin. p.* 700 *Wexium ad Tac. Agric. p.* 323 *Ph. Wagnerum philol. suppl.* I, 368 *sq.* Ww: suo quaeque anno *I. F. Gr.* sua quoque anno *Vossius l. l.* ‖ XXXXVII, 1. (essent) *Vossius l.l.* ‖ 3. ii] *Bekkerus:* iis B isti *Mog.* ‖ furtorum manubiis extortis Ma. *olim in Seebodii tabul. phil. a.* 1829, *tum in op. ac. alt.* 365 (*cf.* Ma.), Wl II, 12 n. 8 *a.* 1840, itw ('*postea idem Madvigium probare vidi*' t): furtorum manibus extortis B *Mog.*; *al.* Bas. ab ‖ 4. itaque *Mog.* ‖ qui] B *Crev.* (*cf. Bauerum*): quia *Mog.*; *ad sqq. cf. Dr.* Kr.: *cod.* B *assecutus fere erat P. Manutius* ‖ accusatorum] B *I.F.Gr.* ‖ 5. haberi B. ‖ 6. arguerent] *om.* B. ‖ XXXXVIII, 1, agri] *cf.* Wiw: Afri Kr (g 461) ‖ Acyllam] B *Glareanus* ‖ 2. ita] B: , ita lucius *Mog.* Italica . *ead. in em. err.; al. v. ap. Dr. Heus.* Krg. Kr. ‖ 3. missum] *om. Mog.* ire *ci.* Wt. ‖ 4. (navis) *Vossius l. l.* ‖ 5. umbrae - tum .. fierent] B: umbra - etenim .. fieret *Mog. et vel sic vel* umbraclum - ?. fieret Ma. ‖ 6. quanto - sunt] B (*nisi quod* apparatu *et* aepulae; *cf.* Krm I, 12) *et sic ex scriptura a g non omnino recte tradita Ma. op. ac. alt.* 366 ‖ productum *Mog.* ‖ 7. cum] *s.* quum *ed. Lugd. a.* 1553 *al.:* quod B quam *Mog.* ‖ 8. ad id quod serum] B *Vossius l. l. p.* 284 *cf.* Kr (m I, 12 a 90) ‖ referendis] B: remis *Mog.* velis *Dr.* antennis *Heus.* ‖ et collocandis g: collocandis B collocandisque *Bekkerus* collocandis et aptandis *Mog.* collocandisque et aptandis Kr. ‖ 9. (et) multitudinis] Ww (*ni malis* et ut §. 10 *cum Aldo*) Ma.: et multitudinis B *Mog.* ‖ 9 *sq.* ut multitudinis .. et non *ci. Dr.* ‖ 11. [studiis] et factionibus *cf.* Kr.; *al. v. ap. Dr.*, Kr., *Vossium*, *Bauerum*, *Heus.* ‖ XXXXVIIII, 1. populo Romano] populo *in* populū *corr.* B. ‖ 2. haut] g: haud *Mog.* aut B. ‖ ante quam bellum] *Mog.*: eum quam bellum ante quam B eum ante, quam bellum Kr. ‖ concisset] Bas. a *Dr.*: conscisset ‖ 3. id ei non] B: Ne his *Mog.* nec id *Clericus, Duk.; al. v. ap. Dr., Walchium l. l. p.* 240 *sqq.* ‖ 4. esse] se esse *Vossius l. l.* sese *Bekkerus*, *at v.* Kr (c 276. 280) ‖ 6. in Asiam] Kr. (m I, 15 *sq.*): in asia B. ‖ cum convenisset B; *rell. v. ap. Dr. Bauerum*, Kr. ‖ 7. de] *om.* B. ‖ movendum g. ‖ 8. reiecerat (*s.* reiecisset *Bauerus*) *Bauerus, Heus., at v. Büttnerum ap. Bauerum.*

Lib. XXXIIII *in periocha* C] *Aldus*: cn. ‖ finiendis] ς *I. F. Gr.*: fingendis Naz. ς stringendis ς *princ.* ‖ * * citeriorem *O. Iahnius* ‖ finit Naz. ς finiit ς. ‖ id ut] *O. Iahnius*: ut Naz. ς ut id ς? *ed. princ.* ‖ C.] ς? *Sigonius*: L. ‖ ob hoc Naz. ς (*Guelf.*) ‖ I, 3. eum] enim *Rinkes disp. de or. I in Cat. thes.* XLVI ‖ C. Oppius M. ‖ Ti.] *Sigonius*: t. ‖ nec] B: neu ς *vg.* ne ς. ‖ neu] ne ς. ‖ 4. P.] M: titi B Titus ς *cf. Duk.*, Ww. ‖ 6. conciliabulisque] *vg.*: conciliabulis B. ‖ conveniebant M. ‖ 7. abrogatur B. ‖ II, 2. sustinere non potuimus] ς *vg.*: non potuimus B non domuimus Ma. restituere non potuimus *et* non potuimus restringere ς; *num* non continuimus (*aut* continere non potuimus) ? ‖ 5. pertineret M. ‖ 7. vobis, si] *cf. v. l. ap. Dr.* ‖ 7. feminas ad concitandas] ς *vg.*: ad feminas *sq. lac.* B ad feminas concitandas ς *Bekkerus; de* ς *v. Dr.*; *cf. Duk.* ‖ iam] etiam *Vossius l. l.* ‖ si, ut plebis] Bas. b: sicut plebis ς sicut B. ‖ 8. magis (maiestatis) et pudor *Dobree advers.* II, 381, *recte fort.* ‖ compellata ea uiderentur B. ‖ 10. istud] is ut (*i. e.* istut) B. ‖ 11. nos] nunc B ς *fere omnes* ‖ publicam] *om.* B. ‖ prope] M: quoque B ς. ‖ 12. quam rogationem] B: quam rogationes ς (*Dr. Hellerus cf.* Wi 205 *sq.*) quam quod aliae rogationes ς? *edd. vett.* ‖ 12. (aliam)] *sic in sem. ph. Berol. emendatum aliquando esse comper-*

tum habeo; itidem (aliae) *Lud. Hellerus obss. Liv. Erl.* 1824 *fol. p.* 3 *sq.*: aliam B aliae ς antiquam *ci.* Wi 206 tw ac iam *ci.* Ww. ‖ 13. facietis] Bς *plerique:* feceritis M faciatis ς *edd. vett.* ‖ 14. iniuncta] *I. F. Gr.*: iniunctum Bς. ‖ tentauerint M. ‖ III, 1. recens et ea omnia B recensete animo Ma. ‖ vestri] B *cf.* Wt *praef.* ‖ 2. extorquere] (ς?) *Ascensius:* extorqueri Bς. ‖ et aequari] Bς: et exaequari Mς. ‖ 3. novi *ci. Bauerus* ‖ 5. cuique] B *cf.* Ma.: cuiquam ‖ 6. procurrerunt M. ‖ abstinent M. ‖ 8. a] M(ς?): *om.* Bς. ‖ 9. fulgamus B *Bekkerus* ‖ IIII, 1. (de) privatorum *ci. Bauerus* ‖ 2. magna] *om.* B. ‖ 7. vestris] B: nostris ‖ sanciundi] M. ‖ 8. fecerunt M. ‖ 9. pleps B pr. ‖ 12. [non] conspiciatur *Vossius l. l.* ‖ 14. exsaequationem B. ‖ (illa locuples) *Vossius* ‖ 15. Quirites] *spat. rel. om.* B. ‖ 16. ne] *om.* ς *duo* (nae) Wt nam *Haasius ad Reisig. schol. adn.* 381 ‖ nae eas simul *F. L. Lentzius in progr. gymn. Regiom. Kneiphoef. a.* 1852 *p.* 22 *a* W *indicatus* ‖ pudore B. ‖ coeperit, quod oportet] *post* oportet*om.* B. ‖ 17. datum] *om.* B. ‖ uidebit B. ‖ 18. et id a(*aut* id a) M *cf.* Kr. ‖ exorabilis es] B Ma. (*cf.* 363): inexorabiles *vg.* inexorabilis Ww. ‖ 19. existimare] B: existimare, Quirites, ‖ ferae — emissa] *I. F. Gr.*: ferae bestiae irritatae deinde emissae ‖ V, 2. nunc ut uir clarissimus M. ‖ quae] M *et sic* (q̃ *sc.*, *quod* qua *expl.* Kr.) B: qua ‖ necessum] M *cf. tamen* Ma *p.* 452 *n.* ‖ 3. et ita quidem *aut* ita quidem *Bauerus* ‖ 9. (urbe) Ma. ‖ urbs .. quod redempta urbi *Seyffertus ann. phil.* 83, 824 ‖ quo] M: aurum quo Bς *ut vid. omnes*, *tum* nempe aurum] M: nempe *rell.; utrobique*, gl *de* B *testimonio inductus*, *om. Bekkerus;* quo (aurum) .. nempe Ww, *ni aut e Duk. ci.* nonne *scribas pro* nempe, *aut ante id voc. addas* unde sumptum est *vel sim. aliquid; al. ci. v. d. ap. Dr.*, *Dr.* ‖ 10. proximo bello] Punico *excidisse ci. Bauerus* ‖ dei M. ‖ 12. feminas] B: feminasque ‖ VI, 4. nisi] B: nisi quam ‖ 6. secundam .. adversam tempestatem] M: secunda .. adversa tempestate ‖ 7. quippe .. aut] Wi 206 tw: quae .. aut B quia .. aut ς *fere omnes* quia .. an *et* an .. an (*cod. Sig.? Sigonius*) *singuli* ς quam vetus? regia scilicet, simul .. aut Ma. quam vetus? regiane lex simul *Seyffertus l. l.* 824 *sq.*; *fort.* ne, (*ut* nae *in* quae *abierit*) ... aut ‖ 8. decus] *om.* B. ‖ 9. Ti.] t. B. ‖ 10. aut antiqua aut ideo] Ma: aut ideo Bς ideo Bas. a ad id *Otto l. l. p.* 89 ‖ indicabit] *I. F. Gr.*: indicauit Bς indicat ς. ‖ 12. ita ut] aut B. ‖ pro ipsis M. ‖ 13. eandem diem pecuniae] *I. F. Gr.*: eadem die pecuniae Bς eandem diem *Gelenius* ‖ 15. Oppia lex] B: lex Oppia *vg.* lex Ma. ‖ 17. aut decrevit] M *Aldus*: decrevit ‖ VII, 1. vestras] B: nostras ‖ 2. hic — vicorum] M: *om.* B *rell.;* () *Marquardtius ant. R.* IIII, 162 *n.* 948, *at cf. Mercklinium act. ant.* 1848 *p.* 79 Ma. ‖ est] permittemus M. ‖ 3. ut] B: id ut ‖ (solum)] Ma. ‖ usu] Bas. b: usui B usum ς. ‖ et equus] equus B. ‖ 4. (absumitur)] *Vossius l. l.*: absumitur Bς absumiturque ς. ‖ iniustam] Bas. b: in his iustam Bς; *al. v. ap. Dr.* ‖ manupretium] *Bekkerus:* manui (*ex* manu *et* mani *conflatum*) pretium B manus pretium ς. ‖ 5. inter se singularum] Bς Bas. b. (*Bakius ad Cic. de legg. p.* 339): inter eas singularem M inter eas singularum *I. F. Christius* ‖ quoniam] *om.* B. ‖ uideant M. ‖ 9. vestri] B: nostri ‖ 11. arbitrii] *om.* B. ‖ 12. exsuitur B. ‖ VIII, 2. Brutorum] B Bas. b: tribunorum M *rell.* ‖ obsiderunt B pr. ‖ rogationi collegae M. ‖ est] Bς (Ma. 350): esset M *I. F. Gr.* ‖ 3. anno vigesimo post *Pighius; de* ς *v. Dr.* ‖ VIIII, 1. *fort.* (Iam) *vel* Etiam Ww.; *de* §. *distinguenda cf. Duk.* ‖ 4. ferae — obiectos] Bas. b: fera et bellicos agenti esse obiectis B fera et bellicosa gente obiectis ς. ‖ 5. Et partem M. ‖ custos] custos semper M. ‖ 6. excubabant ς *plerique* ‖ 9. mercarique ea (*aut* mercarique et ea), ..., et ipsi agrorum *H. I. Hellerus phil.* XII, 698 ‖ 10. ita pari ς *pauci* (*Wexius Tac. Agric. p.* 97) ‖ ac benigne] *ante* acceperunt *om.* B. ‖ 11. dies ibi moratus cos. Cato M. ‖ es-

sent copiae B *ante corr.* ‖ ne ea mora Ww *adn.* ‖ 12. Hispani] B M *Aldus: om.* ς *edd. vett., del. I. F. Gr.* ‖ X, 1. M.] M: *om.* ‖ ex] *om.* B. ‖ obcurrunt] *vel* occurrunt ς: accurrunt B occurrerunt ς. ‖ 2. viginti] *om.* B. ‖ 4. decem et septem milia] ς: XVII B; *de rell. numeris cf. Dr.* ‖ 7. ducenta septuaginta octo milia] *numerum addubitant Glareanus, Crev., at cf. Mommsenium r. Münzgesch. p.* 668 *sq., ubi casu h. l.* 228000 *typis expressum est* ‖ XI, 2. couuenerunt Bς. ‖ praesidium Romanus misisset] *Bekkerus:* praesidium romanis missis et B praesidium Romani misissent ς praesidio Romanus miles esset M. ‖ 4. possit *Vossius l. l.* ‖ 5. audierunt Mς. ‖ orantes B. ‖ 8. (passi sint) *Vossius* ‖ XII, 1. sic] *ante* sine *om.* B. ‖ 6. denuntiari [inde] *ci.* Ww. ‖ (iubet) *I. Perizonius* ‖ iussisse *id.* ‖ 7. ea iussit B. ‖ XIII, 2. (hiberna) Ww. ‖ ducebat] B: educebat ‖ 4. admodum] B (satis) admodum Ww: satis admodum *vg.* satis ad hunc modum *Duk.* ad hunc modum Ma.; *de sqq. cf. vv. dd. ap. Dr.* Wtw. ‖ 5. ostendere] B: ostendendi ‖ 6. conseretis manum] M: confertis manus (*vel* manum ς) Bς; conferetis (*vel* conseretis *vel* conseratis) manus *al.* ‖ Hispania Carthaginiensium, Carthaginiensium .. ibi] *scripsi:* Hispania C (*aut* K)arthaginiensium .. ibi Bς *omnes* in Hispania Carthaginiensium .. ibi *edd. vett.* in Hispania Carthaginiensium .. (ibi) *I. F. Gr.* Ma. ‖ nullum imperatorem, nullos (nullum *al.* Kr.) .. milites (militem Kr.) ς *edd. vett.* ‖ addi Ma. ‖ 9. exsuit acciperet B. ‖ XIIII, 2. et ipsi *Duk.* ‖ 3 *sq.* ne essent (*spat. vac.*) castra B. ‖ 4. tutissimum est *vg.* ‖ 6. educit] induxit M. ‖ 8. verteritque in hostem] Bς: et adversos in (aversos in *I. F. Gr.* adversus *Vossius*) hostem uerterit M. ‖ 9. ita] M: *om.* ‖ dextera B. ‖ 10. a tergo] M: tergo B ab tergo *vg.* ‖ 11. soliferis B; solliferreum, *Fest. et P. s. v.* sollo *p.* 298, 11; 299, 6 M *ubi neglegenter, sed casu recte, Livii nomen adscripsit Paulus v. Müllerí ad h. l. adn.* ‖ est] *om. vellet Duk.* ‖ XV, 3. erat, equo revehitur M. ‖ signa propere ferri Ma. signa proferre *Seyffertus ann ph.* 83, 825, *quod recepissem, nisi locus ille typis mandatus fuisset antequam emend. Seyffertianae in publicum prodirent* ‖ 5. castra] castra hostium M. ‖ intentius *I. Perizonius* impensius *Duk.* ‖ 6. vi resistatur] Mς *Aldus cf.* Kr: ui restatur bς Dr. uire statur B ui resistitur ς. ‖ ea] ς: eā B eo ς. ‖ 7. opposita B. ‖ ipsis castris exuti Bas. b ipsi exsutis B ipsi castris exeuntes *H. A. Kochius em. Liv.* II, 14 ‖ 8. ceteri castra diripiunt] *om.* B. ‖ XVI, 1 *sq.* tria — iussit] M: *om. rell.*, () *Handius Turs.* IV, 253 W, *at cf.* Ma 398 *n.* ‖ non nisi] *I. F. Gr.*; *idem interpolatori tribuit Handius l. l. et habet sane haec verb. collocatio aliquid offensionis* (nisi .. non haberent *Crev.*): nisi M. ‖ 3. suos] suis Bς (*Lov.* 1) milites M. ‖ 5. vinoque — curatos] M: *om. rell.* () Ww. ‖ remisit M. ‖ 6. domita B. ‖ 7. in Hispania] *om.* B. ‖ a] *om.* B. ‖ 8. profectum etiam] B; *assecuti erant* Kr. *in utraque ed.* (*v.* Kr. *coll. nov. ann. ph. suppl.* I, 59 *sq.* m I, 15 *sq.* II, 37.) *et Böttcherus* (*v. progr. a.* 1838 *p.* 9): profecturum etiam *vg.; al. Crev. Heus.* ‖ 9. ullo [ortum] rumorem *Kochius l. l.* ‖ eos deducto] B *vg. cf.* Ww *adn.*: eo deducto Mς (*Voss.*) eos educto *I. F. Gr.* eos inducto *Crev.* ‖ redegit] *vg.:* redegat B redigit Mς (*Lov.* 6) ‖ 10. iterum . iterum] *Bekkerus:* iterum ‖ XVII, 5. bergustanorum B ‖ occansionem B. ‖ 6. *fort.* passi [sunt] Ww. ‖ genus] M I. F. Gr.: gens ‖ 7. renuntiatum M. ‖ factum est adhuc B. ‖ 8. possetis M. ‖ (rebellare) *I. F. Gr. prob.* Ig 397 ‖ 11. consilio B. ‖ omnibus B. ‖ XVIII, 1. primo uenerunt M primi venerunt *Dr.* ‖ 2. sustenturi *I. Perizonius* ‖ XVIIII, 2. facere .. abire] M: faciebant .. abibant ‖ 4. primum B. ‖ et] *om.* B. ‖ 5. noxiae] Bς: noxae Mς. ‖ 8. incerta .. essent] Bς (*cf.* Wi 206): incertum .. esset ς. ‖ deni] B: dein ς Bas. b. deinde ς; *cf. adn. ap. Dr.*, Wi 199 ‖ 11. praetoriis ς (*Pall.*) ‖ *posterius* praetoris] Bς (*num* = praetorîs? Ww): *et sic* prae-

toriis *cod. Sig.* (*f*) praetorianis M. ‖ progressus B. ‖ XX, 2. est] esset Ma., *quod mihi quoque in mentem venerat* ‖ 5. eis] M *vg.*: iis B. ‖ 6. insultassent B (*cf.* Wt *praef.*) ‖ ipsis B. ‖ 7. tulerunt] B: tulere ‖ 8. supter B. ‖ avehitur] B: uehitur ς (*Harl.*) aduehitur *rell.*, *vg.* ‖ 9. omā arma Bb. ‖ accepit] *om.* B. ‖ XXI, 1. Bergium] *scripsi*, *ut quodammodo nomina haec sibi responderent: nec Bergii nec Bergistanorum nomen in inscr. inveniri me docuit Aem. Huebnerus, qui mentionem inicit similis nominis Bergidi Flavii sic in lap. scripti cf.* Ww *adn.*: uergium MB ς; *de rell.* ς *cf. Dr.* ‖ (eius) *Crev.* ‖ 2. Bergistanus] ς: uergestanos B; *al. v. ap. Dr.* ‖ 6. Bergistanos] ς (*Lov.* 3): bergustanos Bς; *al. ap. Dr.* ‖ 8. gestas in Hispania] M: gestas ‖ XXII, 1. L.] M: *om. propter praec.* consul ‖ manu] exercitu M. ‖ 2. omisso bello] M: misso B omnes ς. ‖ 3. circum M. ‖ 4. quinctius B. ‖ 6. conventu .. edicto, ubi Bas. b. ‖ uti ne] Kr.: ut in ea Bς ut ne Bas. b. ‖ 7. belli] bellandi *I. F. Gr.* ‖ 9. et] *om.* B. ‖ fuerit B: fuerint ‖ 11. peloponnensi B. ‖ 13. staturos B. ‖ XXIII, 2. (auxilium)] *Vossius l.l.*, *perperam Gronovio tribuens*, Ma. ‖ 2 *sq.* tulisse; opem non .. (auxilium): *I. F. Gr.* ‖ opem] regem *Seyffertus l. l.* ‖ 6. questus deinde] (ς?) *Aldus:* questus deinde est Bς *plerique* questus est deinde ς (*Lov.* 6) ‖ philyppi B: philippo ‖ 7. ad postremum ab ς *plerique* postremum ab (ς?) *vg.* ‖ echineo Bς; *al. ap. Dr.* ‖ 8. sint] ς (*Mead.* 2) *Perizonii:* sunt ‖ 9. donec] *om.* B. ‖ Chalcis ς calchis B. ‖ 10. quia manendi] B: *de v. h. l. l. et de eius interpunctione cf. Dr.* ‖ 11. potestatem *Vossius* ‖ XXIIII, 1. Haec] Bς *Gruterus*: Hac ς. ‖ 2. vobis] Bς: nobis ς. ‖ 3. peloponenso B. ‖ 4. immo quam] B, '*mss. exemplaria' teste Gelenio* (*i. e.* M) (imo quam Bas. b): *om.* ς (*Perizonius*) ‖ inmanes] rapacissimae '*mss. exempl.' teste Gelenio* (rapacifs. Bas. b) Wi 178 inmanesve *I. Perizonius* ‖ et ab] Bς: ut et ab ς *vg.* ut ab ς. ‖ haec] *om.* B; omnia *ci.* Wt; *possis* ea ‖ XXV, 5. praesidi] B (*cf.* Krm I, 24 Ma. 386 *n.*): praesidio ‖ oportuna] B opportuna ς: aut opportuna M. ‖ 7. argius B. ‖ 8. hortaturque] ς (*Lov.* 2. 6) *Dr.*, *ni malis* hortatusque .. (atque ita): hortatusque ς *vg.* hor|tusque B hortatusque est Kr. (Ma. 215) ‖ 12. proxima] libri (*cf.* Wt *praef.*): multi proxima *Ascensius*, *vg.* ‖ perfugerunt] B: transfugerunt ‖ XXVI, 1. futurum eum motum M; *al. ap. Dr.* ‖ 2. argos Bς *fere omnes* ‖ 5. ordiendi belli B *edd. vett.*: ordiundi bellum M ordinandi belli ς ordiendum bellum Bas. b. ‖ 6. et] Bς Ww: sed ς *vg.*; *huius* §. *et sqq. emendavi interpunctionem* ‖ 9. introiret agros M; *al. ap. Dr.* ‖ 12. recuperandae *vg. cf.* Kr.: recipiendae B. ‖ convenerunt] Bς: peruenerunt Mς (*Voss. m. pr.*) convenerant Bas. a ‖ 14. regnum Lacedaemonium M; *al. ap. Dr.* ‖ XXVII, 1. belli] M: bellum ‖ vere .. aestimanti vires] M: uires .. aestimanti (*om.* vere) B *rell.* vere vires .. aestimanti W. ‖ *de* §. 3 *sq. distinguendis cf. Crev.* ‖ 4. Dromon ipsi vocant] M: *om. rell.*, *post* campum *collocat Meursius*, *prob.* Kr. W (*ni gloss. sit:* w), *obloq.* Ig. 402 ‖ 5. iussit M. ‖ 6 *sqq. mutavi distinctionem; post idem fere praecipere vidi* Ma. (*cf.* Ww *adn.*) ‖ 7. instet] B (ς?) Bas. b: instat ς *plerique* instaret ς (*Lov.* 6) ‖ caveatur] M: cauetur Bς caueretur ς (*idem in* B *indicari censet* Wt) ‖ 8. citari] *om.* B. ‖ et nocte .. interfecit M Bas. b. ‖ 10. si] *om.* B. ‖ XXVIII, 2. descensum] BMς *Bekkerus cf.* Ma. 402 *n.*: ascensum (adscensum *al.*) ς *vg.* accessum ς escensum *Gebhardus*, *I. F. Gr.* ‖ difficilem et arctas vias ς. ‖ 3. expeditis [peditibus] *Duk.* ‖ ueluti M. ‖ 4 *et* 11. aliquandiu B. ‖ 6. derecta] *Besslerus nov. ann. ph. suppl.* X, 581: directa *vg.* decreta B erecta M. ‖ exiebat B. ‖ 7. Menelai] Bς *cf. Dr. et* Ww. ‖ 8. tergo] B: tergo hostem ‖ 9. postremum B. ‖ (eruperant) *I. F. Gr.* ‖ 10. et praeparatis B. ‖ 11. effusa ac] *Crev.*, *exempli causa posui:* ** ac *teste Gelenio* M infida ac Bas. b foeda ac *ci.* Wt; *om.* B *rell.* (*Böttcherus progr. a* 1838 *p.* 9, *neque*

improbat hoc Crev.) ‖ ei institissent M. ‖ 12. portam excedente] ς *edd. vett.:* porta excedente M ς *plerique* portā excedentē B. ‖ castra movit] B: movit castra ‖ XXVIIII, 1. fere] M: *om.* ‖ 2. Gytheum] B *fere ubique* (*v.* §. 14, *c. sq.* §. 2, *c.* 33, 10; 38, 1 *etc.*): gythium *h. l.* B, *al. v. ap. Dr.* ‖ 5. e] et B. ‖ 6. obruebatur B. ‖ eius] *spat. rel. om.* B. ‖ 7. ut] et M. ‖ distenderent] M: descenderent Bς (*Lov.* 6.) discederent ς *vg.* ‖ conabantur M. ‖ 8. Dexagoridas] *h. l. ut vid.* M *et* §. *sq.* B: dexagorides B, M §. 9 *cf. Dr.* ‖ 9. ad] ad eum M; *intercidisse aliquid censet* Wt. ‖ traditurum se] M: traditurusē B traditurus ς *plerique* (*I. F. Gr.*) traditurum ς. ‖ 11. (ab urbe) *Vossius l. l.* ‖ 12. vero] ς *I. F. Gr.*: uera Bς. ‖ cogit] B: coegit Mς. ‖ 13. tradit] Bς: tradidit ς. ‖ 14. relictis ς. ‖ XXX, 2. esse et] *aut* et *Dr.* (*prob.* Ma.): esse ‖ circa * * hostibus, obsessis (*aut* captis) ab *inserturus*, Ww. ‖ hostium *aut* hostilibus *I. F. Gr.* (hostilibus *etiam Seyffertus l. l.* 825 *sq.*) ‖ esse *I. Perizonius* esset et *Duk.* ‖ *post* interclusum [videret] *seu* [cerneret] *add. ci. Dr.*, [videret] *Duk.*, [cernens] *Büttnerus l. l. p.* 89 *sqq.* (Ww *adn.*) ‖ 4. cum] BM (ς?): *om.* ς (*Wopkensius adv. crit.* II, 356 *Fr.*) ‖ 7. Sosila] *edd. vett.*, *Bekkerus:* sosilia Bς sosilao M; *al. ap. Dr.* ‖ achaeo B. ‖ praetore] *om.* Bς. ‖ XXXI, 1. (ut) *praeunte Perizonio Duk.*, *Crev.* ‖ 2. nequivi Bas. b. ‖ 4. video] M Bas. a: *om.* ‖ 5. respexissem M. ‖ 6. eam] M; *om.* Bς *plerique* (*al.* ς *ap. Dr.*) ‖ 7. eam accepit B. ‖ accepi urbem] B *rell.*: accepit urbem B *teste* g, *quo inductus* accepi tum *Bekkerus* accepi Bas. b. ‖ 8. eo me] B Bas. b: eo M *rell.* me *ci. Crev.* ‖ iam] M: *om.* ‖ 11. me] BM: *om.* ‖ 12. eum] eundem M. ‖ 13. ego nomen imperii mutassem, mihi *Ascensius:* ego mihi nomen imperii (imperi B) mutassem *libri* ‖ 14. (ad) *Vossius l. l. p.* 285. ‖ liberatis M. ‖ 17. in Lacedaemone M hic Lacedaemone *ci.* Wt. ‖ nihil] *om.* B. ‖ extollere Bς. ‖ illis] *om.* M (Wt *praef.*), *post* subiectam *exhibent nonnulli ex* ς. ‖ 18. fortunae ac dignitatis] Bas. b: fortunae ad dignitates M fore ad dignitatis B fore ad dignitates ς. ‖ 19. memet] Ww *adn.:* met Bς me et W me ς *Gelenius; al. v. ap. Dr.* ‖ patrii sermonis brevitate] *correxeram, tum vidi idem placuisse Roëllio:* patrio sermone brevitatis Bς (*al.* ς *ap. Dr.*) patria sermonis brevitate Ma. patrio sermone Kr. (*cf.* Wt *praef.*) ‖ XXXII, 3. (quam)] Ma. ‖ fuit] BM: *om.* ς. *I. F. Gr.* ‖ 6. remittemus M ‖ 7. est] *scripsi* (*idem recte se habere, quod post vidi, censet I. F. Gr.*): si in (*i. e.* st, in *male repetito*) B sit *vg.* esse *Ascensius* sine *ci.* W; *al. Heus.* ‖ 8. tamen cum cetera liberavimus Graecia] *praeeunte fere Crev. scr. et recte distinxit* Kr.: *cf. Dr.* Kr. ‖ 9. ad] in M. ‖ cottidie B. ‖ eduntur] *spat. rel. om.* B. ‖ 12. in] *Mog.*: *om.* ‖ civibus] M: *om.* ‖ 15. quibus] *om.* B. ‖ 16. Messenen uno atque] esse B. ‖ socios B. ‖ 18. *fort.* et ut bellum *Duk.* ‖ XXXIII, 3. prope] propinqua *Duk.* obrepens *Kochius em. Liv. II*, 14. ‖ die] *om.* B. ‖ redditurum] reddit tria ∞ B. ‖ 7. non] *om.* B. ‖ 8. comprobata] M: comparata Bς *fere omnes* ‖ 9. enim] in Bς enim in ς (*Voss.*) ‖ 10. autem lentam fore et diuturnam *ci.* Wt. ‖ 11. inferri] inferre Bς *fere omnes* ‖ 12. et] etiam M. ‖ 14. inchoata] B: inchoati ‖ successo trahenda B. ‖ XXXIIII, 2. quando ita placet, obsideamus Lacedaemonem M. ‖ illud modo ne fallat, caeterum M: ceterum (*cf.* Wt *praef.*) ‖ *num* oportere? ‖ 3. *sq.* hortarer nunc uos M. ‖ 4. uobis nobisque in hyemem (?) M: uobis quae in hiemem B; ς *v. ap. Dr.* ‖ 5. instituatis B. ‖ et explorandum] W: explorandum ς explorandumque *edd.* ‖ 6. hiemps B. ‖ 8. a consensu B. ‖ ex priuato conferendi B pr. ‖ 9. faceret] B Kr.: facere ‖ XXXV, 2. mensuum B. ‖ (ex) *Duk.* et ς *duo* ea *ci.* W *act. ant.* 1841, 853 t. ‖ 3. ceteris] B; *num* et ceteris? ‖ agris M. ‖ 4. educeretur sine dolo malo, si qua publice aut privatim M, *quae melius distincta servavi; idem prob.* Ma, (*add. ci.* educeretur; si qua publice aut privatim ante educta fo-

rent, dominis sine dolo malo restituerentur): si (et si *vg.*) qua (q̃ B) ante deducta forent dominis recte restituerentur B *vg.; de ς cf. Dr.* ‖ 5. XVI B. ‖ 6. cognossent] B *Bekkerus cf.* Wi 206: cognoscerent (recognoscerent *Lov.* 3.) ‖ 7. liberos et coniuges ς coniuges liberosque *edd. vett.* bona, liberos et coniuges *ci. Crev.; al. Heus.* ‖ exsulis Bas. a: ex illis Bς exul M exsilii ς. ‖ 9. et in M *cf.* Wt *praef.* ‖ 10. quasque ipse] *Bekkerus* (B *ex pravo* g *testim.*): quasque et ipse Bς quas et ipse ς quas ipse Bas. b. ‖ 11. in praesenti] praesentia Ma. 390; *num* in praesens? ‖ in praesentia, quinquaginta *Seyffertus l. l.* 826. ‖ XXXVI, 2. offenderat M. ‖ 3. a Maleo] *scripsi:* maleo Bς Maleae Mς a Malea Bas. b. ‖ praedatoriis] M: *om.* ‖ (ad)] Ma; *cogitaram de* ad *in* ut *immutando;* ad *servato* longe optimum genus *Seyffertus l. l.* ‖ 4. ferebat *Vossius l. l.* ‖ sicut ad caeterorum fidem M. ‖ 5. haberent B. ‖ possiderent *et* possidebant *et* possiderant ς. ‖ 6. iratorum] iritatorum M. ‖ 7. nullum] B: nullum esse ‖ tyrannis] M: tyranno Bς a tyranno ς. ‖ a satellitibus ς. ‖ XXXVII, 1. circulos] Bς (*al.* ς *ap. Dr.*); *scripsi, tum et a* Ma. *probari vidi:* in circulis *edd.* per circulos *ci.* W. ‖ 2. tumulto B. ‖ 3. ubi M. ‖ 6. qui et romanis B quietis Romanis *ci.* Wt Quinctio et Romanis *Kochius l. l.* ‖ 7. emissa Bς. ‖ XXXVIII, 2. planis B. ‖ 3. equitum B, '*fort. recte*' Wt, *ubi pro* peditum equitum *scr.* equitum peditum ‖ 4. clamore sublato *vg.* ‖ 5. divisum; partem unam.., alteram.., tertiam Ma. ‖ 6. laboraret M laborat ς (*Lov.* 2) ‖ 7. pavore] *om.* B. ‖ consiliis B. ‖ XXXVIIII, 2. deinde (dein *al.*)—pugnabant] *post* pugnabant *om.* B. ‖ 5. sunt] *om.* B. ‖ 7. hostem] M: hostes ‖ 8. circumspectabat] M: circumspectat ‖ 9. urbis B. ‖ 10 (ut) *Vossius l. l.* ‖ XXXX, 2. aspernatus] B *Ascensius:* adspernatum ‖ 3. permittentis] *om.* B. ‖ 4. proficeret *ed. Camp. I. F. Gr.* ‖ deducta est res] B: deductae res ς deducta res est M. ‖ 5. oppugnarent tyrannum M. ‖ (prope) *P. R. Müllerus phil.* XII, 59, *non improb.* Ww; Ma propere *ci.* W. ‖ 7. emiserunt] B *Mog.*: emiserant M miserunt ς. ‖ XXXXI, 2. abduxerant M ς *duo* ‖ 4. quantum] *om.* B. ‖ et lateri adhaerens tyrannus] B Bas. b: lateri adhaerens tyranni ς lateri adhaerens tyrannis *I. Perizonius, I. Gronovius* ‖ praebebant] B Bas. b: praebebat ‖ 6. fuerit] B *I. F. Gr.*: fuerat ‖ dominationis] B: dominantis ‖ 8. (proficiscentem) *Vossius l. l.; al. Heus.* ‖ 9. quia] B: quum ‖ 10. XIIII B *corr.*: XXIIII B *pr.* quindecim millia ς *vg.* (*de* ς *v. l. cf. Dr.*) ‖ plus capta B *ante corr.* ‖ XXXXII, 3. P.] *om.* B. ‖ Ti.] *hic et in sqq. Sigonius*: t. BM. ‖ fuerunt M. ‖ T.] C. M. ‖ Thalna] halna B talua M. ‖ 5. *sq. v.* Ma. *op. ac.* 251 *sq.; inepta Heus* ‖ 6. qui] M: *om.* Bς; *del.* qui *etiam* (adscripti coloni) *scr. fore admonet* Ww. ‖ et cum] *vel* et quum BMς: quum *edd. vett.* ‖ XXXXIII, 5. facturum] facturum esse M facturum eum *ci.* Wt. ‖ dubio ς (*Voss.*) dubii *I. F. Gr.* ‖ 9. eos] ς (*Mead.* 2) *I. F. Gr.*: eo (*de* ς *v. l. v. Dr.*) ‖ censuisset] M (ς: *Lov.* 1?): voluisset Bς *om.* ς (*Voss.*) ‖ XXXXIIII, 2. cum] *om.* Bς, *transponunt al.* ς. ‖ rite *Pighius* ‖ magnos] *om.* B. ‖ magnos una, qui *Pighius* magnos, qui quinquennio *ci. Dr.* ‖ 3. pridie calendas M: id. (*vel* Idus) Bς *om.* ς. ‖ 4. senatus] ς (*Mediol.* 1505): senatorem BMς senatorum ς. ‖ 5. nam] iam B. ‖ spectabant M. ‖ publica ab] *om.* B. ‖ 6. Romani votivi] M. *v. Th. Mommsenium mus. phil.* XIIII, 87 *n.* 18.: votivi ‖ Ser.] *immo* P. *et sic Pighius, Perizonius* ‖ hominum] B (ς?): omnium ‖ in carcerem] *om.* B. ‖ 7. plurimis Bς. ‖ XXXXV, 2. ager—fuerat] *ante* item Salernum *collocat Crev.* ‖ 5. habuerunt M habuerant *ci. W.* ‖ Merula, Q. et C. Salonius] *scripsi in re incertissima:* merulaque B Merulaque et C. Salonius (*ex* M *ni f.*) Bas. b Merula Q. ** C. Salonius W Merula ς. ‖ 7. Nare amni] *I. Gr.: post. lac.* anni B; ς *v. ap. Dr.* ‖ lac] *om.* B. ‖ XXXXVI, 1. Valerius Flaccus M. ‖ 2. pondo—

quadraginta] *om.* Bς; de ς *h. l. vv. ll. cf. Dr.*, *ad numeros a Crev.*, W (*cf.* Wt *praef.*) *partim addubitatos cf. Mommsenium l. ad c.* 10, 7. *l.* ‖ pondo — milia] M, *nisi quod* millia ‖ 2. *sq.* Oscensis — militibus] Bas. b: oscensis auri quingenta quadraginta pondo, militibus quadringenta millia M. ‖ 3. ex praeda] M: *om.* ‖ singulo B. ‖ duplex centurioni *excidisse censet I. F. Gr.* ‖ 4. apertis] idoneis M. ‖ 5. esset hostis M. ‖ 7. pugnandum M. ‖ 12. iniecerunt Mς (*Lov.* 1) proiecerunt ς (*Lov.* 3) ‖ 13. enise] *om.* B. ‖ porta eiecere] ς (*Lov.* 1): porte iecere ς portae iecerunt B. ‖ XXXXVII, 2. P.] M: *om.* B *rell.* T. *vg.* ‖ 4. ordinariis B. ‖ a] *om.* B. ‖ 5. fluuida B. ‖ 6. perstitit ad vallum] circa uallum morata est M perstitit et circa vallum morata est *ci.* Wt. ‖ 7. diuersi M. ‖ quae] M: qui Bς et qui *edd. vett.* ‖ XXXXVIII, 1. Ligurumque] M: *om.* ‖ popolantes misse B; ς *v. l. ap. Dr.* ‖ 2. Eodem hoc anno M. ‖ ex quo M. ‖ dicundo] M: dicendo ‖ 3. conuento Bς. ‖ 6. haerentem — civitatis] M ('*secutus fidem veterum codicum*' *Gelenius*): *om.* (*cf.* Ww.) ‖ XXXXVIIII, 2. gravissima] Bς *Duk. cf.* Wi 206: grauissimae ς *plerique* ‖ 5. Acrocorinthum] Bas. b.: ac corinthum ‖ vacuam] *Ascensius*, Bas. b: vacuum, *quod fort. servandum erat. cf.* XXXIII, 31, 11. ‖ 7. ut ex factis ς *Med.* 1505. ‖ intelligant B. ‖ a] *om.* B. ‖ sit] *om.* B. ‖ 8. et civitatibus] Bas. b: ciuitatibus Bς; *de* ς *v. l. v. Dr.* ‖ *alterutrum* esse ( ) *I. F. Gr.* ‖ effrenatam et praecipitem M. ‖ 11. hinc dignis .. hinc munus *typis mandaturus fuisse vid. Aldus cf. Glareani et Dr. adn.* ‖ ac] *Mog.*, *Gelenius*: hinc ‖ L, 3. quia puteos B. ‖ ne] nec M. ‖ 4. ceteras B. ‖ ac] tam M et ς (*Harl.*) ‖ 6. argumentum est] Bς: argumentum sit M *Prisc. de fig. num.* §. 12. *p.* 1348 *P.* argumentost *ci.* Ww. ‖ quingentos *Prisc.* ς (*Lov.* 4) ‖ 7. ea ratione] Bς *Prisc. P ap. Keilium*: et ratione, et ratio, ex ratione *vv. ll. ap. Prisc.*, *unde* ex ea ratione *ci.* Ww in ratione M. ‖ habuit] habuit captivos Italicos *Prisc.* ‖ 8. ab Acrocorintho] Bas. b: ab agro corinthio M ab corintho Bς a Corintho ς *fere omnes* ‖ 9. imperator secutus] B *Med.* 1505: imperatorem secutum ‖ servatorem liberatoremque] M: seruatoremque B. ‖ clamantibus B; *de* ς *per h. l. ll.*, *I. F. Gr. et Dr. cii. cf. Dr.* ‖ LI, 1. non] *om.* B. ‖ orea B. ‖ ubi B. ‖ civitatium habuit *vg.* ‖ ciuitatum B. ‖ 2. admonitosque] Bς *plerique*: commonitosque Mς. ‖ dimissi B. ‖ 4. civitates modo B. ‖ 5. vitiis] *Ascensius*: diuitiis ‖ traducentis] Bς (*Voss.*) *Duk.*: traducentes ‖ 6. ac iudices B. ‖ LII, 4. (quae) *I. F. Gr.* ‖ secundo die aurum ς *plerique* ‖ 5. *recte distinxit* Ma. ‖ x et octo] *aut* XVIII *libri*: XLIII *coll. Plut. Flamin.* 14 *probabiliter* Ma. (*al. olim Benedictus cf. F. Lachmannum l. l.* II, 101.) ‖ et ducenta et ς et ducentum et Bς. ‖ ad hoc] *om.* B. ‖ clupea] M. ‖ 6. tetrachma] *Bekkerus et sic Priscianus l. l.* §. 13 *p.* 1349, *ubi male editur* tetradrachma: detrachiā B tetrachiam *al.* ς, tetradrachmam *Mediol.* 1505, tetradrachma *Budaeus*, tetradrachmum *Gruterus* ‖ trium] *libri*, *Priscianus l. l. cf. Mommsenium Gesch. d. r. Münzwesens p.* 29. 72 *sq.*: quatuor *Budaeus* = IIII *I. F. Gr.* ‖ 7. septingentum Bς *duo* (*al. v. ap. Dr.*) ‖ tredecim *coll. Plut. Benedictus* ‖ philyppi B Philippi *plerique* ς Philippici *unus* ‖ 10. exercitu — deportato] *edd. vett.*: exercitu — reportato ς in exercitu — prouincia (prouintia B) reportato (deportato ς: *Voss.*) Bς ut exercitu — deportato *Bekkerus* ut omni ex provincia exercitu deportato Bas. b. ‖ LIII, 1. ex] *om.* B. ‖ in Bruttios] Bruttios ς buttios B. ‖ 2. M. Furius] furius B. ‖ A.] Cn. *Sigonius* ‖ Q. Aelius] *Sigonius*: p. aemilius B P. Emilius ς P. Aelius Bas. b; *cf.* XXXV, 9, 7. ‖ 3. Matutae] Sospitae *coll.* XXXII, 30, 10. *Sigonius*, *Glareanus* (*Beckerus ant. R.* I, 602 *n.* 1267. *Prellerus myth. R. p.* 246 *n.* 2.) ‖ holitorio B. ‖ 4. locarant] Mς: locauerunt Bς locauerant ς locarunt ς. ‖ 5. Ralla] Bas. a: Ahala Bς (*al. ap. Dr.*) ‖ 6. *cf. Crev.*; *al. vv. dd. ap. Dr.*, *Heus.* ‖ 7. Iovis] *cf. quos l. ad* XXXI, 21. 12. ‖ acta] M: *om.* Bς. ‖ LIIII,

1. P.] BM: *om.* ‖ rediit] uenit M. ‖ 2. messala B ‖ 3. Licinus] *Sigonius*: M. Licinus *vel* Licinius *vel* M. Licinius (Bς) *etc. libri* ‖ 3. A.] *Dr.*: C. Bas. b, *om. libri* ‖ 4. existimantibus] censentibus M. ‖ 5. discernuntur M. ‖ aequae] *Crev.* (*ed. min.*) Ww: aeque ‖ 6. quinquagesimum] *add. Glareanus* ‖ octavum] septimum *a Livio aut scriptum est aut erat scribendum v. Mommsenium chronol. R. p.* 121 *n.* 210 *ed. alt.* ‖ in promiscuo] M: *om.* B; in promiscuum *etc.* ς. ‖ factum sit M. ‖ 7. nouam superbamque ς novam et superbam *Ascensius* ‖ LV, 6. Cornelio — evenerunt] MB, *nisi quod* galliã B. ‖ sortiti praetores] B: sortiti sunt M *ut vid. cf.* Kr.; *al. h. l.* ς *I. F. Gr. Dr.* ‖ LVI, 1. literae B. ‖ is] M: *om.* ‖ 2. omnem] *om.* B. ‖ 3. senatus] patrum M. ‖ 4. loco B. ‖ 5. sociis et Latino nomini] ς *fere omnes:* sociorum et Latini nominis ς (*Harl.*) ‖ et] *om.* B *cf.* Ww. ‖ Latini nominis M *cf. Dr.* Wt *praef.* ‖ 7. ut] *om.* B. ‖ maturare turres B. ‖ 11. conveniretur] MB. ‖ 13. (si) *Heumannus, Duk.* ‖ LVII, 1. tum quinctius tum B. ‖ senatus] *om.* Bς (*Lov.* 1) ‖ 5. T.] M: *om.* ‖ 6. iunguendamque B. ‖ 8. ex formula iuris antiqui] M: *om. lac. rel.* B; *de* ς *cf. Dr. coll.* Kr. Ma 364. 366. ‖ 9. iunguendam B. ‖ neque] MBς: nec ς *duo* ‖ nec] Bς: neque Mς. ‖ 10. quod] quid *vel* qui *I. F. Gr.* ‖ quasnam] *scripsi:* quasdam B quas *vg.* ‖ LVIII, 4. urbibus [et locis] *Crev.* ‖ Antiochum ** (*fort.* omnibusque) Ww. ‖ 5. cum quae] Ma, cum *post* Antiochum (*vel* Antiocum) *om.:* quae *libri; al. cii. totum h. l. temptarunt I. F. Gr.*; Ww. ‖ eadem] MB: *om.* ‖ possessa, partim] M *edd. vett.*, Ma: partim possessa Bς *fere omnes* (*et sic ni f. etiam codd. Gronoviani et Hearniani*) ‖ receperit ita antiochus M. ‖ 7. gloriae] *om.* B. ‖ 8. sicut] ς *Bekkerus:* sic ut ‖ 9. liberas] B: liberare M liberatas *ci.* Wt. ‖ 10. unquam *Dobree adv. l. l.*: numquam ‖ 11. Romanus] *om.* B. ‖ 12. Graecas Asiae urbes] Bς: Asiae urbes, quae Graii nominis sint M Graecas et Asiae urbes ς. ‖ LVIIII, 2. latae] *I. F. Gr.* late B datae *vg.* ‖ 4. qualique antiochus M *cf.* Wt *praef.* ‖ 5. fide] *om.* B. ‖ ab europa BM. ‖ 7. cum — impetraturum] *post* cogitaturum *om.* B. ‖ 8. P. Vilium ς P. Iulium ς. ‖ P. Villium (P. Aelium) *Duk.* et P. Iulium ς (*Ox. L.* 1) ‖ LX, 5. magno opere Bς. ‖ 6. traiecentem B. ‖ LXI, 3. edita M. ‖ 4. quam inimici] *lac. rel. om.* B. ‖ 5. conuiuiis B. ‖ 7. cottidie B. ‖ in] et in M. ‖ coqui] *Crev.* (*ed. min.*) *Walchius l. l. p.* 242 *sqq.* (274): conloqui (B) *et* colloqui (M) *libri* concoqui *Tafelius* ‖ in omnium] *om.* B. ‖ 8. conclamare] Mς: conclamauere Bς *plerique* ‖ 13. carthaginiensi est tyrii B. ‖ quo] ς (*Lov.* 6) *Dr.*: quae B *rell.* in quae *Ven.* 1498 ‖ commeent] Bas. b: commeant B (e *ex voc. sq. adglutinato*) ς commearent *aut* commeabant Ww. ‖ 14. cottidianam B. ‖ 15. priuata Bς (*Lov.* 1) ‖ publica *Lov.* 1 publicæ B. ‖ 16. et] et ad Mς (*Gaertn.*) ‖ deferrent] M: referrent ‖ LXII, 1. postquam] Bς: posteaquam ς. ‖ *fort.* Carthaginiensis [sensit] et inter se ‖ discordes sensit, principes] *I. F. Gr.*: discordes sensit, principibus (M? '*germana scriptura*' *Gelenius*) Bas. b discordes principibus Bς discordes principes ς. ‖ senatui] B (M?) ς Bas. b (*I. F. Gr.*): sensit *Mog.* ‖ senatum .. suspectum] Bς *Mog.* (*I. F. Gr.*): senatu .. suspecto Bas. b (M?) ‖ 2. locum] *om.* B. ‖ 3. Emporia] Bas. a: Emporiam ‖ 7. ea] *om.* B. ‖ 10. Aphthirem] *coll. Pol.* XXXII, 2 W: amphirem B anthirem M Aphirem *etc.* ς. ‖ ab se] *om.* B. ‖ ‖ dubii *I. F. Gr.* ‖ 11. iuris] *om.* B. ‖ 13. agitur M. ‖ posse [se]] Ma. se *om. posse et ipse concedens:* posse ‖ ceperint Ma. ‖ (eos)] Ma: eos *libri* se *Crev.* ‖ 16. re] *om.* B. ‖ omnia suspensa] *Bekkerus:* omnia ĩpensa B suspensa omnia *vg.* ‖ declinatis B. ‖ 17. certamini ς (*Lov.* 3) *Duk.* crimini ς (*Gaertn.*)

LIB. XXXV *in periocha*: diceret] duceret *Duk.* ‖ *post* posuissem EX LIB. XXXV *Naz.* ς, *ed. princ.* ‖ a] cum a *O. Iahnius* ‖ descivit et] ς *vg.*: desciuisse et *Naz.* (ς *unus*) desciuisse traditur et ς (*Guelf.*) desciuisset *O.*

Iahnius ‖ bello] bellum, o *sup.* u *supscr.*, *Naz.* ‖ cum quibus societate ς (*Guelf.*) *ed. princ.* ‖ cum his] *addidi; lac. indic. O. Iahnius: om. Naz.* ς *ap. Dr. omnes* ‖ rex cum bellum ς (*Guelf.*) *ed. princ.* ‖ I, 1. haec gesta sunt M. ‖ permultae] M: *om.* ‖ rebellauerunt Mς (*Lov.* 2) ‖ 2. quam] *om.* ς (*Lov.* 1) ‖ quod] *om.* ς *duo, del. I. F. Gr.* ‖ acceperit M. ‖ praetor haec gesserat] M: praecesserat B; *de* ς *v. Dr.* ‖ 5. pro praetore] B, *e 'vet. lib.' Sigonius*: propraetor Mς (*al. ap. Dr.*) ‖ 8. praetor] *cf. Duk. ad* XXIII, 40, 1 *adn.*: propraetor *Mog.* pro praetore *Sigonius* ‖ 10. quingenti M septingenti *ci.* Wt. ‖ quadraginta] BM: quinquaginta ‖ 11. praeda] B *Ascensius*: praedae ‖ 12. refectum] B: refectum est ‖ II, 2. adversae] B *Bekkerus:* tam adversae ‖ magis] Bς *Bekkerus*: magnis ς. ‖ 3. ipsas] *om.* B. ‖ 4. tria millia ς. ‖ et quingentos M. ‖ equites pedites B pedites et equites *pauci* ς. ‖ 6. a privatis] M: priuatis B priuatos ς. ‖ temere] *om.* B. ‖ aut praetores] M: *om.* ‖ 7. tumultuarios .. tumultuarii milites M: ut (*om.* Bς) tumultuari (B; tumultuarii ς, tumultuarios *Lov.* 2) milites extra Italiam, *med. om.*, Bς. ‖ 8. et in] etiam in M. ‖ scripsit M. ‖ p. affricani de exercitu *transpositionis nota sup.* affricani *adposita* B. ‖ 9. adiecisse] M: adlegisse Bς (*al. ap. Dr.*) ‖ III, 1. quadraginta millibus ς, *revocavi, et sic* Ma: quadringentis milibus (millibus ς) Bς *plerique* quadraginta millia *I. Gr.* ‖ quotidie] *om.* M. ‖ circumsedebat Bς. ‖ 2. quam edixerat] *Baumg.-Crusius*: qua edixerat B qua dixerat M quem dixerat ς *cf. Dr.* Kr. ‖ ad ipsas duxit b duxit ad ipsas B. ‖ non plus] *om.* M; *de* ς *cf. Dr.* ‖ 3. quingentos fere passus M; *de* ς *v. Dr.* ‖ 4. ex] *om.* B. ‖ 5. freti] frequenti B. ‖ mittebant] B: emittebant Mς. ‖ 6. per quos] Bς *plerique, Bekkerus cf. Dr.*: per quod ‖ IIII, 1. praeter] per M. ‖ 3. vastata] bς *omnes:* uastatata B euastata M. ‖ ut inter pacatos] *v. Dr.* Kr. *ann. nov. suppl.* I, 60 Ma. 362: ut inter pacatos agros M. ‖ 4. ut] B: ubi ‖ suis finibus] B: finibus suis ς e finibus suis M. ‖ locum cum B. ‖ 5. nocte] *om.* B. ‖ 6. et in] in B. ‖ et triarios] eo triarios *I.F.Gr.* ‖ 7. uiderent M. ‖ V, 1. ala] ς (*Voss.*) *Lipsius*: equitum B equitum ala *rell.* ς. ‖ 3. unde] Bς: inde Mς. ‖ signa B. ‖ facere *I.F.Gr.* ‖ 7. densis] M Bas. a: densi ‖ 8. ordines] animos M. ‖ 11. obtestabatur] M: obstabat B orabat ς (?) *edd. vett.* obtestatus (*tum*: inferre) *I. F. Gr.* ‖ paululum adniterentur] M: paulum (paullum ς) niterentur Bς. ‖ dum] cum *I. F. Gr.* ‖ perturbatos] M. Bas. a: turbatos ‖ 11. sivissent] ς *plerique*: sinissent B sissent ς (*Lov.* 4) *I. F. Gr.*; *al.* ς *ap. Dr.* ‖ rursus — dubio] rursus eos, bello *ante* rursus *in mg. adiecto*, B. ‖ 12. ut inferre .., omnes *ci. Dr.* ‖ 13. septingenti viginti unus] BM. ‖ ducenta duodecim] CCII B. ‖ sexaginta tria] M: CII Bς *plerique cf. Dr.* ‖ 14. (militum) *Vossius l. l.* ‖ sunt amissa] ς *praeter Harl. ut vid. omnes: om.* B Ma. amissi sunt *Harl.* ‖ Genucius] Bas. b: Genutius BM. ‖ et Q.] *Dr.* : q. B eques M. ‖ M. Marci tribuni] B: m. martius tribunus M; *de* ς *per h. l. cf. Dr.* ‖ VI, 2. possit ς (*Gaertn.*)? *Aldus* posse ς (*Harl.*) ‖ 4. se id quidem M. ‖ esset] sit (ς?) *I. F. Gr.* ‖ 6. nuncitarent M (?) ‖ senatum uelle ut is M. ‖ Q.] *om.* B. ‖ minutium M Minucius ς. ‖ auocaret] B: auocarent M auocaretur ς. ‖ iniris arsurum B. ‖ 7. renunt(cς)iarunt] Bς renunt(cς)iauerunt Mς. ‖ L.] M: *om.* ‖ 8. legatos Bpr. ‖ 9. fuerit, elapsum] fuerat, non deletum M Bas. a. ‖ VII, 2. quod] M: *om.* ‖ 3. finire ς (*Gaertn.*) Wt inire M. ‖ ius] *om.* B. ‖ creditori ius *edd. ant.* ‖ diceretur M. ‖ 4. deinde M. ‖ scivit] *om.* B. ‖ 5. creditae pecuniae] B: pecuniae (*om. Lov.* 1 *edd. vett.*) creditae ‖ quod ciuibus Mς. ‖ 7. Illuciam] ς (*Lov.* 6): inluciam Bς in Luciam (*al. ap. Dr.*) ς Iluciam *vg.* ‖ hibernacula milites] *edd. vett.*: hiberna (*al. ap. Dr.*) milites ς *plerique* hiberna loca B. ‖ magis] *om.* B. ‖ VIII, 1. dum ς *pauci* ‖ gerebantur] M: agerentur Bς gererentur ς *duo* ‖ M.] M: *om.* ‖ 2. is] *om.* B. ‖ statu] in statu ς *plerique* ‖ 3. ut

supplicationem M. ‖ 5. duceret M. ‖ 7. videri esse amotum] Bas. b: uidere se admonitum Bς uidere se admotum *al.* ς videre sese amotum *edd. vett.* ‖ ne ea quae] M Bas. b Ma.: qui ea quae ‖ et aut argueret] *Crev.* Ma.: aut argueret M Bas. a arguere Bς *plerique* ‖ aut] *Crev.* Ma.: et (ut *Gaertn.*) ‖ 9. supplicatio decerneretur] M: supplicationes decernerentur ‖ si] *om.* B. ‖ VIIII, 1. Cethegus . Cornelius] *post* Cornelius *om.* B. ‖ 2. centum] ducenta *Pighius cf. Duk. et C. G. Zumptium üb. d. Stand d. Bevölkerung etc. im Alterth. p.* 24 *n.* 2 ‖ septuaginta M. ‖ fuerant Bς. ‖ 3. murusque] M: murus (et murus *Lov.* 3) ‖ 4. et lanuuii (lanuuio B) et auentino Bς *plerique* ‖ et igni] BM: igni ‖ 6. *cf. Ritschelium mus. ph.* XIIII, 297 ‖ 7. castrum Frentinum] B *cf. Mommsenium G. d. r. Münzw. p.* 316 *sq. n.* 80: castrum ferentinum (ferrentinum *et* trentinum *al.*) ς agrum Thurinum *Sigonius* castrum Thurinum *I. F. Gr.*; *de* Terina *cogitat* Ma. *op. ac. p.* 301 *sq. n.* ‖ Q.] *Sigonius:* p. ‖ 8. tricena] *Glareanus:* XL (Bς) *vel* quadraginta *vel* quadragena ‖ X, 2. nuper] *om.* B. ‖ decesserat] M: excesserat *et* recesserat ς excesserant B. ‖ 3. M.'] *Sigonius:* m. ‖ attilius ς. ‖ 4. Quintium Corneliumque M Bas. a: Q. Cornelium B; ς *ap. Dr.* ‖ petebant] *om.* B. ‖ 5. in P. Scipione] M: Scipionis ‖ et] sed *ci. Dr.* ‖ 8. legato] M: collega ‖ 9. a Pessinunte *ci.* Wt (*ipsum nomen in codd. varie corruptum*) ‖ 11. creati] M: facti . creati Bς (*al. ap. Dr.*) ‖ et L.] Mς: et p. ‖ 12. ab porta Fontinali] Wt a porta Fontinali Bas. a: ad portam Fontinalem ‖ XI, 2. exercitus] *om.* B. ‖ 3. et] sed et *I. F. Gr.* sed *pr. not. ed. id.* ‖ 5. vicis esset] uicisset B. ‖ in eos] *om.* B. ‖ ut is] *om.* B. ‖ 6. collaudatum M: laudatum ‖ hostium] M: *om.* B. ‖ 7. paulluli B. ‖ et] *om.* B. ‖ et inermis et eques Bς. ‖ 10. adequitare] *lac. rel. om.* B. ‖ equi] (ς: *Lov.* 6?) Bas. b: equos ‖ auferrent *I. F. Gr.* afferrent ς (*Lov.* 1) ‖ per intermissas] *cum Front. strat.* I, 5, 16 *Oudendorpius ad Front. l. l. cf. V. Koehlerus qua rat. T. Liv. ann. usi sint historici Lat. atq. Gr. p.* 7: inter medias M per medias Bς. ‖ hostium] *om.* Bς (*Lov.* 1) ‖ 11. *post* omnia *sqq.* — omnia] M: *om.* ‖ XII, 1. neque [Ligures neque] Boii *Heus.* ‖ 4. thoans B. ‖ ciuitatium B. ‖ 6. Nicander ad Philippum] M: nauigat ad philippum B nauigat, Nicander ad Philippum ς (*al. ap. Dr.*) ‖ 7. maritimis] propriis Bpr. ‖ peloponenso B. ‖ 8. reciperandi (recuperandi ς) sua] Bς: sua ς (*Voss.*) suam *I. F. Gr.* ‖ et] *om.* Bas. b. ‖ Romanorum *I. F. Gr.* ‖ (propter)] *praeeunt. I. F. Gr. Crev.* Ma.: propter *libri* profecto *Rupertius* ‖ cithelum B (*i. e.* citheum *et* cithium *conflata*); *de* ς *v. Dr.* ‖ (Romanos) *I. F. Gr. om.* ς *Gaertn.* ‖ 9. Romanae amicitiae] (M) *Sabellicus Aldus:* romae amicitias Bς (*al. ap. Dr.*) Romanae amicitiam *I. F. Gr.* ‖ coniungeret se] M: iungerent Bς (*cf. Dr.*) iungeret *I. F. Gr.* ‖ 10. orationis] Bς: orationi Mς. ‖ 11. inceptu *ci. Bauerus* ‖ 12. nam neque] Mς: namque Bς. ‖ 13. quam Romani fuerint] *Mog., quod a* Ma. *quoque probari video:* quam romani fuerant Mς quam Romani fuerunt ς (*Harl.*) cum romanis fuerunt Bς. ‖ 14. quam quod Bς quam *ci. Dr.* ‖ 18. et] *om.* ς Bas. b. ‖ XIII, 2. miserunt qui] qui *edd. ante Mog., Crev.* ‖ eum] M *vg.*: *om.* B (Kr.) ‖ 3. citheum B. ‖ 4. raphae B raphei ς (*al. ap. Dr.*) ‖ 5. Sindam] *I. Gr.*: sicam Bς (*al. ap. Dr.*) ‖ et oppugnandos B. ‖ 6. *cf.* XXXIIII, 59, 8; *excidit fort. nomen P. Aelii* ‖ ibi] BMς: ubi ς; *fort.* () *Duk.* ‖ escenderunt] *I. Gr.*: excenderunt ς (*Gaertn.*) exscenderunt ς (*Mead.* 1) descenderunt Bς ascenderunt Bas. b. ‖ 7. tanto] *om.* B. ‖ XIIII, 3. ut et animum eius tentaret, et *Vossius l. l. cf.* ς *ap. Dr.*, Kr (c 276) ‖ 4. aliud quidem actum] Bas. b: aliud quid actum *etc.* ς alii ut qui tactum B. ‖ et suspectior] (M?) ς Bas. b: suspectior Bς suspectiorque ς. ‖ 6. quo] *edd.*: *om.* Bς; *al.* ς *ap. Dr.* ‖ 7. et quod] *ci. Dr.*: quod BMς quodque ς. ‖ ultimas] *in* M *quoque vid. fuisse cf.* Kr. ‖ quas visere] M: *om.* ‖ es-

set] M: *om.* ‖ [victoriis] peragrasset *Crev.* ‖ 10. et] M: *om.* Bς (*al.* ς *ap. Dr.*) ‖ XV, 2. Antiochi] *om.* B. ‖ dirimit Bς. ‖ 3. fuisse] *cf.* Ma. *op. ac.* II, 129 *Wexium Tac. Agr. p.* 43 ‖ 4. fuit] *om.* B. ‖ ministeriis M. ‖ 5. quod] *libri* (*I.Gr.*): quod quum *edd.* ‖ se per honorem Bas. b (ς *v. ap. Dr.*) ‖ habuisse ς *duo*, *I. Gr.* ‖ 7. Minnione] *varie differt in hoc nomine et hic et infra scribendo librorum scriptura, veluti h. l.* minione B mimnione M *etc.* ‖ XVI, 2. uestrae B. ‖ statuitis *I. Gr.* ‖ 3. zmurnae B. ‖ 5. zmirna B. ‖ 6. et] M: *om.* ‖ in antiquum ius] (M) Bas. b: antiochum B Antiochus ς. ‖ disceptatur et] M: disceptatur ς discepturi Bς. ‖ 7. uere cum dein quid B. ‖ 9. ut hi B. ‖ mutaverunt] ς (*Gaertn.*) *Duk.* Ma: mutaverint ‖ 10. venerint] ς Ma. *cf. Bauerum:* uenerunt ς uenere B. ‖ permansisse ς (*Lov.* 4) *vg.* ‖ 11. quod] qui B quia *ci.* Wt. ‖ serui erunt B. ‖ 12. nihil nobis B. ‖ nihil est M. ‖ liberarimus *malit Bauerus* ‖ XVII, 2. expostulationes M *Ascensius; at cf.* Ma. ‖ *de* §. 3 *sqq. distinguendis cf. Walchium l. l. p.* 213 *sq.* ‖ 3. esset] *om.* B. ‖ spe M. ‖ erit M. ‖ 4. (alius) *Crev.* ‖ 6. zmirna B. ‖ 7. a parvis iniusta imperandi] ς *Rubenius:* paruis (*al.* ς) iniusta imperandi (impetrandi *al.*) Bς per ius iniusta imperandi (impetrandi *al.*) *edd. vg.* (*Bauerus*, *Walchius l. l. p.* 214 *sq.*) ‖ petierint] BMς (*cf. Bauerum*, Ma): petierunt ς. ‖ 8. a Romanis *I. F. Gr.* ‖ et] sed *Crev.* ‖ 9. cuique *Ascensius* ‖ XVIII, 1. Acarnan] *Ascensius:* acarnas Bς *plerique* (*al. ap. Dr.*) ‖ philippi Mς *pauci* ‖ 2. acarnanis B. ‖ (erat) *Duk.* ‖ 3. dubie B. ‖ firmabat B. ‖ 5. peloponenso B. ‖ 6. ferarum] M: ferum ferarum Bς (*cf. Dr.*) *non improb.* Wt *cf. Otto l. l. p.* 83 *sq.* ‖ teneantur (ς) *edd. vett.* ‖ eum] M: *om.* ‖ 8. si loca B *edd. ant.* (*al. ap. Dr.*) ‖ distringendos] *Mediol.* 1505: destringendos B (*al. ap. Dr.*) ‖ XVIIII, 2. se tempore apto] M: se (sese ς) a tempore Bς; *al. ap. Dr.* se tempore capto *I. F. Gr.* ‖ 3. admodum paruum Bpr. ‖ 4. huc veniam] *edd. vett.*: inueniam ‖ 5. 'aliam materiam ex me quaerant *vel etiam sine* ex me. *Possis et*, si quibus tuorum alienis criminibus — aliam materiam ex me quaerant.' *Dobree l. l.* ‖ quibus] M: qui B cui ς *omnes* ‖ ex] quam ex Mς (*Voss.*) ‖ quaerat ς *omnes* ‖ 6. odi] Bas. b: *om.; de ς h. l. cf. Dr.* ‖ amicos hos (tuos *ci.* Wt) annibalem M. ‖ ad] M: in Bς (*al. ap. Dr.*) ‖ id in M. ‖ alium] M (ς: *Voss.?*): *om.* ‖ deliberares M. ‖ XX, 1. sed] *om.* B. ‖ nil dum B. ‖ 3. opus esset ducere] M: opus duceret Bς, *al. ap. Dr.* ‖ 4. huic — scriberet] M: *om.* ‖ latini nominis XX millia M. ‖ 6. *prius* et] M: *om.* ‖ quinque millia Mς: XV B; *de* ς *v. Dr.*; quindecim millia Kr. (te 276 *sq.*) ‖ 7. habita Bς; *de* ς *cf. Dr.* ‖ 8. m. atilius (attilius ς) Bς *plerique* ‖ 10. a. atilio (*s.* attilio ς) Bς. ‖ M. Baebio ς. ‖ 11. Atilio] *s.* Attilio (M) *libri cf.* Ma. 52: Bebio Pamphilo *Mog. in em. err.*, Baebio Tamphilo *vg.* ‖ urbanae] *om.* M. ‖ milia peditum quindecim] M (ς: *Voss.?*): millia quindecim ς XV B. ‖ imperaretur B. ‖ 12. Baebius Tamphilus] *libri* (rebius tamphilus B) *v.* Ma. 52: A. Attilius *Mog. in em. err.* Atilius *edd. vg.* ‖ consulibus] M coss. ς: consuli B cos *et* cons ς. ‖ ut ei] Bas. b: uti ‖ pedites darent romanos M. ‖ 14. consulem senatus] senatus cons. B; *de* ς *v. Dr.* ‖ XXI, 1. Baebius] *libri cf.* Ma. 52: Attilius *Mog. in em. err.* Atilius *edd. vg.* ‖ triremes ς. ‖ pararentur Bς. ‖ 4. consulis Cn. Domitii *Pighius:* consulem Cn. (*vel* C.) Domitium *etc.* ς cn. domiti B. ‖ 5. priore [anno] *T. Faber* prius *I. F. Gr.* ‖ 6. seu] siue ς. ‖ leuiore ς. ‖ 7. procos. B proconsul ς. ‖ 10. eorum] *om.* B. ‖ XXII, 4. ad mille quingenti] M *Aldus:* aut mille D. B ad mille *etc.* ς mille quingenti *Vossius l. l.* ‖ 5. in] *om.* B. ‖ cn. B. ‖ regulum] ς (*Ox. L.* 1) *Mog.*: regium Bς; *al. ap. Dr.* ‖ conribilonem B *cf.* ς *ap. Dr.* ‖ 6. propraetor *Duk.* ‖ uescellam M uescelia Bς Veseliam ς. ‖ Belonemque *I. Gr. at v. Crev.*; ς *ap. Dr.* ‖ et castella multa] *om.* M? ‖ 7. Noliba et Cusibi] *v.* ς *ap. Dr.* ‖ 8. munita *Mog.* ‖ Vettonum *et* Vettonibus] *v.* ς *ap. Dr.* ‖ Toletum] tonibus tum

B. ‖ XXIII, 2. ètsi] M? *Mog.*: et Bς (Wt *praef.*) ‖ explorabantur] Mς: expromebantur ‖ tamen] Mς (*Lov.* 4): et quod B quod ς (*al. ap. Dr.*) et tamen Wt *praef. cf. de h. l. Otto l. l. p.* 84 *sq.* ‖ tenendos] *T. Faber*, *I. F. Gr.*: tuendos MBς. ‖ T.] Mς: l. Bς. ‖ 6. ut inde Bas. b. ‖ et ut] Bas. b: et ‖ et ut cum] Bς *plerique:* et cum ‖ esse B. ‖ 8. scribere eum Bas. b. ‖ 9. non ex] non B. ‖ sed etiam ex *pauci* ς. ‖ 10. et] *om.* M. ‖ 11. duo, bina] duob; in B. ‖ et bina equestria arma *Prisc. de fig. num.* §. 25 *p.* 1353 *P. cf. H. Keilii ad p.* 414, 12 *ed. suae adn.* ‖ èt aurea xx pondo M ('*antiqua scriptura*' *Gelenius*) Bas. b: *om.* ‖ XXIIII, 5. M'.] *praeeunte Pighio Gruterus:* m. (*de* ς *cf. Dr.*) ‖ 6. Paulus, M. Aemilius] *post* Aemilius *om.* B. ‖ Brutus] M: *om.* ‖ A.] Bas. b: l. ‖ 7. M. Bebius (ς: *Lov.* 3?) *Mog.*: c. bebius M Cn. Bebius *etc.* ς cn. baebilis B. ‖ XXV, 2. infensus] M (ς: *Voss.?*): infestus ‖ 3. ante *Duk.*; *cf. de h. l.* Ma 350 ‖ 5. iniecerunt] M: fecerunt ‖ 7. Aetolos] Achaeos *I. F. Gr.*, *at cf. Schoemannum ant. iur. publ. Gr. p.* 440 *n.* 12 (*coll. ant. Gr.* II, 105) Ma. ‖ 9. oratio] Mς: ratio Bς. ‖ 10. permissa . Philopoemen] *Bekkerus*: permissa philopo eumenes B permissa sunt . Philopoemen Bas. b permissa Philopoemeni sunt . ς (*v. l. ap. Dr.*) ‖ 11. a] M (*Voss.?*) *om.* ‖ cythelum *et hic et* §. *sq.* B; *similiter corruptum nomen in sqq.*, *quod* cytheium (*i. e. et* cytheum *et* cythium) *esse diximus* ‖ 12. non paterentur ς (*Lov.* 6) pateretur Bς (*Gaertn.*) ‖ XXVI, 1. mari sub(*s.* m)mitterentur B *ex corr.* ς: summitterentur mari Bpr. ‖ pristeisque Bas. b: tris isque Bς, *al. ap. Dr.* ‖ 2. harum nouarum (tum *add. Ald.*) nauium agilitatem ut M *Aldus* ‖ simul ut] M *Aldus*: simul ‖ cottidie B. ‖ simulacris navalis pugnae] M: simul Achaeis (acheis B) nauibus pugnam ‖ 3. vel usu] M *Aldus:* uel ‖ 4 *sq.* ignarus . navis erat] M Bas. a *cf.* Kr.: *om.* Bς *plerique* (*de rell. cf. Dr.*) ‖ 5. annis octoginta antequam cratere M. ‖ Nicaeam] M Bas. a. ‖ ab] Bς: a Mς. ‖ 6. fama motus] famosus B. ‖ fuerat] M: *lac. rel. om.* B; *de* ς *v. Dr.* ‖ aegeo B. ‖ iam] eam M. ‖ 7. tum] cum M. ‖ Tiso] Bas. b: Piso ‖ 9. fugerunt] *sic etiam* M *ut vid. cf. Dr.* ‖ philopo eumenes B. ‖ speculatoria] M: piscatoria ‖ fuit MBς *pauci* ‖ est] ς *duo cf. I. F. Gr.*: sit ‖ XXVII, 1. quum prosperare elatus *Aldus:* quum prospere latus M *om.* Bς. ‖ spem] *om.* M. ‖ etiam] *om.* ς iam ς. ‖ a mari periculi fore] M: mari periculi (*ex* periculi *corr.* B) timens Bς (*al. ap. Dr.*); *de toto h. l. egit Otto l. l. p.* 85 *sq. at v.* Wi 31, 182 *sq.* ‖ 2. et] *om.* B. ‖ obpositis *ci. Dr.* ‖ Pleias] B §. 6, ς *et hic et* §. 6: plebeias Bς (*Ox. N.*); *al. v. ap. Dr.* ibique *vv. dd. cii.* ‖ castra] *edd. vett.*: *om.* ‖ 3. et pauci] ς? *Ascensius*: pauci MBς. ‖ erant haberent Bb habere M. ‖ arundine] Mς: harundinibus B arundinibus ς *duo* ‖ praeberet] (ς: *Lov.* 2?) Bas. a: praeberent ‖ etexissent ς (*Gaertn.*) erexissent ς *plerique* erexisset B *cf.* Wt. ‖ 4. hostis] B: hostium M (ς?) hosti ς (*Duk.*) ‖ Philopoemen] *ex* M §. 9 *et sqq. saepius affertur:* philopo emenes *et in sqq. vel sic vel* philopoemenes B. ‖ 8. ex tam] *Bekkerus*: tamen ex tam M tam B tamen ς tam ex Ma. ‖ 9. Megalopolitanum *I. F. Gr.* ‖ 11. Tegeam] Bas. b: tegelam (B) *aut* telegam *etc.* ‖ epirotarum acarnanum Bς. ‖ 12. et suorum a] *Ascensius*: essent testes suorum et a Bς essent et suorum a *Otto l. l. p.* 71 *sq. obloq.* Wt. ‖ pu *sq. spat. vac.* B. ‖ conterriti (essent) *Otto l. l.* ‖ 13. Caryas] *Vascosanus*: carias Bς (*al. ap. Dr.*) ‖ Gytheum] *om.* B. ‖ est] Mς: *om.* Bς. ‖ (castra)] *scripsi* (*communicavi cum W., qui in eadem ac me sese incidisse et hic et lib.* XXXVIII, 52, 1 *et* XXXX, 46, 8 *mihi rescripsit*): castra ‖ Barbosthenem] *Ascensius:* barbosthenes B *edd. vett.*; *al. ap. Dr.* ‖ processit] Bς *fere omnes:* posuit ς (*Harl.*) promovit *vg.* ‖ 15. optinebant B. ‖ maxima] *I. Perizonius*: maxime a ‖ militibus] equitibus B. ‖ 16. inopinantem M inopinatum *ci. Dr. om.* ς (*Harl.*) ‖ XXVIII, 1. ad id maxime animum] M: ad id maxime se ς (*Lov.* 6) se ad id maxime B *rell.* ‖ 2. et] *om.* Bς (*Voss.*); *al. ap. Dr.* ‖ iis]

his B. ‖ 3. posse] *ed. Camp.:* hos se. B_ς hostes ς. ‖ directa B. ‖ incognitum B_ς. ‖ 6. agminis esset] agminis foret (M?) Bas. b. ‖ 7. iis B. ‖ 8. et cum ς *duo* tum B_ς (*Lov.* 2) ‖ 9. collectam MB: coniectam ς *plerique* (*al. ap. Dr.*) ‖ 10. utrinque M: utrique B_ς uterque ς. ‖ in] *om.* ς (*Lov.* 6) *del. Duk.* ‖ XXVIIII, 1. Telemnastus] *Valesius v. Pol.* XXVIIII, 3; XXXIII, 15: letemnastus B; ς *ap. Dr.* ‖ 2. erant] *om.* B. ‖ 3. tyranni] *om.* B. ‖ effusi B_ς *plerique* ‖ 5. et in] in B_ς *pauci* ‖ 7. ea] M: *om.* ‖ in] *edd. vett.: om.* ‖ et quacunque Bas. b. ‖ iniqua quam] Bas. a: nequaquam ‖ 8. et ex] M *Mog.:* ex ‖ et ex] B Bas. b: ex ς et ς *Mog.* ‖ 9. progredi] M: procedere ‖ ut intercluderent iter] M: intercluderentur B_ς (*Voss.*) ut intercluderentur *al.* ς. ‖ 10. simul etiam tentaturus ς (*Voss.*) *edd. vett.:* simul et tentaturus M simul etiam (et *Lov.* 3) tentaturos ς *plerique*, *Aldus* (*Crev. Heus.*) simul etiam tentaturum *Lov.* 2 simulet iam temptaturos (mulet *in lit.*) B. ‖ XXX, 4. et diripiunt] M (ς: *Voss.?*) Bas. b: *om.* B_ς, *prob. I. F. Gr.*, *ni corrigas* ea (*aut* et ea) diripiunt ‖ vix] *Mog.:* uia (*de* ς *v. l. cf. Dr.*) ‖ expediri] ς (*Lov.* 6): expedire ‖ 6. transversae *Duk.* ‖ 8. inermem] *om.* B. ‖ 9. ex] M Bas. b: cum ex B_ς (*Mead.* 1) *Otto l. l. p.* 71 tum ex ς cum ς. ‖ eduxisset, duarum *Otto* ‖ Pharas] ς (*Buslid.*) *et vel sic vel* Pheras *Valesius:* phacas B; *al. ap. Dr.* ‖ Barbosthenem] *edd. vg.:* barbosthenes (B) *et* barbostenes *edd. vett.*; *al. ap. Dr.* ‖ 10. quicquam] M: qua ‖ se recipiebant ς Bas. b. ‖ e] *om.* B_ς. ‖ 11. praegressi ea sunt] B: ea sunt praegressi M; ς *v. ap. Dr.* ‖ descenderunt] (ς: *Gaertn.?*) *Aldus:* descenderant B *rell.* ς; *num* descendebant? ‖ ubi B. ‖ XXXI, 1. circuire] B: circumire M_ς circumiere *pars edd. vett.* Ma. ‖ solliciti sociorum urbes (M, *ut vid.*) *edd. vett.* Bas. b. ‖ 3. flexere] M: direxere ‖ 4. a Romanis *edd. vett.* ‖ 7. *fort.* erat, ut ne *Vossius l. l.* ‖ 10. vetere] M: noto ‖ 13. hanc vocem *Mog.* ‖ adsensu B adsentientium ς; *al. ap. Dr.* ‖ indignatione B indignantium ς; *al. ap. Dr.* ‖ manum B. ‖ deos] *edd. vg.:* ac deos ‖ 15. ne] *om.* B. ‖ XXXII, 1. inde] M: *om.* ‖ 2. *et* 8. phoas B. ‖ redibat] *libri*, *quod servavi interpunctione per totum h. l. mutata:* redierat *vg.* ‖ inde q. menippum B inde menippum quem M. ‖ 4. elephantos accitos] *revocavi ex* M (*idem prob.* Ma.): elephantos ς elephantes B_ς; *fort.* elephantes accitos ‖ ante] M: ad B_ς ac ς. ‖ uti] B: ut ‖ possit] M: posset B_ς possent ς. ‖ 6. abscissa ς. ‖ res] spes *Duk.*, *in quod et ipse ante hos viginti annos incidi; nec hodie improbo* ‖ 7. et propter M_ς *pauci* ‖ vetustam societatem] M: amicitiam (amiciciam B) ‖ 8. est intromissus] *libri* (*Otto l. l. p.* 70 *sq.*) ‖ is optimum *Otto fort. recte* ‖ 12. meritorum B. ‖ XXXIII, 6. permitti e graecia edimicaturos (edimicature *corr.*) B. ‖ 7. thoans B. ‖ 8. disceptatumque] B *edd. vett.:* disceptatumque ς *plerique* ‖ 9. (eorum) *Vossius l. l.* ‖ 10. aliud] M *Spirens. teste Gelenio:* primo aliud (alid B *pr.*) B_ς prius aliud *ci.* Wt; *num* primo *ex genetivo ad* viri *pertinente*, *veluti* primarii, *ortum est?* ‖ 11. tantusque] tantus B. ‖ XXXIIII, 1. inde ut quaeque] Aetoli ne quaeque *Heus.* ‖ ut * * quaeque W(i 207) ut quieti *T. Faber* ‖ ut quaeque de Antiocho * *] (*fort. add.* fama allata erat, Aetoli excipiebant, et ne) Ma. ‖ nihil] *om.* B. ‖ moturi *Ascensius*, *I. Perizonius* ‖ 3. novari *ex* '*vet. lib.*' *Sigonius*, Ma. ‖ 4. consilium rei spe quoque Ma. ‖ immodicum *Kochius l. l.* II, 14: uno die *libri* inde *Seyffertus ann. ph.* 83, 826 ‖ 6. erat alia spes] M: alia erat B alia erat spes *etc.* ς. ‖ 7. veste * * W(t *praef.*) ‖ in] *add.* Ma. ‖ adicerunt] *aut* adduxerunt Ma.: adierunt MB_ς adire iubent Bas. a. ‖ 8. aetolios B. ‖ et pro se M. ‖ 10. ex] M: *om.* ‖ 12. dom' B. ‖ XXXV, 1. turannus B. ‖ erat] *om.* B. ‖ 2. rei apparebat apud *Heus.* ‖ 3. fatigaret M. ‖ rebellaret M. ‖ 4. iis] his ς *duo*, *Crev.* ‖ concilio B_ς (*Gaertn.*) ‖ 5. movisset] M_ς: mouisset & B monuisset ς (*I. F. Gr.*) ‖ 7. iam transisse in Europam] M: in Europam transisse ‖ viris [navibus] *vel*

viris [classibus] *Duk.* ‖ inpleturum B. ‖ 8. toto] M: *om.* ‖ 9. Nabidi] id M. ‖ Nabidique et ipsi ς (*Lov.* 6) ‖ ipsi] M Ma: et ipsi ‖ 10. ac] M: et ‖ 14. equitandi] MBς (*Gaertn.*): adequitandi ‖ se ad tyrannum] ς (*Gaertn.*) *edd. vett.*: ad tyrannum se ς ad tyrannum Bς. ‖ 16. in] Mς: *om.* Bς. ‖ 17. meo] in eo ς (*I. Perizonius*) ‖ 18. transfosso M. ‖ 19. datis] M: *om.* ‖ a] Bas. a: *om.* ‖ XXXVI, 3. et spectatorum] M: spectatorum B (*I. Gr.*, *at v. Dr.*) perpaucorum ς. ‖ 4. frequentibus inde retentis in armis Aetolis *I. F. Gr.* (*cf. Wiedemannum obss. p.* 12.) ‖ retenti in armis] *sic certe* M. ‖ retentis in armis aetolis B; de ς *h. l. cf. Dr.* ‖ 6. absumpsit B. ‖ 7. rei, simul] Bas. b: rei ac simul ‖ cum] dum *I. F. Gr.*; *tum in sqq.* videtur *requirit Dr.*, *quod praebet* B. ‖ 8. lanonicus ς (*Ox. L* 1) Laonicus *I. F. Gr.* ‖ 9. ibi Alexamenum] *om.* B. ‖ XXXVII, 1. caede] Mς: clade Bς. ‖ 4. Iisdem] *om.* B. ‖ legatorum B. ‖ 6. locum] *om.* B. ‖ 7. Thoas et] *Crev.*: et thoas Bς Thoas ς. ‖ XXXVIII, 1. Micythio] *App. Syr.* 12, *I. F. Gr.*: myctilo B; *rell. v. ap. Dr. et Kr.* ‖ Xenoclides] *Aldus*: enoclides ‖ 2. et prodi et deseri] *lac. rel. om.* B. ‖ 4. ne] neu *Duk.* ‖ 6. et in] ς (*Lov.* 2) ? *vg.*: in ‖ 8. et legati] M: legati ‖ 14. nequiquam] *om.* B. ‖ XXXVIIII, 4. et ut] M: et ‖ esset] MB: esse ‖ Villium] *om.* B. ‖ 5. ad ostium] *I. F. Gr.*: ad hostium Bς ostium M ? Bas. b. ‖ sese venisse] M: uenisse se Bς (*Lov.* 6); *rell.* ς *v. ap. Dr.* ‖ 7. ut] *om.* ς (*Vict.*), *del. Crev.* ‖ praediceret] M: praedicaret ‖ clades] BMς: caedes ς *plerique* ‖ XXXX, 3. Boii quieuerunt M: Boii qui fuerunt ς boiq; VI fuerunt B. ‖ dediderunt se] B: dederunt se ς dediderunt sese ς. ‖ 4. potestatem ς *Vossius l. l.* ‖ 6. eos] *om.* B. ‖ Crassipes] Bas. a: crassus Bς (*al.* ς *ap. Dr.*) ‖ equitibus M. ‖ 7. diutinus] M: diutius Bς diutior *duo* ς. ‖ dies per duodequadraginta M. ‖ 8. uere M. ‖ versa] *om.* B. ‖ XXXXI, 1. magis] magna Bς *plerique* ‖ et fama de bello antiochi M *cf.* Kr. *p.* LXXX. ‖ 3. iam] eam Ma. ‖ 5. ne quid] M: ne ς (*Harl.*) *om.* B *rell.* ‖ nouos (nouus b) quos B. ‖ 6. est] *om.* B. ‖ duae] duplex Ma. ‖ urbana B. ‖ 8. duae Iovi] M: iouis Bς (*Lov.* 2.) Ioui *rell.* ‖ 10. positae in cella Iovis, et supra fastigium aediculae duodecim *vel* positae supra fastigium aediculae, et in cella Iovis duodecim *ci. Dr.* ‖ duodecim] ς (*Lov.* 6 *m. alt.*) Kr.: et duodecim *aut* et XII (B) ‖ XXXXII, 2. zmirna B. ‖ poterant Bpr. potuerat *Crev.* ‖ 4. afferebat M: deferebat ‖ 5. eius] *om.* B. ‖ omnibus B. ‖ 6. neque] *om.* B. ‖ navium] *om.* B. ‖ 7. si dimittendae B. ‖ ei] *om.* ς (Vict.), () *Crev.* ‖ 8. possit M (*Lov.* 2 ?) ‖ 9. conciliatur M. ‖ regem conspici] M: *om.* ‖ 11. prope] *om.* B (*Lov.* 3) ‖ 12. laturus] *om.* B. ‖ 13. et] *om.* B. ‖ XXXXIII, 1. et] ut *Crev.*, *Rollinus*, *Ienickius ap.* Wt. ‖ 3. escendit] Bς (*Mead.* 1) *I. Gr.* ‖ 8. ita] *om.* B. ‖ 9. vulgi significatur *Aldus*: uulgo significatur Bς significabatur uolgi M uulgo significabatur ς *duo* ‖ XXXXIIII, 1. aegre] M: *om.* ‖ aliis facto silentio *Bekkerus*: aliis in silentio facto B aliis introductus facto silentio M inde silentio facto ς aliis introductus: inde facto silentio (*sive* silentio facto) Kr. aliis in [tribunal est] productus; inde *etc.* Wi 207 *sq.* ‖ rex dicere orsus M (*de* ς *v. Dr.*) ‖ 2. excusantis] *Mog.*: primo excusantis ‖ 5. equis] Bas. b: equisque (*al. ap. Dr.*) ‖ 7. suppeditet ς (*Gaertn.*), *Duk.* (*al. ap. Dr.*) ‖ XXXXV, 4. bellare necesse sit] M: bellarent ‖ 5. thoans B. ‖ 6. expertos *I. F. Gr.* ‖ XXXXVI, 3. et decem] M: decem ‖ constratis navibus] ς: navibus constratis B rostratis nauibus M (?) ς (*al. ap. Dr.*) ‖ 4. portam] *om.* B. ‖ 5. quoque] *om.* B. ‖ 6. et liberandae re] *Dr.* (*cf.* Kr.): et re liberandae M liberandae re ς liberanda re B. ‖ 7. tutas *Duk.* ‖ 8. quod B. ‖ his B (iis) *aut* sibi *Vossius l. l.* ‖ 10. se] *om.* B ‖ aut foedere] M: quae foedere ‖ illigata *I. F. Gr.* ‖ 12. neque ς. ‖ et id M; *fort.* sed id *Modius* ‖ cedant B. ‖ 13. non modo non] non ς (*Lov.* 4.); *fort.* non modo *Dr.* ‖ ex auctoritate] authoritate (? aucto-

ritate *sec. Modium*) M. ‖ XXXXVII, 1. vi] *vg.*: uel Bς illis (*Lov.* 3) ‖ 2. vanum] M: inane ς in naue B. ‖ Boeotos] *add. I. Perizonius cf. Heus.* ‖ et Amynandrum ς (*al. ap. Dr.*) *vg.* ‖ 4. gloriae] graeciae gloriae M. ‖ 5. atque] et B. ‖ Apamam] *ex App. Syr.* 13 *notante Sigonio utrubique Heus.* Kr.: apamiam ‖ imposuerat M: imposuit (inposuit B) ‖ 6. inclutam] B inclytam M: indultam *et* inductam ς inclusam Ma iunctam *Kochius l. l.* II, 14. ‖ e] B: ex ς *om.* ς *plerique* ‖ 7. quod] quasi *I.F. Gr.* ‖ quod—esset, regni Macedoniae (Macedonici ς ?) ς (*Voss.* ?) *vg.* ‖ XXXXVIII, 2. Aetolorum *Glareanus* ‖ 3. a quis *v. d. ap. Dr.* ‖ tectis ita uersos refugientis B. ‖ averso refugientis W. ‖ 6. umquam nec arte nec] *om.* B. ‖ 7. auro semper B. ‖ unius] B: *om.* M; *de* ς *h. l. v. Dr.* ‖ 8. uenit M. ‖ 9. sed ut] M: sed ‖ 10. petiit] ς (*Lov.* 1) ? Bas. a: peti B petit ς. ‖ tutissima] M: iustissima ‖ XXXXVIIII, 4. haberent] Mς: habent Bς *plerique* ‖ 5. esse secuturos] *om.* B. ‖ 7. quam ut isti M quam iusti B quantum isti *ci.* Wt; *de* ς *Dr.* ‖ 8. sint] M: sunt ‖ et Medos] *edd. vett.*: *om.*; *exciderunt haec fort. post* Elymaeos ‖ 11. in] *om.* B. ‖ nihil] *om.* B. ‖ 12. vos] M: *om.* ‖ potius] Mς *duo* (Wi 208): tocius B toties ς. ‖ 13. dicunt ς (*Lov.* 3 *cf. Dr.*) *Crev.* Ma. interponi] Mς: interponendi Bς *plerique* (*Haasius ad Reis. schol. adn.* 594) ‖ L, 1. absurde] *om.* B. ‖ 2. nec disceptatio nec dubitatio] M: disceptatio (disceptio B.) ‖ genti Achaeorum hostes] M: fidos ‖ 4. enim] autem B. | 5. tum] *om.* Bς. (*Lov.* 1) ‖ 7. militum] M: *om.* ‖ 8. et ab] ς (*Lov.* 6 *m.* 2) *I. F. Gr.*: ab ‖ 9. ad Hermeum Mς (*Ox. N.*): *om.* B; ς *ap. Dr.* ‖ LI, 1. Apollonis] B *v. adn. ad lib.* XXVIII, 10, 6. ‖ 2. quo sunt templa quae] Bas. a: quoque (?) sunt templa quae M quoque sunt templa Bς (*al. ap. Dr.*) ‖ 3. gladios] *om.* B. ‖ 4. eos] *caesorum numerum inesse censet Crev.* ‖ pauci B. ‖ 7. (causa) *Lipsius* ‖ loci] Mς: locum Bς *plerique* ‖ 8. (*non* 7 *ut vid.*) excesserant M *cf.* Wt *praef.* ‖ 9. tamen] Bas. b: iam (*om. Lov.* 3) ‖ adportari B. ‖ 10. cum oppidum id *Kochius l. l.* II, 15. ‖ tanta insula et] M *cf.* Kr.: tantae insulae.

Lib. XXXVI. I, 1. Cn. filium] M: *om.* ‖ M'.] *Sigonius*: m. ‖ consules] M: *om.* ‖ 6. ut] Bς (*Harl.*): *om.* ‖ ut] *om.* ς *pauci, del. I.F. Gr.* ‖ 7. ut] *om. Mog., del. I.F. Gr.* ‖ acciperet et Bς *plerique* ‖ 9. mitterent B *ante corr.* ‖ Romam] *om.* B. ‖ II, 1. [haud] ad id Ma. [incerto] ad id *Kochius l.l.* ‖ id] *om.* ς (*Lov.* 6) ‖ quae] *om.* B. ‖ quod cuiusque provinciae *Seyffertus ann. ph.* 83, 826. ‖ 2. populus Romanus eo] *om.* ς *plerique; al. ap. Dr.* ‖ eo tempore] *om.* B. ‖ bellum M (?) duellium B. ‖ (esse) *I. F. Gr.* ‖ cum rege Antiocho esse *edd. vett.* ‖ 3. erit] *om.* B. ‖ 8. propraetore Bas. b., *at v.* Wi 208 praetore ς *duo* ‖ est] M: *om.* ‖ 9. citeriorem] ulteriorem Bς. ‖ 10. successurus is esset M. ‖ 14. triginta] Bς (*Lov.* 2): cum (*vel* a *vel* et) triginta ‖ 15. et in] Bas. b: ut in M in Bς. ‖ III, 1. et] ς *duo, Mog.*: *om.* ‖ 4. comparando impigre classem ς *fere omnes* comparando impigrum (classem) *I. F. Gr.* ‖ 5. eis] Bς: his M iis ς. ‖ 6. certarent B certarunt ς (*Lov.* 3) ‖ 8. eis] *om.* B. ‖ 13. conscripsisset et quos] *om.* B. ‖ secum] *om.* B. ‖ ut ii omnes] Wt: uti omnes ς ut omnes ς uti homines Bς ut hi omnes *I. F. Gr. Crev.* uti hi omnes *Dr.* ‖ IIII, 1. et] Mς *duo cf.* Wi 208: *om.* ‖ Philippo—rege] ς *vg.*: philippo ptolomaeo aegypti rege B Philippo et Ptolemaeo *I. F. Gr.* et *vel sic vel* (Philippo—rege) Ma. Philippo Macedoniae et Ptolemaeo Aegypti ς (*Vict.*) *Crev.* ‖ Philippo pollicente] M *cf.* Wt *praef.* Ma: pollicentes ‖ 2. a M. ‖ etiam] *om.* M? ‖ viginti milia] *sic certe coll. Gelenio* Mς: XX (B) *vel* viginti *etc.* Bς ducenta quinquaginta duo M?? ‖ 5. triticū B pr. ‖ modia M. ‖ decies centena] *Dr.*, *num recte?*: mille ς *vg.* Mc ς (*Pal.* 2) D. B *om.* ς (*Ox. N.*) sexcenta Wt. ‖ quinquaginta ς (*Lov.* 3) *cf. Dr.* ‖ milia] *om.* Bς (*Ox. N.*) ‖ sunt] *edd.*: *om.* ‖ 6. Romani] *om.* B. ‖ (suorum) *Duk.* Wt. ‖ 8. quingenta modia tritici Mς (*Gaertn.*) ‖ trecenta

modia tritici M. ‖ elephantes ς (*Lov.* 6 *Voss.*) ‖ XXX B *Lov.* 6. ‖ V, 1. agerentur *Duk.* ‖ per] *om.* ς (*Barb.*) *cf. I. F. Gr.* ‖ (venerunt) *I. F. Gr.* ‖ 2. credebant] ς (*Harl.*)? *edd. vett.*: *om.* ‖ 6. (exercitus) *I. F. Gr.* ‖ 8. et huic M. ‖ ad eos] *om.* M. ‖ VI, 3. a] *om.* B. ‖ 4. eamdem orationem *teste Gelenio* M: eadem morationē (moratione b) B eadem oratione *al.* ς. ‖ est exorsus] Kr., *quocum ed. Ascensianae et Duk. h. l. distinguendi rationem sequor:* exorsus est *Duk.* exorsus *libri* ‖ per] M *Lov.* 2.: ad ‖ constitui B pr. ‖ [quidem] quid *Duk.* ‖ 5. tamen] *om.* B. ‖ leni] B *Bekkerus*, Ma: leui ‖ 6. indictam *edd. vett.* dictum Ma. ‖ 10. et alii] alii *Lov.* 2 *Duk.* ‖ et alii cum *Lov.* 1. ‖ VII, 2. consilio B. ‖ de Achaeis deque Boeotia] M: deque Achaeis de Boeotia Bς deque Achaeis et de Boeotia ς (*al. ap. Dr.*) de Achaeis, de Boeotia Bas. b. ‖ 3. in societatem belli ς (*Voss.*)? Bas. b. ‖ (censeo) *Crev.* ‖ 4. *sq. recte distinxit* Ma. ‖ cui] quid M *cf. Modius* Ma qui Wt. ‖ est] esse M esse potest *ci.* Wt. ‖ ut quibus] M: utrisque B cum utrisque *al.* ς. ‖ ac simul *I. F. Gr.* ‖ noluerunt Bς. ‖ 6. cui] qui Bς *plerique* ‖ cui simul in (si *om.* ς *aliquot*) *ci. Dr.* ‖ descenderint B. ‖ futuri sint B. ‖ per ipse B. ‖ 7. ego] MB (ς: *Voss.*?): ergo ‖ qui] M *Lov.* 2: quid ‖ 10. meam] MB: in eam *et* eam ς iam *edd. vett.* iam meam *Ascensius* ‖ utramque] *offendit Duk.; inmerito* ‖ qui quid] *Doujatius* Ma: quicquid B quidquid ς quid M *Lov.* 6 *I. F. Gr.* ‖ erat] Ma: erit Mς *om.* B. ‖ comparatus] MB *Mog.*: comparatum ‖ 12. hoc] Mς: haec Bς. ‖ 13. ferae] ς (*Harl.*)? Bas. b: ut ferae M? Bς vel ferae *ci.* Wt *praef.* ‖ cupienti] M *Ven.* 1495: cupientes Bς cupientis ς (Wt *praef.*) ‖ 14. mouebit M. ‖ coniungere M. ‖ coniungi M. ‖ 16. Romani] *edd.*: a romanis (*cf. Dr.* Kr.) ‖ 20. te] *om.* B. ‖ 21. optima] *om.* B *Bekkerus* | VIII, 2. ab Aetolis *I. Gr.* ‖ cum exercitu *I. F. Gr.*, Ma. *p.* 417 *n.* ‖ indictus M *fort. recte, vel* Ma. *coll., qui l. l. l.* XXVII, 30, 6; *fort.* edictus *Dr.* ‖ 3. ibi] Mς: ubi Bς *pauci* ‖ opperiretur M. ‖ hominum] *om.* B. ‖ 4. specie] *om.* B *Harl.* ‖ VIIII, 5. paussaniam B. ‖ 9. itaque] *om.* B. ‖ ab] M: *om.* ‖ simul] *om.* B. ‖ 11. dein] M: deinde ‖ cæperunt B; coepere ς (*om.* ς *duo*) ‖ 12. castigationibus] M (*Voss.*?): castigationes B castigatione ς. ‖ in ulteriorem MWt. ‖ cui] quibus B. ‖ 13. quatuor milia] *vg.*: IIII B quatuor ς *unus* mille trecentos M. ‖ deditioni *Duk.* ‖ 15. (ab rege) *I. F. Gr.* a rege ς. ‖ magno momento *I. F. Gr.* ‖ (rex) *alt. I. F. Gr. ci.* esse *ci.* Wt. ‖ X, 1. Cranonem] M: Crannonem Bς (*al. ap. Dr.*) ‖ profectus] M: *om.* ‖ 2. Cieriam] *scripsi cf. adn.* XXXII, 15, 3: Cierium Wt Cierum B *Bekkerus* Cyerum *al.* ς. ‖ 4. praesentium *Muretus* ‖ absentem B. ‖ 5. Malloeam] Bas. b: Malleolam Bς (*al. ap. Dr.*) ‖ et depopulatus] Wt: depopulatus Bς depoputusque *edd.* ‖ 7. afferendam uim M uim ad exhibendam ς *duo* ‖ apertae] Bς *Valesius:* aperte ς a parte ς aperto et *Duk.* atque *Vossius l. l. p.* 286 ‖ 8. aliis tunc M. ‖ 11. ab Larisa] *om.* B. ‖ 12. ibi] Mς: ubi Bς. ‖ metatus] M *edd. vett.*: *om.* ‖ latius quam pro copiis metatus Wt *praef.* ‖ quam pro copiis et plures M: *om.* ‖ (et)] Wt *praef.* ‖ quod Bς (*al. ap. Dr.*) ‖ erat Bprς. ‖ 13. stare ς *nonnulli* obstare *Duk.* ‖ rediit] M: redit B; *de* ς *v. Dr.* ‖ 15. excesserunt M. ‖ XI, 1. a Chalcide (adalcide Bpr.) ad Demetriadem Bς *plerique* ad Chalcidem a Demetriade *Lov.* 6 m. 2. ‖ 2. celebrabat Bς. ‖ quantas] M: quantum Bς quantas tum ς (*Mead.* 1) *non improb.* Wt; *al.* ς. ‖ 3. ad Boeotiam] ac Boeotiae *I. F. Gr.* ‖ induit ς. ‖ 7. via] Mς: uiam Bς *plerique* ‖ praeter] per M. ‖ chalydonem B Calidonem ς Bas. b: chalcidem M; *al.* ς. ‖ Maliacum] medium *Heus.* ‖ 9. quaeve] quae Bς quaeque *ci.* Wt. ‖ cephalaniam B (cephalaniae *c.* 12, 9 *id.*) *quam scr. rationem ipsi, ut vid., Livio vindicandam* (*v. V. Köhler qua rat. Liv. ann. usi sint hist. Lat. atq. Gr. p.* 87 *sq.*) *tironum causa non recepi* ‖ 10. dixisset et B. ‖ 11. in potestatem] potestatem B. ‖ XII, 1. eos B. ‖ 3.

Clyti] *om.* B. ‖ accepta est] M: accepta *rell.* (*Duk.*) ‖ 4. coniecti] collecti M. ‖ 5. et mox] MB: mox ‖ ab Clyto] *edd.*: ab exaclito (B) *et* ab eraclito *libri* rex ab Clyto *ci.* Wt. ‖ 6. (territos) *Wiedemannus l. l. p.* 13 ‖ 8. dato enim] ς: dato ei *edd.* dato B. ‖ Romanorum imperatorum ς Romanorum *I. F. Gr.* ‖ 9. legatus *I. Perizonius* ‖ accepisset] *om.* B. ‖ XIII, 1. ante hiemem B. ‖ 4. recepta] capta M. ‖ 5. adventu] *libri cf. Dr.* Kr.: adventum *Mog.* ‖ 7. et equitibus quadraginta] M: *om.* ‖ 9. obpugnari — Limnaeum] *om.* B. ‖ XIIII, 1. consul] *om.* B. ‖ decem] *coll. Duk. adn. num. mutare nolui*: viginti ς (*Vict.*) *App. Syr.* 17 *I. F. Gr.* ‖ milibus] *alterutro loco* () *I. F. Gr.* ‖ 2. traditum B. ‖ 5. ad] *om.* B. ‖ ad quattuor millia *Bekkerus*: ad IIII B ad tria millia ς *vg.* ‖ 6. ab] ad B. ‖ Cieria] Bς *v. adn.* XXXII, 15, 3: *v. l. ap. Dr.* ‖ 7. potiendae Bς *duo* ‖ 9. excessit] discessit Bpr. ‖ 10. renovato] M: reparato ‖ progressus] M: profectus ‖ 12. circa ea castella Bς circa castella *I. F. Gr.* ‖ adpropinquante Bas. b. ‖ 13. consul primo mittere] M: primo missi (emissi *pauci* ς) Bς consul primo misit Ma. primo missis *pr. not. ed. I. F. Gr.* ‖ 15. Spercheum] *Dr. in adn.*, Kr.: sperchium M Spergetum *et* Spargetum ς pergaetum B. ‖ XV, 1. tum] *om.* B; *de* ς *v. l. cf. Dr.* ‖ et] *om.* B. ‖ 2. misit] B: mittit ‖ Lamiam,] *Duk.*: . Iam ‖ 3. expleta] et creta M excreta *ci.* Wt completa ς *duo* ‖ 4. antea] M: ante ‖ 6. appennini B. ‖ 7. est] *om.* B. ‖ Achaei] Bas. b: et achaei M *om.* Bς. ‖ 8. infra B, *Bekkerus* ‖ poloponensus B. ‖ 9. verso] Bas. b: uersa Bς *plerique* (*al. ap. Dr.*) ‖ 11. possent Bς *plerique* posset *Lov.* 3 ‖ XVI, 1. portas] *om.* B. ‖ 2. omnia] M: *om.*, *non improbante* Wt. ‖ 3. exercitum] *om.* B, *Bekkerus* ‖ 5. utraque ς *duo* *I. F. Gr.* ‖ 8. (ut) hanc *I. F. Gr.* ‖ ut vertices] MB: uertices ς; *de rel. h. l. v. l. cf. Dr.* ‖ Romani possent] *libri*, Wt: Romanis posset *vg.* ‖ XVII, 1. postquam uidit occupata ab aetolis superiora loca M. ‖ peditum] militum ς *pauci*; () *Vossius l. l.* ‖ 2. qui hac B. ‖ 3. inexuperabilior] M: inexsuperabilis ‖ 4. haec B. ‖ inter] in B. ‖ est] et B. ‖ munitiones — fuerunt] M: munitioribus tunc Bς *plerique*; *al.* ς *ap. Dr.*; *totum h. l. temptavit I. F. Gr.* ‖ ualidiores impositae M; *cf. ad h. l.* Kr. *ann. phil. Iahn. suppl.* I, 60 *sq.*: ualidioribus inpositi (impositi ς) Bς; *al.* ς *ap. Dr.* ‖ ille] *sic etiam* M *ut vid. coll. adn. Gelen.*: multo M *test. Mog.*; *si sic* M, *fort.* multo ille Wt. ‖ aliquanto genere M. ‖ 5. ferocissimae] bellicosissimae M. ‖ vilissima] B: leuissima ‖ seruitutis digna M. ‖ 6. iam inde] *Ascensius*: iam ille (*om. Lov.* 3) ‖ 7. omittam] M (ς *pauci*): sileam ‖ is] B (*Lov.* 1?) Bas. b: *om.* ‖ 8. ingratissima] leuissima M; ς *v. l. ap. Dr.* ‖ 9. frequentes convenerunt] M: uenerunt frequentes ‖ Heracleae] M: *om.* Bς Heracleam *Vossius* muris *ci.* Wt. ‖ 12. atque] Mς (*Gaertn.*): anteque (*v. l.* ς *ap. Dr.*) ‖ 13. nunc regis Bς *fere omnes.* ‖ 14. ortus] *Lov.* 6 *m.* 2 *Sabellicus*: ortū B portus *et* portas ς. ‖ aperturis *I.F.Gr.* ‖ 15. inde B. ‖ qui in gadibus B. ‖ XVIII, 3. montis] *om.* B. ‖ hostium] *om.* B. ‖ 4. (Macedonibus) *I. F. Gr.* ‖ 6. prae se] *lac. rel. om.* B. ‖ 7. ad pugnandum suis] M: suis ad pugnandum B ad pugnandum ς. ‖ 8. occidissent Bς (*Gaertn.*) ‖ collem quum (?) apparuisset M *cf. Dr.* ‖ XVIIII, 2. fuerant regiis M?; *de* ς *v. Dr.* ‖ 3. propinquo] M: in(*vel* im)prouiso ‖ cognitæ prore B. ‖ 4. et angustiae] angustiae B. ‖ omnium] M: *om.* ‖ 5. edentibus] M: dantibus ‖ et] M: *om.* ‖ optinuit] M: tenuit ‖ Scarpheam] *Dr. in adn.*, Kr. *ad* XXXIII, 3, 6: scarphiam *ut vid.* M tarpeiam B carpeiam *al.* ς ad Scarpheam *ci.* Wt. ‖ 6. poterant Bς *duo* potuerunt *Lov.* 3 ‖ 9. rex] *om.* B. ‖ ab effuso] Bas. b: a confuso Bς (*al.* ς *ap. Dr.*) ‖ constitisset M constitit *et* constiterat *bini* ς. ‖ 10. subsistentes] *vel scribendum vel intellegendum esse admon. Crev.* Ma.: subsistentis *libri* ‖ 11. toto] M: isto (ipso *Lov.* 6) ‖ 12. quadraginta] centum quadraginta M. ‖ 13. in ipso — quinquaginta] M:

post quinquaginta *om.* ‖ XX, 1. Consule — ducente] M: consulis per phocadem boeotiae exercitum ducenti B; ς *ap. Dr.* ‖ ciuitatis B. ‖ 2. (dies)] Ma.: dies *libri* fines *vel potius* fundos *Seyffertus ann. ph.* 83, 826 *sq.* ‖ quam in *edd. vett.* (Ma.) ‖ violatione] M: uexatione ‖ Coroneum Bς. ‖ 3. Antiochi] *om.* B. ‖ Itoniae] *I. F. Gr.*: itonaeae M, *om.* Bς. ‖ statua] *om.* B. ‖ 4. benefactis B benefaciis b. ‖ 5. Tronium *Sabellicus*: thorontum B; *de* ς *v. Dr.* ‖ 6. tenuerant M. ‖ 7 *sq.* naves . quae] nauesq; B. ‖ novissimi] Bς: nouissimae ς *plerique* ‖ XXI, 1. sub aduentu ς aduentu *Lov.* 1 ‖ Tenum] *Glareanus:* Teneum ς (*Ox. N.*) Tenedum Bς (*al.* ς *ap. Dr.*) ‖ 3. post paucosque dies] M: paucosque per dies Bς paucosque dies ς *duo* ‖ multa Bς. ‖ 4. dubium auctorem *I. F. Gr.* ‖ 5. traicit] B: traiecit ‖ 8. eadem ibi Bb. ‖ 10. erat profectus] M: profectus (profectis Bpr) est ‖ 11. duodecim] M: x B *edd. vett.; de* ς *v. Dr.* ‖ XXII, 1. P. Acilius *pauci*, M. Acilius *unus e* ς M'. Acilius *Dr.* ‖ 1 *sq.* venia: et] ueniae B. ‖ 2. ceterae *I. F. Gr. ed. a.* 1665 *fort. operarum culpa;* ceterae aliquas *Ienickius ap.* Wt. ‖ ab officio (*sic edd. vett.*) discessissent *I. F. Gr.* ‖ 3 et duces] duces B. ‖ possint] possit *Lentzius in pr. gymn. Kneiphöf. Regiom. a.* 1852 *p.* 22. ‖ incolomis B. ‖ 4. est] *om.* B. ‖ 6. aggred(i *spscr.*) constituit B. ‖ 7. partem extra muros, quae] *Dr. in adn.*: arcem extra muros quae M *om.* Bς partem, qua extra muros *I. F. Gr.* extra muros, qua Ma. ‖ urbs] M: in urbe Bς (*Gr.* Ma., *qui* in ipsa urbe *fortuito scripsit*) ‖ oppugnanda Ma. ‖ 7 *sq.* oppugnandam dedit regionem; a sinu *alt.* Ma. *ci.* ‖ 8. a sinu Maliaco, quae] M *Spir. test. Gelenio:* et regionem mella quoque Bς (*al.* ς *ap. Dr.*) e regione Malliaci sinus, quae *ci.* Wt. ‖ baebio B. ‖ amniculo] M *Spir. test. Gelenio* (ς?): amnis latere M *test. Mog.* angulo Bς *duo* ‖ Melana] M: melena Bς; *al.* ς *ap. Dr.* ‖ 11. tum] nunc M. ‖ deserta, quae] *I. F. Gr.*: desertaque ‖ *fort.* deserta (quae) ... (erant) *I. F. Gr.* ‖ XXIII, 1. armis magis quum moenibus se *I. F. Gr.* ‖ 2. frequentes erumpebant; quidam *I. F. Gr.* ‖ 4. et frequentes] frequentes *Harl.* ‖ et inpigre] ς (*Lov.* 2 *Harl.*) *vg.*: inpigre ‖ 5. militum] *om.* B. ‖ urente] urgente ς. ‖ 7. cum] et quum (?) M. ‖ consul] *om.* B. ‖ et ex ratione] (M) Bas. b: et exspectatione ς et expectatio B et exspectationem *Lov.* 3 et ex comparatione *ci.* Wt. ‖ 10. ipsi hoc] ς: spe hac B et ipsi [hoc] *ci.* Wt ipsi etiam Ma. ipsi ex statione *Seyffertus l. l. p.* 827; *al.* ς *ap. Dr.* ‖ ex stationibus] M: ex statione ς expectatione B. ‖ XXIIII, 1. [iterum] intermisisset *Heus.* ‖ partibus] *om.* B. ‖ 2. ab una] M: una ‖ Ti.] *Sigonius*: t. M *om.* Bς. ‖ expectare M (Wt *praef.* Ma.): exspectantes ‖ iussit] *om.* B. ‖ 4. concurrunt M. ‖ 5. in — erant] M: qua progressi erant ‖ (in) *Crev. Dr.* ‖ 6. partim — partim] *ex 'suis' Gelenius:* partim per erutos partim M *test. Mog.* partim prorutos, partim *I. F. Gr.* partim per dirutos, partim Wt partim ς parti B. ‖ 7. ex potestate] M: *om.* ‖ receptis] ereptis] *Dr.* ‖ 9. possent] MB: possint (possunt *cod. Voss.*) ‖ (militum) *I. H. Vossius* ‖ 12. traditus] *edd. vett.*: traditum (*om. Gaertn.*) ‖ XXV, 1. obpugnabat] ς *duo, Ascensius*: op(*s.* ob)pugnabant MBς (circa thermopylas oppugnabant M) ‖ 2. intersunt] sunt iter M. ‖ 3. sed quia *ci.* Wt. ‖ cum] *om.* B. ‖ in tumulo est B. ‖ tum — videtur] *sic* B. ‖ saepe] poene M. ‖ 7. absisteret] M (ς?): abstineret (B) *et* abstinerent *etc.* Bς. ‖ (quam Aetolos)] Ma.: quam aetolos M cum Aetolis *rell.* ‖ habere uictoriae M. ‖ 8. itaque Mς (*Harl.*) ‖ recessum est ab Lamia M. ‖ XXVI, 2. qui antea M. ‖ XXVII, 2. paucos] *Dr.*: ad paucos ‖ dimiserant M Wt *praef.* ‖ 3. eique] B: ei ‖ 5. his parantibus] M: parantibus (patantibus B) iis (his *al.*) Bς. ‖ iura] M: *om.* ‖ 6. ac rupissent] M: *om.* ‖ 7. se] (M?) Bas. b: *om.* ‖ adfuturum] (M?) Bas. b: profuturum ‖ XXVIII, 1. compositam] *om.* B. ‖ 2. in quo id] Bas. b: in id quod B (*Voss.?*) id quod *Gaertn.*

in id quo ς *rell.* ‖ 3. monoetam epirotarum B *cf. Dr.* ‖ 4. tradidimus] Mς *duo:* tradimus ‖ te] *om.* B. ‖ 6. iubebo] B Ma.: iubeo ‖ 7. imperarentur M. ‖ 9. conditioni Bas. b: condic(*vel* t)ionis ‖ XXVIIII, 1. irae] uere M. ‖ 2 *sq. recte distinxit I. Perisonius* ‖ 5. romanorumque M. ‖ 7. iussum] M: iussit ‖ 9. magis] *om.* B. ‖ XXX, 5. et facile] Bς: et id facile M id facile *Lov.* 3 facile *ci. I. F. Gr.* ‖ 6. tum] tam *I. F. Gr.* ‖ et uno] M: uno B et in ς et *Harl.* ‖ Heraclea M *Gaertn.* ‖ XXXI, 2. etenim] *edd. vett.:* et Bς; *om. Lov.* 2 ‖ et Elis] *om.* B. ‖ quae extra *edd. vett.* ‖ 3. cogitaturos] B: cogitaturos se ‖ 6. deducere *ci. Duk.* ‖ 9. aut in posterum] M: in posterum aut ‖ caveri] Bς *Duk.:* cauere M *Lov.* 2 ‖ XXXII, 1. pecunia] B: pecuniam ‖ pactis B *Lov.* 2 ‖ tradit B. ‖ 3. purgare sese B. ‖ 4. increpitabant] M: increpabant ‖ imperatoris M. ‖ 5. asper] M: asper ira ς *fere omnes cf. Dr.* asperae irae B asperior *I. F. Gr.* ‖ igitur] M: *om.* ‖ 7. mari—terminos] *Dr.*: mari, quae .. sunt (sint Bas. b) terminos Bas. a mariq; (*spat. vac.*) intra peloponnensum est termino B; *de* ς, *qui omnes fere* quod *servant inter varias corruptelas v. Dr.* ‖ XXXIII, 2. tum turbatio] Bς: turbatio ς tum conturbatio ς caussa perturbationis *Lov.* 1 tum perturbatio Bas. b. ‖ 3. omni spe] omni ope *I. Gr.* omnibus *I. F. Gr.* ‖ infestiorum *I. Gr.* ‖ exspectabant] Bas. a: exspectarent ‖ 4. turba erat ibi incondita] Bas. b: turbae erant ibi conditae B *et sic fere* ς *v. Dr.* ‖ adverso] M(ς?): adversa Bς *fere omnes* ‖ 5. quia] qui ς (*Mead.* 2) *edd. vett.* ‖ regi] *om.* B. ‖ XXXIIII, 2. et si] si b sic B. ‖ internicionem B *Lov.* 6; *de rell.* ς *cf. Dr.* ‖ 3. quod] quos *I. F. Gr.* ‖ tum] cum *Dr.* ‖ 7. fallit B. ‖ rem publicum] ς? Wt r. p. ς: reip. ς (*al. ap. Dr.*) p. r. B rem M. ‖ 8. in duabus] ** (ab *ut vid.*) | ab B. ‖ 10. nostra] *om.* B. ‖ (et victoriae—habere) *Bekkerus; ead.* §. 9 *post* adiunxisse *inserit* Ma. ‖ duas] M: tot ‖ Philippum tot] M Bς: quot Philippum ς? *edd. vett.* ‖ XXXV, 5. in tantum] *scripsi* (*cum Lallemando, ut edocet* W): tantum Bς tanti ς *duo Duk.*; *pars codd.* indut(*s.* c)ias *post* temporis *collocant* ‖ 6. est et] M: et ‖ 7. Eleis] Mς (*cum v. l. orthogr.*): Aetolis (*vel* Etolis) Bς. ‖ perfecta res] '*exemplaria*' *Gelenii*: perfecta Bς perfecta sunt *edd. vett.* ‖ veniam] *Seyffertus l. l. p.* 827: eam MB ea ς hanc *vel* illam *Duk.* alteram *Crev.* exulum causam Ma.; *ipse propositurus eram* alteram causam *aut* causam Laconicam ‖ Elei] *om.* Bς. ‖ se—Romanos] *om.* B. ‖ 8. consulem] M: consilium Bς concilium ς. ‖ 13. regis legatis] Bς: legatis regis *Lov.* 6 legatis *Voss.?* *edd. vett.* (regis) legatis Wt. ‖ sed] et Bς sed et ς, *del. ci. Dr. cf.* Ww *ad* XXIIII, 40, 13 *adn.* ‖ XXXVI, 1. *post* proficisceretur *sqq.* — decerneretur *om.* B. ‖ propraetor *Glareanus* ‖ 2. ergo] *om.* B. ‖ uti de] *I. F. Gr.*: ut idem (idē B) Bς uel de Mb Wi 210 *sq.* ‖ 3. is] *om.* B. ‖ 7. eo] M: *om.* ‖ maiori B. ‖ XXXVII, 1. eius] Mς: enim Bς. ‖ quo] *om.* MB. ‖ haec iam] M: iam haec B haec ς. ‖ 4. sibullinos M sibillinos B. ‖ 6. duxit B. ‖ XXXVIII, 4. *posterius* alia *om.* B. ‖ milia] millia nonaginta M. ‖ 5. fere] *om.* B. ‖ 6. quadringentos] ccc B; *de* ς *v. Dr.* ‖ equos—septem] M: *om.* ‖ quattuor] M: III B VI ς *cf. Dr.* ‖ 7. ubi ut] '*exemplaria*' *Gelenii*: ubi Bς ut *edd. vett. cf. Dr.* ‖ scriptori] Mς: scriptoris Bς. ‖ XXXVIIII, 1. est] *om.* B. ‖ 2. duodecim millia M: decem millia *vel* millia decem *vel* decem ς X ∞∞ B *cf.* Wi 211 ‖ septem] Mς: III B VIII b: *de al.* ς *v. Dr.* ‖ 5. ipse] M: ille Bς *fere omnes cf. Dr.* ibi *ci.* Wt. ‖ 8. etiamnum *Vossius l. l. p.* 287 etiam tum *ci.* Wt. ‖ 10. triumphaverint *Crev.* ‖ XXXX, 2. meritum] Bas. b: meritis B merito ς. ‖ 3. exuerit] *om.* B. ‖ 4. quot cum] ς (*Lov.* 3) *Rubenius* (*I. F. Gr.* Ma.): quod cum ς (*Lov.* 1) quod cum tot Bς qui cum ς (*Buslid.*) ‖ 5. parte dimidia *Lov.* 6 *I. F. Gr.* ‖ caesum *I. F. Gr.* caesi *Lov.* 6. ‖ 7. (credat) *Crev.* credant *Lov.* 6 ‖ pro re ferentes] M: pro re ferentibus Bς; *al. ap. Dr.* ‖ dimittant] eo mittant *ci.* Wt *praef.* ‖ 9. honorataque B

oneratamque ς (*Voss.*) ornatamque *I. F. Gr.* ‖ nasicae hinc imaginem M *cf. Dr.* Wt. ‖ 12. unum] M: *om.* ‖ auri pondo] M: auri ‖ quadraginta] sexaginta, quinquaginta M; *de* ς *cf. Dr.* ‖ 13. militibus diuisit qui M. ‖ centenos] *om.* M trecenos Bas. b. ‖ 14. se defraudaret ς *nonnulli* ‖ XXXXI, 2. vel] ς (*Pall. Mead.* 2) *ed. Camp.* (*I. F. Gr.*): ut Bς (*I. F. Gr. pr. not. ed.*) *om. Lov.* 1, Bas. b ut quae *ci. I. F. Gr.* ‖ dubitare] Bas. b: dubitabat ‖ 3. enim] *om. ed. Camp., del. Vossius* etiam *I. Gr.* ‖ 4. nuper] *om.* B. ‖ 6. chersonensum B. ‖ XXXXII, 2. et ab] B: ab ‖ 3. adiit] ς (*Lov.* 6) *Aldus*: adit MBς ad id ς. ‖ 4. maturandum ratus omnium] M: *om.* ‖ peloponensum B. ‖ 5. Samen] *Sigonius*: tamen (tam̄ B) Bς samum M. ‖ Zacynthumque] Mς: Saguntumque Bς. ‖ petiit B. ‖ et prospera Bas. b; *fort. recte ex* M. ‖ 8. constratis] *Duk.*: prostratis B rostratis *vg.* ‖ XXXXIII, 1. fere] M: *om.* Bς forte *ci.* Wt. ‖ 2. Polyxenidas] *vg.*: Polyxenides Bς *et sic* §. 4, polyxenidē B *c.* 41, 7 polyxenida B *c.* 44, 1 *etc.* ‖ 3. potuit M potuerat *edd. aliquot vett.* (*Asc. Mog.*) ‖ 5. non] '*vetusta lectio*' *teste Gelenio* (M): *om.* ‖ impares ferme *pars* ς. ‖ se] *eadem* '*vetusta l.*': ipse B ipsum ς *I. F. Gr.* ‖ superiores (*sic* '*vet. lect.*') et] Bas. b: superior esset B superiorem esse et M *test. Mog.* superiorem esse (scilicet *add. al.*) ς superiorem, et *I. F. Gr.* ‖ varietate] virtute *Dobree l. l.* ‖ 6. cum] *om.* B. tum ς. ‖ inscite] in aestate ς. ‖ in terram hostium] B *edd. vett.*: in hosticum *secundum* ς (*v. Dr.*) *vv. ll. I. F. Gr.* ‖ 7. (se) *I. F. Gr.* ‖ 11. tenuerant — ceciderunt] *ci. Dr.*: tenuerant cecidere Bas. b ceciderant tenuerant Bς ceciderant tenuerunt ς *duo etc.* ‖ 12. a Phocaea] Phocaeam *Lov.* 6 *m.* 2 *Duk. Crev.* ad Phocaeam *Lov.* 3 Bas a (*I. Perizonius, Crev.*) ‖ 13. quinque] *I. Perizonius, I. Gr.*: quinquaginta ‖ paullulum *Pal.* 1 paulolum B: paullum ‖ XXXXIIII, 1. sinistrum — extendit] *vg.*: sinistro ipse cornu impetum extendit (ostendit *al.*) Bς *cf. Dr.* ‖ 3. ferme] M (ς?): fere Bς *fere omnes* ‖ dextrum hostium cornu *Heus.* ‖ 5. iam] *om.* B, Ma. ‖ omnibus] MBς: omnes *edd. vett., I. Perizonius* ‖ (erant) *Dobree l. l.* ‖ *totum h. l. distinxi secundum* Ma. ‖ 6. detergunt] M? Bas. b: defringunt Bς distringunt *et* destringunt *al.* ς. ‖ deinde] *om.* B. ‖ 7. quae compari] (M?) Bas. b: compari ς (*Lov.* 2) cum pari Bς quae pari *edd. vett.* ‖ quum pari Marte concurreret *ci. Dr.* ‖ 8. quam] quem Bς. ‖ 9. fecissent] B *I. F. Gr.*: fecisset (fecisse *Mead.* 1) ‖ unam] *om.* Bς. ‖ 11. extremus] M: *om.* Bς () Wt. ‖ XXXXV, 1. fuga coepit] *vg.*: fugam fecit Bς fuga incepit *ci. Dr.* ‖ 2. potuerunt] *de* M *cf.* Kr. *p.* XC ‖ erant] habuerunt B *ante corr.* ‖ 3. substiterunt Bas. b. ‖ 5. [Cyssunte], unde *Crev.* ‖ qui q̄ et XXX B. ‖ 7. Erythreo *etc.* ς rithreo b ritheo B. ‖ terrae] *om.* Bς. ‖ in] *om.* B. ‖ 8. hiemps B. ‖ 9. sunt] M: *om.* ‖ cornelios Bpr. ‖ Africanum] *Mead.* 2, Ma. (*cf. Mommsenium Cassiod. chron. act. soc. sc. Sax.* VIII 588) affricanum B: Africanus ς Africanus legatus *et* Africanus legitur *singuli* ς Africani duo legatos *Heus. om. vg.* (*I. F. Gr.*) ‖ intuentibus] Bς: annuentibus *et* et ruentibus *et* imminentibus ς intentis *I. F. Gr.*

LIB. XXXVII. *in periocha a* victo —triumphavit *librorum ordinem servavi, ab Aldo prorsus mutatum, ab O. Iahnio restitutum, nisi quod is* colonia — Bononia *post* concessae *reliquit* ‖ Pergami, Attali] ς: attali pergami *Naz.* ς (*al.* ς *ap. Dr.*) Attali Pergameni *ed. princ.* ‖ I, 1. institere] ς: institerunt B insistere M ς *tres* ‖ 3. praebuerunt B. ‖ 5. arbitrium] *om.* B. ‖ eosdemque] *Ascensius*: eosque ‖ 6. infecta] incerta M. ‖ 7. coeptum agi est] Bς *plerique cf.* Krs *p.* 71: coeptum est agi Mς *tres* agi coeptum est ς *unus* ‖ inter se] *om.* B. ‖ 9. Graeciam] *om.* B. ‖ se [ei] *ci. Duk.*; [ei] iturum *ci.* Wt. ‖ II, 2. additi M. ‖ Romanorum] *om.* Bς *unus* ‖ tria milia] trecenti M. ‖ equitum B. ‖ quinque milia] octoginta M octo milia *ci.* Wt. ‖ 5. Minucius] *om.* B. ‖ deducere] M: traducere (*ad* tradere *adaptatum*) ‖ 6.

[hic] victos *ci. Duk.* ‖ quae] *om.* B. ‖ 9. Brutus in Tuscos] M: Brutus cos. (consul *vel* consulis ς) Bς Brutus praetor ς *unus* ‖ 10. est] M: *om.* ‖ 12. eo anno] eaeque proximae M *cf. Dr.* ‖ pars (in Aetoliam) *Crev.* ‖ III, 1. provincias] Mς: prouinciam (prouintiam B) ‖ 4. a Laurentibus *codd. duo Krehliani Prisc.* VI §. 17 *p.* 684 *P., non improb. Krehlio, at cf.* Kr. ‖ 5. diis fieret, decemviri ex libris *Crev.* diis decemviri ex libris *Vossius cf. A. G. Crameri opusc. p.* 94. ‖ 8. eosdem] eos B. ‖ IIII, 1. ii omnes] *Dr.* hi omnes MB: biduo omnes ς *plerique* duo homines *etc. al.* ς. ‖ 3. Romani sociique] B: ex Romanis sociisque ‖ 5. xxxv. remes B. ‖ viginti triremes] M: *om.* ‖ 8. quia] qui ς *unus?* Bas. b. ‖ 9. a] *om.* B. ‖ V, 1. ingererent B congererent *ci.* Wt. ‖ iam] M: *om.* ‖ 2. tunc] M: quidem Bς (*om. Lov.* 2) tunc quidem *ci.* Wt. ‖ 3. pluribus] multis M. ‖ 4. ire M. ‖ habebant B habeant *ci.* Wt. ‖ Amphissa] *sic etiam* B *ex sil.* Kr. *c.* 7, 11: amphisam Bς *et sic* amphisa *etc.* B *c.* 6, 2 *c.* 7, 7 *bis* amplissimam *eodem illo loco* (6, 2) ‖ 5. comminisci] *spat. rel. om.* B eminisci ς. ‖ 6. machinas ς *pauci* (?), *vg.* ‖ VI, 1. decussus murus] B. ‖ erat] *om.* B. ‖ 2. tredecim] *Sigonius:* tribus ‖ iam enim B. ‖ in sinu Maliaco Bς *fere omnes cf. Gr. et Dr.* ‖ 4. Consul] M: *om.* ‖ ab sex milibus (millibus M)] MWt: sex milia (millia *al.*) Bς in sex millia *etc.* ς *cf. Tillmanns l. l. p.* 53. ‖ 6. ab Hypata] M (*Lov.* 6 ?): ad Hypatam ς; *om.* B. ‖ Aetolorum] *om.* M? ‖ et in hispania M. ‖ 7. adito consule . . retulerunt *Vossius* ‖ rettulit] reddidit *I. Gr.* ‖ VII, 1. metuebant redire ne in corpora sua saeuiretur M. ‖ 2. redire] *h. l.* Bas. b (*cf.* M §. 1): venire . *vel.* venire (*om. vid.* M.) ‖ 9. fidelis] M: fidus ‖ destituit ς *cf. Duk.* ‖ 10. optime placet explorabitur M. ‖ 12. noua re eum B. ‖ quicquam velle] *om.* B. ‖ 13. ubi] *om.* B. ‖ 15. et] M: *om.* ‖ excepit ς *unus* ‖ et prosecutus] Mς *plerique cf. Dr.*: et ipsos secutus B et ipse prosecutus *ci.* Wt. ‖ (ad) *I. Gr.* ‖ egregium] regium M, *ut 'vetustos codd.', qui* egregium *haberent,* Gelenius *h. l. dixerit unum cod. Spir.* (*et edd. aliquot vett. a Dr. l.*) ? ‖ VIII, 2. fore] esse, *ex* adesset *ni f. ortum,* B. ‖ et magnitudine] ut magnitudine Bς *plerique fort. recte* ‖ 5. obtinendas B. ‖ 6. viginti] MBς *plerique:* decem ς *duo* duobus *edd.* ‖ equitibusque] M: equitibus ‖ quingentis] MB: centum ‖ 7. Thyatiram] M *idemque varie corruptum rell.:* Thyatira Bas. 6. ‖ liuius B. ‖ VIIII, 3. ad] *om.* B. ‖ 8. Abydon] ς *duo:* abyde Bς *tres* Abydum *etc.* ς. ‖ 8. Seston] M(ς): sestum Bς; *al.* ς *ap. Dr.* ‖ ob(*et* op)pugnandam] M (ς): op(*et* ob)pugnandum Bς. ‖ 9. armatis] M: *om.* ‖ X, 2. animi] unum *I. F. Gr. cf. Duk. et Dr. adn.* ‖ 4. ea] haec B. ‖ aut tegende B: aut agendae *etc.* ς ac tegendae *ci.* Wt. ‖ 5. aperit] M: *om. rell.,* ( ) *I. F. Gr.* ‖ eius] *om.* M ? ‖ 6. ibique] ibi quum ‖ 7. se ea] interea M. ‖ 8. eo] M: et ‖ eum] *om.* B. ‖ 11. cum partem samum B cum ** partem Samum Wt. ‖ ipse Panormi substitit *add. Crev.* ‖ XI, 3. (ad Sipylum) missum] *Crev. prob. cum al. tum Ma.* 402: missum ad sipulum M ad Sipylum (sypilum B) missum *rell.; cf. Glareani et Doujatii adn.* ‖ tegi] regi ς refici *ci. Dr.; cf. Crev.* ‖ 4. in] *add. ed. Mediol.* 1505. ‖ 6. hic M. ‖ cum] M: *om.* ‖ ut] M: *om.* ‖ parte] Mς: classe Bς. ‖ teneret] M: tenere ‖ 8. portum] profundum B. ‖ ex loco superiore telis] *ci.* Wt: ex *libri* (*cf. Dr.*) telis *Ascensius* ‖ 10. fauces atque B. ‖ 13. duabus Cois] *sic 'vetus lectio' teste Gelenio,* cois duabus M *test. Mog.*: duabus copiis ‖ 14. procul ab rhodiis M ? *cf.* Kr. ‖ XII, 3. emissa] ς *duo ? Aldus:* omissa ‖ 4. inflatus] elatus M. ‖ 5. Seleuci] ς *duo ? Aldus:* Seleucia ‖ 6. cum] in B. ‖ 7. rhodi B. ‖ clade B. ‖ fuerat] *om.* B. ‖ 10. Teiorum] *Med.* 1505: pelorum *B* ς; *al.* ς *ap. Dr.* ‖ 11. in incertam] MB (ς *duo ?*): incertum *et* incertam ‖ miserunt] inmiserunt (*aut* se inmiserunt) *recte fort. Seyffertus l. l. p.* 827 ierunt Ma. transmiserunt *Kochius l. l.* II, 15. ‖ 12. exaspera fluctibus maris *sim.* ς *non-*

nulli, *unde* exasperati fluctibus maris *ci. Dr.* ‖ XIII, 1, praetervehentis classis] M? Bas. b: praeter uehemtis classis B praeteruehentes *etc.* ς praetervehenti classi *ci.* Wt. ‖ si] M: *om.* ‖ adoreretur ς (*Lov.* 4), *Bekkerus* ‖ 4. noctem totam] Bas. b: nocte tota Bς; *al.* ς *ap. Dr.* ‖ decurrit] M: currit ‖ 9. (iam) *Crev.* ‖ iam] M: *om.* Bς in ς. ‖ 10. inde M (*Lov.* 4): unde ‖ 11. et] *om.* B. ‖ Rhodio] *I. Perizonius:* rhodiorum ‖ XIIII, 1. phirei B Piraeum *Vossius* ‖ 3. Chium] *h. l. add. Duk., ante* traiecit *Crev.: om.* ‖ crebris] *om.* B. ‖ 5. ut] *om.* B. ‖ 6. reducere M deducere *ci. Dr.* ‖ XV, 2. extracturi] M: detracturi ‖ obstruatur] (*Lov.* 6?) *ed. Camp.:* instruatur ‖ sin] sive *Vossius* ‖ quid] *cf.* Wt *praef.:* quit B sit, quid *edd.* ‖ 4. possent M. ‖ habebant B. ‖ 6. Patara] B Bas. b.: Pataram *etc.* ς. ‖ adiungenda] *I. F. Gr.:* adiungendam Bς adiungendum ς. ‖ 9. haec] M: *om.* Bς ea *ci.* Wt. ‖ XVI, 1. zmirneis B. ‖ 2. Halicarnassus, Cous, Cnidus] *Heus. cf.* Kr.: halicarnassus cnidus cous M; *om. rell.* ‖ 4. *sq. post* mare *sqq.* — mari] *om.* B. ‖ 6. Phoenicunta] M: poeni cuncta B; ς *v. ap. Dr.;* Phellum *I. Gr.* ‖ 8. zmirneorum B. ‖ 3. aduersus paucos leuibus et M. ‖ excursionibus] M: *om. rell.*, armis *ci.* Wt. ‖ *post* lacessebatur *sqq.* — conserebatur] M: *om.* ‖ 10. ab] ex B. ‖ Livium] *om.* B. ‖ 11. etiam nauales M. ‖ remigum turbam] Mς: naualium remigum turbam B *edd. vett.* nauium remigum turbam ς (remigum turbam) *aut* et remigum turbam *Crev.* ‖ 12. atque in] M: ad Bς et ad ς. ‖ 13. omissa Patara (*aut* Pataram) amplius temptandi (*aut* tentandi)] ς *cf.* Wi 28, 209, t, *de gerundio et gerundivo p.* 117 *adn.* 238 *coll. Haasio ad Reis. schol. adn.* 594: patarā amplius temptandi B omisso conatu Pataram amplius tentandi *Ascensius* (*cf.* WI I, 12 *adn.* 3) omissa Patara amplius tentandi spe Bas. b omissa spe Patara amplius tentandi *ci. Dr.* ‖ 14. tramisit ς (*Lov.* 4) *Bekkerus* ‖ in Italiam] *om.* B. ‖ XVII, 2. eo] *om.* B. ‖ 4. respondebant M. ‖ 5. ii] Bas. b: ibi M *om.* Bς. ‖ perire sinerent] M: perire liceret ς *duo* perisse liceret Bς. ‖ 6. effugere vellent] M: effugerent ‖ 7. suas] M: duas ‖ oppugnatumne abstineretur M. ‖ 8. pacatis ceteris] M: pacati. Ceterum ς coeterum B. ‖ 9. deinde] inde B. ‖ ab regia classe] Wt *praef.* ab classe regia *Modius:* ad regiam classem M (ad classem regiam *neglegenter inde Modius*), *om. rell.* ‖ 10. ea] M: *om.* ‖ possetne .. stare] M: utrumnam (utrumne *Handius Tursell.* IIII, 21) .. stare posset ‖ cum] et *Vossius* ‖ non posse] *om.* B. ‖ XVIII, 1. filius] MBς *duo: om.* ‖ 2. in fines] fines B. ‖ dum .. obpugnat *aut* quum obpugnaret *ci. Dr.* ‖ is] *om.* B. ‖ oppugnare M. ‖ 3. ob(*aut* op)pugnandam] Bς: ob(*aut* op)pugnandum Mς *duo* ‖ 4. excursionibus] M: excursione Bς *pauci* excursatione ς. ‖ levisque] et leuis B. ‖ 7. in] Bas. b *ex* M *ut vid.: om.* ‖ erat] *om.* B. ‖ paucis] *cf.* Wt. ‖ admixtis] ς (*Voss.*)? *edd.:* admixtos ‖ milites] *om.* Bas. b. ‖ emisit Bς. ‖ 8. cum praesto fuissent] M: cum profectus fuisset Bς profecto cum praesto fuissent *ci.* Wt. ‖ equites] MB: equitum ‖ expediti] M: expeditis ‖ moverent *Roëllius* ‖ 9. ibi rursus] ubi B. ‖ ab Samo] M: *om.* ‖ moverunt] uenerunt M. ‖ 10. est et] est B. ‖ 11. agendum *pars* ς. ‖ pace] *Moguntini:* pace esse *libri, in quo aliquid latere opinatur* Wt. ‖ 12. copiis] *om.* B. ‖ sex] septem M; ς *v. ap. Dr.* ‖ XVIIII, 1. adhibitis et] adhibitisque M adhibitis ς *unus* ‖ consilium habuit. Rhodii] M: *om.* ‖ 2. moenibus] *om.* B. ‖ non iussu] M: iussu Bς iniussu ς (*I. F. Gr. al.*) et iussu ς *unus* ‖ pepigerimus] Mς *pauci*: peregerimus ‖ 5. deinde] *om.* B. ‖ 7. evastatis] *Modius:* euastandis MB uastatis *et* uastandis ς. ‖ nobilitatae ς (*Lov.* 1) *I. F. Gr.* nobilitātē ς (*Lips.*) ‖ 8. Adramytteum] *om. Sigonius, del. Crev., Duk., at cf.* Krs 70 ‖ XX, 2. temporibusque] M: stationibusque ‖ sumpserunt] *cf. Walchium* 215: sumpserant M. ‖ 3 *sq.* ita *etc.*] *recte distinxit* Ma. ‖ ne ut in ς *unus* ‖ qui] *edd.: om.* ‖ 4. postquam] M:

quicquam B nequicquam *rell.* ‖ 5. pars] *om.* B. ‖ versi] Mς *unus*: *om.* ‖ 6. iussa] M: portam ‖ adiit M (ad id ς *unus*) ‖ 7. sexcentos ς ducentos M. ‖ consedit] *edd.vg.*: considet *libri et edd. princ.* ‖ 8. paulisper] *om.* B. ‖ nec ipsi quicquam] M: nec quicquam Bς nequicquam ς. ‖ 9. quietus ς *plerique* (*Besslerus n. ann. ph. suppl.* x, 575) ‖ 10. quantum potuit] M: quam posset ‖ 14. rediit M (*Lov.* 2) ‖ XXI, 2. expectaverant] M: expectare B exspectauere ς. ‖ 3. dum] M: cum (quum *Gaertn.*) ‖ eodem] eo B. ‖ 4. Romanus et Eumenem ad *edd. post Parm. a.* 1480 *vg.* ‖ venisse] *om.* B. ‖ 5. et Crene] *vg.*: crene '*vetus lectio*' (M) *teste Gelenio* et prinnæ B et prinae *et* et prine *et* et prime *etc.* ς. ‖ 8. videretur .. posse] B *Bekkerus* Ma.: uiderent .. non posse (Krc 277) ‖ XXII, 1. et] *om.* B. ‖ praeparare] ς (*Lov.* 6)? Bas. b: praeparari ‖ 3. Peraeae] *I. Gr.*: perea B per ea *et* perrea (*Thuan.*) *et* parua ς. ‖ 4. tres apertae naues B apertae tres naues M. ‖ XXIII, 2. (ad) *Vossius* ‖ 3. ab Aspendiis] M: ad aspendiis Bς (*Lov.* 2); *al.* ς *ap. Dr.* ‖ ad Sidam] M: *om.* ‖ iam] *sic etiam* M ('*mss.*') *teste Gelenio*: *om.* M *test. Mog.*, *del. I. Perizonius* ‖ isse *Perizonius* ‖ 4. est] B: esset M; *de* ς *h. l. v. Dr.* ‖ 5. et quattuor (*s.* quatuor)] Mς: quattuor (*s.* quatuor; IIII B.) ‖ (habebat) *I. F. Gr. Duk.* habebant ς. ‖ et hi] ς *suspectum* Wt: et hii Bς et ii ς et alii *Paris. a.* 1573 *unde* et illi *Perizonius* ‖ cognoverunt] B: cognovere *vg.* ‖ 6. et postquam] postquam B. ‖ 7. ab regis MB *cf. Besslerum l. l. p.* 569 ab regiis *I. F. Gr.*: ab regio ς, apud regios *ci. a Dr. et Dobreo spreta* (ab regio) *Dobree l. l.* ‖ 8. agmen] *om.* B. ‖ 10. nec sic in altum] M. ('*mss.*') *teste Gelenio*: nec in alto B Eudamus in altum M *test. Mog. et sic fere* ς *v. Dr.* ‖ ut] *om.* B. ‖ 11. agmini (ς *duo*) *D. Heinsius*: agmine ‖ XXIIII, 2. rostro] MB, *quod ante* proram *collocat Heus.*: porro ‖ si quae concurrerant M si qua concurrebat *Lov.* 2 ‖ naui M (*Voss.*) ‖ 3. iam] *om.* B. ‖ declinabat B. ‖ 4. in dextro cornu] *cf. F. Lachmannum de font. Liv.* II, 82: in altero cornu *ci. Perizonius et vel sic vel* in laevo cornu *Crev.* dextrum cornu *aut* (in dextro cornu) *ci. Dr.*, *al. Heus.* ‖ 6. reficerentur MB. ‖ vires] *om.* B. ‖ 7. trepidationem] M: expugnationem Bς exsternationem *I. Gr.* ‖ prope] ς Ma. 215: ac prope MB *prob.* Wt. ‖ 11. victus] MB: ictus ς invictus *Heus.* ‖ victus uno] ictus animo *Kochius l. l.* ‖ . Nec tum quidem *Böttcherus progr. l. a.* 1838 *p.* 9, *ni* cum cuperet *sit* tum cum cupiebat; *et id probavit in progr. a.* 1839 *p.* 79 ‖ audebat] *suspectum Crev.* ** audebat, *praeterea de* desperabat *et de* desistebat *cogitans* Wt ambigebat *Doeringius* (*Heus.*); *locus nondum sanatus* ‖ 12. (et) *Heus.* ‖ id ne (ς *duo*), *vg.* ‖ 13. ut] M: *om.* ‖ patara expugnanda B pataram expugnandam ς *plerique* ‖ XXV, 1. laetitiam romanis M. ‖ iam] M: *om.* ‖ nuntius uictoriae M. ‖ 2. profectio Antiochi] MBς *plerique*: *al.* ς *v. Dr.*, *edd.*, *Vossius* ‖ prohibuit] ς (*Lov.* 3) *Modius*: prohibuerunt ‖ 4. circa se] se circa ς *nonnulli* circa *N. Heinsius* (*cf. Dr.*), *Heumannus*; *in* se *loci nomen latere censet* Wt. ‖ 6. et] ς *pauci*: *om.* ‖ 9. in Hispania reges] M ('*mss.*' *teste Gel.*): Hispaniae reges ς hispaniae regem B. ‖ 13. edocuit] M: docuit ‖ XXVI, 1. *post* visendam *intercidisse quaedam censet Tillmanns l. l. p.* 53 ‖ 6. Epheso] *om.* B. ‖ 7. quos] et eos Ma. ‖ 8. et ad] ad B. ‖ 10. obfendebat] detinebat M. ‖ 12. et [ante] tenuerat *Otto l. l. p.* 77 (*de* ς *cf. Dr.*) ‖ et dicere,] ut duceret; M. ‖ 13. hosti] (M?) Bas. b: *om.* ‖ XXVII, 2. quae obiecta M. ‖ 5. ad id] M: ob id ς ob it B. ‖ 6. profugerunt B. ‖ 7. Samumque] Lebedumque *Glareanus* ‖ superimpendentia *ci.* Kr. ‖ promineant] *om.* B. ‖ XXVIII, 1. oculis] agris M. ‖ 4. die] Bς: *om.* ς *pauci* tempore *Crev.* ‖ 6. portus] *om.* B. ‖ 7. portus] *om.* B. ‖ 8. nocte] (M?) Bas. b: inde nocte ‖ XXVIIII, 2. ad insulam] M: ante insulam ‖ 5. suam] *vg.*: suas *vocc. vario modo collocatis libri* ‖ 6. substitisset Mς (*Harl.*) ‖ ad] in B. ‖ conscenderet M conscenderetur *ci.*

Dr. ‖ 7. cernerent] Bς *plerique*: cerneret Mς. ‖ erant] M (*ς duo?*): erat Bς est *ς duo* ‖ XXX, 1. quinque et viginti *Sigonius, at cf. Dr.* ‖ 2. (naves) *I. F. Gr.* ‖ romam M? ‖ (Rhodios)] Ma.: rhodios Mς rodios b lodios B., *al. ap. Dr.*; regios *I. Perizonius* ‖ 4. aduersae *ς unus* auersae *duo* adversas *I. F. Gr.* ‖ prora] M *cf.* Wi 204: prorae *Crev.* prope Bς. ‖ 5. qua concurrerat] M: quae concurrerant ‖ obruebatur] M: obruebantur ‖ 6. obiecerunt M. ‖ 7. periculo] Mς *pauci:* proelio ‖ terrebantus Bς. ‖ et — ventus] M: ephesum ‖ secundus ventus petentibus (?) *ci.* Wt. ‖ capessunt fugam] MB: petunt fugam *ς pauci* petunt fuga *rell.* ‖ 8. tredecim M; *de ς v. Dr.* ‖ 9. ancora] Bas. a: in ancora (anchora B). ‖ excussa e] Bas. b: excussæ B excussa ς. ‖ XXXI, 1. pravo] *om.* B. ‖ 2. per totam hyemem (?) M: tota hieme ‖ occasionem] Bς: occasiones ‖ 3. nec] M: non ‖ 4. in Cappadociam] M (*Lov.* 6): Cappadociam ‖ auxilia] *om.* B. ‖ 5. hostibus *ς unus* (*Dr. adn.*) hostis *et* hostes *al. ς.* ‖ 7. traiciendas] *et* traiiciendas *libri* Ma: traiiciendasque *vg.* ‖ ire] Ma.: iere ‖ 9. ubi] M: urbs Bς; *al. ap. Dr.* ‖ XXXII, 1. aut scalis] *om.* B. ‖ opstinatos B. ‖ 3. deinde *ς plerique* ‖ 9. dari] B *I. Perizonius*: dare ‖ 10. nihil] *om.* B. ‖ hostile] M (*ς duo?*): hostiliter ‖ 13. imperio opulentiora M. ‖ hiemps B. ‖ XXXIII, 1. Aeniorum Maronitarumque] *cf. Heus.* ‖ 2. id - fuit] *cf. Crev., Dr.* ‖ laetior (id *sc.* = *propter id*) *Vossius* ‖ sibi] *h. l. addidi* ‖ sibi proposuerant. Bas. b proposuerant animis Wt. ‖ 3. ibi] *om. Lov.* 1 sibi B *Harl. mg.* ‖ 4. cherronensum B. ‖ 5. (tum)] Wt *praef.*, *om. vg.*; *videtur ex v. l.* transitum, tum *ad* transire *spscr.*, *ortum* (transitum *edd. vett.*): tum Bς cum *Lov.* 1 ‖ 7. erat] *om.* B. ‖ disiunxerant] M: deiunxerat *aut* deuinxerat B; *de ς v. Dr.* ‖ XXXIIII, 1. impetrabilem] M: inpraestabilem B praestabilem ς. ‖ 3. ab rege ς. ‖ 5. Oreum] Bas. a: Oricum (*al. Lov.* 1) ‖ 6. in eo — equo] M: in eo tumultu delapso equo *ς plerique* (*al. ap. Dr.*) in eo tumultu delapsum ex equo Kr. delapsum equo B. ‖ 7. illud satis] *om.* B. ‖ XXXV, 2. zmirnam B. ‖ 3. Lysimachia iam] (M?) Bas. b: lysimachiam B Lysimachia ς. ‖ eas — alias] *aut* Ionicas, quae .. esse et Aeolicas, si quas *aut* eas, quae .. esse Ionicas et Aeolicas, si quas *Tillmanns l. l. p.* 54 ‖ quas — ediderint] Ma: quas — ediderant, *Dr. non improb.*, M quod — fuerint Bς quae — fuerint ς. ‖ 8. nam] M: *om.* ‖ 10. sed ς: et B. ‖ XXXVI, 2. pollicitus est] Wt: est pollicitus *Aldus* pollicitus *libri* ‖ 4. chersonessum B. ‖ tanquam M: *om.* ‖ a Mς. ‖ 7. desiderabit; publice] Bas. b: desiderabit (*sic etiam* M) publici B desiderat. sed publice (publici *al.*) ς desiderabit. sed publice *Aldus* ‖ habeo Bς *nonnulli* ‖ 8. est] *om.* B. ‖ abi, nuntia] *lac. rel. om.* B (*de ς cf. Dr.*) ‖ XXXVII, 2. obiectus B. ‖ 3. *fort.* (in) *Duk., Crev.* ‖ 4. et Eumenes rex] Bas. b: et omnes Eumenes rex Bς omnes et Eumenes rex *et* et omnes rex Eumenes *etc.* ς et, omissis rebus, Eumenes *ci. Dr.* ‖ deinde] MBς: *al. ς ap. Dr.* ‖ aliquot] (M) *Aldus*: aliquot deinde Bς (*v. l. ap. Dr.*) aliquot deinceps *ci.* Wt. ‖ cum] *om.* B. ‖ hiemps *ex* hiepms *corr.* B. ‖ 8. quam in] B, *I. F. Gr.*: quam ut in ς quam ubi in *Heus.* ‖ 9. duo] M: *om.* ‖ recepit se] (*ς pauci*) *vg.*: recepisse *etc.* ς recepit Bς *unus* ‖ et] B Kr.: *om. rell.* (*I. F. Gr.*) ‖ se trans Phrygium *I. F. Gr.* ‖ circa] *Lov.* 2 Kr.: circaque ‖ 10. ne, si] Bas. b: nisi M ne B ne dum ς (*cf. Dr.*) ‖ XXXVIII, 1. Hyrcanium *ci. Dr.*, *cf. ς ibid.* ‖ 4. dein B. ‖ et] *add. Duk. Crev. Dr.* ‖ Romanorumque *Lov.* 3 *Glareanus* ‖ 5. biduum] *om.* B. ‖ 7. in statione] Bς: qui in statione ς (*I. Gr.*) ‖ hi tamen] B (*cf.* Kr. Wi 210 Ma. 305): duo tamen millia (*al. ap. Dr.*) ς duo tantum millia *I. Gr.* et tamen Bas. b. ‖ a] *om.* Bς *plerique* ‖ 8. campum M. ‖ 9. , ita ut — abessent. Antiochus — signa *ci.* Wt. ‖ XXXVIIII, 2. fore] *om.* B *non improb.* Wt. ‖ 7. duae alae sociûm *Crev.* (*cf.* Wt *praef.*) duae socium alae *Heus.* ‖ quadringenos] Bas. b:

quadrigenos Bς quadringentos Mς *duo* ducenos *Duk.* ducenos illae, alae quina millia et quadringenos *Heus.* ‖ 8. deinde ς *plerique* ‖ postremo *Huschkius Vf. d. S. T.* 456 *n.* 47 ‖ 9. ueluti ς. ‖ 11. laeuo M (*de* ς *cf. Dr.*) ‖ videbatur egere] M *cf.* Ma. 366: uerebatur obiectis Bς (*al.* ς *ap. Dr.*) egere rebantur *I. F. Gr.* rebantur egere *ipse spernens Dr.* egere rebatur adiectis *Otto l. l. p.* 80 *sq.* ‖ 12. hi] M: *om.* (*cf. I. F. Gr. Dr.*) ‖ 13. in subsidio] *om.* B. ‖ nam] Mς: nec Bς ne ς *unus* ‖ uincentur B. ‖ XXXX, 1. fuit, in fronte] *l. sic a* Kr. *distincto concidunt Crev. et Heus. cii.:* fuit in fronte, ‖ 2. interpositi bini elephantes distinguebant *ci. Crev.* ‖ 3. tantum] *om.* B. ‖ 5. (*et* 10) equites] *Sigonius:* pedites Bς *cf. Dr.* ‖ equitum] *Sigonius*: peditum ‖ 7. paululum] Mς *tres:* paulum Bς. ‖ producto] M: prorupto ς p̄rupto B. ‖ erat] *om.* B. ‖ 8. equites sagittarii] (*Lov.* 3) Bas. b: equites sagittariorum ‖ Mysi] Bas. a: missi (missis ς *unus*) ‖ sagittarii his] B: sagittariis ς sagittarii ς (*cod. Sig., Lov.* 6 *m.* 2) *Sigonius* ‖ 9. quattuor milia] *sic certe, v. l. ad* quatuor milia *non adnotata*, B: et quatuor (*vel* quattuor) millia ς mille octoginta M. ‖ misti] *sic* M: *om.* B. ‖ Cyrtaei] *om.* M (*?*) ‖ 10. et similiter Bas. b. ‖ 13. duo milia et quingenti] quinquaginta et septem M. ‖ tria milia] ς *vg.:* duo millia M III B, ς *v. l. ap. Dr.* ‖ hi] M: *om.* ‖ 14. quindecim ς VII B. ‖ XXXXI, 1. cornu erat] *om.* B. ‖ (in) laevo *Vossius* ‖ 2. in nubes] *cf. sqq.*: nubibus *ci.* Wt. ‖ in nubibus dedit caliginem M. ‖ in nubibus sedit. Caliginem humor inde (*vel* inde humor) Ma. in montibus sedens dedit caliginem. humor inde *Seyffertus l. l. p.* 827 ‖ umor B *et sic* §. 3. 4 ‖ velut] invectus *ci.* Wt secutus Ma. *Seyffertus l. l.* ‖ 4. conspicere ς *duo* Ma. ‖ 6. cuspides duas circa temonem ab iugo duo item cubita *Heus.* ‖ et ab iugo decem *aut* ab iugo duo (*s.* bina) *Dr.* ‖ cubito *Schefferus* ‖ 7. altera aequato iugo] aequato iugo B aequato iugo altera Kr. (c. 278) ‖ contingeret] configeret *Kochius l. l.* ‖ 9. ignarus [generis eius] *id. ibid.* ‖ quam ut iusta M. ‖ [cum aliquot turmis] equitum *Crev.* ** equitum Wt. ‖ et ex omnibus simul] *Bekkerus:* ex omnibus simul Bς *plerique* et omnibus simul ς *duo* simul omnibus Bas. b. ‖ 10. partim — coniectorum] M: *om.* ‖ 11. impetus M: impetum ‖ XXXXII, 1. subsidiaria quae] M: subsidiaque quae ς subsidiaq; B(ς *?*) ‖ proxime Mς *duo* proximo ς *duo* ‖ 2. (pars)] *ci. Dr.* ‖ (pars eorum) *Crev.*, Ma. ‖ alii] pars eorum Ma. ‖ (sunt) *aut h. l. aut infra post* obpressi *I. F. Gr.* ‖ pressi B. ‖ sunt] *inter lin. add.* B, () Ma. *cf. supra* ‖ 3. declinauit B. ‖ equitem] B Bas. b (M): equites ‖ et quos] Bas. b. (M?): quos ‖ aciem terror] *om.* B. ‖ 4. ubi semel] M: ibi simul (*Sig.*) ‖. Intulere *Sigonius* ‖ 8. dein B. ‖ XXXXIII, 1. (qui — est) *ci.* Wt. ‖ paucos annos] Bς: paucos dies M annos paucos ς. ‖ 2. omni] (ς: *Lov.* 2) *edd.*: omnium (*cf. Dr.*) ‖ 3. exinde erant] non deerant M. ‖ 4. redierunt M redire ς *tres* ‖ autem] *om.* B. ‖ sequenti] Bas. b: sequente ‖ restitit M (*cf. Dr.*) ‖ 5. ut] *add.* Bas. a. ‖ 7. ita ut M itaque ς (Gaertn.) *edd. princc.* ita in *ci. Dr.* ‖ impediebant M. ‖ 9. intermistis] M: in permixtis Bς ab intermistis *Crev.* ‖ erat (et) sua *Heus. Ma.* ‖ ipsius B. ‖ ipsi turba cum.. ruerent incursu.. obteruntur (*aut* obterebantur) *ci.* Wt. ‖ ruentes ς. ‖ et incursu] ς (*Pal.* 2) Bas. b (Ma): et cursu ς *duo* incursu B *rell.* ‖ 10. declinauit B. ‖ qui.. erant] (M *?*) ς *duo* Bas. b: quae..erat ‖ XXXXIIII, 1. tria milia (*al.* millia)] tria B *non improb.* Kr. quattuor millia M; *om.* ς. *unus; de sqq. cf. Dr.* ‖ 3. postera M. ‖ 4. ad tyatira B. ‖ Magnesia ab Sipylo (sypilo B)] *sic* Bς *plerique, Bekkerus cf.* Ma: a Magnesia et ab Sipylo *etc.* ς a Magnesia ab Sipylo *cum Spanhemio ci. Dr.* a Magnesia ad Sipylum Bas. b Magnesia ad Sipylum Wt (i 209) a Magnesia sub Sipylo *I. F. Gr.* ‖ 5. contendit] M: concessit ‖ 6. praegressos ς. ‖ et ipse] M: *om.* ‖ XXXXV, 1. et ab Magnesia] ς: et a Magnesia ς et Magnesia B *Gaertn.* ab Magnesia ς

unus ‖ ad] legati ad ς (*Mead.* 1) ? *edd.* ‖ 2. navium] *om.* B. ‖ 3. P.] *om.* B. ‖ 4. P.] M: *om.* ‖ 5. erat B tum erat *Lov.* 6. ‖ [eius] filius *ci.* Wt. ‖ 6. hi prius] (*Mead.* 1. ?) Bas. b: is (ii ? *Dr.*) prius M prius Bς. ‖ et sua] M: sua ‖ 7. habemus] M (ς *duo*?): *om.* ‖ quam..quaerimus] Ma: quam ut.. quaeramus ‖ 8. animo] *om.* B. ‖ 14. millia deinde *Gruterus:* deinde mille *Lov.* 3 mille *Lov.* 6 deinde B *rell.* ‖ 15. XL B *et vel sic vel* quadraginta *Gaertn.* ‖ 16. opsides B: ‖ (ibi) *Vossius* ‖ 17. Mnasimachum] *omnes codd. vv. ll. indicant:* Mnasilochum *ci. Vrsinus cf. Dr.* ‖ Eubulum] M ς *unus:* Eubolum Bς *plerique* (*cf. Dr.*) Eubulidam Bas. b. ‖ 19. condicionem] *om.* B. ‖ XXXXVI, 1. cum triumphi spe proconsules de provinciis] *edd. vg.*: cum triumphis pede prouintiis B cum triumphi spe praetores de provinciis *et* cum triumphis proconsules de prouinciis *etc.* ς; *fort.* cum triumphi spe de provinciis procoss. ‖ M'.] m. B. ‖ 3. infecti] *om.* B. ‖ cistophorûm] *Glareanus:* cistophori (cisthofori B.) ‖ octo] VIIII B. ‖ 7. Bastetanis] ς *duo Dr.* Kr.: Vastetanis B ς *plerique cf. Dr., V. Beckerum Viriath etc. p.* 84 *sq.* (*coll. F. Lachmanno l. l.* II, 86.) ‖ L.] *om.* B. ‖ propraetoris *Glareanus* ‖ Lyconem] *cf. V. Beckerum l. l.* ‖ sex] septem M. ‖ 8. ad] in M. ‖ 10. sex] septem M. ‖ conscriberet] *om.* B. ‖ XXXXVII, 2. fuissent B. ‖ deducerentur] M (ς *duo*): ducerentur ‖ censuerant B. ‖ 6. omnium fama] fama hominum Bas. b. ‖ 7. Volso] *add. Mediol.* 1480: *om.* ‖ messala Bς. ‖ nam] *om.* B. ‖ messala Bς. ‖ iacuit] Bς Ma: tacuit ς *vg.* ‖ duxit Bς *plerique* edixit *Harl.* ‖ 8. Pictor et Labeo — Pictor *coll.* ς *ci. Dr.* ‖ Pictor — Pictor] BWt: Pictor ς (*cf. v. l. ap. Dr.*) Pictor — hic *ci. Crev.* ‖ Sp.] ς *pauci* Bas. b: L. Bς M. ς *duo* S. *unus* ‖ L. Plautius Hypsaeus] *om.* Bς. ‖ XXXXVIII, 4. imperata] M: imperia ‖ 6. subtexit] Bς: adiecit (*non* subiecit) M; ς *v. l. ap. Dr.* ‖ XXXXVIIII, 1. ut] *om.* ς. ‖ seu suae culpae *edd. vg.* se culpae B. ‖ petere *dars* ς. ‖ 4. permitterent Bς; *al.* ς *ap. Dr.* ‖ habiturosne B. ‖ 5. perdomandos Mς *nonnulli* ‖ animos feroces M. ‖ 7. m. B. ‖ 8. nuntiatumque B. ‖ L, 1. placuit] M: *om.* ‖ 2. qui Asiam] *om.* ς et qui Asiam Bς. ‖ 3. octo] M: sex (*cf. Dr.*) ‖ ut] M: *om.* ‖ 4. ut in] Bς *plerique*: ut ‖ eundem numerum] *om.* B. ‖ 6. rei publicae] populi Romani *partim compendiis scr.* Mς *pauci* ‖ rediret] M: ueniret ‖ 9. novus] M: *om.* ‖ 11. ducenti] M: et ducenti B *et ni f. codd. Dr., praeter duos, qui* (et ?) ducentos ‖ 12. Plautio — ducenti equites] *praeter leves quasdam orthogr. discrep. post* ducenti equites *om. rell.* ‖ 13. in annum] *om.* Bς *duo* ‖ LI, 3. est] *om.* B ς *duo* ‖ 5. ad] *om.* B. ‖ et.. esse.. iussus] Bas. b Ma: ut.. esset (essent B pr.).. iussus *libri* (*cf. v. l. ap. Dr.*) ut.. esset.. (*om.* iussus) *edd. vett.* ‖ , set] *scripsi*: ; et *vg.* est; Ma. ‖ multa.. ei remissa] M: multae ex.. remissae ‖ 6. sed ut.. dicere B. ‖ 8. deinde de] deinde Bς *duo;* dein de *ci. Dr.* ‖ 9. uictam Aetoliam ς *duo* Bas. b (*cf. v. l. ap. Dr.*) victum in Aetolia regem (*aut* Antiochum) Ma. ‖ a vetere fama] *A. Rubenius:* auerterunt fama Bς *duo* auerterunt famam *etc.* ς. ‖ LII, 1. L.] M: *om.* ‖ *fort.* Rhodiique legati *Crev.* ‖ 3. tum] M: *om.* ‖ est] *om.* M? ‖ 4. post et] et B postea M post *Harl.* ‖ 5. (eos).. cognosci *ci.* Wt. ‖ cognoscere] (*Lov.* 2?) Bas. b: cognosci *libri* cognosse *I. F. Gr.* ‖ 7. possit M. ‖ 9. ex] B: *om.* (Wi 210.) ‖ 10. ut.. dicere *Lov.* 3 et.. dicere *I. Gr.* ‖ LIII, 2. quod ea] M: quod Bς quidem ea ς *unus cf. Dr.* ‖ sint Mς *unus* ‖ 3. a uobis B. ‖ 4. ipsi] (M *cf. Ma.* 362 *n.* 1; ς *duo*?) Bas. b: sibi Bς si ς *unus* ‖ 6. tulerunt *Lov.* 3 *Crev.* ‖ in] MB: *om.* ς, *del. I. F. Gr.* ‖ aut] Bς: et ς *duo*? *Aldus* ‖ 7. aliis] M: his (B) *aut* hiis ‖ mallem M. ‖ nostrae M. ‖ minime a quoquam aequo *Lov.* 1 Kr. (*cf. Pol.* XXII, 3. Kr. *ep. ad Or. p.* XXIX, Wt *praef.*) ‖ possim *ci.* Kr. ‖ 9. in vos] M: uobis ‖ 11. voluntati] Bas. a: uoluntate ς uolunte B. ‖ 12. ut superare possem] *om.* B. ‖ 13. ampli-

ficandi regni] M: ampliandi regna ‖ 14. uestrae B. ‖ 15. ut] aut B ita ut *ci.* Kr. ‖ 17. meis rebus] Bς: rebus meis ς rebus ς *duo I. F. Gr.* ‖ 18. posteaquam B. ‖ 19. sum] *om.* B. ‖ 24. peloponenso B. ‖ 27. qui in bello B. ‖ 28. fuerint *D. Heinsius* ‖ LIIII, 2. aderat] *Walchius l. l. p.* 49: acerant ‖ 3. meritis B. ‖ 4. patres conscripti] *om.* B. ‖ 5. privatim] Bς (*Lov.* 6): priuatum (priuatis ς *unus*) ‖ 9. gloriamque] B: et gloriam ‖ 11. et Pisidica omnis [et Hellespontica] *Tillmanns l. l. p.* 55. ‖ chersonensus B. ‖ 12. regi] regio *Kochius l. l. p.* 15 *sq.* ‖ 13. adversus] *om.* B. ‖ 16. numen *Freinsheimius* ‖ (ac) *Crev.* ‖ pugnastis] Mς: pugnatis B. ‖ 17. ad libertatem B. ‖ et in] M: et ‖ gentis] MB: *om.* ς () *I. F. Gr. et sic aut* genti *Bauerus* ‖ 18. *fort.* (modo) *Crev.* ‖ antiquo] Attico *Vrsinus* ‖ illinc] *lac. rel. om.* B. ‖ 19. ac] et *Prisc.* XVII, 165 *p.* 1103 P. ‖ et conditoribus] *om. Prisc. l. l.* ‖ 20. adistis Graeciae] M: additis graeciae B *om.* ς. ‖ adistis] ad istas B. ‖ 21. audiuimus Bς. ‖ 22. a] *om.* B. ‖ 23. *sq.* Taurus et quicquid *T. Faber* ‖ decet *id.* ‖ 24. regis B. ‖ gerunt] *om.* B. ‖ 28. et in hoc] *edd. vett.*: *om.* ‖ quam] *om.* B. ‖ comprobaritis] ς: comprobaueritis Mς *duo* (*al. ap. Dr.*) probabitis B. ‖ LV, 1. obtestati sunt patres conscriptos] *sic certe* M, *ex quo l.* obtestati sunt: obtestati (obtestari ς *duo*) p. c. (*aut* patres conscriptos) Bς obtestati patres conscriptos sunt *ci.* Wt. ‖ 3. censuit] *om.* B. ‖ 4. est] *om.* B. ‖ 5. fore] *om.* B. ‖ montemque regni B. ‖ ea ut] B *Dr.*, *qui cf.* ‖ 7. Merulam] Merendam *Duk.* ‖ LVI, 7. Mysiam] M: Mysias (*vel* Myssias *vel* Misias) ‖ Mysiam † regias (*num* regiam, *?*) et Milyas Ma. ‖ Lydiae Ioniaeque] *cf. Duk.*, *Crev.*, Ma.: *fort.* Lydiam Ioniamque *Crev.* ‖ oppida extra ea Ma. ‖ ea] *om.* M. ‖ est] esset *Vossius l. l.* 288. ‖ 3. *fort.* Cariae *Dobree l. l.* ‖ adpelletur *Vossius* ‖ 4. ad] M *v.* Ma.. trans ‖ et oppida] M: *om.* ‖ sunt] sint *Vossius* ‖ iussere dari ς *duo* iussi dari *totidem* iussi dare *ci. Dr.* ‖ 5. hic et ab Eumene et ab Rhodiis exceptus *Rupertius* hic ab Eumene et Rhodiis, illa ab Rhodiis excepta *aliquando Heus. cf. Dr.* ‖ et ab Eumeno et Rhodiis] Bς; *v. l. ap. Dr.* ‖ 6. propior] B Bas. b *et sic certe* M, *ex quo* prope *l. Mog.* ‖ pugnatum esset *Vossius* ‖ 7. caritatem] gratiam M. ‖ 9. exposuissent] exposuissent patres ς *duo ? Aldus* ‖ 10. caussam M (*Lov.* 2 *?*): causas *vel* caussas ‖ turbandas paucis B. ‖ LVII, 3. traditis ς *plerique* ‖ 6. duo milia] II Bς *unus: aut* tria millia *aut* M (*cf. Dr.*) ‖ 7. Flaccus — L. Valerius] *post* L. Valerius *om.* B. ‖ 9. multo] *om.* B. ‖ 10. Marcellus] '*vet. lectio*' (M) *teste Gelenio* (ς *unus?*): Gellius (B) *etc.* ‖ 11. congiaria] MB: consilia *et* concilia ς. ‖ exhibuerat *Vrsinus; al. Heus. cf.* Ma. ‖ obligauerat Mς *unus* ‖ 12. tribuni plebis *post* Rutilus *add. edd.* ‖ neque — retulisset] *post* tulisset *om.* B. ‖ retulisset] M: detulisset ς. ‖ 15. id neque *Vossius*, *qui cf.; de* ς *v. Dr.* ‖ intestabili] B *I. F. Gr.: v. l. ap. Dr.* ‖ LVIII, 1. re] M: *om.* ‖ 3. eosdem dies ς. ‖ 4. (tanta) *I. F. Gr. prob.* Ma (*cf. ibid. p.* 402): tanta *libri* tanta nec *Seyffertus l. l. p.* 827 *sq.* ‖ 5. in Hispania] in Graecia, Hispania ς (*al.* ς *ap. Dr.*) in graecia B. ‖ rem gessisset ς *? Sigonius cf. Dr.* ‖ 8. vere] *om.* B. ‖ quod enim partae B. ‖ in Asia] Magnesiae *ci.* Wt, *quod probabile videtur* Ma. ‖ ultimis oris] *Seyffertus l. l. p.* 828: ultimis orientis (*sic ut vid. ex Gel. adn.* M), ς Bas. b ultimi Orientis, ς ultimi orientis in B ultimi Orientis sinu Ma ultimi Orientis partibus *edd. vett.* ultimis Orientis partibus ς *? I. F. Gr.* ‖ LVIIII, 1. et imperatori] Bas. a: imperatori ‖ 3. viginti] triginta M (ς *unus?*) ‖ 4. quadraginta septem M. ‖ quadringenta] CCC B; ς *ad h. l. v. l. ap. Dr.* ‖ CCXIIII millia *recte fort. et* CCXIIII Bς. ‖ cistophorûm] *Budaeus:* cistophori *libri* cistophoros *I. F. Gr.* ‖ nummorum aureorum Philippeorum *id.* ‖ milia] *ex more librarii om.* B, ς *duo*, *unde* [* milia] centum quadraginta (*nam sic l. pro* quinquaginta) *ci.* Ma. ‖ 5.

tria] *utrubique* quatuor *vel* III *etc.* ς. ‖ et purpurati] purpurati B. ‖ 6. *aut* frumentum triplex *aut infra* triplex dederat Ma. ‖ item] *addidi:* iam *add. Heus.; post* facto *part.* quoque *vel* iam *vel* itidem *add. Crev.* ‖ LX, 2. cogitanti Q.] M (*ci. Crev.*): cogitantique (cogitantiq; B; *al. ap. Dr.*) ‖ 3. gnosios B. ‖ 6. timuerint *Bekkerus* (Ma. 410) ‖ 7. a Creta] M: ac *etc.*

Lib. XXXVIII *in periocha* quo modo] Wt, *O. Iahnius*: quoniam Nς quemadmodum *etc.* ς. ‖ Literum] (ς?) *ed. princ.*: *om.* Nς. ‖ missi essent] *I. F. Gr.*: misissent ‖ I, 4. remissique nuntii ab eo ad principes M: remissique ab eo nuntiant (nunciant *et* nunciavit *al.*) principibus ‖ agit deinde] *add.* Ma. ‖ cum delectis Aetolorum] M: cum delectis *Ascensius* delectis Bς. ‖ quod consilium est] *scripsi secundum ci.* Ma: quod concilium (*sic cum Modio*) est Ma. quod consilium esset *libri* id consilium est *ci.* Wt; *erat cum de l. transponendo cogitarem* impetrato ab delectis Aetolorum, quod consilium est gentis, et Nicandro praetore auxilio in Athamaniam se venturum cum Aetolis [*aut* (cum Aetolis)] ‖ 5. paratos] M(ς): paratiores ‖ 6. fuerunt B. ‖ consumpserunt B. ‖ 7. custodiā B. ‖ esse solita] *om.* B. ‖ quarta Argitheam] *om.* B. ‖ eum *post* patrium *add. F. L. Lentzius in progr. gymn. Regiom. Kneiphöf. a.* 1852 *p.* 22; *de* ς *h. l. cf. Dr. coll. I. F. Gr. et Duk. adn.* ‖ II, 2. suffecissent M; *cf. Dr.* ‖ milibus] *om.* B. ‖ a] *om.* B. ‖ 5. Iovis Acraei (acrei M) posuit] M *Modius*: ioui sacra inposuit B Iouis sacra (*al. al.*) posuit ς. ‖ 6. signa totoque] ς: signatoque B (signa?) concitatoque ς. ‖ 10. ut] *om.* B. ‖ flumen [...]] *Crev.* Ma., *nomen fluminis excidisse rati*: flumen ς, *om.* B, iugum *H. I. Hellerus phil.* XII, 700 *sqq.* ‖ traiecerī B traiicerent ς. ‖ 13. parum] *om.* B. ‖ ab Ethopia] *om.* B. ‖ quo pluribus locis *edd. vett.* ex quo, pluribus locis *ci. Dr.* ‖ 14. postea] Bς: postera die M postero die (*Harl.?*) *Paris.* 1573 ‖ III, 1. recuperando B. ‖ 4. Aetolorum] Bς: in aetolorum imperio M Aetolorum . Inde ς. ‖ in Aperantiam transcenderunt] *om.* B; *cf. Dr.* ‖ 6. legati .. redire Bς *duo* legatos .. redire ς *unus* ‖ 7. temptandam] *vel* tentandam Bς Ma. *op. ac.* 386: tentandum ς. ‖ 11. Arethontem] Bς *Bergkius progr. Thielemannianum Hal. a.* 1859 *p.* 8 *cf. ann. ph.* 83, 622: ς *v. l. v. ap. Dr.*, Arachthum *Vrsinus* Aratum *vel* Arratum *ci.* Wt. ‖ IIII, 2. imposita est tumulo] M: posita est tumulo ς *duo* posita tumulo est Bς posita in tumulo est (*Lov.* 2) *edd. vett.* Wt *praef.* ‖ 3. Aretho] Bς *et id, non* Arethon (*Lov.* 3) *edd. vett. lectionem defensurus certe erat Bergkius l. l.*: Arocho ς *unus* Arachthus *Vossius cf. c.* 3, 11. ‖ ‖ Athamania] *Palmerius:* Acarnania ‖ 4. quod] *om.* B. ‖ tria millia ς: III B; *de* ς *v. l. v. Dr.* ‖ 6. ac] atque B. ‖ ita] M: *om.* ‖ 7. opsidionem B. ‖ dein] Bς: deinde ς. ‖ 9. cetera manu] M: cetera ς coetera B ceteris ς. ‖ 10. dein B. ‖ praegressus B. ‖ in tutum (*Gaertn.?*) *Aldus cf. de h. l.* Kr (s. 54) ‖ V, 1. saepienda] *om.* B. ‖ 2. tria [opera] paribus *ci.* Wt. ‖ faciliore] *edd. vett.*: faciliora ‖ adito ς *unus* ‖ e regione Aesculapii unum] M: *post* unum *om.* ‖ 4. stipites B. ‖ 5. et nocturnis Bas. b. ‖ 6. a] *om.* B. ‖ praetor] M: *om.* ‖ solvendae] *om.* B. ‖ 7. hostium] *om.* B. ‖ 8. perrupissent *Crev.* ‖ aliquantum ς *plerique* ‖ 10. est] *om.* B. ‖ recipiendos] *om.* B. ‖ VI, 2. inpetu] *om.* B. ‖ 4. uno in loco] *om.* B, *del.* Ma. ‖ ab] B: a ‖ *fort.* duobus [locis] Ma. ‖ 5. pugna] *om.* B. ‖ 7. receptu] regressu B. ‖ 8. ab suis] B: a suis ‖ VII, 1. adesse] *om.* B. ‖ Amphilochia] ς: amphilocia B amphilochiam Mς (Wi 211) ‖ excessit — Macedoniam] MB: *om.* ‖ rediit M. ‖ 2. adiunctis] M: *om.* ‖ Patris] B (ς *duo?*) Bas. b: partis Mς Patras ς *cf. Dr.* ‖ 3. *recte distinxit Duk.* ‖ 4. potuerant ς *duo* potuerunt *ci. Dr.* ‖ 6. agere statuit B. ‖ cum] *om.* B. ‖ 7. repente cumulus M. *cf. v. l. ap. Dr.* ‖ terrae] Mς *duo*: terra B terram ς *unus* ‖ acta uia esset in urbem M. ‖

8. facto] *om.* M. ‖ 9. fulturis] (M) Bas. b Ma.: furculis Bς, *al.* ς *ap. Dr.*; *de* fulcris *cogitavit* Wt. ‖ 10. sub terra] (*Lov.* 3) *I. F. Gr. cf.* Ww *ad* XXVI, 9, 2 *ed. pr. adn.*: sub terram ‖ 11. quasi fistula B. ‖ 12. foramina bina *vel* II (*i. e.* bina) foramina *vel* foramina binae *I. Gr.* ‖ 13. foetor ς *unus* ‖ nidore] *edd. vett.*: modore B more ς odore bς. ‖ adimplessent ς adimplesset ς. ‖ VIII, 2. consilio Bς *cf. Dr.* ‖ Aetoliae] ς *aliquot* (Wt *praef.*): Aetoli Bς (*deinde* consulunt ς *duo*) Aetolos ς. ‖ 6. iniuris B. ‖ miseriis] M: dicere miserae Bb; *de* ς *h. l. cf. Dr.* ‖ 7. vere umquam] *post* quam *om.* B. ‖ 10. argenti] *om.* Bς *duo* (argenti) Wt. ‖ VIIII, 2. quam diu] M (Ma.): quod Bς quod diu '*vet. lib.*' *Sigonii* quod tam diu Wt. ‖ Acarnanum, quibuscum (*sic vett. edd.*) bellum erat, insidiis prope viam positis *Crev.* ‖ 3 *sq. distinxi sec.* Ma.; 3 *sqq. coll. Pol.* XXII, 12 *sq. lacunas inesse censet Tillmanns l. l. p.* 56. ‖ 4. urbe] M: *om.* ‖ 7. (id) *aut* et *ci. Crev.*, in id *Dr.* ‖ 9. Aetoli] *add. I. Perizonius; plura fort. om. opinatur* Wt. ‖ 10. esset] *om.* B ς *unus* ‖ 11. erant] M: essent ‖ 12. quae] quas *Muretus* ‖ X, 1. abest] (*Voss.?*) Bas. b: est ‖ quod] quid *I. F. Gr.* ‖ 3. uenerunt B. ‖ ereptos *vel* ereptam (*sic* ς *unus*) *desiderat I. F. Gr.*, erepta (*sic* ς *duo*) *aut* ereptam *Crev.* ‖ 4. Leo Hicesiae] *scripsi* Leon Hicesiae *Bekkerus* Leon Icesiae *vg.*: leochicensiae B leochicensie *etc.* ς *cf. Tillmanns l. l.* ‖ 5. cum] dum *I. F. Gr.* ‖ 6. ab Asia] *om.* B. ‖ ad — intulisset] M *et sic Bekkerus*, Wi 211 t, *nisi quod* sicut in *cum vg. ante Dr.*: apud antiochum eos sicuti (Bς sicut ς sicuti ad *edd. vett.*) scopulum intulisset (intulissent B.) ‖ XI, 1. ut] Bas. b: ut ad ‖ 2. hae] haec B. ‖ [ipsos] socios *Tillmanns l. l. p.* 56 *sq.* ‖ 5. traduntor *ci. I. F. Gr.* ‖ reddantur ς (*I. F. Gr. Dr.*) redduntor *ci. I. F. Gr.* ‖ 6. [in sex annos] dato *Tillmanns l. l. p.* 57 ‖ 7. fuit] B: fuerit ‖ 8. darent] *om.* B. ‖ 9. t. quinctius B L. Quintio *Glareanus, Sigonius, at cf. Dr., F. Lachmannum l. l.* II, 83. ‖ ne quem eorum] Bas. b: neque eorum Bς *plerique cf. Dr.* ‖ recepisse velint. Aeniadae (Oeniadae *corr. Sigonius*) cum urbe agrisque] (M? '*ant. lectio*') Bas. b: recepissent uel in Aetolia X. urbes agrosque Bς *plerique cf. Dr.* ‖ XII, 1. prope] M: *om.* ‖ 3. auxiliis] M: auxilio ‖ adeo] ante Bς *plerique* tam *ci.* Wt. ‖ 4. amotus M semotus B. ‖ pauca] M: *om.* (*cf. Dr.*) ‖ 4 *sq.* adicit. laeti] Wt: adiecit. laeti Bς acciti (adciti?) M. ‖ 5. audierunt ς *unus* (*Dr.*) adierunt M. ‖ 8. ab Epheso consuli] M: Epheso consuli Bς consuli Epheso *etc.* ς. ‖ equitibusque quingentis] M: equitibus (equitibusque *unus*) ducentis ς equitibusque *etc.* ς equitibus B. ‖ fratre eius iusso B. ‖ regnoque eius fidos B. ‖ 9. *posterius* ad] *om.* B. ‖ Hieran] Bas. a: phileram M *om.* Bς. ‖ comenen Bς, *al. v. ap. Dr.* ‖ XIII, 1. dicunt B *cf. Dr.* ‖ 2. perventum] M: uentum ‖ ut quod castellum] ς *duo* Wt: ut castellum quod M quod castellum Bς *cf. Dr.* ‖ armis] *om.* B. ‖ 4. vi cepit (caepit B) captum] B *Bekkerus* (Ma. 365): ui captum *etc.* ς captum M. ‖ 4. degressus] ς: degresus B digressus ς. ‖ 5. Apama sorore] ς (*Lov.* 6) Kr.: aphama sorore B Apamea (*vel* Apamia) sorore ς Apame uxore *Salmasius* ‖ 8. filius] frater Bς *duo; fort. del. Dr.* ‖ 10. discussa] M: decussa ‖ (quoque), *ni corruptum sit, Crev.* ‖ qui misso ς quod misso B. ‖ 11. quod] (ς *unus?*) Bas. a: quos ‖ 12. (in) *I. F. Gr.* ‖ se] *om.* B. ‖ in urbem] deinde B. ‖ 13. medium Mς. ‖ XIIII, 1. Casum] B: Chaum (*Lov.* 1) *vg.*; ς *ap. Dr.* ‖ 2. cui — deiectus *suspectum* Wt. ‖ 3. ab cibyra B. ‖ 4. Helvium (*et* 6 Helvius)] Bas. b: muluium (*et* muluius) Bς, *al.* ς *ap. Dr.* ‖ quingentis] X. B *cf. Dr.* ‖ fineis (?) ingredienti legati M: primis ingredientibus Bς (*cf. Dr.*) primis finis ingredientibus legati Wt primos finis ingredienti legati *Kochius l. l.* ‖ 5. in coronam auream .. talenta] Bas. b: in corona aurea .. talenta ς coronam auream .. talentum ς

(*Gaertn.*) *Aldus cf. v. l. ap. Dr.; al. Otto l. l. p.* 81 *sq.* ‖ 6. integros] *om.* B *Lov.* 6 ‖ agros] *om. Lov.* 6 ‖ 7. nobis] *om.* B. ‖ 8. aliud] *om.* B. ‖ et copiam] M(ς): copiam B ac copiam ς. ‖ 10. sub eo] *om.* B; *post* Cibyram *collocant* ς. ‖ ad Limnen] *Tillmanns l. l. p.* 57: allymnē B allimnem M Alimnem ς Alimne *etc.* ς. ‖ confecturum] M: collecturum ‖ 11. nos] M: nunc Bς nisi *Aldus* nos, nisi Bas. b *cf. Dr.* ‖ impudentia persistas M inpudentia persistis *Dr.* ‖ 12. exhaurirent ς. ‖ 13. perterritus instare B *cf. Dr.* ‖ 14. modium Mς *duo* ‖ XV, 2. et] est Bas. b *del.* Kr.; profecti *vel simile voc. excidisse ci.* Wt. ‖ Madamprum] Bς (*Pal.* 2) *edd. vett.*: Mandamprum *sim.* ς; *fort.* Mandropolin *Gelenius, Sigonius* ‖ progredientes *I. F. Gr.* ‖ ab Lago] ς: ab laco B ad Lagon Bas. b. ‖ proximam urbem Bas. b. ‖ 3. et — copia] M: *om.* ‖ Cobulatum] coriatum M; *al. ap. Dr. cf. Tillmanns l. l. p.* 58 ‖ 5. ferro] *om.* B. ‖ 8. erat] est B. ‖ 9. fecit] *Lov.* 6, Ma.: facit ς *om.* B. ‖ 11. modium Mς *duo* ‖ 12. Rhotrinos] ς: Rotrinos Bς (*al.* ς *ap. Dr.*) Obrimae *Glareanus* ‖ Acaridos] *I. Gr.*: acoridos B aporidos M; *de* ς *v. Dr.* Adonidos *Wesselingius* ‖ 14. quorum praeda] *om.* B. ‖ ad Beudos] B *corr.* (ad biudos *pr.*), *Glareanus, Sigonius*: *v. l. v. ap. Dr.* Kr. ‖ 15. Alandri] *Sigonius*: Alexandri ‖ Tolostobogiorum] *sic ap. Liv. scribendum v. V. Köhlerum qua rat. T. Livii ann. usi sint hist. Lat. atq. Gr. p.* 85 *sqq., ubi codd. ll. allatae sunt*· ‖ XVI, 1. Hi] M: *om.* ‖ quas] (M)B Bas. b: quam ‖ 2. orta est; ad] B *Bekkerus*: orta et ad ‖ 3. vectigalis] (*vel* uectigales) Bς Ma: uectigalem ‖ 7. multo] *om.* B. ‖ 8. Ziboetam] *sic scribendum v. I. F. Gr., Naberum mnem.* 6, 117: *v. l. hic et* §. *sq. ap. Dr.* Kr. ‖ 9. concessit] M: decessit (*om.* ς *unus*) ‖ decem] decem millia hominum M. ‖ 13. cepere B. ‖ 14. fortuna unde et M fortunam et *Harl.* ‖ absisterent] abstinerent M *Lov.* 6 ‖ 15. ad se non] ad senatum B; *de* tum non *cogitat* Wt. ‖ XVII, 1. iam] M: *om.* ‖ 4. ineuntium] M ς *unus cf.* Ma.: inchoantium ‖ 5. Gallico tumultu *Seyffertus l. l. p.* 828 ‖ assueti B *v.* Ma.: adsuetis (*Seyffertus l. l.*) ‖ assuetis iam vanitates *Dobree l. l.* ‖ 6. ad Alam eos olim fugerunt maiores nostri] *Modius*: ad alliam eos olim fuderunt maiores uestri M ad alias olim fugerunt maiores nostros B ad Alliam olim fuderunt maiores nostros ς; *al. al.* ς, *Heus.* ‖ 7. usu] M: *om.* ‖ 8. vinceret] *om.* B. ‖ 12. gallos ita M. ‖ ab adcolis] *om.* M? ‖ Tarentinis] M (Bas. b): in his B; *de* ς *per h. l. cf. Dr.* ‖ 13. in sua] *om.* B. ‖ quicquid] B *cf. F. Lachmanni ad Lucr.* v, 264 *adn.*: quidquid ς quidque ς *unus Florebellus I. F. Gr.* ‖ quo] *Ascensius*: quod ‖ uertentes. phrigas B. ‖ 15. recens] *Ascensius*: recentis *vel* recentes ‖ dein Bς *unus* ‖ aluntur] B: alantur ‖ 16. emersi *Freinsheimius* ‖ 17. omnis illa] ea (?) M. ‖ 18. Martîs viris] *v. Besslerum l. l.* x 569 = Martis uiris Bς = Martiis viris *Freinsheimius, Perizonius, Duk.*: in arte uiris ς *duo* in arte nitidis *unus* Marte genitis Kr. (*n. ann. ph. suppl.* I, 61) *at v. Besslerum l. l.* Wi211 ‖ tantum contagio] (ς *duo?*) Bas. b: quantum contagio ‖ XVIII, 2. precantibus B. ‖ 3. reguli] *cf.* Ma. ‖ Tectosagis] *immo* Tolistoboiis *I. Perizonius, et sic corr. Heus.* ‖ 5. tumulto B *pr.* ‖ 7. inde consul — deinde] *addubitat* Wt. ‖ et cum] cum B. ‖ 8. Tymbreti] M: Thymbri (*Sigonius*) *et* Tymbri (*edd. vett.*) *etc.* ς tibri B. ‖ Bithyniam] *urbis nomen desiderat* Wt. ‖ Propontidem] *imo* Pontum *Cellarius, Crev. et sic ci. Dr. adn.* ‖ proponti dense se B. ‖ magnae] *om.* B. ‖ 12. ad Hellespontum *edd. vett.* Hellespontium *I. Perizonius* ‖ Hellespontum, pontum ad Sinopen *Freinsheimius* ‖ contingit] *om.* B. ‖ 15. ex] *om.* B. ‖ demigrare] M: migrare ‖ cum] *om.* B. ‖ possint] M: possent ‖ XVIIII, 1. *prius* montem] *om.* B. ‖ 2. tunc] Mς: tum ς; *om.* B. ‖ conbolomarus B; ς *ap. Dr.* ‖ Gaulotus] M: gaudotus ς gaudatus B. ‖ 5. et cum] ac cum B. ‖ XX, 1. ob-

pugnandis *s.* oppugnandis (M)] Mς *unus*: expugnandis ‖ mitti] *om.* B. ‖ 3. effusus e] Bς *plerique* (Wt *praef.*): effusi Bas. b effusi e Kr. effusum se ς *duo* ‖ 4. a septentrione B: ad septentrionem M septentrione ς. ‖ arduas et rectas] M: ardua et rectas B ardue erectas *etc.* ς. ‖ 6. postero die ς *nonnulli* ‖ 10. ut opem ferre .. possint *Lov.* 3 *non improb.* Wt ‖ postulet res] b *Crev.*: res postulet B postulent res ς. ‖ possint] possent ς *unus* properent *edd. vg.* ‖ XXI, 1. et ab tergo et ab] *scripsi e ci. Kochii l. l.* a tergo et a: et ab Bς et a ς ab ς *del.* Bas. b. ‖ 2. Trallis et] *scripsi* Tralles et *Harl.*: Tralli et '*vet. lib.*' *Sigonii* Trallis (B) *vel* Tralles *vel* Tralli Bς. ‖ 4. male] *om.* B. ‖ 5. manu B. ‖ 6. temere] M: *om.* ‖ ut] et ut *Crev.* ‖ ut insueti] *aut ante aut post* adiuvantes ictum *collocat Kochius l. l.* ‖ arte nec] *post* nec *om.* B. ‖ 8. habent] *om.* B. ‖ 9. detegebant Bς detegebantur *ci.* Wt. ‖ 10. ubi altior, quam latior *ci. I. Perizonius* ‖ 11. qua evellant] *I. Perizonius*: quae uellant ς *plerique* quo uellant (*aut* uellent) ς quae uellent b quae uellet B. ‖ . sic ut passim procumbebant,] *scripsi sec. ci.* Ma. Sic cum passim procumberent,: , sicut (*al.* sic ut) passim procumberent . *codd. vg. cf. Walchium l. l. p.* 265, sicut tum passim procubuerunt *Bauerus* (*Heus.*) ‖ 13. pugnandum est] pugnandum B. ‖ 14. instare] M: stare ‖ XXII, 1. L. Manlius] *om.* B. ‖ flexer̃ B. ‖ 2. factum Bς. ‖ 3. subsidio ς. ‖ maximo saepe usui] M: maxime saepe suis Bς maxime spei suis (ς?) *edd. vett.* ‖ fuerunt] M? ('*antiqua scriptura*' *Gelenius*) Bas. b: fuerant M *test. Mog. rell.* ‖ 4. uenerunt B. ‖ 5. (et) Ma.; *mecum facere video Seyffertum l. l. p.* 828 *sq.* ‖ 7. teli] *om.* B. ‖ 8. coiciebatur B. ‖ 9. coiecerunt B. ‖ iis] B: hi ‖ XXIII, 1. obstant] *om.* B. ‖ 2. (aut)] Ma. (aut debilitati *om.* ς *unus*) ‖ praedaque] Mς *unus:* praeda quibus B praeda quibusque ς praedatibusque *I.F.Gr.* ‖ abstinet militem; sequi] *Duk.*: abstinet . militem sequi *edd. vett.* abstinere militem, sequi *I. Perizonius* ‖ 4. facta est] *om.* B. ‖ 5. quantum equis] M: quidem (B *del.* b *om.* ς) quantum equi in (*om.* ς *nonnulli*) colles ‖ 6. per omnes Mς *duo*: romanis B inter omnes ς. ‖ amfractus] M: anfractus Bς. ‖ 7. ualles B. ‖ 8. immodicus M: *om.* ‖ 9. quadraginta] *om.* B. ‖ 10. (in) uno Ma. ‖ per] inter *ci. Dr.* ‖ 11. iuvenis] M: uires B uiri ς. ‖ XXIIII, 2. captivos] *om.* B captiuas ς *pauci* ‖ 3. primo eius animum (*Gaertn.?*) *Aldus* ‖ erat] fecerat *I. F. Gr.* ‖ 3 *sq.* vim (fecit); deinde .. fecit *I. F. Gr.* ‖ 4. amans] avarus *Kochius l. l.* ‖ 5. quo duo, ne] *om.* B. ‖ insequente Bς *plerique* ‖ 6. stationes] M (ς *pauci?*): custodiam ‖ 9. prius B. ‖ 10. mulieris B. ‖ et iniuriam corporis] Mς *cf. V. Köhlerum l. l. p.* 71: *ante* et *om.* B. ‖ 11. aliaque] *cf. Walchium l. l. p.* 216 *sq. Schadebergium nov. ann. ph. suppl.* 1, 430: illaque ς *duo* reliquaque *Burmannus* ‖ XXV, 1. Ad Ancyram (angiram M) in stativa] M Bas. b: ancyram ad statiua B Ancyram (?) in (*om. al.*) statiua ς Ad Angiram statiua erant et *Lov.* 3 ‖ oratores Tectosagum] B *Lov.* 3 ‖ ab Ancyra (angira M)] M Bas. b: *om.* ‖ 2. tempus] *om.* B. ‖ 5. actae M iactatae *I. F. Gr.* dictae *Sigonius* ‖ pacis] *om.* B. ‖ 7. (quod) *I.F.Gr.* ‖ 8. elegerunt M. ‖ fraudi] M: fraus ‖ quoius M. ‖ 9. ducti sunt] *om.* B. ‖ quia] qui quamquam *ci.* Wt (qui ς *duo cf. Dr.*) ‖ 10. sescentorum] *cf. Tillmanns l. l. p.* 59 ‖ 11. Attalo] *om.* B. ‖ 12. et] *om.* B. ‖ eques iussus, *I. F. Gr.* ‖ accepit] cepit B excepit *A. Perizonius* ‖ 13. conservandis] *om.* B. ‖ Galli] *om.* B. ‖ 16. perfide ς *duo H. Grotius*, *A. Perizonius* (*al. h. l.* ς *ap. Dr.*) ‖ ira] (M) Bas. b: *om.* ‖ XXVI, 3. locaverant Ma. ‖ 4. Cappadocis] Ma: Cappadoces (cappadoces B) ‖ Morzi] *libri* = Morzii *ci. Dr.*: Morziae *alt. ci. Dr.* Morzis *Sigonius* ‖ 5. appro | (pinquarunt *om.*) B. ‖ fractos] *om.* B. ‖ 7. aut [promovere eam, aut] *Heus.* ‖ nudaret Bς *duo Mog.* ‖ audebat ς *duo Mog.* ‖ plura, [Romanis] *Heus.* ‖ [ab] destinatum *I. F. Gr.* ‖ XXVII, 1. et

stando uulneribus Bς. ‖ 2. palati ς perlati ς *unus* ‖ (fugerunt) *I. F. Gr.* fuerunt B. ‖ 3. in] *om.* B. ‖ 4. quidem] *om.* B *cf.* Wt. ‖ 5. qui] quia B. ‖ XXVIII, 1. quintius B *et sic c.* 31 §. 2 ‖ elegerunt M legerunt *Modius* ‖ 2. et in] et B. ‖ 3. in] et in *Rycquius, at cf. Beckerum ant. R.* I, 485 *sqq.* (486 *n.* 1011) ‖ 4. aquae] pluuiae M. ‖ 5. percontatum B. ‖ 6. recusarent] Mς *pauci*: excusarent ‖ opsides B. ‖ inopes] Bς Ma.: inopis ‖ quadraginta Pronnaei] *add.* Ma., *qui cf.* ‖ autem] Nesiotae Bas. b, *at v.* Ma. Pronesotae *Doujatius* Pronaei *ci. Dr. et vel sic vel* Pronesii *Crev.* ‖ Cranii] *Sigonius* (*non* Bas. b, *quae* Cranonii): grannoni Bς, *al. ap. Dr.* et Cranii *ci. Dr.* ‖ tam ei *h. l.* B, §. 7 samei, *etc.; de* ς *cf. Dr.* ‖ dederunt] *om.* B. ‖ 8. quietem exuerint] Bas. b *et vel sic vel* quietem exuerunt *coll. Gel. adn.* M (*cf.* Ma. 362 *n.* 1): quietum excitauerunt malum Bς excitauerint malum ς *unus* quietum excitauerint malum (B *teste Goell.*) Wt. ‖ 9. voluerunt] *om.* B. ‖ XXVIIII, 1. posset *pauci* ς. ‖ 3. magna] M: *om.* ‖ 4. harenae B. ‖ 5. longiore B *pr.* ‖ certiusque] M: certiore Bς (Wt *praef.*) ‖ 8. nec] neue ς *nonnulli* neu *duo* ne *unus* ‖ ut parumper] parumper B. ‖ 9. cottidie B. ‖ (eorum) *Crev.* ‖ supererant] Mbς: superarent ς superabant B. ‖ XXX, 1. Samae] Bas. a: same M *om.* Bς. ‖ peloponensum B *et sic c. sq.* §. 6; 32, 3 ‖ 3. philopoemenen B. ‖ 4. philopoemenes B *et sic infra saepius* ‖ 5. ferme B; ς *ap. Dr.* ‖ 6. castellis, quae omnis adempta erat] (M?) Bas. b: castellisq; $\overline{\text{oms}}$ ademptæ erant B castellis quae omnes (omnis *al.*) adepti erant ς castellis qui omnis adempti erant ς *et* castellis quae omnes adempti erant *et* castellis quae omnis adempta erant *singuli* ς castellis quae omnia ademta erant *ci. Dr.* castellis vicisque, qui omnes adempti erant, Wt. ‖ 7. simul ut B simul id *I. F. Gr.* ‖ Lan] Bas. b. *Glareanus*: lamin Bς; *al. ap. Dr.* ‖ occupauerunt B. ‖ 8. Lacedaemonios] *om.* B. ‖ XXXI, 2. Las] Bas. b: Lace Bς; *al.* ς *ap. Dr.* ‖ 3. est] *om.* B. ‖ 4. Philopoemen] *sic hic certe* M. ‖ XXXII, 3. in] ς: *om.* Bς. ‖ exciti] M: adciti *vel* acciti ‖ 4. misissent] *om.* B. ‖ 8. *distinxi cum Heus.* ‖ XXXIII, 2. fecissent ς; *cf. Büttnerum obs. Liv. p.* 91 ‖ 3. vim ab] *lac. rel. om.* B. ‖ 7. summovere turbas (turbam M turbatus ς *duo*) et protegere MBς (Wt): submoueret turbas et protegeret ς *vg.* submouerent (*s.* summouerent) turbas et protegerent ς *unus I. F. Gr.* ‖ arcere.] Wt: arceret, (M)Bς *vg.* arcerent, ς *unus I. F. Gr.* ‖ tumultu concitato (concita ς *unus*) turba] Bς: turba tumultu concitato M tumultu concitata turba ς *duo* (*al. ap. Dr.*) Wt *praef.* tumultu concita turba *I. F. Gr.* ‖ 9. de] *om.* M? ‖ foedere integro M. ‖ obligarentur] M: obligentur ‖ 10. decem septem] B. ‖ XXXIIII, 4. redduci B. ‖ 6. ac lacedaemoniis B. ‖ ab B. ‖ *sqq. recte distinxerunt Duk., Crev.* ‖ comprehendi M. ‖ 7. permissu] persensu B consensu Kr. ‖ 9. septingentos] ς *nonnulli:* octingentos B *edd. vett.; al.* ς *ap. Gr.* ‖ assuerant Bς *unus:* adsueverant (adsueverat *duo*) ‖ XXXV, 1. ad] Bς: apud M (ς?) ‖ messalam (*et sic simplici* l §. 7. 9) B. ‖ quum (M?) . . deiecisset M Bas. b: *om.* . . decessisset B; *de* ς *v. Dr.* ‖ 4. aede] B *Duk. Bekkerus*: aedem ς *vg.* Kr. (c. 278) ‖ signum] *om.* B. ‖ a P.] *Sigonius*: ab Cn. Bς; *al. ap. Dr.* ‖ 5. clypea B. ‖ aurata] ς *pauci, Pighius:* aerata ‖ Pulchro] M: *om.* ‖ Servio] M: P. ‖ 6. accusaverant] *Mog.*: accusauerunt M accusati erant ς. ‖ 9. quina dena] xv *Glareanus* quina M. ‖ et millenos et ducenos *ci. Dr.* ‖ 10. *temptavit I. F. Gr.* ‖ XXXVI, 1. e] ex B. ‖ 2 *sq.* reducere — Hispaniis] M ('*antiquior lectio*' *Gel.*) Bas. b: reduceret M. Sempronius propraetor . Hispaniis B (Wt) reduceret M. Sempronius pro Hispaniis (*s.* Hispanis) *etc.* ς. ‖ 4. triduum] M: primum Bς in triduum *Aldus* ‖ 5. fuerat] erat B. ‖ 7. ut iis Bς. ‖ antea B. ‖ habuerunt B (Wt *praef.*) ‖ 8. plebis] *om.* B. ‖ 9. et Fundani, in]

om. B. ‖ 10. sorte] *om.* B. ‖ XXXVII, 1. deinde] deinde in B dein ς *duo* ‖ 6. huic sexcenta M: his sescenta B ei (*vel* et *vel* ex *vel om.*) ducenta ς. ‖ leges] Bas. b: legem ‖ 9. mille et quingenta] ς: mille et quinquaginta Bς duo millia et quingenta *A. Rubenius* ‖ 10. praesidio decessum est. Bas. b: decessit praesidio. et Bς praesidio decessum M praesidio decessum. et Wt *praef.* ‖ 11. Oroanda] *om.* B; *de* ς *v. l. v. Dr.* ‖ XXXVIII, 1. fere] M: *om.* ‖ cum Antiocho] *om.* B. ‖ 2. Antiocho] M: *om.* ‖ 3. praestant ς *unus* praestanto *Muretus* ‖ cum iis Bas. b. ‖ 4. ad Halyn] *Budaeus:* achanim *sim.* ς ad Tanaim Bς. ‖ 5. praeter] *add. Boeclerus, I. Perizonius* (Ma.) praeter militum *add. ci. Dr.* nisi *Tillmanns l. l. p.* 59 ‖ quo quaeque *I. Perizonius* (Ma.) ‖ 6. fines] vires *Walchius l. l. p.* 16 *sq., at v. cens. act. Lips.* 1815, 1638 Wi 211 ‖ redeunto] B *Muretus:* redeunt ς *duo* redeant *vg.* ‖ 7. nunc] M: *om.* ‖ 8. *de h. l. in universum cf. Tillmanns l. l.* ‖ fugitivos] captiuos B. ‖ quis] qui ς *pauci?* (*cf. Dr.*), *Ascensius* ‖ actuarias] Mς *unus: om.* Bς tectas et quinquaginta actuarias *Meibomius* tectas neve plures quam * naves Ma. tectas *Dederichius quaest. phil. p.* 26; *al. ad h. l. v. ap. Dr.* ‖ actuariam nullam, quae .. agatur *I. F. Gr.* ‖ quarum nulla] *Io. Schefferus* (Ma.): nulla quarum M nulla Bς quae (*tum* agantur) *Meibomius* ‖ triginta] in (ī B) xxx Bς in xx ς. ‖ monerem (ex)] monerem † ex Ma.; *ortum vid. ex* ex *v. l.* es (moneres *sc.*) *spscr.*: monerem ex '*antiqua lectio*' *i. e.* M *teste Gel.* Bas. b minorem ex M *teste Mog.* (*non igitur* '*graviter errat Kreyss.*') monerem ea *Lov.* 4 minorem ea ς minore ea B. ‖ 9. pecunias B. ‖ 13. argenti — milia (*s.* millia)] *v. l.* ς *et vv. dd. adn. v. ap. Dr.* (*cf.* Ma.) ‖ pondo] *sic etiam Prisc. de fig. num.* §. 13. *p.* 1349 *P.*: *om.* ς *duo* l. B; *num* libras? ‖ 14. fit] ς *plerique* Ma.: sit Bς *unus* fiet ς *duo, om. Lov.* 6 (*cf. Dr.*) fiat *vg.* fuit *ci. Dr.* finierat *Heus.* ‖ septem [drachmas CIOOCVIII] *ex Pol. add. Tillmanns l. l.* ‖ 17. disceptando *et* disceptanda ς *pauci* disceptanto ς *unus? I. F. Gr.* ‖ XXXVIIII, 6. remissa] '*antiquior lectio*' (M) *teste Gel.*: demissa ς *unus* demissā B dimissa ς. ‖ 9. Drymusam] M: dromysam B, *de* ς *cf. Dr.* Drymussam *Vrsinus* ‖ 13. datae eis usque ς *unus, Gebhardus; de* ς *cf. Dr.* ‖ 14. chersonensum B. ‖ agros M *test. Mog.* agros eius (ς?) Bas. b. ‖ 17. integra ad senatum res] *scripsi*, res *ante* reicitur *addens;* integra res ad senatum *vg.*: integra ad senatum Bς ad senatum integra ς. ‖ XXXX, 2. denuntiauitque ς *complures* ‖ agrorum ς *nonnulli* ‖ 4. chersonessum B. ‖ 7. ita] itaque ς *nonnulli* ‖ Asti] M: Astii Bς; *al. ad h. l. Dr.* Kr. ‖ 10. postremos] supremos B. ‖ 11. primum] *om.* B. ‖ 12. Thracas *h. l. sine v. l. libri* ‖ 14. aequusque B. ‖ enim] M: *om.* ‖ XXXXI, 1. Bendidium] Bas. a: Vendidium *Mediol.* 1505 Mendidium *libri* ‖ 3. iam] M: et Bς *om.* ς *duo* ‖ et milites] milites B. ‖ plurimum] '*sincera lectio*' (M) *teste Gel.*, ς *unus* (*Mead.* 1.): *om.* ‖ damni] (M) *teste Gel.*: amissum Bς omissum ς. ‖ acceptum] (M) B *Mead.* 1: inceptum *id. in mg., rell.* ς (Wt *ad h. l. ci. eo nititur, quod voc.* morte *a codd. abesse opinatur*). ‖ 4. (quem) *Crev.* ‖ incolae] *om.* ς *unus, non improb. Dr.* ‖ 6. ut] *om.* B ς *tres, ante* procul *collocat unus* ‖ 8. Saven] M: Salen ς *unus* Salent Bς Salentum *etc.* ς. ‖ posuerunt castra] *om.* B. ‖ triaticus M; *al. ap. Dr.* ‖ 12. tunc quoque Bς. ‖ 13. hostes] *Mead.* 2? hosteis (?) M: hostium ‖ quinquaginta] *om.* B ς *complures* ‖ delectis equitibus] *edd.*: delectis peditibus ‖ 15. adeo] M: ab eo B ab ς. ‖ XXXXII, 4. L.] M (ς *duo*): Q. ‖ 4. Massiliota] M: Massaliota B *Mead.* 1; *al. ap. Dr.* ‖ m. turius B. ‖ Crassipes] Bas. a: grassus (B) *et* crassus ‖ 8. utrisque] M: utrique (utique ς *unus*) ‖ 11. venditantis] B: uaendentes M; ς *v. l. ap. Dr.* ‖ optinere B. ‖ M.' Acilio] (*Harl.?*) *Sigonius*: m. aulio B; ς *ap. Dr.* ‖ 12. M.] c. B. ‖ 13. fuluium B. ‖ decedere—deducere] decedere

B. ‖ XXXXIII, 3. imperata quae B imperataque a ς *nonnulli* ‖ 4. primum] *om.* B. ‖ 5. opsessos B. ‖ habita] edita *Ascensius* ‖ 6. (ablatos esse) *Heraldus* ‖ non superesse ς *Sigonius* ‖ 8. Ambracienses] M: *om.* ‖ 9. M'.] m. B. ‖ M'.] M: m. B. ‖ 10. ipsum fuluium B. ‖ 11. postulaturus sit] postulet B. ‖ 13. utique] *om.* B. ‖ mavult] una uult M. ‖ XXXXIIII, 1. ueniret] M: rediret ‖ 4. portoria] (ς *duo?*) *Ascensius*: portari ea Bς portoria ea *Mog.* ‖ XXXXV, 1. sese] esse *Bekkerus*, *at. v.* Kr. (c 278.) ‖ 3. prope in ipsis *ci.* Wt. ‖ 4. inuenisset B *non improb.* Wt. ‖ 5. facere] *om.* B., *non improb.* Wt. ‖ 6. iussisse] *cf. sqq.*: scivisse Kr. *improb.* Wi 211 *sq.* ‖ iussisse, per legatos ante] Ma: fuisse saepe legatos ante B iussisse. saepe legatos ante missos, ς *vg.* ‖ 7. puplicum B. ‖ 8. at eo] Bas. b: ad eo ς adeo B an eo *etc.* ς. ‖ desumpseras] M (desumseras *Mead.* 1?): assumpseras B assumseras *etc.* ς *cf. Dr.* ‖ an *etc.*] *negationem inseri iubet Seyffertus l. l. p.* 830 *sq.* ‖ ad bivia] M? Bas. b: auia B uia ς. ‖ XXXXVI, 1. mixtum] *om.* B. ‖ vitiati] M: mutati ‖ 2. cum] *om.* B. ‖ nostro ς. ‖ nuntius illinc redisset] *post lac.* credidisset B. ‖ 4. *in vocc.* igitur inci *expl.* B. ‖ *distinxi ex Duk. et Crev. sent.* (attonitae ς *tres*, *Mog.*) ‖ erant tantae.. moles, fundis *Mog.* ‖ consternatae] Mς *duo Mog.*: consternati ‖ 5. avium] apium (?) *et* apum *pauci* ς. ‖ 11. bellum] Bas. b: bella ‖ nunt(s.c)iaretur] *libri Bas. b*: nunt(s.c)iarentur *edd. vett.* ‖ 12. uelitis ς *pauci*, *I. Gr.* ‖ 13. placeat ς *pauci* ‖ ad populum ferri] M: adferri *et* afferri ς referri *edd. vett.* ‖ 14. audientes] Mς: obedientes ς. ‖ XXXXVII, 1. accepimus ς *pauci* ‖ 2. esset—esse] '*antiqua lectio*' *i. e.* (M), *qua nota in sqq. utar sine additamento ad enotandas lectiones antiquas a Gelenio ex cod. Mog. vel diserto testimonio addito vel tacite desumptas:* esse uideretur, parati essent ‖ 3. honestandae ς *plerique* ‖ 4. et] *om. Mog.* ‖ 5. P. C. *add.* (M) Bas. b: *om.* ‖ vos] post M *cf.* Wt. ‖ 7. meis ipse] M: me his ipse *et* me his *etc.* ς *cf. Dr.* ‖ 9. Asiam] M: terras has *vel* has terras (*sic Besslerus adn. ad lib. XXXI*, 2, 2, *cf. act. ant.* 1842, 482) ς terras Asiae *Otto l. l. p.* 82. ‖ 9. *sq.* Gallis; remota] ς *Mog. et sic, ni malis.* (Gallos) remota *I. Perizonius:* . Gallos, remota ς *Sigonius* ‖ 10. accusantes ς. ‖ 11. omnes Asiae] (M): Asiam ad omnes ς; *fort.* Asiae omnes ‖ utra graviori] (M): utrum (*al.* utrum a) grauiori (*al.* grauiore) ‖ emoto] (M): moto (*cf. Dr.*) ‖ 12. sed ς: *om.* ς et *edd.* ‖ referant] *edd.*: referam ‖ XXXXVIII, 1. *sq.* quidem ista vera. verum] *scripsi:* quidem ista uera M haec ita. uerum ς *fere omnes* (*al. ap. Dr.*) quidem ista: verum *ci. Dr.* ‖ 2. quondam,] *Walchius l. l. p.* 118 *sq.*: ,quondam *vg.* ‖ 4. inmunitatem] *libri* immunitatem Wt: immunitatemve *s.* immunitatemve *vg.* ‖ aliis vectigal] (M?) Bas. b: uectigal (*de* ς *v. l. cf. Dr.*) ‖ mareque *I. F. Gr.* ‖ 5. arcibus] (M?) Bas. b: partibus ‖ 7. sciatisne] M (*Lov.* 2?): scitisne *et* satisne ‖ 9. cum Antiocho, non cum Gallis] M: cum Gallis ς *plerique* cum Antiocho ς *pauci* ‖ senatus] M: et senatus ς (*v. l. ap. Dr.*) his senatus Bas. b. ‖ 14. sed si ego ς *pauci Aldus* ‖ *vel* quae ideo nullius—comprobaverunt, quia omnibus—adhibet *vel* quae ideo, quia omnibus—adhibet, nullius—comprobaverunt *Heus.* ‖ nullus Mς *duo* ‖ 15. at pro ς (*Lov.* 2) si pro *Crev.*; *fort.* immo pro ‖ [potius] postularem *Heus.* ‖ 16. mihi] M: militiae ς militiae aut (uel *al.* uel aut *al.*) ς. ‖ XXXXVIIII, 5. earum] (M?) *Voss.?* Bas. b: eorum ς bonorum ς *unus* ‖ 6. de me] M: *om.* ‖ facit *Lov.* 2 *Heus.* ‖ 7. et praestare potui *Lov.* 3. ‖ necubi notis sibi] M: necubi in his *Lov.* 3 ne ibi *vel* ne qui in (in *om. al.*) his *etc.* ς. ‖ 9. hoc casu, quo] (*Gaertn.*) *Aldus:* hoc iniquo casu quo *Lov.* 3 hoc quo casu ς hoc casu ς hoc uno casu, quo *Otto l. l.* p. 82 *sq.*, *at v.* Wi 31, 179, hoc, quod Ma., *num* hoc, quod casu? ‖ 12. proconsul] (M) Bas. b: per ς *tres*, *om. rell.* ‖ 13. vellem] M Ma. *et sic*

ipse ex M *restitueram*: uolui. ‖ L, 1. crimina] M *Aldus*: crimen ‖ valuissent *Aldus* ‖ produxissent *Sigonii ed. tert., Duk.* ‖ 4. et clariore] M: *om.* ‖ 9. quoiquam M. ‖ 12. ab eo] *P. Burmannus*: ab *libri* (ab) *Ruhnkenius v. mnemos.* III, 58 *sq.* ‖ (a)] *Burmannus*, *Ruhnkenius* ‖ LI, 1. plebis] *edd.*: vel ς *tres* illis ς *unus, om.* ς *plerique* ‖ 3. versus *typotheta ut vid. I. F. Gronovii* ‖ 4. nutum] M: nutus ‖ parum *perperam afferri vid. ex* M *v.* Kr. CVII. ‖ 14. vera *I. Perizonius* ‖ LII, 2. reus] res *perperam afferri vid. ex* M *v.* Kr. 393. ‖ inciperet] M: sciret ‖ submittere] M? ς Bas. b: submitteret ς *plerique* ‖ 5. de Po. Romano M: populi Romani *vel* P. R. ‖ secessionemque—fecisset] Bas. a: ς *ap. Dr.* ‖ 7. ut] M: *om.* ‖ ante annos septemdecim] *Crev. Dr. qui cf.*: ante annis XVII *Aldus* ante annos quindecim M antea ς. ‖ tribunum M *cf. Dr.* ‖ 10. excusasset] M: excuset ‖ LIII, 2. fugavitque] ς: necauitque M fugauit ς. ‖ 3. recepit — L. Scipio] (M) Bas. b recepit—L. Cornelius Scipio *Gelenius in adn.*: *de* ς *cf. Dr.* ‖ recipit Ma. ‖ succumberet? Vos—petiferetis? Ma. ‖ P. Africano] M: pacis Africani ‖ peteretis] impetraretis *Seyffertus l. l. p.* 829 *sq.* ‖ 4. (vestris)] *scripsi*: uestris *libri, Seyffertus l. l.* 830; *fort.* nostris Ma. ‖ unquam (cum qua M)—saltem M Bas. a: *om.* ‖ 5. et deliberaturos] ς: deliberaturos ς. ‖ 9. , et illustrior *s.*, et clarior *add.* Ma, *idemque significarat* Wt *praef.*: *om.* ‖ prima pars—praebita] M: cui par habita ‖ 10. quid ad] (M) Bas. b: quoad (quo ad *al.*) M *teste Mog.* ς qui ad ς; *ad sqq.* ς *v. l. ap. Dr.* ‖ 11. unus] (M) Bas. b: unam (uiam *unus*) ς. ‖ LIIII, 1. adlatrare] *et* allatrare *edd. v. Quint.* VIII 6, 9: ac lacerare ς *duo* lacerare *rell.* ‖ 2. rem ingressi] M: ς *v. ap. Dr.* ‖ 3. Quirites] *Brissonius, Crev.*: quaeratur ‖ 8. post mortem] *edd.*: morte ‖ 10. et ipsius] M: ipsius ‖ 11. exstat] (M?) Bas. b: exstat et ς esse et ς *plerique* ‖ rogassent] ς *pauci edd. vett.*: rogasset ς rogas *Sigonius* (*al.* ς *cum rel. ad h. l. v. l. v. ap. Dr.*) ‖ LV, 1. rogatione Petilia (M ς *unus*)? Bas. b: rogatione Petilii *etc.* ς. ‖ 4. Aculeonis] (M?) Bas. b: culleonis M *test. Mog., Aldus; de* ς *v. Dr.* ‖ 5. A.] *M* (ς *unus?*): *om.* ‖ 6. *sqq. v. Mommsenium Gesch. d. r. Münzw. p.* 402 *sq. n.* 115; *v. l. ap. Dr.* ‖ retulerit M: retulerat ‖ 9. *et* 12.] *num ad* quadragies (*s.* quadragiens) *subst.* HS *nota addi debeat dubitat* Ma 594 *n.* 1. ‖ 11. concerpsisse] (ς?) *Sabellicus*, *Budaeus*: compressisse ς comprensisse ς *unus* 'conscripsisse *vel* consc'psisse' (*immo* c *non* c') *Gaertn.* ‖ LVI, 1. fine tum maxime] M: exitu maxime ς fine cum maxime Wt *cf. praef.* exitu cum maxime *Modius* ‖ 2. (*et* 6.) M. Naevium (*et* M. Naevii)] M. ‖ non ubi mortuus] M (*Voss.?*): *om.* ς (*rel. v. l. ap. Dr.*) ‖ 3. deiectam] *Dr.*: disiectam ‖ 5. *recte distinxit Heus.* ‖ 6. nebulonem modo] ς *duo*: modo nebulonem M nebulonem ς *I. F. Gr.* ‖ appellantis M. ‖ 9. currisse ς *unus* accurrisse *ci. Duk. Dr.* ‖ dictum erat] M (*Gaertn.?*): iussum erat *et* inuenerat ‖ 10. hinc enim ipse] M: haec enim ipsa (*sic* Bas. b) *vel* haec enim ipse *vel* haec enim ‖ 11. degenerarit] Bas. b: degenerauit *et* degenerauerit *etc.* ς. ‖ cumulatas ei] Bas. a: cumulatas et *etc.* ς. ‖ LVII, 1. moderantis ad civilem] *Dr.*: moderandis ad civilem *vg.* moderantis uilem M. ‖ 3. desponsata M ς *tres; al. ap. Dr.* ‖ 6. inter] M: in ‖ 8. ei ipsi] *Walchius l. l. p.* 101: et ipsi ς ipsi (M) ς. ‖ desponsatam ς *duo* ‖ quamquam] quam ς *Sigonius* ‖ LVIII, 1. Furius] l. furius M. ‖ 6. re publica] populo Romano ς. ‖ 7. superiecisse] ς: subiecisse ς *unus* superauisse ς. ‖ 8. consulem—visum] *addubitat* Wt. ‖ 9. viam *ci. Dr.* ‖ 10. regulos duces M Rhodios duces *et* duces ς *singuli* reges ducesque *mg. Ascens.* egregios duces Ma. ‖ 11. argui] (M) Bas. b: arguique *et* argui quoque ‖ 12. quamquam extitisse] M: quam exstitisse *etc.* ς quin exstitisse *Mediol.* 1480 quin extitisset *Ascensius* quamquam exstitissent *ci. Dr.*

quin exstitisse et *ci.* Kr. CVIII. ‖ LVIIII, 2. quum (?) uim magnam habuisset M: uim magnam habuerit ‖ 3. an] *libri*, *edd. vett.*, Ma: an non *Ascensius*, *vg.*, *Seyffertus l. l. p.* 830. ‖ omnes .. conferantur ς *unus*, *Crev.* ‖ est] *Seyffertus*: sit *libri* (sit) *Crev.* Ma. ‖ 6. in longitudinem] M: longitudinem ς longitudine Wt *praef.* ‖ maria in latitudinem] M: maria latitudinem ς in maria latitudinem ς maria ς *duo* latitudine Wt *praef.* ‖ 7. quum (M *cf.* Ma. 362 *n.* 1.; *nonne* cum?) Bas. b: *om.* ‖ 8. ubi] (M) Bas. b: id ubi ‖ 10. in carcerem inter ς *tres* ‖ LX, 1. et S. C. (M) Bas. b: ex senatus consulto ‖ 5. propagaverit] M: prorogauerit ‖ 6. in carcere] ς *quattuor*, *Sigonius*, *I. F. Gr.*: L. Scipionem in carcere ‖ et in vinculis (*Lov.* 6) *vg.* ‖ 7. homines] omnes *et* omnes homines ς *singuli* ‖ 9. ea pecunia] ς *edd. vett.*: pecunia illa *et* illa pecunia ς pecunia *vg.* tanta pecunia *Heumannus* ‖ amicisque] M: amicis ‖ 10. accusatores] M (*Mead.* 1): accusatorem.

Lib. XXXVIIII *in periocha* Flaminius frater *et* Flamini frater ς Flaminini frater *ci. Dr.* ‖ T.] *O. Iahnius*: *om. Naz.* ς Quintii ς T. Quin(c)tii ς *vg.* ‖ rogatus in conuiuio a ς. ‖ iungente] lugente *Naz.* ς. ‖ Potentia] *Sigonius*: polentia *Naz.* ς; *al.* ς *ap. Dr.* ‖ I, 1. si—sunt] M: *om.* ‖ 2. inter magnorum intervalla bellorum] M: per interualla magnorum bellorum ς? per interualla bellorum ς per magnorum intervalla bellorum *Crev.* ‖ 5. et ipsa] *Schelius* (*prob. I. F. Gr. Crev. Heus.*) *et vel sic vel* ipsis et *Krc.* 268: et ipsis *libri* (ipsis ς *unus*) ‖ erat] est ς esset *Crev.* ‖ hostem, et] hostem, metus *Heus.* ‖ et (*om.* Bas. b) itinera—insidiis] M: et infra ardua accepta (ac septa *etc. al.* obsepta *I. F. Gr.*) infesta ab insidiis ‖ 6. usquam] umquam *ci.* Wt. ‖ inops] M: insidiis ‖ regio] *om.* ς *nonnulli* ‖ quae] M *Lov.* 2: quae si *etc.* ς quae sicut *ci.* Wt. ‖ parsimoniam adstringeret militis ς (*Lov.* 2, *al.*), *al. ap. Dr.* ‖ 7. extendebat] M: expediebat ς inpediebat *ci.*, *sed ipse sprevit Dr.* ‖ 8. nec tamen] M: numquam tamen ‖ II, 1. C.] (M *Voss.*?) Bas. b: *om.* ‖ cum Friniatibus] (ς) Bas. b: confirmatis ς. ‖ 2. ea] et Bas. b. ‖ 3. celerrime (*s.* celerrume) effusi] *scripsi*: celeriter fusi *Kochius l. l. p.* 16 *sq.* ceterum effusi ς ceteri effusi (*Voss.*?) *edd. vett.* ‖ et expugnati] M: expugnati ‖ 5. possent ς *unus* Bas. b. ‖ 9. Friniates] *Lov.* 2 *vg.*: erisinates M Frisinates *etc.* ς Briniates *Sigonius* ‖ III, 2. inde et M in ς *pauci* id Bas. b. ‖ questi] M: conquesti ‖ 3. reddere] M: reddita ‖ 4. ibi] M: *om.* ‖ ut redire] redire ς. ‖ IIII, 1. *sq.* Priusquam—redit; isque] (*nisi quod* reditisque) M: *v. l. ap. Dr.* ‖ 2. ut si aequum Ma. ‖ diis] *Lov.* 3. *I. F. Gr.*: et diis *rell.* ut diis *Dr.* ‖ (iuberent)] *I. F. Gr.*, *in quod et ipse incideram*: iuberent M (*Dr.* Ma) iubere ς uti iuberent *ci.* Wt. ‖ decernerent] M (*Gr. etc.*): decernere; *num* ut (aequum censerent) ob rem publicam.. et diis .. iuberent et .. decernerent? ‖ 3. ante M.] M: ante ‖ 4. Fulvium] *Mog.*: fuluii M Fuluius ς. ‖ 5. tum Fulvius] *Muretus*, *Sigonius*: M. Fuluius ς *om.* ς *plerique* Fuluius *unus* ‖ 8. nobilissimae] notissimae M *Lov.* 2. ‖ cum m. M. ‖ posse] (M?) Bas. b: *om.* ‖ infrequentiam [Patrum factum] furtim *Tan. Faber* ‖ 11. iam—adtulerit] *cf.* Ma, *Seyffertum p.* 831. ‖ 12. Ambracia una capta] ς Ma: Ambraciam unam captam ‖ 13. se] (M?) Bas. b: *om.* ‖ V, 3. alieni] *Prisc.* VIII, 21. *p.* 792 (794) *P.* (M?) Bas. b: alienis ‖ stipularique *Prisc. l. l.* ‖ 4. mandatum—mandatum] M: mandatum ‖ 5. ne—mandetur] M: ς *ap. Dr.* ‖ 7. sibi centum] M: centum, ς *duo* centum decem ς. ‖ 8. delatam M. ‖ id aurum] M: in aerarium ‖ iuberent] M: iuberet ‖ 9. necessum] (M) Bas. b. *cf. tamen* Ma: necesse M *test. Mog.* necessarium ς. ‖ 11. consulem M.] M *Lov.* 3: consulem ‖ M. Aburii] *Dr. adn.*: M. Amburii *et* Mamburii *etc.* ς Aburii ς *vg.* ‖ 12. retulit *H. Valesius* ‖ 13. A. D. *Sigonius*: ad ‖ 14. duodecim pondo] M: decem pondo duae ς (*cf. Dr.*), duo-

dena pondo *Crev.* ‖ tetrachma Attica] *Bekkerus:* tetracina Attica *etc.* ς tetradrachmûm Atticûm *I. F. Gr.* ‖ 15. duodecim] M: decem ς *cf. Dr.* ‖ trecenta M: quadringenti ς *cf. Dr.* ‖ septingenta] ducenta ς *cf. Dr.* ‖ 17. vicenos quinos] *Aldus:* quinos uicenos ς (*cf. Dr.*) uiginti quinque M. ‖ VI, 1. quibus] M: *om.* ‖ eo decreti M eoque creati *ci.* Wt. ‖ Sp.] M: *om.* ‖ 3. A. D. *Sigonius:* ad *s. om.* (*ad* tertium *v. l. ap. Dr.*) ‖ 5. successorem ipsum] Kr.: successor ipse ς *vg.* successorem se *Dr. adn.* successorem ibi se *ci.* Wt (*de* M *tacetur*) ‖ corrupisse fama attulerat M (*Dr. adn.*, Kr. Wt): con(*s.* cor)ruperat ‖ 6. aspiciebantur] M: conspiciebantur ς prospiciebantur ς *duo* ‖ 8. convivalia alia ludorum] M Ma. 139 *sq.*, *de ipso voc.* ludio *falsus cf. et D. Hal.* II, 71 *et quos l. K. E. Georges ann. ph.* 83, 858: conuiualia ludorum *et* conuiuia alia ludorum *etc.* ς conuiualia ludionum *Lov.* 2 *vg.* ‖ VII, 1. ducenta duodecim pondo] Kr: ducentas duodecim pondo M cc decem duas ς *cf. Dr.* ducentas duodena pondo *Crev.* ducentas duodecim (pondo) *F. L. Lentzius progr. l. p.* 22 *sq.* ‖ argenti — tria (M) Bas. b: ς *ap. Dr.* ‖ tetrachmûm Atticûm] *Bekkerus cf. I. F. Gr. Dr.*, *eosdemque de sqq.* ‖ 2. triplex in equites, et stipendium duplex dedit Ma: triplex in equites: et stipendium duplex in milites dedit *ci. Dr. praeeunte quadamtenus Duk.* et stipendium duplex in pedites dedit, triplex in equites *vg.* ‖ 3. ordinum homines donati M. ‖ 6. L.] Bas. b: Cn. (*cf. Dr.*) ‖ 8. quos] *vg:* quo *libri* ‖ 9. celebritati] *vg.*: cã *Lov.* 3, *om. rell.* ‖ VIII, 2. L. Quinctius (quintius M) — ulteriorem] M: ς *ap. Dr.* ‖ (Hispaniam) ulteriorem *I. F. Gr.* ‖ 3. nobis .. invexit] *cf. Büttnerum obss. p.* 92. ‖ 4. errore] horrore ς *aliquot*, *Sigonius* ‖ et nocturnorum] M: *om.* ‖ 5. coepta sunt] M: coepta ‖ 6. animos mosset [*num* commosset?] et] *scripsi:* animos et *libri*, *excidisse aliquid adnotavit Duk.* animos incendisset et Ma, animos mersisset et *Seyffertus l. l.*, clamores, *I. F. Gr.*, amor, et *Clericus*, amores, *ci.* Wt. ‖ 7. ingenuorum feminarumque] *cf. A. G. Cramerum exc. ad Gell.* IV, *p.* 42. *n.* 87 = *opusc. p.* 114 *n.* 3. ‖ (falsi testes)] Ma: falsi testes *et* et falsi testes ‖ testamentaque *Matth. Roeverus cf. Cramerum l. l.* ‖ 8. audebantur ς Bas. b. ‖ occulebat — poterat] M: *om.* ς; *ex c.* 10 *translata videntur* Wt. ‖ crepitu *ci. Dr.* ‖ VIIII, 1. labes] M *cf. Hofmanum-Peerlkamp ad Hor. c.* III 6, 19: tabes ‖ ea] M: *om.* ‖ 3. et mater] M: mater ‖ 4. adulescentulum] M: adolescentem ‖ 5. non digna] M: nomine digna ς digna ς *unus* ‖ 5. *sq.* etiam — substinebatur] *nisi quod* ebutio *et* appetitusque M: libera huic uni adolescenti animum applicuit; adeo non damnosa famae reique, ut maligne (digne *al.*) praebentibus suis ipsa eum magna ex parte opibus suis sustentaret. *sic aut sic fere omnes* ς; *similia Otto l. l. p.* 46 *sqq.*, *at v.* Wi 31, 183. ‖ iuxta vicinitatem] *cf. Handium Turs.* III, 542 *coll.* 538: iuncta vicinitate *Heerwagenus act. ant.* 1846, 526 *sq.* 529. ‖ aut rei aut Bas. b. ‖ 7. quin] M: iamque ‖ X, 3. quum (?) M: tum ‖ 4. famam] formam famam ς *duo* ‖ 5. enuntiasset] M: nunc(t)iasset ‖ 6. et iam] *edd.*: etiam Mς et etiam ς *duo* ‖ constare] M: consultare ‖ 7. quisque] M: quis *et* qui *etc.* ς *fort.* quisquis Wt. ‖ inferatur] M: inferretur *et* inferetur ‖ possit] M (ς *duo?*): posset ‖ 8. inde] deinde ς *pauci* ‖ XI, 1. sibi] M: se (*cf. Dr.*) ‖ 3. ei — eiectus] M: cur eiectus esset ‖ XII, 2. consularem et consulem] M: et consulem ς *unus* consulemque ς. ‖ 4. in ludo ς *aliquot* ‖ Semelae] *Matth. Aegyptius:* Semeles *aut* Stimulae *I. F. Gr.* Similae *et* Simile *et* simili *et* simul ς *cf. Ov. fast.* VI, 503 (497) *Prellerum myth. R. p.* 286. 717 ‖ Bacchanalium *I. H. Vossius l. l. p.* 288 ‖ 5. pavor] (*Lov.* 3) *vg.*: pallor *et* palor ‖ 6. manu emissa ς *aliquot* ‖ 7. quod] M: quum *et* cum ‖ 8. ac per se fatenti *Mog.*; *de*

ς *h. l. cf. Dr.* ‖ eum — audisset] M: *al.* ς (*v. Dr.*) *Otto l. l. p.* 49 *sq.*, *at v.* Wi 31, 183 *sq.* ‖ XIII, 2. quod] Mς: quo ς *I. F. Gr.* ‖ 3. illam] etiam M eam *ci. Dr.* ‖ 4. optimi in eo ipso meriti] (M) ς *duo*: optime in eo ipso meritae ς optime de eo (eo *om.* Ma.) ipso meritae *Ascensius* Ma. ‖ 5. occulta initia] *cf.* Wt *praef.*; *sed futile est Modii de* M *testimonium* ‖ 5. enuntiaret] M: nunciaret *etc.* ς. ‖ 6. amandarent] M: ablegarent (*cf. Dr.*) ‖ 8. statos] M: statutos *cf. Dr.* ‖ 9. ex] pro ς *nonnulli* ‖ dies] *om.* ς *nonnulli* ‖ 10. in promiscuo] M: inde promiscua (*cf. Dr.*) ‖ 12. sparsis] ς: passis *etc.* ς. ‖ 14. captari] M (*cf.* Wt *praef.*): captare ‖ XIIII, 3 *sq. recte distinxit I. F. Gr.* ‖ inquisita] M: inuestigata ‖ ne] (M?) Bas. b: *om.* ‖ cuiusque] Ma: quisque *libri* quemque *I. F. Gr.* ‖ ei noxae] M: noxae *et* noxiae *etc.* ς. ‖ 5. ullo] M: *om.* ‖ 6. consulibus] M: *om.* ‖ mandant] *sic etiam* M. ‖ indices praemiis invitare] M: illicere (*v. l. ap. Dr.*) praemiis inuitari ‖ iubet M. ‖ 7. edicta mitti] M: emitti (*cf. Dr.*) ‖ 8. ut] M: dum ‖ coierint coniuraverintve] M: coissent coniurassentque (*cf. Dr.*) ‖ 9. viderent *ci. I. F. Gr.* ‖ 10. utque] M (ς *pauci*): utique (*cf. Dr.*, Wt *praef.*) ‖ uti] *v. l.* ς *ap. Dr.*; dati uti *Sigonius* dati *I. F. Gr.* uls et *Crev.* uls *Heus.* ‖ XV, 1. praefari] M: fari ‖ solent] ς *duo*: *om. rell.*, *post* magistratus *add. edd.* ‖ consul, ita] consul tum *Lov.* 3 Postumius (ita?) *Heus.* ‖ 2. Quirites, tam] *Aldus*: quirites M quidem (equidem *al.*) tam ς. ‖ 6. solum] M: modo ‖ strepitibus *ci. Dr.* ‖ ea] M: haec ‖ 8. quod ad multitudinem eorum attinet M: quod (*al.* quos) multitudinem eorum ‖ illico M: *om.* ‖ exterreamini] M: exterreri animos (*cf. Dr.*) ‖ qualesque] M: quales ‖ 9. vigiliis,] *Crev.*: uigiles ‖ strepitibus clamoribusque] M: strepitibusque ‖ 11. eductus] *Gruterus*: edictus *etc.* ς indictus *ci.* Wt. ‖ aliquis .. vocasset] M: aliqui .. uocassent ‖ voluerunt] Mς: noluerunt ς (*I.F.Gr.*) ‖ 13. his *Bauerus* ‖ XVI, 2. quicquid iis (his *Amstelod.* 1633) annis — fraude M: *om.* ‖ 3. necdum] Bas. b: nec ‖ coniurauerunt ς *pauci* ‖ ad Po. Romanum opprimendum M. ‖ ut] (M) Bas. b: *om.* ‖ 5. nostrum Mς *duo* ‖ 6. quoque] (ς *unus?*) Bas. b: quod *et* quidem ‖ 8. vaticinios] M Wt: *v. l. ap. Dr.* ‖ 11. (ea) faciemus *Bauerus* ‖ XVII, 1 *sq. distinxi sec. Crev. Duk.* ‖ 3. neve (*vel* neu) quis reciperet *Bauerus* ‖ 6. M. et C. Atinios] *Sigonius*: m. et l. catinios M M. Catinios *etc.* ς. ‖ 7. data opera] ς: datam operam esse ς data opera est Bas. a. ‖ ad consulem *et* ad cos. ς. ‖ indicio] Mς (Wt *praef.* Ma.): iudicio ς *vg.* ‖ XVIII, 1. multis actiones] (M) Bas. b: multae sanctiones (*vel* santiones) *etc.* ‖ proferre *I. F. Gr.* ‖ 2. respondebant] M: possidebant ‖ 3. praeeunte verba sacerdote] M: *om.* ‖ ullam] ς *I. F. Gr.*: ullam rem ς ulla res M. ‖ aut in alios ς *aliquot* ‖ 8. duceret] *Ascensius*: duceret et ‖ id dimittere] M *test. Mog.*: dimittere ς id omittere Bas. b (M?) ‖ urbanum] M: ut *etc.* ς. ‖ 9. plus quinque] M: plus quam qui (plus qui *unus*) ς. ‖ interessent] M *Voss.*: essent ‖ XVIIII, 4. ut singulis his] M: uti singulis ς *unus* ut in singulis ς uti singula his *I. F. Gr.* ‖ consuli *etc.* ς. ‖ plebis ageret] M: placeret (placere *al.*) ‖ censor ei inscio] *scripsi*: censor licinius M censor ei Bas. b censor ei ullus *vel* censor ei civi Ma. censores ς. ‖ assignaret M: adsignarent ς. ‖ 5. *cf. vv. dd. adn. ap. Dr.* XV, 1, 419 *sqq. ed. Stuttg. Huschkium de privilegio Feceniae Hispalae Gott.* 1822 ‖ 5. capitis deminutio] *Huschkius l. l. p.* 23 *cf. Savinium syst. iur. hod. R.* II, 502 *adn.* d. *Rudorffium de mai. ac min. Latio Berol.* 1860 *p.* 25: datio deminutio (diminutio *al.* Iminutio *unus*) ς (*Göttlingius hist. reip. R. p.* 120. 518) ‖ ita ς. ‖ quasi *etc.*] *cf. Savinium opp. misc.* I, 274 *adn.* 1 *quemque l. Hugonem* ‖ 6 *sq.* ut ita fieret . ea] Bas. b: ut ita fierent, ea M ut ita fierent ea . ς *unus* ut ea fierent . ea *etc.* ς. ‖ 7. permissum est consulibus] M: consuli permissum est *etc.* ς. ‖ XX, 1. Et iam] Etiam ς

pauci Iam *unus* Ita M. ‖ 3. mille trecentos] M: octingentos ‖ 7. undecim] quadraginta M. ‖ 8. nec prius M et prius *ci.* Wt. ‖ XXI, 1. venerunt] M: recitatae sunt ‖ 2. C. Atinius] *Sigonius et sic* §. 6: C. Catinius *etc.* ‖ Oscensi] M: Astensi ς (*v. l. ap. Dr.*) ‖ Astam] *cf. V. Beckerum Viriath. etc. p.* 87: Hastam ς. ‖ 6. provinciam ierat] (M?) Bas. b: prouincia erat ‖ 8. Calagurim] Bas. a: calagurium M Calagurrim *et* Caligurym *etc.* ς. ‖ 9. firmiores] *Harl. vg.*: infirmiores ‖ non fecerit *Harl.* ‖ potitus *edd.* ‖ XXII, 1. ad(*s.* ap)paratos] (M?) *Lov.* 6 Bas. b: decem adparatos ς per dies decem apparatos *Sigonius* ‖ 2. venerunt] M: uenerant ‖ 5. abominantes aruspices arceri *coll. Iul. Obs. c.* 3(56) *p.* 112, 3 *Iahn. ci. Dr.* ‖ XXIII, 2. Afranius] Bas. a: Aranius *et* Arranius ‖ Marcellus ς *nonnulli* Bas. b *I. Gronovius*, Kr. *de rell. ex pal. Tol. erut. p.* 18 ‖ 4. T.] *Mog.*: L. ‖ 5. et is ipse] M: et si ipse ς *unus* et ipse *rell.* ‖ 12. gentem] Bas. b: gentes ‖ 13. sese] M: se (*cf. v. l. ap. Dr.*) ‖ XXIIII, 7. iam Aeni et Maroneae affectari possessionem audierant (M) Bas. b: eum aeni et maroniae affectare possessionem audieret M *test. Mog.*; ς *ap. Dr.* ‖ 8. uenerant *Lov.* 2 *cf. Heus.* ‖ 9. *distinxi sec. Dr.* ‖ erant] qui erant ς *duo* venerant *ci. Crev. Dr.* aderant *ci.* Wt. ‖ narrabant esse Philippi] M: nunciabant philippi esse (*cf. Dr.*) ‖ 14. adventum] Bas. b: aduentu ‖ XXV, 2. (et) gratia *s.* aut gratia *Walchius l. l. p.* 188 *sq.*, *at cf.* Wt. ‖ 3. Philippolis — Eurymenae] Bas. b: *v. l. ap. Dr.* ‖ (eas) *Crev.* ‖ 4. iuris quum [essent], vi Ma. ‖ Aetolis ademisse eas (ea Wt *praef.*)] Bas. b: et odisse ac dimisisse ea M ademisse eas *vg.* ‖ 5. fuissent: et si Bas. b. ‖ 9. in eo auertisse (uertisse *et* aduertisse *al.*) ς inde auertisse ς *unus* iam eo avertisse *ci.* Wt. ‖ 13. ut — esse] M: *post* esse *om.* ‖ tenacem] sternacem *Doujatius*, *Crev.* ‖ *vocc.* non parentem *ad Philippum referenda esse putat Duk.*; (non parentem) *ci. idem*, *Crev.*, *prob. Dobreo* *l. l.* ‖ 16. Gonnos et Condylum .. restituerentur *C. Bursianus mus. phil.* XVI, 416; *de* ς *cf. Dr.* ‖ XXVI, 1. Petram in Pieria] Bas. a: Petram Imperiam *etc.* ‖ 4. deridiculum esse, se] M: ridiculum esse ‖ 7. meram] seram *etc.* ς. ‖ 8. itaque] ita Bas. b. ‖ et iactare] M: *om.* ‖ 12. eos facturos ς. ‖ 14. querantur] (ς *duo?*) Bas. b: querebantur ‖ XXVII, 2. re] M: regem, ut ‖ 4. Po. Romanus] M: *om.* ‖ qui] *I. F. Gr.*: quo ς quod (*Voss.?*) *Mog.* ‖ 6. aut merito] (M?) Bas. b: merito ‖ 7. loco — esse] M: tantum loco praesidium esse regium (*cf. Dr.*) ‖ 10. veterem — postea] (M) Bas. b: ς *ap. Dr.* ‖ XXVIII, 1. Maronitis] *Mog.*: Maronitanis; *sim. infra c.* 34 ‖ 6. (in) mercedem Ma. ‖ 7. prae me tuli *edd. vg.* ‖ 11. Eumenes ad me, tamquam Antiochum, spoliandum *I. F. Gr.* ‖ spoliandum] ad spoliandum ς *unus*, *Dr.* spoliatum *ci.* Wt. ‖ calumniae impudentissimae (M): pecuniae (pecunie, pecc̄ine, plenum *al.*) calumniae impud(prud *al.*)entissimae ς specimen calumniae impudentissimae *edd. vett.*; *al. Otto l. l. p.* 62 *sq.*, *Kaestnerus cf. Heerwagenium act. ant.* 1846, 523 Wt. ‖ in quo maxime et refelli] M: quo maxime repelli ς quo maxime et refelli Bas. b. ‖ 13. apud vos esse velitis] (*Lov.* 6) *Aldus*: apud uos esse uelletis M esse apud uos uelitis ς (*cf. Dr.*) ‖ refert] *Ascensius*: referte (referre *duo*) ‖ XXVIIII, 1. aliquantulum ς. ‖ eae] *om.* ς. ‖ 2. in] *om.* ς *unus* ‖ integro] (M) Bas. b: integrum ς. ‖ remanerent ς *nonnulli* ‖ 3. causae] res ς. ‖ 4. proconsul] *cf. Duk.*: propraetor *I. Perizonius* (*du Rieu de gent. Fab. p.* 231 *sq.*) ‖ 7. decem] M: quinque ‖ illaturum Bas. b (M?) ‖ 9. (inde) *Crev.* ‖ XXX, 1. progressi — gerere] M: progressi sunt, communi animo consilioque rem gerere ς *unus* progressi, communi animo consilioque rem gesserunt *rell.* ‖ 2. Dipone] ς: *al.* ς *ap. Dr.* Hippone *Mog.* ‖ 5. derelicta] M: relicta ‖ quieti stativis] *Lov.* 2 (Ma.): quietis hi statiuis (*i. e.* histatiuis = statiuis), *non* quietis his statiuis, M

quieti his (iis Ma.) stativis *Dr.* (Ma.) quieti isdem stativis *Seyffertus l. l.* quietis in stativis *ci.* Wt. ‖ 7. et] *om.* ς *plerique* ‖ 8. duodecim millia passuum M: profecti duodecim (XI *unus*) millia (milliaria *unus*) ‖ 10. exercitum ς *pauci* ‖ 12. totius exercitus] M: toto exercitu ‖ 12. locatae] (M? *Lov.* 6) Bas. b: locata ‖ XXXI, 2. praelium M: pugna *aut ante aut post* fuit ‖ inflatis] M: ferocibus ‖ 3. et usque] M: sed (sic *unus*) ‖ 5. eius] M: huius ‖ 6. paullum ς *plerique* ‖ 7. suis] *fort.* sociis *Heus., qui cf.* ‖ 10. ex] M: *om.* ‖ sustineri] ς *duo I. Perizonius*: sustinere (*al. ad h. l. v. ap. Dr.*) ‖ 11. et coacti ς *unus* coactique Bas. b. ‖ 14. duo] tria *Mog.* (M?) ‖ 18. fibulis] *Mog.* (M?): fistulis ‖ XXXII, 2. Macram fluvium] ς (*Pal.* 2): fluuium macras M Meras fluuium *etc.* ς *v. Dr.* ‖ 3. antiquam] *montis nomen in h. v. latere censet* Wt; *interisse videbatur Cluverio* ‖ 8. repulsis *I. F. Gr.* Ma. 605 *n.* ‖ 10. volitando] *cf.* Wt: volitare *vel* volitabat *Dr.* volitans *Rupertius* ‖ clamitantibus] M: clamantibus ‖ 11. prius se *edd.* ‖ 13. vi Claudiana] (M?) Bas. b: ut Claudiana *etc.* ς. ‖ 14. *cf. v. l. ap. Dr.* ‖ XXXIII, 1. insequentis] M: *om.* ‖ quum (?) M: *om.*; *rel. h. l. v. l. ap. Dr.* ‖ renuntiassent] M: renunt(*s.* c)iauerunt ς renunciauerint *unus* ‖ 3. in Macedoniam et in Graeciam ς. ‖ XXXIIII, 1. effundit] M (ς *pauci*): effudit ‖ 3. (id), *ex* fecit *sc. ortum, probabiliter* Ma. ipse *Seyffertus l. l. p.* 829 *sq.* ‖ abnuebat] M: abnuerat ‖ 4. scituros] M: scitu (scitur *etc. al.*) ‖ si percunctarentur ς percunctaretur ς si percunctaretur ς. ‖ 6. evidentem] M (ς *duo*): eminentem ‖ 7. si utique] quem utique si M eum utique si *ci.* Wt; *fort.* Casandrum Maroneae fuisse, quem utique si ‖ utique, si uellent, missurum ς *unus* se, si utique uellent, missurum *tres* ‖ 8. eam rem pertinere] M: ea pertinerent ‖ regione] M: regni (regi *unus*) ‖ XXXV, 2. dubius] (M) *ut vid.*: dubius quidem *et* dubius qui dum ‖ quia tamen] M? *Mog.*: quia (quid *unus*) ‖ 4. re ipsa] M: retro ς *om.* ς. ‖ uno] M: *om.* ‖ 6. usos; nunc] *edd.*: usos tunc ς *unus* ausos tunc *rell.* ‖ 8. referri M referretur ς *unus* refertur *nonnulli*; referri nominatim [iubentium] *ci.* Wt. ‖ XXXVI, 1. quam non] M (*Harl.?*): quod nunquam *et* nunquam *et* quod non *etc.* ς. ‖ 2. Alcibiadem *codd. RB Prisc.* VII, 16 *p.* 738 *P.* ‖ 3. Compasium] *Crev. Dr.*: conflictum ‖ 4. nec] M (Wt *praef.*): ne in ‖ 8. Q. Caecilium] p. sulpitium M *cf. Dr.* ‖ a te] quae a te ς *aliquot cf. Otto l. l. p.* 61 ‖ credam] Bas. a: credebam ‖ 15. ex] M: in ‖ erant: quod Bas. b. ‖ XXXVII, 5. veluti cicatrices] M: notae ‖ 6. ego — suas ademisse] (M) Bas. b: nego antiquas Lacedaemoniis leges tyrannos (*s.* nos) ademisse *rel. om.* ς (*v. l. ap. Dr.*) ‖ 8. ut] M: *om.* ‖ indignari] M: uīdicari *etc.* ς. ‖ 9. sociorum] M: *om.* ‖ 12. et muros ς *pauci* at muros *ci. Dr.* ‖ urbes agros ς *duo* urbem et agros *et* urbem agrosque *et* urbes agrosque ς *singuli* sed urbem, sed agros *ci. Dr.* ‖ 14. et, si non oportet, non] *cf. Dr. Walchium l. l. p.* 217; *num* et, [et] si (non) oportet, non? ‖ 15. Achaici *I. F. Gr.* ‖ 17. et veremur] ς *pauci* Bas. b: ueremur ‖ 20. metum iniecit] M: metu iniecto (*cf. Dr.*) ‖ XXXVIII, 1. provinciis] M: comitiis ‖ est] esset *edd.* ‖ 3. (Hispaniam) ulteriorem *I. F. Gr.* ‖ 9. deportandos] M: reportandos ‖ 10. ut praetores *etc.*] *cf. Heus.* (Wt *praef.*) ‖ trecentos] M: quadringentos ‖ 11. eos in] *I. F. Gr.* (Ma.): eas ‖ quattuor] *cf. Crev.* (*Heus.* Ma. Wt.) ‖ discripsissent] *scripsi*: descripsissent ‖ quod] quo Ma. ‖ quina] M (ς *unus?*): quinque ‖ trecenti ς *duo* ‖ esset] (ς *unus?*) *Aldus*: essent ‖ XXXVIIII, 2. petebat *ci.* Wt. ‖ flamine] (M? ς *duo?*) Bas. b: flamine Diale ‖ 6. ad eos] *fort.* de eo *Crev.* ‖ 8. quidem se quod] quod se ς *duo* quidem se *unus* ‖ 13. ipsis *I. F. Gr.* ‖ XXXX, 1. de re et] decreto et ς *fort.* de re erat, et *ci. Duk.* ‖ 2. L. Furius] M. Furius ‖ 4. fuisse] M: *om.* ‖ 5. uersabile ς *plerique* ‖ 6. et idem] et id ς *duo* idem Bas. b. ‖ 7.

is] M: ista (*cf. Dr.*) ‖ vigetque] vivetque *T. Faber* ‖ 9. eas ipse exercuit *idem* ‖ 10. a] *om.* Bas. b. ‖ 12. nonagesimo] octogesimo *Sigonius; at cf. Dr.* ‖ XXXXI, 1. prensantem] *Lipsius:* praesentem (presentem *et* pntem *al.*) ς petentem ς. ‖ consenserantque] (M?) Bas. b: coierant *etc.* ς (*Lips. I. F. Gr.*) coierantque *vg.* ‖ praeter] (M?) Bas. b: apud praetorem *et* a populo *etc.* ς autem praeter *I. F. Gr.* propalam praeter *Lipsius* ‖ deiiciendum honore ς(*Lov.* 2) Bas. b: deiiciendum honore eum *edd. vett.* deiiciendum honorem *etc.* ς. ‖ 2. etiam] *om.* ς *duo* ‖ 6. *immo* propraetor *et sic I. Perizonius* ‖ cum omni (*duo* omni *unus*) exsecutus est cura ς. ‖ 7. aut citati] M: citati *etc.* ς. ‖ XXXXII, 1. fuerant, et] fuerunt Bas. b. ‖ et citerior] (M) Bas. b: in citeriore ‖ 3. octoginta tres] M: LXXIII *etc.* ‖ XII. M. (*aut* duodecim *test. Mog.*) M: decem (decem millia *unus*) ‖ 4. praelatum] M: translatum ‖ 6. motis ex *et* moti e ς *singuli* motis *Curio* ‖ 9. amatori iactaret] M: amator ei uenditaret *et sim.* ς amatori venditaret *Gruterus* ‖ XXXXIII, 1. et libidine et crudelitate] *Aldus*: et libidini et crudelitati M *cf.* Wt libidine et crudelitate ς. ‖ 2. deperierat M deperibat *ci.* Wt. ‖ 3. feriri *I. F. Gr.* ‖ illis miseris] (M): damnatis ‖ 4. sive eo — atrox] M: atrox siue eo modo quo censor obicit siue ut Valerius tradit commissum est ‖ 5. quintio M: *om.* ‖ XXXXIIII, 1. Asiageni] *cf. Bernays üb. d. Chronik d. Sulp. Sev. p.* 62 *sq.: v. l. ap. Dr.* ‖ 2. ferre ς *unus* deferre *I. F. Gr.* ‖ referre [x — *i. e. deciens* — pluris] *Huschkius Serv. Tull. p.* 506 *cf. Mommsenium d. röm. Tribus p.* 21. 28 ‖ iuratores iussi] Kr. *cf. Mommsenium l. l. p.* 21 *Beckerum ant. R.* II, 2, 202 *Ritschelium prolegg. in Plaut. p.* XX *F. L. Lentzium l. l. p.* 23: iuratores (uiatores *al.*) iussit ς viatores iussi Bas. b iuratos iussit *I. F. Gr.* curatores iussi *Heus.* ‖ 3. decies] *Sigonius*: decem *vel* x ‖ 5. detergendasque (detergendas?)] (M): ς *ap. Dr.* ‖ 5. decreto ('*imo* decreta' Kr.) in eam rem pecunia] M: pecunia decreta ‖ 6. et, ut iter populo esset, viam *Duk.* ‖ XXXXV, 2. Cn. Sicinius] *sic* Cn. Sicinio ς *plerique* §. 5: Cn. Sulpicius *etc.* ‖ 8. comitia auguris creandi habita, *post* auguris subficiendi *om. Mog.; de h. l. cf. Duk., Dr., Heus., Marquardtium ant. R.* II, 3 *n.* 561 *quosq. l.* ‖ Lentuli] M: *om.* ‖ XXXXVI, 1 *sq.* est cooptatus — creatus] M: maximus est creatus ‖ visceratio data] (M) Bas. b: uisceratione data ς uisceratione data ludos fecit ς *unus cf. Dr.* ‖ 2. centum viginti] LXX (*pro* CXX) *Lipsius* ‖ 4. post, quum M: post, quam *et* posteaquam ‖ conserenasset *fort. recte* M; ς *v. l. ap. Dr.* ‖ 8. deflendae] defendendae M. ‖ XXXXVII, 1–3. *recte distinxit* Ma. ‖ 2. aut gratiam ς *plerique* ‖ 3. docere dilucide] M: dilucide dicere ‖ 5. doceret] diceret ς *aliquot plerumque deterioris lect. testes; at* ἔφασκεν *Pol.* XXIIII, 2 *p.* 969, 18 *Bk.* ‖ 9. credendum esset ς *nonnulli; om. duo, qui* §. 4 *perperam om.* responsa, *coll. Pol. l. l. lin.* 28 *sqq. del.* Ma. ‖ 10. populi Romani ς. ‖ XXXXVIII, 2. parvulae] M: paruae ‖ 2 *sq.* continerent, hae (II *id est* duae?) erant: Vtrum .. occiderant, certabatur, et utrum *interpunctione edd. vett. revocata* Ma. ‖ 4. restitui] '*vel intellige vel adde* damnatos' *Crev.* ‖ placuit] M (ς *unus?*): placet *et* placeret *etc.* ‖ 5. Messenii desciverant] M: Messene desciuerat ‖ XXXXVIIII, 1. Coronen] Bas. b: Coronam *et* Coroneam; *post hoc voc.* profectus *add. Lugd.* 1553, *vg.* ‖ profectus atque ibi] *ut aliquo modo lacuna expleretur h. l. addidi: lac. notam add.* Wt *cf. praef.* in via, *Heus.* ‖ 3. electos] M ς *unus*: lectos ‖ 8. clauserat .. turba] (M?) Bas. b: clauserant .. turbae *et* clauserant .. turba *etc.* ς. ‖ dum .. videtur *aut* quum .. videretur *Crev.* ‖ 9. aeque] *Walchius l. l. p.* 102 *cf. Büttnerum l. l. p.* 92 *sq.*: atque ‖ 10. maxima exclusa] M: maxima clausa *etc.* ‖ eo] M: *om.* ‖ 12. inde abducto eo] *Dr.* inde adducto eo M abducto ς *I. F. Gr.* adducto ς. ‖ L, 6. sed defectio-

nis] M *test. Mog.*: sed factionis ς defectionis (M?) ς Bas. b at defectionis *ci. Dr.* ‖ ambigebatur] M (ς *duo?*): ambigebant ‖ 8. exhausto] M *Lov.* 2: hausto (*cf. Dr.*) ‖ 11. duarum] (M? *Lov.* 4?) Bas. b: duabus ς *unus* duobus *rell.* duobus duarum *ci.* Wt. ‖ LI, 3. ut gratificaretur] (M?) Bas. b: gratificaretur ς gratificaturus *ci.* Wt. ‖ 4. inexpiabile] (*Lov.* 6?) *Ascensius:* inexplicabile ‖ fretus] M: confisus ‖ 5. et ex] (M? ς *duo*) Bas. b: ex ‖ 6. vestigari] M: inuestigari ‖ 7. postquam est nuntiatum] *Aldus:* postquam nuntiatum M postquam est enunciatum *etc.* ς. ‖ 9. et liberemus *Sigonius* ‖ inquit] *om.* ς *plerique* ‖ 11. horum patres] M: patres eorum ‖ LII, 1. L. Valerio L. Valerium principem senatus ipsum] *scripsi:* L. Valerio principem senatus ipsum ς *duo* L. Valerio ipsum censorem *tres* L. Valerio censorem ipsum *unus* L. Valerio principem senatus ipsum censorem *tres etc.* L. Valerio, principem senatus ipsum L. Valerium censorem *edd.* ‖ duobus] *om. Lov.* 3; *immo* tribus *et sic Manutius*, *Sigonius* ‖ 4. in — plebis] (M) Bas. b: *v.* ς *ap. Dr.* ‖ A. D. *Sigonius:* ad ‖ 6. ita et] ita (M)? *cf. Dr.* ‖ LIII, 4. ad hoc] M: ac *et* at *et* et ‖ 6. aiebat] M: censebat ‖ 11. illis] aliis M Wt. ‖ 11 *sq.* praeberet. etiam avertendos] *etsi* praeberet *non enotatum est*, M: praeberet praeuertendos etiam *aut* praeuertendos etiam *etc.* ς. ‖ 14 *sqq. de h. l. interpungendo cf. I. Perizonius Dr. Heus.* ‖ LIIII, 1. Dum haec] (M?) Bas. b: Haec dum ς *duo* Haec *rell.* ‖ 8. agerentve Bas. b. ‖ 10. fecisse recte] M: recte gessisse ‖ venerint] M: uenirent ‖ 12. fore qui] *libri* (Ma.): fore quam qui (ς *duo?*) *Sigonius* ‖ 13. Purpurio] M: *om.* ‖ LV, 2. sint] ς *unus*, *edd. vett.* (*Crev.*): sunt ‖ dimiserint] M: dimiserunt ς *unus* dimisissent *rell.* ‖ 4. et] dona ς *unus* ut *ci.* Wt. ‖ et] ita M Wt *in praef.*, *ni potius exciderit adverbium ad* exceperunt *referendum* ‖ 5. haud *add.* Ma.: *om.* ‖ Aquileia] M: *om.* ‖ 7. in agro] (*Lov.* 6?) Bas. b: in agrum (*cf. Dr.*) ‖ 9. (Labeo) *aut* Buteo *du Rieu de gent. Fab. p.* 372 ‖ Ti] t. M (ς?) ‖ Gracchus] M *om.* ‖ in — decem] M: iugera in singulos data ς iugera trina in singulos data *et* iugera in singulos data trina ς *singuli* ‖ LVI, 1. proconsul] *om.* ς *duo* propraetor *Aldus* ‖ 2. ulterior] *Glareanus*: citerior ‖ 2. proconsul] *om.* ς *duo*, propraetor *Aldus* ‖ 3. ex istria reuocatus m. marcellus M: Marcellus ex Istria reuocatus (*cf. Dr.*) ‖ 6. sanguinem ς *unus Iul. Obseq. ed. Ald.* 4 (59) sanguine quem ς *unus* ‖ ara ς *aliquot*, *Iul. Obseq. l. l. cf. du Rieu l. l. p.* 370 *sq.*

Lm. XXXX *in periocha* nobilissimum *Naz.*; *cf. de h. l. Dr.* ‖ inter quae] inter quem *Naz.* ς. ‖ affectati Bas. b: ad(*s.* af)fectationem *Naz.* ς affectatione *et* affectionem ς. ‖ primus *Naz.* ς. ‖ pleraque] *O. Iahnius*: plura quae (*cf. Dr.*) ‖ . ex] et ex ς. ‖ de] ς *unus*, *Duk.*: et de ‖ I, 1. urbana M.] *edd.*: urbana ‖ 5. octingenti] trecenti M D. ς *unus* ‖ II, 2. posticis parietibus] M: posticis partibus *al.* ς. ‖ 4. et a] et ς (*Pall.*) *I. F. Gr. Dr.* ‖ aedem ... (aedem Iovis *Heus.*), item aedem Apollinis *Dr.* ‖ Caietae] ς *Iul. Obs. c.* 5 *Dr. cf.* Wt *praef.*: ac Caietae ς (*Voss.*) *I. F. Gr.*; *al.* ς *ap. Dr.* ‖ sacrificatum est] M Bas. b: sacrificatum ‖ 5. A.] M: *om.* ‖ 6. primae *Crev. Heus.* ‖ III, 1. eum] (M?) Bas. b: *om.* ‖ 6. his] huius ς hinc *A. Perizonius* ‖ IIII, 4. cuidam] ς: eiusdem ς. ‖ Aenianum] M: *om.* ς Aeneatum *Sigonius* Aeniatium *ci.* Wt. ‖ libidini] *Sigonius:* libidinis *libri* libidinibus *ci. Dr.* ‖ 8. Athenas] M: Atheneo *al.* ς. ‖ 9. Aeniam *Mog.* ‖ 10. in Thessalonicam] Thessalonicam *I. F. Gr.* ‖ 11. retrahendam *I. Perizonius*; *de* ς *cf. Dr.* ‖ 12. deos ut ferrent opem] M: opem ut ferrent ς opem ut dii ferrent *et* opem dii ut ferrent ς *singuli* ‖ V, 1. liberosque eius ς *pauci cf.* Wt. ‖ 2. et dignitatem] dignitatemque (M?) Bas. b. ‖ 5. incauti — iuvenis] M: incautius *al.* ς. ‖ sese] *Prisc.* VII, 16 *p.* 738 *P.*: se ‖ 6. agenda] (M?) Bas. b: *om.* ‖ 7. rem] Wl I, 20 *cf.* II, 10 *n.* 6 t

(*Otto l. l. p.* 42 *sq.*): spem *libri* spretionem *edd. vett.* speciem *Sigonius* contemptionem *aut* mentionem *I. F. Gr.* despectionem *Crev.*, *Ruhnkenius* (*mnemos.* III, 59) ‖ singulos] (M) Bas. b: in singulos ‖ 9. Perseum] *Prisc. l. l.*, *Lov.* 3: Persea ‖ 10. redierant] (*Voss.*) *vg.*: redierunt ‖ forte quos *ci.* Wt (*Kochius l. l.* II, 17) ‖ 11. in fraude *aut* a fraude *I. F. Gr.* ‖ 12. certe — cuius] (M): ς *ap. Dr.* ‖ 13. habituros esse aiunt] (M): habituros esse *et* rentur habituros esse ‖ dederint *Crev.* ‖ VI, 1. caput — praecisae et (prior *add.* Bas. b) pars ad dexteram cum extis M: dextra *s.* dextera ς prior hostiae pars dextra *edd. vett.* (*Lov.* 6 *m.* 2); *distinxi sec. Dr. adn.* ‖ 4. esset] fuisset (ς *pauci*) *vg.* ‖ 6. dimicaretur — vulnera] M: *om.* ‖ rudibus] *I.F.Gr.*: sudibus (*et* subidus *al.*) ς. ‖ VII, 2. hilaritas] M (*Voss.?*): *om.* ‖ iuvenalis] Mς: iuuenilis ς. ‖ 7. praecucurrit] M: praecurrit (percurrit *unus*) ‖ (nuncians) *Crev.* ‖ 8. infamandae] *libri*, Wt *praef.*: tamen infamandae *edd.* ‖ VIII, 1. quum ς? *Ascensius*: quam *et* quod ‖ potetas patris] ς *perpauci*: patris potestas *et* patris tempus *singuli* patris *rell.* ‖ 2. (cui) *I. F. Gr.* ‖ eum] *om.* ς *pauci*, *I. F. Gr.* (*cf. Dr.*) ‖ de lucro tibi] *I. F. Gr.*: de lucro pater *Sigonius* de ludicro tibi ς *fere omnes* de ludicro ter ς. ‖ scito] *Curio*: scio ‖ 4. expertes] *et* expertis ς: expertos Mς. ‖ iuvenalium] M: *om.* ‖ 7. commissi] M: admissi ‖ 11. earum *aut in sqq.* qui se *T. Faber* ‖ se stirpemque] M: stirpem ‖ 14. a perquam] *Seyffertus l. l. p.* 832: a quam *libri* ab tam Ma. ‖ 16. similisque — potuit] M: ς *ap. Dr.* ‖ 17. crevistis] M: petitis (petistis *unus*) ‖ 18. nec fratrem] M: *om.* ‖ nihil sancti — regni] (M): ς *ap. Dr.* ‖ 19. quicquid aut M: quid ‖ VIIII, 1. et eadem] Bas. b (M?): eadem M *test. Mog.* eiusdem (eisdem *unus*) ς. 4. sit] *add. edd.* ‖ 6. licet *I. F. Gr.* ‖ 7. per (*aut* per ego), te, patrium nomen, *I. F. Gr.* ‖ 8. (in) vicem *Seyffertus l. l.* ‖ vitam] *add.*, '*nisi* ritu, more, modo *aut simile mavis*,' *Dobree l. l.*: *om. libri*; animis *vel hic vel ante* vivimus *add.* Ma. ‖ Macedonum *Duk.* ‖ 9. resistit ς. ‖ 11. nihil mihi] *s.* mihi nihil Wt: nihil ‖ periculi] *I. F. Gr.*: periculum *libri* periculi mi *aut* periculi mihi *I. Gr.* ‖ fuisse] fuisse mihi ς *duo* ‖ rudibus] *I. F. Gr.*: sudibus ‖ 12. quid ut inimicus ς *plerique* quid tu inimicus *ci.* Wt. ‖ venientem] M: *om.* ‖ 13. argumenta *Kochius l. l.* ‖ 14. quid enim neget? se *I. F. Gr.* ‖ X, 1. et dispice Bas. b. ‖ incesse] *A. Rubenius*: hinc esse ς *aliquot* huic esse ς *plerique* his incesse *Crev. Heus.* tu incesse *Walchius l. l.* 104 *sq.* ‖ 6. sed si] si (ς?) Bas. b. ‖ ne ea] *I. F. Gr.*: nec ea (*al. Harl. v. Dr.*) ‖ 7. quid — ferrum?] M: *om.* ‖ assumserunt *s.* adsumserunt *etc.* (ς) *Aldus*: sumserunt ς. ‖ 8. regi et patri] M: ς *ap. Dr.*, *cf.* Wt *praef.* ‖ 10. gaudent] M: gaudebant ‖ XI, 1. et cum — Macedonum?] M: ς *ap. Dr.* ‖ legatis ex primoribus *ci. Dr.* ‖ 2. rerum] M: *om.* ‖ iste et magister *etc.* ς iste est magister *I. Gr.* ‖ te] *om.* ς *plerique* ‖ concocta] Mς (*cf.* Kr. *lib.* XXXIII *p.* 225 *sq.*): concreta ς coacta ς *unus* cocta *ci. Duk. Dr.* concepta *edd. vett.* ‖ 6. ut ipse me uult esse M (Wt *praef.*) et ipse me vult esse *ci. Dr.* ‖ 8. tollatur — ulciscatur] (M) Bas. b, *nisi quod uncos om.*: ς *ap. Dr.* ‖ (filio) solus (orbatus)] Ma: filio solus orbatus *libri* filio orbatus, solus *vel* solus, filio orbatus *Duk.* ‖ quam filii necem ulciscetur *I.F.Gr.* ‖ XII, 2. diu fuit silentium] M: silentium fuit ‖ 4. colloquia *Ven.* 1495: col(*vel* con)loquens *libri cf.* Wt. ‖ insidietur ultro, mihi *I. F. Gr. cf. Dr.* ‖ 7. meorum] M: *om.* ‖ 9. regnique — patris] M: *post* patris *om.* ‖ me ante (me)] Ma: meae ante me M me ς ante me *I. F. Gr.* iam ante me *ci.* Wt. ‖ 10. si illa separata ab hac] Bas. b: si illa separata ac M si illa separata hoc Wt (*cf.* Ma.) si (*om. unus*, sed *unus*) illa criminosa ac (ac *om. nonnulli*) ς nisi illa separata ab hac *Dr. Heus.* ‖ hodieque eam *I. F. Gr.* ‖ eam aut] M: iam aut (aut iam *unus*) ‖ 11. per se quaereretur] Ma.

(*cf. phil.* XV, 553 XVI, 571): persequeretur Mς (*cf. Dr.*) perspiceretur *edd.* ‖ utrum ego tibi, an tu ipse mihi *Röellius* ‖ ipse] M: *om.* ς prius *ci.* Wt. ‖ 17. virtute] *cf. Walchium p.* 217 *sq.*: auctoritate *Crev.* nutu Ma. hortatu *Seyffertus l. l.* ‖ me] ς *Ascensius*: mea ς. ‖ 18. Macedonum poene omnium iudicia ac Deorum hominumque *T. Faber* ‖ poene (?) omnium deorum hominumque M: ac deorum pene omniumque ς *plerique; al. ap. Dr.* ‖ crediderim] Ma.: crediderit ‖ 19. idem] ideo ς *duo* dein *I. F. Gr.* ‖ in] *del. I. F. Gr.* ‖ insimulas ς *plerique* ‖ XIII, 1. *post* contulit *vocc.* et quidem — diem (*sic pro* die) *ex* §. *sq. transfert* Ma. ‖ 2. accincti M: cincti ‖ 3. regîs] regii iuvenes *Kochius l. l.* ‖ soli tua tegentes] (M?) Bas. b: ς *ap. Dr.* ‖ 8. eo die] M: eo ς eodem die Ma. ‖ 9. vitasse *et* vitaturum Ma. ‖ XIIII, 2. illo] M: illic *et* illi *et* ille *et* illum ς. ‖ gaudio] Bas. b: odio M *test. Mog.* ς (*cf.* Ma. 362 *n.* 1.) ‖ 4. milites] *fort.* comites *I. F. Gr.* ‖ 5. nihil arguo] (M? *Voss.?*) Bas b: neque arguo ‖ 6. si] M: *om.* ‖ sciam M; *al. ap. Dr.*, Wt. ‖ te fateri] (M?) Bas. b: *om.* ‖ 7. an] num *ci.* Wt. ‖ convictis] M: uictis ‖ 8. (. et) sui .. (dicunt) *I. F. Gr.* (*cf. Bauerum*) at sui .. dicunt *Ruperti* ei sui .. dicunt Ma. ‖ 9. sui facti] M: sui *al.* ς. ‖ 10. tuum] tum M. ‖ 11. — ut .. adgrederentur? — [quum tamen inscio me armati ad te traherentur;] *Heus.* ‖ fuerunt] *Bauerus* (Ma. *cf. op. ac. alt.* 228 *sq.* Wt): fuerint ‖ XV, 1. dolet *ci. Dr.* ‖ invidia] ς *plerique cf. Dr.* Ma.: inuidiam ‖ 2. regni ut tui *aut* in regno tui *I. F. Gr.* (regni) tui Ma. ‖ fit] (M?) Bas. b: fuit ‖ 4. ut te patre ς *duo non improb. I. F. Gr. pr. not. ed. al.* ut indignus tibi, pater, *ci. I. F. Gr.* ut indignus eo patri, *I. Perizonius; al. ci. Bauerus*, Wt; ut indignus te, patre *Walchius p.* 119 *sq.*, *at cf. Büttnerum l. l. p.* 93 *sq.* ‖ ut indignus, te patre indignus, omnibus *Heus.* ‖ indignus omnibus *Schelius* indignus maioribus *I. F. Gr.* (Ma.) indignus bonis omnibus Wt *praef.* (indignus) omnibus Ma. ‖ non cedendi — modestia] ς *nonnulli Dr. in adn.*, Ma.: non cedendo .. modestia ς *plerique* non cedendo .., non modestia *vg.* ‖ 8. tantum — coepit] M: *om.* ‖ 9. si quid — pater] M: *ante* si quid *om.* ‖ 10. meo .] Ma.: . in eo (eo *nonnulli*, sed *unus*) *libri* (in eo) *Crev.*. nunc *Bauerus* (Wt.) ‖ 11. comessationibus M comissationibus (*Lov.* 2): comissatione ‖ semisomnis ς *aliquot* ‖ 14. momento illo horae] M: illo momento ‖ 15. caritate a fratre maiore] (M?: '*antiqua lectio*') Bas. b: a fratre caritate *al.* ς a fratre maiore M *test. Mog.* a fratre amore Wt. ‖ 16. sanguinem meum] *Lov.* 2 *in mg.*, *Dr. adn.*, Ma.: sanguinem meum eo *etc.* ς sanguine meo ς *vg.* ‖ XVI, 2. vitam ac mores *Duk.* ‖ 3. nimiam] *edd.*: nimium ‖ maxime] mox Ma. mox maximum *Seyffertus l. l. p.* 832 *sq.* ‖ 6. quid — decernere] *Mead.* 2 *in mg.*, *edd.*: *om.* ‖ placere, nisi per deditionem Ligures recipi; et] Ma.: placere (*sic Gaertn.; de* M *cf.* Ma.) si per deditionem ligures recipiet (reciperet *I. F. Gr.* recipiat *Bekkerus*) M *Gaertn.* placerent si per deditionem Ligures recipi et ς *duo; al. ap. Dr.* ‖ atque] Itaque *Sigonius* ‖ consules] *Glareanus, Sigonius, I. F. Gr.*: consulem ‖ remitti *I. F. Gr.* ‖ 7. quam et] et quam is *Heus. cf. Sigonii et Duk. adn.* ‖ ab A. Terentio] Ma. *cf.* Wt: a Terentio ‖ propraetoris *Aldus* ‖ 8. Vrbicuam] *Ascensius*, *vg.*: ς *ap. Dr.* ‖ dura] dubia *I. F. Gr.* ‖ facta ς. ‖ victi perseverantia Fulvii, quod] ς Bas. b: uicit perseuerantia fuluius quod M vicit perseverantia Fulvii, qui *I. F. Gr.* ‖ 10. P.] *om.* ς *duo*, *Dr. adn.* ‖ exercitus] exercitum M. ‖ 11. IX millia CCCXX auri LXXX pondo et duae coronae aureae pondo LXVII M: novem millia trecenta viginti: auri octoginta pondo et duo (*sic* ς *nonnulli;* LXXX duo *ed. princ.* LXXXII *edd. vett.*), coronae aureae pondo sexaginta septem (pondo LXVII *ed. princ.*) *ci. Dr.*, *apud quem v.* ς. ‖ octoginta duo pondo et coronae aureae (pondo) sexaginta septem *F. L. Lentzius l. l.*

p. 23. ‖ XVII, 4. quod] *ς pauci:* quod more *ς plerique* (*cf. Dr.*) quod primo *edd. vg.* ‖ se uenisset *ς duo* (*Lov.* 4 *Mead.* 2) ‖ 5. suos] M: *om.* ‖ 6. integram] in integrum M. ‖ XVIII, 1. Lentulus] *immo* Cethegus *et sic Sigonius*; *at cf. Val. Max.* II, 5, 1 *ibique Kempfii adn. et V. Köhlerum l. l. p.* 72. ‖ 2. 3. Ti.] *Voss.* §. 2, *Sigonius:* T. *libri* C. *Pighius, Gruterus* ‖ Rusca] *Wexius mus. phil.* III, 1845, 283 *sq. cf. Cic. de or.* II, §. 261: Pusca *ς plerique* Pisca *unus*, *om. duo* Posca *vg.* ‖ 5. consulibus, quae] (M?) Bas. b: consulibus *s. coss. ς* (consulibus ut *unus*) consules *Aldus* ‖ — quina .. equites — ... octingenti (octingentos *libri*) equites *Crev.* — quina .. equites — et quina dena millia .., octingeni equites *Dr. adn.* ‖ 6. habebant *vel* habuerant *mavult Dr.* ‖ 8. inde dextram] Wt: in dextram *libri* dextram *I. F. Gr.* ‖ XVIIII, 2. Lanuvii et *ci.* Wt. ‖ 3. funeribus] *praeeunte quadamtenus* Wt Ma: tunc ‖ 6. placuisset scribi] M: ire (scire *unus*) placuisset *ς*. ‖ 8. (militum) *I. F. Gr.* ‖ 10. L.] *Aldus:* T. (Ti. *unus*) ‖ propraetorem *I. Perizonius* ‖ 11. legem] *ς*: leges M*ς*. ‖ senatus — XX, 1. senatum M: *de ς cf. Dr.* ‖ regum introduxerunt prima M; *al. ap. Dr.* ‖ 5. fraterni sceleris (*Lov.* 2) Bas. a. ‖ cum] cuius *I. F. Gr.* ‖ 6. nec huius *et* ne huius *ς* (*de sqq. cf. Dr.*) ne eius *Kochius l. l.* ‖ animum] *om. ς unus*; patris animum *duo*; animum eius *Kochius* ‖ XXI, 3. viam exercitui nullam] M: exercitui uima *et* exercitui uiam non *etc.* ‖ per difficillimum] *libri, edd. vett.* (Ma. *cf. de Q. Asc. Ped. p.* 146 *sq. n.* 9): perdifficillimum *Aldus* per difficillima *I. F. Gr.* ‖ 5. cum] *vel* quum *post* secum *al. collocant, om. al. ς, ante* in *vg.* ‖ 6. subsidii spem *Kochius l. l. p.* 17 *sq.* ‖ 7. consultarent *ς unus* Wt; *al. ap. Dr.* ‖ 8. tum] (*Lov.* 3) Bas. a: tutum *ς* (tutum) Wt. ‖ XXII, 1. tertio] postero *Sigonius, at v. Crev. Duk.* ‖ 4. altis locis est] Ma. *v. ad Cic. de fin. p.* 537 *sq.* Wt: aliis locis esset ‖ 7. qua triduo] *I. F. Gr.*: quatriduo ‖ 11. passim per uillas M; *intercidisse aliquid censet* Wt. ‖ uastarunt *ς nonnulli* ‖ XXIII, 6. praemeditati *ς duo I. F. Gr.* ‖ in Macedoniam M *ς* (*om. ς unus*) ‖ XXIIII, 1. accusavit Perseus. fuga — arguebatur] (M) Bas. b: accusauit fuga per Paeoniam praeparata . arguebant (arguebantur *duo*) *ς plerique*; *al. ap. Dr.* ‖ 3. Aestraeum *Glareanus* Astraeam *Dr. adn.* ‖ Amphipolin] M Amphipolim *Prisc.* VII, 16 *p.* 738 *P. Sigonius: de ς cf. Dr.* ‖ 7. Beroeaeus] (*Lov.* 1) *Sigonius*: Bereus *etc.* ‖ XXV, 1. duxit] *ci. Dr.*: introduxit *ς* exercitum introduxit *edd. vg.* exercitum induxit (*vel* traduxit) *ci. Dr.* ‖ 3. negante (*ς pauci*) *I. F. Gr.* ‖ 4. ad hoc quum darentur induciae *ex* M *fort. ob verborum tantum colloc. affertur, ut* decem dierum *non a cod., sed a collatoribus, ut verbo utar, om. sit* ‖ (decem dierum) Wt. ‖ 6. *aut* ut nec .. (quidem) *aut in sqq.* nedum ad *I. F. Gr.* ‖ 7. Cn.] *Glareanus, Sigonius:* M. ‖ 8. praetori] M: *om.* ‖ facit] M: fecit ‖ XXVI, 1. *sq.* (magnam) .. fecerunt eo *I. F. Gr.* ‖ 5. sese ituros] *Dr. adn.*: esse ituros M ituros se *ς*. ‖ quo] quod *I. F. Gr.* ‖ perficeretur] M: perficerent *ς* proficiscerentur *ς*. ‖ 6. ut] M: *om.* ‖ 8. C. Matienus] M (*ς duo*) *et sic* C. Matieno *duo tresve ς* c. 28, 7: *ς ap. Dr.* ‖ Matienoque, cuius] (M?) Bas. b: cuiusque *ς* (*I. F. Gr.*) ‖ si qua *T. Faber* ‖ XXVII, 3. extraordinarias cohortes duabus adiunctis *I. F. Gr.* ‖ adiunxit et *Duk.* ‖ extraordinaria] (M?) Bas. b: extraordinariis a *et* extraordinarios a ‖ 4. M. — praepositi] (M?) Bas. b: M. — praepositis *ς duo* M. Seruilium et L. Sulpicium tribunos militum his praepositis *sim. ς rell.* M. Servilio et L. Sulpicio tribunis militum his praepositis *edd. vett. et sic uno voc.* his *inducto I. F. Gr.* M. Seruilium et L. Sulpicium tribunos militum his praepositis *supscr. in Lov.* 3. ‖ L.] *fort.* C. *Duk. Dr.* ‖ 6. Aurelius] Bas. a *et sic libri c.* 28, 8: Valerius ‖ 7. duae] *cf. Crev. Dr.* ‖ 13. devios] indeuios *ς unus* in deuios *duo cf. Dr.* ‖ 14. militum clamor] M: clamor *ς* (*I. F. Gr.*)

‖ XXVIII, 2. prope] *Muretus:* pro se *libri* pro spe *edd.* ‖ 4. et fugientium] *edd.:* effugientium *etc.* ς *cf. Dr.* ‖ 6. capti] M: capta ‖ et trecenti tres] M: et quingenti *et* quingenti ‖ 7. qui in praedatoriis *Crev.* ‖ 8. C.] Cn. ς *unus, cf. Dr.* ‖ XXVIIII, 2. memoriae (ς *duo*) Bas. b. ‖ proditum est Bas. b. ‖ 3. cultores agri] M (*Voss.?*): cultores ς *cf. V. Köhlerum l. l. p.* 72. ‖ 4. inscripta *edd.* ‖ 5. omnibus] ossibus *Sigonius* ‖ 8. accommodata fide (M?) Bas. b: accommodat fidem ς; *fort.* accommodans fidem *Dr.* ‖ 11. id] *edd.: om.* ‖ 12. se] (M?) Bas. b; *post* paratum, *om.* esse, *Lov.* 6: *om.* ς *duo* eis *et* eius *et* ei *rell.* ‖ XXX, 4. quam proximeiussum] Bas. b (M? proxime—iussum *ex* '*suis exemplaribus*' *i. e.* M *l. Gelenius*): *om.* ‖ iussit ut *ad lac. causam aperiendam ci.* Wt. ‖ 5. abstinere recipereque *I. F. Gr.* ‖ 7. *locum recte distinxit atque* et *add.* Ma. ‖ XXXI, 4. datum *et* datus ς (*cf. Dr.*) ‖ 5. equestrem] *I. F. Gr.:* equestrium ‖ 6. haut] *s.* haud ς: et ς; *fort.* nec *Dr.* ‖ expugnaturos *I. F. Gr.*; *de* ς *cf. Dr.* ‖ 7. abstractos *edd.: om.* ‖ 9. captis] Ma: castris ‖ a pugnantibus *edd. vg.* ‖ XXXII, 1. ardere] (M?) Bas. b: arderent ‖ 2. accidebat] (M?) Bas. b: accendebat *etc.* ‖ 6. passim] M: *om.* ‖ ad viginti tria] M: ς *ap. Dr.* ‖ eo die] *om.* M (??) ‖ capta quattuor millia—quingentis M: ς *ap. Dr.* ‖ octoginta octo] M LXXXVIII *et* octuaginta octo ς *singuli:* LXXXVII ς *plerique* ‖ 7. ducenti ς. ‖ ferme duo millia M: ς *ap. Dr.* ‖ XXXIII, 2. urbs] M (ς *duo*): urbe ‖ cunctati sint Kr. ‖ 4. amnibus] M (*Voss.*) *Ascensius:* omnibus ‖ 7. unquum (*l.* unquam) M. ‖ 8. qui palati] (M?) Bas. b: quidam latini qui ς. ‖ 9. oppugnando, donec *ut vid.* M, Wt *praef.*: oppugnando nec *et* oppugnando ς *cf. Dr.* oppugnavit, donec Bas. b expugnavit, donec *I. F. Gr.* ‖ XXXIIII, 1. in ulteriore] M, *ut vid.*; *Lov.* 2: et in ulteriore ‖ m. manlius M. P. Manlius Kr. *lib.* XXXIII *p.* CXXI Wt. ‖ 2. agrum] M: agro ‖ tria millia—acceperunt (M): ς *ap. Dr.* ‖ quinquagena] *Huschkius Serv. Tull. p.* 377, *Nipperdeius phil.* I, 669: quadragena ‖ 5. (quae—est) Wt *praef., at v.* Ma., *V. Köhlerum l. l. p.* 71 *sq.* ‖ statuta] *I. F. Gr.* (Ma): statua *libri* (*Köhlerus l. l.*) ‖ patri Glabrioni *Sigonius* ‖ 6. aedem] *om.* M. ‖ depugnatumst Ma, depugnaturus erat *Seyffertus l. l. p.* 833. ‖ 8. quinque] mille M. ‖ tricenos ς. ‖ 11. creditum (esse) *I. F. Gr.* ‖ sincera—esse] *post* esse *om. Vict., del. censuit Crev.* (*in ed. min. pravam hanc ci. omisit*) ‖ 13. omni perpacata *I. Gr.* ‖ 14. (cum) iis] *I. F. Gr.* (Ma): cum iis ς (Wt) tum iis ς *unus* (*Harl.*) Kr. ‖ qui cum praesidio ς *duo* (*Harl. Vict.*) *Crev.* Kr. ‖ XXXV, 2. Mammula] *Pighius:* Mamercus *sim.* ‖ Ti.] '*vet. lib.*' *Sigonii, Sigonius:* T. *libri ut vid. omnes, et sic certe* M §. 9. ‖ 3. Fulvio] *Mediol.* 1480: *om.* ‖ 4. inde deditionem] *sec. Dr. adn.* Wt: in deditionem M deditionem ς. ‖ 6. esse] *I. F. Gr.*: esset ‖ 8. obvenit] M: euenit (uenit *unus*) ‖ 11. utique] Bas. a: utile *et* ut illum *etc.* ‖ 13. est] Ma: sit ‖ 14. lecturum] M: electurum ‖ XXXVI, 3. an — eius] M: ς *ap. Dr. cf. Otto l. l. p.* 61 *sq.* ‖ qui scire possit] (M) Bas. b: ς *ap. Dr.* ‖ illud] (M): illis *etc.* ‖ 4. succlamationibus M: clamationibus *etc.* ‖ 6. quantus tum semper *Lipsius cf. g. p.* 148 *sq.* quantus saepe *ci.* Wt. ‖ XX millia *Lipsius* (*Marquardtius ant. R.* III, 2 *n.* 1678) ‖ et octingenti ς et mille ducenti *Lipsius* (*Marquardtius l. l.*) ‖ 7. donec eo consules ς *nonnulli* ‖ 9. nomine latino ς *cf. Dr.* ‖ 10. Sp. Postumium, Q. Marcium consules] *Lov.* 2: Sp. Postumium consulem, Q. Marcium eo *sim. rell.* ‖ quo] ς Ma *p.* 457 (*v. em. in Cic. lib. phil.* I, 73) Wt: que ς *unus* quot *edd. vett.* quod *Hearnius* ‖ 10. *et* 11. sexcenti] mille centum M. ‖ 11. eos, si videretur,] (*Lov.* 2) *vg.*: quos si uideret ‖ 13. Gallia] (*Gaertn.*) *vg.* (*I. F. Gr.*): Galliam ς (*Sigonius*) ‖ erant ς *aliquot cf. Dr.* ‖ XXXVII, 3. in urbe] M: *om.* ‖ *post* edixerunt *desinunt rell. praeter* M; 'QVAE SEQVVNTVR EX VE-

TVSTO SVNT CODICE.' *Mog.* ‖ 6. exprobratum ei a matre] Bas. a: exprobratam, etiam hac re *Mog.* ‖ adiecisse] Bas. a: adiecisset *Mog.* ‖ XXXVIII, 1. oppressi Bas. b: oppressi sunt *Mog.* ‖ 2. (alium) *vel potius* (ante) *I. F. Gr.* ‖ 3. fuerat. eo cum] *add.* Wt *cf. praef.*: *om. Mog.* fuerat. cum *Bas. b* fuerat. In eum cum *Sigonius* ‖ ut (*cf. Dr.*) Ligures Apuani de montibus descenderent *Muretus* (*cf.* Krg 466): Ligures ab Anido montibus descendere ‖ 5. rebellandum] Bas. b: bellandum *Mog.* ‖ 6. sedes] *Crev.*: aedes ‖ 9. hostiae ductae] Ma: hostes ducti *edd.* obsides ducti *I. F. Gr.* ‖ quod] *ter Pighius*, *I. F. Gr.*: quid *ter Mog.* quid .. quid .. quod Wt *praef.* ‖ XXXVIIII, 1. propraetor *Aldus* ‖ 2. ut clam .. obsederint *I. Gr.* ‖ 4. dimittere *I. F. Gr.* ‖ 5. omissis quae] Bas. a: omissique quae *Mog. cf.* Wt. ‖ ,Flaccum] Bas. b: Flaccus, *Mog.* ‖ 9. ignobilem] Bas. b: nobilem *Mog.* non nobilem *ci.* Wt *qui cf.* ‖ XXXX, 1. aliquanto Ma. ‖ 3. *fort.* quamcumque in partem *T. Faber* ‖ pertulere impetus suos *Crev.* Ma: perculere impetu suo *Mog.* pertulere impetum suum *T. Faber* ‖ acie *ci. Duk. Dr.* ‖ 4. et, ni quid .. est, actum .. erit. *I. F. Gr.* (Ma) ‖ est? an actum *ci.* Wt (*et sic aliquando* Ma) ‖ 5. (equorum) *T. Faber* ‖ 6. (quod — proditum est.) Wt *praef.* ‖ 11. quattuor milia ducenti] Ma: quatuor millia, ducentis *Dr.* tria millia, mille ducenti *Mog.* tria millia, ducentis Bas. a. ‖ cum signis militaribus LXXVII Ma. ‖ equi prope sexcenti . nullis *ci.* Wt. ‖ 11. *sq.* ceterum inmobilis] *Seyffertus l. l.*: centum, in illis *Mog.* centum nullis Bas. b. ‖ Celtibericis Ma. ‖ 13. cum] Bas. a: in *Mog.* ‖ 15. exauthoratis Bas. a: ex authoritate *Mog.* ‖ XXXXI, 2. Balistam Suismontiumque] Bas. a: vallis vero tum tamquam *Mog.* valles primum tum etiam *ci.* Wt. ‖ 3. impositos (M?) Bas. b: imposita ‖ 6. oram] Bas. a: Amarram ‖ 7. indictus] *Sigonius:* inductus Bas. b ductus *Mog.* ‖ praeerat] Ma: praeerant ‖ . frater] Ma: frater *Mog.* et frater Bas. a fraterque *Dr.* ‖ — secundae .. (Fulvius) .. is erat] *aut* secundae .. Fulvius .. erat; is Ma:, secundae .. Fulvius tribunus militum is erat *Mog.* . secundae legionis Fulvius tribunus militum erat. is Bas. a. ‖ 9. Aulo] *Sigonius:* Fulvio *Mog. Bass.* ‖ reduxit *I. F. Gr.* ‖ 10. S. C. factum est: ut Bas. a: factum est, ut cos. *Mog.* senatus factum est consultum, ut Wt. ‖ 11. causa ignominiae] *cf.* Ma. ‖ XXXXII, 1. fuerat] *add.* Ma. ‖ rediit] Ma: redisset M. ‖ 2. legatos] *Mog. I. F. Gr.*: se legatos Bas. b. ‖ 4. quae inimici — Romanis] Bas. b *cf.* Wt. *praef.*: . Quintius ad ea dedisset Duronius multis civibus adiecit Romanis *Mog.* ‖ detineri *I. Perizonius* ‖ 5. placuit] Bas. b: placere *Mog.* ‖ 7. P.] *Aldus*: C. *Mog.* ‖ tum] dum *I. Perizonius* ‖ 8. sacrificulo *ci. Dr.* ‖ Cn.] *Sigonius:* C. *Mog.* ‖ 10. ultimum] vitium *Sigonius*; *al. Glareanus* ‖ 11. Cloelium] Bas. a: Coelium *Mog.* ‖ nominatus erat] *Rubino Unters. etc.* I, 1, 243 *n.* 1. *cf. Mercklinium Coopt. p.* 80 *sqq.*: inauguratus erat *Mog. Bass.* inaugurandus erat *Gutherius* inauguratus est *Duk.* in auguratu erat *Heus.* ‖ 11. a collegio — Flaccus] M *teste Gel.*: L. Acilius cooptatus. Q. Fulvius Flaccus *Mog.* ‖ 12. inde pontifex maximus M. Aemilius] Wt, *ipse recte fort. plura ex Crev. sententia intercidisse censens:* in pontificem maximum aemilius M *teste Gel.* ante pontificem maximum Aemilius *Mog.* at pontifex maximus M. Aemilius *Sigonius* creato ante pontifice maximo M. Aemilio *I. F. Gr.* ‖ Lepido *I. F. Gr.* ‖ XXXXIII, 1. Popilii Bas. a: Porcii *Mog.* ‖ 3. deserendam] *Sigonius:* defendendam *Mog.* ‖ 6. argenti infecti * *] *add.* Ma. ‖ XXXXIIII, 1. Villio] *Sigonius:* Iulio *Mog.* ‖ 2. quae] *Vascosanus:* qui M. ‖ Cn.] *et hic et* §. 7 *Sigonius*: C. *Mog.* ‖ C] *et hic et* §. 7 *Sigonius:* L. §. 2, *om.* §. 7. *Mog.* L. *utrubique* Bas. b. ‖ Q. filii] *Sigonius:* P. filii *Mog., om.* Bas. b. ‖ 6. propius — passuum] *cf.* Ma. ‖ 9.

vovisse se quo Bas. b. ‖ 10. finitum *F. L. Lentzius l. l.* ‖ causa ludorum] *cf.* Ma *p.* 473 *sq.* ‖ facienti] Bas. b: faciendi *Mog.* ‖ 11. Cn.] *Glareanus:* C. *Mog.* ‖ 12. Ti.] *Sigonius:* T. *Mog.* ‖ XXXXV, 1. saeva et] Bas. b: et saeva *Mog.* ‖ *fort.* et omni tempestatium genere saeva *Dr.* ‖ et ea tum] sed et tum *I. F. Gr.* etiam Ma eadem *Seyffertus l. l.* ‖ 2. mox] nox *Crev.* atrox *ci.* Wt nix *Kochius l. l. p.* 18. ‖ 3. prostravit] *v. d. ap. Dr. cf.* Krg. 458: constravit *Mog.* ‖ albam Bas. a: Alue *Mog.* ‖ 5. (fulminibus—Iovis)] *ex* §. 3 *repetita incl. Ma:* fulminibus — Iovis *Mog.* ob fulminibus complura loca deformata ad aedem Iovis Bas. a; *al.* Wt. ‖ 7. atrocibus] Bas. a: civibus atrox *Mog.* atrocioribus *Gruterus* ‖ 8. confectis, ut traditum] Bas. a: confecti sunt traditus *Mog.* ‖ XXXXVI, 2. malint] Bas. a: malit *Mog.* malimus *I. F. Gr.* ‖ 3. *fort.* singulos vos cum ‖ te, M. Aemili, te, M. Fulvi *v. d. ad mg. Curionis* ‖ 6. *lacunae signum add.* Kr.; *vv. dd. tentamina v. ap. Dr.*; *al. Rupertius, Doeringius, Heus.; locus desperatus* ‖ hos] *Mog.*: hac Bas. b. ‖ 8. legatis] Bas. b: eligatis *Mog.* ‖ 9. in omnibus] *Mog.*: omnibus Bas. b. ‖ nuncupabitis] Bas. b: nuncupatis his *Mog.* ‖ id] *Mog.*: *om.* Bas. b. ‖ ut vere] et vere *v. d. ad mg. Curionis* ‖ 12. mortales inimicitias] *Dr. adn.*: inimicitias *Mog.* inimicitias mortales Bas. a. ‖ 14. questus — certo] Bas. a: questus cum allatum vis a M. Fulvio secreto *Mog.* ‖ 15. instantibus] Bas. a: stantibus *Mog.* ‖ qui aderant, dexteras: Bas. a: qui aderant, dederant dexteras *Mog.* ‖ mittere vere ac] remittere se (*sq. fort.* iras) Ma.; *fort.* remittere (se?) velle ac ‖ cura] Bas. 1555: quum *Mog.* curae Bas. a. ‖ 16. attribueretur *add.* Bas. a. ‖ annuum] Bas. b: annum *Mog.* ‖ XXXXVII, 1. *sq.* in Celtiberiam iter verteret Gracchus. is nisi maius — penetraturus, Mundam *Seyffertus l. l. p.* 833 *sq.* ‖ si — [Gracchus]] *scripsi sec.* Ma, *qui* si — penetraret *scribens, recte monet excidisse quae de Gr. partibus dicta erant iisque adiungi haec ad eundem Gr. pertinentia* Mundam *etc.*: si Gracchus maius sibi bellum .. penetraret. *Mog.* . Gracchus, quod maius .. penetravit. Bas. b, si maius ibi bellum esset; Gracchus in .. penetraret. *I. F. Gr.* Gracchus, si .. penetraret. *Dr.* ‖ 2. primo] *Mog.*: primum Bas. b. ‖ expugnare *I. F. Gr.* ‖ agros] Bas. b: deinde agros *Mog.* ‖ praevalidam] Bas. b: pervalidam *Mog.* ‖ 3. ubi] cui *Crev.* ‖ 4. accienda] *T. Faber:* accipienda *Mog.* ‖ separatim eos] *cf. Walchium l. l. p.* 220 *coll. Heus.*: separatim (eos), *fort.* separatos Wt. ‖ eos ab illis se] oppidanos sibi *I. F. Gr.* ab illis sibi *Crev.* sibi ab illis se *ci. Dr.* suos ab illis sibi (*aut* rem) *Rupertius* sese ab illis esse *F. L. Lentzius l. l.* ‖ post paucis diebus] *cf.* Ma 474. ‖ 8. tribunoque... iubeat] *Mog.*: tribunisque .. iubeant Bas. b. ‖ dimissi *Duk.* ‖ 9. nocte e] *Duk. et aut sic aut* noctu e *Crev.*: nocte *Mog.* ‖ nequiquam] *non suo loco positum videtur* Wt. ‖ 10. sestertium nummûm Bas. b, *quod vid. ex cod. desumptum nec gloss. foedatum esse:* nummûm *Mog.* sestertiûm *I. F. Gr.* ‖ XXXXVIII, 2. immittendo Bas. b: mittendo *Mog.* ‖ 3. petebat is *Mog.*: petebat Bas. a petebatur Bas. b. ‖ XXXXVIIII, 1. depopulandam] Ma. *op. ac.* 387: depopulandum *Mog.* populandam *I. F. Gr.* ‖ 4. ditionem Bas. b *cf.* Kr. *lib.* XXXIII *p.* 39 g 447: deditionem *Mog.* ‖ 6. ab eo, sibine] *I. F. Gr.*: ab eo ne sibi *Mog.* ab eo, num sibi *et* liberone (*aut* pacatone) sibi *etc. I. F. Gr. cii.* ab eo, liberone sibi Ma. , adeone sibi Krg 467 , sub eone sibi Wl II, 10t , anne sibi *Clericus* ab eo deditione sibi *Heus.* ‖ ab eo, liceretne sibi *Glareanus* ‖ 7. ac me P. R. oportuit suspicere] *scripsi*: ac ne populum Romanum (P. Ri opes?) di volunt suspicere Ma. ad me propiunt suspicere *Mog.* ad me piguit suspicere (respicere *I. F. Gr.*) *ci. a Glareano l.* ad me poenituit suspicere *Heus.; al. u. ap.* Krg 468. ‖ L, 2. Eam] Bas. a: Iam *Mog.* ‖ 2. abdu-

xissent Krg 469, *de toto h. l. agens p.* 468 *sqq.* ‖ eum] *add.* Bas. b: *om. Mog.*, *del.* Krg; *Gracchi nomen excidisse censet* Wt. ‖ Chaunum] Cajum *Is. Vossius* ‖ 3. cur vicisse crederes, fecisse]Ma: Berbice crederes fuisse *Mog.; al.* Bas. a, *Sigonius*, *I. F. Gr.*, *Perizonius ap. Dr.*, Krg (*at cf.* s. 106), Wl I, 23 *sq.* t (*cf. praef.*) ‖ nisi quod (ut Wt) — vallum] *I. F. Gr.* (Ma.): nisi qui .. arcessierint manentes praelio spolia intra vallum *Mog.* nisi quod .. manentes intra vallum praelio lacessierint Bas. a. ‖ : spolia .. legisse Bas. a: per totum diem legisset *Mog.; cf. Sigonius*, *I. F. Gr. Dr.* ‖ 5. debellatum] Bas. a: bellatum *Mog.* ‖ non fluxa, ut ante] Bas. a: non ut fluxa ante *Mog.* ‖ Celtiberorum fuisse Krg Celtibero fuisse Wl I, 24. ‖ fecisse] *Sigonius:* fuisse ‖ 6. Vaccaeis] *Sigonius* Vacceis Bas. b: Brachis *Mog.* Bracharis Bas. a. ‖ expugnasse] *I. F. Gr.:* oppugnasse ‖ est] Bas. a: et *Mog.* est, quam quod traditum a Valerio est *Heus.* ‖ LI, 1. legerunt] Bas. a: elegerunt ‖ lectus] *Crev. Duk. Dr.:* electus ‖ 2. haec fecerunt Ma. ‖ inseruerat] *Doujatius* (Kr. *p.* CXXII Krs. 106): insuerat *Mog.* miscuerat *Dobree advers. l. l.; al. ap. Dr.* ‖ 3. theatrum et proscenium] Bas. a (*cf. Ritschl. parerg.* I *p.* 217 *sqq.* XXII *sq.*): Theatrum ut proscenium *Mog.* ‖ 4. in Tiberi, quibus *aut* in Tiberi, in quibus Ma. ‖ a Tiberi ad aedem Apollinis Medici *G. A. Beckerus r. Topogr. in Rom p.* 59 (*ant. R.* II, 1, 400) ad Tiberim (aedem Apollinis Medici) *C. F. Hermannus de loco Ap. in carm. Hor. saec. Gott.* 1843 *p.* 10 *sqq.* ‖ 6. et ad] *add. Prellerus myth. R. p.* 269 *adn.* 1; *num* adque (*s.* atque) ad? ‖ 7. praeterea pecuniam] *Sigonius:* praetores pecuniam *Mog.* partem pecuniae *I. F. Gr.* ‖ 8. (publicaque sua)] *scripsi*, *ex dittogr. orta censens:* publicaque sua *Mog.* publica quae fuerant *I. F. Gr.* publica quasi sua *Walchius p.* 102 *sqq.* publica quaestui Wl I, 20 *sq.* publica vetusta Ig *p.* 394. ‖ publica quaesita (*i. e.* acquisita), occupata *Doederleinius orr. et comm.* II, 311. ‖ publica — paterentque] *Pighius:* publicaque sacra ut paterent, essentque populo *Mog.; al. I. F. Gr.* ‖ LII, 1. causa] *add.* Ma. 474. ‖ ante annis] *Mog.*: ante annos *aut* annis ante *Dr. cf.* Ma. *l. l.* ‖ 4. undecim] *i. e.* XI *pro* XL *Sigonius*: quadraginta *Mog.* duodecim *Glareanus* ‖ 5 *sqq. Saturniis versibus coll. Atil. Fort. p.* 2680 *P.* 324 *Gsf. descripsere G. Hermannus elem. doctr. metr. p.* 616 (*at cf. eund. epit. doctr. metr. p.* 223 *ed. tert.*) *et F. Ritschelius inscr. q. f. col. Duell.* I, 21 *sqq.; equidem criticorum inventis ita usus sum, ut sententiam certe loci corrupti et lacunosi instaurarem* ‖ duello — subigendis] *Atil. Fort. l. l. I. Perizonius;* caussa *add. Dr.* (caput *h. l. Bekkerus*): duello magno regibus dirimendo caput subigendis *Mog.* ‖ ad pugnam] *Ritschelius:* haec pugna *Mog.* (*Sigonius*) hac pugna *Heus.* haec pugnata est pugna *ci.* Wt. ‖ *lacunam indic. Sigonius, qui l.* L. Aemilio M. F. Regillo praetori * * *; Lucío Aemílio Márci — filió praetóri | Res céssit glórióse. *Ritschelius* L. Aemilio M. F. Regillo *I. Perizonius* ‖ Samum Chiumque] *Glareanus*, *Sigonius*, *Fulv. Vrsinus*: Camachumque *Mog.* ‖ eos ipso *Fulv. Vrsinus:* cos. ipso *Mog.* eopse *Ritschelius* ‖ cum] *add. G. Hermannus*, *Ritschelius* ‖ antea invicta] *ci.* Wt: antea sic victa *Mog.* ante D. XI Kal. Ian. victa *Sigonius cf. Heus.* incensa, victa *Hermannus* victa *Fulv. Vrsinus*, *Ritschelius* ‖ quadraginta duae] *Glareanus*, *Sigonius*: sexaginta duae *Mog.* XIII *Fulv. Vrsinus* (*Heus.*); *demersarum et incensarum navium numerum desiderat Heus.* (*cf. Ritschelium*) ‖ eius in mari omne fractum, subactum est .] *Ritschelius: om. Mog.* [eius * * *] *ante* eius *excidisse ci. Sigonius* eius in potestatem populi Romani redactum. *Vrsinus* eius mari debellatum. *Heus.* ‖ LIII, 1. vallesque] callesque *v. d. misc. obs.* II (*Amstelod.* MDCCXXXIII), 307 difficilesque *Crev.* ‖ valles saltusque *v. d. ad mg. Curionis* ‖ saltuosas Krg 475 *sq.* (montium calles saltus-

que *ci. ab eod. spreta*) ‖ 2. hostium [caesi sunt, * capti,] omnisque Ma. ‖ 3. et] , ut (*tum* venerunt,) *I. Gr.* ‖ *lac. a* Wt *indicatam supplevi sec.* Ma. ‖ 5. in] Bas. b: *om. Mog.* ‖ LIIII, 2 *sq.* suae . stimulabat] *Florebellus*: suae, quae stimulabat *Mog.* suae . quin stimulabat *Gruterus* suae saevitiaeque . stimulabat Wt. ‖ 3. dubius *ci. Dr.* ‖ 4. et] *add.* Bas. b. ‖ 6. nequaquam] neque antea *I. F. Gr.* ‖ 7. regni ventura] Bas. b: ventura regni *Mog.* ‖ 8. adsoleat] Bas. b: adsolet *Mog.* ut adsolet, *tum* praeberet *ci.* Wt ‖ 9. ut ministri] *Bekkerus*: et ministri *Mog.* ex ministris *Crev.* ‖ LV, 1. a Zycho scriba *Heus.* ‖ 2. Xychus] *fort.* Eutychus (*et sic* §. 4. 6. 7) Ma. ‖ perductus] Bas. a: productus *Mog.* ‖ 4. oblatum] *T. Faber*: vocatum *Mog.* ‖ iube *I. F. Gr.* iube . Et Kr.; *lac. indicavit Sigonius* ‖ 6. missi .. comprehenderent,] Bas. a: misit ... comprehenderent . *Mog.* ‖ 7. vulgatum] Bas. b: negatum *Mog.* ‖ negantem .. Xychus, .. adfirmant] Bas. a: negant.., Xychum.. adfirmabant *Mog.* ‖ 8. superesset quam quod alter perisset] Ma: superesset cuius scelere alter perisset *Heus.* perisset *Mog.* superesset *Florebellus Muretus* ‖ LVI, 1. Perseus - omnia] Bas. b: Omnia Perseus certior factus *Mog.* ‖ 2. is] Wt: qui Bas. a, *om. Mog.* ‖ 3. Antigonum] Bas. a: Antiochus eum *Mog.* ‖ neque] Bas. a: et neque *Mog.* ‖ 4. eius custoditum] Bas. a: eius concustoditum *Mog.* et custoditum Wt *cf. praef.* ‖ 9 *sq.* agitarent, — alterius .] *Dr.*: cum diris agitarent, extinctum esse, execrationibus alterius *Mog.* eum diris agitarent: extinctum esse: execrationibus alterius Bas. a eum diris agitarent, extinctum esse cum execrationibus alterius . Bas. b; *al. Sigonius, I. F. Gr.* ‖ tamen admoveri] Ma: admoveri tamen *ed. Par.* 1573 tamen admoneri *Mog.* (*Bekkerus*) admoneri tamen Bas. b. ‖ aut (tum *add. Crev.*) adfuisset aut] *A. Perizonius praeeunte fere Glareano*: haud *Mog.*, *del. Roëllius* (*Bekkerus*, Ma.) haud * * Wt *cf. praef.* illa die Wl 1, 27. ‖ 11. praedispositos] Bas. b: perdispositos *Mog.* per dispositos equos *Sigonius* ‖ LVII, 2. Peropportuna] Peropportune Romanis *Heus.* Populo Romano peropportune *aut* Peropportune populo Romano Wt; *adverbium uterque v. d. errore ni f. posuit* ‖ post paucis diebus] *cf.* Ma. 474. ‖ Id, praegressis, .., Antigono et Cottoni *I. F. Gr.* ‖ Cotto: Cotto, Wl 1, 27 t. ‖ is] *add. Sigonius* ‖ 3. (ea res)] *del.*, *quia possit esse v. l. ad* quae res §. *extr. huc ex mg. delata*, *sed in loco desperato nihil decerno*: ea res *Mog.* ea de re *ci. a Sig. l.* erat *Sig.* et *I. F. Gr.* a rege W *ll. ll.* ‖ saepius] Wt: saepe Iunius *Mog.* saepe invitus Bas. b perinvitus *Sig.* (*I. F. Gr.*) saepe iunctus Wl. ‖ *fort.* missus. [iis] Wl. ‖ fama, inde certi] *Dr.* fama incerti *Mog.* fama, dein certi *I. Perizonius* ‖ 4. praestaret] Bas. b: daret *Mog.* ‖ 5. sedes fundare] *I. F. Gr.*: se fundare *Mog.* sedes dare Bas. a. ‖ 7. aequales] (aequales) *Duk.* praedandi animo aequales *Heus.* ab illis *ci.* Wt. ‖ 8. accommodabantur *Sigonius*: commodabantur ‖ Bastarnae, Dardanos] Bas. a: Dardani Bastarnae *Mog.* ‖ 9. rem] *add. Dr.* ‖ aversis] Bas. a: reversis *Mog.* ‖ LVIII, 1. Digressu — deinde] Ma, *qui cf.*; *locus nondum persanatus*: Digressi sunt pacato agro deinde *Mog.* Ingressi sunt pacato agmine fide (ductu *ci.* Wt) Bas. a. ‖ *posterius* et] *Mog.* Ma.: sed Bas. a. ‖ post ob famam *aut* post propter famam *etc. ci. Dr.* post ad famam *ci.* Wt. ‖ fama] Ma: famam *Mog.* ‖ neque] *add.* Bas. a (Ma.) ‖ empto contenti] Bas. a (Ma., *qui de sqq. cf.*): evito contentio *Mog.* ‖ 3. quo cum subire] *ci.* Wt: quo ubi ire *Mog.* quum subire *I. F. Gr.* ‖ 7. procella cum] Bas. a: procellarum *Mog.* vi procellarum cum *ci.* Wt. ‖ plerique semiennes Bas. a: proeliique se inermes *Mog.* ‖ consultari] Bas. a: consultarique *Mog.* ‖ 8. quo] *add.* Ma. ‖ aquiloniam] Ma: Apolloniam meridianam *Mog.* ‖ 9. dum firmaret res] Bas. b: tum firmare tres *Mog.* ‖ LVIIII, 2.

trecenos] *Paris.* 1529 *al.* (*Drumannus d. Arbeiter u. Communisten etc. p.* 179 *n.* 97): tricenos *Mog.* ‖ 4. A. Manlius] Bas. a *cf. Th. Mommsen Cassiod. chron.* (*act. soc. sc. Sax.* VIII) *ad h. a. p.* 614 *sq. coll. p.* 696: M. Attilius *Mog.* ‖ 5. tribus creatis] *nomina horum praetorum excidisse et Glareanus et Crev. coniecerunt idemque ante hos viginti annos, cum Livium primum perlegerem, adnotaveram addens, eo facilius librarium h. l. errare potuisse, quod duo M. Titinii h. a. praetores fuerint* ‖ quartum] v. *Dodwellus* ‖ Ti.] *Pighius*: C. *Mog.* ‖ 7. in fanis *Duk.* ‖ capita qui *ci. Duk.* (*du Rieu mnemos.* I, 101.) ‖ 8. lanxque] *Gisb. Cuperus* (*Oudendorpius*, Ma.): lanaque *Mog.* (*Iul. Obsequens c.* 61) laenaque *Schefferus* ‖ intrimentis *Oudendorpius* ‖ apposita *Iul. Obseq. l. l. ibique intpp.* (Ma): opposita ‖ fuit] *imperf. ex Iul. Obseq. praefert* Wt *praef.* ‖ de mensa .] *Heus.* (Ma.): . de mensa *Mog.* *

* [ad lib. XXXIIII, 1, 7 *cf. C. F. W. Müllerum ann. ph.* 85, 281 *sqq.*, *ad lib.* XXXX, 19, 2 *eund. ibid. p.* 283 *sqq.*, 44, 6. *p.* 277 *sqq.*]

[PERIOCHA LIBRI XXXI.]

[Belli adversus Philippum Macedoniae regem, quod intermissum erat, repetiti causae referuntur hae: tempore initiorum duo iuvenes Acarnanes, qui non erant initiati, Athenas venerunt et in sacrarium Cereris cum aliis popularibus suis intraverunt. ob hoc, tamquam summum nefas commisissent, ab Atheniensibus occisi sunt. Acarnanes mortibus suorum commoti ad vindicandos illos auxilium a Philippo petierunt et Athenas obpugnaverunt, Athenienses auxilium a Romanis petierunt. post pacem Carthaginiensibus datam paucis mensibus coeptum est, ab urbe condita autem anno quingentesimo quinquagesimo. cum Atheniensium, qui a Philippo obsidebantur, legati auxilium a senatu petissent et id senatus ferendum censuisset, plebe, quod tot bellorum continuus labor gravis erat, dissentiente tenuit auctoritas patrum, ut sociae civitati ferri quoque opem populus iuberet. id bellum P. Sulpicio consuli mandatum est, qui exercitu in Macedoniam ducto equestribus proeliis prospere cum Philippo pugnavit. Aboedeni a Philippo obsessi ad exemplum Saguntinorum suos seque occiderunt. L. Furius praetor Gallos Insubres rebellantes et Hamilcarem Poenum bellum in ea parte Italiae molientem acie vicit. Hamilcar eo bello occisus est et milia hominum xxxv. praeterea expeditiones Philippi regis et Sulpici consulis expugnationesque urbium ab utroque factas continet. Sulpicius consul bellum gerebat adiuvantibus rege Attalo et Rhodiis. triumphavit de Gallis L. Furius praetor.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXI.

I. Me quoque iuvat, velut ipse in parte laboris ac peri- 1
culi fuerim, ad finem belli Punici pervenisse. nam etsi 2
profiteri ausum perscripturum res omnis Romanas in par-
tibus singulis tanti operis fatigari minime conveniat, tamen, 3

cum in mentem venit tris et sexaginta annos — tot enim sunt a primo Punico ad secundum bellum finitum —
4 aeque multa volumina occupasse mihi quam occupaverint quadringenti octoginta septem anni a condita urbe ad Ap. Claudium consulem qui primum bellum Carthaginiensibus
5 intulit, iam provideo animo, velut qui proximis litori vadis inducti mare pedibus ingrediuntur, quidquid progredior, in vastiorem me altitudinem ac velut profundum invehi et crescere paene opus, quod prima quaeque perficiendo minui videbatur.

6 Pacem Punicam bellum Macedonicum excepit, periculo haudquaquam comparandum aut virtute ducis aut
7 militum robore, claritate regum antiquorum vetustaque fama gentis et magnitudine imperii, quo multa quondam Europae, maiorem partem Asiae obtinuerant armis, prope
8 nobilius. ceterum coeptum bellum adversus Philippum decem ferme ante annis triennio prius depositum erat,
9 cum Aetoli et belli et pacis fuissent causa. vacuos deinde pace Punica iam Romanos et infensos Philippo cum ob infidam adversus Aetolos aliosque regionis eiusdem
10 socios pacem, tum ob auxilia cum pecunia nuper in Africam missa Hannibali Poenisque preces Atheniensium, quos agro pervastato in urbem compulerat, excitaverunt ad renovandum bellum.

1 II. Sub idem fere tempus et ab Attalo rege et Rhodiis legati venerunt nuntiantes, Asiae quoque civitates
2 sollicitari. his legationibus responsum est, curae eam rem senatui fore; consultatio de Macedonico bello integra
3 ad consules, qui tunc in provinciis erant, reiecta est. interim ad Ptolemaeum Aegypti regem legati tres missi, C. Claudius Nero, M. Aemilius Lepidus, P. Sempronius Tuditanus, ut nuntiarent victum Hannibalem Poenosque
4 et gratias agerent regi, quod in rebus dubiis, cum finitimi etiam socii Romanos desererent, in fide mansisset, et peterent, ut, si coacti iniuriis bellum adversus Philippum suscepissent, pristinum animum erga populum Romanum conservaret.

5 Eodem fere tempore P. Aelius consul in Gallia, cum audisset a Boiis ante suum adventum incursiones in agros

sociorum factas, duabus legionibus subitariis tumultus 6
eius causa scriptis additisque ad eas quattuor cohortibus
de exercitu suo C. Ampium praefectum sociûm hac tu-
multuaria manu per Umbriam, qua tribum Sapiniam
vocant, agrum Boiorum invadere iussit; ipse eodem aperto
itinere per montes duxit. Ampius ingressus hostium 7
fines primo populationes satis prospere ac tuto fecit.
delecto deinde ad castrum Mutilum satis idoneo loco ad
demetenda frumenta — iam enim maturae erant segetes
— profectus neque explorato circa nec stationibus satis 8
firmis, quae armatae inermis atque operi intentos tuta-
rentur, positis inproviso inpetu Gallorum cum frumen-
tatoribus est circumventus. inde pavor fugaque etiam
armatos cepit. ad septem milia hominum palata per se- 9
getes sunt caesa, inter quos ipse C. Ampius praefectus,
ceteri in castra metu compulsi. inde sine certo duce 10
consensu militari proxima nocte relicta magna parte re-
rum suarum ad consulem per saltus prope invios perve-
nere. qui nisi quod populatus est Boiorum finis et cum 11
Ingaunis Liguribus foedus icit, nihil quod esset memo-
rabile aliud in provincia cum gessisset, Romam rediit.

III. Cum primum senatum habuit universis postu- 1
lantibus, ne quam prius rem quam de Philippo ac socio-
rum querellis ageret, relatum extemplo est, decrevitque 2
frequens senatus, ut P. Aelius consul quem videretur ei
cum imperio mitteret, qui classe accepta, quam ex Sicilia
Cn. Octavius reduceret, in Macedoniam traiceret. M. Va- 3
lerius Laevinus propraetor missus circa Vibonem duode-
quadraginta navibus ab Cn. Octavio acceptis in Mace-
doniam transmisit. ad quem cum M. Aurelius legatus 4
venisset edocuissetque eum, quantos exercitus, quantum
navium numerum comparasset rex, quem ad modum circa 5
omnis non continentis modo urbes, sed etiam insulas par-
tim ipse adeundo, partim per legatos conciret homines ad
arma, maiore conatu Romanis id capessendum bellum 6
esse, ne cunctantibus iis auderet Philippus, quod Pyrrus
prius ausus ex aliquanto minore regno esset. haec scri-
bere eadem Aurelium consulibus senatuique placuit.

IIII. Exitu huius anni cum de agris veterum mili- 7

tum relatum esset, qui ductu atque auspicio P. Scipionis
2 in Africa bellum perfecissent, decreverunt patres, ut M.
Iunius praetor urbis, si ei videretur, decemviros agro
Samniti Apuloque, quod eius publicum populi Romani
3 esset, metiendo dividendoque crearet. creati P. Servilius,
Q. Caecilius Metellus, C. et M. Servilii — Geminis ambobus cognomen erat —, L. et A. Hostilii Catones, P.
Villius Tappulus, M. Fulvius Flaccus, P. Aelius Paetus,
T. Quinctius Flamininus.

4 Per eos dies P. Aelio consule comitia habente creati
consules P. Sulpicius Galba, C. Aurelius Cotta. praetores exinde facti Q. Minucius Rufus, L. Furius Purpurio,
5 Q. Fulvius Gillo, C. Sergius Plancus. ludi Romani
scaenici eo anno magnifice adparateque facti ab aedilibus
curulibus L. Valerio Flacco et T. Quinctio Flaminino.
6 biduum instauratum est. frumentique vim ingentem,
quod ex Africa P. Scipio miserat, quaternis aeris populo
7 cum summa fide et gratia diviserunt. et plebei ludi ter
toti instaurati ab aedilibus plebi L. Apustio Fullone et
Q. Minucio Rufo, qui ex aedilitate praetor creatus erat. et
Iovis epulum fuit ludorum causa.

1 V. Anno quingentesimo quinquagesimo primo ab
urbe condita, P. Sulpicio Galba, C. Aurelio consulibus,
bellum cum rege Philippo initum est, paucis mensibus
2 post pacem Carthaginiensibus datam. omnium primum
eam rem idibus Martiis, quo die tum consulatus inibatur,
3 P. Sulpicius consul retulit, senatusque decrevit, uti consules maioribus hostiis rem divinam facerent quibus diis
4 ipsis videretur cum precatione ea: quod senatus populusque Romanus de re publica deque ineundo novo bello
in animo haberet, ea res uti populo Romano sociisque ac
nomini Latino bene ac feliciter eveniret; secundum rem
divinam precationemque ut de re publica deque pro-
5 vinciis senatum consulerent. per eos dies oportune
irritandis ad bellum animis et litterae ab M. Aurelio
legato et M. Valerio Laevino propraetore adlatae et
6 Atheniensium nova legatio venit, quae regem adpropinquare finibus suis nuntiaret brevique non agros modo,
sed urbem etiam in dicione eius futuram, nisi quid in

Romanis auxilii foret, cum renuntiassent consules, rem 7
divinam rite peractam esse et precationi adnuisse deos
haruspices respondere laetaque exta fuisse et prolationem
finium victoriamque et triumphum portendi, tum litterae
Valerii Aureliique lectae et legati Atheniensium auditi.
senatus inde consultum factum est, ut sociis gratiae age- 8
rentur, quod diu sollicitati ne obsidionis quidem metu
fide decessissent: de auxilio mittendo tum responderi 9
placere, cum consules provincias sortiti essent atque is
consul, cui Macedonia provincia evenisset, ad popu-
lum tulisset, ut Philippo regi Macedonum indiceretur
bellum.

VI. P. Sulpicio provincia Macedonia sorti evenit, 1
isque rogationem promulgavit, vellent iuberent Philippo
regi Macedonibusque, qui sub regno eius essent, ob in-
iurias armaque inlata sociis populi Romani bellum indici.
alteri consulum Aurelio Italia provincia obtigit. prae- 2
tores exinde sortiti sunt, C. Sergius Plancus urbanam,
Q. Fulvius Gillo Siciliam, Q. Minucius Rufus Bruttios,
L. Furius Purpurio Galliam. rogatio de bello Macedo- 3
nico primis comitiis ab omnibus ferme centuriis antiquata
est. id cum fessi diuturnitate et gravitate belli sua sponte
homines taedio periculorum laborumque fecerant, tum Q. 4
Baebius tribunus plebis viam antiquam criminandi patres
ingressus incusaverat bella ex bellis seri, ne pace um-
quam frui plebs posset. aegre eam rem passi patres 5
laceratusque probris in senatu tribunus plebis et consulem
pro se quisque hortari, ut de integro comitia rogationi
ferendae ediceret castigaretque segnitiam populi atque 6
edoceret, quanto damno dedecorique dilatio ea belli futura
esset.

VII. Consul in campo Martio comitiis, priusquam 1
centurias in suffragium mitteret, contione advocata 'igno- 2
rare' inquit 'mihi videmini, Quirites, non utrum bellum
an pacem habeatis vos consuli — neque enim liberum id
vobis Philippus permittet, qui terra marique ingens bel-
lum molitur —, sed utrum in Macedoniam legiones trans-
portetis an hostes in Italiam accipiatis. hoc quantum in- 3
tersit, si numquam alias, (Punico) proximo certe bello

experti estis. quis enim dubitat, quin, si Saguntinis obsessis fidemque nostram inplorantibus inpigre tulissemus opem, sicut patres nostri Mamertinis tulerant, totum in Hispaniam aversuri bellum fuerimus, quod cunctando
4 cum summa clade nostra in Italiam accepimus? ne illud quidem dubium est, quin hunc ipsum Philippum pactum iam per legatos litterasque cum Hannibale, ut in Italiam traiceret, misso cum classe Laevino, qui ultro ei bellum
5 inferret, in Macedonia continuerimus. et quod tunc fecimus, cum hostem Hannibalem in Italia haberemus, id nunc pulso Italia Hannibale, devictis Carthaginiensibus
6 cunctamur facere? patiamur expugnandis Athenis, sicut Sagunto expugnando Hannibalem passi sumus, segnitiam
7 nostram experiri regem: non quinto inde mense, quem ad modum ab Sagunto Hannibal, sed quinto (inde) die quam
8 ab Corintho solverit naves in Italiam perveniet. ne aequaveritis Hannibali Philippum, ne Carthaginiensibus Macedonas. Pyrro certe aequabitis. [aequabitis] dico?
9 quantum vel vir viro vel gens genti praestat! minima accessio semper Epirus regno Macedoniae fuit, et hodie est. Peloponnesum totam in dicione Philippus habet Argosque ipsos, non vetere fama magis quam morte
10 Pyrri nobilitatos. nostra nunc compara. quanto magis florentem Italiam, quanto magis integras res salvis ducibus, salvis tot exercitibus, quos Punicum postea bellum absumpsit, adgressus Pyrrus tamen concussit et victor
11 prope ad ipsam urbem Romanam venit! nec Tarentini modo oraque illa Italiae, quam maiorem Graeciam vocant, ut linguam, ut nomen secutos crederes, sed Lucanus et
12 Bruttius et Samnis ab nobis defecerunt. haec vos, si Philippus in Italiam transmiserit, quietura aut mansura in fide creditis? manserunt enim Punico postea bello. numquam isti populi, nisi cum deerit ad quem desciscant,
13 ab nobis non deficient. si piguisset vos in Africam traicere, hodie in Italia Hannibalem et Carthaginiensis hostis haberetis. Macedonia potius quam Italia bellum habeat,
14 hostium urbes agrique ferro atque igni vastentur. experti iam sumus foris nobis quam domi feliciora potentioraque arma esse. ite in suffragium bene invantibus divis et,

quae patres censuerunt, vos iubete. huius vobis senten- 15
tiae non consul modo auctor est, sed iam dii inmortales,
qui mihi sacrificanti precantique, ut hoc bellum mihi
senatui vobisque, sociis ac nomini Latino, classibus exer-
citibusque nostris bene ac feliciter eveniret, laeta omnia
prosperaque portendere.'

VIII. Ab hac oratione in suffragium missi, uti ro- 1
garet, bellum iusserunt. supplicatio inde a consulibus in 2
triduum ex senatus consulto indicta est obsecratique circa
omnia pulvinaria dii, ut quod bellum cum Philippo popu-
lus iussisset, id bene ac feliciter eveniret, consultique 3
fetiales ab consule Sulpicio, bellum quod indiceretur regi
Philippo, utrum ipsi utique nuntiari iuberent an satis
esset, in finibus regni quod proximum praesidium esset,
eo nuntiari. fetiales decreverunt, utrum eorum fecisset,
recte facturum. consuli a patribus permissum, ut quem 4
videretur ex iis, qui extra senatum essent, legatum mit-
teret ad bellum regi indicendum.

Tum de exercitibus consulum praetorumque actum. 5
consules binas legiones scribere iussi, veteres dimittere
exercitus. Sulpicio, cui novum ac magni nominis bellum 6
decretum erat, permissum, ut de exercitu, quem P. Scipio
ex Africa deportasset, voluntarios, quos posset, duceret:
invitum ne quem militem veterem ducendi ius esset.
praetoribus L. Furio Purpurioni et Q. Minucio Rufo 7
quina milia sociûm Latini nominis consules darent, qui-
bus praesidiis alter Galliam, alter Bruttios provinciam
obtineret. Q. Fulvius Gillo ipse iussus ex eo exercitu, 8
quem P. Aelius consul habuisset, ut quisque minime
multa stipendia haberet, legere, donec et ipse quinque
milia sociûm ac nominis Latini effecisset: id praesidio
Siciliae provinciae esset. M. Valerio Faltoni, qui prae- 9
tor priore anno Campaniam provinciam habuerat, prorogatum in annum imperium est, uti propraetor in Sardi- 10
niam traiceret: is quoque de exercitu, qui ibi esset,
quinque milia sociûm nominis Latini, qui eorum minime
multa stipendia haberent, legeret. et consules duas ur- 11
banas legiones scribere iussi, quae, si quo res posceret,
multis in Italia contactis gentibus Punici belli societate

iraque inde tumentibus, mitterentur. sex legionibus Romanis eo anno usura res publica erat.

1 VIIII. In ipso adparatu belli legati a rege Ptolemaeo venerunt, qui nuntiarent Athenienses adversus Philippum 2 petisse ab rege auxilium: ceterum, etsi communes socii sint, tamen nisi ex auctoritate populi Romani neque classem neque exercitum defendendi aut obpugnandi cuiusquam causa regem in Graeciam missurum esse. 3 vel quieturum eum in regno, si populo Romano socios defendere liceat, vel Romanos quiescere, si malint, passurum atque ipsum auxilia, quae facile adversus Philip- 4 pum tueri Athenas possent, missurum. gratiae regi ab senatu actae responsumque tutari socios populo Romano in animo esse: si qua re ad id bellum opus sit, indicaturos regi, regnique eius opes scire subsidia firma ac 5 fidelia suae rei publicae esse. munera deinde legatis in singulos quinûm milium aeris ex senatus consulto missa.

Cum dilectum consules haberent pararentque, quae ad bellum opus essent, civitas religiosa, in principiis 6 maxime novorum bellorum, supplicationibus habitis iam et obsecratione circa omnia pulvinaria facta, ne quid praetermitteretur, quod aliquando factum esset, ludos Iovi donumque vovere consulem, cui provincia Macedonia 7 evenisset, iussit. moram voto publico Licinius pontifex maximus adtulit, qui negavit ex incerta pecunia voveri debere, quia ea pecunia non posset in bellum usui esse seponique statim deberet nec cum alia pecunia misceri: 8 quod si factum esset, votum rite solvi non posse. quamquam et res et auctor movebat, tamen ad collegium pontificum referre consul iussus, si posset recte votum incertae pecuniae suscipi. posse, rectiusque etiam esse 9 pontifices decreverunt. vovit in eadem verba consul praeeunte maximo pontifice, quibus antea quinquennalia 10 vota suscipi solita erant, praeterquam quod tanta pecunia, quantam tum, cum solveretur, senatus censuisset, ludos donaque facturum vovit. totiens ante ludi magni de certa pecunia voti erant, hi primi de incerta.

1 X. Omnium animis in bellum Macedonicum versis

repente nihil minus eo tempore timentibus Gallici tumultus fama exorta. Insubres Cenomanique et Boii excitis 2
Celinibus Ilvatibusque et ceteris Ligustinis populis Hamilcare Poeno duce, qui in iis locis de Hasdrubalis exercitu substiterat, Placentiam invaserant. et direpta urbe 3
ac per iram magna ex parte incensa, vix duobus milibus hominum inter incendia ruinasque relictis traiecto Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. vicinae urbis audita 4
clades spatium colonis dedit ad claudendas portas praesidiaque per muros disponenda, ut obsiderentur tamen prius quam expugnarentur nuntiosque mitterent ad praetorem Romanum. L. Furius Purpurio tum provinciae 5
praeerat cetero ex senatus consulto exercitu dimisso praeter quinque milia sociûm ac Latini nominis; cum iis copiis in proxima regione provinciae circa Ariminum substiterat. is tum senatui scripsit, quo in tumultu provincia esset: duarum coloniarum, quae ingentem illam tempe- 6
statem Punici belli subterfugissent, alteram captam ac direptam ab hostibus, alteram obpugnari. nec in exercitu 7
suo satis praesidii colonis laborantibus fore nisi quinque milia sociûm quadraginta milibus hostium — tot enim in armis esse — trucidanda obicere velit et tanta sua clade iam inflatos excidio coloniae Romanae augeri hostium animos.

XI. His litteris recitatis decreverunt, ut C. Aurelius 1
consul exercitum, cui in Etruriam ad conveniendum diem edixerat, Arimini eadem die adesse iuberet et aut ipse, si 2
per commodum rei publicae posset, ad obprimendum Gallicum tumultum proficisceretur aut Q. Minucio prae- 3
tori scriberet, ut, cum ad eum legiones ex Etruria venissent, missis in vicem earum quinque milibus sociorum, quae interim Etruriae praesidio essent, proficisceretur ipse ad coloniam liberandam obsidione.

Legatos item mittendos in Africam censuerunt, eos- 4
dem Carthaginem, eosdem in Numidiam ad Masinissam: Carthaginem, ut nuntiarent, civem eorum Hamilcarem 5
relictum in Gallia — haut satis scire ex Hasdrubalis prius an ex Magonis postea exercitu — bellum contra foedus 6
facere, exercitus Gallorum Ligurumque excivisse ad arma

contra populum Romanum: eum, si pax placeret, revo-
7 candum illis et dedendum populo Romano esse. simul
nuntiare iussi, perfugas sibi non omnis redditos esse ac
magnam partem eorum palam Carthagini obversari dici:
quos comprehendi conquirique debere, ut sibi ex foedere
8 restituantur. haec ad Carthaginienses mandata. Masi-
nissae gratulari iussi, quod non patrium modo recuperasset
regnum, sed parte florentissima Syphacis finium adiecta
9 etiam auxisset. nuntiare praeterea iussi bellum cum rege
Philippo susceptum, quod Carthaginienses auxiliis iuvisset,
10 iniuriasque inferendo sociis populi Romani flagrante bello
Italia coegisset classes exercitusque in Graeciam mitti et
distinendo copias causa in primis fuisset serius in Afri-
cam traiciendi; peterentque ut ad id bellum mitteret
11 auxilia Numidarum equitum. dona ampla data, quae
ferrent regi, vasa aurea argenteaque, toga purpurea et
palmata tunica cum eburneo scipione et toga praetexta
12 cum curuli sella; iussique polliceri, si quid eis ad firman-
dum augendumque regnum opus esse indicasset, enixe id
populum Romanum merito eius praestaturum.

13 Verminae quoque Syphacis filii legati per eos dies
senatum adierunt excusantes errorem adulescentiamque
et culpam omnem in fraudem Carthaginiensium avertentes:
14 et Masinissam Romanis ex hoste amicum factum; Vermi-
nam quoque adnisurum, ne officiis in populum Romanum
aut a Masinissa aut ab ullo alio vincatur; petere, ut rex
15 sociusque et amicus ab senatu adpellaretur. responsum
legatis est, et patrem eius Syphacem sine causa ex socio
et amico hostem repente populi Romani factum et eum
ipsum rudimentum adulescentiae bello lacessentem Ro-
16 manos posuisse: itaque pacem illi prius petendam ab
populo Romano esse quam ut rex sociusque et amicus
adpelletur. nominis eius honorem pro magnis erga se
17 regum meritis dare populum Romanum consuesse. legatos
Romanos in Africa fore, quibus mandaturum senatum,
ut Verminae pacis dent leges, liberum arbitrium eius
populo Romano permittenti. si quid ad eas addi, demi
mutarive vellet, rursus ab senatu ei postulandum fore.
18 legati cum iis mandatis in Africam missi C. Terentius

Varro, Sp. Lucretius, Cn. Octavius. quinqueremes singulis datae.

XII. Litterae deinde in senatu recitatae sunt Q. 1
Minucii praetoris, cui Bruttii provincia erat: pecuniam
Locris ex Proserpinae thensauris nocte clam sublatam
nec ad quos pertineat facinus vestigia ulla extare.
indigne passus senatus non cessari ab sacrilegis et ne 2
Pleminium quidem, tam clarum recensque noxae simul
ac poenae exemplum, homines deterrere. C. Aurelio 3
consuli negotium datum, ut ad praetorem in Bruttios
scriberet: senatui placere quaestionem de expilatis then-
sauris eodem exemplo haberi, quo M. Pomponius praetor
triennio ante habuisset; quae inventa pecunia esset, re- 4
poni; si quo minus inventum foret, expleri ac piacularia,
si videretur, sicut ante pontifices censuissent, fieri. curam 5
expiandae violationis eius templi prodigia etiam sub idem
tempus pluribus locis nuntiata accenderunt: in Lucanis
caelum arsisse adferebant, Priverni sereno per diem totum
rubrum solem fuisse, Lanuvii templo Sospitae Iunonis 6
nocte strepitum ingentem exortum. iam animalium ob-
sceni fetus pluribus locis nuntiabantur: in Sabinis incer-
tus infans natus masculus an femina esset, alter sexdecim
iam annorum item ambiguo sexu inventus; Frusinone 7
agnus cum suillo capite, Sinuessae porcus cum capite
humano natus, in Lucanis in agro publico eculeus cum
quinque pedibus. foeda omnia et deformia errantisque 8
in alienos fetus naturae visa; ante omnia abominati semi-
mares iussique in mare extemplo deportari, sicut proxime
C. Claudio, M. Livio consulibus deportatus similis pro-
digii fetus erat. nihilo minus decemviros adire libros de 9
portento eo iusserunt. decemviri ex libris res divinas
easdem, quae proxime secundum id prodigium factae
essent, imperarunt. carmen praeterea ab ter novenis
virginibus cani per urbem iusserunt, donumque Iunoni
reginae ferri. ea uti fierent C. Aurelius consul ex de- 10
cemvirorum responso curavit. carmen, sicut patrum me-
moria Livius, ita tum condidit P. Licinius Tegula.

XIII. Expiatis omnibus religionibus — nam etiam 1
Locris sacrilegium pervestigatum ab Q. Minucio erat pe-

cuniaque ex bonis noxiorum in thensauros reposita —
2 cum consules in provincias proficisci vellent, privati frequentes, quibus ex pecunia, quam M. Valerio, M. Claudio consulibus mutuam dederant, tertia pensio debebatur eo
3 anno, adierunt senatum, quia consules, cum ad novum bellum, quod magna classe magnisque exercitibus gerendum esset, vix aerarium subficeret, negaverant esse, unde
4 iis in praesentia solveretur. senatus querentes eos non sustinuit: si in Punicum bellum pecunia data in Macedonicum quoque bellum uti res publica vellet, aliis ex aliis orientibus bellis quid aliud quam publicatam pro
5 beneficio tamquam noxia suam pecuniam fore? cum et privati aecum postularent nec tamen solvendo aere alieno res publica esset, quod medium inter aecum et utile erat
6 decreverunt, ut, quoniam magna pars eorum agros volgo venales esse diceret et sibimet emptis opus esse, agri publici, qui intra quinquagesimum lapidem esset, copia
7 iis fieret: consules agrum aestimaturos et in iugera asses vectigal testandi causa publicum agrum esse inposituros,
8 ut si quis, cum solvere posset populus, pecuniam habere
9 quam agrum mallet, restitueret agrum populo. laeti eam condicionem privati accepere. trientabulumque is ager, quia pro tertia parte pecuniae datus erat, adpellatus.

1 XIIII. Tum P. Sulpicius secundum vota in Capitolio nuncupata paludatis lictoribus profectus ab urbe Brun-
2 disium venit et veteribus militibus voluntariis ex Africano exercitu in legiones discriptis navibusque ex classe Cn. Cornelii electis, altero die quam a Brundisio solvit in
3 Macedoniam traiecit. ibi ei praesto fuere Atheniensium legati orantes, ut se obsidione eximeret. missus extemplo Athenas est C. Claudius Centho cum viginti longis na-
4 vibus et mille militum. neque enim ipse rex Athenas obsidebat: eo maxime tempore Abydum obpugnabat, iam cum Rhodiis et Attalo navalibus certaminibus, neutro
5 feliciter proelio, vires expertus. sed animos ei faciebat praeter ferociam insitam foedus ictum cum Antiocho Syriae rege divisaeque iam cum eo Aegypti opes, cui morte audita Ptolemaei regis ambo inminebant.

6 Contraxerant autem sibi cum Philippo bellum Athe-

nienses haudquaquam digna causa, dum ex vetere fortuna
nihil praeter animos servant. Acarnanes duo iuvenes 7
per initiorum dies non initiati templum Cereris inpru-
dentes religionis cum cetera turba ingressi sunt. facile 8
eos sermo prodidit absurde quaedam percontantis, de-
ductique ad antistites templi, cum palam esset per erro-
rem ingressos, tamquam ob infandum scelus interfecti
sunt. id tam foede atque hostiliter gens Acarnanum 9
factum ad Philippum detulit impetravitque ab eo, ut datis
Macedonum auxiliis bellum se inferre Atheniensibus pa-
teretur. hic exercitus primo terram Atticam ferro igni- 10
que depopulatus cum omnis generis praeda in Acarna-
niam rediit. et irritatio quidem animorum ea prima fuit:
postea iustum bellum decretis civitatis ultro indicendo
factum. Attalus enim rex Rhodiique persecuti cedentem 11
in Macedoniam Philippum cum Aeginam venissent, rex
Piraeum renovandae confirmandaeque cum Atheniensibus
societatis causa traiecit. civitas omnis obviam effusa cum 12
coniugibus ac liberis, sacerdotes [in] insignibus suis
intrantem urbem ac dî prope ipsi exciti sedibus suis
acceperunt.

XV. In contionem extemplo populus vocatus, ut rex 1
quae vellet coram ageret; deinde ex dignitate magis visum
scribere eum de quibus videretur, quam praesentem aut 2
referendis suis in civitatem beneficiis erubescere aut
significationibus adclamationibusque multitudinis adsen-
tatione inmodica pudorem onerantis. in litteris autem, 3
quae missae in contionem recitataeque sunt, commemo-
ratio erat beneficiorum primum in civitatem suorum,
deinde rerum, quas adversus Philippum gessisset, ad 4
postremum adhortatio capessendi belli, dum se, dum
Rhodios, tum quidem dum etiam Romanos haberent:
nequiqam postea, si tum cessassent, praetermissam occa-
sionem quaesituros. Rhodii deinde legati auditi sunt; 5
quorum recens erat beneficium, quod naves longas quat-
tuor Atheniensium captas nuper ab Macedonibus recu-
peratasque remiserant. itaque ingenti consensu bellum
adversus Philippum decretum. honores regi primum 6
Attalo inmodici, deinde et Rhodiis habiti. tum primum

mentio inlata de tribu, quam Attalida adpellarent, ad decem veteres tribus addenda, et Rhodiorum populus
7 corona aurea virtutis ergo donatus civitasque Rhodiis data, quem ad modum Rhodii prius Atheniensibus de-
8 derant. secundum haec rex Attalus Aeginam ad classem se recipit; Rhodii Ciam ab Aegina, inde per insulas Rhodum navigarunt omnibus praeter Andrum Parumque et Cythnum, quae praesidiis Macedonum tenebantur, in
9 societatem acceptis. Attalum Aeginae missi in Aetoliam nuntii expectatique inde legati aliquamdiu nihil agentem
10 tenuere. set neque illos excire ad arma potuit, gaudentes utcumque composita cum Philippo pace, et ipse Rhodiique, cum, si institissent Philippo, egregium liberatae per
11 se Graeciae titulum habere potuissent, patiendo rursus eum in Hellespontum traicere occupantemque Thraeciae oportuna loca vires conligere bellum aluere gloriamque eius gesti perfectique Romanis concesserunt.

1 XVI. Philippus magis regio animo est usus; qui cum Attalum Rhodiosque hostis non sustinuisset, ne Ro-
2 mano quidem, quod inminebat, bello territus Philocle quodam ex praefectis suis cum duobus milibus peditum,
3 equitibus ducentis ad populandos Atheniensium agros misso, classe tradita Heraclidi, ut Maroneam peteret, ipse terra eodem cum expeditis duobus milibus peditum,
4 equitibus ducentis pergit. et Maroneam quidem primo inpetu expugnavit; Aenum inde cum magno labore, postremo per proditionem Callimedis praefecti Ptolemaei cepit. deinceps alia castella, Cypsela et Doriscon et
5 Serrheum, occupat. inde progressus ad Chersonesum Elaeunta et Alopeconnesum tradentibus ipsis recipit. Callipolis quoque et Madytos dedita et castella quaedam
6 ignobilia. Abydeni ne legatis quidem admissis regi portas clauserunt. ea obpugnatio diu Philippum tenuit, eripique ex obsidione, ni cessatum ab Attalo et Rhodiis foret,
7 potuerunt. Attalus trecentos tantum milites in praesidium, Rhodii quadriremem unam ex classe, cum ad Te-
8 nedum staret, miserunt. eodem postea, cum iam vix sustinerent obsidionem, et ipse Attalus cum traiecisset, spem tantum auxilii ex propinquo ostendit.

XVII. Neque terra neque mari adiuti a sociis Aby- 1
deni primo tormentis per muros dispositis non terra modo
adeuntis aditu arcebant, sed navium quoque stationem
infestam hosti faciebant. postea, cum et muri pars strata 2
ruinis et ad interiorem raptim obpositum murum cuniculis
iam perventum esset, legatos ad regem de condicionibus
tradendae urbis miserunt. paciscebantur autem, ut Rho- 3
diam quadriremem cum sociis navalibus Attalique prae-
sidium emitti liceret atque ipsis urbe excedere cum
singulis vestimentis. quibus cum Philippus nihil pacati 4
nisi omnia permittentibus respondisset, adeo renuntiata
haec legatio ab indignatione simul ac desperatione iram
accendit, ut ad Saguntinam rabiem versi matronas omnis 5
in templo Dianae, pueros ingenuos virginesque infantes
etiam cum suis nutricibus in gymnasio includi iuberent,
aurum et argentum in forum deferri, vestem pretiosam 6
in navis Rhodiam Cyzicenamque quae in portu erant
coici, sacerdotes victimasque adduci et altaria in medio
poni. ibi delecti primum, qui, ubi caesam aciem suorum 7
pro diruto muro pugnantem vidissent, extemplo coniuges
liberosque interficerent, aurum, argentum vestemque, quae 8
in navibus esset, in mare deicerent, tectis publicis pri-
vatisque quam plurimis locis possent ignes subicerent, id 9
se facinus perpetraturos praeeuntibus exsecrabile carmen
sacerdotibus iure iurando adacti; tum militaris aetas iurat,
neminem vivum nisi victorem acie excessurum. hi me- 10
mores deorum adeo pertinaciter pugnaverunt, ut, cum
proelium nox diremptura esset, rex prior, territus rabie
eorum, pugna abstiterit. principes, quibus atrocior pars 11
facinoris delegata erat, cum paucos et confectos vulneri-
bus ac lassitudine superesse proelio cernerent, luce prima
sacerdotes cum infulis ad urbem dedendam Philippo
mittunt.

XVIII. Ante deditionem ex iis legatis, qui Alexan- 1
dream missi erant, M. Aemilius trium consensu minimus
natu audita obsidione Abydenorum ad Philippum venit.
qui questus Attalo Rhodiisque arma inlata et quod tum 2
maxime Abydum obpugnaret, cum rex ab Attalo et
Rhodiis ultro se bello lacessitum diceret, 'num Abydeni

3 quoque' inquit 'ultro tibi intulerunt arma?' insueto vera audire ferocior oratio visa est, quam quae habenda apud regem esset. 'aetas' inquit 'et forma et super 4 omnia Romanum nomen te ferociorem facit. ego autem primum velim vos foederum memores servare mecum pacem; sin bello lacessitis, mihi quoque animos facere et regnum et Macedonum nomen haud minus quam Roma- 5 num nobile sentietis.' ita dimisso legato Philippus auro argentoque, quae coacervata erant, accepto hominum 6 praedam omnem amisit. tanta enim rabies multitudinem invasit, ut repente proditos rati, qui pugnantes mortem obcubuissent, periuriumque alius alii exprobrantes et sacerdotibus maxime, qui quos ad mortem devovissent, 7 eorum deditionem vivorum hosti fecissent, repente omnes ad caedem coniugum liberorumque discurrerent seque ipsi per omnes vias leti interficerent. obstupefactus eo furore rex subpressit inpetum militum et triduum se ad 8 moriendum Abydenis dare dixit. quo spatio plura facinora in se victi ediderunt quam infesti edidissent victores nec, nisi quem vincula aut alia necessitas mori prohibuit, quisquam vivus in potestatem venit. Philippus inposito 9 Abydi praesidio in regnum rediit. cum velut Sagunti excidium Hannibali, sic Philippo Abydenorum clades ad Romanum bellum animos fecisset, nuntii obcurrerunt, consulem iam in Epiro esse et Apolloniam terrestris copias, navalis Corcyram in hiberna deduxisse.

1 XIX. Inter haec legatis, qui in Africam missi erant, de Hamilcare, Gallici exercitus duce, responsum a Carthaginiensibus est, nihil ultra se facere posse, quam ut 2 exilio eum multarent, bona eius publicarent: perfugas et fugitivos, quos inquirendo vestigare potuerint, reddidisse et de ea re missuros legatos Romam, qui senatui satisfacerent. ducenta milia modiûm tritici Romam, ducenta 3 ad exercitum in Macedoniam miserunt. inde in Numidiam ad reges profecti legati. dona data Masinissae 4 mandataque edita. equites mille Numidae, cum duo milia daret, accepti. ipse in navis inponendos curavit et cum ducentis milibus modiûm tritici, ducentis hordei in Mace- 5 doniam misit. tertia legatio ad Verminam erat. is ad

primos fines regni legatis obviam progressus, ut scriberent ipsi quas vellent pacis condiciones permisit: omnem 6
pacem bonam iustamque fore sibi cum populo Romano. datae leges pacis iussusque ad eam confirmandam mittere legatos Romam.

XX. Per idem tempus L. Cornelius Lentulus pro 1
consule ex Hispania rediit. qui cum in senatu res ab se 2
per multos annos fortiter feliciterque gestas exposuisset postulassetque, ut triumphanti sibi invehi liceret in urbem, res triumpho dignas esse censebat senatus, sed exemplum 3
a maioribus non accepisse, ut qui neque dictator neque consul neque praetor res gessisset triumpharet: pro con- 4
sule illum Hispaniam provinciam, non consulem aut praetorem obtinuisse. decurrebatur tamen eo, ut ovans urbem 5
iniret, intercedente Ti. Sempronio Longo tribuno plebis, qui nihilo magis id more maiorum aut ullo exemplo futurum diceret. postremo victus consensu patrum tribunus 6
cessit et ex senatus consulto L. Lentulus ovans urbem est ingressus. argenti tulit ex praeda quadraginta tria 7
milia pondo, auri duo milia quadringenta quinquaginta; militibus ex praeda centum viginti asses divisit.

XXI. Iam exercitus consularis ab Arretio Ariminum 1
transductus erat et quinque milia sociûm Latini nominis ex Gallia in Etruriam transierant. itaque L. Furius, 2
magnis itineribus ab Arimino adversus Gallos Cremonam tum obsidentes profectus, castra mille quingentorum passuum intervallo ab hoste posuit. occasio egregie rei ge- 3
rendae fuit, si protinus de via ad castra obpugnanda duxisset. palati passim vagabantur per agros nullo satis 4
firmo relicto praesidio. lassitudinem militum timuit, quod raptim ductum agmen erat. Galli clamore suorum ex 5
agris revocati omissa praeda, quae in manibus erat, castra repetivere et postero die in aciem progressi. nec 6
Romanus moram pugnandi fecit. sed vix spatium instruendi fuit: eo cursu hostes in proelium venerunt. dextra ala — in alas divisum socialem exercitum habe- 7
bant — in prima acie locata est, in subsidiis duae Romanae legiones. M. Furius dextrae alae, legionibus M. 8
Caecilius, equitibus L. Valerius Flaccus — legati omnes

9 erant — praepositi. praetor secum duos legatos, C. Laetorium et P. Titinium, habebat, cum quibus circumspicere
10 et obire ad omnis hostium subitos conatus posset. primo Galli omni multitudine in unum locum conixi obruere atque obterere sese dextram alam, quae prima erat, spe-
11 rarunt posse. ubi id parum procedebat, circuire a cornibus et amplecti hostium aciem, quod multitudine ad-
12 versus paucos facile videbatur, conati sunt. id ubi vidit praetor, ut et ipse dilataret aciem, duas legiones ex subsidiis dextra laevaque alae, quae in prima acie pugnabat, circumdat aedemque Vediovi vovit, si eo die hostis fudisset.
13 L. Valerio imperat, ut parte una duarum legionum equites, altera sociorum equitatum in cornua hostium emittat
14 nec circuire eos aciem patiatur. simul et ipse, ut extenuatam mediam diductis cornibus aciem Gallorum vidit, signa inferre confertos milites et perrumpere ordines
15 iubet. et cornua ab equitibus et medii a pedite pulsi. ac repente, cum in omni parte caede ingenti sternerentur, Galli terga verterunt fugaque effusa repetunt castra.
16 fugientes persecutus eques, mox et legiones insecutae in
17 castra inpetum fecerunt. minus sex milia hominum inde effugerunt, caesa aut capta supra quinque et triginta milia cum signis militaribus septuaginta, carpentis Gal-
18 licis multa praeda oneratis plus ducentis. Hamilcar dux Poenus eo proelio cecidit et tres imperatores nobiles Gallorum. Placentini captivi ad duo milia liberorum capitum redditi colonis.

1 XXII. Magna victoria laetaque Romae fuit. litteris
2 adlatis supplicatio in triduum decreta est. Romanorum sociorumque ad duo milia eo proelio ceciderunt, plurimi dextrae alae, in quam primo inpetu vis hostium ingens
3 inlata est. quamquam per praetorem prope debellatum erat, consul quoque C. Aurelius, perfectis quae Romae agenda fuerant profectus in Galliam, victorem exercitum a praetore accepit.

4 Consul alter cum autumno ferme exacto in provin-
5 ciam venisset, circa Apolloniam hibernabat. ab classe, quae Corcyrae subducta erat, C. Claudius triremesque Romanae, sicut ante dictum est, Athenas missae cum

Piraeum pervenissent, despondentibus iam animos sociis
spem ingentem adtulerant. nam et terrestris ab Corintho 6
quae per Megaram incursiones in agros fieri solitae erant
non fiebant, et praedonum a Chalcide naves, quae non 7
mare solum infestum, sed etiam omnis maritumos agros
Atheniensibus fecerant, non modo Sunium superare,
sed ne extra fretum Euripi [quidem] committere aperto
mari se audebant. supervenerunt his tres Rhodiae qua- 8
driremes, et erant Atticae tres apertae naves, ad tuendos
maritumos agros comparatae. hac classe si urbs agrique
Atheniensium defenderentur, satis in praesentia existi-
manti Claudio esse maioris etiam rei fortuna oblata est.

XXIII. Exules ab Chalcide regiorum iniuriis pulsi 1
adtulerunt, occupari Chalcidem sine certamine ullo posse:
nam et Macedonas, quia nullus in propinquo sit hostium 2
metus, vagari passim et oppidanos praesidio Macedonum
fretos custodiam urbis neglegere. his auctoribus pro- 3
fectus quamquam Sunium ita mature pervenerat, ut inde
provehi ad primas angustias Euboeae posset, ne superato
promunturio conspiceretur, classem in statione usque ad
noctem tenuit; primis tenebris movit et tranquillo per- 4
vectus Chalcidem paulo ante lucem, qua infrequentissima
urbis sunt, paucis militibus turrim proximam murumque
circa scalis cepit alibi sopitis custodibus, alibi nullo cu-
stodiente. progressi inde ad frequentia aedificiis loca 5
custodibus interfectis refractaque porta ceteram multitu-
dinem armatorum acceperunt. inde in totam urbem dis- 6
cursum est aucto etiam tumultu, quod circa forum ignis
tectis iniectus erat. conflagrarunt et horrea regia et ar- 7
mamentarium cum ingenti adparatu machinarum tormen-
torumque. caedes inde passim fugientium pariter ac re-
pugnantium fieri coepta est. nec ullo iam qui militaris 8
aetatis esset non aut caeso aut fugato, Sopatro etiam
Acarnane praefecto praesidii interfecto praeda omnis
primo in forum conlata, deinde in naves inposita. carcer 9
etiam ab Rhodiis refractus emissique captivi, quos Phi-
lippus tamquam in tutissimam custodiam condiderat.
statuis inde regis deiectis truncatisque, signo receptui 10
dato conscenderunt naves et Piraeum, unde profecti erant,

11 redierunt. quodsi tantum militum Romanorum fuisset, ut et Chalcis teneri et non deseri praesidium Athenarum potuisset, magna res principio statim belli, Chalcis et
12 Euripus adempta regi forent. nam ut terra Thermopylarum angustiae Graeciam, ita mari fretum Euripi claudit.

1 XXIIII. Demetriade tum Philippus erat. quo cum esset nuntiata clades sociae urbis, quamquam serum auxilium perditis erat, tamen, quae proxima auxilio est,
2 ultionem petens, cum expeditis quinque milibus et trecentis equitibus extemplo profectus cursu prope Chalcidem contendit haudquaquam dubius obprimi Romanos
3 posse. a qua destitutus spe nec quicquam aliud quam ad deforme spectaculum semirutae ac fumantis sociae urbis cum venisset, paucis vix qui sepelirent bello absumptos relictis, aeque raptim ac venerat, transgressus ponte Euripum per Boeotiam Athenas ducit, pari incepto
4 haut disparem eventum ratus responsurum. et respondisset, ni speculator — hemerodromos vocant Graeci, ingens die uno cursu emetientis spatium — contemplatus regium agmen ex specula quadam praegressus nocte me-
5 dia Athenas pervenisset. idem ibi somnus eademque neglegentia erat, quae Chalcidem dies ante paucos pro-
6 diderat. excitati nuntio trepido et praetor Atheniensium et Dioxippus praefectus cohortis mercede militantium auxiliorum convocatis in forum militibus tuba signum ex
7 arce dari iubent, ut hostis adesse omnes scirent. ita undique ad portas, ad muros discurrunt. paucas post horas Philippus, aliquanto tamen ante lucem, adpropinquans urbi conspectis luminibus crebris et fremitu hominum tre-
8 pidantium, ut in tali tumultu, exaudito sustinuit signa et considere ac conquiescere agmen iussit vi aperta propa-
9 lam usurus, quando parum dolus profuerat. ab dipylo accessit. porta ea, velut in ore urbis posita, maior aliquanto patentiorque quam ceterae est et intra eam extraque latae viae sunt, ut et oppidani derigere aciem a foro
10 ad portam possent et extra limes mille ferme passus longus, in Academiae gymnasium ferens, pediti equitique hostium liberum spatium praeberet. eo limite Athenienses cum Attali praesidio et cohorte Dioxippi acie intra por-

tam instructa signa extulerunt. quod ubi Philippus vidit, 11
habere se hostis in potestate ratus et diu optata caede —
neque enim ulli Graecarum civitatium infestior erat —
expleturum, cohortatus milites, ut se intuentes pugnarent 12
scirentque ibi signa, ibi aciem esse debere, ubi rex esset,
concitat ecum non ira tantum, sed etiam gloria elatus,
quod ingenti turba completis etiam ad spectaculum muris 13
conspici se pugnantem egregium ducebat. aliquantum 14
ante aciem cum equitibus paucis evectus in medios hostis
ingentem cum suis ardorem, tum pavorem hostibus iniecit.
plurimos manu sua comminus eminusque vulneratos com- 15
pulsosque in portam consecutus et ipse cum maiorem in
angustiis trepidantium edidisset caedem, in temerario in-
cepto tutum tamen receptum habuit, quia qui in turribus 16
portae erant sustinebant tela, ne in permixtos hostibus
suos coicerent. intra muros deinde tenentibus milites Athe- 17
niensibus Philippus signo receptui dato castra ad Cynos-
arges — templum Herculis gymnasiumque et lucus erat
circumiectus — posuit. sed et Cynosarges et Lycium et 18
quidquid sancti amoenive circa urbem erat incensum est
dirutaque non tecta solum, sed etiam sepulcra, nec divini
humanique iuris quicquam prae inpotenti ira est ser-
vatum.

XXV. Postero die cum primo clausae fuissent por- 1
tae, deinde subito apertae, quia praesidium Attali ab Ae-
gina Romanique ab Piraeo intraverant urbem, castra ab
urbe retulit rex tria ferme milia passûm. inde Eleusi- 2
nam profectus spe inproviso templi castellique, quod et
inminet et circumdatum est templo, capiendi, cum haut-
quaquam neglectas custodias animadvertisset et classem
a Piraeo subsidio venire, omisso incepto Megaram ac
protinus Corinthum ducit et, cum Argis Achaeorum con-
cilium esse audisset, inopinantibus Achaeis contioni ipsi
supervenit. consultabant de bello adversus Nabim, ty- 3
rannum Lacedaemoniorum, qui tralato imperio a Philo-
poemene ad Cycliadam, nequaquam parem illi ducem,
dilapsa cernens Achaeorum auxilia redintegraverat bel-
lum agrosque finitimorum vastabat et iam urbibus quoque
erat terribilis. adversus hunc hostem cum quantum ex 4

quaque civitate militum scriberetur consultarent, Philippus dempturum se eis curam, quod ad Nabim et Lace-
5 daemonios adtineret, pollicitus nec tantum agros sociorum populationibus prohibiturum, sed terrorem omnem belli in ipsam Laconicam ducto eo extemplo exercitu
6 tralaturum. haec oratio cum ingenti adsensu hominum acciperetur, 'ita tamen aequum est,' inquit 'me vestra meis armis tutari, ne mea interim nudentur praesidiis.
7 itaque, si vobis videtur, tantum parate militum, quantum ad Oreum et Chalcidem et Corinthum tuenda satis sit, ut meis ab tergo tutis securus bellum Nabidi inferam et
8 Lacedaemoniis.' non fefellit Achaeos, quo spectasset tam benigna pollicitatio auxiliumque oblatum adversus Lacedaemonios: id quaeri, ut obsidem Achaeorum iuventutem educeret ex Peloponneso ad inligandam Romano
9 bello gentem. et id quidem coarguere Cycliadas praetor Achaeorum nihil adtinere ratus, id modo cum dixisset, non licere legibus Achaeorum de aliis rebus referre quam
10 propter quas convocati essent, decreto de exercitu parando adversus Nabim facto concilium fortiter ac libere habitum dimisit, inter adsentatores regios ante eam diem habitus.
11 Philippus, magna spe depulsus, voluntariis paucis militibus conscriptis Corinthum atque in Atticam terram rediit.

1 XXVI. Per eos ipsos dies quibus Philippus in Achaia fuit Philocles praefectus regius ex Euboea profectus cum duobus milibus Thracum Macedonumque ad depopulandos Atheniensium fines regione Eleusinis sal-
2 tum Cithaeronis transcendit; inde dimidia parte militum ad praedandum passim per agros dimissa, cum parte
3 ipse occultus loco ad insidias oportuno consedit, ut si ex castello ab Eleusine in praedantis suos inpetus fieret, repente hostis effusos ex inproviso adoriretur. non fefel-
4 lere insidiae. itaque revocatis qui discurrerant ad praedandum militibus instructisque ad obpugnandum castellum Eleusinem profectus cum multis inde vulneribus recessit
5 Philippoque se venienti ex Achaia coniunxit. temptata et ab ipso rege obpugnatio eiusdem castelli est. sed naves Romanae a Piraeo venientes intromissumque praesi-
6 dium absistere incepto coegerunt. diviso deinde exercitu

rex cum parte Philoclem Athenas mittit, cum parte Piraeum pergit, ut, dum Philocles subeundo muros et comminanda obpugnatione contineret urbe Athenienses, ipsi Piraeum levi cum praesidio relictum expugnandi facultas esset. ceterum nihilo ei Piraei quam Eleusinis 7 facilior îsdem fere defendentibus obpugnatio fuit. a Piraeo Athenas repente duxit. inde eruptione subita pedi- 8 tum equitumque inter angustias semiruti muri, qui brachiis duobus Piraeum Athenis iungit, repulsus omissa obpugnatione urbis, diviso cum Philocle rursus exercitu 9 ad agros vastandos profectus, cum priorem populationem sepulcris circa urbem diruendis exercuisset, ne quid in- 10 violatum relinqueret, templa deûm, quae pagatim sacrata habebant, dirui atque incendi iussit. exornata eo genere 11 operum eximie terra Attica et copia domestici marmoris et ingeniis artificum praebuit huic furori materiam. neque 12 enim diruere modo ipsa templa ac simulacra evertere satis habuit, sed lapides quoque, ne integri cumularent ruinas, frangi iussit. et postquam non tam ira satiata 13 quam irae exercendae materia deerat, agro hostium in Boeotiam excessit nec aliud quicquam dignum memoria in Graecia egit.

XXVII. Consul Sulpicius eo tempore inter Apollo- 1 niam ac Dyrrachium ad Apsum flumen habebat castra, quo arcessitum L. Apustium legatum cum parte copiarum ad depopulandos hostium fines mittit. Apustius, extrema 2 Macedoniae populatus, Corrhago et Gerrunio et Orgesso castellis primo inpetu captis ad Antipatream, in faucibus angustis sitam urbem, venit. ac primo evocatos princi- 3 pes ad conloquium, ut fidei Romanorum se committerent, perlicere est conatus; deinde ubi magnitudine ac moenibus situque urbis freti dicta aspernabantur, vi atque armis adortus expugnavit puberibusque interfectis, praeda 4 omni militibus concessa diruit muros atque urbem incendit. hic metus Codrionem, satis validum et munitum 5 oppidum, sine certamine ut dederetur Romanis effecit. praesidio ibi relicto Cnidus — nomen propter alteram in 6 Asia urbem quam oppidum notius — vi capitur. revertentem legatum ad consulem cum satis magna praeda

Athenagoras quidam, regius praefectus, in transitu flumi-
7 nis a novissimo agmine adortus postremos turbavit. ad
quorum clamorem et trepidationem cum revectus equo
propere legatus signa convertisset et coniectis in medium
sarcinis aciem direxisset, non tulere inpetum Romano-
8 rum militum regii. multi ex iis occisi, plures capti. le-
gatus, incolumi exercitu reducto ad consulem, remittitur
inde extemplo ad classem.

1 XXVIII. Hac satis felici expeditione bello commisso
reguli ac principes adcolae Macedonum in castra Romana
veniunt, Pleuratus Scerdilaedi filius et Amynander Atha-
2 manum rex et ex Dardanis Bato Longari filius. bellum
suo nomine Longarus cum Demetrio, Philippi patre, ges-
serat. pollicentibus auxilia respondit consul, Dardano-
rum et Pleurati opera, cum exercitum in Macedoniam
3 induceret, se usurum; Amynandro Aetolos concitandos
ad bellum adtribuit. Attali legatis — nam ii quoque per
id tempus venerant — mandat, ut Aeginae rex, ubi hi-
bernabat, classem Romanam opperiretur, qua adiuncta
4 bello maritimo, sicut ante, Philippum urgeret. ad Rho-
dios quoque missi legati, ut capesserent partem belli.
nec Philippus segnius — iam enim in Macedoniam per-
5 venerat — adparabat bellum. filium Persea, puerum
admodum, datis ex amicorum numero, qui aetatem eius
regerent, cum parte copiarum ad obsidendas angustias,
6 quae ad Pelagoniam sunt, mittit; Sciathum et Pepare-
thum, haut ignobiles urbes, ne classi hostium praedae ac
praemio essent, diruit; ad Aetolos mittit legatos, ne gens
inquieta adventu Romanorum fidem mutaret.

1 XXVIIII. Concilium Aetolorum stata die, quod Pan-
aetolium vocant, futurum erat. huic ut obcurrerent, et
regis legati iter adcelerarunt, et a consule missus L. Fu-
2 rius Purpurio legatus venit. Atheniensium quoque legati
ad id concilium obcurrerunt. primi Macedones, cum qui-
3 bus recentissimum foedus erat, auditi sunt. qui nulla
nova re nihil se novi habere quod adferrent dixerunt:
quibus enim de causis experta inutili societate Romana
pacem cum Philippo fecissent, compositam semel pacem
4 servare eos debere. 'an imitari' inquit unus ex legatis

'Romanorum licentiam, an levitatem dicam, mavultis? qui cum legatis vestris Romae responderi ita iussissent: "quid ad nos venitis, Aetoli, sine quorum auctoritate pacem cum Philippo fecistis?", idem nunc ut bellum secum 5
adversus Philippum geratis postulant. et antea propter vos et pro vobis arma sumpta adversus eum simulabant; nunc vos in pace esse cum Philippo prohibent. Messa- 6
nae ut auxilio essent, primo in Siciliam transcenderunt, iterum ut Syracusas obpressas ab Carthaginiensibus in libertatem eximerent; et Messanam et Syracusas et to- 7
tam Siciliam ipsi habent vectigalemque provinciam securibus et fascibus subiecerunt. scilicet sicut vos Nau- 8
pacti legibus vestris per magistratus a vobis creatos concilium habetis, socium hostemque libere quem velitis lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri vestro, sic Siculorum civitatibus Syracusas aut Messanam aut Lilybaeum indicitur concilium: praetor Romanus conventus 9
agit; eo imperio evocati conveniunt; excelso in suggestu superba iura reddentem, stipatum lictoribus vident; virgae tergo, secures cervicibus inminent et quotannis alium atque alium dominum sortiuntur. nec id mirari debent 10
aut possunt, cum Italiae urbes, Regium, Tarentum, Capuam, ne finitimas, quarum ruinis crevit urbs Roma, nominem, eidem subiectas videant imperio. Capua qui- 11
dem, sepulcrum ac monumentum Campani populi, elato et extorri eiecto ipso populo superest, urbs trunca, sine senatu, sine plebe, sine magistratibus, prodigium, relicta crudelius habitanda quam si deleta foret. furor est, si 12
alienigenae homines, plus lingua et moribus et legibus quam maris terrarumque spatio discreti, haec tenuerint, sperare quicquam eodem statu mansurum. Philippi re- 13
gnum obficere aliquid videtur libertati vestrae; qui, cum merito vestro vobis infensus esset, nihil a vobis ultra quam pacem petiit fidemque hodie pacis pactae desiderat. adsuefacite his terris legiones externas et iugum accipite: 14
sero ac nequiquam, cum dominum Romanum habebitis, socium Philippum quaeretis. Aetolos, Acarnanas, Mace- 15
donas, eiusdem linguae homines, leves ad tempus ortae causae diiungunt coniunguntque; cum alienigenis, cum

barbaris aeternum omnibus Graecis bellum est eritque:
natura enim, quae perpetua est, non mutabilibus in diem
16 causis hostes sunt. sed unde coepit oratio mea, ibi de-
sinet: hoc eodem loco îdem homines de eiusdem Philippi
pace triennio ante decrevistis îsdem inprobantibus eam
pacem Romanis, qui nunc pactam et compositam turbare
volunt. in qua consultatione nihil fortuna mutavit, cur
vos mutetis non video.'

1 XXX. Secundum Macedonas ipsis Romanis ita con-
cedentibus iubentibusque Athenienses, qui foeda passi
iustius in crudelitatem saevitiamque regis invehi poterant,
2 introducti sunt. deploraverunt vastationem populationem-
que miserabilem agrorum: neque id se queri, quod ho-
stilia ab hoste passi forent – esse enim quaedam belli
3 iura, quae ut facere, ita pati sit fas: sata exuri, dirui
tecta, praedas hominum pecorumque agi misera magis
4 quam indigna patienti esse –, verum enim vero id se
queri, quod is, qui Romanos alienigenas et barbaros vocet,
adeo omnia simul divina humanaque iura polluerit, ut
priore populatione cum infernis deis, secunda cum superis
5 bellum nefarium gesserit. omnia sepulcra monumenta-
que diruta esse in finibus suis, omnium nudatos manes,
6 nullius ossa terra tegi. delubra sibi fuisse, quae quon-
dam pagatim habitantes in parvis illis castellis vicisque
consecrata ne in unam urbem quidem contributi maiores
7 sui deserta reliquerint. circa ea omnia templa Philippum
infestos circumtulisse ignes, semusta, truncata simulacra
8 deûm inter prostratos iacere postes templorum. qualem
terram Atticam fecerit, exornatam quondam opulentam-
que, talem eum, si liceat, Aetoliam Graeciamque omnem
9 facturum. urbis quoque suae similem deformitatem fu-
turam fuisse, nisi Romani subvenissent. eodem enim
scelere urbem colentis deos praesidemque arcis Minervam
petitam, eodem Eleusiniae Cereris templum, eodem Piraei
10 Iovem Minervamque; sed ab eorum non templis modo,
sed etiam moenibus vi atque armis repulsum in ea de-
11 lubra, quae sola religione tuta fuerint, saevisse. itaque
se orare atque obsecrare Aetolos, ut miseriti Athe-
niensium ducibus diis inmortalibus, deinde Romanis,

qui secundum deos plurimum possent, bellum susciperent.

XXXI. Tum Romanus legatus 'totam orationis meae 1
formam Macedones primum, deinde Athenienses mutarunt. nam et Macedones, cum ad conquerendas Philippi 2
iniurias in tot socias nobis urbes venissem, ultro accusando Romanos, defensionem ut accusatione potiorem haberem effecerunt, et Athenienses in deos inferos su- 3
perosque nefanda atque inhumana scelera eius referendo quid mihi aut cuiquam reliquerunt, quod obicere ultra possim? eadem haec Cianos, Abydenos, Aeneos, Maro- 4
nitas, Thasios, Parios, Samios, Larisenses, Messenios hinc ex Achaia existimate queri, graviora acerbioraque eos, quibus nocendi maiorem facultatem habuit. nam 5
quod ad ea adtinet, quae nobis obiecit, nisi gloria digna sunt, fateor ea defendi non posse. Regium et Capuam et Syracusas nobis obiecit. Regium Pyrrhi bello legio 6
Reginis ipsis, ut mitteremus, orantibus in praesidium missa urbem, ad quam defendendam missa erat, per scelus possedit. comprobavimus ergo id facinus? an bello 7
persecuti sceleratam legionem, in potestatem nostram redactam tergo et cervicibus poenas sociis pendere cum coegissemus, urbem, agros suaque omnia cum libertate legibusque Reginis reddidimus? Syracusanis obpressis ab 8
externis tyrannis, quo indignius esset, cum tulissemus opem et fatigati prope per triennium terra marique urbe munitissima obpugnanda essemus, cum iam ipsi Syracusani servire tyrannis quam capi a nobis mallent, captam isdem armis et liberatam urbem reddidimus. neque in- 9
fitias imus Siciliam provinciam nostram esse et civitates quae in parte Carthaginiensium fuerunt et uno animo cum illis adversus nos bellum gesserunt, stipendiarias ac vectigales esse: quin contra hoc et vos et omnes gentes scire volumus, pro merito cuique erga nos fortunam esse.
an Campanorum poenae, de qua ne ipsi quidem queri 10
possunt, nos paeniteat? hi homines, cum pro iis bellum adversus Samnites per annos prope septuaginta cum
magnis nostris cladibus gessissemus, ipsos foedere pri- 11
mum, deinde conubio atque cognationibus, postremo civi-

12 tate nobis coniunxissemus, tempore nostro adverso primi omnium Italiae populorum, praesidio nostro foede interfecto, ad Hannibalem defecerunt, deinde, indignati se obsideri a nobis, Hannibalem ad obpugnandam Romam 13 miserunt. horum si neque urbs ipsa neque homo quisquam superesset, quis id durius quam pro merito ipsorum 14 statutum indignari posset? plures sibimet ipsi conscientia scelerum mortem consciverunt quam ab nobis supplicio adfecti sunt. ceteris ita oppidum, ita agros ademimus, ut agrum locumque ad habitandum daremus, urbem in- 15 noxiam stare incolumem pateremur, ut qui hodie videat eam nullum obpugnatae captaeve ibi vestigium inveniat. sed quid ego Capuam dico, cum Carthagini victae pacem 16 ac libertatem dederimus? magis illud est periculum, ne nimis facile victis ignoscendo plures ob id ipsum ad ex- 17 periundam adversus nos fortunam belli incitemus. haec pro nobis dicta sint, haec adversus Philippum, cuius domestica parricidia et cognatorum amicorumque caedes et libidinem inhumaniorem prope quam crudelitatem vos, 18 quo propiores Macedoniae estis, melius nostis. quod ad vos adtinet, Aetoli, nos pro vobis bellum suscepimus adversus Philippum, vos sine nobis cum eo pacem fecistis. 19 et forsitan dicatis, bello Punico occupatis nobis coactos metu vos leges pacis ab eo, qui tum plus poterat, accepisse. et nos, cum alia maiora urgerent, depositum a 20 vobis bellum et ipsi omisimus. nunc et nos deûm benignitate Punico perfecto bello totis viribus nostris in Macedoniam incubuimus, et vobis restituendi vos in amicitiam societatemque nostram fortuna oblata est, nisi perire cum Philippo quam vincere cum Romanis mavultis.'

1 XXXII. Haec dicta ab Romano cum essent, inclinatis omnium animis ad Romanos Damocritus praetor Aetolorum pecunia, ut fama est, ab rege accepta, nihil 2 aut huic aut illi parti adsensus, rem magni discriminis consiliis nullam esse tam inimicam quam celeritatem dixit: celerem enim paenitentiam, sed eandem seram atque inutilem sequi, cum praecipitata raptim consilia neque 3 revocari neque in integrum restitui possint. deliberationis

eius, cuius ipse maturitatem expectandam putaret, tempus ita iam nunc statui posse: cum legibus cautum esset, ne de pace belloque nisi in Panaetolico et Pylaico concilio ageretur, decernerent extemplo, ut praetor sine fraude, 4 cum de bello et pace agere velit, advocet concilium et quod tum referatur decernaturque ut perinde ius ratumque [sit] ac si in Panaetolico aut Pylaico concilio actum esset. dimissis ita suspensa re legatis egregie consultum 5 genti aiebat: nam utrius partis melior fortuna belli esset, ad eius societatem inclinaturos. haec in concilio Aetolorum acta.

XXXIII. Philippus inpigre terra marique parabat 1 bellum. navalis copias Demetriadem in Thessaliam contrahebat. Attalum Romanamque classem principio veris 2 ab Aegina ratus moturos, navibus maritumaeque orae praefecit Heraclidem, quem et ante praefecerat; ipse ter- 3 restris copias comparabat, magna se duo auxilia Romanis detraxisse credens, ex una parte Aetolos, ex altera Dardanos, faucibus ad Pelagoniam a filio Perseo interclusis. ab consule non parabatur, sed gerebatur iam bellum. per 4 Dassaretiorum fines exercitum ducebat, frumentum quod ex hibernis extulerat integrum vehens, quod in usum militi satis esset praebentibus agris. oppida vicique par- 5 tim voluntate, partim metu se tradebant; quaedam vi expugnata, quaedam deserta in montis propinquos refugientibus barbaris inveniebantur. ad Lyncum stativa 6 posuit prope flumen Bevum; inde frumentatum circa horrea Dassaretiorum mittebat. Philippus consternata quidem omnia circa pavoremque ingentem hominum cernebat, sed parum gnarus, quam partem petisset consul, alam equitum ad explorandum, quonam hostis iter intendissent, misit. idem error apud consulem erat: movisse 7 ex hibernis regem sciebat, quam regionem petisset ignorans. is quoque speculatum miserat equites. hae duae 8 alae ex diverso, cum diu incertis itineribus vagatae per Dassaretios essent, tandem in unum iter convenerunt. neutros fefellit, ut fremitus procul hominum equorumque exauditus est. itaque prius quam in conspectum venirent, equos armaque expedierant. nec mora, ubi primum hostem

9 videre, concurrendi facta est. forte et numero et virtute, utpote lecti utrimque, haut inpares aequis viribus per aliquot horas pugnarunt. fatigatio ipsorum equorumque
10 incerta victoria diremit proelium. Macedonum quadraginta equites, Romanorum quinque et triginta ceciderunt. neque eo magis explorati quicquam, in qua regione castra hostium essent, aut illi ad regem aut hi ad consulem
11 rettulerunt; per transfugas cognitum est, quos levitas ingeniorum ad cognoscendas hostium res in omnibus bellis praebet.

1 XXXIIII. Philippus aliquid et ad caritatem suorum et ut promptius pro eo periculum adirent ratus profectu-
2 rum se, si equitum, qui ceciderant in expeditione, sepeliendorum curam habuisset, adferri eos in castra iussit,
3 ut conspiceretur ab omnibus funeris honos. nihil tam incertum nec tam inaestimabile est quam animi multitudinis. quod promptiores ad subeundam omnem dimicationem videbatur facturum, id metum pigritiamque in-
4 cussit; nam qui hastis sagittisque et rara lanceis facta vulnera vidissent cum Graecis Illyriisque pugnare adsueti, postquam gladio Hispaniensi detruncata corpora brachîs cum humero abscisis aut tota cervice desecta divisa a corpore capita patentiaque viscera et foeditatem aliam
5 vulnerum viderunt, adversus quae tela quosque viros pugnandum foret, pavidi vulgo cernebant. ipsum quoque regem terror cepit nondum proelio cum Romanis con-
6 gressum. itaque revocato filio praesidioque, quod in faucibus Pelagoniae erat, ut iis copiis suas augeret, Pleurato
7 Dardanisque iter in Macedoniam patefecit. ipse cum viginti milibus peditum, duobus milibus equitum ducibus transfugis ad hostem profectus, paulo plus mille passus a castris Romanis tumulum propinquum Athaco fossa ac
8 vallo communivit; ac subiecta cernens Romana castra, admiratus esse dicitur et universam speciem castrorum et discripta suis quaeque partibus cum tendentium ordine, tum itinerum intervallis, et negasse, barbarorum ea castra
9 ulli videri posse. biduum consul et rex, alter alterius conatus expectantes, continuere suos intra vallum, tertio die Romanus omnis in aciem copias eduxit.

XXXV. Rex vero tam celerem aleam universi cer- 1
taminis timens, quadringentos Trallis — Illyriorum id,
sicut alio diximus loco, est genus — et Cretenses tre-
centos addito his peditibus pari numero equitum cum
duce Athenagora, uno ex purpuratis, ad lacessendos ho-
stium equites misit. ab Romanis autem — aberat acies 2
eorum paulo plus quingentos passus — velites et equitum
duae ferme alae emissae, ut numero quoque eques pedes-
que hostem aequarent. credere regii genus pugnae quo 3
adsueverant fore, ut equites in vicem insequentes refu-
gientesque nunc telis uterentur, nunc terga darent, Illy-
riorum velocitas ad excursiones et inpetus subitos usui
esset, Cretenses in invehentem se effuse hostem sagittas
conicerent. turbavit hunc ordinem pugnandi non acrior 4
quam pertinacior inpetus Romanorum. nam haud secus 5
quam si tota acie dimicarent et velites emissis hastis
comminus gladiis rem gerebant et equites, ut semel in
hostem evecti sunt, stantibus equis, partim ex ipsis equis,
partim desilientes inmiscentesque se peditibus pugnabant.
ita nec eques regius equiti par erat, insuetus ad stabilem 6
pugnam, nec pedes concursator et vagus et prope semi-
nudus genere armorum veliti Romano parmam gladium-
que habenti pariterque et ad se tuendum et ad hostem
petendum armato. non tulere itaque dimicationem, nec 7
alia re quam velocitate tutantes se in castra refugerunt.

XXXVI. Uno deinde intermisso die, cum omnibus 1
copiis equitum levisque armaturae pugnaturus rex esset,
nocte caetratos, quos peltastas vocant, loco oportuno in-
ter bina castra in insidiis abdiderat praeceperatque Athe- 2
nagorae et equitibus, ut, si aperto proelio procederet res,
uterentur fortuna, si minus, cedendo sensim ad insidiarum
locum hostem pertraherent. et equitatus quidem cessit, 3
duces caetratae cohortis non satis expectato signo ante
tempus excitatis suis occasionem bene gerendae rei ami-
sere. Romanus et aperto proelio victor et tutus a fraude
insidiarum in castra sese recepit.

Postero die consul omnibus copiis in aciem descendit 4
ante prima signa locatis elephantis, quo auxilio tum pri-
mum Romani, quia captos aliquot bello Punico habebant,

5 usi sunt. ubi latentem intra vallum hostem vidit, in tumulos quoque ac sub ipsum vallum exprobrans metum successit. postquam ne tum quidem potestas pugnandi dabatur, quia ex tam propinquis stativis parum tuta frumentatio erat, dispersos milites per agros equitibus extemplo in-
6 vasuris, octo fere inde milia, intervallo tutiorem frumentationem habiturus, castra ad Ortholophum — id est loco
7 nomen — movit. cum in propinquo agro frumentarentur Romani, primo rex intra vallum suos tenuit, ut cresceret
8 simul et neglegentia cum audacia hosti. ubi effusos vidit, cum omni equitatu et Cretensium auxiliaribus, quantum equitem velocissimi pedites cursu aequare poterant, citato profectus agmine inter castra Romana et frumentatores
9 constituit signa. inde copiis divisis partem ad consectandos vagos frumentatores emisit dato signo, ne quem vivum relinquerent, cum parte ipse substitit itineraque, quibus ad castra recursuri videbantur hostes, obsedit.
10 iam passim caedes ac fuga erat, necdum quisquam in castra Romana nuntius cladis pervenerat, quia refugien-
11 tes in regiam stationem incidebant et plures ab obsidentibus vias quam ab emissis ad caedem interficiebantur. tandem inter medias hostium stationes elapsi quidam trepidi tumultum magis quam certum nuntium intulerunt castris.

1 XXXVII. Consul equitibus iussis qua quisque posset opem ferre laborantibus, ipse legiones e castris educit
2 et agmine quadrato ad hostem ducit. dispersi equites per agros quidam aberrarunt decepti clamoribus aliis ex
3 alio existentibus loco, pars obvios habuerunt hostis. pluribus locis simul pugna coepit. regia statio atrocissimum proelium edebat; nam et ipsa multitudine equitum peditumque prope iusta acies erat, et Romanorum, quia me-
4 dium obsederat iter, plurimi in eam inferebantur. eo quoque superiores Macedones erant, quod et rex ipse hortator aderat et Cretensium auxiliares multos ex inproviso vulnerabant conferti praeparatique in dispersos
5 et effusos pugnantes. quodsi modum in insequendo habuissent, non in praesentis modo certaminis gloriam, sed
6 in summam etiam belli profectum foret: nunc aviditate

caedis intemperantius secuti in praegressas cum tribunis militum cohortes Romanas incidere, et fugiens eques, ut 7 primo signa suorum vidit, convertit in effusum hostem equos, versaque momento temporis fortuna pugnae est terga dantibus, qui modo secuti erant. multi comminus 8 congressi, multi fugientes interfecti. nec ferro tantum periere, sed in paludes quidam coniecti profundo limo cum ipsis equis hausti sunt. rex quoque in periculo fuit; 9 nam ruente saucio equo praeceps ad terram datus haud multum afuit, quin iacens obprimeretur. saluti fuit eques, 10 qui raptim ipse desiluit pavidumque regem in equum subiecit. ipse, cum pedes aequare cursu fugientes non posset equites, ab hostibus ad casum regis concitatis confossus perit. rex circumvectus paludes per vias in- 11 viaque trepida fuga in castra tandem, iam desperantibus plerisque incolumem evasurum, pervenit. ducenti Mace- 12 donum equites eo proelio periere, centum ferme capti, octoginta admodum ornati equi spoliis simul armorum relatis abducti.

XXXVIII. Fuere qui hoc die regem temeritatis, 1 consulem segnitiae accusarent. nam et Philippo quiescendum fuisse, cum paucis diebus hostes exhausto circa omni agro ad ultimum inopiae venturos sciret, et consu- 2 lem, cum equitatum hostium levemque armaturam fudisset ac prope regem ipsum cepisset, protinus ad castra hostium ducere debuisse: nec enim mansuros ita perculsos 3 hostis fuisse debellarique momento temporis potuisse. id dictu quam re, ut pleraque, facilius erat. nam si omni- 4 bus peditum quoque copiis congressus rex fuisset, forsitan inter tumultum, cum omnes victi metuque perculsi ex proelio intra vallum protinus inde supervadentem munimenta victorem hostem fugerent, exui castris potuerit rex. cum vero integrae copiae peditum in castris man- 5 sissent, stationes ante portas praesidiaque disposita essent, quid, nisi ut temeritatem effuse paulo ante secuti perculsos equites imitaretur, profecisset? neque enim 6 ne regis quidem primum consilium, quo inpetum in frumentatores palatos per agros fecit, reprehendendum foret, si modum prosperae pugnae inposuisset. eo quoque 7

minus est mirum temptasse eum fortunam, quod fama
erat Pleuratum Dardanosque ingentibus copiis profectos
8 domo iam in Macedoniam transcendisse; quibus si un-
dique circumventus copiis foret, sedentem Romanum de-
9 bellaturum credi poterat. itaque secundum duas adversas
equestris pugnas multo minus tutam moram in îsdem
stativis fore Philippus ratus, cum abire inde et fallere
abiens hostem vellet, caduceatore sub occasum solis
10 misso ad consulem, qui indutias ad sepeliendos equites
peteret, frustratus hostem, secunda vigilia multis ignibus
per tota castra relictis silenti agmine abit.

1 XXXVIIII. Corpus iam curabat consul, cum ve-
nisse caduceatorem et quid venisset nuntiatum est.
2 responso tantum dato, mane postero die fore copiam
conveniendi, id quod quaesitum erat, nox dieique inse-
quentis pars ad praecipiendum iter Philippo data est.
montes, quam viam non ingressurum gravi agmine Ro-
3 manum sciebat, petit. consul, prima luce caduceatore
datis indutiis dimisso, haud ita multo post abisse hostem
cum sensisset, ignarus, qua sequeretur, îsdem stativis
4 frumentando dies aliquot consumpsit. Stuberram deinde
petit atque ex Pelagonia frumentum, quod in agris erat,
convexit. inde ad Pluinnam est progressus nondum
5 comperto, quam regionem hostes petissent. Philippus
cum primo ad Bruanium stativa habuisset, profectus
inde transversis limitibus terrorem praebuit subitum
hosti. movere itaque ex Pluinna Romani et ad Osipha-
6 gum flumen posuerunt castra. rex haud procul inde et
ipse vallo super ripam amnis ducto — Erigonum incolae
7 vocant — consedit. inde satis comperto Eordaeam peti-
turos Romanos, ad occupandas angustias, ne superare
hostes artis faucibus inclusum aditum possent, praecessit.
8 ibi alia vallo, alia fossa, alia lapidum congerie, ut pro
muro essent, alia arboribus obiectis, ut aut locus postu-
9 labat aut materia subpeditabat operi, permuniit, atque, ut
ipse rebatur, viam suapte natura difficilem obiectis per
10 omnes transitus operibus inexpugnabilem facit. erant
pleraque silvestria circa, incommoda phalangi maxime
Macedonum, quae, nisi ubi praelongis hastis velut vallum

ante clipeos obiecit, quod ut fiat, libero campo opus est,
nullius admodum usus est. Thracas quoque rumpiae, 11
ingentis et ipsae longitudinis, inter obiectos undique ra-
mos inpediebant. Cretensium una cohors non inutilis 12
erat; sed ea quoque ipsa, ut, si quis inpetum faceret, in
patentem vulneri ecum equitemque sagittas coicere pote-
rat, ita adversus scuta Romana nec ad traiciendum satis
magnam vim habebat, nec aperti quicquam erat quod
peterent. itaque id ut vanum teli genus senserunt esse, 13
saxis passim tota valle iacentibus incessebant hostem.
ea maiore cum sonitu quam vulnere ullo pulsatio scuto-
rum parumper succedentis Romanos tenuit. deinde iis 14
quoque spretis, partim testudine facta per adversos va-
dunt hostis, partim brevi circuitu cum in iugum collis 15
evasissent, trepidos ex praesidiis stationibusque Mace-
donas deturbant et, ut in locis inpeditis difficili fuga,
plerosque etiam obtruncant.

XXXX. Ita angustiae minore certamine, quam quod 1
animis proposuerant, superatae et in Eordaeam perven-
tum, ubi pervastatis passim agris in Elimiam se recepit.
inde inpetum in Orestidem facit et oppidum Celetrum
est adgressus in paeneinsula situm. lacus moenia cingit; 2
angustis faucibus unum ex continenti iter est. primo,
situ ipso freti, clausis portis abnuere imperium; deinde, 3
postquam signa ferri ac testudine succedi ad portam ob-
sessasque fauces agmine hostium viderunt, priusquam
experirentur certamen, metu in deditionem venerunt. ab 4
Celetro in Dassaretios processit urbemque Pelion vi cepit.
servitia inde cum cetera praeda abduxit et libera capita
sine pretio dimisit oppidumque iis reddidit praesidio va-
lido inposito, nam et sita opportune urbs erat ad inpe- 5
tus in Macedoniam faciendos. ita peragratis hostium 6
agris consul in loca pacata ad Apolloniam, unde orsus
bellum erat, copias reduxit.

Philippum averterant Aetoli et Athamanes et Dardani 7
et tot bella repente alia ex aliis locis exorta. adversus
Dardanos iam recipientes ex Macedonia sese Athenago-
ran cum expeditis peditibus ac maiore parte equitatus
misit, iussum instare ab tergo abeuntibus et carpendo

postremum agmen segniores eos ad movendos domo
9 exercitus efficere. Aetolos Damocritus praetor, qui morae ad decernendum bellum ad Naupactum auctor fuerat, idem proximo concilio ad arma conciverat post famam
10 equestris ad Ortholophum pugnae Dardanorumque et Pleurati cum Illyriis transitum in Macedoniam, ad hoc classis Romanae adventum Oreum et super circumfusas tot Macedoniae gentes maritimam quoque instantem obsidionem.

1 XXXXI. Hae causae Damocritum Aetolosque restituerant Romanis; et Amynandro rege Athamanum
2 adiuncto profecti Cercinium obsedere. clauserant portas, incertum vi an voluntate, quia regium habebant praesi-
3 dium. ceterum intra paucos dies captum est Cercinium atque incensum, qui superfuerunt e magna clade, liberi
4 servique, inter ceteram praedam abducti. is timor omnis, qui circumcolunt Boeben paludem, relictis urbibus montis
5 coegit petere. Aetoli inopia praedae inde aversi in Perrhaebiam ire pergunt. Cyretias ibi vi capiunt foedeque diripiunt; qui Maloeam incolunt voluntate in deditionem
6 societatemque accepti. ex Perrhaebia Gomphos petendi Amynander auctor erat: et inminet Athamania huic urbi, videbaturque expugnari sine magno certamine posse.
7 Aetoli campos Thessaliae opimos ad praedam petiere sequente, quamquam non probante Amynandro nec effusas populationes Aetolorum nec castra, quo fors tulisset
8 loco, sine ullo discrimine aut cura muniendi posita. itaque ne temeritas eorum neglegentiaque sibi ac suis etiam cladis alicuius causa esset, cum campestribus locis subi-
9 cientis eos castra Phaecae urbi videret, ipse paulo plus mille passuum inde tumulum suis, quamvis levi muni-
10 mento tutum, cepit. cum Aetoli, nisi quod populabantur, vix meminisse viderentur se in agro hostium esse, alii palati semermes vagarentur, alii in castris sine stationibus per somnum vinumque dies noctibus aequarent, Philippus
11 inopinantibus advenit. quem cum adesse refugientes ex agris quidam pavidi nuntiassent, trepidare Damocritus ceterique duces — et erat forte meridianum tempus, quo
12 plerique graves cibo sopiti iacebant —, excitare alii alios,

iubere arma capere, alios dimittere ad revocandos, qui palati per agros praedabantur: tantaque trepidatio fuit, ut sine gladiis quidam equitum exirent, loricas plerique non induerent. ita raptim educti, cum sescentorum aegre 13 simul equites peditesque numerum explessent, incidunt in regium equitatum, numero, armis animisque praestantem. itaque primo inpetu fusi vix temptato certamine 14 turpi fuga repetunt castra. caesi captique quos equites ab agmine fugientium interclusere.

XXXXII. Philippus iam suis vallo adpropinquanti- 1 bus receptui cani iussit, fatigatos enim equos virosque non tam proelio quam itineris simul longitudine, simul praepropera celeritate habebat. itaque turmatim equites, 2 in vicem manipulos levis armaturae aquatum ire et prandere iubet, alios in statione armatos retinet opperiens 3 agmen peditum tardius ductum propter gravitatem armorum. quod ubi advenit, et ipsis imperatum, ut statutis 4 signis armisque ante se positis raptim cibum caperent binis ternisve summum ex manipulis aquandi causa missis; interim eques cum levi armatura paratus instructusque stetit, si quid hostis moveret. Aetoli — iam enim 5 et quae per agros sparsa multitudo fuerat receperant se in castra — ut defensuri munimenta circa portas vallumque armatos disponunt, dum quietos hostes ipsi feroces ex tuto spectabant. postquam mota signa Macedonum 6 sunt et succedere ad vallum parati atque instructi coepere, repente omnes relictis stationibus per aversam partem castrorum ad tumulum, ad castra Athamanum perfugiunt. multi in hac quoque tam trepida fuga capti caesique sunt Aetolorum. Philippus, si satis diei superesset, non du- 7 bius, quin Athamanes quoque exui castris potuissent, die per proelium, deinde per direptionem castrorum absumpto sub tumulo in proxima planitie consedit prima luce insequentis diei hostem adgressurus. sed Aetoli 8 eodem pavore, quo sua castra reliquerant, nocte proxima dispersi fugerunt. maximo usui fuit Amynander, quo duce Athamanes itinerum periti summis montibus per calles ignotas sequentibus eos hostibus in Aetoliam perduxerunt. non ita multos in dispersa fuga error intulit in 9

Macedonum equites, quos prima luce Philippus, ut desertum tumulum videt, ad carpendum hostium agmen misit.

1 XXXXIII. Per eos dies et Athenagoras regius praefectus Dardanos recipientes se in finis adeptus, postre-
2 mum agmen turbavit; dein, postquam Dardani conversis signis direxere aciem, aequa pugna iusto proelio erat. ubi rursus procedere Dardani coepissent, equite et levi armatura regii nullum auxili genus habentes Dardanos oneratosque inmobilibus armis vexabant; et loca ipsa
3 adiuvabant. occisi perpauci sunt, plures vulnerati, captus nemo, quia non excedunt temere ordinibus suis, sed confertim et pugnant et cedunt.

4 Ita damna Romano accepta bello duabus per opportunas expeditiones coercitis gentibus restituerat Philippus incepto forti, non prospero solum eventu. minuit deinde
5 ei forte oblata res hostium Aetolorum numerum. Scopas, princeps gentis ab Alexandrea magno cum pondere auri ab rege Ptolemaeo missus, sex milia peditum et quingen-
6 tos equites mercede conductos Aegyptum vexit. nec ex iuventute Aetolorum quemquam reliquisset, ni Damocri-
7 tus nunc belli quod instaret, nunc futurae solitudinis admonens, incertum cura gentis an ut adversaretur Scopae parum donis cultus, partem iuniorum castigando domi continuisset. haec ea aestate ab Romanis Philippoque gesta terra.

1 XXXXIIII. Classis a Corcyra eiusdem principio aestatis cum L. Apustio legato profecta Maleo superato circa Scyllaeum agri Hermionici Attalo regi coniuncta
2 est. tum vero Atheniensium civitas, cui odio in Philippo per metum iam diu moderata erat, id omne in auxilii
3 praesentis spem effundit. nec umquam ibi desunt linguae promptae ad plebem concitandam; quod genus cum in omnibus liberis civitatibus, tum praecipue Athenis, ubi
4 oratio plurimum pollet, favore multitudinis alitur. rogationem extemplo tulerunt plebesque scivit, ut Philippi statuae imagines[que] omnes nominaque earum, item maiorum eius virile ac muliebre secus omnium tollerentur delerenturque, diesque festi, sacra, sacerdotes, quae ipsius maiorumque eius honoris causa instituta essent

omnia profanarentur: loca quoque, in quibus positum aliquid 5
inscriptumve honoris eius causa fuisset, detestabilia esse
neque in iis quicquam postea poni dedicarique placere
eorum, quae in loco puro poni dedicarique fas esset.
sacerdotes publicos, quotienscumque pro populo Athe- 6
niensi sociisque, exercitibus et classibus eorum precarentur,
totiens detestari atque exsecrari Philippum, liberos
eius regnumque, terrestres navalesque copias, Macedonum
genus omne nomenque. additum decreto: si quis 7
quid postea, quod ad notam ignominiamque Philippi pertineret,
ferret, id omne populum Atheniensem iussurum;
si quis contra ignominiam prove honore eius dixisset 8
fecissetve, qui occidisset eum, iure caesurum. postremo
inclusum, ut omnia quae adversus Pisistratidas decreta
quondam erant, eadem in Philippo servarentur. Athe- 9
nienses quidem litteris verbisque, quibus solis valent,
bellum adversus Philippum gerebant.

XXXXV. Attalus Romanique cum Piraeum primo 1
ab Hermione petissent, paucos ibi morati dies oneratique 2
aeque inmodicis ad honores sociorum atque in ira adversus
hostem fuerant Atheniensium decretis, navigant a
Piraeo Andrum. et cum in portu, quem Gaurion vocant, 3
constitissent, missis qui temptarent oppidanorum animos,
si voluntate tradere urbem quam vim experiri mallent,
postquam praesidio regio arcem teneri nec se potestatis 4
suae esse respondebant, expositis copiis adparatuque
omni urbium obpugnandarum diversis partibus rex et
legatus Romanus ad urbem subeunt. plus aliquanto 5
Graecos Romana arma signaque non ante visa animique
militum tam prompte succedentium muros terruere. ita- 6
que fuga extemplo in arcem facta est, urbe hostes potiti.
et in arce cum biduum loci se magis quam armorum
fiducia tenuissent, tertio die pacti ipsi praesidiumque, ut
cum singulis vestimentis Delium Boeotiae transveherentur,
urbem arcemque tradiderunt. ea ab Romanis regi 7
Attalo concessa, praedam ornamentaque urbis ipsi avexerunt.
Attalus, ne desertam haberet insulam, et Macedonum
fere omnibus et quibusdam Andriorum ut manerent
persuasit. postea et ab Delio, qui ex pacto travecti 8

eo fuerant, promissis regis, cum desiderium quoque patriae facilius ad credendum inclinaret animos, revocati.
9 Ab Andro Cythnum traiecerunt. ibi dies aliquot oppugnanda urbe nequiquam absumpti, et, quia vix operae
10 pretium erat, abscessere. ad Prasias — continentis Atticae is locus est — Issaeorum viginti lembi classi Romanorum adiuncti sunt. ii missi ad populandos Carystiorum agros, cetera classis Geraestum, nobilem Euboeae
11 portum, dum ab Carysto Issaei redirent, tenuit. inde omnes velis in altum datis mari medio praeter Scyrum insulam Icum pervenere. ibi paucos dies saeviente Borea
12 retenti, ubi prima tranquillitas data est, Sciathum traiecere,
13 vastatam urbem direptamque nuper a Philippo. per agros palati milites frumentum et si qua alia usui esse ad vescendum poterant ad naves retulere. praedae nec erat quicquam nec meruerant Graeci, cur diriperentur.
14 inde Cassandream petentes primo ad Mendaeum, maritimum civitatis eius vicum, tenuere. inde cum superato promunturio ad ipsa moenia urbis circumagere classem vellent, saeva coorta tempestate prope obruti fluctibus, dispersi, magna ex parte amissis armamentis in terram
15 effugerunt. omen quoque ea maritima tempestas ad rem terra gerendam fuit. nam conlectis in unum navibus expositisque copiis adgressi urbem cum multis vulneribus repulsi — et erat validum ibi regium praesidium — irrito incepto regressi ad Canastraeum Pallenes traiecere. inde superato Toronae promunturio navigantes Acanthum pe-
16 tiere. ibi primo ager vastatus, deinde ipsa urbs vi capta ac direpta. nec ultra progressi — iam enim et graves praeda naves habebant — retro, unde venerant, Sciathum et ab Sciatho Euboeam repetunt.

1 XXXXVI. Ibi relicta classe decem navibus expeditis sinum Maliacum intravere ad conloquendum cum
2 Aetolis de ratione gerendi belli. Pyrrhias Aetolus princeps legationis eius fuit, quae ad communicanda consilia
3 Heracleam cum rege et cum Romano legato venit. petitum ex foedere ab Attalo est, ut mille milites praestaret: tantum enim numerum bellum gerentibus adversus Phi-
4 lippum debebat. id negatum Aetolis, quod illi quoque

gravati prius essent ad populandam Macedoniam exire, quo tempore Philippo circa Pergamum urente sacra profanaque abstrahere eum inde respectu rerum suarum potuissent. ita Aetoli cum spe magis, Romanis omnia 5 pollicentibus, quam cum auxilio dimissi. Apustius cum Attalo ad classem redit.

Inde agitari de Oreo obpugnando coeptum. valida 6 ea civitas et moenibus et, quia ante fuerat temptata, firmo erat praesidio. coniunxerant se iis post expugnationem Andri cum praefecto Agesimbroto viginti Rhodiae naves, tectae omnes. eam classem in stationem ad 7 Zelasium miserunt — Phthiniae id super Demetriadem promunturium est peropportune obiectum —, ut, si quid inde moverent Macedonum naves, in praesidio essent. Heraclides praefectus regius classem ibi tenebat magis 8 per occasionem, si quam neglegentia hostium dedisset, quam aperta vi quicquam ausurus. Oreum diversi Ro- 9 mani et rex Attalus obpugnabant, Romani a marituma arce, regii adversus vallem inter duas iacentem arces, qua et muro intersaepta urbs est. et ut loca diversa, sic 10 dispari modo etiam obpugnabant: Romanus testudinibus et vineis et ariete admovendo muris, regii ballistis catapultisque et alio omni genere tormentorum tela ingerentes et pondere ingenti saxa. faciebant et cuniculos et quidquid aliud priore obpugnatione expertum profuerat. ceterum 11 non plures tantum Macedones quam ante tuebantur urbem arcesque, sed etiam praesentioribus animis, et castigationis regis in admissa culpa et simul minarum, simul promissorum in futurum memores. itaque cum praeter spem tempus ibi traheretur plusque in obsidione et in operibus quam in obpugnatione celeri spei esset, interim 12 et aliud agi posse ratus legatus, relictis quot satis videbantur ad opera perficienda, traicit in proxima continentis Larisamque — non illam in Thessalia nobilem urbem, sed alteram, quam Cremasten vocant — subito adventu praeter arcem cepit. Attalus quoque Aegeleon, nihil 13 minus quam tale quicquam in alterius obpugnatione urbis timentibus, obpressit. et iam cum opera in effectu erant 14 circa Oreum, tum praesidium, quod intus erat, labore

adsiduo, vigiliis diurnis pariter nocturnisque et vulneribus
15 confectum. muri quoque pars ariete incusso subruta
multis iam locis prociderat, perque apertum ruina iter
nocte Romani [maritumam], quae super portum est, in
16 arcem perruperunt. Attalus luce prima signo ex arce
dato ab Romanis et ipse urbem invasit stratis magna ex
parte muris; praesidium oppidanique in arcem alteram
perfugere, unde biduo post deditio facta. urbs regi, captiva
corpora Romanis cessere.

1 XXXXVII. Iam autumnale aequinoctium instabat:
et est sinus Euboicus, quem Coela vocant, suspectus
nautis. itaque ante hiemales motus evadere inde cupien-
tes Piraeeum, unde profecti ad bellum erant, repetunt.
2 Apustius triginta navibus ibi relictis super Maleum na-
vigat Corcyram. regem statum initiorum Cereris, ut
sacris interesset, tenuit; secundum initia et ipse in Asiam
3 se recepit Agesimbroto et Rhodiis domum remissis. haec
ea aestate terra marique adversus Philippum sociosque
eius ab consule et legato Romanis adiuvantibus rege
Attalo et Rhodiis gesta.

4 Consul alter C. Aurelius ad confectum bellum cum
in provinciam venisset, haud clam tulit iram adversus
5 praetorem, quod absente se rem gessisset. misso igitur
eo in Etruriam ipse in agrum hostium legiones induxit
populandoque cum praeda maiore quam gloria bellum
6 gessit. L. Furius, simul quod in Etruria nihil erat rei
quod gereret, simul Gallico triumpho inminens, (quem)
absente consule irato atque invidente facilius impetrari
posse ratus, Romam inopinato cum venisset, senatum in
7 aede Bellonae habuit, expositisque rebus gestis ut trium-
phanti sibi in urbem invehi liceret petit.

1 XXXXVIII. Aput magnam partem senatus et magni-
2 tudine rerum gestarum valebat et gratia. maiores natu
negabant triumphum, et quod alieno exercitu rem ges-
sisset et quod provinciam reliquisset cupiditate rapiendi
per occasionem triumphi: id vero eum nullo exemplo fe-
3 cisse. consulares praecipue expectandum fuisse consulem
4 censebant: potuisse enim castris prope urbem positis tu-
tanda colonia ita, ut acie non decerneret, in adventum

eius rem extrahere; quod praetor non fecisset, senatui
faciendum esse, ut consulem expectaret; ubi coram 5
disceptantis consulem et praetorem audissent, verius de
causa existimaturos esse. magna pars senatus nihil 6
praeter res gestas et an in magistratu suisque auspiciis
gessisset, censebant spectare senatum debere: ex duabus 7
coloniis, quae velut claustra ad cohibendos Gallicos tu-
multus obpositae fuissent, cum una direpta et incensa
esset traiecturumque id incendium velut ex continentibus
tectis in alteram tam propinquam coloniam esset, quid
tandem praetori faciendum fuisse? nam si sine consule 8
geri nihil oportuerit, aut senatum peccasse, qui exercitum
praetori dederit — potuisse enim, sicut non praetoris,
sed consulis exercitu rem geri voluerit, ita finire senatus
consulto, ne per praetorem, sed per consulem gereretur —,
aut consulem, qui non, cum exercitum ex Etruria transire 9
in Galliam iussisset, ipse Arimini obcurrerit, ut bello
interesset, quod sine eo geri fas non esset. non expectare 10
belli tempora moras et dilationes imperatorum et pugnan-
dum esse interdum, non quia velis, sed quia hostis cogat.
pugnam ipsam eventumque pugnae spectari debere. fusos 11
caesosque hostis, castra capta ac direpta, coloniam libera-
tam obsidione, alterius coloniae captivos recuperatos re-
stitutosque suis, debellatum uno proelio esse. non ho- 12
mines tantum ea victoria laetatos, sed diis quoque in-
mortalibus per triduum supplicationes habitas, quod bene
ac feliciter, non quod male ac temere res publica a
L. Furio praetore gesta esset. data fato etiam quodam
Furiae genti Gallica bella.

XXXXVIIII. Huius generis orationibus ipsius ami- 1
corumque victa est praesentis gratia praetoris, absentis
consulis maiestas, triumphumque frequentes L. Furio de-
creverunt. triumphavit de Gallis in magistratu L. Furius 2
praetor et in aerarium tulit trecenta viginti milia aeris,
argenti centum milia quingenta. neque captivi ulli ante 3
currum ducti neque spolia praelata neque milites secuti.
omnia praeter victoriam penes consulem esse adparebat.

Ludi deinde a P. Cornelio Scipione, quos consul in 4
Africa voverat, magno adparatu facti. et de agris mili- 5

tum eius decretum, ut quot quisque eorum annos in Hispania aut in Africa militasset, in singulos annos bina iugera agri acciperet: eum agrum decem viri adsignarent.
6 triumviri item creati ad supplendum Venusinis colonorum numerum, quod bello Hannibalis adtenuatae vires eius coloniae erant, C. Terentius Varro, T. Quinctius Flamininus, P. Cornelius Cn. f. Scipio. hi colonos Venusiam
7 adscripserunt.

Eodem anno C. Cornelius Cethegus, qui proconsul Hispaniam optinebat, magnum hostium exercitum in agro Sedetano fudit. quindecim milia Hispanorum eo proelio dicuntur caesa, signa militaria capta octo et septuaginta.
8 C. Aurelius consul cum ex provincia Romam comitiorum causa venisset, non id, quod animis praeceperant,
9 questus est, non expectatum se ab senatu neque disceptandi cum praetore consuli potestatem factam, sed ita triumphum decresse senatum, ut nullius, nisi eius qui triumphaturus esset, (et) eorum qui bello interfuissent,
10 verba audiret: maiores ideo instituisse, ut legati, tribuni, centuriones, milites denique triumpho adessent, ut testes rerum gestarum eius cui tantus honos haberetur populus
11 Romanus videret. ecquem ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnaverit, si non militem, lixam saltem fuisse, quem percunctari posset senatus, quid veri praetor vanive ad-
12 ferret? comitiis deinde diem edixit, quibus creati sunt consules L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tappulus. praetores inde facti L. Quinctius Flamininus, L. Valerius Flaccus, L. Villius Tappulus, Cn. Baebius Tamphilus.

1 L. Annona quoque eo anno pervilis fuit. frumenti vim magnam ex Africa advectam aediles curules M. Claudius Marcellus et Sex. Aelius Paetus binis aeris in
2 modios populo diviserunt. et ludos Romanos magno adparatu fecerunt, diem unum instaurarunt, signa aenea quinque ex multaticio argento in aerario posuerunt.
3 plebei ludi ab aedilibus L. Terentio Massiliota et Cn. Baebio Tamphilo, qui praetor designatus erat, ter toti
4 instaurati. et ludi funebres eo anno per quadriduum in foro mortis causa [M.] Valeri Laevini a P. et M. filiis eius facti et munus gladiatorium datum ab iis; paria

quinque et viginti pugnarunt. M. Aurelius Cotta de- 5
cemvir sacrorum mortuus; in eius locum M'. Acilius
Glabrio suffectus.

Comitiis aediles curules creati sunt forte ambo, qui 6
statim occipere magistratum non possent. nam Gaius
Cornelius Cethegus absens creatus erat, cum Hispaniam
optineret provinciam; C. Valerius Flaccus, quem prae- 7
sentem creaverant, quia flamen Dialis erat, iurare in
leges non poterat, magistratum autem plus quinque dies,
nisi qui iurasset in leges, non licebat gerere. petente 8
Flacco, ut legibus solveretur, senatus decrevit, ut, si
aedilis qui pro se iuraret arbitratu consulum daret, con-
sules, si iis videretur, cum tribunis plebis agerent, uti ad
plebem ferrent. datus qui iuraret pro fratre L. Valerius
Flaccus, praetor designatus. tribuni ad plebem tulerunt, 9
plebesque scivit, ut perinde esset ac si ipse aedilis
iurasset. et de altero aedile scitum plebi est factum. 10
rogantibus tribunis, quos duos in Hispaniam cum imperio
ad exercitus ire iuberent, ut C. Cornelius aedilis curulis
ad magistratum gerendum veniret et L. Manlius Acidinus 11
decederet de provincia multos post annos, plebes Cn.
Cornelio Lentulo et L. Stertinio pro consulibus imperium
esse in Hispania iussit.

[PERIOCHA LIBRI XXXII.]

[Conplura prodigia ex diversis regionibus nuntiata referuntur, inter quae, in Macedonia in puppe longae navis lauream esse natam. T. Quinctius Flamininus consul adversus Philippum feliciter pugnavit in faucibus Epiri fugatumque coegit in regnum reverti. ipse Thessaliam, quae est vicina Macedoniae, sociis Aetolis et Athamanibus vexavit, L. Quinctius Flamininus frater consulis navali proelio Attalo rege et Rhodiis adiuvantibus Euboeam et maritimam oram. Achaei in amicitiam recepti sunt. praetorum numerus ampliatus est, ut seni crearentur. coniuratio servorum facta de solvendis Carthaginiensium obsidibus oppressa est, duo milia quingenti necati. Cornelius Cethegus consul Gallos Insubres proelio fudit. cum Lacedaemoniis et tyranno eorum Nabide amicitia iuncta est. praeterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXII.

1 I. Consules praetoresque, cum idibus Martiis magistra-
2 tum inissent, provincias sortiti sunt. L. Lentulo Italia,
Q. Villio Macedonia; praetoribus L. Quinctio urbana, Cn.
Baebio Arimintûm, L. Valerio Sicilia, L. Villio Sardinia
3 evenit. Lentulus consul novas legiones scribere iussus,
Villius a P. Sulpicio exercitum accipere; in supplemen-
tum eius quantum militum videretur ut scriberet, ipsi
4 permissum. praetori Baebio legiones, quas C. Aurelius
consul habuisset, ita decretae, ut retineret eas, donec
5 consul novo cum exercitu succederet: in Galliam ubi is
venisset, omnes milites exauctorati domum dimitterentur
6 praeter quinque milia sociûm; iis optineri circa Ariminum
provinciam satis esse. prorogato imperio praetoribus
prioris anni – C. Sergio, ut militibus, qui in Hispania,
Sicilia, Sardinia stipendia per multos annos fecissent,
7 agrum adsignandum curaret; Q. Minucio, ut in Bruttiis
idem de coniurationibus quaestiones, quas praetor cum
8 fide curaque exercuisset, perficeret et eos, quos sacrilegii
compertos in vinculis Romam misisset, Locros mitteret
ad supplicium quaeque sublata ex delubro Proserpinae
9 essent reponenda cum piaculis curaret –, feriae Latinae
pontificum decreto instauratae sunt, quod legati ab Ardea
questi in senatu erant, sibi in monte Albano Latinis carnem,
ut adsolet, datam non esse.

10 Ab Suessa nuntiatum est, duas portas quodque inter
eas muri erat de caelo tactum, et Formiani legati aedem
Iovis, item Ostienses aedem Iovis, et Veliterni Apollinis
et Sangus aedes, et in Herculis aede capillum enatum;
11 et ex Bruttiis abs Q. Minucio propraetore scriptum,
equuleum cum quinque pedibus, pullos gallinaceos tris

cum ternis pedibus natos esse. a P. Sulpicio proconsule 12
ex Macedonia litterae adlatae, in quibus inter cetera
scriptum erat, lauream in puppi navis longae enatam.
priorum prodigiorum causa senatus censuerat, ut con- 13
sules maioribus hostiis, quibus diis videretur, sacrifica-
rent; ob hoc unum prodigium haruspices in senatum vo- 14
cati atque ex responso eorum supplicatio populo in diem
unum edicta et ad omnia pulvinaria res divinae factae.

II. Carthaginienses eo anno argentum in stipendium 1
inpositum primum Romam advexerunt. id quia probum 2
non esse quaestores renuntiaverant experientibusque pars
quarta decocta erat, pecunia Romae mutua sumpta inter-
trimentum argenti expleverunt. petentibus deinde, ut, si 3
iam videretur senatui, obsides sibi redderentur, centum
redditi obsides; de ceteris, si in fide permanerent, spes
facta. petentibus isdem, qui non reddebantur obsides ut 4
ab Norba, ubi parum commode essent, alio traducerentur,
concessum, ut Signiam et Ferentinum transirent. Gadi- 5
tanis item petentibus remissum, ne praefectus Gadis mit-
teretur adversus id, quod iis in fidem populi Romani
venientibus cum L. Marcio Septimo convenisset. et 6
Narniensium legatis querentibus, ad numerum sibi colo-
nos non esse et inmixtos quosdam non sui generis pro
colonis se gerere, earum rerum causa tresviros creare L.
Cornelius consul iussus. creati P. et Sex. Aelii — Paetis 7
fuit ambobus cognomen — et Cn. Cornelius Lentulus.
quod Narniensibus datum, ut colonorum numerus auge-
retur, id Cosani petentes non impetraverunt.

III. Rebus, quae Romae agendae erant, perfectis 1
consules in provincias profecti. P. Villius in Macedo- 2
niam cum venisset, atrox seditio militum iam ante irritata
nec satis in principio compressa excepit. duo milia ea 3
militum fuere, quae ex Africa post devictum Hannibalem
in Siciliam, inde anno fere post in Macedoniam pro vo-
luntariis transportata erant. id voluntate factum nega-
bant: ab tribunis recusantes in naves inpositos. sed ut- 4
cunque, seu iniuncta seu suscepta foret militia, et eam
exhaustam, et finem aliquem militandi fieri aequum esse.
multis annis sese Italiam non vidisse; consenuisse sub 5

armis in Sicilia, Africa, Macedonia; confectos iam se
labore, opere, exangues tot acceptis vulneribus esse.
6 consul causam postulandae missionis probabilem, si mo-
deste peteretur, videri dixit: seditionis nec eam nec ullam
7 aliam satis iustam causam esse. itaque si manere ad
signa et dicto parere velint, se de missione eorum ad
senatum scripturum. modestia facilius quam pertinacia
quod velint impetraturos.

1 IIII. Thaumacos eo tempore Philippus summa vi
obpugnabat aggeribus vineisque, et iam arietem muris
2 admoturus erat. ceterum incepto absistere eum coegit
subitus Aetolorum adventus, qui Archidamo duce inter
custodias Macedonum moenia ingressi nec nocte nec die
finem ullum erumpendi nunc in stationes, nunc in opera
Macedonum faciebant, et adiuvabat eos natura ipsa loci.
3 namque Thaumaci a Pylis sinuque Maliaco per Lamiam
eunti loco alto siti sunt, ipsis faucibus inminentes, quam
4 Coelen vocant Thessali; atque transeunti confragosa loca
inplicatasque flexibus vallium vias ubi ventum ad hanc
urbem est repente velut maris vasti sic universa pandi-
tur planities, ut subiectos campos terminare oculis haud
5 facile queas. ab eo miraculo Thaumaci adpellati. nec
altitudine solum tuta urbs, sed quod saxo undique abs-
6 ciso rupibus inposita est. hae difficultates et quod
haud satis dignum tanti laboris periculique pretium erat,
7 ut absisteret incepto Philippus effecerunt. hiems quoque
iam instabat, cum inde abscessit et in Macedoniam in
hiberna copias reduxit.

1 V. Ibi ceteri quidem data quanticumque quiete tem-
2 poris simul animos corporaque remiserant, Philippum,
quantum ab adsiduis laboribus itinerum pugnarumque
laxaverat animum, tanto magis intentum in universum
eventum belli curae angunt, non hostis modo timentem
3 qui terra marique urgebant, sed nunc sociorum, nunc
etiam popularium animos, ne et illi ad spem amicitiae
Romanorum deficerent et Macedonas ipsos cupido no-
4 vandi res caperet. itaque et in Achaiam legatos misit,
simul qui ius iurandum — ita enim pepigerant, quotannis
iuraturos in verba Philippi — exigerent, simul qui red-

derent Achaeis Orchomenon et Heraean et Triphylian, 5
Megalopolitis Alipheran, contendentibus numquam eam
urbem fuisse ex Triphylia, sed sibi debere restitui, quia una
esset ex iis, quae ad condendam Megalen polin ex concilio
Arcadum contributae forent. et cum Achaeis quidem per 6
haec societatem firmabat; [ad] Macedonum animos cum
Heracliden amicum maxime invidiae sibi esse cerneret, 7
multis criminibus oneratum in vincla coniecit ingenti popu-
larium gaudio. bellum si quando umquam ante alias, tum 8
magna cura adparavit exercuitque in armis et Macedonas et
mercennarios milites principioque veris cum Athenagora 9
omnia externa auxilia quodque levis armaturae erat in
Chaoniam per Epirum ad occupandas, quae ad Antigo-
neam fauces sunt — Stena vocant Graeci —, misit. ipse 10
post paucis diebus graviore secutus agmine, cum situm
omnem regionis adspexisset, maxime idoneum ad munien-
dum locum credidit esse praeter amnem Aoum. is inter 11
montes, quorum alterum Meropum, alterum Asnaum in-
colae vocant, angusta valle fluit iter exiguum super ripam
praebens. Asnaum Athenagoram cum levi armatura
tenere et communire iubet, ipse in Meropo posuit castra.
qua abscisae rupes erant, statio paucorum armatorum te- 12
nebat, qua minus tuta erant alia fossis, alia vallo, alia
turribus muniebat. magna tormentorum etiam vis, ut 13
missilibus procul arcerent hostem, idoneis locis disposita
est. tabernaculum regium pro vallo in conspecto maxime
tumulo, ut terrorem hostibus suisque spem ex fiducia fa-
ceret, positum.

VI. Consul per Charopum Epiroten certior factus, 1
quos saltus cum exercitu insedisset rex, et ipse, cum
Corcyrae hibernasset, vere primo in continentem trave-
ctus ad hostem ducere pergit. quinque milia ferme ab 2
regiis castris cum abesset, loco munito relictis legionibus
ipse cum expeditis progressus ad speculanda loca postero
die consilium habuit, utrum per insessum ab hoste sal- 3
tum, quamquam labor ingens periculumque proponeretur,
transitum temptaret an eodem itinere, quo priore anno
Sulpicius Macedoniam intraverat, circumduceret copias.
hoc consilium per multos dies agitanti ei nuntius venit, 4

T. Quinctium consulem factum sortitumque provinciam Macedoniam maturato itinere iam Corcyram traiecisse.

5 Valerius Antias intrasse saltum Villium tradit, quia recto itinere nequiverit omnibus ab rege insessis, secu-
6 tum vallem, per quam mediam fertur Aous amnis, ponte raptim facto in ripam, in qua erant castra regia, transgressum acie conflixisse: fusum fugatumque regem castris
7 exutum; duodecim milia hostium eo proelio caesa, capta duo milia et ducentos et signa militaria centum triginta duo, equos ducentos triginta; aedem etiam Iovi in eo proelio
8 votam, si res prospere gesta esset. ceteri Graeci Latinique auctores, quorum quidem ego legi annales, nihil memorabile a Villio actum integrumque bellum insequentem consulem T. Quinctium accepisse tradunt.

1 VII. Dum haec in Macedonia geruntur, consul alter L. Lentulus, qui Romae substiterat, comitia censoribus
2 creandis habuit. multis claris petentibus viris creati censores P. Cornelius Scipio Africanus et P. Aelius Paetus.
3 ii magna inter se concordia et senatum sine ullius nota legerunt et portoria venaliciûm Capuae Puteolisque, item Castrûm portorium, quo in loco nunc oppidum est, fruendum locarunt colonosque eo trecentos — is enim numerus finitus ab senatu erat — adscripserunt et sub Tifatis Capuae agrum vendiderunt.

4 Sub idem tempus L. Manlius Acidinus ex Hispania decedens, prohibitus a P. Porcio Laeca tribuno plebis ne ovans rediret, cum ab senatu impetrasset, privatus urbem ingrediens mille ducenta pondo argenti, triginta pondo ferme auri in aerarium tulit.

5 Eodem anno Cn. Baebius Tamphilus, qui ab C. Aurelio consule anni prioris provinciam Galliam acceperat, temere ingressus Gallorum Insubrum finis prope cum toto exercitu est circumventus, supra sex milia et septin-
6 gentos milites amisit: tanta ex eo bello, quod iam timeri
7 desierat, clades accepta est. ea res L. Lentulum consulem ab urbe excivit. qui ut in provinciam venit plenam tumultus, trepido exercitu accepto praetorem multis probris increpitum provincia decedere atque abire Romam
8 iussit. neque ipse consul memorabile quicquam gessit,

comitiorum causa Romam revocatus, quae ipsa per M. Fulvium et M'. Curium tribunos plebis inpediebantur, quod T. Quinctium Flamininum consulatum ex quaestura 9 petere non patiebantur: iam aedilitatem praeturamque 10 fastidiri nec per honorum gradus, documentum sui dantis, nobiles homines tendere ad consulatum, sed transcendendo media summa imis continuare. res ex campestri 11 certamine in senatum pervenit. patres censuerunt, qui honorem quem sibi capere per leges liceret peteret, in eo populo creandi quem velit potestatem fieri aequum esse. in auctoritate patrum fuere tribuni. creati consules Sex. 12 Aelius Paetus et T. Quinctius Flamininus. inde prae- 13 torum comitia habita. creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Marcellus, M. Porcius Cato, C. Helvius, qui aediles plebis fuerant.

Ab iis ludi plebei instaurati; et epulum Iovis fuit ludorum causa. et ab aedilibus curulibus C. Valerio Flacco 14 flamine Diali et C. Cornelio Cethego ludi Romani magno adparatu facti.

Ser. et C. Sulpicii Galbae pontifices eo anno mortui 15 sunt: in eorum locum M. Aemilius Lepidus et Cn. Cornelius Scipio pontifices suffecti sunt.

VIII. Sex. Aelius Paetus, T. Quinctius Flamininus 1 magistratu inito senatum in Capitolio cum habuissent decreverunt patres, ut provincias Macedoniam atque Italiam consules compararent inter se sortirenturve: utri eorum 2 Macedonia evenisset, in supplementum legionum tria milia militum Romanorum scriberet et trecentos equites, item sociorum Latini nominis quinque milia peditum, quingentos equites. alteri consuli novus omnis exercitus 3 decretus. Lucio Lentulo prioris anni consuli prorogatum imperium vetitusque aut ipse provincia decedere prius aut veterem deducere exercitum quam cum legionibus novis consul venisset. sortiti consules provincias: 4 Aelio Italia, Quinctio Macedonia evenit. praetores L. 5 Cornelius Merula urbanam, M. Claudius Siciliam, M. Porcius Sardiniam, C. Helvius Galliam est sortitus. di- 6 lectus inde haberi est coeptus. nam praeter consulares exercitus praetoribus quoque iussi scribere milites erant:

7 Marcello in Siciliam quattuor milia peditum sociûm et Latini nominis et trecentos equites, Catoni in Sardiniam ex eodem genere militum duo milia peditum, ducentos 8 equites, ita ut hi praetores ambo, cum in provincias venissent, veteres dimitterent pedites equitesque.

9 Attali deinde regis legatos in senatum consules introduxerunt. ii regem classe sua copiisque omnibus terra marique rem Romanam iuvare quaeque imperarent Romani consules inpigre atque oboedienter ad eam diem 10 fecisse cum exposuissent, vereri dixerunt, ne id praestare ei per Antiochum regem ultra non liceret: vacuum namque praesidiis navalibus terrestribusque regnum Attali 11 Antiochum invasisse. itaque Attalum orare patres conscriptos, si sua classi suaque opera uti ad Macedonicum bellum vellent, mitterent ipsi praesidium ad regnum eius tutandum; si id nollent, ipsum ad sua defendenda cum 12 classe ac reliquis copiis redire paterentur. senatus legatis ita responderi iussit: quod rex Attalus classe copiisque aliis duces Romanos iuvisset, id gratum senatui esse; 13 auxilia nec ipsos missuros Attalo adversus Antiochum, socium et amicum populi Romani, nec Attali auxilia re- 14 tenturos ultra quam regi commodum esset; semper populum Romanum alienis rebus arbitrio alieno usum; et principium et finem in potestatem ipsorum, qui ope sua 15 velint adiutos Romanos, esse; legatos ad Antiochum missuros, qui nuntient Attali naviumque eius et militum opera adversus Philippum communem hostem uti popu- 16 lum Romanum: gratum eum facturum senatui, si regno Attali abstineat belloque absistat; aequum esse socios et amicos populi Romani reges inter se quoque ipsos pacem servare.

1 VIIII. Consulem T. Quinctium ita habito dilectu, ut eos fere legeret qui in Hispania aut Africa meruissent spectatae virtutis milites, properantem in provinciam prodigia nuntiata atque eorum procuratio Romae tenuerunt. 2 de caelo tacta erant via publica Veîs, forum et aedes Iovis Lanuvi, Herculis aedes Ardeae, Capuae murus et 3 turres et aedes, quae Alba dicitur; caelum ardere visum erat Arreti; terra Velitris trium iugerum spatio caverna

ingenti desederat; Suessae Auruncae nuntiabant agnum cum duobus capitibus natum et Sinuessae porcum [cum] humano capite. eorum prodigiorum causa supplicatio 4 unum diem habita, et consules rebus divinis operam dederunt placatisque diis in provincias profecti sunt: Aelius cum Helvio praetore in Galliam. exercitumque ab L. 5 Lentulo acceptum, quem dimittere debebat, praetori tradidit, ipse novis legionibus, quas secum adduxerat, bellum gesturus. neque memorabilis rei quicquam gessit.

Et T. Quinctius alter consul maturius quam priores 6 soliti erant consules, a Brundisio cum tramisisset, Corcyram tenuit cum octo milibus peditum, equitibus octingentis. ab Corcyra in proxima Epiri quinqueremi traiecit 7 et in castra Romana magnis itineribus contendit; inde 8 Villio dimisso paucos moratus dies, dum se copiae ab Corcyra adsequerentur, consilium habuit, utrum recto itinere per castra hostium vim facere conaretur an ne 9 temptata quidem re tanti laboris ac periculi per Dassaretios potius Lyncumque tuto circuitu Macedoniam intraret. vicissetque ea sententia, ni timuisset, ne, cum a mari 10 longius recessisset emisso e manibus hoste, si, quod antea fecerat, solitudinibus silvisque se tutari rex voluisset, sine ullo effectu aestas extraheretur. utcumque esset 11 igitur, illo ipso tam iniquo loco adgredi hostem placuit. sed magis fieri id placebat quam quomodo fieret satis expediebant.

X. Diesque quadraginta sine ullo conatu sedentes in 1 conspectu hostium absumpserant. inde spes data Philippo est per Epirotarum gentem temptandae pacis: habitoque concilio delecti ad eam rem agendam Pausanias 2 praetor et Alexander magister equitum consulem et regem, ubi in artissimas ripas Aous cogitur amnis, in conloquium adduxerunt. summa postulatorum consulis erat: 3 praesidia ex civitatibus rex deduceret; iis, quorum agros urbesque populatus esset, redderet res, quae comparerent; ceterorum aequo arbitrio aestimatio fieret. Philippus 4 aliam aliarum civitatium condicionem esse respondit: quas ipse cepisset, eas liberaturum; quae sibi traditae a maioribus essent, earum hereditaria ac iusta possessione

5 non excessurum. si quas quererentur belli clades eae civitates, cum quibus bellatum foret, arbitro quo vellent populorum, cum quibus pax utrisque fuisset, se usurum. 6 consul nihil ad id quidem arbitro aut iudice opus esse dicere: cui enim non adparere ab eo, qui prior arma intulisset, iniuriam ortam? nec Philippum ab ullis bello 7 lacessitum priorem vim omnibus fecisse. inde cum ageretur, quae civitates liberandae essent, Thessalos primos omnium nominavit consul. ad id vero adeo accensus indignatione est rex, ut exclamaret 'quid victo gravius 8 imperares, T. Quincti?' atque ita se ex conloquio proripuit; et temperatum aegre est, quin missilibus, quia dirempti medio amni fuerant, pugnam inter se consere- 9 rent. postero die per excursiones ab stationibus primo in planitie satis ad id patenti multa levia commissa 10 proelia sunt, deinde recipientibus se regiis in arta et confragosa loca aviditate accensi certaminis eo quoque 11 Romani penetravere. pro his ordo et militaris disciplina et genus armorum erat aptum tegendis corporibus, pro hoste loca et catapultae ballistaeque in omnibus prope 12 rupibus quasi in muro dispositae. multis hinc atque illinc vulneribus acceptis cum etiam, ut in proelio iusto, aliquot cecidissent, nox pugnae finem facit.

1 XI. Cum in hoc statu res esset, pastor quidam a Charopo principe Epirotarum missus deducitur ad con- 2 sulem. is se in eo saltu, qui regiis tum teneretur castris, armentum pascere solitum ait omnes montium eorum 3 amfractus collesque nosse: si secum aliquos consul mittere velit, se non iniquo nec perdifficili aditu super caput 4 hostium eos deducturum. haec ubi consul audivit, percunctatum ad Charopum mittit, satisne credendum super tanta re agresti censeret. Charopus renuntiari iubet, ita crederet, ut [si] suae potius omnia quam illius potestatis 5 essent. cum magis vellet credere quam auderet mixtumque gaudio et metu animum gereret, auctoritate motus 6 Charopi experiri spem oblatam statuit et, ut averteret rem ab suspitione, biduo insequenti lacessere hostem dispositis ab omni parte copiis succedentibusque integris 7 in locum defessorum non destitit. quattuor milia inde

lecta peditum et trecentos equites tribuno militum tradit. equites quoad loca patiantur, ducere iubet: ubi ad invia equiti ventum sit, in planitie aliqua locari equitatum; pedites, qua dux monstraret viam, ire: ubi, ut polliceatur, 8 super caput hostium perventum sit, fumo dare signum nec antea clamorem tollere quam ab se signo recepto pugnam coeptam arbitrari posset. nocte itinera fieri iubet 9 — et pernox forte luna erat —: interdiu cibi quietisque sumeret tempus. ducem promissis ingentibus oneratum, 10 si fides extet, vinctum tamen tribuno tradit. his copiis ita dimissis eo intentius Romanus undique instat aput stationes.

XII. Interim die tertio cum verticem, quem petierant 1 Romani, cepisse ac tenere se fumo significarent, tum vero trifariam divisis copiis consul valle media cum militum robore succedit, cornua dextra laevaque admovet castris. nec segnius hostes obviam eunt. et dum aviditate certa- 2 minis provecti extra munitiones pugnant, haud paulo superior est Romanus miles virtute et scientia et genere armorum; postquam multis vulneratis interfectisque rece- 3 pere se regii in loca aut munimento aut natura tuta, verterat periculum in Romanos temere in loca iniqua nec facilis ad receptum angustias progressos. neque inpunita 4 temeritate inde recepissent sese, ni clamor primum ab tergo auditus, dein pugna etiam coepta amentis repentino terrore regios fecisset. pars in fugam effusi sunt, pars, 5 quia magis locus fugae deerat quam quod animi satis esset ad pugnam, cum substitissent, ab hoste et a fronte et ab tergo urgente circumventi sunt. deleri totus exer- 6 citus potuit, si fugientis persecuti victores essent; sed equitem angustiae locorumque asperitas, peditem armorum gravitas inpediit. rex primo effuse ac sine respectu 7 fugit, dein quinque milium spatium progressus, cum ex 8 iniquitate locorum, id quod erat, suspicatus esset, sequi non posse hostem, substitit in tumulo quodam dimisitque suos per omnia iuga vallesque, qui palatos in unum conligerent. non plus duobus milibus hominum amissis ce- 9 tera omnis multitudo velut signum aliquod secuta in unum cum convenisset, frequenti agmine petunt Thessaliam.

10 Romani, quoad tutum fuit insecuti caedentes spoliantes-
que caesos, castra regia etiam sine defensoribus difficili
aditu diripiunt. atque ea nocte in suis castris manse-
runt.

1 XIII. Postero die consul per ipsas angustias, qua se
2 intervallis flumen insinuat, hostem sequitur. rex primo
die ad castra Pyrrhi pervenit; locus, quem ita vocant, est
in Triphylia terrae Molotidis. inde postero die — ingens
iter agmini, sed metus urgebat — in montes Lyncon per-
3 rexit. ipsi Epiri sunt, interiecti Macedoniae Thessaliae-
que: latus quod vergit in Thessaliam oriens spectat,
septentrio a Macedonia obicitur. vestiti frequentibus
silvis sunt, iuga summa campos patentes aquasque
4 perennis habent. ibi stativis rex per aliquot dies habitis
fluctuatus animo est, utrum protinus in regnum se reci-
5 peret an praeverti in Thessaliam posset. inclinavit sen-
tentia, ut in Thessaliam agmen demitteret, Triccamque
proximis limitibus petit, inde obvias urbes raptim pera-
6 gravit. homines, qui sequi possent, sedibus excibat, op-
pida incendebat. rerum suarum, quas possent, ferenda-
rum secum dominis ius fiebat, cetera militis praeda erat.
7 nec quod ab hoste crudelius pati possent, reliqui quic-
8 quam fuit, quam quae ab sociis patiebantur. haec etiam
facienti Philippo acerba erant, sed e terra mox futura
9 hostium corpora saltem eripere sociorum volebat. ita
evastata oppida sunt Phacium, Iresiae, Euhydrium, Ere-
tria, Palaepharsalus. Pheras cum peteret exclusus, quia
res egebat mora si expugnare vellet nec tempus erat,
10 omisso incepto in Macedoniam transcendit. nam etiam
Aetolos adpropinquare fama erat. qui audito proelio,
quod circa amnem Aoum factum erat, proximis prius
evastatis circa Sperchias et Macran quam vocant comen,
transgressi inde in Thessaliam Cymines et Angeas primo
11 inpetu potiti sunt. a Metropoli, dum vastant agros,
concursu oppidanorum ad tuenda moenia facto repulsi
sunt. Callithera inde adgressi similem inpetum oppida-
12 norum pertinacius sustinuerunt, compulsisque intra moe-
nia qui eruperant, contenti ea victoria, quia spes nulla
admodum expugnandi erat, abscesserunt. Theuma inde

et Celathara vicos expugnant diripiuntque. Acharras 13
per deditionem receperunt. Xyniae simili metu a cultoribus desertae sunt. hoc sedibus suis extorre agmen in 14
praesidium incidit, quod ad Thaumacum, quo tutior frumentatio esset, ducebatur; incondita inermisque multitudo mixta inbelli turba ab armatis caesa est. Xyniae desertae diripiuntur. Cyphaera inde Aetoli capiunt, oportune Dolopiae inminens castellum. haec raptim 15
intra paucos dies ab Aetolis gesta. nec Amynander atque Athamanes post famam prosperae pugnae Romanorum quieverunt.

XIIII. Ceterum Amynander quia suo militi parum 1
fidebat, petito a consule modico praesidio cum Gomphos peteret, oppidum protinus nomine Phaecam, situm inter Gomphos faucesque angustas, quae ab Athamania Thessaliam dirimunt, vi cepit. inde Gomphos adortus, et post 2
aliquot dies summa vi tuentes urbem, cum iam scalas ad moenia erexisset, eo demum metu perpulit ad deditionem. haec traditio Gomphorum ingentem terrorem Thessalis 3
intulit. dedidere deinceps sese qui Argenta quique Pherinium et Timarum et Ligynas et Strymonem et Lampsum habent aliaque castella iuxta ignobilia.

Dum Athamanes Aetolique submoto Macedonum 4
metu in aliena victoria suam praedam faciunt Thessaliaque ab tribus simul exercitibus, incerta quem hostem quemve socium crederet, vastatur, consul faucibus, quas 5
fuga hostium aperuerat, in regionem Epiri transgressus, etsi probe scit, cui parti Charopo principe excepto Epirotae favissent, tamen, quia ab satisfaciendi quoque cura 6
imperata enixe facere videt, ex praesenti eos potius quam ex praeterito aestimat habitu et ea ipsa facilitate veniae animos eorum in posterum conciliat. missis deinde nuntiis 7
Corcyram, ut onerariae naves in sinum venirent Ambracium, ipse progressus modicis itineribus quarto die in monte Cercetio posuit castra, eodem Amynandro cum 8
suis auxiliis adcito, non tam virium eius egens quam ut duces in Thessaliam haberet. ab eodem consilio et plerique Epirotarum voluntarii inter auxilia accepti.

XV. Primam urbem Thessaliae Phaloriam est ad- 1

gressus. duo milia Macedonum in praesidio habebat,
qui primo summa vi restiterunt, quantum arma, quantum
2 moenia tueri poterant. sed obpugnatio continua, non
nocte, non die remissa, cum consul in eo verti crederet
ceterorum Thessalorum animos, si primi vim Romanam
3 non sustinuissent, vicit pertinaciam Macedonum. capta
Phaloria legati a Metropoli et a Cieria dedentes urbes
4 venerunt. venia eisdem petentibus datur. Phaloria in-
censa ac direpta est. inde Aeginium petit. quem locum
cum vel modico praesidio tutum ac prope inexpugnabilem
vidisset, paucis in stationem proximam telis coniectis ad
5 Gomphorum regionem agmen vertit. degressusque in
campos Thessaliae, cum iam omnia exercitui deessent,
quia Epirotarum pepercerat agris, explorato ante, utrum
Leucadem an sinum Ambracium onerariae tenuissent,
6 frumentatum Ambraciam in vicem cohortes misit. et est
iter a Gomphis Ambraciam sicut inpeditum ac difficile,
7 ita spatio perbrevi. intra paucos itaque dies transvectis
a mari commeatibus repleta omni rerum copia sunt castra.
8 inde Atracem est profectus. decem ferme milia ab Larisa
abest; ex Perrhaebia oriundi sunt; sita est urbs super
9 Peneum amnem. nihil trepidavere Thessali ad primum
adventum Romanorum. et Philippus sicut in Thessaliam
ipse progredi non audebat, ita intra Tempe stativis po-
sitis, ut quisque locus ab hoste temptabatur, praesidia
per occasiones submittebat.

1 XVI. Sub idem fere tempus, quo consul adversus
2 Philippum primum in Epiri faucibus posuit castra, et L.
Quinctius frater consulis, cui classis cura maritimaeque
orae imperium mandatum ab senatu erat, cum duabus
quinqueremibus Corcyram travectus, postquam profectam
3 inde classem audivit, nihil morandum ratus, cum ad Sa-
mem insulam adsecutus esset, dimisso Lucio [Apustio],
4 cui successerat, tarde inde ad Maleum trahendis plerum-
que remulco navibus, quae cum commeatu sequebantur,
5 pervenit. a Maleo, iussis ceteris quantum maxime pos-
sent maturare sequi, ipse tribus quinqueremibus expeditis
Piraeum praecedit, accepitque naves relictas ibi ab L.
Apustio legato ad praesidium Athenarum.

Eodem tempore duae ex Asia classes profectae una 6
cum Attalo rege — eae quattuor et viginti quinqueremes
erant —, Rhodia altera viginti navium tectarum; Age-
simbrotus praeerat. hae circa Andrum insulam classes 7
coniunctae Euboeam inde exiguo distantem freto traiece-
runt. Carystiorum primum agros vastarunt; deinde ubi 8
Carystus praesidio a Chalcide raptim misso firma visa
est, ad Eretriam accesserunt. eodem et L. Quinctius 9
cum iis navibus, quae Piraei fuerant, Attali regis adventu
audito venit iussis, ut quaeque ex sua classe venissent
naves Euboeam peterent.

Eretria summa vi obpugnabatur; nam et trium iuncta- 10
rum classium naves omnis generis tormenta machinasque
ad urbium excidia secum portabant et agri adfatim ma-
teriae praebebant ad nova molienda opera. oppidani 11
primo haud inpigre tuebantur moenia; dein fessi vulne-
ratique aliquot, cum et muri partem eversam operibus
hostium cernerent, ad deditionem inclinarunt. sed prae- 12
sidium erat Macedonum, quos non minus quam Romanos
metuebant, et Philocles regius praefectus a Chalcide
nuntios mittebat, se in tempore adfuturum, si sustinerent
obsidionem. haec mixta metu spes ultra quam vellent 13
aut quam possent trahere eos tempus cogebat. deinde 14
postquam Philoclen repulsum trepidantemque refugisse
Chalcidem acceperunt, oratores extemplo ad Attalum
veniam fidemque eius petentis miserunt. dum in spem 15
pacis intenti segnius munera belli obeunt et ea modo
parte, qua murus dirutus erat, ceteris neglectis stationes
armatas obponunt, Quinctius noctu ab ea parte, quae
minime suspecta erat, inpetu facto scalis urbem cepit.
oppidanorum omnis multitudo cum coniugibus ac liberis 16
in arcem confugit, deinde in deditionem venit. pecuniae 17
aurique et argenti haud sane multum fuit; signa, tabulae
priscae artis ornamentaque eius generis plura quam pro
urbis magnitudine aut opibus ceteris inventa.

XVII. Carystus inde repetita, unde, priusquam e 1
navibus copiae exponerentur, omnis multitudo urbe de-
serta in arcem confugit. inde ad fidem ab Romano pe- 2
tendam oratores mittunt. oppidanis extemplo vita ac

libertas concessa est, Macedonibus treceni nummi in capita statutum pretium est et ut armis traditis abirent.
3 hac summa redempti inermes in Boeotiam traiecti. navales copiae duabus claris urbibus Euboeae intra dies paucos captis circumvectae Sunium, Atticae terrae promunturium, Cenchreas, Corinthiorum emporium, petierunt.

4 Consul interim omnium spe longiorem atrocioremque obpugnationem habuit, et ea, qua minimum credidisset,
5 resistebant hostes. nam omnem laborem in muro crediderat diruendo fore: si aditum armatis in urbem patefecisset, fugam inde caedemque hostium fore, qualis
6 captis urbibus fieri solet. ceterum postquam parte muri arietibus decussa per ipsas ruinas transcenderunt in urbem armati, illud principium velut novi atque integri
7 laboris fuit. nam Macedones, qui in praesidio erant et multi et delecti, gloriam etiam egregiam rati, si armis
8 potius et virtute quam moenibus urbem tuerentur, conferti, pluribus introrsus ordinibus acie firmata, cum transcendere ruinas sensissent Romanos, per inpedi-
9 tum ac difficilem ad receptum locum expulerunt. id consul aegre passus nec eam ignominiam ad unius modo obpugnandae moram urbis, sed ad summam universi belli pertinere ratus, quod ex momentis parvarum plerum-
10 que rerum penderet, purgato loco, qui strage semiruti muri cumulatus erat, turrem ingentis altitudinis magnam vim armatorum multiplici tabulato portantem promovit,
11 et cohortes in vicem sub signis, quae cuneum Macedonum — phalangem ipsi vocant — si possent vi perrum-
12 perent, emittebat. sed ad loci angustias, haud late patente intervallo diruti muri, genus armorum pugnaeque
13 hosti aptius erat. ubi conferti hastas ingentis longitudinis prae se Macedones obiecissent, velut in constructam densitate clipeorum testudinem Romani pilis nequiquam emissis
14 cum strinxissent gladios, neque congredi propius neque praecidere hastas poterant et, si quam incidissent aut praefregissent, hastile fragmento ipso acuto inter spicula
15 integrarum hastarum velut vallum explebat. ad hoc et muri pars adhuc integra utraque tuta praestabat latera

nec ex longo spatio aut cedendum aut inpetus faciendus
erat, quae res turbare ordines solet. accessit etiam for- 16
tuita res ad animos eorum firmandos: nam cum turris
per aggerem parum densati soli ageretur, rota una in
altiorem orbitam depressa ita turrim inclinavit, ut speciem
ruentis hostibus, trepidationem insanam superstantibus
armatis praebuerit.

XVIII. Cum parum quicquam succederet, consul 1
minime aequo animo comparationem militum generis ar-
morumque fieri patiebatur, simul nec maturam expugnandi 2
spem nec rationem procul a mari et in evastatis belli
cladibus locis hibernandi ullam cernebat. itaque relicta 3
obsidione, quia nullus in tota Acarnaniae atque Aetoliae
ora portus erat, qui simul et omnis onerarias, quae com-
meatum exercitui portabant, caperet et tecta ad hiber-
nandum legionibus praeberet, Anticyra in Phocide, in 4
Corinthium versa sinum, ad id opportunissime sita visa,
quia nec procul Thessalia hostiumque locis aberat et ex 5
adverso Peloponnesum exiguo maris spatio divisam, ab
tergo Aetoliam Acarnaniamque, ab lateribus Locridem
ac Boeotiam habebat. Phocidis primo inpetu Phanoteam 6
sine certamine cepit. Anticyra haut multum in obpu-
gnando morae praebuit. Ambrusus inde Hyampolisque
receptae. Daulis, quia in tumulo excelso sita est, nec 7
scalis nec operibus capi poterat. lacessendo missilibus 8
eos, qui in praesidio erant, cum ad excursiones elicuis-
sent, refugiendo in vicem sequendoque et levibus sine
effectu certaminibus eo neglegentiae et contemptus ad-
duxerunt, ut cum refugientibus in portam permixti inpe-
tum Romani facerent. et alia ignobilia castella Phocidis 9
terrore magis quam armis in potestatem venerunt. Elatea
clausit portas nec, nisi vi cogerentur, recepturi moenibus
videbantur aut ducem aut exercitum Romanum.

XVIIII. Elateam obsidenti consuli rei maioris spes 1
adfulsit, Achaeorum gentem ab societate regia in Roma-
nam amicitiam avertendi. Cycliadan, principem factionis 2
ad Philippum trahentium, res expulerant; Aristaenus, qui
Romanis gentem iungi volebat, praetor erat. classis Ro- 3
mana cum Attalo et Rhodiis Cenchreis stabat parabant-

que communi omnes consilio Corinthum obpugnare.
4 optimum igitur ratus est, priusquam eam rem adgrederentur, legatos ad gentem Achaeorum mitti pollicentis, si ab rege ad Romanos defecissent, Corinthum iis con-
5 tributuros in anticum gentis concilium. auctore consule legati a fatre eius L. Quinctio et Attalo et Rhodiis et
6 Atheniensibus ad Achaeos missi. Sicyone datum est iis concilium. erat autem non admodum simplex habitus inter Achaeos animorum: terrebat Nabis Lacedaemonius,
7 gravis et adsiduus hostis; horrebant Romana arma; Macedonum beneficiis et veteribus et recentibus obligati erant; regem ipsum suspectum habebant pro eius crude-
8 litate perfidiaque, neque ex iis quae tum ad tempus faceret aestimantes, graviorem post bellum dominum
9 futurum cernebant. neque solum quid in senatu quisque civitatis suae aut in communibus conciliis gentis pro
10 sententia dicerent ignorabant, sed ne ipsis quidem secum cogitantibus quid vellent aut quid optarent satis constabat. ad homines ita incertos introductis legatis potestas dicendi
11 facta est. Romanus primum legatus L. Calpurnius, deinde Attali regis legati, post eos Rhodii disseruerunt;
12 Philippi deinde legatis potestas dicendi facta est; postremi Athenienses, ut refellerent Macedonum dicta, auditi sunt. ii fere atrocissime in regem, quia nulli nec
13 plura nec tam acerba passi erant, invecti sunt. et illa quidem contio sub occasum solis tot legatorum perpetuis orationibus die absumpto dimissa est.

1 XX. Postero die advocatur concilium; ubi cum per praeconem, sicut Graecis mos est, suadendi, si quis vellet, potestas a magistratibus facta esset nec quisquam prodiret,
2 diu silentium aliorum alios intuentium fuit. neque mirum, si quibus sua sponte volutantibus res inter se repugnantes obtorpuerant quodam modo animi, eos si orationes quoque insuper turbaverant utrimque quae difficilia essent
3 promendo admonendoque per totum diem habitae. tandem Aristaenus, praetor Achaeorum, ne tacitum concilium dimitteret, 'ubi' inquit 'illa certamina animorum, Achaei, sunt, quibus in conviviis et circulis, cum de Philippo et
4 Romanis mentio incidit, vix manibus temperatis? nunc

in concilio ad eam rem unam indicto, cum legatorum utrimque verba audieritis, cum referant magistratus, cum praeco ad suadendum vocet, obmutuistis! si non cura sa- 5 lutis communis, ne studia quidem, quae in hanc aut in illam partem animos vestros inclinarunt, vocem cuiquam possunt exprimere? cum praesertim nemo tam hebes sit, 6 qui ignorare possit, dicendi ac suadendi quod quisque aut velit aut optimum putet nunc occasionem esse priusquam quicquam decernamus, ubi semel decretum erit, omnibus id etiam quibus ante displicuerit pro bono atque utili fore defendendum.' haec adhortatio praetoris non 7 modo quemquam unum elicuit ad suadendum, sed ne fremitum quidem aut murmur contionis tantae ex tot populis congregatae movit.

XXI. Tum Aristaenus praetor rursus 'non magis 1 consilium vobis, principes Achaeorum, deest quam lingua; sed suo quisque periculo in commune consultum non vult. forsitan ego quoque tacerem, si privatus essem: nunc praetori video aut non dandum concilium legatis fuisse aut sine responso eos non dimittendos esse. respondere autem, nisi ex vestro decreto, qui possum? 2 et quoniam nemo vestrum, qui in hoc concilium advocati estis, pro sententia quicquam dicere vult aut audet, orationes legatorum hesterno die dictas pro sententiis percenseamus, perinde ac non postulaverint quae e re sua 3 essent, sed suaserint quae nobis censereut utilia esse. Romani Rhodiique et Attalus societatem amicitiamque 4 nostram petunt et in bello, quod adversus Philippum gerunt, se a nobis adiuvari aequum censent. Philippus 5 societatis secum admonet et iuris iurandi et modo postulat, ut secum stemus, modo, ne intersimus armis, contentum ait se esse. nulline venit in mentem, cur, qui nondum 6 socii sunt, plus petant quam socius? non fit hoc neque modestia Philippi neque inpudentia Romanorum, Achaei: fortuna et dat fiduciam postulantibus et demit. Philippi 7 praeter legatum videmus nihil; Romana classis ad Cenchreas stat urbium Euboeae spolia prae se ferens, consulem legionesque eius, exiguo maris spatio diiunctas, Phocidem ac Locridem pervagantis videmus: miramini, 8

cur diffidenter Cleomedon legatus Philippi ut pro rege
9 arma caperemus adversus Romanos modo egerit? qui, si
ex eodem foedere ac iure iurando, cuius nobis religionem
iniciebat, rogemus eum, ut nos Philippus et ab Nabide
ac Lacedaemoniis et ab Romanis defendat, non modo
praesidium, quo tueatur nos, sed ne quid respondeat qui-
10 dem nobis sit inventurus, non hercule magis quam ipse
Philippus priore anno, qui pollicendo se adversus Nabi-
dem bellum gesturum cum temptasset nostram inventu-
11 tem hinc in Euboeam extrahere, postquam nos neque
decernere id sibi praesidium neque velle inligari Romano
bello vidit, oblitus societatis eius, quam nunc iactat,
vastandos populandosque Nabidi ac Lacedaemoniis reli-
12 quit. ac mihi quidem minime conveniens inter se oratio
Cleomedontis visa est. elevabat Romanum bellum,
eventumque eius eundem fore, qui prioris belli, quod
13 cum Philippo gesserint, dicebat. cur igitur nostrum ille
auxilium absens petit potius quam praesens nos socios
veteres simul ab Nabide ac Romanis tueatur? nos dico?
quid ita passus est Eretriam Carystumque capi? quid ita
tot Thessaliae urbes? quid ita Locridem Phocidemque?
14 quid ita nunc Elateam obpugnari patitur? cur excessit
faucibus Epiri claustrisque illis inexpugnabilibus super
Aoum amnem (aut vi aut metu aut voluntate) relictoque
15 quem insidebat saltu penitus in regnum abiit? si sua vo-
luntate tot socios reliquit hostibus diripiendos, qui recu-
sare potest, quin et socii sibi consulant? si metu, nobis
quoque ignoscat timentibus; si victus armis cessit, Achaei
Romana arma sustinebimus, Cleomedon, quae vos Mace-
16 dones non sustinuistis? an tibi potius credamus Romanos
non maioribus copiis nec viribus nunc bellum gerere
quam antea gesserint, potius quam res ipsas intueamur?
17 Aetolos tum classe adiuverunt; nec duce consulari nec
exercitu bellum gesserunt; sociorum Philippi maritimae
tum urbes in terrore ac tumultu erant, mediterranea adeo
tuta ab armis Romanis fuerunt, ut Philippus Aetolos
nequiquam opem Romanorum inplorantis depopularetur:
18 nunc autem defuncti bello Punico Romani, quod per
sexdecim annos velut intra viscera Italiae toleraverunt,

non praesidium Aetolis bellantibus miserunt, sed ipsi duces belli arma terra marique simul Macedoniae intulerunt. tertius iam consul summa vi gerit bellum. Sul- 19
picius in ipsa Macedonia congressus fudit fugavitque regem, partem opulentissimam regni eius depopulatus; nunc Quinctius tenentem claustra Epiri, natura loci, mu- 20
nimentis, exercitu fretum castris exuit, fugientem in Thessaliam persecutus praesidia regia sociasque eius urbes prope in conspectu regis ipsius expugnavit.

Ne sint vera quae Atheniensis modo legatus de cru- 21
delitate, avaritia, libidine regis disseruit, nihil ad nos pertineant, quae in terra Attica scelera in superos inferos- 22
que deos sunt admissa, multo minus, quae Ciani Aby- 22
denique, qui procul ab nobis absunt, passi sunt, nostro- 23
rum ipsi vulnerum, si vultis, obliviscamur, caedes dire-
ptionesque bonorum Messenae in media Peloponneso factas et hospitem Cyparissiae Charitelen contra ius omne ac fas inter epulas prope ipsas occisum et Aratum patrem filiumque Sicyonios, cum senem infelicem parentem etiam adpellare solitus esset, interfectos, fili eius 24
uxorem libidinis causa in Macedoniam asportatam, cetera stupra virginum matronarumque oblivioni dentur: ne sit 25
cum Philippo res, cuius crudelitatis metu obmutuistis omnes — nam quae alia tacendi advocatis in concilium causa est? —: cum Antigono, mitissimo ac iustissimo rege et de nobis omnibus optime merito, existimemus disceptationem esse: num id postularet facere nos quod fieri non posset? paeneinsula est Peloponnesus angustis 26
Isthmi faucibus continenti adhaerens, nulli apertior neque opportunior quam navali bello. si centum tectae naves 27
et quinquaginta leviores apertae et triginta Issaici lembi maritimam oram vastare et expositas prope in ipsis litoribus urbes coeperint obpugnare, in mediterraneas scilicet nos urbes recipiemus, tamquam non intestino et haerente in ipsis visceribus uramur bello? cum terra Nabis et 28
Lacedaemonii, mari classis Romana urgebunt, unde regiam societatem et Macedonum praesidia inplorem? an ipsi nostris armis ab hoste Romano tutabimur urbes, quae obpugnabuntur? egregie enim Dymas priore bello

29 sumus tutati! satis exemplorum nobis alienae clades praebent, ne quaeramus, quem ad modum ceteris exemplo simus.

30 Nolite, quia ultro Romani petunt amicitiam, id quod optandum vobis ac summa ope petendum erat, fastidire. 31 metu enim videlicet compulsi et deprensi in aliena terra, quia sub umbra vestri auxilii latere volunt in societatem vestram confugiunt, ut portibus vestris recipiantur, ut 32 commeatibus utantur! mare in potestate habent, terras, quascumque adeunt, extemplo dicionis suae faciunt; quod rogant, cogere possunt; quia pepercisse vobis volunt, 33 committere vos cur pereatis non patiuntur. nam quod Cleomedon modo tamquam mediam et tutissimam vobis viam consilii, ut quiesceretis abstineretisque armis, osten- 34 debat, ea non media, sed nulla via est. etenim praeterquam quod aut accipienda aut spernenda vobis Romana societas est, quid aliud quam nusquam gratia stabili, velut qui eventum expectaverimus, ut fortunae adplicare- 35 mus nostra consilia, praeda victoris erimus? nolite, si, quod omnibus votis petendum erat, ultro offertur, fastidire. non quemadmodum hodie utrumque vobis licet, 36 sic semper liciturum est. nec saepe nec diu eadem occasio erit. liberare vos a Philippo iam diu magis vultis quam audetis. sine vestro labore et periculo qui vos in libertatem vindicarent cum magnis classibus exercitibus- 37 que mare traiecerunt. hos si socios aspernamini, vix mentis sanae estis; sed aut socios aut hostes habeatis oportet.'

1 XXII. Secundum orationem praetoris murmur ortum aliorum cum adsensu, aliorum inclementer adsentientes 2 increpantium; et iam non singuli tantum, sed populi universi inter se altercabantur. tum inter magistratus gentis — damiurgos vocant, decem numero creantur — certa- 3 men nihilo segnius quam inter multitudinem esse: quinque relaturos de societate Romana se aiebant suffragiumque daturos, quinque lege cautum testabantur, ne quid quod adversus Philippi societatem esset aut referre magistratibus aut decernere concilio ius esset. is quoque dies iurgiis est consumptus.

Supererat unus iusti concilii dies: tertio enim lex 4
iubebat decretum fieri. in quem adeo exarsere studia,
ut vix parentes ab liberis temperaverint. Risias Pelle- 5
nensis erat; filium damiurgum nomine Memnonem habe-
bat, partis eius, quae decretum recitari perrogarique
sententias prohibebat. is diu obtestatus filium, ut con- 6
sulere Achaeos communi saluti pateretur neu pertinacia
sua gentem universam perditum iret, postquam parum 7
proficiebant preces, iuratus se eum sua manu interemptu-
rum nec pro filio sed pro hoste habiturum, minis pervicit, 8
ut postero die coniungeret iis se, qui referebant. qui
cum plures facti referrent, omnibus fere populis haud
dubie adprobantibus relationem ac prae se ferentibus, quid
decreturi essent, Dymaei ac Megalopolitani et quidam 9
Argivorum priusquam decretum fieret consurrexerunt ac
reliquerunt concilium neque mirante ullo nec inprobante.
nam Megalopolitanos avorum memoria pulsos ab Lace- 10
daemoniis restituerat in patriam Antigonus et Dymaeis
captis nuper direptisque ab exercitu Romano, cum redimi
eos ubicumque servirent Philippus iussisset, non liberta-
tem modo, sed etiam patriam reddiderat; iam Argivi, 11
praeterquam quod Macedonum reges ab se oriundos cre-
dunt, privatis etiam hospitiis familiarique amicitia pleri-
que inligati Philippo erant. ob haec concilio quod incli- 12
naverat ad Romanam societatem iubendam excesserunt,
veniaque iis huius secessionis fuit et magnis et recentibus
obligatis beneficiis.

XXIII. Ceteri populi Achaeorum cum sententias 1
perrogarentur, societatem cum Attalo ac Rhodiis prae-
senti decreto confirmarunt: cum Romanis, quia iniussu 2
populi non poterat rata esse, in id tempus, quo Romam
mitti legati possent, dilata est; in praesentia tris legatos 3
ad L. Quinctium mitti placuit et exercitum omnem Achaeo-
rum ad Corinthum admoveri captis Cenchreis iam urbem
ipsam Quinctio obpugnante.

Et hi quidem e regione portae, quae fert Sicyonem, 4
posuerunt castra. Romani [in] Cenchreas versam partem
urbis, Attalus traducto per Isthmum exercitu ab Lechaeo,
alterius maris portu, obpugnabant, primo segnius, spe-

rantes seditionem intus fore inter oppidanos ac regium
5 praesidium. postquam uno animo omnes, et Macedones
tamquam communem patriam tuebantur, et Corinthii du-
cem praesidii Androsthenen haud secus quam civem et
suffragio creatum suo imperio in se uti patiebantur, omnis
inde spes pugnantibus in vi et armis et operibus erat.
6 undique aggeres haud facili aditu ad moenia admoveban-
7 tur. aries ex ea parte quam Romani obpugnabant ali-
quantum muri diruerat; in quem locum, quia nudatus
munimento erat, protegendum armis cum Macedones
concurrerent, atrox proelium inter eos ac Romanos ortum
8 est. ac primo multitudine facile expellebantur Romani;
adsumptis deinde Achaeorum Attalique auxiliis aequabant
certamen, nec dubium erat, quin Macedonas Graecosque
9 facile loco pulsuri fuerint. transfugarum Italicorum
magna multitudo erat, pars ex Hannibalis exercitu metu
poenae a Romanis Philippum secuta, pars navales socii
relictis nuper classibus ad spem honoratioris militiae
transgressi. hos desperata salus, si Romani vicissent,
ad rabiem magis quam audaciam accendebat.

10 Promunturium est adversus Sicyonem Iunonis, quam
vocant Acraeam, in altum excurrens; traiectus inde Co-
11 rinthum septem fere milium passuum. eo Philocles, re-
gius et ipse praefectus, mille et quingentos milites per
Boeotiam duxit. praesto fuere ab Corintho lembi, qui
12 praesidium id acceptum Lechaeum traicerent. auctor
erat Attalus incensis operibus omittendae extemplo ob-
pugnationis: pertinacius (Quinctius) Romanus in incepto
perstabat. is quoque, ut pro omnibus portis disposita
videt praesidia regia nec facile erumpentium inpetus
13 sustineri posse, in Attali sententiam concessit. ita irrito
incepto dimissis Achaeis reditum ad naves est. Attalus
Piraeum, Romani Corcyram petierunt.

1 XXIIII. Dum haec ab navali exercitu geruntur,
consul in Phocide ad Elateam castris positis primo con-
2 loquiis rem per principes Elatensium temptavit: postquam
nihil esse in manu sua et plures validioresque esse regios
quam oppidanos respondebatur, tum simul ab omni parte
3 operibus armisque urbem est adgressus. ariete admoto

cum quantum inter [tres] turres muri erat prorutum cum
ingenti fragore ac strepitu nudasset urbem, simul et
cohors Romana per apertum recenti strage iter invasit et 4
ex omnibus oppidi partibus relictis suis quisque stationi-
bus in eum, qui premebatur inpetu hostium, locum con-
currerunt. eodem tempore Romani et ruinas muri super- 5
vadebant et scalas ad stantia moenia inferebant. et dum
in unam partem oculos animosque hostium certamen
averterat, pluribus locis scalis capitur murus, armatique
in urbem transcenderunt. quo tumultu audito territi 6
hostes relicto, quem conferti tuebantur, loco in arcem
omnes inermi quoque sequente turba confugerunt. ita 7
urbe potitur consul. qua direpta missis in arcem, qui
vitam regiis, si inermes abire vellent, libertatem Elaten-
sibus pollicerentur, fideque in haec data post dies paucos
arcem recipit.

XXV. Ceterum adventu in Achaiam Philoclis regii 1
praefecti non Corinthus tantum liberata obsidione, sed
Argivorum quoque civitas per quosdam principes Philocli
prodita est temptatis prius animis plebis. mos erat co- 2
mitiorum die primo velut ominis causa praetores pronun-
tiare Iovem Apollinemque et Herculem; additum lege
erat, ut his Philippus rex adiceretur. cuius nomen post 3
pactam cum Romanis societatem quia praeco non adiecit,
fremitus primo multitudinis ortus, deinde clamor subicien- 4
tium Philippi nomen iubentiumque legitimum honorem
usurpare, donec cum ingenti adsensu nomen recitatum
est. huius fiducia favoris Philocles arcessitus nocte oc- 5
cupat collem inminentem urbi — Larisam eam arcem
vocant —, positoque ibi praesidio cum lucis principio
signis infestis ad subiectum arci forum vaderet, instructa
acies ex adverso obcurrit. praesidium erat Achaeorum, 6
nuper inpositum, quingenti fere iuvenes delecti omnium
civitatium; Aenesidemus Dymaeus praeerat. ad hos 7
orator a praefecto regio missus, qui excedere urbe iuberet
— neque enim pares eos oppidanis solis, qui idem quod
Macedones sentirent, nedum adiunctis Macedonibus esse,
quos ne Romani quidem ad Corinthum sustinuissent —,
primo nihil nec ducem nec ipsos movit; post paulo, ut 8

Argivos quoque armatos ex parte altera venientis magno agmine viderunt, certam perniciem cernentes, omnem tamen casum, si pertinacior dux fuisset, videbantur subi-
9 turi. Aenesidemus, ne flos Achaeorum iuventutis simul cum urbe amitteretur, pactus a Philocle, ut abire illis liceret, ipse quo loco steterat armatus cum paucis clien-
10 tibus non excessit. missus a Philocle qui quaereret, quid sibi vellet. nihil statu moto, cum proiecto prae se clipeo staret, in praesidio creditae urbis moriturum se armatum respondit. tum iussu praefecti a Thraecibus coniecta
11 tela interfectique omnes. et post pactam inter Achaeos ac Romanos societatem duae nobilissimae urbes, Argi et
12 Corinthus, in potestate regis erant. haec ea aestate ab Romanis in Graecia terra marique gesta.

1 XXVI. In Gallia nihil sane memorabile ab Sex.
2 Aelio consule gestum. cum duos exercitus in provincia habuisset, unum retentum, quem dimitti oportebat, cui L. Cornelius proconsul praefuerat — ipse ei C. Helvium praetorem praefecit —, alterum, quem in provinciam ad-
3 duxit, totum prope annum Cremonensibus Placentinisque cogendis redire in colonias, unde belli casibus dissipati erant, consumpsit.

4 Quem ad modum Gallia praeter spem quieta eo anno fuit, ita circa urbem servilis prope tumultus est excitatus.
5 obsides Carthaginiensium Setiae custodiebantur. cum iis,
6 ut principum liberis, magna vis servorum erat. augebant eorum numerum ut ab recenti Africo bello et ab ipsis Setinis captiva aliquot nationis eius empta ex praeda
7 mancipia. cum coniurationem fecissent missis ex eo numero, primum qui in Setino agro, deinde circa Norbam et Cerceios servitia sollicitarent, satis iam omnibus praeparatis ludis, qui Setiae prope diem futuri erant, specta-
8 culo intentum populum adgredi statuerant, Setia per caedem et repentinum tumultum capta Norbam et Cerceios occupare [.....] servitia. huius rei tam foedae indicium Romam ad L. Cornelium Lentulum praetorem urbis de-
9 latum est. servi duo ante lucem ad eum venerunt atque ordine omnia, quae acta futuraque erant, exposuerunt.
10 quibus domi custodiri iussis praetor senatu vocato edocto-

que, quae indices adferrent, proficisci ad eam coniura-
tionem quaerendam atque obprimendam iussus, cum 11
quinque legatis profectus obvios in agris sacramento ro-
gatos arma capere et sequi cogebat. hoc tumultuario 12
dilectu duobus milibus ferme hominum armatis Setiam
omnibus, quo pergeret, ignaris venit. ibi raptim prin- 13
cipibus coniurationis comprehensis fuga servorum ex op-
pido facta est. dimissis deinde per agros qui vestiga-
rent [.....]. egregia duorum opera servorum indicum 14
et unius liberi fuit. ei centum milia gravis aeris dari
patres iusserunt, servis vicena quina milia aeris et liber-
tatem; pretium eorum ex aerario solutum est dominis.

Haut ita multo post ex eiusdem coniurationis reliquiis 15
nuntiatum est servitia Praeneste occupatura. eo L. Cor- 16
nelius praetor profectus de quingentis fere hominibus,
qui in ea noxa erant, supplicium sumpsit. in timore civi-
tas fuit obsides captivosque Poenorum ea moliri. itaque 17
et Romae vigiliae per vicos servatae iussique circumire
eas minores magistratus et triumviri carceris lautumiarum
intentiorem custodiam habere iussi; et circa nomen La- 18
tinum a praetore litterae missae, ut et obsides in privato
servarentur neque in publicum prodeundi facultas daretur
et captivi ne minus decem pondo compedibus vincti in
nulla alia quam in carceris publici custodia essent.

XXVII. Eodem anno legati ab rege Attalo coronam 1
auream ducentûm quadraginta sex pondo in Capitolio
posuerunt gratiasque senatui egere, quod Antiochus lega-
torum Romanorum auctoritate motus finibus Attali exer-
citum deduxisset.

Eadem aestate equites ducenti et elephantes decem et 2
tritici modiûm ducenta milia ab rege Masinissa ad exer-
citum, qui in Graecia erat, pervenerunt. item ex Sicilia
Sardiniaque magni commeatus et vestimenta exercitui
missa. Siciliam M. Marcellus, Sardiniam M. Porcius 3
Cato obtinebat, sanctus et innocens, asperior tamen in
faenore coercendo habitus. fugatique ex insula faenera- 4
tores et sumptus, quos in cultum praetorum socii facere
soliti erant, circumcisi aut sublati.

Sex. Aelius consul ex Gallia comitiorum causa Romam 5

cum redisset, creavit consules C. Cornelium Cethegum et
6 Q. Minucium Rufum. biduo post praetorum comitia habita. sex praetores illo anno primum creati crescentibus
7 iam provinciis et latius patescente imperio. creati autem hi: L. Manlius Volso, C. Sempronius Tuditanus, M. Sergius Silus, M. Helvius, M. Minucius Rufus, L. Atilius – Sempronius et Helvius ex iis aediles plebis erant –,
8 curules aediles Q. Minucius Thermus et Ti. Sempronius Longus. ludi Romani eo anno quater instaurati.

1 XXVIII. C. Cornelio et Q. Minucio consulibus omnium primum de provinciis consulum praetorumque
2 actum. prius de praetoribus transacta res, quae transigi sorte poterat. urbana Sergio, peregrina iurisdictio Minucio obtigit; Sardiniam Atilius, Siciliam Manlius, Hispanias Sempronius citeriorem, Helvius ulteriorem est
3 sortitus. consulibus Italiam Macedoniamque sortiri parantibus L. Oppius et Q. Fulvius tribuni plebis inpedi-
4 mento erant, quod longinqua provincia Macedonia esset neque ulla alia res maius bello inpedimentum ad eam diem fuisset quam quod vixdum inchoatis rebus in ipso
5 conatu gerendi belli prior consul revocaretur: quartum iam annum esse ab decreto Macedonico bello. quaerendo regem et exercitum eius Sulpicium maiorem partem anni absumpsisse. Villium congredientem cum hoste infecta
6 re revocatum. Quinctium rebus divinis Romae maiorem partem anni retentum ita gessisse tamen res, ut, si aut maturius in provinciam venisset aut hiems magis sera
7 fuisset, potuerit debellare. nunc prope in hiberna profectum ita comparare dici bellum, ut, nisi successor in-
8 pediat, perfecturus aestate proxima videatur. his orationibus pervicerunt, ut consules in senatus auctoritate fore dicerent se, si idem tribuni plebis facerent. permittentibus utrisque liberam consultationem patres consuli-
9 bus ambobus Italiam provinciam decreverunt, T. Quinctio prorogarunt imperium, donec successor ex senatus consulto venisset. consulibus binae legiones decretae et ut bellum cum Gallis Cisalpinis, qui defecissent a populo
10 Romano, gererent. Quinctio in Macedoniam supplementum decretum, sex milia peditum, trecenti equites, socio-

rum navalium milia tria. praeesse idem qui praeerat classi 11
L. Quinctius Flamininus iussus. praetoribus in Hispanias
octona milia peditum sociûm ac nominis Latini data et
quadringeni equites, ut dimitterent veterem ex Hispaniis
militem, et terminare iussi, qua ulterior citeriorve pro-
vincia servaretur. Macedoniae legatos P. Sulpicium et 12
P. Villium, qui consules in ea provincia fuerant, adiece-
runt.

XXVIIII. Priusquam consules praetoresque in pro- 1
vincias proficiscerentur, prodigia procurari placuit, quod
aedes Vulcani Summanique Romae, et quod Fregenis
murus et porta de caelo tacta erant, et Frusinone inter 2
noctem lux orta, et Aesulae agnus biceps cum quinque
pedibus natus, et Formîs duo lupi oppidum ingressi ob-
vios aliquot laniaverant, Romae non in urbem solum, sed
in Capitolium penetraverat lupus.

C. Atinius tribunus plebis tulit, ut quinque coloniae 3
in oram maritimam deducerentur, duae ad ostia fluminum
Vulturni Liternique, una Puteolos, una ad castrum Sa-
lerni. his Buxentum adiectum. trecenae familiae in 4
singulas colonias iubebantur mitti. triumviri deducendis
iis, qui per triennium magistratum haberent, creati M.
Servilius Geminus, Q. Minucius Thermus, Ti. Sempro-
nius Longus.

Dilectu rebusque aliis divinis humanisque, quae per 5
ipsos agenda erant, perfectis consules ambo in Galliam
profecti: Cornelius recta ad Insubres via, qui tum in 6
armis erant Cenomanis adsumptis; Q. Minucius in laeva
Italiae ad inferum mare flexit iter Genuamque exercitu
educto ab Liguribus orsus bellum est. oppida Clastidium 7
et Litubium, utraque Ligurum, et duae gentis eiusdem
civitates, Celeiates Cerdiciatesque, sese dediderunt. et
iam omnia cis Padum praeter Gallorum Boios, Ilvates
Ligurum sub dicione erant. quindecim oppida, hominum 8
viginti milia esse dicebantur, quae se dediderant. inde
in agrum Boiorum legiones duxit.

XXX. Boiorum exercitus haud ita multo ante traie- 1
cerat Padum. iunxerat se Insubribus et Cenomanis, quod 2
ita acceperant, coniunctis legionibus consules rem gesturos,

3 ut et ipsi conlatas in unum vires firmarent. postquam
fama accidit alterum consulem Boiorum urere agros, se-
ditio extemplo orta est. postulare Boi, ut laborantibus
opem universi ferrent, Insubres negare se sua deserturos.
4 ita divisae copiae, Boîsque in agrum suum tutandum
profectis Insubres cum Cenomanis super amnis Minci
5 ripam consederunt. infra eum locum duo milia et consul
6 Cornelius eidem flumini castra adplicuit. inde mittendo
in vicos Cenomanorum Brixiamque, quod caput gentis
erat, ut satis comperit, non ex auctoritate seniorum iuven-
tutem in armis esse nec publico consilio Insubrum de-
7 fectioni Cenomanos sese adiunxisse, excitis ad se prin-
cipibus id agere ac moliri coepit, ut desciscerent ab In-
subribus Cenomani et sublatis signis aut domos redirent
8 aut ad Romanos transirent. et id quidem impetrari ne-
quiit: in id fides data consuli est, ut in acie aut quiesce-
rent aut, si qua etiam occasio fuisset, adiuvarent Roma-
9 nos. haec ita convenisse Insubres ignorabant; suberat
tamen quaedam suspitio animis, labare fidem sociorum.
itaque, cum in aciem eduxissent, neutrum iis cornu com-
mittere ausi, ne, si dolo cessissent, rem totam inclinarent,
10 post signa in subsidiis eos locaverunt. consul principio
pugnae vovit aedem Sospitae Iunoni, si eo die hostes
fusi fugatique essent. a militibus clamor sublatus, com-
potem voti consulem se facturos, et inpetus in hostis est
11 factus. non tulerunt Insubres primum concursum. qui-
dam et a Cenomanis terga repente in ipso certamine ad-
gressis tumultum ancipitem iniectum auctores sunt, caesa-
que in medio quinque et triginta milia hostium, quinque
12 milia et ducentos vivos captos, in iis Hamilcarem Poeno-
rum imperatorem, qui belli causa fuisset, signa militaria
13 centum triginta et carpenta [supra ducenta. oppida] Gal-
lorum, quae Insubrum defectionem secuta erant, dedide-
runt se Romanis.

1 XXXI. Minucius consul primo effusis populationibus
peragraverat finis Boiorum, deinde, ut relictis Insubribus
ad sua tuenda receperant sese, castris se tenuit, acie
2 dimicandum cum hoste ratus. nec Boi detrectassent
pugnam, ni fama Insubres victos adlata animos fregisset.

itaque relicto duce castrisque dissipati per vicos sua quisque ut defenderent, rationem gerendi belli hosti mutarunt. omissa enim spe per unam dimicationem rei decernendae 3 rursus populari agros et urere tecta vicosque expugnare coepit. per eosdem dies Clastidium incensum. inde in 4 Ligustinos Ilvates, qui soli non parebant, legiones ductae. ea quoque gens, ut Insubres acie victos, Boios, ita ut 5 temptare spem certaminis non auderent, territos audivit, in dicionem venit. literae consulum amborum de rebus 6 in Gallia gestis prope sub idem tempus Romam adlatae. M. Sergius praetor urbis in senatu eas deinde ex auctoritate patrum ad populum recitavit. supplicatio in quadriduum decreta. hiems iam eo tempore erat.

XXXII. Cum T. Quinctius capta Elatea in Phocide 1 ac Locride hiberna disposita haberet, Opunte seditio orta est. factio una Aetolos, qui propiores erant, altera Ro- 2 manos accersebat. Aetoli priores venerunt; set opulen- 3 tior factio exclusis Aetolis missoque ad imperatorem Romanum nuntio usque in adventum eius tenuit urbem. arcem regium tenebat praesidium, neque ut decederent 4 inde aut Opuntiorum minis aut auctoritate imperatoris Romani perpelli potuerunt. mora, cur non extemplo ob- 5 pugnarentur, ea fuit, quod caduceator ab rege venerat locum ac tempus petens conloquio. id gravate regi con- 6 cessum est, non quin cuperet Quinctius per se partim armis, partim condicionibus confectum videri bellum — necdum enim sciebat utrum successor sibi alter ex 7 novis consulibus mitteretur an, quod summa vi ut tenderent amicis et propinquis mandaverat, imperium prorogaretur —; aptum autem fore conloquium credebat, ut 8 sibi liberum esset vel ad bellum manenti vel ad pacem decedenti rem inclinare. in sinu Maliaco prope Nicaeam 9 litus elegere. eo rex ab Demetriade cum quinque lembis et una nave rostrata venit. erant cum eo principes Ma- 10 cedonum et Achaeorum exul, vir insignis, Cycliadas. cum imperatore Romano rex Amynander erat et Diony- 11 sidorus Attali legatus et Agesimbrotus praefectus Rhodiae classis et Phaeneas princeps Aetolorum et Achaei duo, Aristaenus et Xenophon. inter hos Romanus ex- 12

tremum [in] litus progressus, cum rex in proram navis
13 in ancoris stantis processisset, 'commodius,' inquit 'si in
terram egrediaris, ex propinquo dicamus in vicem audia-
14 musque.' cum rex facturum se id negaret, 'quem tan-
dem' inquit Quinctius 'timēs?' ad hoc ille superbo et
regio animo 'neminem equidem timeo praeter deos in-
mortalis; non omnium autem credo fidei, quos circa te
15 video, atque omnium minime Aetolis.' 'istuc quidem'
ait Romanus 'par omnibus periculum est, qui cum hoste
16 ad conloquium congrediuntur, si nulla fides sit.' 'non
tamen,' inquit 'Tite Quincti, par perfidiae praemium est,
si fraude agatur, Philippus et Phaeneas. neque enim
aeque difficulter Aetoli praetorem alium ac Macedones
regem in meum locum substituant.' secundum haec si-
lentium fuit.

1 XXXIII. Cum Romanus eum aecum censeret prio-
rem dicere, qui petisset conloquium, rex eius esse prio-
rem orationem, qui daret pacis leges, non qui acciperet,
2 tum Romanus: simplicem suam orationem esse; ea enim
3 se dicturum, quae ni fiant nulla sit pacis condicio. ded-
ucenda ex omnibus Graeciae civitatibus regi praesidia esse,
captivos et transfugas sociis populi Romani reddendos,
restituenda Romanis ea Illyrici loca, quae post pacem in
4 Epiro factam occupasset, Ptolemaeo Aegypti regi red-
dendas urbes, quas post Philopatoris Ptolemaei mortem
occupavisset. suas populique Romani condiciones has
esse; ceterum et sociûm audiri postulata verum esse.
5 Attali regis legatus naves captivosque, quae ad Chium
navali proelio capta essent, et Nicephorium Venerisque
templum, quae spoliasset evastassetque, pro incorruptis
6 restitui. Rhodii Peraeam — regio est continentis adver-
sus insulam, vetustae eorum dicionis — repetebant postu-
labantque praesidia deduci ab Iaso et a Bargyliis et
7 Euromensium urbe et in Hellesponto Sesto atque Abydo,
et Perinthum Byzantiis in antiqui formulam iuris restitui,
8 et liberari omnia Asiae emporia portusque. Achaei Co-
rinthum et Argos repetebant. praetor Aetolorum Phae-
neas, cum eadem fere, quae Romani, ut Graecia decede-
retur, postulasset, redderenturque Aetolis urbes quae

quondam iuris ac dicionis eorum fuissent, excepit ora- 9
tionem eius princeps Aetolorum Alexander, vir ut inter
Aetolos facundus. iam dudum se reticere ait, non quo 10
quicquam agi putet eo conloquio, sed ne quem sociorum
dicentem interpellet: neque de pace cum fide Philippum
agere nec bella vera virtute umquam gessisse. in con- 11
loquiis insidiari et captare, in bello non congredi aequo
campo neque signis conlatis dimicare, sed refugientem
incendere ac diripere urbes et vincentium praemia victum
conrumpere. at non antiquos Macedonum reges, sed 12
acie bellare solitos, urbibus parcere quantum possent,
quo opulentius haberent imperium. nam de quorum pos- 13
sessione dimicetur tollentem nihil sibi praeter bellum
relinquere, quod consilium esse? pluris priore anno so- 14
ciorum urbes in Thessalia evastasse Philippum quam
omnes, qui umquam hostes Thessaliae fuerint. ipsis 15
quoque Aetolis eum plura socium quam hostem ademisse:
Lysimachiam pulso praetore et praesidio Aetolorum oc-
cupasse eum; Cium item suae dicionis urbem funditus 16
evertisse ac delesse; eadem fraude habere eum Thebas,
Phthias, Echinum, Larisam, Pharsalum.

XXXIIII. Motus oratione Alexandri Philippus na- 1
vem, ut exaudiretur, propius terram adplicuit. orsum 2
eum dicere, in Aetolos maxime, violenter Phaeneas in-
terfatus non in verbis rem verti ait: aut bello vincendum
aut melioribus parendum esse. 'adparet id quidem' in- 3
quit Philippus 'etiam caeco,' iocatus in valetudinem ocu-
lorum Phaeneae. et erat dicacior natura quam regem
decet et ne inter seria quidem risu satis temperans. in- 4
dignari inde coepit, Aetolos tamquam Romanos decedi
Graecia iubere, qui quibus finibus Graecia sit dicere non
possent. ipsius enim Aetoliae Agraeos Apodotosque et
Amphilochos, quae permagna eorum pars sit, Graeciam
esse. 'an quod a sociis eorum non abstinuerim, iustam 5
querellam habent, cum ipsi pro lege hunc antiquitus mo-
rem servent, ut adversus socios ipsi suos publica tantum
auctoritate dempta iuventutem suam militare sinant et
contrariae persaepe acies in utraque parte Aetolica auxi-
lia habeant? neque ego Cium expugnavi, sed Prusiam 6

socium et amicum obpugnantem adiuvi; et Lysimachiam
ab Thracibus vindicavi, et, quia me necessitas ad hoc
7 bellum a custodia eius avertit, Thraces habent. et Ae-
tolis haec. Attalo autem Rhodiisque nihil iure debeo;
non enim a me, sed ab illis principium belli ortum est.
8 Romanorum autem honoris causa Peraean Rhodiis et
naves Attalo cum captivis, qui comparebunt, restituam.
9 nam quod ad Nicephorium Venerisque templi restitutio-
nem adtinet, quid restitui ea postulantibus respondeam,
10 nisi, quo uno modo silvae lucique caesi restitui possunt,
curam inpensamque sationis me praestaturum, — quo-
niam haec inter se reges postulare et respondere placet.'
11 extrema eius oratio adversus Achaeos fuit, in qua orsus
ab Antigoni primum, suis deinde erga gentem eam me-
ritis, recitari decreta eorum iussit omnis divinos huma-
12 nosque honores complexa atque eis obiecit recens decre-
tum, quo ab se descivissent, invectusque graviter in
perfidiam eorum, Argos tamen se iis redditurum dixit:
13 de Corintho cum imperatore Romano deliberaturum esse
quaesiturumque ab eo simul, utrum iisne urbibus dece-
dere se aecum censeat, quas ab se ipso captas iure belli
habeat, an iis etiam, quas a maioribus suis accepisset.

1 XXXV. Parantibus Achaeis Aetolisque ad ea re-
spondere cum prope occasum sol esset, dilato in posterum
diem conloquio Philippus in stationem, ex qua profectus
2 erat, Romani sociique in castra redierunt. Quinctius
postero die ad Nicaeam — is enim locus placuerat — ad
constitutum tempus venit: Philippus nullus usquam, nec
nuntius ab eo per aliquot horas veniebat —, et iam de-
3 sperantibus venturum repente adparuerunt naves. atque
ipse quidem, cum tam gravia et indigna imperarentur,
inopem consilii diem consumpsisse deliberando aiebat;
4 vulgo credebant de industria rem in serum tractam, ne
tempus dari posset Achaeis Aetolisque ad respondendum,
5 et eam opinionem ipse adfirmavit petendo, ut submotis
aliis, ne tempus altercando tereretur et aliqui finis rei
inponi posset, cum ipso imperatore Romano liceret sibi
6 conloqui. id primo non acceptum, ne excludi conloquio
7 viderentur socii, dein, cum haud absisteret petere, ex

omnium consilio Romanus imperator cum Ap. Claudio
tribuno militum ceteris submotis ad extremum litus pro-
cessit; rex cum duobus, quos pridie adhibuerat, in terram 8
est egressus. ibi cum aliquamdiu secreto locuti essent,
quae acta Philippus ad suos retulerit, minus compertum
est. Quinctius haec retulit ad socios, Romanis eum ce- 9
dere tota Illyrici ora, perfugas remittere ac si qui sint
captivi. Attalo naves et cum iis captos navalis socios: 10
Rhodiis regionem, quam Peraean vocant, reddere, Iaso et
Bargyliis non cessurum; Aetolis Pharsalum Larissamque 11
reddere, Thebas non reddere; Achaeis non Argis modo, sed
etiam Corintho cessurum. nulli omnium placere partium, 12
quibus cessurus aut non cessurus esset, destinatio: plus
enim amitti in iis quam adquiri, nec unquam, nisi tota de-
duxisset ex Graecia praesidia, causas certaminum defore.

XXXVI. Cum haec toto ex concilio certatim omnes 1
vociferarentur, ad Philippum quoque procul stantem vox
est perlata. itaque a Quinctio petit, ut rem totam in 2
posterum diem differret: profecto aut persuasurum se aut
persuaderi sibi passurum. litus ad Thronium conloquio 3
destinatur. eo mature conventum est. ibi Philippus pri-
mum et Quinctium et omnis qui aderant rogare, ne spem
pacis turbare vellent, postremo petere tempus, quo lega- 4
tos mittere Romam ad senatum posset: aut iis condicio-
nibus se pacem impetraturum aut quascumque senatus
dedisset leges pacis accepturum. id ceteris haudquaquam 5
placebat: nec enim aliud quam moram et dilationem ad
conligendas vires quaeri, – Quinctius verum id futurum 6
fuisse dicere, si aestas et tempus rerum gerendarum
esset: nunc hieme instante nihil amitti dato spatio ad
legatos mittendos, nam neque sine auctoritate senatus 7
ratum quicquam eorum fore, quae cum rege ipsi pepigis-
sent, et explorari, dum bello necessariam quietem ipse
hiems daret, senatus auctoritatem posse. in hanc sen- 8
tentiam et ceteri sociorum principes concesserunt, indutiis-
que datis in duos menses, et ipsos mittere singulos lega-
tos ad senatum edocendum, ne fraude regis caperetur,
placuit. additum indutiarum pacto, ut regia praesidia 9
Phocide ac Locride extemplo deducerentur. et ipse 10

Quinctius cum sociorum legatis Amynandrum, Athamanum regem, ut speciem legationi adiceret, et Q. Fabium — uxoris Quincti sororis filius erat — et Q. Fulvium et Ap. Claudium misit.

1 XXXVII. Ut ventum Romam est, prius sociorum legati quam regis auditi sunt. cetera eorum oratio con-
2 vitiis regis consumpta est; moverunt cum maxime senatum demonstrando maris terrarumque regionis eius situm,
3 ut omnibus adpareret, si Demetriadem in Thessalia, Chalcidem in Euboea, Corinthum in Achaia rex teneret, non
4 posse liberam Graeciam esse, et ipsum Philippum non contumeliosius quam verius compedes eas Graeciae ad-
5 pellare. legati deinde regis intromissi; quibus longiorem exorsis orationem brevis interrogatio, cessurusne iis tribus urbibus esset, sermonem incidit, cum mandati sibi de îs nominatim negarent quicquam. sic infecta pace regii dimissi; Quinctio liberum arbitrium pacis ac belli permis-
6 sum. quo ut satis adparuit non taedere belli senatum, et ipse victoriae quam pacis avidior neque conloquium postea Philippo dedit neque legationem aliam quam quae omni Graecia decedi nuntiaret admissurum dixit.

1 XXXVIII. Philippus cum acie decernendum videret et undique ad se contrahendas vires, maxime de Achaiae
2 urbibus, regionis ab se diversae, et magis tamen de Argis quam de Corintho sollicitus, optimum ratus Nabidi eam Lacedaemoniorum tyranno velut fiduciariam dare, ut victori sibi restitueret, si quid adversi accidisset, ipse haberet, Philocli, qui Corintho Argisque praeerat, scribit,
3 ut tyrannum ipse conveniret. Philocles, praeterquam quod iam veniebat cum munere, adicit, ad pignus futurae regi cum tyranno amicitiae, filias suas regem Nabidis filiis
4 matrimonio coniungere velle. tyrannus primo negare, aliter urbem eam se accepturum, nisi Argivorum ipsorum
5 decreto accersitus ad auxilium urbis esset, deinde, ut frequenti contione non aspernatos modo, sed abominatos etiam nomen tyranni audivit, causam se spoliandi eos nactum ratus, tradere ubi vellet urbem Philoclen iussit.
6 nocte ignaris omnibus acceptus in urbem est tyrannus, prima luce occupata omnia superiora loca portaeque

clausae. paucis principium inter primum tumultum elapsis 7
eorum absentium direptae fortunae, praesentibus aurum
atque argentum ablatum, pecuniae imperatae ingentes.
qui non cunctanter contulere sine contumelia et lacera- 8
tione corporum dimissi, quos occulere aut retrahere ali-
quid suspitio fuit in servilem modum lacerati atque ex-
torti. contione inde advocata rogationes promulgavit, 9
unam de tabulis novis, alteram de agro viritim dividendo,
duas faces novantibus res ad plebem in optimates accen-
dendam.

XXXVIIII. Postquam in potestate Argivorum civi- 1
tas erat, nihil eius memor tyrannus, a quo eam civitatem
et in quam condicionem accepisset, legatos Elateam ad 2
Quinctium et Attalum Aeginae hibernantem mittit, qui
nuntiarent Argos in potestate sua esse: eo si veniret
Quinctius ad conloquium, non diffidere, sibi omnia cum
eo conventura. Quinctius, ut eo quoque praesidio Phi- 3
lippum nudaret, cum adnuisset se venturum, mittit ad
Attalum, ut ab Aegina Sicyonem sibi obcurreret; ipse 4
ab Anticyra decem quinqueremibus, quas iis forte ipsis
diebus L. Quinctius frater eius adduxerat ex hibernis Cor-
cyrae, Sicyonem tramisit. iam ibi Attalus erat; qui cum 5
tyranno ad Romanum imperatorem, non Romano ad ty-
rannum eundum diceret, in sententiam suam Quinctium
traduxit, ne in urbem ipsam Argos iret. haud procul 6
urbe Mycenica vocatur; in eo loco ut congrederentur con-
venit. Quinctius cum fratre et tribunis militum paucis, 7
Attalus cum regio comitatu, Nicostratus Achaeorum prae-
tor cum auxiliaribus paucis venit. tyrannum ibi cum 8
omnibus copiis opperientem invenerunt. progressus ar-
matus cum satellitibus armatis est in medium fere inter-
iacentis campi; inermis Quinctius cum fratre et duobus
tribunis militum, inermi item regi praetor Achaeorum et
unus ex purpuratis latus cingebant. initium sermonis ab 9
excusatione tyranni ortum, quod armatus ipse armatisque
saeptus, cum inermes Romanum imperatorem regemque
cerneret, in conloquium venisset: neque enim se illos
timere dixit, sed exules Argivorum. inde ubi de condi- 10
cionibus amicitiae coeptum agi est, Romanus duas postu-

lare res, unam, ut bellum cum Achaeis finiret, alteram, ut adversus Philippum mitteret secum auxilia. ea se missurum dixit; pro pace cum Achaeis indutiae impetratae, donec bellum cum Philippo finiretur.

1 XXXX. De Argis quoque disceptatio ab Attalo rege est mota, cum fraude Philoclis proditam urbem vi ab eo teneri argueret, ille ab ipsis Argivis se defenderet 2 adcitum. contionem rex Argivorum postulabat, ut id sciri posset, nec tyrannus abnuere; sed deductis ex urbe praesidiis liberam contionem non inmixtis Lacedaemoniis declaraturam, quid Argivi vellent, praeberi debere dice- 3 bat rex, tyrannus negavit deducturum. haec disceptatio 4 sine exitu fuit. de conloquio discessum sescentis Cretensibus ab tyranno datis Romano indutiisque inter Nicostratum praetorem Achaeorum et Lacedaemoniorum tyrannum in quattuor menses factis.

5 Inde Quinctius Corinthum est profectus et ad portam cum Cretensium cohorte accessit, ut Philocli praefecto 6 urbis adpareret tyrannum a Philippo descisse. Philocles et ipse ad imperatorem Romanum in conloquium venit hortantique, ut extemplo transiret urbemque traderet, ita respondit, ut distulisse rem magis quam negasse videre- 7 tur. a Corintho Quinctius Anticyram traiecit, inde fra- 8 trem ad temptandam Acarnanum gentem misit. Attalus ab Argis Sicyonem est profectus. ibi et civitas novis honoribus veteres regis honores auxit et rex ad id, quod sacrum Apollinis agrum grandi quondam pecunia rede- 9 merat îs, tum quoque, ne sine aliqua munificentia praeteriret civitatem sociam atque amicam, decem talenta argenti dono dedit et decem milia medimnûm frumenti. 10 atque ita Cenchreas ad naves redit. et Nabis firmatis praesidio Argis Lacedaemonem regressus, cum ipse viros spoliasset, ad feminas spoliandas uxorem Argos remisit. 11 ea nunc singulas inlustres, nunc simul plures genere inter se iunctas accersendo blandiendoque ac minando non aurum modo iis, sed postremo vestem quoque mundumque omnem muliebrem ademit.

[PERIOCHA LIBRI XXXIII.]

[T. Quintius Flamininus proconsul cum Philippo ad Cynoscephalas in Thessalia acie victo debellavit. L. Quintius Flamininus ille frater proconsulis Acarnanas, Leucade urbe quod caput est Acarnanum expugnata, in deditionem accepit. pax petenti Philippo Graecia liberata data est. Attalus ab Thebis ob subitam valetudinem Pergamum translatus decessit. C. Sempronius Tuditanus praetor ab Celtiberis cum exercitu caesus est. L. Furius Purpurio et Claudius Marcellus consules Boios et Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphavit. Hannibal frustra in Africa bellum molitus et ob hoc Romanis per epistulas [ab] adversae factionis principibus delatus propter metum Romanorum, qui legatos ad senatum Carthaginiensium de eo miserant, profugus ad Antiochum Syriae regem se contulit bellum adversus Romanos parantem.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXIII.

I. Haec per hiemem gesta. initio autem veris Quin- 1
ctius Attalo Elateam excito Boeotiorum gentem, incertis
ad eam diem animis fluctuantem, dicionis suae facere
cupiens, profectus per Phocidem quinque milia ab Thebis,
quod caput est Boeotiae, posuit castra. inde postero die 2
[cum] unius signi militibus et Attalo legationibusque,
quae frequentes undique convenerant, pergit ire ad urbem,
iussis legionis hastatis — ea duo milia militum erant —
sequi se mille passuum intervallo distantis. ad medium 3
ferme viae Boeotiorum praetor Antiphilus obvius fuit;
cetera multitudo e muris adventum imperatoris Romani
regisque prospeculabatur. rara arma paucique milites 4

circa eos adparebant; hastatos sequentes procul anfractus
5 viarum vallesque interiectae occulebant. cum iam ad-
propinquaret urbi, velut obviam egredientem turbam sa-
lutaret, tardius incedebat. causa erat morae, ut hastati
6 consequerentur. oppidani, ante lictorem turba acta, in-
secutum cónfestim agmen armatorum non ante quam ad
7 hospitium imperatoris ventum est conspexere. tum velut
prodita dolo Antiphili praetoris urbe captaque obstipu-
erunt omnes. et adparebat nihil liberae consultationis
concilio, quod in diem posterum indictum erat Boeotis,
8 relictum esse. texerunt dolorem, quem et nequiquam et
non sine periculo ostendissent.

1 II. In concilio Attalus primus verba fecit. orsus a
maiorum suorum suisque et communibus in omnem Grae-
2 ciam et propriis in Boeotiorum gentem meritis, senior
iam et infirmior, quam ut contentionem dicendi sustineret,
3 obmutuit et concidit. et dum regem auferunt perferunt-
que parte membrorum captum, paulisper contio inter-
4 missa est. Aristaenus inde Achaeorum praetor eo cum
maiore auctoritate auditus, quod non alia quam quae
5 Achaeis suaserat Boeotis suadebat. pauca ab ipso
Quinctio adiecta, fidem magis Romanam quam arma aut
6 opes extollente verbis. rogatio inde a Plataeensi Dicae-
archo lata recitataque [de societate] cum Romanis iun-
genda, nullo contra dicere audente, omnium Boeotiae
7 civitatum suffragiis accipitur iubeturque. concilio dimisso
Quinctius tantum Thebis moratus, quantum Attali repens
8 casus coegit, postquam non vitae praesens periculum vis
morbi adtulisse, sed membrorum debilitatem visa est,
9 relicto eo ad curationem necessariam corporis, Elateam,
unde profectus erat, redit Boeotis quoque, sicut prius
Achaeis, ad societatem adscitis et, quoniam tuta ea
pacataque ab tergo relinquebantur, omnibus iam cogita-
tionibus in Philippum et quod relicum belli erat con-
versis.

1 III. Philippus quoque primo vere, postquam legati ab
2 Roma nihil pacati rettulerant, dilectum per omnia oppida
regni habere instituit in magna inopia iuniorum. ab-
sumpserant enim per multas iam aetates continua bella

Macedonas; ipso quoque regnante et navalibus bellis 3
adversus Rhodios Attalumque et terrestribus adversus
Romanos ceciderat magnus numerus. ita et tirones ab 4
sedecim annis milites scribebat, et emeritis quidam sti-
pendiis, quibus modo quicquam reliqui roboris erat, ad
signa revocabantur. ita suppleto exercitu secundum ver- 5
num aequinoctium omnis copias Dium contraxit, ibique
stativis positis exercendo cotidie milite hostem opperieba-
tur. et Quinctius per eosdem ferme dies ab Elatea pro- 6
fectus praeter Thronium et Scarpheam ad Thermopylas
pervenit. ibi concilium Aetolorum Heracleam indictum 7
tenuit consultantium, quantis auxiliis Romanum ad bel-
lum sequerentur. cognitis sociorum decretis tertio die 8
ab Heraclea Xynias praegressus in confinio Aenianum
Thessalorumque positis castris Aetolica auxilia opperie-
batur. nihil morati Aetoli sunt: Phaenea duce sescenti 9
pedites cum equitibus quadringentis venerunt. ne dubium
esset, quid expectasset, confestim Quinctius movit castra.
transgresso in Phthioticum agrum quingenti Gortynii 10
Cretensium, duce Cydante, et trecenti Apolloniatae, haut
dispari armatu, se coniunxère, nec ita multo post Amy-
nander cum Athamanum peditum ducentis et mille.

Philippus cognita profectione ab Elatea Romanorum, 11
ut cui de summa rerum adesset certamen, adhortandos
milites ratus, multa saepe memorata de maiorum virtu-
tibus, simul de militari laude Macedonum cum disseruis- 12
set, ad ea, quae tum maxime animos tenebant quibusque
[erigi] ad aliquam spem poterant, venit.

IIII. Acceptae ad Aoum flumen in angustiis cladi 1
ter a Macedonum phalange ad Atracem vi pulsos Roma-
nos obponebat: et illic tamen, ubi insessas fauces Epiri 2
non tenuissent, primam culpam fuisse eorum, qui negle-
genter custodias servassent, secundam in ipso certamine 3
levis armaturae mercennariorumque militum; Macedo-
num vero phalangem et tunc stetisse et loco aequo iusta-
que pugna semper mansuram invictam. decem et sex 4
milia militum haec fuere, robur omne virium eius regni.
ad hoc duo milia caetratorum, quos peltastas adpellant,
Thracumque et Illyriorum — Trallis est nomen gentis —

5 par numerus bina milia erant, et mixti ex pluribus gentibus mercede conducti auxiliares mille ferme et quingenti, et duo milia equitum. cum iis copiis rex hostem oppe-
6 riebatur. Romanis ferme par numerus erat; equitum copiis tantum, quod Aetoli accesserant, superabant.

1 V. Quinctius ad Thebas Phthioticas castra cum movisset, spem nactus per Timonem principem civitatis prodi urbem, cum paucis equitum levisque armaturae ad
2 muros successit. ibi adeo frustrata spes est, ut non certamen modo cum erumpentibus, sed periculum quoque atrox subiret, ni castris exciti repente pedites equitesque
3 in tempore subvenissent. et postquam nihil conceptae temere spei succedebat, urbis quidem amplius temptan-
4 dae in praesentia conatu absistit; ceterum satis gnarus iam in Thessalia regem esse, nondum comperto quam in regionem venisset, milites per agros dimissos vallum caedere et parare iubet.

5 Vallo et Macedones et Graeci usi sunt, sed usum nec ad commoditatem ferendi nec ad ipsius munitionis firma-
6 mentum aptaverunt. nam et maiores et magis ramosas arbores caedebant quam quas ferre cum armis miles posset et, cum castra his ante obiectis saepsissent, facilis
7 molitio eorum valli erat. nam et quia rari stipites magnarum arborum eminebant multique et validi rami praebebant quod recte manu caperetur, duo aut summum
8 tres iuvenes conixi arborem unam evellebant, qua evulsa portae instar extemplo patebat, nec in promptu erat quod
9 obmolirentur. Romanus leves et bifurcos plerosque et trium aut cum plurimum quattuor ramorum vallos caedit, ut et suspensis ab tergo armis ferat pluris simul apte
10 miles; et ita densos obfigunt inplicantque ramis, ut neque [quis cuiusque palmae stipes neque] quae cuiusque sti-
11 pitis palma sit pervideri possit; et adeo acuti aliusque per alium inmissi radii locum ad inserendam manum non
12 relincunt, ut neque prehendi quod trahatur, neque trahi, cum inter se innexi rami vinculum in vicem praebeant, possit; et, si evolsus forte est unus, nec loci multum aperit et alium reponere perfacile est.

1 VI. Quinctius postero die vallum secum ferente milite,

ut paratus omni loco castris ponendis esset, progressus 2
modicum iter sex ferme milia a Pheris cum consedisset,
speculatum, in qua parte Thessaliae hostis esset quidve
pararet, misit. circa Larisam erat rex. certior iam 3
factus Romanum ab Thebis Pheras movisse, defungi
quam primum et ipse certamine cupiens ducere ad hostem
pergit, et quattuor milia fere a Pheris posuit castra. inde 4
postero die cum expediti utrimque ad occupandos super
urbem tumulos processissent, pari ferme intervallo ab
iugo, quod capiendum erat, cum inter se conspecti essent,
constiterunt, nuntios in castra remissos, qui quid sibi, 5
quoniam praeter spem hostis obcurrisset, faciendum esset
consulerent, quieti opperientes. et illo quidem die nullo 6
inito certamine in castra revocati sunt; postero die circa
eosdem tumulos equestre proelium fuit, in quo non minimum Aetolorum opera regii fugati atque in castra compulsi sunt. magnum utris[que] inpedimentum ad rem 7
gerendam fuit ager consitus crebris arboribus hortique,
ut in suburbanis locis, et coartata itinera macerîs et quibusdam locis interclusa. itaque pariter ducibus consilium 8
fuit excedendi ea regione, et velut ex praedicto ambo
Scotusam petierunt, Philippus spe frumentandi inde, Romanus ut praegressus conrumperet hosti frumenta. per 9
diem totum, quia colles perpetuo iugo intererant, nullo
conspecta inter se loco agmina ierunt. Romani [ad] 10
Eretriam Phthiotici agri, Philippus super amnem Onchestum posuit castra. ne postero quidem die, cum Phi- 11
lippus ad Melambium quod vocant Scotusaei agri, Quinctius circa Thetideum Pharsaliae terrae posuisset castra,
aut hi aut illi ubi hostis esset satis compertum habuerunt.
tertio die primo nimbus effusus, dein caligo noctis simil- 12
lima Romanos metu insidiarum tenuit.

VII. Philippus maturandi itineris causa, post imbrem 1
nubibus in terram demissis nihil deterritus, signa ferri
iussit. sed tam densa caligo obcaecaverat diem, ut ne- 2
que signiferi viam nec signa milites cernerent, agmen ad
incertos clamores vagum velut errore nocturno turbaretur. supergressi tumulos, qui Cynoscephalae vocantur, 3
relicta ibi statione firma peditum equitumque posuerunt

4 castra. Romanus eisdem ad Thetideum castris cum se tenuisset, exploratum tamen, ubi hostis esset, decem turmas equitum et mille pedites misit monitos, ut ab insidiis, quas dies obscurus apertis quoque locis tecturus 5 esset, praecaverent. ubi ventum ad insessos tumulos est, pavore mutuo iniecto velut torpentes quieverunt; dein nuntiis retro in castra ad duces missis, ubi primus terror ab necopinato visu consedit, non diutius certamine abstitere. 6 principio a paucis procurrentibus lacessita pugna est, deinde subsidiis tuentium pulsos aucta. in qua cum hautquaquam pares Romani alios super alios nuntios ad ducem 7 mitterent premi sese, quingenti equites et duo milia peditum, maxime Aetolorum, cum duobus tribunis militum pro- 8 pere missa rem inclinatam restituerunt, versaque fortuna Macedones laborantes opem regis per nuntios inplorabant. sed, ut qui nihil minus illo die propter effusam caliginem quam proelium expectasset, magna parte hominum omnis generis pabulatum missa aliquamdiu inops consilii trepi- 9 davit; deinde, postquam nuntii instabant et iam iuga montium detexerat nebula et in conspectu erant Macedones in tumulum maxime editum inter alios compulsi 10 loco se magis quam armis tutantes, committendam rerum summam in discrimen utcumque ratus, ne partis inde- 11 fensae iactura fieret, Athenagoram ducem mercede militantium cum omnibus praeter Thracas auxiliis et equitatu 12 Macedonum ac Thessalorum mittit. eorum adventu depulsi ab iugo Romani non ante restiterunt quam in pla- 13 niorem vallem perventum est. ne effusa detruderentur fuga, plurimum in Aetolis equitibus praesidii fuit. is longe tum optimus eques in Graecia erat; pedite inter finitimos vincebantur.

1 VIII. Laetior res quam pro successu pugnae nuntiata, cum alii super alios recurrentes ex proelio clamarent 2 fugere pavidos Romanos, invitum et cunctabundum et dicentem [regem] temere fieri, non locum sibi placere, non tempus, perpulit, ut educeret omnes copias in aciem. 3 idem et Romanus, magis necessitate quam occasione pugnae inductus, fecit. dextrum cornu elephantis ante signa instructis in subsidiis reliquit; laevo cum omni levi

armatura in hostem vadit, simul admonens cum isdem 4
Macedonibus pugnaturos, quos ad Epiri fauces, montibus
fluminibusque saeptos, victa naturali difficultate locorum
expulissent acieque expugnassent, cum iis, quos P. Sul- 5
picii prius ductu obsidentes in Eordaeam aditum vicis-
sent: fama stetisse, non viribus Macedoniae regnum.
eam quoque famam tandem evanuisse. iam perventum 6
ad suos in ima valle stantes erat, qui adventu exercitus
imperatorisque pugnam renovant inpetuque facto rursus
avertunt hostem. Philippus cum caetratis et cornu dextro 7
peditum, robore Macedonici exercitus, quam phalangem
vocabant, prope cursu ad hostem vadit, Nicanori, ex pur- 8
puratis uni, ut cum reliquis copiis confestim sequatur im-
perat. primo, ut in iugum evasit et iacentibus ibi paucis 9
armis corporibusque hostium proelium eo loco fuisse pul-
sosque inde Romanos et pugnari prope castra hostium
vidit, ingenti gaudio est elatus; mox refugientibus suis 10
et terrore verso paulisper incertus, an in castra reciperet
copias, trepidavit; deinde ut adpropinquabat hostis et 11
praeterquam quod caedebantur aversi nec nisi defende-
rentur servari poterant, ne ipsi quidem in tuto iam re-
ceptus erat, coactus nondum adsecuta parte suorum peri- 12
culum summae rerum facere, equites levemque armaturam,
qui in proelio fuerant, dextro in cornu locat cum caetratis.
Macedonum phalangem hastis positis, quarum longitudo 13
inpedimento erat, gladiis rem gerere iubet. simul ne 14
facile perrumperetur acies, dimidium de fronte demptum
introrsus porrectis ordinibus duplicat, ut longa potius
quam lata acies esset, simul et densari ordines iussit, ut
vir viro, arma armis iungerentur.

VIIII. Quinctius iis, qui in proelio fuerant, inter signa 1
et ordines acceptis tuba dat signum. raro alias tantus 2
clamor dicitur in principio pugnae exortus; nam forte
utraque acies simul conclamavere, nec solum qui pugna-
bant, sed subsidia etiam quique tum maxime in proelium
veniebant. dextro cornu rex loci plurimum auxilio ex 3
iugis altioribus pugnans vincebat; sinistro tum cum
maxime adpropinquante phalangis parte, quae novissimi
agminis fuerat, sine ullo ordine trepidabatur. media 4

acies, quae propior dextrum cornu erat, stabat spectaculo
5 velut nihil ad se pertinentis pugnae intenta. phalanx
quae venerat, agmen magis quam acies aptiorque itineri
6 quam pugnae, vixdum in iugum evaserat. in hos incom-
positos Quinctius, quamquam pedem referentes in dextro
cornu suos cernebat, elephantis prius in hostem actis in-
petum facit, ratus partem profligatam cetera tracturam.
7 non dubia res fuit; extemplo terga vertere Macedones
terrore primo bestiarum aversi. et ceteri quidem hos
8 pulsos sequebantur; unus e tribunis militum extemplo
capto consilio, cum viginti signorum militibus, relicta ea
parte suorum, quae haut dubie vincebat, brevi circuitu
9 dextrum cornu hostium aversum invadit. nullam aciem
ab tergo adortus non turbasset; ceterum ad communem
10 omnium in tali re trepidationem accessit, quod phalanx
Macedonum gravis atque immobilis nec circumagere se
poterat nec hoc qui a fronte paulo ante pedem referentes
11 tunc ultro territis instabant patiebantur. ad hoc loco
etiam premebantur, quia iugum ex quo pugnaverant,
dum per proclive pulsos insecuntur, tradiderant hosti ad
terga sua circumducto. paulisper in medio caesi, deinde
omissis plerique armis capessunt fugam.

1 X. Philippus cum paucis peditum equitumque primo
tumulum altiorem inter ceteros cepit, [ut] specularetur,
2 quae in laeva parte suorum fortuna esset; deinde, post-
quam fugam effusam animadvertit et omnia circa iuga
signis atque armis fulgere, tum et ipse acie excessit.
3 Quinctius cum institisset cedentibus, repente quia erigentes
hastas Macedonas conspexerat, quidnam pararent incer-
4 tus, paulisper novitate rei constituit signa; deinde, ut
accepit hunc morem esse Macedonum tradentium sese,
5 parcere victis in animum habebat. ceterum ab ignaris
militibus, omissam ab hoste pugnam et quid imperator
vellet, inpetus in eos est factus et primis caesis ceteri
6 in fugam dissipati sunt. rex effuso cursu Tempe petit.
ibi ad Gonnos diem unum substitit ad excipiendos, si qui
proelio superessent. Romani victores in castra hostium
spe praedae [inruunt]: ea magna iam [ex parte] direpta
7 ab Aetolis inveniunt. caesa eo die octo milia hostium,

[quinque] capta. ex victoribus septingenti ferme cecide-
runt. si Valerio qui credat, omnium rerum immodice nu- 8
merum augenti, quadraginta milia hostium eo die sunt
caesa; capta — ibi modestius mendacium est — quinque
milia septingenti, signa militaria ducenta undequinqua-
ginta. Claudius quoque duo et triginta milia hostium 9
caesa scribit, capta quattuor milia et trecentos. nos non 10
minimo potissimum numero credidimus, sed Polybium
secuti sumus, non incertum auctorem cum omnium Ro-
manarum rerum tum praecipue in Graecia gestarum.

XI. Philippus conlectis ex fuga, qui variis casibus 1
pugnae dissipati vestigia eius secuti fuerant, missisque
Larisam ad commentarios regios comburendos, ne in
hostium venirent potestatem, in Macedoniam concessit.
Quinctius captivis praedaque venundatis [partim], partim 2
militi concessis Larisam est profectus, haudum satis
gnarus quam regionem petisset rex quidve pararet. ca- 3
duceator eo regius venit, specie ut indutiae essent, donec
tollerentur ad sepulturam qui in acie cecidissent, re vera
ad petendam veniam legatis mittendis. utrumque ab Ro-
mano impetratum. adiecta etiam illa vox, bono animo 4
esse regem ut iuberet, quae maxime Aetolos obfendit iam
tumentis querentisque mutatum victoria imperatorem:
ante pugnam omnia magna parvaque communicare cum 5
sociis solitum; nunc omnium expertes consiliorum esse,
suo ipsum arbitrio cuncta agere, cum Philippo iam gra- 6
tiae privatae locum quaerere, ut dura atque aspera belli
Aetoli exhauserint, pacis gratiam et fructum Romanus in
se vertat. et haut dubie decesserat iis aliquantum hono- 7
ris; sed cur neglegerentur ignorabant. donis regis in-
minere credebant invicti ab ea cupiditate animi virum;
sed et suscensebat non inmerito Aetolis ob insatiabilem 8
aviditatem praedae et adrogantiam eorum victoriae glo-
riam in se rapientium, quae vanitate sua omnium aures 9
obfendebat, et Philippo sublato, fractis opibus Macedonici
regni Aetolos habendos Graeciae dominos cernebat. ob 10
eas causas multa sedulo, ut viliores levioresque aput
omnis essent et viderentur, faciebat.

XII. Indutiae quindecim dierum datae hosti erant et 1

cum ipso rege constitutum conloquium; cuius priusquam
2 tempus veniret, in consilium advocavit socios. rettulit,
quas leges pacis placeret dici. Amynander Athamanum
rex paucis sententiam absolvit: ita componendam pacem
esse, ut Graecia etiam absentibus Romanis satis potens
3 tuendae simul pacis libertatisque esset. Aetolorum aspe-
rior oratio fuit, qui pauca praefati: recte atque ordine
imperatorem Romanum facere, quod, quos belli socios
4 habuisset, cum iis communicaret pacis consilia. falli
autem eum tota re, si aut Romanis pacem aut Graeciae
libertatem satis firmam se credat relicturum nisi Philippo
aut occiso aut regno pulso; quae utraque proclivia esse,
5 si fortuna uti vellet. ad haec Quinctius negare Aetolos
aut moris Romanorum memorem aut sibi ipsis conve-
6 nientem sententiam dixisse: et illos prioribus omnibus
conciliis conloquiisque de condicionibus pacis semper,
7 [haut] ut ad internecionem bellaretur, disseruisse et Ro-
manos praeter vetustissimum morem victis parcendi
praecipuum clementiae documentum dedisse pace Han-
8 nibali et Carthaginiensibus data. omittere se Carthagi-
nienses; cum Philippo ipso quotiens ventum in conlo-
quium? nec umquam, ut cederet regno, actum esse. an
9 quia victus proelio foret, inexpiabile bellum factum? cum
armato hoste infestis animis concurri debere, adversus
victos mitissimum quemque animum maximum habere.
10 libertati Graeciae videri graves Macedonum reges; —
si regnum gensque tollatur, Thracas, Illyrios, Gallos de-
inde, gentes feras et indomitas, in Macedoniam se et in
11 Graeciam effusuras. ne proxima quaeque amoliendo ma-
12 ioribus gravioribusque aditum ad se facerent. interfanti
deinde Phaeneae praetori Aetolorum testificantique, si
elapsus eo tempore Philippus foret, mox gravius eum
rebellaturum, 'desistite tumultuari,' inquit 'ubi consul-
13 tandum est. non iis condicionibus inligabitur pax, [rex]
ut movere bellum possit.'

1 XIII. Hoc dimisso concilio postero die rex ad fauces,
quae ferunt in Tempe — is datus erat locus conloquio —,
2 venit, tertio die datur ei Romanorum ac sociorum fre-
3 quens concilium. ibi Philippus perquam prudenter iis,

sine quibus pax impetrari non poterat, sua potius volun-
tate omissis quam altercando extorquerentur, quae priore 4
conloquio aut imperata a Romanis aut postulata ab sociis
essent, omnia se concedere, de ceteris senatui permissu-
rum dixit. quamquam vel inimicissimis omnibus prae- 5
clusisse vocem videbatur, Phaeneas tamen Aetolus cun-
ctis tacentibus 'quid? nobis,' inquit 'Philippe, reddisne 6
tandem Pharsalum et Larisam Cremasten et Echinum et
Thebas Phthias?' cum Philippus nihil morari diceret, 7
quo minus reciperent, disceptatio inter imperatorem Ro-
manum et Aetolos orta est de Thebis: nam eas populi 8
Romani iure belli factas esse Quinctius dicebat, quod in-
tegris rebus, exercitu ab se admoto, vocati in amicitiam,
cum potestas libera desciscendi ab rege esset, regiam
societatem Romanae praeposuissent. Phaeneas et pro 9
societate belli, quae ante bellum habuissent restitui Ae-
tolis aecum censebat et ita in foedere primo cautum esse, 10
ut belli praeda rerum, quae ferri agique possent, Roma-
nos, ager urbesque captae Aetolos sequerentur. 'vos' 11
inquit 'ipsi' Quinctius 'societatis istius leges rupistis, quo
tempore relictis nobis cum Philippo pacem fecistis. quae 12
si maneret, captarum tamen urbium illa lex foret: Thes-
saliae civitates sua voluntate in dicionem nostram vene-
runt.' haec cum omnium sociorum adsensu dicta Aetolis 13
non [in] praesentia modo gravia auditu, sed mox etiam
belli causa magnarumque ex eo cladium iis fuerunt. cum 14
Philippo ita convenit, ut Demetrium filium et quosdam
ex amicorum numero obsides et ducenta talenta daret,
de ceteris Romam mitteret legatos: ad eam rem quattuor
mensum indutiae essent. si pax non inpetrata ab senatu 15
foret, obsides pecuniamque reddi Philippo receptum est.
causa Romano imperatori non alia maior fuisse dicitur
maturandae pacis, quam quod Antiochum bellum transi-
tumque in Europam moliri constabat.

XIIII. Eodem tempore atque, ut quidam tradidere, 1
eodem die ad Corinthum Achaei ducem regium Andro-
sthenem iusto proelio fuderunt. eam urbem pro arce 2
habiturus Philippus adversus Graeciae civitates et prin-
cipes inde evocatos per speciem conloquendi, quantum

equitum dare Corinthii ad bellum possent, retinuerat pro
3 obsidibus et praeter quingentos Macedonas mixtosque
4 ex omni genere auxiliorum octingentos, quot iam ante
ibi fuerant, mille Macedonum eo miserat et mille ac du-
centos Illyrios, Thracasque et Cretenses, qui in utraque
5 parte militabant, octingentos. his additi Boeoti Thessa-
lique et Acarnanes mille, scutati omnes, et [septingenti
ex] ipsorum Corinthiorum iuventute, impleta ut essent
sex milia armatorum, fiduciam Androstheni fecerunt acie
6 decernendi. Nicostratus praetor Achaeorum Sicyone
erat cum duobus milibus peditum, centum equitibus, sed
inparem se et numero et genere militum cernens moeni-
7 bus non excedebat. regiae copiae peditum equitumque
vagae Pellenensem et Phliasium et Cleonaeum agrum
8 depopulabantur. postremo exprobrantes metum hosti in
finis Sicyoniorum transcendebant, navibus etiam circum-
9 vecti omnem oram Achaiae vastabant. cum id effusius
hostes et, ut fit ab nimia fiducia, neglegentius etiam fa-
cerent, Nicostratus spem nactus necopinantis eos adgre-
diendi circa finitimas civitates nuntium occultum mittit,
10 quo die et quot ex quaque civitate armati ad Apelaurum
11 — Stymphaliae terrae is locus est — convenirent. omni-
bus ad diem edictam paratis profectus inde extemplo
per Phliasiorum fines nocte Cleonas insciis omnibus,
12 quid pararet, pervenit. erant autem cum eo quinque
milia peditum, ex quibus armaturae levis [mille], et
trecenti equites. cum iis copiis, dimissis qui specularen-
tur quam in partem hostes effunderent sese, opperie-
batur.

1 XV. Androsthenes omnium ignarus Corintho profe-
ctus ad Nemeam — amnis est Corinthium [et] Sicyonium
2 interfluens agrum — castra locat. ibi partem dimidiam
exercitus (dimissa dimidiam trifariam divisit) et omnes
equites discurrere ad depopulandos simul Pellenensem
3 Sicyoniumque agros et Phliasium iubet. haec tria diversa
agmina discessere. quod ubi Cleonas ad Nicostratum
perlatum est, extemplo validam mercennariorum manum
4 praemissam ad occupandum saltum, per quem transitus
in Corinthium est agrum, ante signa equitibus ut prae-

grederentur locatis ipse confestim agmine duplici sequi-
tur. parte una mercennari milites ibant cum levi arma- 5
tura, altera clipeati; id in illarum gentium exercitibus
robur erat. iam haut procul castris aberant pedites equi- 6
tesque, et Thracum quidam in vagos palatosque per agros
hostis impetum fecerant, cum repens terror castris infer-
tur. trepidare dux, ut qui hostes nusquam nisi raro in 7
collibus ante Sicyonem non audentis agmen demittere in
campos vidisset, ab Cleonis quidem accessuros numquam
credidisset. revocari tuba iubet vagos a castris dilapsos. 8
ipse raptim capere arma iussis militibus infrequenti agmine
porta egressus super flumen instruit aciem, ceterae copiae 9
vix conligi atque instrui cum potuissent, primum hostium
inpetum non tulerunt. Macedones et maxime omnium 10
frequentes ad signa fuerant et diu ancipitem victoriae
spem fecerunt; postremo fuga ceterorum nudati, cum 11
duae iam acies hostium ex diverso, levis armatura ab
latere, clipeati caetratique a fronte urgerent, et ipsi re
inclinata primo rettulere pedem, deinde inpulsi terga 12
vertunt, et plerique abiectis armis, nulla spe castrorum
tenendorum relicta Corinthum petierunt. Nicostratus 13
mercennariis militibus ad hos persequendos, equitibus
Thracumque auxiliis in populatores agri Sicyonii missis
magnam ubique caedem edidit, maiorem prope quam in
proelio ipso. ex iis quoque, qui Pellenen Phliuntaque 14
depopulati erant, incompositi partim omniumque ignari
ad castra revertentes in hostium stationes tamquam in
suas inlati sunt, partim ex discursu id quod erat suspi- 15
cati ita se in fugam passim sparserant, ut ab ipsis agre-
stibus errantes circumvenirentur. ceciderunt eo die mille 16
et quingenti, capti trecenti. Achaia omnis magno libe-
rata metu.

XVI. Priusquam dimicaretur ad Cynoscephalas, L. 1
Quinctius Corcyram excitis Acarnanum principibus, quae
sola Graeciae gentium in societate Macedonum manserat,
initium quoddam ibi motus fecit. duae autem maxime 2
causae eos tenuerant in amicitia regis, una fides insita
genti, altera metus odiumque Aetolorum. concilium Leu- 3
cadem indictum est. eo neque cuncti convenere Acar-

nanum populi nec iis qui convenerant idem placuit; sed
et principes et magistratus pervicerunt, ut privatum de-
4 cretum Romanae societatis fieret. id omnes qui abfu-
erant aegre passi; et in hoc fremitu gentis a Philippo
missi duo principes Acarnanum Androcles et Echedemus
non ad tollendum modo decretum Romanae societatis
5 valuerunt, sed etiam, ut Archelaus et Bianor principes
gentis ambo, quod auctores eius sententiae fuissent, pro-
ditionis in concilio damnarentur et Zeuxidae praetori,
6 quod de ea re retulisset, imperium abrogaretur. rem
temerariam, sed eventu prosperam damnati fecerunt.
suadentibus namque amicis, cederent tempori et Corcy-
7 ram ad Romanos abirent, statuerunt obferre se multitu-
dini et aut eo ipso lenire iras aut pati quod casus tulis-
8 set. cum se frequenti concilio intulissent, primo murmur
ac fremitus admirantium, silentium mox a verecundia
simul pristinae dignitatis ac misericordia praesentis for-
9 tunae ortum est. potestate quoque dicendi facta principio
suppliciter, procedente autem oratione, ubi ad crimina
diluenda ventum est, cum tanta fiducia, quantam inno-
10 centia dabat, disseruerunt; postremo ultro aliquid etiam
queri et castigare iniquitatem simul in se crudelitatem-
que ausi ita adfecerunt animos, ut omnia, quae in eos
11 decreta erant, frequentes tollerent neque eo minus rede-
undum in societatem Philippi abnuendamque Romanorum
amicitiam censerent.

1 XVII. Leucade haec sunt decreta. id caput Acar-
naniae erat, eoque in concilium omnes populi convenie-
2 bant. itaque cum haec repentina mutatio Corcyram ad
legatum Flamininum perlata esset, extemplo cum classe
profectus Leucadem, ad Heraeum quod vocant naves
3 adplicuit. inde cum omni genere tormentorum machina-
rumque, quibus expugnantur urbes, ad muros accessit,
4 ad primum terrorem ratus inclinari animos posse. post-
quam pacati nihil ostendebatur, tum vineas turresque
erigere et arietem admovere muris coepit.

5 Acarnania universa inter Aetoliam atque Epirum po-
sita solem occidentem et mare Siculum spectat. Leuca-
dia nunc insula est vadoso freto, quod perfossum manu

est, ab Acarnania divisa; tum paeninsula erat occidentis
regione artis faucibus cohaerens Acarnaniae. quingentos 7
ferme passus longae hae fauces erant, latae haut amplius
centum et viginti. in iis angustiis Leucas posita est,
colli adplicata verso in orientem et Acarnaniam. ima 8
urbis plana sunt, iacentia ad mare, quo Leucadia ab
Acarnania dividitur. inde terra marique expugnabilis
est; nam et vada sunt stagno similiora quam mari et
campus terrenus omnis operique facilis. itaque multis 9
simul locis aut subruti aut ariete decussi ruebant muri.
sed quam urbs ipsa opportuna obpugnantibus erat, tam
inexpugnabiles hostium animi. diem ac noctem intenti 10
reficere quassata muri, obstruere quae patefacta ruinis
erant, proelia inpigre inire et armis magis muros quam
se ipsos moenibus tutari; diutiusque spe Romanorum ob- 11
sidionem eam extraxissent, ni exules quidam Italici ge-
neris Leucade habitantes ab arce milites accepissent. eos 12
tamen ex superiore loco magno cum tumultu decurrentes
acie in foro instructa iusto proelio aliquamdiu Leucadi
sustinuerunt. interim et scalis capta multis locis moenia 13
et per stragem lapidum ac ruinas transcensum in urbem.
iamque ipse legatus magno agmine circumvenerat pugnan- 14
tes. tum pars in medio caesi, pars armis abiectis dedi-
derunt sese victori. et post dies paucos audito proelio, 15
quo ad Cynoscephalas pugnatum erat, omnes Acarnaniae
populi in dicionem legati venerunt.

XVIII. Isdem diebus, omnia simul inclinante for- 1
tuna, Rhodii quoque ad vindicandam a Philippo conti-
nentis regionem — Peraeam vocant — possessam a ma-
ioribus suis, Pausistratum praetorem cum octingentis 2
Achaeis peditibus, mille et octingentis fere armatis ex
vario genere auxiliorum conlectis miserunt: Galli et Pi- 3
suetae et Nisuetae et Tamiani et Trahi ex Africa et Lao-
diceni ex Asia erant. cum iis copiis Pausistratus Ten- 4
deba in Stratonicensi agro, locum peroportunum, ignaris
regiis qui tenuerant occupavit. in tempore et ad [id] 5
ipsum excitum auxilium, mille Achaei pedites cum cen-
tum equitibus supervenerunt; Theoxenus iis praeerat.
Dinocrates regius praefectus reciperandi castelli causa 6

primo castra ad ipsa Tendeba movet, inde ad alterum
7 castellum in Stratonicensi agro, Astragon vocant. omnibusque ex praesidiis, quae multifariam disiecta erant, devocatis et ab ipsa Stratonicea Thessalorum auxiliaribus
8 ad Alabanda, ubi hostes erant, ducere pergit. nec Rhodi pugnam detractaverunt. ita castris in propinquo locatis
9 extemplo in aciem descensum est. Dinocrates quingentos Macedonas dextro cornu, laevo Agrianas locat, in medium accepit contractos ex castellorum — Cares maxime erant — praesidiis, equites cornibus circumdat et Creten-
10 sium auxiliares Thracumque. Rhodi Achaeos dextro cornu, sinistro mercennarios milites, lectam peditum ma-
11 num, habuere, medios mixta ex pluribus gentibus auxilia; equites levisque armaturae quod erat cornibus circumiec-
12 ctum. eo die steterunt tantum acies utraque super ripam, qui tenui tum aqua interfluebat, torrentis paucisque telis emissis in castra receperunt sese. postero die eodem ordine instructi maius aliquanto proelium quam pro nu-
13 mero edidere pugnantium. neque enim plus terna milia
14 peditum fuere et centeni ferme equites; ceterum non numero tantum nec armorum genere, sed animis quoque
15 paribus et aequa spe pugnarunt. Achaei primi torrente superato in Agrianas inpetum fecerunt, deinde tota prope
16 cursu transgressa amnem acies est. diu anceps pugna stetit. numero Achaei, mille ipsi, quadringentos loco pepulere. inclinato deinde laevo cornu in dextrum omnes
17 conisi. Macedones, usque dum ordine et veluti stipata
18 phalanx constabat, moveri nequiverunt; postquam laevo latere nudato circumagere hastas in venientem ex transverso hostem conati sunt, turbati extemplo tumultum primo inter se fecerunt, terga deinde vertunt, postremo abiectis armis in praecipitem fugam effunduntur. Bargylias petentes fugerunt: eodem et Dinocrates perfugit.
19 Rhodii quantum diei superfuit secuti receperunt sese in castra. satis constat, si confestim victores Stratoniceam petissent, recipi eam urbem sine certamine potuisse.
20 praetermissa eius rei occasio est, dum in castellis vicis-
21 que recipiendis Peraeae tempus teritur. interim animi eorum, qui Stratoniceam praesidio obtinebant, confirmati

sunt, mox et Dinocrates cum iis quae proelio superfu-
erant copiis intravit muros. nequiquam inde obsessa 22
obpugnataque urbs est, nec recipi nisi aliquanto post per
Antiochum potuit. haec in Thessalia, haec in Achaia,
haec in Asia per eosdem dies ferme gesta.

XVIIII. Philippus cum audisset Dardanos, trans- 1
gressos finis ab contemptu concussi tum regni, superiora
Macedoniae evastare, quamquam toto prope orbe terra- 2
rum, undique se suosque exigente fortuna, urgebatur, ta- 3
men morte tristius ratus Macedoniae etiam possessione
pelli, dilectu raptim per urbes Macedonum habito cum
sex milibus peditum et quingentis equitibus circa Stobos
Paeoniae inproviso hostes obpressit. magna multitudo 4
hominum in proelio, maior cupidine praedandi palata per
agros caesa est. quibus fuga in expedito fuit ne tem-
ptato quidem casu pugnae in finis suos redierunt. ea 5
una expeditione non pro reliquo statu fortunae facta re-
fectis suorum animis Thessalonicam sese recepit.

Non tam in tempore Punicum bellum terminatum 6
erat, ne simul et cum Philippo foret bellandum, quam
oportune iam Antiocho ex Syria movente bellum Philip-
pus est superatus; nam praeterquam quod facilius cum 7
singulis quam si in unum ambo simul contulissent vires
bellatum est, Hispania quoque sub idem tempus magno
tumultu ad bellum consurrexit.

Antiochus cum priore aestate omnibus, quae in Coele 8
Syria sunt, civitatibus ex Ptolemaei dicione in suam po-
testatem redactis in hiberna Antiocheam concessisset,
nihilo quietiora ea ipsis aestivis habuit. omnibus enim 9
regni viribus conixus cum ingentis copias terrestris mari-
timasque comparasset, principio veris praemissis terra
cum exercitu filiis duobus Ardye ac Mithridate iussisque
Sardibus se opperiri, ipse cum classe centum tectarum 10
navium ad hoc levioribus navigiis cercyrisque ac lembis
ducentis proficiscitur, simul per omnem oram Ciliciae 11
Lyciaeque et Cariae temptaturus urbes, quae in dicione
Ptolemaei essent, simul Philippum — necdum enim de-
bellatum erat — exercitu navibusque adiuturus.

XX. Multa egregie Rhodii pro fide erga populum 1

Romanum proque universo nomine Graecorum terra mari-
2 que ausi sunt, nihil magnificentius quam quod ea tempestate non territi tanta mole inminentis belli legatos ad regem miserunt, ne Chelidonias — promunturium Ciliciae est, inclutum foedere antiquo Atheniensium cum regibus Persarum — superaret: si eo fine non contineret classem
3 copiasque suas, se obviam ituros, non ab odio ullo, sed ne coniungi eum Philippo paterentur et inpedimento esse
4 Romanis liberantibus Graeciam. Coracesium eo tempore Antiochus operibus obpugnabat, Zephyrio et Solis et Aphrodisiade et Coryco et, superato Anemurio — promunturium id quoque Ciliciae est —, Selinunte recepto.
5 omnibus his aliisque huius orae castellis aut metu aut voluntate sine certamine in dicionem acceptis Coracesium
6 praeter spem clausis portis tenebat eum. ibi legati Rhodiorum auditi. et quamquam ea legatio erat, quae accen-
7 dere regium animum posset, temperavit irae et legatos se Rhodum missurum respondit iisque mandaturum, ut renovarent vetusta iura cum ea civitate sua maiorumque suorum et vetarent eos pertimescere adventum regis nihil
8 aut iis aut sociis eorum noxiae futurum fraudive: nam Romanorum amicitiam se non violaturum argumento et suam recentem ad eos legationem esse et senatus honori-
9 fica in se decreta responsaque. tum forte legati redierant ab Roma comiter auditi dimissique, ut tempus postulabat,
10 incerto adhuc adversus Philippum eventu belli. cum haec legati regis in contione Rhodiorum agerent, nuntius venit, debellatum ad Cynoscephalas esse. hoc nuntio accepto Rhodii dempto metu a Philippo omiserunt consi-
11 lium obviam eundi classe Antiocho, illam alteram curam non omiserunt tuendae libertatis civitatum sociarum Pto-
12 lemaei, quibus bellum ab Antiocho inminebat. nam alias auxiliis iuverunt, alias providendo ac praemonendo conatus hostis causaque libertatis fuerunt Caunîs, Myndîs,
13 Halicarnassensibus Samiisque. non operae est persequi, ut quaeque acta in his locis sint, cum ad ea quae propria Romani belli sunt vix subficiam.

1 XXI. Eodem tempore Attalus rex aeger ab Thebis Pergamum advectus moritur altero et septuagensimo

anno, cum quattuor et quadraginta annos regnasset. huic 2
viro praeter divitias nihil ad spem regni fortuna dederat.
iis simul prudenter, simul magnifice utendo effecit pri-
mum, ut sibi, deinde, ut aliis non indignus videretur
regno, victis deinde proelio uno Gallis, quae tum gens 3
recenti adventu terribilior Asiae erat, regium adscivit
nomen, cuius magnitudini semper animum aequavit.
summa iustitia suos rexit, unicam fidem sociis praestitit, 4
comis uxori ac liberis — duos superstites habuit —, mi- 5
tis ac munificus amicis fuit, regnum adeo stabile ac fir-
mum reliquit, ut ad tertiam stirpem possessio eius de-
scenderet.

Cum hic status rerum in Asia Graeciaque et Mace- 6
donia esset, vixdum terminato cum Philippo bello, pace
certe nondum perpetrata, ingens in Hispania ulteriore
coortum est bellum. M. Helvius eam provinciam obti- 7
nebat. is litteris senatum certiorem fecit Culcham et
Luxinium regulos in armis esse, cum Culcha decem et 8
septem oppida, cum Luxinio validas urbes Carmonem
et Baldonem, in maritima ora Malacinos Sexetanosque
et Baeturiam omnem et quae nondum animos nudaverint,
ad finitimorum motus consurrectura. his litteris a M. 9
Sergio praetore, cuius iurisdictio inter civis et peregrinos
erat, recitatis decreverunt patres, ut comitîs praetorum
perfectis, cui praetori provincia Hispania obvenisset, is
primo quoque tempore de bello Hispaniae ad senatum
referret.

XXII. Sub idem tempus consules Romam venerunt; 1
quibus in aede Bellonae senatum habentibus postulanti-
busque triumphum ob res prospere bello gestas C. Ati- 2
nius Labeo et C. Afranius tribuni plebis, ut separatim
de triumpho agerent consules, postularunt: communem
se relationem de ea re fieri non passuros, ne par honos
in dispari merito esset. cum Q. Minucius utrique Italiam 3
provinciam obtigisse diceret, communi animo consilioque
se et collegam res gessisse, et C. Cornelius adiceret, 4
Boios adversus se transgredientis Padum, ut Insubribus
Cenomanisque auxilio essent, depopulante vicos eorum
atque agros collega ad sua tuenda aversos esse, tribuni 5

res tantas bello gessisse C. Cornelium fateri, ut non magis de triumpho eius quam de honore diis inmortalibus
6 habendo dubitari possit: non tamen nec illum nec quemquam alium civem tantum gratia atque opibus valuisse, ut, cum sibi meritum triumphum impetrasset, collegae eundem honorem inmeritum inpudenter petenti daret.
7 Q. Minucium in Liguribus levia proelia, vix digna dictu, fecisse, in Gallia magnum numerum militum amisisse.
8 nominabant etiam tribunos militum, T. Iuventium, Cn. Ligurium legionis quartae: adversa pugna cum multis
9 aliis viris fortibus, civibus ac sociis, cecidisse. oppidorum paucorum ac vicorum falsas et in tempus simulatas
10 sine ullo pignore deditiones factas esse. hae inter consules tribunosque altercationes biduum tenuerunt, victique perseverantia tribunorum consules separatim rettulerunt.

1 XXIII. C. Cornelio omnium consensu decretus triumphus. et Placentini Cremonensesque addiderunt favo-
2 rem consuli gratias agentes commemorantesque, obsidione sese ab eo liberatos, plerique etiam, cum aput hostes
3 essent, servitute exemptos. Q. Minucius temptata tantum relatione, cum adversum omnem senatum videret, in monte Albano se triumphaturum et iure imperi consularis
4 et multorum clarorum virorum exemplo dixit. C. Cornelius de Insubribus Cenomanisque in magistratu triumphavit. multa signa militaria tulit, multa Gallica spolia
5 captivis carpentis transvexit, multi nobiles Galli ante currum ducti, inter quos quidam Hamilcarem ducem
6 Poenorum fuisse auctores sunt. ceterum magis in se convertit oculos Cremonensium Placentinorumque colo-
7 norum turba pilleatorum currum sequentium. aeris tulit in triumpho ducenta triginta septem milia quingentos, argenti bigati undeoctoginta milia. septuageni aeris mi-
8 litibus divisi, duplex equiti centurionique. Q. Minucius consul de Liguribus Boîsque Gallis in monte Albano triumphavit. is triumphus ut loco et fama rerum gestarum et quod sumptum non erogatum ex aerario omnes sciebant inhonoratior fuit, ita signis carpentisque et spolîs
9 ferme aequabat. pecuniae etiam prope par summa fuit: aeris tralata ducenta quinquaginta quattuor milia, argenti

bigati quinquaginta tria milia et ducenti. militibus centurionibusque et equitibus idem in singulos datum, quod dederat collega.

XXIIII. Secundum triumphum consularia comitia 1
habita. creati consules L. Furius Purpurio et M. Claudius Marcellus. praetores postero die facti Q. Fabius 2
Buteo, Ti. Sempronius Longus, Q. Minucius Thermus, M'. Acilius Glabrio, L. Apustius Fullo, C. Laelius.

Exitu ferme anni litterae a T. Quinctio venerunt, se 3
signis conlatis cum rege Philippo in Thessalia pugnasse, hostium exercitum fusum fugatumque. hae litterae prius 4
in senatu a Sergio praetore, deinde ex auctoritate patrum in contione sunt recitatae, et ob res prospere gestas in dies quinque supplicationes decretae. brevi post legati 5
et ab T. Quinctio et ab rege Philippo venerunt. Macedones deducti extra urbem in villam publicam, ibique eis locus et lautia praebita et ad aedem Bellonae senatus datus. ibi haut multa verba facta, cum Macedones, quod- 6
cumque senatus censuisset, id regem facturum esse dicerent. decem legati more maiorum, quorum ex consilio 7
T. Quinctius imperator leges pacis Philippo daret, decreti adiectumque, ut in eo numero legatorum P. Sulpicius et P. Villius essent, qui consules provinciam Macedoniam obtinuissent.

Cosanis eo die postulantibus, ut sibi colonorum nu- 8
merus augeretur, mille adscribi iussi, dum ne quis in eo 9
numero esset qui post P. Cornelium et Ti. Sempronium consules hostis fuisset.

XXV. Ludi Romani eo anno in circo scaenaque ab 1
aedilibus curulibus P. Cornelio Scipione et Cn. Manlio Vulsone et magnificentius quam alias facti et laetius propter res bello bene gestas spectati totique ter instaurati. plebeii septies instaurati. M'. Acilius Glabrio et C. 2
Laelius eos ludos fecerunt et de argento multaticio tria 3
signa aenea, Cererem Liberumque et Liberam, posuerunt.

L. Furius et M. Claudius Marcellus consulatu inito 4
cum de provinciis ageretur et Italiam utrique provinciam senatus decerneret, ut Macedoniam cum Italia sortirentur tendebant. Marcellus provinciae cupidior, pacem simu- 5

latam ac fallacem dicendo et rebellaturum, si exercitus inde deportatus esset, regem, dubios sententiae patres
6 fecerat. et forsitan obtinuisset consul, ni Q. Marcius Ralla et C. Atinius Labeo tribuni plebis se intercessuros dixissent, ni prius ipsi ad plebem tulissent, vellent iube-
7 rentne cum rege Philippo pacem esse. ea rogatio in Ca-
8 pitolio ad plebem lata est. omnes quinque et triginta tribus 'uti rogas' iusserunt. et quo magis pacem ratam esse in Macedonia vulgo laetarentur, tristis ex Hispania
9 adlatus nuntius effecit vulgataeque litterae, C. Sempronium Tuditanum proconsulem in citeriore Hispania proelio victum, exercitum eius fusum fugatum, multos inlustris viros in acie cecidisse, Tuditanum cum gravi vulnere re-
10 latum ex proelio haut ita multo post expirasse. consulibus ambobus Italia provincia cum iis legionibus quas superiores consules habuissent decreta et ut quattuor legiones novas scriberent, duas urbanas, duas quae quo senatus censuisset
11 mitterentur. et T. Quinctius Flamininus (cum duabus legionibus) provinciam eodem exercitu obtinere iussus: imperium ei prorogatum satis iam ante videri esse.

1 XXVI. Praetores deinde provincias sortiti, L. Apustius Fullo urbanam iurisdictionem, M'. Acilius Glabrio inter civis et peregrinos, Q. Fabius Buteo Hispaniam
2 ulteriorem, Q. Minucius Thermus citeriorem, C. Laelius
3 Siciliam, Ti. Sempronius Longus Sardiniam. Q. Fabio Buteoni et Q. Minucio, quibus Hispaniae provinciae evenerant, consules legiones singulas ex quattuor ab se
4 scriptis quas videretur ut darent decretum est et sociûm ac Latini nominis quaterna milia peditum, trecenos equites, iique primo quoque tempore in provincias ire
5 iussi. bellum in Hispania quinto post anno motum est quam simul cum Punico bello fuerat finitum.

6 Priusquam hi praetores ad bellum prope novum, quia tum primum suo nomine sine ullo Punico exercitu aut duce ad arma ierant, proficiscerentur aut ipsi consules ab urbe moverent, procurare, ut adsolet, prodigia quae nun-
7 tiabantur iussi. P. Villius eques Romanus in Sabinos proficiscens fulmine ipse equusque exanimati fuerant;
8 aedis Feroniae in Capenati de caelo tacta erat; ad Mo-

netae duarum hastarum spicula arserant; lupus Esquilina 9
porta ingressus, frequentissima parte urbis, cum in forum
decurrisset, Tusco vico atque inde Cermalo per portam
Capenam prope intactus evaserat. haec prodigia maiori-
bus hostiis sunt procurata.

XXVII. Îsdem diebus Cn. Cornelius Blasio, qui 1
ante C. Sempronium Tuditanum citeriorem Hispaniam
obtinuerat, ovans ex senatus consulto urbem est in-
gressus. tulit prae se auri mille et quingenta quindecim 2
pondo, argenti viginti milia, signati denariûm triginta
quattuor milia et quingentos. L. Stertinius ex ulteriore 3
Hispania, ne temptata quidem triumphi spe, quinquaginta
milia pondo argenti in aerarium intulit, et de manubiis 4
duos fornices in foro bovario ante Fortunae aedem et
matris Matutae, unum in maximo circo fecit et his forni-
cibus signa aurata inposuit. haec per hiemem ferme acta. 5

Hibernabat eo tempore Elateae T. Quinctius, a quo
cum multa socii peterent, Boeoti petierunt impetraveruntque, ut qui suae gentis militassent aput Philippum sibi
restituerentur. id a Quinctio facile impetratum, non quia 6
satis dignos eos credebat, sed quia Antiocho rege iam
suspecto favor conciliandus nomini Romano aput civitates
erat. restitutis iis confestim adparuit, quam nulla inita 7
aput Boeotos gratia esset. nam ad Philippum legatos
grātias agentes ei pro redditis hominibus, perinde atque
ipsis iis et non Quinctio et Romanis id datum esset, mi-
serunt et comitiis proximis Boeotarchen ob nullam aliam 8
causam Brachyllem quendam, quam quod praefectus
Boeotorum aput regem militantium fuisset, fecerunt prae- 9
teritis Zeuxippo et Pisistrato aliisque, qui Romanae socie-
tatis auctores fuerant. id aegre et in praesentia hi passi 10
et in futurum etiam metum ceperunt: cum ad portas
prope sedente exercitu Romano ea fierent, quidnam se
futurum esse profectis in Italiam Romanis, Philippo ex 11
propinquo socios adiuvante et infesto iis, qui partis ad-
versae fuissent?

XXVIII. Dum Romana arma in propinquo haberent, 1
tollere Brachyllem, principem fautorum regis, statuerunt.
et tempore ad eam rem capto, cum in publico epulatus 2

reverteretur domum temulentus prosequentibus mollibus
3 viris, qui ioci causa convivio celebri interfuerant, ab sex
armatis, quorum tres Italici, tres Aetoli erant, circum-
ventus occiditur. fuga comitum et quiritatio facta et tu-
multus per totam urbem discurrentium cum luminibus.
4 percussores proxima porta evaserunt. luce prima contio
frequens velut ex ante indicto aut voce praeconis convo-
5 cata in theatro erat. palam ab suo comitatu et obscenis
illis viris fremebant interfectum, animis autem Zeuxip-
6 pum auctorem destinabant caedis. in praesentia placuit
comprehendi eos qui simul fuissent quaestionemque ex
7 his haberi. qui dum quaeruntur, Zeuxippus, constanti
animo avertendi ab se criminis causa in contionem pro-
gressus, errare ait homines, qui tam atrocem caedem
8 pertinere ad illos semiviros crederent, multaque in eam
partem probabiliter argumentatus quibus fidem aput quos-
dam fecit, numquam, si sibi conscius esset, oblaturum se
multitudini mentionemve eius caedis nullo lacessente
9 facturum fuisse. alii non dubitare, inpudenter obviam
crimini eundo suspitionem averti. torti post paulo in-
sontes, cum scirent ipsi nihil, opinione omnium pro indicio
Zeuxippum et Pisistratum nominaverunt nullo adiecto, cur
10 scire quicquam viderentur, argumento. Zeuxippus tamen
cum Stratonida quodam nocte perfugit Tanagram, suam
magis conscientiam quam indicium hominum nullius rei
11 consciorum metuens. Pisistratus spretis indicibus Thebis
mansit. servus erat Zeuxippi, totius internuntius et mi-
nister rei, quem indicem Pisistratus timens eo ipso timore
ad indicium protraxit. litteras ad Zeuxippum mittit, ut
12 servum conscium tolleret: non tam idoneum ad celandam
rem eum videri sibi quam ad agendam fuerit. has qui
13 tulerat litteras iussus Zeuxippo dare quam primum, quia
non statim conveniendi eius copia fuit, illi ipsi servo
quem ex omnibus domino fidissimum credebat tradit et
adicit, a Pisistrato de re magno opere pertinente ad
14 Zeuxippum esse. conscientia ictus, cum extemplo tradi-
turum eas adfirmasset, aperit perlectisque litteris pavidus
Thebas refugit et ad magistratus indicium defert. et
Zeuxippus quidem fuga servi motus Anthedonem, tu-

tiorem exilio locum ratus, concessit; de Pisistrato aliis- 15
que quaestiones tormentis habitae et sumptum supplicium est.

XXVIIII. Efferavit ea caedes Thebanos Boeotosque 1
omnis ad exsecrabile odium Romanorum, credentis, non sine consilio imperatoris Romani Zeuxippum principem gentis id facinus conscisse. ad rebellandum neque vires neque ducem habebant. proximum bello quod erat, in 2
latrocinium versi, alios in hospitîs, alios vagos per hiberna milites ad varios commeantis usus excipiebant. quidam 3
in ipsis itineribus ad notas latebras ab insidiantibus, pars in deserta per fraudem deversoria deducti obprimebantur; postremo non tantum ab odio, sed etiam aviditate praedae 4
ea facinora fiebant, quia negotiandi ferme causa argentum in zonis habentes in commeatibus erant. cum primo 5
pauci, deinde in dies plures desiderarentur, infamis esse Boeotia omnis coepit et timidius quam in hostico egredi castris miles. tum Quinctius legatos ad quaerendum de 6
latrociniis per civitates mittit. plurimae caedes circa Copaidem paludem inventae: ibi ex limo eruta extractaque ex stagno cadavera saxis aut amphoris, ut pondere traherentur in profundum, adnexa. multa facinora Acraephiae et Coroneae facta inveniebantur. Quinctius primo 7
noxios tradi sibi iussit et pro quingentis militibus — tot enim interempti erant — quingenta talenta Boeotos conferre. quorum cum fieret neutrum, verbis tantum civitates 8
excusarent nihil publico consilio factum esse, missis Athenas et in Achaiam legatis, qui testarentur socios iusto pioque se bello persecuturum Boeotos, et cum parte 9
copiarum Ap. Claudio Acraephiam ire iusso, ipse cum parte Coroneam circumsidit vastatis prius agris, qua ab Elatea duo diversa agmina iere. hac perculsi clade 10
Boeoti, cum omnia terrore ac fuga completa essent, legatos mittunt. qui cum in castra non admitterentur, Achaei Atheniensesque supervenerunt. plus auctoritatis Achaei 11
habuerunt deprecantes, quia, ni impetrassent pacem Boeotis, bellum simul gerere decreverant. per Achaeos 12
et Boeotis copia adeundi adloquendique Romanum facta est, iussisque tradere noxios et multae nomine triginta

conferre talenta pax data, et ab obpugnatione recessum.

1 XXX. Paucos post dies decem legati ab Roma venerunt, quorum ex consilio pax data Philippo in has leges
2 est, ut omnes Graecorum civitates, quae in Europa quaeque in Asia essent, libertatem ac suas haberent leges: quae earum sub dicione Philippi fuissent, praesidia ex his Philippus deduceret vacuasque traderet Romanis ante
3 Isthmiorum tempus, deduceret et ex his, quae in Asia essent, Euromo Pedasisque et Bargyliis et Iaso et Myrina
4 et Abydo et Thaso et Perintho; eas quoque enim placere liberas esse, de Cianorum libertate Quinctium Prusiae Bithynorum regi scribere quid senatui et decem legatis
5 placuisset, captivos transfugasque reddere Philippum Romanis et navis omnis tectas tradere praeter quinque et regiam unam inhabilis prope magnitudinis, quam sedecim
6 versus remorum agebant. ne plus quinque milia armatorum haberet neve elephantum ullum. bellum extra
7 Macedoniae fines ne iniussu senatus gereret. mille talentûm daret populo Romano, dimidium praesens, dimi-
8 dium pensionibus decem annorum. Valerius Antias quaternûm milium pondo argenti vectigal in decem annos inpositum regi tradit; Claudius in annos triginta quaterna milia pondo et ducena, [in] praesens viginti milia pondo.
9 idem nominatim adiectum scribit, ne cum Eumene Attali
10 filio — novus is tum rex erat — bellum gereret. in haec obsides accepti, inter quos Demetrius Philippi filius. adicit Antias Valerius, Attalo absenti Aeginam insulam
11 elephantosque dono datos, et Rhodiis Stratoniceam Cariaeque alias urbes, quas Philippus tenuisset: Atheniensibus insulas datas Lemnum, Imbrum, Delum, Scyrum.

1 XXXI. Omnibus Graeciae civitatibus hanc pacem adprobantibus soli Aetoli decretum legatorum clam mus-
2 santes carpebant: litteras inanis vana specie libertatis adumbratas esse; cur enim alias Romanis tradi urbes nec nominari eas, alias nominari et sine traditione liberas
3 iuberi esse, nisi quod quae in Asia sint liberentur longinquitate ipsa tutiores, quae in Graecia sint, ne nominatae quidem intercipiantur, Corinthus et Chalcis et Oreus cum

Eretria et Demetriade? nec tota ex vano criminatio erat. 4
dubitabatur enim de Corintho et Chalcide et Demetriade,
quia in senatus consulto, quo missi decem legati ab urbe
erant, ceterae Graeciae atque Asiae urbes haud dubie
liberabantur, de iis tribus urbibus legati, quod tempora 5
rei publicae postulassent, id e re publica fideque sua fa-
cere ac statuere iussi erant. Antiochus rex erat, quem 6
transgressurum in Europam, cum primum ei vires suae
satis placuissent, non dubitabant. ei tam opportunas ad
occupandum patere urbes nolebant. ab Elatea profectus 7
Quinctius Anticyram cum decem legatis inde Corinthum
traiecit. ibi consilia de libertate Graeciae dies prope totos
in concilio decem legatorum agitabantur. identidem 8
Quinctius, liberandam omnem Graeciam, si Aetolorum
linguas retundere, si veram caritatem ac maiestatem aput
omnis nominis Romani vellent esse, si fidem facere, ad 9
liberandam Graeciam, non ad transferendum a Philippo
ad se imperium sese mare traiecisse. nihil contra ea de 10
libertate urbium alii dicebant: ceterum ipsis tutius esse
manere paulisper sub tutela praesidii Romani quam pro
Philippo Antiochum dominum accipere. postremo ita 11
decretum est: Corinthum redderetur Achaeis, ut in Acro-
corintho tamen praesidium esset; Chalcidem ac Deme-
triadem retineri, donec cura de Antiocho decessisset.

XXXII. Isthmiorum statum ludicrum aderat, sem- 1
per quidem et alias frequens cum propter spectaculi stu-
dium insitum genti, quo certamina omnis generis artium
viriumque et pernicitatis visuntur, tum quia propter 2
oportunitatem loci per duo diversa maria omnium rerum
usus ministrantis humano generi concilium Asiae Grae-
ciaeque is mercatus erat; tum vero non ad solitos modo 3
usus undique convenerant, sed expectatione erecti, qui
deinde status futurus Graeciae, quae sua fortuna esset,
alii alia non taciti solum opinabantur, sed sermonibus
etiam ferebant Romanos facturos; vix cuiquam persua-
debatur, Graecia omni cessuros. ad spectaculum conse- 4
derant; et praeco cum tubicine, ut mos est, in mediam
aream, unde sollemni carmine ludicrum indici solet, pro-
cessit et tuba silentio facto ita pronuntiat: 'senatus Ro- 5

manus et T. Quinctius imperator Philippo rege Macedonibusque devictis liberos, inmunes, suis legibus esse iubet Corinthios, Phocenses, Locrensesque omnis et insulam Euboeam et Magnetas, Thessalos, Perrhaebos,
6 Achaeos Phthiotas.' percensuerat omnis gentis, quae sub dicione Philippi regis fuerant. audita voce praeconis maius gaudium fuit quam quod universum homines acci-
7 perent; vix satis credere se quisque audisse et alii alios intueri, mirabundi velut ad somni vanam speciem; quod ad quemque pertinebat, suarum aurium fidei minimum
8 credentes, proximos interrogabant. revocatus praeco, cum unusquisque non audire modo, sed videre libertatis
9 suae nuntium averet, iterum pronuntiavit eadem. tum ab certo iam gaudio tantus cum clamore plausus est ortus totiensque repetitus, ut facile adpareret nihil omnium
10 bonorum multitudini gratius quam libertatem esse. ludicrum deinde ita raptim peractum est, ut nullius nec animi nec oculi spectaculo intenti essent: adeo unum gaudium praeoccupaverat omnium aliarum sensum voluptatium.

1 XXXIII. Ludis vero dimissis cursu prope omnes
2 tendere ad imperatorem Romanum, ut ruente turba in unum adire, contingere dextram cupientium, coronas
3 lemniscosque iacientium haut procul periculo fuerit. sed erat trium ferme et triginta annorum et cum robur iuventae, tum gaudium ex tam insigni gloriae fructu vires
4 suppeditabat. nec praesens tantummodo effusa est laetitia, sed per multos dies gratis et cogitationibus et ser-
5 monibus renovata: esse aliquam in terris gentem, quae sua inpensa, suo labore ac periculo bella gerat pro liber-
6 tate aliorum, nec hoc finitimis aut propinquae vicinitatis
7 hominibus aut terris continentibus iunctis praestet, sed maria traiciat, ne quod toto orbe terrarum iniustum imperium sit, ubique ius, fas, lex potentissima sint. una voce praeconis liberatas omnis Graeciae atque Asiae
8 urbes. hoc spe concipere audacis animi fuisse, ad effectum adducere et virtutis et fortunae ingentis.

1 XXXIIII. Secundum Isthmia Quinctius et decem
2 legati legationes regum gentiumque audivere. primi omnium regis Antiochi vocati legati sunt. iis eadem fere,

quae Romae egerant, verba sine fide rerum iactantibus
nihil iam perplexe ut ante, cum dubiae res incolumi Phi- 3
lippo erant, sed aperte denuntiatum, ut excederet Asiae
urbibus, quae Philippi aut Ptolemaei regum fuissent,
abstineret liberis civitatibus neu quam lacesseret armis:
et in pace et in libertate esse debere omnis ubique Graecas
urbes. ante omnia denuntiatum, ne in Europam aut ipse 4
transiret aut copias traiceret. dimissis regis legatis con- 5
ventus civitatum gentiumque est haberi coeptus; eoque ma-
turius peragebatur, quod decreta decem legatorum [in] civi-
tates nominatim pronuntiabantur. Orestis — Macedonum 6
ea gens est —, quod primi ab rege defecissent, suae leges
redditae. Magnetes et Perrhaebi et Dolopes quoque
liberi pronuntiati. Thessalorum genti praeter libertatem 7
concessam Achaei Phthiotae dati, Thebis Phthioticis et
Pharsalo excepta. Aetolos de Pharsalo et Leucade po-
stulantes, ut ex foedere sibi restituerentur, ad senatum
reiecerunt. Phocenses Locrensesque, sicut ante fuerant, 8
adiecta decreti auctoritate iis contribuerunt. Corinthus 9
et Triphylia et Heraea — Peloponnesi et ipsa urbs est
— reddita Achaeis. Oreum et Eretriam decem legati 10
Eumeni, regis Attali filio, dabant. dissentiente Quinctio
ea una res in arbitrium senatus reiecta est; senatus liber-
tatem his civitatibus dedit Carysto adiecta. Pleurato 11
Lychnidus et Parthini dati; Illyriorum utraque gens sub
dicione Philippi fuerant. Amynandrum tenere iusserunt
castella, quae per belli tempus Philippo capta ademisset.

XXXV. Dimisso conventu decem legati, partiti mu- 1
nia inter se, ad liberandas suae quisque regionis civitates
discesserunt, P. Lentulus Bargylias, L. Stertinius He- 2
phaestiam et Thasum et Thraeciae urbes, P. Villius et 3
L. Terentius ad regem Antiochum, Cn. Cornelius ad Phi-
lippum. qui de minoribus rebus editis mandatis percon-
tatus, si consilium non utile solum, sed etiam salutare
admittere auribus posset, cum rex gratias quoque se 4
acturum diceret, si quid quod in rem suam esset expro- 5
meret, magno opere ei suasit, quoniam pacem impetras-
set, ad societatem amicitiamque petendam mitteret Ro-
mam legatos, ne, si quid Antiochus moveret, exspectasse 6

et temporum oportunitates captasse ad rebellandum
7 videri posset. ad Tempe Thessalica Philippus est con-
8 ventus. qui cum se missurum extemplo legatos respon-
disset, Cornelius Thermopylas, ubi frequens Graecia
statis diebus esse solet — Pylaicon conventus appellant
9 —, venit; Aetolos praecipue monuit, constanter et fide-
10 liter in amicitia populi Romani permanerent. Aetolorum
principes alii leniter questi sunt, quod non idem erga
suam gentem Romanorum animus esset post victoriam,
11 qui in bello fuisset; alii ferocius incusarunt exprobraruntque, non modo vinci sine Aetolis Philippum, sed ne trans-
12 ire quidem in Graeciam Romanos potuisse. adversus ea
respondere, ne in altercationem cresceret res, cum supersedisset Romanus, omnia eos aequa impetraturos, si Romam misissent, dixit. itaque ex auctoritate eius decreti legati sunt. hunc finem bellum cum Philippo habuit.

1 XXXVI. Cum haec in Graecia Macedoniaque et Asia gererentur, Etruriam infestam prope coniuratio ser-
2 vorum fecit. ad quaerendam obprimendamque eam M'. Acilius Glabrio praetor, cui inter civis peregrinosque iurisdictio obtigerat, cum una ex duabus legione urbana
3 est missus, alios iam congregatos pugnando vicit – ex his multi occisi, multi capti –, alios verberatos crucibus adfixit, qui principes coniurationis fuerant, alios dominis restituit.

4 Consules in provincias profecti sunt. Marcellum Boiorum ingressum finis, fatigato per diem totum milite via facienda castra inter tumulos quosdam ponentem Corolamus quidam regulus Boiorum cum magna manu ador-
5 tus ad tria milia hominum occidit; et inlustres viri aliquot in illo tumultuario proelio ceciderunt, inter quos praefecti sociûm T. Sempronius Gracchus et M. Iunius Silanus et tribuni militum de legione secunda M. Ogulnius et P.
6 Claudius. castra tamen ab Romanis inpigre permunita retentaque, cum hostes prospera pugna elati nequiquam
7 obpugnassent. stativis deinde îsdem per dies aliquot sese tenuit, dum et saucios curaret et [ex] tanto terrore
8 animos militum reficeret. Boi, ut est gens minime ad morae taedium ferendum patiens, in castella sua vicosque

passim dilapsi sunt. Marcellus Pado confestim traiecto 9
in agrum Comensem, ubi Insubres Comensibus ad arma
excitis castra habebant, legiones ducit. Galli feroces
Boiorum ante dies paucos pugna in ipso itinere proelium
committunt, et primo adeo acriter invaserunt, ut antesi-
gnanos inpulerint. quod ubi Marcellus animadvertit, 10
veritus, ne moti semel pellerentur, cohortem Marsorum
cum obposuisset, equitum Latinorum omnis turmas in
hostem emisit. quorum cum primus secundusque inpe- 11
tus rettudisset inferentem se ferociter hostem, confirmata
et reliqua acies Romana restitit primo, deinde signa acri-
ter intulit. nec ultra sustinuere certamen Galli, quin 12
terga verterent atque effuse fugerent. in eo proelio supra 13
quadraginta milia hominum caesa Valerius Antias scribit,
octingenta septem signa militaria capta, et carpenta se-
ptingenta triginta duo et aureos torques multos, ex qui-
bus unum magni ponderis Claudius in Capitolio Iovi
donum in aede positum scribit. castra eo die Gallorum 14
expugnata direptaque et Comum oppidum post dies pau-
cos captum. castella inde duodetriginta ad consulem
defecerunt. id quoque inter scriptores ambigitur, utrum 15
in Boios prius an Insubres consul exercitum duxerit ad-
versamque prospera pugna oblitteraverit, an victoria ad
Comum parta deformata clade in Boîs accepta sit.

XXXVII. Sub haec tam varia fortuna gesta L. Fu- 1
rius Purpurio alter consul per tribum Sapiniam in Boios
venit. iam castro Mutilo adpropinquabat, cum veritus, 2
ne intercluderetur simul a Boîs Liguribusque, exercitum
eadem via qua adduxerat reduxit et magno circuitu per
aperta eoque tuta loca ad collegam pervenit. inde iun- 3
ctis exercitibus primum Boiorum agrum usque ad Felsi-
nam oppidum populantes peragraverunt. ea urbs cetera- 4
que circa castella et Boi fere omnes praeter iuventutem,
quae praedandi causa in armis erat — tunc in devias
silvas recesserat —, in deditionem venerunt. in Ligures 5
inde traductus exercitus. Boi neglegentius coactum
agmen Romanorum, quia ipsi procul abesse viderentur,
inproviso adgressuros se rati per occultos saltus secuti
sunt. quos non adepti Pado repente navibus traiecto 6

Laevos Libuosque cum pervastassent, redeuntes inde per
Ligurum extremos fines cum agresti praeda in agmen
7 incidunt Romanum. proelium celerius acriusque com-
missum quam si tempore locoque ad certamen destinato,
8 praeparatis animis concurrissent. ibi quantam vim ad
stimulandos animos ira haberet adparuit; nam ita caedis
magis quam victoriae avidi pugnarunt Romani, ut vix
9 nuntium cladis hosti relinquerent. ob has res gestas
consulum litteris Romam adlatis supplicatio in triduum
decreta est. brevi post Marcellus consul Romam venit
triumphusque ei magno consensu patrum est decretus.
10 triumphavit in magistratu de Insubribus Comensibusque.
Boiorum triumphi spem collegae reliquit, quia ipsi pro-
prie adversa pugna in ea gente evenerat, cum collega se-
11 cunda. multa spolia hostium captivis carpentis travecta,
multa militaria signa; aeris lata trecenta viginti milia,
12 argenti bigati ducenta triginta quattuor milia. in pedites
singulos dati octogeni aeris, triplex equiti centurionique.

1 XXXVIII. Eodem anno Antiochus rex, cum hiber-
nasset Ephesi, omnes Asiae civitates in antiquam imperii
2 formulam redigere est conatus. et ceteras quidem, aut
quia locis planis positae erant aut quia parum moenibus
armisque ac iuventuti fidebant, haut difficulter videbat
3 iugum accepturas; Zmyrna et Lampsacus libertatem usur-
pabant, periculumque erat, ne, si concessum iis foret
quod intenderent, Zmyrnam in Aeolide Ioniaque, Lam-
4 psacum in Hellesponto aliae urbes sequerentur. igitur
et ipse ab Epheso ad Zmyrnam obsidendam misit et
quae Abydi copiae erant praesidio tantum modico relicto
5 duci ad Lampsacum obpugnandam iussit. nec vi tantum
terrebat, sed, per legatos leniter adloquendo castigando-
que temeritatem ac pertinaciam, spem conabatur facere,
6 brevi quod peterent habituros, sed cum satis et ipsis et
omnibus aliis adpareret, ab rege impetratam eos liberta-
7 tem, non per occasionem raptam habere. adversus quae
respondebatur, nihil neque mirari neque suscensere An-
tiochum debere, si spem libertatis differri non satis aequo
animo paterentur.

8 Ipse initio veris navibus ab Epheso profectus Helles-

pontum petit, terrestris copias traici ab Abydo Chersonesum iussit. cum ad Madytum, Chersonesi urbem, terre- 9
stri navalem exercitum iunxisset, quia clauserant portas, circumdedit moenia armatis; set iam opera admoventi deditio facta est. idem metus Sestum incolentis aliasque Chersonesi urbes in deditionem dedit. Lysimachiam inde 10
omnibus simul navalibus, terrestribus copiis venit. quam cum desertam ac stratam prope omnem ruinis invenisset — ceperant autem direptamque incenderant Thraces pau- 11
cis ante annis —, cupido eum restituendi nobilem urbem et loco sitam oportuno cepit. itaque omnia simul est 12
adgressus: et tecta, muros restituere et partim redimere servientis Lysimachenses, partim fuga sparsos per Hellespontum Chersonesumque conquirere et contrahere, partim novos colonos spe commodorum proposita adscri- 13
bere et omni modo frequentare; simul ut Thracum sub- 14
moveretur metus, ipse parte dimidia terrestrium copiarum ad depopulanda proxima Thraciae est profectus, partem navalisque omnis socios reliquit in operibus reficiendae urbis.

XXXVIIII. Sub hoc tempus et L. Cornelius, missus 1
ab senatu ad dirimenda inter Antiochum Ptolemaeumque reges certamina, Selymbriae substitit et decem legatorum 2
P. Lentulus a Bargyliis, P. Villius et L. Terentius ab Thaso Lysimachiam petierunt. eodem et ab Selymbria L. Cornelius et ex Thracia paucos post dies Antiochus convenerunt. primus congressus cum legatis et deinceps 3
invitatio benigna et hospitalis fuit. ut de mandatis statuque praesenti Asiae agi coeptum est, animi exasperati sunt. Romani omnia acta eius, ex quo tempore ab Syria 4
classem solvisset, displicere senatui non dissimulabant, restituique et Ptolemaeo omnes civitates, quae dicionis eius fuissent, aequum censebant: nam quod ad eas civi- 5
tates adtineret, quas a Philippo possessas Antiochus per occasionem, averso Philippo in Romanum bellum, intercepisset, id vero ferendum non esse, Romanos per tot 6
annos terra marique tanta pericula ac labores exhausisse, Antiochum belli praemia habere. sed ut in Asiam ad- 7
ventus eius dissimulari ab Romanis tamquam nihil ad

eos pertinens potuerit, — quid? quod iam etiam in Europam omnibus navalibus terrestribusque copiis transierit, quantum a bello aperte Romanis indicto abesse? illum quidem, etiam si in Italiam traiciat, negaturum; Romanos autem non expectaturos, ut id posset facere.

1 XXXX. Adversus ea Antiochus mirari se dixit, Romanos tam diligenter inquirere, quid regi Antiocho faciundum aut quousque terra marique progrediundum
2 fuerit, ipsos non cogitare, Asiam nihil ad se pertinere, nec magis illis inquirendum esse, quid Antiochus in Asia, quam Antiocho, quid in Italia populus Romanus
3 faciat. quod ad Ptolemaeum adtineat, cui ademptas civitates querantur, sibi cum Ptolemaeo et amicitiam esse,
4 et id agere, ut brevi etiam adfinitas iungatur. nec ex Philippi quidem adversa fortuna spolia ulla se petisse aut adversus Romanos in Europam traiecisse; sed qua Lysimachi quondam regnum fuerit, quo victo omnia quae illius fuissent iure belli Seleuci facta sint, existimare suae
5 dicionis esse. occupatis maioribus suis rerum aliarum cura primo quaedam ex iis Ptolemaeum, inde et Philip-
6 pum usurpanda aliena possessionis causa tenuisse. Chersonesum quidem et proxima Thraciae, quae circa Lysimachiam sint, quem dubitare quin Lysimachi fuerint? ad ea recipienda in antiquum ius venisse et Lysimachiam deletam Thracum inpetu de integro condere, ut Seleucus filius eam sedem regni habeat.

1 XXXXI. His disceptationibus per dies aliquot habitis, rumor sine ullo satis certo auctore adlatus de morte Ptolemaei regis, ut nullus exitus inponeretur sermonibus,
2 effecit. nam et dissimulabat pars utraque se audisse, et L. Cornelius, cui legatio ad duos reges, Antiochum Ptolemaeumque, mandata erat, spatium modici temporis ad
3 conveniendum Ptolemaeum petebat, ut, priusquam moveretur aliquid in nova possessione regni, praeveniret in Aegyptum, et Antiochus suam fore Aegyptum, si tum
4 occupasset, censebat. itaque dimissis Romanis relictoque Seleuco filio cum terrestribus copiis ad restituendam,
5 ut instituerat, Lysimachiam, ipse omni classe navigat Ephesum, legatis ad Quinctium missis, qui ad fidem

faciendam nihil novaturum regem de societate agerent.
oram Asiae legens pervenit in Lyciam, Patarisque co-
gnito vivere Ptolemaeum, navigandi quidem in Aegyptum
omissum consilium est; Cyprum nihilo minus tendens, 6
cum Chelidoniarum promunturium superasset, paulisper
seditione remigum est retentus in Pamphylia circa Eury-
medontem amnem. inde profectum eum ad capita quae 7
vocant Sari fluminis foeda tempestas adorta prope cum
omni classe demersit. multae fractae, multae eiectae
naves, multae ita haustae mari, ut nemo in terram enaret.
magna vis hominum ibi interiit, non remigum modo mi- 8
litumque ignotae turbae, sed etiam insignium regis ami-
corum. conlectis reliquiis naufragii, cum res non in eo 9
essent, ut Cyprum temptaret, minus opulento agmine
quam profectus erat Seleuciam rediit. ibi subduci navi-
bus iussis — iam enim et hiems instabat — ipse in
hiberna Antiochiam concessit. in hoc statu regum
erant res.

XXXXII. Romae eo primum anno tresviri epulones 1
facti C. Licinius Lucullus tribunus plebis, qui legem de
creandis his tulerat, et P. Manlius et P. Porcius Laeca.
iis triumviris item ut pontificibus lege datum est togae
praetextae habendae ius. sed magnum certamen cum 2
omnibus sacerdotibus eo anno fuit quaestoribus urbanis,
Q. Fabio Labeoni et L. Aurelio. pecunia opus erat, 3
quod ultimam pensionem pecuniae in bellum conlatae per-
solvi placuerat privatis. quaestores ab auguribus ponti- 4
ficibusque quod stipendium per bellum non contulissent
petebant. ab sacerdotibus tribuni plebis nequiquam ad-
pellati, omniumque annorum, per quos non dederant,
exactum est. eodem anno duo mortui pontifices, novi- 5
que in eorum locum subfecti, M. Marcellus consul in
locum C. Semproni Tuditani, qui praetor in Hispania
decesserat, et L. Valerius Flaccus in locum M. Corneli
Cethegi. et Q. Fabius Maximus augur mortuus est ad- 6
modum adolescens, priusquam ullum magistratum cape-
ret; nec eo anno augur in eius locum est subfectus.

Comitia inde consularia habita a M. Marcello consule. 7
creati consules L. Valerius Flaccus et M. Porcius Cato.

praetores inde facti Cn. Manlius Volso, Ap. Claudius Nero, P. Porcius Laeca, C. Fabricius [Luscinus, C. Atinius] Labeo, P. Manlius.

8 Eo anno aediles curules M. Fulvius Nobilior et C. Flaminius tritici deciens centena milia binis aeris populo discripserunt. id C. Flamini honoris causa ipsius patrisque advexerant Siculi Romam, Flaminius gratiam eius
9 communicaverat cum collega. ludi Romani et adparati
10 magnifice sunt et ter toti instaurati. aediles plebis Cn. Domitius Ahenobarbus et C. Scribonius Curio, [curio] maximus, multos pecuarios ad populi iudicium adduxerunt: tres ex his condemnati sunt; ex eorum multaticia pecunia aedem in insula Fauni fecerunt. ludi plebei per biduum instaurati, et epulum fuit ludorum causa.

1 XXXXIII. L. Valerius Flaccus et M. Porcius Cato consules idibus Martiis, quo die magistratum inierunt, de provinciis cum ad senatum rettulissent, patres censuerunt,
2 quoniam in Hispania tantum glisceret bellum, ut iam consulari et duce et exercitu opus esset, placere consules Hispaniam citeriorem Italiamque provincias aut compa-
3 rare inter se aut sortiri: utri Hispania provincia evenisset, eum duas legiones et quindecim milia sociûm Latini nominis et octingentos equites secum portare et naves
4 longas viginti ducere; alter consul duas scriberet legiones: iis Galliam obtineri provinciam satis esse fractis proximo
5 anno Insubrum Boiorumque animis. Cato Hispaniam, Valerius Italiam est sortitus. praetores deinde provincias sortiti, C. Fabricius Luscinus urbanam, C. Atinius Labeo peregrinam, Cn. Manlius Volso Siciliam, Ap. Claudius Nero Hispaniam ulteriorem, P. Porcius Laeca Pisas, ut ab tergo Liguribus esset; P. Manlius in Hispaniam
6 citeriorem adiutor consuli datus. T. Quinctio, suspectis non solum Antiocho et Aetolis, sed iam etiam Nabide Lacedaemoniorum tyranno, prorogatum in annum imperium est, duas legiones ut haberet. in eas si quid supplementi opus esset, consules scribere et mittere in Ma-
7 cedoniam iussi. Ap. Claudio praeter legionem, quam Q. Fabius habuerat, duo milia [peditum] et ducentos
8 equites novos ut scriberet permissum. par numerus

peditum equitumque novorum et P. Manlio in citeriorem Hispaniam decretus, et legio eadem, quae fuerat sub Q. Minucio praetore, data. et P. Porcio Laecae ad Etru- 9
riam circa Pisas decem milia peditum et quingenti equites ex Gallico exercitu decreti. in Sardinia prorogatum imperium Ti. Sempronio Longo.

XXXXIIII. Provinciis ita distributis consules prius- 1
quam ab urbe proficiscerentur ver sacrum ex decreto pontificum iussi facere, quod A. Cornelius Mammula prae- 2
tor voverat de senatus sententia populique iussu Cn. Servilio, C. Flaminio consulibus. annis post uno et vi- 3
ginti factum est quam votum. per eosdem dies C. Claudius Ap. filius Pulcher augur in Q. Fabi Maximi locum – is priore anno mortuus erat – lectus inauguratusque est.

Mirantibus iam vulgo hominibus, quod cum Hispania 4
movisset bellum neglegerent, litterae a Q. Minucio adlatae sunt, se ad Turdam oppidum cum Budare et Baesadine, imperatoribus Hispanis, signis conlatis prospere pugnasse: duodecim milia hostium caesa, Budarem imperatorem captum, ceteros fusos fugatosque. his litteris 5
lectis minus terroris ab Hispanis erat, unde ingens bellum expectatum fuerat. omnes curae, utique post adventum decem legatorum, in Antiochum regem conversae. hi expositis prius, quae cum Philippo acta essent et 6
quibus legibus data pax, non minorem belli molem instare ab Antiocho docuerunt: ingenti classe, egregio 7
terrestri exercitu in Europam eum traiecisse et, nisi avertisset vana spes ex vaniore rumore orta Aegypti invadendae, mox bello Graeciam arsuram fuisse. neque enim ne Aetolos quidem quieturos, cum ingenio inquietam tum iratam Romanis gentem. haerere et aliud in 8
visceribus Graeciae ingens malum, Nabim, nunc Lacedaemoniorum, mox, si liceat, universae Graeciae futurum tyrannum, avaritia et crudelitate omnis fama celebratos tyrannos aequantem. cui si Argos velut arcem Pelo- 9
ponneso inpositam tenere liceat, deportatis in Italiam Romanis exercitibus nequiquam liberatam a Philippo Graeciam fore, pro rege, si nihil aliud, longinquo vicinum tyrannum dominum habituram.

1 XXXXV. Haec cum ab tam gravibus auctoribus, tum qui omnia per se ipsos explorata adferrent audiren-
2 tur, maior res quod ad Antiochum adtineret, maturanda magis – quoniam rex quacumque de causa in Syriam
3 concessisset – de tyranno consultatio visa est. cum diu disceptatum esset, utrum satis iam causae videretur, cur decerneretur bellum, an permitterent T. Quinctio, quod ad Nabim Lacedaemonium adtineret faceret quod e re
4 publica censeret esse, permiserunt, eam rem esse rati, quae maturata dilatave non ita magni momenti ad sum-
5 mam rem publicam esset. magis id animadvertendum esse, quid Hannibal et Carthaginienses, si cum Antiocho bellum motum foret, acturi essent.

6 Adversae Hannibali factionis homines principibus Romanis, hospitibus quisque suis, identidem scribebant, nuntios litterasque ab Hannibale ad Antiochum missas
7 et ab rege ad eum clam legatos venisse: ut feras quasdam nulla mitescere arte, sic inmitem et inplacabilem eius viri animum esse: marcescere otii situ queri civitatem et inertia sopiri nec sine armorum sonitu excitari
8 posse. haec probabilia memoria prioris belli, per unum illum non magis gesti quam moti, faciebat. irritaverat etiam recenti facto multorum potentium animos.

1 XXXXVI. Iudicum ordo Carthagine ea tempestate dominabatur, eo maxime, quod idem perpetui iudices
2 erant. res, fama vitaque omnium in illorum potestate erat. qui unum eius ordinis obfendisset, omnis adversos habebat, nec accusator apud infensos iudices deerat.
3 horum in tam inpotenti regno — neque enim civiliter nimîs opibus utebantur — praetor factus Hannibal vocari
4 ad se quaestorem iussit. quaestor id pro nihilo habuit, nam et adversae factionis erat et, quia ex quaestura in iudices, potentissimum ordinem, referebatur, iam pro
5 futuris mox opibus animos gerebat. enimvero indignum id ratus Hannibal viatorem ad prendendum quaestorem misit, subductumque in contionem non ipsum magis quam ordinem iudicum, prae quorum superbia atque opibus nec leges quicquam essent nec magistratus, accusavit.
6 et ut secundis auribus accipi orationem animadvertit et

infimorum quoque libertati gravem esse superbiam eorum,
legem extemplo promulgavit pertulitque, in singulos an- 7
nos iudices legerentur, neve quis biennium continuum
iudex esset. ceterum quantam eo facto ad plebem inierat
gratiam, tantum magnae partis principum obfenderat ani-
mos. adiecit et aliud, quo bono publico sibi proprias 8
simultates irritavit. vectigalia publica partim neglegentia
dilabebantur, partim praedae ac divisui et principum qui-
busdam et magistratibus erant, quin et pecunia, quae in 9
stipendium Romanis suo quoque anno penderetur, deerat,
tributumque grave privatis inminere videbatur.

XXXXVII. Hannibal postquam vectigalia quanta 1
terrestria maritimaque essent et in quas res erogarentur
animadvertit et quid eorum ordinarî rei publicae usus
consumerent, quantum peculatus averteret, omnibus resi- 2
duis pecuniis exactis, tributo privatis remisso, satis locu-
pletem rem publicam fore ad vectigal praestandum Ro-
manis pronuntiavit in contione, et praestitit promissum.

Tum vero ii, quos paverat per aliquot annos publicus 3
peculatus, velut bonis ereptis, non furtorum manubîs ex-
tortis infensi et irati, Romanos in Hannibalem et ipsos
causam odii quaerentis instigabant. ita diu repugnante 4
P. Scipione Africano, qui parum ex dignitate populi Ro-
mani esse ducebat, subscribere odiis accusatorum Hanni-
balis et factionibus Carthaginiensium inserere publicam
auctoritatem nec satis habere bello vicisse Hannibalem, 5
nisi velut accusatores calumniam in eum iurarent ac no-
men deferrent, tandem pervicerunt, ut legati Carthaginem 6
mitterentur, qui ad senatum eorum arguerent, Hannibalem cum Antiocho rege consilia belli faciendi inire. legati 7
tres missi, Cn. Servilius, M. Claudius Marcellus, Q. Te-
rentius Culleo. qui cum Carthaginem venissent, ex con-
silio inimicorum Hannibalis quaerentibus causam adven-
tus dici iusserunt, venisse se ad controversias, quae cum 8
Masinissa rege Numidarum Carthaginiensibus essent,
dirimendas. id creditum vulgo: unum Hannibalem se 9
peti ab Romanis non fallebat, et ita pacem Carthaginien-
sibus datam esse, ut inexpiabile bellum adversus se unum
maneret. itaque cedere tempori et fortunae statuit, et 10

praeparatis iam ante omnibus ad fugam, obversatus eo die in foro avertendae suspitionis causa, primis tenebris vestitu forensi ad portam cum duobus comitibus ignaris consili est egressus.

1 XXXXVIII. Cum equi, quo in loco iusserat, praesto fuissent, nocte Byzacium — ita regionem quandam agri vocant — transgressus, postero die ad mare inter 2 Acyllam et Thapsum ad suam turrem pervenit. ibi eum parata instructaque remigio excepit navis. ita Africa Hannibal excessit saepius patriae quam suum eventum 3 miseratus. eodem die in Cercinam insulam traiecit. ubi cum in portu naves aliquot Phoenicum onerarias cum mercibus invenisset et ad egressum eum e nave concursus salutantium esset factus, percunctantibus legatum se 4 Tyrum missum dici iussit. veritus tamen, ne qua earum navis nocte profecta Thapsum aut Hadrumetum nuntiaret se Cercinae visum, sacrificio adparari iusso magistros 5 navium mercatoresque invitari iussit et vela cum antemnis ex navibus conrogari, ut umbrae — tum media aestas 6 forte erat — cenantibus in littore fierent. quanto res et tempus patiebatur adparatu celebratae eius diei epulae sunt multoque vino in serum noctis convivium perductum. 7 Hannibal, cum primum fallendi eos qui in portu erant 8 tempus habuit, navem solvit. ceteri sopiti cum postero die tandem ex somno pleni crapulae surrexissent, ad id quod serum erat aliquot horas referendis in naves [et] conlocandis armamentis absumpserunt.

9 Carthagine (et) multitudinis adsuetae domum Hannibalis frequentare concursus ad vestibulum aedium est 10 factus. ut non comparere eum vulgatum est, in forum 11 turba convenit principem civitatis quaerentium. et alii fugam conscisse, id quod erat, alii fraude Romanorum interfectum, idque magis, vulgo fremebant, variosque vultus cerneres ut in civitate aliorum alias partes foventium et factionibus discordi. visum deinde Cercinae eum tandem adlatum est.

1 XXXXVIIII. Et Romani legati cum in senatu exposuissent, compertum patribus Romanis esse, et Philippum regem ante ab Hannibale maxime accensum bellum

populo Romano fecisse, et nunc litteras nuntiosque ab eo 2
ad Antiochum et Aetolos missos consiliaque inita inpellendae ad defectionem Carthaginis, nec alio eum quam ad Antiochum regem profectum; haut quieturum ante quam bellum toto orbe terrarum concisset: id ei non debere 3
inpune esse, si satisfacere Carthaginienses populo Romano vellent, nihil eorum sua voluntate nec publico consilio factum esse —, Carthaginienses responderunt, quid- 4
quid aecum censuissent Romani, facturos esse.

Hannibal prospero cursu Tyrum pervenit, exceptusque 5
a conditoribus Carthaginis, ut ab altera patria, vir tam clarus omni genere honorum paucos moratus dies Antiochiam navigat. ibi profectum iam regem in Asiam cum 6
audisset filiumque eius sollemne ludorum ad Daphnen celebrantem convenisset, comiter ab eo exceptus nullam moram navigandi fecit. Ephesi regem est consecutus fluctuan- 7
tem adhuc animo incertumque de Romano bello. sed haud parvum momentum ad animum eius moliendum adventus Hannibalis fecit.

Aetolorum quoque eodem tempore alienati ab socie- 8
tate Romana animi sunt, quorum legatos Pharsalum et Leucadem et quasdam alias civitates ex primo foedere repetentis senatus ad T. Quinctium reiecit.

[PERIOCHA LIBRI XXXIIII.]

[Lex Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de finiendis matronarum cultibus tulerat, cum magna contentione abrogata est, cum Porcius Cato auctor fuisset, ne ea lex aboleretur. is in Hispaniam profectus bello, quod Emporîs orsus est, citeriorem Hispaniam pacavit. T. Quintius Flamininus bellum adversus Lacedaemonios et tyrannum eorum Nabidem prospere gestum data his pace, qualem ipse volebat, liberatisque Argis, qui sub dicione tyranni erant, finivit. res praeterea in Hispania et adversus Boios et Insubres Gallos feliciter gestae referuntur. senatus tunc primum secretus a populo ludos spectavit. id ut fieret Sex. Aelius Paetus et C. Cornelius Cethegus censores intervenerunt cum indignatione plebis. coloniae plures deductae sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphavit. T. Quintius Flamininus, qui Philippum Macedonum regem et Nabidem Lacedaemoniorum

tyrannum vicerat Graeciamque omnem liberaverat, ob hanc rerum gestarum multitudinem triduo triumphavit. legati Carthaginiensium nuntiaverunt Hannibalem, qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri. temptaverat autem Hannibal per Aristonem Tyrium sine litteris Carthaginem missum ad bellandum Poenos concitare.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXIIII.

1 I. Inter bellorum magnorum aut vixdum finitorum aut inminentium curas intercessit res parva dictu, sed
2 quae studiis in magnum certamen excesserit. M. Fundanius et L. Valerius tribuni plebi ad plebem tulerunt
3 de Oppia lege abroganda. tulerat eam M. Oppius tribunus plebis Q. Fabio, Ti. Sempronio consulibus in medio ardore Punici belli, ne qua mulier plus semunciam auri haberet nec vestimento versicolori uteretur neu iuncto vehiculo in urbe oppidove aut propius inde mille
4 passus nisi sacrorum publicorum causa veheretur. M. et P. Iuni Bruti tribuni plebis legem Oppiam tuebantur nec eam se abrogari passuros aiebant; ad suadendum dissuadendumque multi nobiles prodibant; Capitolium turba hominum faventium adversantiumque legi complebatur;
5 matronae nulla nec auctoritate nec verecundia nec imperio virorum contineri limine poterant, omnis vias urbis aditusque in forum obsidebant, viros descendentis ad forum orantes, ut florente re publica, crescente in dies privata omnium fortuna matronis quoque pristinum orna-
6 tum reddi paterentur. augebatur haec frequentia mulierum in dies, nam etiam ex oppidis conciliabulisque
7 convenerant. iam et consules praetoresque et alios magistratus adire et rogare audebant, ceterum minime exorabilem alterum utique consulem M. Porcium Catonem habebant, qui pro lege quae abrogabatur ita disseruit:

II. 'Si in sua quisque nostrûm matre familiae, Qui- 1
rites, ius et maiestatem viri retinere instituisset, minus
cum universis feminis negotii haberemus; nunc domi 2
victa libertas nostra inpotentia muliebri hic quoque in
foro obteritur et calcatur, et, quia singulas sustinere
non potuimus, universas horremus. equidem fabulam 3
et fictam rem ducebam esse virorum omne genus in
aliqua insula coniuratione muliebri ab stirpe sublatum
esse; ab nullo genere non summum periculum est, si 4
coetus et concilia et secretas consultationes esse sinas.
atque ego vix statuere apud animum meum possum,
utrum peior ipsa res an peiore exemplo agatur. quorum 5
alterum ad nos consules reliquosque magistratus, alte-
rum ad vos, Quirites, magis pertinet. nam utrum e re
publica sit necne id quod ad vos fertur, vestra existima-
tio est qui in suffragium ituri estis; haec consternatio 6
muliebris, sive sua sponte sive auctoribus vobis, M. Fun-
dani et L. Valeri, facta est, haud dubie ad culpam ma-
gistratuum pertinens nescio, vobis, tribuni, an consulibus
magis sit deformis: vobis, si feminas ad concitandas tri- 7
bunicias seditiones iam adduxistis; nobis, si, ut plebis
quondam, sic nunc mulierum secessione leges accipiendae
sunt. equidem non sine rubore quodam paulo ante per 8
medium agmen mulierum in forum perveni. quod nisi
me verecundia singularum magis maiestatis et pudoris
quam universarum tenuisset, ne compellatae a consule
viderentur, dixissem: qui hic mos est in publicum pro- 9
currendi et obsidendi vias et viros alienos adpellandi?
istud ipsum suos quaeque domi rogare non potuistis? an 10
blandiores in publico quam in privato et alienis quam
vestris estis? quamquam ne domi quidem vos, si sui iuris
finibus matronas contineret pudor, quae leges hic roga-
rentur abrogarenturve curare decuit. maiores nostri nul- 11
lam, ne privatam quidem rem agere feminas sine tutore
auctore voluerunt, in manu esse parentium, fratrum, viro-
rum; nos, si diis placet, iam etiam rem publicam capes-
sere eas patimur et foro prope et contionibus et comitiis
inmisceri. quid enim nunc aliud per vias et compita 12
faciunt quam rogationem tribunorum plebi suadent, (aliam)

13 legem abrogandam censent? date frenos inpotenti naturae et indomito animali et sperate ipsas modum licen-
14 tiae facturas, nisi vos facietis. minimum hoc eorum est, quae iniquo animo feminae sibi aut moribus aut legibus iniuncta patiuntur. omnium rerum libertatem, immo licentiam, si vere dicere volumus, desiderant. quid enim, si hoc expugnaverint, non temptabunt?

1 III. Recensete omnia muliebria iura, quibus licentiam earum adligaverint maiores vestri per quaeque subiecerint viris, quibus omnibus constrictas vix tamen continere po-
2 testis. quid? si carpere singula et extorquere et aequari ad extremum viris patiemini, tolerabiles vobis eas fore creditis? extemplo, simul pares esse coeperint, superiores
3 erunt. at hercule, ne quid novum in eas rogetur, recu-
4 sant, non ius, sed iniuriam deprecantur. immo, ut quam accepistis, iussistis suffragiis vestris legem, quam usu tot annorum et experiendo comprobastis, hanc ut abrogetis, id est, ut unam tollendo legem ceteras infirmetis.
5 nulla lex satis commoda omnibus est; id modo quaeritur, si maiori parti et in summam prodest. si, quod cuique privatim obficiet ius, id destruet ac demolietur, quid adtinebit universos rogare leges, quas mox abrogare in quos
6 latae sunt possint? volo tamen audire, quid sit, propter quod matronae consternatae procucurrerint in publicum
7 ac vix foro se et contione abstineant? ut captivi ab Hannibale redimantur parentes, viri, liberi, fratres earum? procul abest absitque semper talis fortuna rei publicae; sed tamen, cum fuit, negastis hoc piis precibus earum.
8 at non pietas nec sollicitudo pro suis, sed religio congregavit eas: matrem Idaeam a Pessinunte ex Phrygia
9 venientem accepturae sunt. quid honestum dictu saltem seditioni praetenditur muliebri? "ut auro et purpura fulgeamus," inquit "ut carpentis festis profestisque diebus velut triumphantes de lege victa et abrogata et captis et ereptis suffragiis vestris per urbem vectemus, ne ullus modus sumptibus, ne luxuriae sit."

1 IIII. Saepe me querentem de feminarum, saepe de virorum, nec de privatorum modo, sed etiam magistra-
2 tuum sumptibus audistis, diversisque duobus vitiis, ava-

ritia et luxuria, civitatem laborare, quae pestes omnia
magna imperia everterunt. haec ego, quo melior laetior- 3
que in dies fortuna rei publicae est imperiumque crescit
— et iam in Graeciam Asiamque transcendimus omnibus
libidinum inlecebris repletas et regias etiam adtrectamus
gazas —, eo plus horreo, ne illae magis res nos ceperint
quam nos illas. infesta, mihi credite, signa ab Syracusis 4
inlata sunt huic urbi. iam nimis multos audio Corinthi
et Athenarum ornamenta laudantis mirantisque et ante-
fixa fictilia deorum Romanorum ridentis. ego hos malo 5
propitios deos, et ita spero futuros, si in suis manere
sedibus patiemur. patrum nostrorum memoria per lega- 6
tum Cineam Pyrrhus non virorum modo, sed etiam mu-
lierum animos donis temptavit. nondum lex Oppia ad
coercendam luxuriam muliebrem lata erat, tamen nulla
accepit. quam causam fuisse censetis? eadem fuit, quae 7
maioribus vestris nihil de hac re lege sanciundi: nulla
erat luxuria, quae coerceretur. sicut ante morbos necesse 8
est cognitos esse quam remedia eorum, sic cupiditates
prius natae sunt quam leges, quae iis modum facerent.
quid legem Liciniam excitavit de quingentis iugeribus 9
nisi ingens cupido agros continuandi? quid legem Cin-
ciam de donis et muneribus, nisi quia vectigalis iam et
stipendiaria plebs esse senatui coeperat? itaque minime 10
mirum est nec Oppiam nec aliam ullam tum legem de-
sideratam esse, quae modum sumptibus mulierum faceret,
cum aurum et purpuram data et oblata ultro non accipie-
bant. si nunc cum illis donis Cineas urbem circumiret, 11
stantis in publico invenisset quae acciperent. atque ego 12
nonnullarum cupiditatium ne causam quidem aut rationem
inire possum. nam ut, quod alii liceat, tibi non licere
aliquid fortasse naturalis aut pudoris aut indignationis
habeat, sic aequato omnium cultu quid unaquaeque ve-
strûm veretur, ne in se conspiciatur? pessimus quidem 13
pudor est vel parsimoniae vel paupertatis, sed utrumque
lex vobis demit, cum id quod habere non licet non ha-
betis. "hanc" inquit "ipsam exaequationem non fero" illa 14
locuples. "cur non insignis auro et purpura conspicior?
cur paupertas aliarum sub hac legis specie latet, ut quod

habere non possunt habiturae, si liceret, fuisse videantur?"
15 vultis hoc certamen uxoribus vestris inicere, Quirites, ut
divites id habere velint quod nulla alia possit, pauperes, ne
16 ob hoc ipsum contemnantur, supra vires se extendant? ne,
simul pudere quod non oportet coeperit, quod oportet non
pudebit. quae de suo poterit parabit, quae non poterit vi-
17 rum rogabit. miserum illum virum, et qui exoratus et qui
non exoratus erit, cum quod ipse non dederit datum ab
18 alio videbit. nunc vulgo alienos viros rogant et, quod
maius est, legem et suffragia rogant et a quibusdam
impetrant. adversus te et rem tuam et liberos tuos exora-
bilis es; simul lex modum sumptibus uxoris tuae facere
19 desierit, tu numquam facies. nolite eodem loco existi-
mare futuram rem, quo fuit antequam lex de hoc ferre-
tur. et hominem inprobum non accusari tutius est quam
absolvi, et luxuria non mota tolerabilior esset quam erit
nunc, ipsis vinculis sicut ferae bestiae irritata, deinde
20 emissa. ego nullo modo abrogandam legem Oppiam
censeo, vos quod faxitis deos omnis fortunare velim.'

1 V. Post haec tribuni quoque plebi, qui se interces-
suros professi erant, cum pauca in eandem sententiam
adiecissent, tum L. Valerius pro rogatione ab se promul-
gata ita disseruit: 'Si privati tantummodo ad suadendum
dissuadendumque id quod ab nobis rogatur processissent,
ego quoque, cum satis dictum pro utraque parte existi-
2 marem, tacitus suffragia vestra expectassem; nunc cum
vir gravissimus, consul M. Porcius, non auctoritate solum,
quae tacita satis momenti habuisset, sed oratione etiam
longa et adcurata insectatus sit rogationem nostram, ne-
3 cessum est paucis respondere. qui tamen plura verba in
castigandis matronis quam in rogatione nostra dissua-
denda consumpsit, et quidem ut in dubio poneret, utrum
id quod reprenderet matronae sua sponte an nobis aucto-
4 ribus fecissent. rem defendam, non nos, in quos iecit
magis hoc consul verbo tenus quam ut re insimularet.
5 coetum et seditionem et interdum secessionem muliebrem
adpellavit quod matronae in publico vos rogassent, ut
legem in se latam per bellum temporibus duris in pace
6 et florenti ac beata re publica abrogaretis. verba magna,

quae rei augendae causa conquirantur, et haec et alia
esse scio, et M. Catonem oratorem non solum gravem,
sed interdum etiam trucem esse scimus omnes, cum in-
genio sit mitis. nam quid tandem novi matronae fece- 7
runt quod frequentes in causa ad se pertinente in publi-
cum processerunt? numquam ante hoc tempus in publico
adparuerunt? tuas adversus te Origines revolvam. accipe 8
quotiens id fecerint, et quidem semper bono publico. iam
a principio, regnante Romulo, cum Capitolio ab Sabinis
capto medio in foro signis conlatis dimicaretur, nonne in-
tercursu matronarum inter acies duas proelium sedatum
est? quid? regibus exactis cum Coriolano Marcio duce 9
legiones Volscorum castra ad quintum lapidem posuissent,
nonne id agmen, quo obruta haec urbs esset, matronae
averterunt? iam urbe capta a Gallis, quo redempta urbs
est? nempe aurum matronae consensu omnium in publi-
cum contulerunt. proximo bello, ne antiqua repetam, 10
nonne et, cum pecunia opus fuit, viduarum pecuniae ad-
iuverunt aerarium et, cum dii quoque novi ad opem
ferendam dubiis rebus accerserentur, matronae uni-
versae ad mare profectae sunt ad matrem Idaeam ac-
cipiendam? dissimiles, inquis, causae sunt. nec mihi 11
causas aequare propositum est, nihil novi factum purgare
satis est. ceterum quod in rebus ad omnis pariter viros, 12
feminas pertinentibus fecisse eas nemo miratus est, in
causa proprie ad ipsas pertinente miramur fecisse? quid 13
autem fecerunt? superbas, me dius fidius, aures habe-
mus, si, cum domini servorum non fastidiant preces, nos
rogari ab honestis feminis indignamur.

VI. Venio nunc ad id, de quo agitur. in quo duplex 1
consulis oratio fuit: nam et legem ullam omnino abrogari
est indignatus, et eam praecipue legem quae luxuriae 2
muliebris coercendae causa lata esset. et illa communis
pro legibus visa consularis oratio est, et haec adversus
luxuriam severissimis moribus conveniebat. itaque peri- 3
culum est, nisi quid in utraque re vani sit docuerimus,
ne quis error vobis obfundatur. ego enim quem ad mo- 4
dum ex iis legibus, quae non in tempus aliquod, sed per-
petuae utilitatis causa in aeternum latae sunt, nullam

abrogari debere fateor, nisi aut usus coarguit aut status
5 aliquis rei publicae inutilem fecit, sic quas tempora aliqua
desiderarunt leges, mortales, ut ita dicam, et temporibus
6 ipsis mutabiles esse video. quae in pace latae sunt, plerumque bellum abrogat, quae in bello, pax, ut in navis administratione alia in secundam, alia in adversam tem-
7 pestatem usui sunt. haec cum ita natura distincta sint, ex utro tandem genere ea lex esse videtur, quam abro-
8 gamus? quippe vetus regia lex, simul cum ipsa urbe nata aut, quod secundum est, ab decemviris ad condenda iura creatis in duodecim tabulis scripta, sine qua cum maiores nostri non existimarint decus matronale servari posse, nobis quoque verendum sit, ne cum ea pudorem sancti-
9 tatemque feminarum abrogemus! quis igitur nescit novam istam legem esse, Q. Fabio et Ti. Sempronio consulibus viginti ante annis latam? sine qua cum per tot annos matronae optimis moribus vixerint, quod tandem, ne
10 abrogata ea effundantur ad luxuriam, periculum est? nam si ista lex aut [antiqua aut] ideo lata esset, ut finiret libidinem muliebrem, verendum foret, ne abrogata inci-
11 taret; cur sit autem lata, ipsum indicabit tempus. Hannibal in Italia erat victor ad Cannas; iam Tarentum, iam Arpos, iam Capuam habebat; ad urbem Romam admo-
12 turus exercitum videbatur; defecerant socii; non milites in supplementum, non socios navalis ad classem tuendam, non pecuniam in aerario habebamus; servi, quibus arma darentur, ita ut pretium pro iis bello perfecto domi-
13 nis solveretur, emebantur; in eandem diem pecuniae frumentum et cetera quae belli usus postulabant praebenda publicani se conducturos professi erant; servos ad remum numero ex censu constituto cum stipendio nostro
14 dabamus; aurum et argentum omne ab senatoribus eius rei initio orto in publicum conferebamus; viduae et pupilli pecunias suas in aerarium deferebant; cautum erat, quo ne plus auri et argenti facti, quo ne plus signati
15 argenti et aeris domi haberemus —: tali tempore in luxuria et ornatu matronae occupatae erant, ut ad eam coercendam Oppia lex desiderata sit, cum, quia Cereris sacrificium lugentibus omnibus matronis intermissum

erat, senatus finiri luctum triginta diebus iussit. cui non 16
adparet inopiam et miseriam civitatis et quia omnium
privatorum pecuniae in usum publicum vertendae erant,
istam legem scripsisse, tam diu mansuram, quam diu
causa scribendae legis mansisset? nam si quae tunc 17
temporis causa aut decrevit senatus aut populus iussit,
in perpetuum servari oportet, cur pecunias reddimus pri-
vatis? cur publica praesenti pecunia locamus? cur servi,
qui militent, non emuntur? cur privati non damus remi- 18
ges, sicut tunc dedimus?

VII. Omnes alii ordines, omnes homines mutationem 1
in meliorem statum rei publicae sentient; ad coniuges
tantum vestras pacis et tranquillitatis publicae fructus
non perveniet? purpura viri utemur, praetextati in magi- 2
stratibus, in sacerdotiis; liberi nostri praetextis purpura
togis utentur; magistratibus in colonîs municipîsque, hic
Romae infimo generi magistris vicorum togae praetextae
habendae ius est, nec ut vivi (solum) habeant tantum in- 3
signe, sed etiam ut cum eo crementur mortui: feminis
dumtaxat purpurae usu interdicemus? et, cum tibi viro
liceat purpura in veste stragula uti, matrem familiae
tuam purpureum amiculum habere non sines et equus
tuus speciosius instratus erit quam uxor vestita? sed in 4
purpura, quae teritur (absumitur), iniustam quidem, sed
aliquam tamen causam tenacitatis video; in auro vero, in
quo praeter manupretium nihil intertrimenti fit, quae ma-
lignitas est? praesidium potius in eo est et ad privatos
et ad publicos usus, sicut experti estis. nullam aemula- 5
tionem inter se singularum, quoniam nulla haberet, esse
aiebat. at hercule universis dolor et indignatio est,
cum sociorum Latini nominis uxoribus vident ea concessa
ornamenta, quae sibi adempta sint, cum insignis eas esse 6
auro et purpura, cum illas vehi per urbem, se pedibus
sequi, tamquam in illarum civitatibus, non in sua impe-
rium sit. virorum hoc animos vulnerare posset; quid 7
muliercularum censetis, quas etiam parva movent? non 8
magistratus nec sacerdotia nec triumphi nec insignia nec
dona aut spolia bellica iis contingere possunt: munditiae 9
et ornatus et cultus, haec feminarum insignia sunt, his

gaudent et gloriantur, hunc mundum muliebrem adpella-
10 runt maiores vestri. quid aliud in luctu quam purpuram
atque aurum deponunt? quid, cum eluxerunt, sumunt?
quid in gratulationibus supplicationibusque nisi excellen-
11 tiorem ornatum adiciunt? scilicet si legem Oppiam abro-
garitis, non vestri arbitrii erit, si quid eius vetare volue-
ritis, quod nunc lex vetat; mihus filiae, uxores, sorores
12 etiam quibusdam in manu erunt; — numquam salvis suis
exuitur servitus muliebris, et ipsae libertatem, quam
13 viduitas et orbitas facit, detestantur. in vestro arbitrio
suum ornatum quam in legis malunt esse. et vos in
manu et tutela, non in servitio debetis habere eas et
14 malle patres vos aut viros quam dominos dici. invidiosis
nominibus utebatur modo consul seditionem muliebrem
et secessionem adpellando. id enim periculum est, ne
Sacrum montem, sicut quondam irata plebs, aut Aventi-
15 num capiant; — patiendum huic infirmitati est quodcum-
que vos censueritis. quo plus potestis, eo moderatius
imperio uti debetis.'

1 VIII. Haec cum contra legem proque lege dicta
essent, aliquanto maior frequentia mulierum postero die
2 sese in publicum effudit, unoque agmine omnes Brutorum
ianuas obsederunt, qui collegarum rogationi intercedebant,
nec ante abstiterunt, quam remissa intercessio ab tribunis
3 est. nulla deinde dubitatio fuit, quin omnes tribus legem
abrogarent. viginti annis post abrogata est quam lata.

4 M. Porcius consul, postquam abrogata lex Oppia est,
extemplo viginti quinque navibus longis, quarum quinque
sociorum erant, ad Lunae portum profectus est eodem
5 exercitu convenire iusso, et edicto per oram maritimam
misso navibus omnis generis contractis ab Luna pro-
ficiscens edixit, ut ad portum Pyrenaei sequerentur: inde
6 se frequenti classe ad hostis iturum. praetervecti Ligu-
stinos montes sinumque Gallicum ad diem, quam edixerat,
convenerunt. inde Rhodam ventum et praesidium Hispa-
7 norum quod in castello erat, vi deiectum. ab Rhoda se-
cundo vento Emporias perventum. ibi copiae omnes
praeter socios navales in terram expositae.

1 VIIII. Iam tunc Emporiae duo oppida erant muro

divisa. unum Graeci habebant, a Phocaea, unde et Massilienses, oriundi, alterum Hispani. sed Graecum oppi- 2
dum in mare expositum totum orbem muri minus quadringentos passus patentem habebat, Hispanis retractior a mari trium milium passuum in circuitu murus erat. tertium genus Romani coloni ab divo Caesare post devi- 3
ctos Pompei liberos adiecti. nunc in corpus unum confusi omnes Hispanis prius, postremo et Graecis in civitatem Romanam adscitis. miraretur, qui tum cerneret aperto 4
mari ab altera parte, ab altera Hispanis, tam ferae et bellicosae genti, obiectos, quae res eos tutaretur. disciplina erat custos infirmitatis, quam inter validiores optime timor continet. partem muri versam in agros egregie 5
munitam habebant, una tantum in eam regionem porta inposita, cuius assiduus custos aliquis ex magistratibus erat. nocte pars tertia civium in muris excubabat, neque 6
moris causa tantum aut legis, sed quanta si hostis ad portus esset et servabant vigilias et circumibant cura. Hispanum neminem in urbem recipiebant. ne ipsi qui- 7
dem temere urbe excedebant. ad mare patebat omnibus exitus. porta ad Hispanorum oppidum versa numquam 8
nisi frequentes, pars tertia fere, cuius proxima nocte vigiliae in muris fuerant, egrediebantur. causa exeundi 9
haec erat. commercio eorum Hispani inprudentes maris gaudebant mercarique et ipsi ea, quae externa navibus inveherentur, et agrorum exigere fructus volebant. huius mutui usus desiderium, ut Hispana urbs Graecis pateret, faciebat. erant etiam eo tutiores, quod sub umbra Ro- 10
manae amicitiae latebant, quam sicut minoribus viribus quam Massilienses, pari colebant fide. tum quoque consulem exercitumque comiter ac benigne acceperunt. pau- 11
cos ibi moratus dies Cato, dum exploraret, ubi et quantae hostium copiae essent, ut ne mora quidem segnis esset, omne id tempus exercendis militibus consumpsit. id erat 12
forte tempus anni, ut frumentum in areis Hispani haberent. itaque redemptoribus vetitis frumentum parare ac Romam dimissis 'bellum' inquit 'se ipsum alet.' pro- 13
fectus ab Emporîs agros hostium urit vastatque, omnia fuga et terrore complet.

1 X. Eodem tempore M. Helvio decedenti ex ulteriore Hispania cum praesidio sex milium dato ab Ap. Claudio praetore Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Iliturgi 2 obcurrunt. viginti milia armatorum fuisse Valerius scribit, duodecim milia ex iis caesa, oppidum Iliturgi rece- 3 ptum et puberes omnis interfectos. inde ad castra Catonis Helvius pervenit et, quia tuta iam ab hostibus regio erat, praesidio in ulteriorem Hispaniam remisso Romam est profectus et ob rem feliciter gestam ovans urbem est 4 ingressus. argenti infecti tulit in aerarium decem quattuor milia pondo septingenta triginta duo et signati biga- 5 torum decem et septem milia viginti tria et Oscensis argenti centum undeviginti milia quadringentos undequadraginta. causa triumphi negandi senatui fuit, quod alieno auspicio et in aliena provincia pugnasset; ceterum biennio post redierat, cum provincia successori Q. Minucio tradita annum insequentem retentus ibi longo et gravi 6 fuisset morbo. itaque duobus modo mensibus ante Helvius ovans urbem est ingressus quam successor eius Q. 7 Minucius triumpharet. hic quoque tulit argenti pondo triginta quattuor milia octingenta et bigatorum septuaginta tria milia et Oscensis argenti ducenta septuaginta octo milia.

1 XI. In Hispania interim consul haud procul Emporiis 2 castra habebat. eo legati tres ab Ilergetum regulo Bilistage, in quibus unus filius eius erat, venerunt querentes castella sua obpugnari nec spem ullam esse resistendi, 3 nisi praesidium Romanus misisset: tria milia militum satis esse, nec hostis, si tanta manus venisset, mansuros. ad ea consul moveri quidem se vel periculo eorum vel metu 4 dicere, sed sibi nequaquam tantum copiarum esse, ut, cum magna vis hostium haud procul absit et quam mox signis conlatis dimicandum sit in dies expectet, dividendo 5 exercitum minuere tuto vires posset. legati ubi haec audiverunt, flentes ad genua consulis provolvuntur, orant, 6 ne se in rebus tam trepidis deserat: quo enim se, repulsos ab Romanis, ituros? nullos se socios, nihil usquam 7 in terris aliud spei habere. potuisse se extra id periculum esse, si decedere fide, si coniurare cum ceteris

voluissent. nullis minis, nullis terriculis se motos, sperantis satis opis et auxilii sibi in Romanis esse. id si 8
nullum sit, si sibi a consule negetur, deos hominesque se testis facere, invitos et coactos se, ne eadem quae Saguntini passi sint patiantur, defecturos et cum ceteris potius Hispanis quam solos perituros esse.

XII. Et illo quidem die sic sine responso dimissi. 1
consulem nocte, quae insecuta est, anceps cura agitare:
nolle deserere socios, nolle minuere exercitum, quod aut 2
moram sibi ad dimicandum aut in dimicando periculum adferre posset. stat sententia non minuere copias, ne 3
quid interim hostes inferant ignominiae; sociis spem pro re ostentandam censet: saepe vana pro veris, maxime in 4
bello, valuisse, et credentem se aliquid auxilii habere, perinde atque haberet, ipsa fiducia et sperando atque audendo servatum. postero die legatis respondit, quam- 5
quam vereatur, ne suas vires aliis eas commodando minuat, tamen se illorum temporis ac periculi magis quam sui rationem habere. denuntiari militum parti tertiae ex 6
omnibus cohortibus iubet, ut cibum, quem in naves inponant, mature coquant, navesque in diem tertium expediri iussit. duos ex legatis Bilistagi atque Ilergetibus 7
nuntiare ea iubet, filium reguli comiter habendo et muneribus apud se retinet. legati non ante profecti quam 8
inpositos in naves milites viderunt: id pro haud dubio iam nuntiantes, non suos modo, sed etiam hostis fama Romani auxilii adventantis impleverunt.

XIII. Consul, ubi satis quod in speciem fuit osten- 1
tatum est, revocari ex navibus milites iubet; ipse, cum 2
iam id tempus anni adpeteret, quo geri res possent, castra hiberna tria milia passuum ab Emporîs posuit. inde per occasiones nunc hac parte, nunc illa modico praesidio castris relicto praedatum milites in hostium agros
ducebat. nocte ferme proficiscebantur, ut et quam lon- 3
gissime a castris procederent et inopinantis obprimerent. et exercebat ea res novos milites, et hostium magna vis excipiebatur; nec iam egredi extra munimenta castellorum audebant. ubi admodum et suorum et hostium ani- 4
mos est expertus, convocari tribunos praefectosque et

5 equites omnis et centuriones iussit. 'tempus' inquit 'quod saepe optastis, venit, quo vobis potestas fieret virtutem vestram ostendere. adhuc praedonum magis quam
6 bellantium militastis more: nunc iusta pugna hostes cum hostibus conseretis manum. non agros inde populari, sed
7 urbium opes exhaurire licebit. patres nostri, cum Hispania Carthaginiensium, [Carthaginiensium] et imperatores ibi et exercitus essent, ipsi nullum in ea militem haberent, tamen addere hoc in foedere voluerunt, ut imperii sui Hiberus
8 fluvius esset finis. nunc cum duo praetores, cum consul, cum tres exercitus Romani Hispaniam obtineant, Carthaginiensium decem iam prope annis nemo in his provinciis
9 sit, imperium nobis citra Hiberum amissum est. hoc armis et virtute reciperetis oportet et nationem rebellantem magis temere quam constanter bellantem iugum, quo
10 se exuit, accipere rursus cogatis.' in hunc modum maxime adhortatus pronuntiat, se nocte ad castra hostium ducturum. ita ad corpora curanda dimissi.

1 XIIII. Nocte media, cum auspicio operam dedisset, profectus, ut locum quem vellet, priusquam hostes sentirent, caperet, praeter castra hostium circumducit et prima luce acie instructa sub ipsum vallum tres co-
2 hortes mittit. mirantes barbari, ab tergo adparuisse Ro-
3 manum, discurrere ipsi ad arma. interim consul apud suos 'nusquam nisi in virtute spes est, milites,' inquit
4 'et ego sedulo, ne esset, feci. inter castra nostra et nos medii hostes et ab tergo hostium ager est. quod pulcherrimum, idem tutissimum: in virtute spem positam habere.' sub haec cohortes recipi iubet, ut barbaros
5 simulatione fugae eliceret. id, quod crediderat, evenit. pertimuisse et cedere rati Romanos porta erumpunt et quantum inter castra sua et aciem hostium relictum erat
6 loci armatis complent. dum trepidant acie instruenda, consul iam paratis ordinatisque omnibus incompositos adgreditur. equites primos ab utroque cornu in pugnam educit. sed in dextro extemplo pulsi cedentesque trepidi
7 etiam pediti terrorem intulere. quod ubi consul vidit, duas cohortes delectas ab dextro latere hostium circumduci iubet et ab tergo se ostendere, priusquam concur-

rerent peditum acies. is terror obiectus hosti rem metu 8
Romanorum equitum inclinatam aequavit: tamen adeo
turbati erant dextrae alae pedites equitesque, ut quosdam
consul manu ipse reprenderit verteritque in hostem. ita 9
et quamdiu missilibus pugnatum est, anceps pugna erat:
et iam ab dextra parte, unde terror et fuga coeperat,
aegre Romanus restabat, ab sinistro cornu et a fronte 10
urgebantur barbari et cohortes a tergo instantes pavidi
respiciebant. ut emissis soliferreis falaricisque gladios 11
strinxerunt, tum velut redintegrata est pugna. non caecis ictibus procul ex inproviso vulnerabantur, sed pede conlato tota in virtute ac viribus spes erat.

XV. Fessos iam suos consul ex secunda acie subsi- 1
diarîs cohortibus in pugnam inductis accendit. nova acies 2
facta; integri recentibus telis fatigatos adorti hostis primum acri inpetu velut cuneo perculerunt, deinde dissipatos in fugam averterunt: effuso per agros cursu castra repetebantur. ubi omnia fuga completa vidit Cato, ipse 3
ad secundam legionem, quae in subsidio posita erat, revehitur et signa prae se ferri plenoque gradu ad castra hostium obpugnanda succedere iubet. si quis extra or- 4
dinem avidius procurrit, et ipse interequitans sparo percutit et tribunos centurionesque castigare iubet. iam 5
castra obpugnabantur, saxisque et sudibus et omni genere telorum submovebantur a vallo Romani. ubi recens admota legio est, tum et obpugnantibus animus crevit, et infensius hostes pro vallo pugnabant. consul omnia ocu- 6
lis perlustrat, ut, qua minima vi resistatur, ea parte inrumpat. ad sinistram portam infrequentis videt: ea secundae legionis principes hastatosque inducit. non su- 7
stinuit inpetum eorum statio, quae portae adposita erat; et ceteri, postquam intra vallum hostem vident, ipsi castris exuti signa armaque abiciunt. caeduntur in portis, 8
suomet ipsi agmine in arto haerentes. secundani terga hostium caedunt, ceteri castra diripiunt. Valerius Antias 9
supra quadraginta milia hostium caesa eo die scribit. Cato ipse, haud sane detractator laudum suarum, multos caesos ait, numerum non adscribit.

XVI. Tria eo die laudabilia fecisse putatur, unum 1

quod circumducto exercitu, procul navibus suis castrisque, ubi spem [non] nisi in virtute haberent, inter medios
2 hostes proelium commisit; alterum, quod cohortes ab tergo hostibus obiecit; tertium, quod secundam legionem ceteris omnibus effusis ad sequendos hostes pleno gradu sub signis compositam instructamque subire ad portam
3 castrorum iussit. nihil deinde a victoria cessatum. cum receptui signo dato suos spoliis onustos in castra reduxisset, paucis horis noctis ad quietem datis ad praedandum
4 in agros duxit. effusius, ut sparsis hostibus fuga, praedati sunt. quae res non minus quam pugna pridie adversa Emporitanos Hispanos adcolasque eorum in de-
5 ditionem compulit. multi et aliarum civitatium, qui Emporias perfugerant, dediderunt se. quos omnes adpellatos benigne vinoque et cibo curatos domos dimisit.
6 confestim inde castra movit; et quacumque incedebat agmen, legati dedentium civitates suas obcurrebant, et cum Tarraconem venit, iam omnis cis Hiberum Hispania
7 perdomita erat captivique et Romani et sociûm ac Latini nominis, varîs casibus in Hispania obpressi, donum con-
8 suli a barbaris reducebantur. fama deinde vulgatur, consulem in Turdetaniam exercitum ducturum, et ad de-
9 vios montanos profectum etiam falso perlatum est. ad hunc vanum et sine auctore ullo rumorem Bergistanorum civitatis septem castella defecerunt. eos deducto exercitu consul sine memorando proelio in potestatem redegit.
10 haud ita multo post eidem, regresso Tarraconem consule, priusquam inde quoquam procederet, defecerunt [iterum]. iterum subacti; sed non eadem venia victis fuit: sub corona veniere omnes, ne saepius pacem sollicitarent.

1 XVII. Interim P. Manlius praetor exercitu vetere a Q. Minucio, cui successerat, accepto, adiuncto et Ap. Claudi Neronis ex ulteriore Hispania vetere item exercitu, in Turdetaniam proficiscitur. omnium Hispanorum
2 maxime inbelles habentur Turdetani. freti tamen mul-
3 titudine sua obviam ierunt agmini Romano. eques inmissus turbavit extemplo aciem eorum. pedestre proelium nullius ferme certaminis fuit; milites veteres, periti
4 hostium bellique, haud dubiam pugnam fecerunt. nec

tamen ea pugna debellatum est. decem milia Celtiberûm mercede Turduli conducunt, alienisque armis parabant bellum. consul interim rebellione Bergistanorum ictus, 5 ceteras quoque civitates ratus per occasionem idem facturas, arma omnibus cis Hiberum Hispanis adimit. quam 6 rem adeo aegre passi, ut multi mortem sibimet ipsi consciscerent, ferox genus, nullam vitam rati sine armis esse. quod ubi consuli nuntiatum est, senatores omnium civi- 7 tatium ad se vocari iussit atque iis 'non nostra' inquit 'magis quam vestra refert vos non rebellare, siquidem id maiore Hispanorum malo quam exercitus Romani labore semper adhuc factum est. id ut ne fiat, uno modo arbi- 8 tror caveri posse, si effectum erit, ne possitis rebellare. volo id quam mollissima via consequi. vos quoque in ea 9 re consilio me adiuvate. nullum libentius sequar, quam quod vosmet ipsi adtuleritis.' tacentibus spatium se ad 10 deliberandum dierum paucorum dare dixit. cum revocati 11 secundo quoque concilio tacuissent, uno die muris omnium dirutis, ad eos, qui nondum parebant, profectus, ut in quamque regionem venerat, omnes qui circa incolebant populos in deditionem accepit. Segesticam tantum, 12 gravem atque opulentam civitatem, vineis et pluteis cepit.

XVIII. Eo maiorem habebat difficultatem in subi- 1 gendis hostibus quam qui primi venerant in Hispaniam, quod ad illos taedio imperi Carthaginiensium Hispani deficiebant, huic ex usurpata libertate in servitutem velut 2 adserendi erant. et ita mota omnia accepit, ut ali in armis essent, ali obsidione ad defectionem cogerentur, nec, nisi in tempore subventum foret, ultra sustentaturi fuerint. sed in consule ea vis animi atque ingeni fuit, ut 3 omnia maxima minimaque per se adiret atque ageret, nec cogitaret modo imperaretque, quae in rem essent, sed pleraque ipse per se transigeret, nec in quemquam 4 omnium gravius severiusque quam in semet ipsum imperium exerceret, parsimonia et vigiliis et labore cum 5 ultimis militum certaret, nec quicquam in exercitu suo praecipui praeter honorem atque imperium haberet.

XVIIII. Difficilius bellum in Turdetania praetori P. 1

Manlio Celtiberi mercede exciti ab hostibus, sicut ante dictum est, faciebant. itaque eo consul accersitus litteris
2 praetoris legiones duxit. ubi eo venit, castra separatim Celtiberi et Turdetani habebant. cum Turdetanis extemplo levia proelia incursantes in stationes eorum Romani facere semperque victores et quamvis temere coepto
3 certamine abire; ad Celtiberos in conloquium tribunos militum ire consul atque is trium condicionum electionem
4 ferre iubet: primam, si transire ad Romanos velint et duplex stipendium accipere quam quantum a Turdetanis
5 pepigissent; alteram, si domos abire, publica fide accepta, nihil eam rem noxiae futuram, quod hostibus se Roma-
6 norum iunxissent; tertiam, si utique bellum placeat, diem
7 locumque constituant, ubi secum armis decernant. a Celtiberis dies ad consultandum petita. concilium inmixtis Turdetanis habitum magno cum tumultu; eo minus
8 decerni quicquam potuit. cum incerta bellum an pax cum Celtiberis essent, commeatus tamen haud secus quam in pace ex agris castellisque hostium Romani portabant, deni saepe munimenta eorum, velut communi
9 pacto commercio privatis indutiis, ingredientes. consul ubi hostis ad pugnam elicere nequit, primum praedatum sub signis aliquot expeditas cohortis in agrum integrae
10 regionis ducit, deinde audito, Saguntiae Celtiberûm omnis sarcinas inpedimentaque relicta, eo pergit ducere ad ob-
11 pugnandum. postquam nulla moventur re, persoluto stipendio non suis modo, sed etiam praetoris militibus relictoque omni exercitu in castris praetoris ipse cum septem cohortibus ad Hiberum est regressus.

1 XX. Ea tam exigua manu oppida aliquot cepit. de-
2 fecere ad eum Sedetani, Ausetani, Suessetani. Lacetanos, deviam et silvestrem gentem, cum insita feritas continebat in armis, tum conscientia, dum consul exercitusque Turdulo bello est occupatus, depopulatorum subi-
3 tis incursionibus sociorum. igitur ad oppidum eorum obpugnandum consul ducit non Romanas modo cohortes, sed iuventutem etiam merito infensorum iis sociorum.
4 oppidum longum, in latitudinem haudquaquam tantun-
5 dem patens habebant. quadringentos inde ferme passus

constituit signa. ibi delectarum cohortium stationem relinquens, praecepit eis, ne se ex eo loco ante moverent quam ipse ad eos venisset. ceteras copias ad ulteriorem partem urbis circumducit. maximum ex omnibus auxiliis numerum Suessetanae iuventutis habebat; eos ad murum obpugnandum subire iubet. quorum ubi arma signaque 6 Lacetani cognovere, memores, quam saepe in agro eorum inpune persultassent, quotiens ipsos signis conlatis fudissent fugassentque, patefacta repente porta universi in eos erumpunt. vix clamorem eorum, nedum inpetum Sues- 7 setani tulerunt. quod postquam, sicut futurum ratus erat, consul fieri etiam vidit, equo citato subter murum hostium 8 ad cohortes avehitur, atque eas adreptas, effusis omnibus ad sequendos Suessetanos, qua silentium ac solitudo erat in urbem inducit, priusque omnia cepit quam se recipe- 9 rent Lacetani. mox ipsos nihil praeter arma habentis in deditionem accepit.

XXI. Confestim inde victor ad Bergium castrum 1 ducit. receptaculum id maxime praedonum erat et inde incursiones in agros pacatos provinciae eius fiebant. transfugit inde ad consulem princeps Bergistanus et pur- 2 gare se ac popularis coepit: non esse in manu ipsis rem publicam, praedones receptos totum suae potestatis id castrum fecisse. consul eum domum redire conficta ali- 3 qua probabili, cur afuisset, causa iussit: cum se muros 4 subisse cerneret intentosque praedones ad tuenda moenia esse, tum uti cum suae factionis hominibus meminisset arcem occupare. id, uti praeceperat, factum; repente 5 anceps terror hinc muros ascendentibus Romanis, illinc arce capta barbaros circumvasit. huius potitus loci consul eos, qui arcem tenuerant, liberos esse cum cognatis suaque habere iussit, Bergistanos ceteros quaestori ut 6 venderet imperavit, de praedonibus supplicium sumpsit. pacata provincia vectigalia magna instituit ex ferrarîs 7 argentarîsque, quibus tum institutis locupletior in dies provincia fuit. ob has res gestas in Hispania supplica- 8 tionem in triduum patres decreverunt.

XXII. Eadem aestate alter consul L. Valerius Flac- 1 cus in Gallia cum Boiorum manu propter Litanam silvam

2 signis conlatis secundo proelio conflixit. octo milia Gallorum caesa traduntur, ceteri omisso bello in vicos suos
3 atque agros dilapsi. consul relicum aestatis circa Padum Placentiae et Cremonae exercitum habuit restituitque quae in iis oppidis bello diruta fuerant.

4 Cum hic status rerum in Italia Hispaniaque esset, T. Quinctio in Graecia ita hibernis actis, ut, exceptis Aetolis quibus nec pro spe victoriae praemia contigerant nec diu quies placere poterat, universa Graecia simul pacis libertatisque perfruens bonis egregie statu suo
5 gauderet nec magis in bello virtutem Romani ducis quam in victoria temperantiam iustitiamque et moderationem miraretur, senatus consultum, quo bellum adversus Nabim
6 Lacedaemonium decretum erat, adfertur. quo lecto Quinctius conventum Corinthum omnium sociarum civitatium legationibus in diem certam edicit. ad quam ubi frequentes undique principes convenerunt, ita uti ne Ae-
7 toli quidem abessent, tali oratione est usus. 'bellum adversus Philippum non magis communi animo consilioque Romani et Graeci gesserunt quam utrique suas causas
8 belli habuerunt. nam et Romanorum amicitiam nunc Carthaginiensis hostis eorum iuvando, nunc hic sociis
9 nostris obpugnandis violaverat, et in vos talis fuit, ut nobis, etiamsi nostrarum oblivisceremur iniuriarum, vestrae iniuriae satis digna causa belli fuerit. hodierna
10 consultatio tota ex vobis pendet. refero enim ad vos, utrum Argos, sicut scitis ipsi ab Nabide occupatos, pati
11 velitis sub dicione eius esse, an aequum censeatis nobilissimam vetustissimamque civitatem, in media Graecia sitam repeti in libertatem et eodem statu quo ceteras
12 urbes Peloponnesi et Graeciae esse. haec consultatio, ut videtis, tota de re pertinente ad vos est, Romanos nihil contingit, nisi quatenus liberatae Graeciae unius civitatis servitus non plenam nec integram gloriam esse
13 sinit. ceterum, si vos nec cura eius civitatis nec exemplum nec periculum movet, ne serpat latius contagio eius mali, nos aequi bonique facimus. de hac re vos consulo, staturus eo, quod plures censueritis.'

1 XXIII. Post orationem Romani imperatoris percen-

seri aliorum sententiae coeptae sunt. cum legatus Athe- 2
niensium, quantum poterat gratîs agendis Romanorum in
Graeciam merita extulisset – inploratos (auxilium) ad-
versus Philippum tulisse opem, non rogatos ultro adver- 3
sus tyrannum Nabim offerre auxilium – indignatusque
esset haec tanta merita sermonibus tamen aliquorum
carpi, futura calumniantium, cum fateri potius praeteri- 4
torum gratiam deberent, adparebat incessi Aetolos. igi- 5
tur Alexander princeps gentis invectus primum in Athe-
niensis, libertatis quondam duces et auctores, adsentationis
propriae gratia communem causam prodentis, questus 6
deinde, Achaeos Philippi quondam milites, ad postremum
inclinata eius fortuna transfugas, et Corinthum recepisse
et id agere, ut Argos habeant, Aetolos primos hostis 7
Philippi, semper socios Romanorum, pactos in foedere
suas urbes agrosque fore devicto Philippo, fraudari Echino
et Pharsalo, insimulavit fraudis Romanos, quod vano 8
titulo libertatis ostentato Chalcidem et Demetriadem
praesidiis tenerent, qui Philippo cunctanti deducere inde
praesidia obicere semper soliti sint, numquam, donec 9
Demetrias Chalcisque et Corinthus tenerentur, liberam
Graeciam fore; postremo quia manendi in Graecia reti- 10
nendique exercitus Argos et Nabim causam facerent.
deportarent legiones in Italiam; Aetolos polliceri aut 11
condicionibus et voluntate sua Nabim praesidium Argis
deducturum, aut vi atque armis coacturos in potestate
consentientis Graeciae esse.

XXIIII. Haec vaniloquentia primum Aristaenum 1
praetorem Achaeorum excitavit. 'ne istuc' inquit 'Iup- 2
piter optimus maximus sirit Iunoque regina, cuius in tu-
tela Argi sunt, ut illa civitas inter tyrannum Lacedae-
monium et latrones Aetolos praemium sit posita in eo
discrimine, ut miserius a vobis recipiatur quam ab illo
capta est. mare interiectum ab istis praedonibus non 3
tuetur nos, T. Quincti. quid, si in media Peloponneso
arcem sibi fecerint, futurum nobis est? linguam tantum
Graecorum habent, sicut speciem hominum; moribus 4
ritibusque efferatioribus quam ulli barbari, immo quam
inmanes beluae vivunt. itaque vos rogamus, Romani,

et ab Nabide Argos reciperetis et ita res Graeciae constituatis, ut ab latrocinio quoque Aetolorum satis pacata
5 haec relinquatis.' Romanus, cunctis undique increpantibus Aetolos, responsurum se fuisse iis dixit, nisi ita infensos omnis in eos videret, ut sedandi potius quam
6 irritandi essent. contentum itaque opinione ea, quae de Romanis Aetolisque esset, referre se dixit, quid de Na-
7 bidis bello placeret, nisi redderet Achaeis Argos. cum omnes bellum decressent, auxilia ut pro viribus suis quaeque civitates mitterent est hortatus. ad Aetolos legatum etiam misit, magis ut nudaret animos – id quod evenit – quam spe impetrari posse.

1 XXV. Tribunis militum, ut exercitum ab Elatea ar-
2 cesserent, imperavit. per eosdem dies et Antiochi legatis de societate agentibus respondit, nihil se absentibus decem legatis sententiae habere, Romam eundum ad sena-
3 tum iis esse. ipse copias adductas ab Elatea ducere Argos pergit; atque ei circa Cleonas Aristaenus praetor cum decem milibus Achaeorum, equitibus mille obcurrit, et haud procul inde iunctis exercitibus posuerunt castra.
4 postero die in campum Argivorum descenderunt, et quat-
5 tuor ferme milia ab Argis locum castris capiunt. praefectus praesidi Laconum erat Pythagoras, gener idem tyranni et uxoris eius frater, qui sub adventum Romanorum et utrasque arces — nam duas habent Argi — et loca alia, quae oportuna aut suspecta erant, validis prae-
6 sidiis firmavit, sed inter haec agenda pavorem iniectum adventu Romanorum dissimulare haudquaquam poterat.

Et ad externum terrorem intestina etiam seditio ac-
7 cessit. Damocles erat Argivus, adulescens maioris animi quam consilii, qui primo, iure iurando interposito de praesidio expellendo cum idoneis conlocutus, dum vires adicere coniurationi studet, incautior fidei aestimator fuit.
8 conloquentem eum cum suis satelles a praefecto missus cum accerseret, sensit proditum consilium esse, hortaturque coniuratos, qui aderant, ut potius quam extorti mo-
9 rerentur arma secum caperent. atque ita cum paucis in forum pergit ire clamitans, ut qui salvam rem publicam vellent auctorem et ducem se libertatis sequerentur.

haud sane movit quemquam, quia nihil usquam spei pro- 10
pinquae, nedum satis firmi praesidi cernebant. haec voci- 11
ferantem eum Lacedaemoni circumventum cum suis inter-
fecerunt. comprensi deinde quidam et alii; ex iis occisi 12
plures, pauci in custodiam coniecti proxima nocte funibus
per murum demissi ad Romanos perfugerunt.

XXVI. Quinctius adfirmantibus iis, si ad portas 1
exercitus Romanus fuisset, non sine effectu motum eum
futurum fuisse et, si propius castra admoverentur, non 2
quieturos Argivos, misit expeditos pedites equitesque,
qui circa Cylarabim — gymnasium id est minus trecen-
tos passus ab urbe — cum erumpentibus a porta Lace- 3
daemonis proelium commiserunt atque eos haud magno
certamine compulerunt in urbem. et castra eo ipso loco,
ubi pugnatum erat, imperator Romanus posuit. diem 4
inde unum in speculis fuit, si quid novi motus oreretur.
postquam obpressam metu civitatem vidit, advocat consi-
lium de obpugnandis Argis. omnium principum Graeciae 5
praeter Aristaenum eadem sententia erat, cum causa belli
non alia esset, inde potissimum ordiundi belli. Quinctio 6
id nequaquam placebat: et Aristaenum contra omnium
consensum disserentem cum haud dubia adprobatione
audivit, et ipse adiecit, cum pro Argivis adversus tyran- 7
num bellum susceptum sit, quid minus conveniens esse,
quam omisso hoste Argos obpugnari? se vero caput belli 8
Lacedaemonem et tyrannum petiturum, et dimisso con-
silio frumentatum expeditas cohortes misit. quod maturi
erat circa demessum et convectum est, viride, ne hostes
mox haberent, protritum et corruptum. castra deinde 9
movit et Parthenio superato monte praeter Tegeam tertio
die ad Caryas posuit castra. ibi priusquam hostium in-
traret agrum, sociorum auxilia expectavit. venerunt Ma- 10
cedones a Philippo mille et quingenti et Thessalorum
equites quadringenti. nec iam auxilia, quorum adfatim
erat, sed commeatus finitumis urbibus imperati morabun-
tur Romanum. navales quoque magnae copiae convenie- 11
bant. iam ab Leucade L. Quinctius quadraginta navi-
bus venerat, iam Rhodiae decem et octo tectae naves,
iam Eumenes rex circa Cycladas insulas erat cum decem

tectis navibus, triginta lembis mixtisque aliis minoris
12 formae navigiis. ipsorum quoque Lacedaemoniorum
exules permulti, tyrannorum iniuria pulsi, spe reciperan-
13 dae patriae in castra Romana convenerunt. multi autem
erant, iam per aliquot aetates, ex quo tyranni tenebant
14 Lacedaemonem, alii ab alis expulsi. princeps erat exu-
lum Agesipolis, cuius iure gentis regnum Lacedaemone
erat, pulsus infans ab Lycurgo tyranno post mortem
Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedaemone fuit.

1 XXVII. Cum terra marique tantum belli circum-
staret tyrannum et prope nulla spes esset vere suas ho-
2 stiumque aestimanti vires, non tamen omisit bellum, sed
et a Creta mille delectos iuventutis eorum excivit, cum
mille iam haberet, et tria milia mercennariorum militum,
decem milia popularium cum castellanis agrestibus in
3 armis habuit, et fossa valloque urbem communivit; et,
ne quid intestini motus oreretur, metu et acerbitate poe-
narum tenebat animos, quoniam ut salvum vellent tyran-
4 num sperare non poterat. cum suspectos quosdam ci-
vium haberet, eductis in campum omnibus copiis —
5 Dromon ipsi vocant — positis armis ad contionem vocari
iubet Lacedaemonios, atque eorum contioni satellites
6 armatos circumdedit. et pauca praefatus, cur sibi omnia
timenti caventique ignoscendum in tali tempore foret, et
ipsorum referre, si quos suspectos status praesens rerum
faceret, prohiberi potius ne quid moliri possint quam
7 puniri molientis, itaque quosdam se in custodiam habi-
turum, donec ea quae instet tempestas praetereat, hosti-
bus repulsis – a quibus, si modo proditio intestina satis
caveatur, minus periculi esse – extemplo eos emissurum
8 —: sub haec citari nomina octoginta ferme principum
iuventutis iussit atque eos, ut quisque ad nomen respon-
derat, in custodiam tradidit; nocte insequenti omnes in-
9 terfecti. Ilotarum deinde quidam — hi sunt iam inde
antiquitus castellani, agreste genus — transfugere vo-
luisse insimulati per omnis vicos sub verberibus acti
necantur. hoc terrore obstipuerant multitudinis animi ab
10 omni conatu novorum consiliorum. intra munitiones
copias continebat, nec parem se ratus, si dimicare acie

vellet, et urbem relinquere tam suspensis et incertis omnium animis metuens.

XXVIII. Quinctius satis iam omnibus paratis pro- 1
fectus ab stativis die altero ad Sellasiam super Oenunta fluvium pervenit, quo in loco Antigonus Macedonum rex cum Cleomene Lacedaemoniorum tyranno signis conlatis dimicasse dicebatur. inde cum audisset descensum dif- 2
ficilis et artae viae esse, brevi per montis circuitu praemissis qui munirent viam, lato satis et patenti limite ad Eurotam amnem sub ipsis prope fluentem moenibus pervenit. ubi castra metantis Romanos Quinctiumque ipsum 3
cum equitibus atque expeditis praegressum auxiliares tyranni adorti in terrorem ac tumultum coniecerunt nihil tale expectantis, quia nemo iis obvius toto itinere fuerat ac velut pacato agro transierant. aliquamdiu peditibus 4
equites, equitibus pedites vocantibus, cum in se cuique minimum fiduciae esset, trepidatum est: tandem signa legionum supervenerunt; et, cum primi agminis cohortes 5
inductae in proelium essent, qui modo terrori fuerant, trepidantes in urbem compulsi sunt. Romani cum tan- 6
tum a muro recessissent, ut extra ictum teli essent, acie derecta paulisper steterunt. postquam nemo hostium contra exibat, redierunt in castra. postero die Quinctius 7
prope flumen praeter urbem sub ipsas Menelai montis radices ducere copias instructas pergit. primae legionariae cohortes ibant, levis armatura et equites agmen cogebant. Nabis intra murum instructos paratosque sub 8
signis habebat mercennarios milites, in quibus omnis fiducia erat, ut ab tergo adgrederetur. postquam extre- 9
mum agmen praeteriit, tum ab oppido, eodem quo pridie eruperant tumultu, pluribus simul locis erumpunt. Ap. 10
Claudius agmen cogebat; qui ad id, quod futurum erat, ne inopinatum accideret, praeparatis suorum animis signa extemplo convertit totumque in hostem agmen circumegit. itaque velut rectae acies concurrissent, iustum aliquamdiu 11
proelium fuit. tandem Nabidis milites in fugam inclinarunt. quae minus [effusa] ac trepida fuisset, ni Achaei locorum prudentes institissent. ii et caedem ingentem ediderunt, et dispersos passim fuga plerosque armis

12 exuerunt. Quinctius prope Amyclas posuit castra. unde cum perpopulatus omnia circumiecta urbi frequentis et amoeni agri loca esset, nullo iam hostium portam excedente castra movit ad fluvium Eurotam. inde vallem Taygeto subiectam agrosque ad mare pertinentis evastat.

1 XXVIIII. Eodem fere tempore L. Quinctius maritimae orae oppida partim voluntate, partim metu aut vi
2 recepit. certior deinde factus, Gytheum oppidum omnium maritimarum rerum Lacedaemonîs receptaculum esse nec procul a mari castra Romana abesse, omnibus id copiis
3 adgredi constituit. erat eo tempore valida urbs et multitudine civium incolarumque et omni bellico adparatu
4 instructa. in tempore Quinctio rem haut facilem adgredienti rex Eumenes et classis Rhodiorum supervenerunt.
5 ingens multitudo navalium sociorum e tribus contracta classibus intra paucos dies omnia, quae ad obpugnationem urbis terra marique munitae faciunda opera erant,
6 effecit. iam testudinibus admotis murus subruebatur, iam arietibus quatiebatur. itaque una crebris ictibus eversa est turris quodque circa muri erat casu eius prostratum,
7 et Romani simul a portu, unde aditus planior erat, ut distenderent ab apertiore loco hostis, simul per pate-
8 factum ruina iter inrumpere conantur. nec multum afuit, quin qua intenderant penetrarent, sed tardavit inpetum eorum spes obiecta dedendae urbis, mox deinde eadem turbata. Dexagoridas et Gorgopas pari imperio prae-
9 erant urbi. Dexagoridas miserat ad legatum Romanum,
10 traditurum se urbem. et cum ad eam rem tempus et ratio convenisset, a Gorgopa proditor interficitur, intentiusque ab uno urbs defendebatur. et difficilior facta obpugnatio erat, ni T. Quinctius cum quattuor milibus
11 delectorum militum supervenisset. is cum supercilio haud procul distantis tumuli ab urbe instructam aciem ostendisset et ex altera parte L. Quinctius ab operibus suis
12 terra marique instaret, tum vero desperatio Gorgopan quoque cogit id consilii, quod in altero morte vindica-
13 verat, capere, et pactus, ut abducere inde milites quos praesidii causa habebat liceret, tradit Quinctio urbem.
14 priusquam Gytheum traderetur, Pythagoras, praefectus

Argis relictus, tradita custodia urbis Timocrati Pellenensi cum mille mercennariis militibus et duobus milibus Argivorum Lacedaemonem ad Nabim venit.

XXX. Nabis sicut primo adventu Romanae classis 1
et traditione oppidorum maritimae orae conterritus erat,
sic parva spe cum adquievisset Gytheo ab suis retento,
postquam id quoque traditum Romanis audivit esse [et], 2
cum ab terra omnibus circa hostibus nihil spei esset, a
mari quoque toto se interclusum, cedendum fortunae ratus
caduceatorem primum in castra misit ad explorandum, si 3
paterentur legatos ad se mitti. qua impetrata re Pytha- 4
goras ad imperatorem venit nullis cum aliis mandatis
quam ut tyranno conloqui cum imperatore liceret. con- 5
silio advocato cum omnes dandum conloquium censuis-
sent, dies locusque constituitur. in mediae regionis tu- 6
mulos modicis copiis sequentibus cum venissent, relictis
ibi in statione conspecta utrimque cohortibus Nabis cum
delectis custodibus corporis, Quinctius cum fratre et 7
Eumene rege et Sosila Rhodio et Aristaeno Achaeorum
praetore tribunisque militum paucis descendit.

XXXI. Ibi permisso, ut seu dicere prius seu audire 1
mallet, ita coepit tyrannus: 'si ipse per me, T. Quincti
vosque qui adestis, causam excogitare cur mihi aut in-
dixissetis bellum aut inferretis possem, tacitus eventum
fortunae meae expectassem; nunc imperare animo nequeo, 2
quin, priusquam perirem, cur periturus essem scirem. et 3
hercules, si tales essetis, qualis esse Carthaginienses fama
est, apud quos nihil societatis fides sancti haberet, in me
quoque vobis quid faceretis minus pensi esse non mirarer;
nunc cum vos intueor, Romanos esse video, qui rerum 4
divinarum foedera, humanarum fidem socialem sanctissi-
mam habeatis, cum me ipse respexi, eum esse spero, cui 5
et publice sicut ceteris Lacedaemonîs vobiscum vetustis-
simum foedus sit et meo nomine privatim amicitia ac
societas, nuper Philippi bello renovata. at enim ego eam 6
violavi et everti, quod Argivorum civitatem teneo. quo- 7
modo hoc tuear? re an tempore? res mihi duplicem de-
fensionem praebet: nam et ipsis vocantibus ac tradenti-
bus urbem eam accepi, non occupavi, et accepi urbem

8 cum Philippi partium, non in vestra societate esset. tempus autem eo me liberat, quod, cum iam Argos haberem, societas mihi vobiscum convenit, et ut vobis mitterem ad bellum auxilia, non ut Argis praesidium deducerem pe-
9 pigistis. at hercule in ea controversia, quae de Argis est, superior sum et aequitate rei, quod non vestram urbem, sed hostium, quod volentem, non vi coactam
10 accepi, et vestra confessione, quod in condicionibus so-
11 cietatis Argos mihi reliquistis: ceterum nomen tyranni et facta me premunt, quod servos ad libertatem voco,
12 quod in agros inopem plebem deduco. de nomine hoc respondere possum, me, qualiscumque sum, eum esse, qui fui, cum tu ipse mecum, T. Quincti, societatem pe-
13 pigisti. tum me regem adpellari a vobis memini, nunc tyrannum vocari video. itaque si ego nomen imperi mutassem, mihi meae inconstantiae, cum vos mutetis, vobis
14 vestrae reddenda ratio est. quod ad multitudinem servis liberandis auctam et egentibus divisum agrum adtinet,
15 possum quidem et in hoc me iure temporis tutari: iam feceram haec, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis et auxilia in bello adversus Philippum accepistis.
16 sed si nunc ea fecissem, non dico, quid in eo vos laesissem aut vestram amicitiam violassem, sed illud, me more
17 atque instituto maiorum fecisse. nolite ad vestras leges atque instituta exigere ea, quae Lacedaemone fiunt. nihil comparare singula necesse est. vos a censu equitem, a censu peditem legitis et paucos excellere opibus, plebem
18 subiectam esse illis vultis; noster legum lator non in paucorum manu rem publicam esse voluit, quem vos senatum adpellatis, nec excellere unum aut alterum ordinem in civitate, sed per aequationem fortunae ac dignitatis fore credidit, ut multi essent qui arma pro patria
19 ferrent. pluribus memet ipse egisse quam pro patrii sermonis brevitate fateor. et breviter peroratum esse potuit, nihil me, postquam vobiscum institui amicitiam, cur eius vos paeniteret commisisse.'

1 XXXII. Ad haec imperator Romanus: 'amicitia et societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lace-
2 daemoniorum iusto ac legitimo facta est, cuius ius tyranni

quoque, qui postea per vim tenuerunt Lacedaemone imperium, quia nos bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia ex aliis occupaverant, usurparunt, sicut tu quoque hoc Macedonico bello fecisti. nam quid minus conveniret 3
quam eos, qui pro libertate Graeciae adversus Philippum gereremus bellum, cum tyranno instituere amicitiam? et tyranno (quam) qui umquam fuit saevissimo et violentissimo in suos? nobis vero, etiamsi Argos nec cepisses 4
per fraudem nec teneres, liberantibus omnem Graeciam Lacedaemon quoque vindicanda in antiquam libertatem erat atque in leges suas, quarum modo tamquam aemulus Lycurgi mentionem fecisti. an ut ab Iaso et Bargyliis 5
praesidia Philippi deducantur curae erit nobis, Argos et Lacedaemonem, duas clarissimas urbes, lumina quondam Graeciae, sub pedibus tuis relinquemus, quae titulum nobis liberatae Graeciae servientes deforment? at enim 6
cum Philippo Argivi senserunt. remittimus hoc tibi, ne nostram vicem irascaris. satis compertum habemus, duorum aut summum trium in ea re, non civitatis culpam esse, tam hercule, quam in te tuoque praesidio accersendo 7
accipiendoque in arcem nihil est publico consilio actum. Thessalos et Phocensis et Locrensis consensu omnium 8
scimus partium Philippi fuisse, tamen cum cetera liberavimus Graecia; quid tandem censes in Argivis, qui insontes publici consilii sint, facturos? servorum ad liber- 9
tatem vocatorum et egentibus hominibus agri divisi crimina tibi obici dicebas, non quidem nec ipsa mediocria; sed quid ista sunt prae iis, quae a te tuisque cotidie alia super alia facinora eduntur? exhibe liberam contionem 10
vel Argis vel Lacedaemone, si audire iuvat vera dominationis inpotentissimae crimina. ut alia omnia vetustiora 11
omittam, quam caedem Argis Pythagoras iste gener tuus paene in oculis meis edidit? quam tu ipse, cum iam prope in finibus Lacedaemoniorum essem? agedum, quos in 12
contione comprehensos omnibus audientibus civibus tuis te in custodia habiturum esse pronuntiasti, iube vinctos produci; miseri parentes, quos falso lugent, vivere sciant. at enim, ut iam ita sint haec, quid ad vos, Romani? hoc 13
tu dicas liberantibus Graeciam? hoc iis, qui ut liberare

possent mare traiecerunt, terra marique gesserunt bellum?
14 vos tamen, inquis, vestramque amicitiam ac societatem
proprie non violavi. quotiens vis te id arguam fecisse?
15 sed nolo pluribus; summam rem complectar. quibus
igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus,
si socios meos pro hostibus habeas, si cum hostibus te
16 coniungas. utrumque a te factum est; nam et Messenen,
uno atque eodem iure foederis quo et Lacedaemonem in
amicitiam nostram acceptam, socius ipse sociam nobis
17 urbem vi atque armis cepisti, et cum Philippo hoste nostro
non societatem solum, sed, si diis placet, adfinitatem,
18 etiam per Philoclen praefectum eius pepigisti, et bellum
adversus nos gerens mare circa Maleum infestum navibus
piraticis fecisti, et plures prope cives Romanos quam
19 Philippus cepisti atque occidisti, tutiorque Macedoniae
ora quam promunturium Maleae commeatus ad exercitus
20 nostros portantibus navibus fuit. proinde parce, sis,
fidem ac iura societatis iactare et omissa populari oratione tamquam tyrannus et hostis loquere.'

1 XXXIII. Sub haec Aristaenus nunc monere Nabim,
nunc etiam orare, ut, dum liceret, dum occasio esset, sibi
2 ac fortunis suis consuleret. referre deinde nominatim
tyrannos civitatium finitimarum coepit, qui deposito imperio restitutaque libertate suis non tutam modo, sed
3 etiam honoratam inter civis senectutem egissent. his
dictis in vicem auditisque nox prope diremit conloquium.
postero die Nabis Argis se cedere ac deducere praesidium, quando ita Romanis placeret, et captivos et per-
4 fugas redditurum dixit. aliud si quid postularent, scriptum ut ederent petiit, ut deliberare cum amicis posset.
5 ita et tyranno tempus datum ad consultandum est, et
Quinctius sociorum etiam principibus adhibitis habuit
6 consilium. maximae partis sententia erat perseverandum
in bello esse et tollendum tyrannum: numquam aliter
7 tutam libertatem Graeciae fore. satius multo fuisse non
8 moveri bellum adversus eum quam omitti motum. et
ipsum velut comprobata dominatione firmiorem futurum
auctore iniusti imperi adsumpto populo Romano, et
exemplo multos in aliis civitatibus ad insidiandum liber-

tati civium suorum incitaturum. ipsius imperatoris ani- 9
mus ad pacem inclinatior erat. videbat enim compulso
intra moenia hoste nihil praeter obsidionem restare, eam 10
autem fore diuturnam: non enim Gytheum, quod ipsum
tamen traditum, non expugnatum esset, sed Lacedaemo-
nem, validissimam urbem viris armisque, obpugnaturos.
unam spem fuisse, si qua admoventibus exercitum dis- 11
sensio inter ipsos ac seditio excitari posset. cum signa
portis prope inferri cernerent, neminem se movisse.
adiciebat et cum Antiocho infidam pacem Villium lega- 12
tum inde redeuntem nuntiare: multo maioribus quam
ante terrestribus navalibusque copiis in Europam eum
transisse. si occupasset obsidio Lacedaemonis exercitum, 13
quibus aliis copiis adversus regem tam validum ac po-
tentem bellum gesturos? haec propalam dicebat; illa 14
tacita suberat cura, ne novus consul Graeciam provin-
ciam sortiretur et inchoata belli victoria successori tra-
denda esset.

XXXIIII. Cum adversus tendendo nihil moveret 1
socios, simulando se transire in eorum sententiam omnis
in adsensum consilii sui traduxit. 'bene vertat,' inquit 2
'obsideamus Lacedaemonem, quando ita placet: illud
modo ne fallat. ceterum, cum res tam lenta quam ipsi
scitis obpugnatio urbium sit et obsidentibus prius saepe
quam obsessis taedium adferat, iam nunc hoc ita propo-
nere vos animis oportet, hibernandum circa Lacedaemonis
moenia esse. quae mora si laborem tantum ac periculum 3
haberet, ut et animis et corporibus ad sustinenda ea
parati essetis hortarer vos, nunc inpensa quoque magna 4
eget in opera, in machinationes et tormenta, quibus tanta
urbs obpugnanda est, in commeatus vobis nobisque in
hiemem expediendos. itaque, ne aut repente trepidetis, 5
aut rem inchoatam turpiter destituatis, scribendum ante
vestris civitatibus censeo [et] explorandum, quid quaeque
animi, quid virium habeat. auxiliorum satis superque 6
habeo; sed quo plures sumus, pluribus rebus egebimus.
nihil iam praeter nudum solum ager hostium habet. ad
hoc hiems accedet ad comportandum ex longinquo diffi-
cilis.' haec oratio primum animos omnium ad respicienda 7

cuique domestica mala convertit, segnitiam, invidiam et
8 obtrectationem domi manentium adversus militantis, libertatem difficilem ad consensum, inopiam publicam, ma-
9 lignitatem conferendi ex privato. versis itaque subito voluntatibus faceret, quod e re publica populi Romani sociorumque esse crederet, imperatori permiserunt.

1 XXXV. Inde Quinctius adhibitis legatis tantum tribunisque militum condiciones, in quas pax cum tyranno
2 fieret, has conscripsit: sex mensium indutiae ut essent Nabidi Romanisque et Eumeni regi et Rhodîs; legatos extemplo mitterent Romam T. Quinctius et Nabis, ut pax
3 ex auctoritate senatus confirmaretur. ex qua die scriptae condiciones pacis editae Nabidi forent, ea dies ut indutiarum principium esset, et ut ex ea die intra decimum diem ab Argis ceterisque oppidis, quae in Argivorum agro essent, praesidia omnia deducerentur vacuaque et
4 libera traderentur Romanis, et ne quod inde mancipium regium publicumve aut privatum educeretur, sine dolo malo si qua publice aut privatim ante educta forent do-
5 minis recte restituerentur. naves, quas civitatibus maritimis ademisset, redderet, neve ipse navem ullam praeter duos lembos, qui non plus quam sexdecim remis age-
6 rentur, haberet. perfugas et captivos omnibus sociis populi Romani civitatibus redderet et Messeniis omnia
7 quae comparerent quaeque domini cognossent. exulibus quoque Lacedaemoniis liberos, coniuges restitueret, quae earum viros sequi voluissent, invita ne qua exulis comes
8 esset. mercennariorum militum Nabidis, qui aut in civitates suas aut ad Romanos transissent, iis res suae omnes
9 recte redderentur. in Creta insula ne quam urbem haberet, quas habuisset redderet Romanis; ne quam societatem cum ullo Cretensium aut quoquam alio institueret,
10 neu bellum gereret. civitatibus omnibus, quasque ipse restituisset quaeque se suaque in fidem ac dicionem populi Romani tradidissent, omnia praesidia deduceret se-
11 que ipse suosque ab iis abstineret. ne quod oppidum neu quod castellum in suo alienove agro conderet. obsides, ea ita futura, daret quinque, quos imperatori Romano placuisset, et filium in iis suum, et talenta centum

argenti in praesenti et quinquaginta talenta in singulos annos per annos octo.

XXXVI. Haec conscripta castris propius urbem 1
motis Lacedaemonem mittuntur. nec sane quicquam
eorum satis placebat tyranno, nisi quod praeter spem re- 2
ducendorum exulum mentio nulla facta erat; maxime au-
tem omnium ea res obfendebat, quod et naves et marit-
imae civitates ademptae erant. fuerat autem ei magno 3
fructui mare, omnem oram [a] Maleo praedatoriis navibus
infestam habenti. iuventutem praeterea civitatium earum
(ad) supplementum longe optimi generis militum habe-
bat. has condiciones quamquam ipse in secreto volutaverat 4
cum amicis, vulgo tamen omnes fama ferebant,
vanis, ut ad ceteram fidem, sic ad secreta tegenda satel-
litum regiorum ingeniis. non tam omnia universi quam ea 5
quae ad quemque pertinerent singuli carpebant. qui exu-
lum coniuges in matrimonio habebant aut ex bonis eorum
aliquid possederant, tamquam amissuri, non reddituri,
indignabantur. servis liberatis a tyranno non irrita modo 6
futura libertas, sed multo foedior quam fuisset ante ser-
vitus redeuntibus in iratorum dominorum potestatem ante
oculos obversabatur. mercennari milites et pretia mili- 7
tiae casura in pace aegre ferebant, et reditum sibi nullum
in civitates videbant, infensas non tyrannis magis quam
satellitibus eorum.

XXXVII. Haec inter se primo circulos serentes fre- 1
mere; deinde subito ad arma discurrerunt. quo tumultu 2
cum per se satis irritatam multitudinem cerneret tyran-
nus, contionem advocari iussit. ibi cum ea quae impe- 3
rarentur ab Romanis exposuisset et graviora atque in-
digniora quaedam falso adfinxisset et ad singula nunc ab
universis, nunc a partibus contionis adclamaretur, inter-
rogavit, quid se respondere ad ea aut quid facere vellent.
prope una voce omnes nihil responderi et bellum geri 4
iusserunt. et pro se quisque, qualia multitudo solet, bo-
num animum habere et bene sperare iubentes, fortis
fortunam adiuvare aiebant. his vocibus incitatus tyran- 5
nus et Antiochum Aetolosque adiuturos pronuntiat et
sibi ad obsidionem sustinendam copiarum adfatim esse.

6 exciderat pacis mentio ex omnium animis, et in stationes
non ultra quieturi discurrunt. paucorum excursio lacessentium et emissa iacula extemplo et Romanis dubitatio-
7 nem, quin bellandum esset, exemerunt. levia inde proelia
per quadriduum primum sine ullo satis certo eventu
8 commissa. quinto die prope iusta pugna adeo paventes
in oppidum Lacedaemoni compulsi sunt, ut quidam milites Romani terga fugientium caedentes per intermissa,
ut tunc erant, moenia urbem intrarint.

1 XXXVIII. Et tunc quidem Quinctius satis eo terrore coercitis excursionibus hostium nihil praeter ipsius
obpugnationem urbis superesse ratus, missis qui omnis
navalis socios a Gytheo accerserent, ipse interim cum
tribunis militum ad visendum urbis situm moenia circum-
2 vehitur. fuerat quondam sine muro Sparta; tyranni nuper locis patentibus planisque obiecerant murum, altiora
loca et difficilia aditu stationibus armatorum pro muni-
3 mento obiectis tutabantur. ubi satis omnia inspexit,
corona obpugnandum ratus omnibus copiis — erant autem Romanorum sociorumque, simul peditum equitumque
simul terrestrium ac navalium copiarum, ad quinquaginta
4 milia hominum — urbem cinxit. alii scalas, alii ignem,
alii alia, quibus non obpugnarent modo, sed etiam terrerent, portabant. iussi sublato clamore subire undique
omnes, ut qua primum obcurrerent quave opem ferrent
5 ad omnia simul paventes Lacedaemoni ignorarent. quod
roboris in exercitu erat, trifariam divisum. parte una a
Phoebeo, altera a Dictynneo, tertia ab eo loco, quem
Heptagonias appellant — omnia autem haec aperta sine
6 muro loca sunt — adgredi iubet. cum tantus undique
terror urbem circumvasisset, primo tyrannus et ad clamores repentinos et ad nuntios trepidos motus, ut quisque maxime laborabat locus, aut ipse obcurrebat aut
7 aliquos mittebat, deinde circumfuso undique pavore ita
obtorpuit, ut nec dicere quod in rem esset nec audire
posset, nec inops modo consilii, sed vix mentis compos
esset.

1 XXXVIIII. Romanos primo sustinebant in angustiis
Lacedaemonii, ternaeque acies tempore uno locis diversis

pugnabant; deinde crescente certamine nequaquam erat 2
proelium par. missilibus enim Lacedaemonii pugnabant,
a quibus se et magnitudine scuti perfacile Romanos tue-
batur miles, et quod alii vani, alii leves admodum ictus
erant. nam propter angustias loci confertamque turbam 3
non modo ad emittenda cum procursu, quo plurimum
concitantur tela, spatium habebant, sed ne ut de gradu
quidem libero ac stabili conarentur; itaque ex adverso 4
missa tela nulla in corporibus, rara in scutis haerebant.
ab circumstantibus ex superioribus locis vulnerati qui- 5
dam sunt; mox progressos iam etiam ex tectis non tela
modo, sed tegulae quoque inopinantis perculerunt. sub- 6
latis deinde supra capita scutis continuatisque ita inter
se, ut non modo ad caecos ictus, sed ne ad inserendum
quidem ex propinquo telum loci quicquam esset, testudine
facta subibant. et primae angustiae paulisper sua hosti- 7
umque refertae turba tenuerunt; postquam in patentiorem
viam urbis paulatim urgentes hostem processere, non
ultra vis eorum atque inpetus sustineri poterant. cum 8
terga vertissent Lacedaemoni et fuga effusa superiora pete-
rent loca, Nabis quidem, ut capta urbe trepidans, quanam
ipse evaderet circumspectabat; Pythagoras cum ad cetera 9
animo officioque ducis fungebatur, tunc vero unus, ne
caperetur urbs, causa fuit: succendi enim aedificia pro-
xima muro iussit. quae cum momento temporis arsissent, 10
ut adiuvantibus ignem qui alias ad extinguendum opem
ferre solent, ruere in Romanos tecta, nec tegularum modo 11
fragmenta, sed etiam ambusta tigna ad armatos pervenire
et flamma late fundi, fumus terrorem etiam maiorem
quam periculum facere. itaque et qui extra urbem erant 12
Romanorum, tum maxime inpetum facientes, recessere
a muro, et qui iam intraverant, ne incendio ab tergo
oriente intercluderentur ab suis, receperunt sese; et Quin- 13
ctius, postquam quid rei esset vidit, receptui canere iussit.
ita iam capta prope urbe revocati in castra redierunt.

XXXX. Quinctius plus ex timore hostium quam ex 1
re ipsa spei nactus, per triduum insequens territavit eos
nunc proeliis lacessendo, nunc operibus intersaepiendo
quaedam, ne exitus ad fugam esset. his comminationibus 2

compulsus tyrannus Pythagoram rursus oratorem misit.
quem Quinctius primo aspernatus excedere castris iussit,
dein suppliciter orantem advolutumque genibus tandem
3 audivit. prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio
4 Romanorum; dein cum ea velut vana et sine effectu nihil
proficerent, eo deducta est res, ut iis condicionibus quae
ex scripto paucis ante diebus editae erant indutiae fierent,
pecuniaque et obsides accepti.

5 Dum obpugnatur tyrannus, Argivi nuntiis aliis prope
super alios adferentibus, tantum non iam captam Lace-
6 daemonem esse, erecti et ipsi, simul eo quod Pythagoras
cum parte validissima praesidii excesserat, contempta
paucitate eorum qui in arce erant, duce Archippo quodam
7 praesidium expulerunt. Timocratem Pellenensem, quia
clementer praefuerat, vivum fide data emiserunt. huic
laetitiae Quinctius supervenit pace data tyranno dimissis-
que ab Lacedaemone Eumene et Rhodîs et L. Quinctio
fratre ad classem.

1 XXXXI. Laeta civitas celeberrimum festorum die-
rum ac nobile ludicrum Nemeorum, die stata propter belli
mala praetermissum, in adventum Romani exercitus du-
cisque indixerunt praefeceruntque ludis ipsum imperato-
2 rem. multa erant quae gaudium cumularent: reducti
cives ab Lacedaemone erant, quos nuper Pythagoras
3 quosque ante Nabis abduxerat; redierant qui post com-
pertam a Pythagora coniurationem et caede iam coepta
effugerant; libertatem ex longo intervallo libertatisque
auctores Romanos, quibus causa bellandi cum tyranno
ipsi fuissent, cernebant. testata quoque ipso Nemeorum
4 die voce praeconis libertas est Argivorum. Achaeis
quantum restituti Argi in commune Achaiae concilium
laetitiae adferebant, tantum serva Lacedaemon relicta et
lateri adhaerens tyrannus non sincerum gaudium prae-
5 bebant; Aetoli vero eam rem omnibus conciliis lacerare:
cum Philippo non ante desitum bellari quam omnibus
6 excederet Graeciae urbibus; tyranno relictam Lacedae-
monem, regem autem legitimum, qui in Romanis fuerit
castris, ceterosque nobilissimos cives in exilio victuros,
Nabidis dominationis satellitem factum populum Romanum.

Quinctius ab Argis Elateam, unde ad bellum Spartanum 7
profectus erat, copias reduxit.

Sunt qui non ex oppido proficiscentem bellum ges- 8
sisse tyrannum tradant, sed castris adversus Romana 9
positis castra, diuque cunctatum, quia Aetolorum auxilia
expectasset, coactum ad extremum acie confligere inpetu
in pabulatores suos a Romanis facto: eo proelio victum 10
castrisque exutum pacem petisse, cum cecidissent quat-
tuordecim milia militum, capta plus quattuor milia essent.

XXXXII. Eodem fere tempore et a T. Quinctio de 1
rebus ad Lacedaemonem gestis et a M. Porcio consule
ex Hispania litterae adlatae. utriusque nomine in dies
ternos supplicatio ab senatu decreta est.

L. Valerius consul cum post fusos circa Litanam sil- 2
vam Boios quietam provinciam habuisset, comitiorum 3
causa Romam rediit et creavit consules P. Cornelium
Scipionem Africanum iterum et Ti. Sempronium Longum.
horum patres primo anno secundi Punici belli consules
fuerant. praetoria inde comitia habita: creati P. Corne- 4
lius Scipio et duo Cn. Cornelii, Merenda et Blasio, et
Cn. Domitius Ahenobarbus et Sex. Digitius et T. Iuven-
tius Thalna. comitiis perfectis consul in provinciam
rediit.

Novum ius eo anno a Ferentinatibus temptatum, ut 5
Latini, qui in coloniam Romanam nomina dedissent, cives
Romani essent. Puteolos Salernumque et Buxentum ad- 6
scripti coloni, qui nomina dederant; et cum ob id se pro
civibus Romanis ferrent, senatus iudicavit non esse eos
civis Romanos.

XXXXIII. Principio anni, quo P. Scipio Africanus 1
iterum et Ti. Sempronius Longus consules fuerunt, legati
Nabidis tyranni Romam venerunt. iis extra urbem in 2
aede Apollinis senatus datus est. pax, quae cum T.
Quinctio convenisset, ut rata esset, petierunt impetra-
runtque. de provinciis cum relatum esset, senatus fre- 3
quens in eam sententiam ibat, ut quoniam in Hispania et
Macedonia debellatum foret, consulibus ambobus Italia
provincia esset. Scipio satis esse Italiae unum consulem 4
censebat: alteri Macedoniam decernendam esse. bellum

grave ab Antiocho inminere. iam ipsum sua sponte in
5 Europam transgressum; quid deinde facturum censerent,
cum hinc Aetoli haud dubie hostes vocarent ad bellum,
illinc Hannibal Romanis cladibus insignis imperator sti-
6 mularet? dum de provinciis consulum disceptatur, prae-
tores sortiti sunt: Cn. Domitio urbana iurisdictio, T.
7 Iuventio peregrina evenit, P. Cornelio Hispania ulterior,
Sex. Digitio citerior, duobus Cn. Corneliis, Blasioni Si-
8 cilia, Merendae Sardinia. in Macedoniam novum exer-
citum transportari non placuit, eum, qui esset ibi, reduci
in Italiam a Quinctio ac dimitti; item eum exercitum
dimitti, qui cum M. Porcio Catone in Hispania esset;
9 consulibus ambobus Italiam provinciam esse et duas
urbanas scribere eos legiones, ut dimissis quos senatus
censuisset exercitibus octo omnino Romanae legiones
essent.

1 XXXXIIII. Ver sacrum factum erat priore anno,
2 M. Porcio et L. Valerio consulibus. id cum P. Licinius
pontifex non esse recte factum collegio primum, deinde
ex auctoritate collegi patribus renuntiasset, de integro
faciendum arbitratu pontificum censuerunt ludosque
magnos, qui una voti essent, tanta pecunia, quanta ad-
3 soleret, faciendos: ver sacrum videri pecus, quod natum
esset inter kal. Martias et pridie kal. Maias P. Cornelio
et Ti. Sempronio consulibus.

4 Censorum inde comitia sunt habita. creati censores
Sex. Aelius Paetus et C. Cornelius Cethegus principem
senatus P. Scipionem consulem, quem et priores censores
legerant, legerunt. tris omnino senatores, neminem curuli
5 honore usum, praeterierunt. gratiam quoque ingentem
apud eum ordinem pepererunt, quod ludis Romanis aedi-
libus curulibus imperarunt, ut loca senatoria secernerent
a populo; nam antea in promiscuo spectarant. equitibus
quoque perpaucis adempti equi, nec in ullum ordinem
saevitum. atrium Libertatis et villa publica ab isdem
refecta amplificataque.

6 Ver sacrum ludique Romani votivi, quos voverat Ser.
Sulpicius Galba consul, facti. cum spectaculo eorum
occupati animi hominum essent, Q. Pleminius, qui propter

multa in deos hominesque scelera Locris admissa in carcerem coniectus fuerat, comparaverat homines, qui pluri- 7
bus simul locis urbis nocte incendia facerent, ut in consternata nocturno tumultu civitate refringi carcer posset. ea res indicio consciorum palam facta delataque ad sena- 8
tum est. Pleminius in inferiorem demissus carcerem est necatusque.

XXXXV. Coloniae civium Romanorum eo anno de- 1
ductae sunt Puteolos, Volturnum, Liternum, treceni homines in singulas. item Salernum Buxentumque coloniae 2
civium Romanorum deductae sunt. deduxere triumviri Ti. Sempronius Longus, qui tum consul erat, M. Servilius, Q. Minucius Thermus. ager divisus est, qui Campanorum fuerat. Sipontum item in agrum, qui Arpino- 3
rum fuerat, coloniam civium Romanorum alii triumviri, D. Iunius Brutus, M. Baebius Tamphilus, M. Helvius deduxerunt. Tempsam item et Crotonem coloniae civium 4
Romanorum deductae. Tempsanus ager de Bruttiis captus erat; Brutti Graecos expulerant; Crotonem Graeci habe- 5
bant. triumviri Cn. Octavius, L. Aemilius Paulus, C. Laetorius Crotonem, Tempsam L. Cornelius Merula, Q. et C. Salonius deduxerunt.

Prodigia quoque alia visa eo anno Romae sunt, alia 6
nuntiata. in foro et comitio et Capitolio sanguinis guttae visae sunt, et terra aliquotiens pluvit, et caput Vulcani arsit. nuntiatum est Nare amni lac fluxisse; pueros in- 7
genuos Arimini sine oculis ac naso et in Piceno agro non pedes, non manus habentem natum. ea prodigia ex pontificum decreto procurata. et sacrificium novemdiale 8
factum est, quod Hadriani nuntiaverant in agro suo lapidibus pluvisse.

XXXXVI. In Gallia L. Valerius proconsul circa 1
Mediolanium cum Gallis Insubribus et Boiis, qui Dorulato duce ad concitandos Insubres Padum transgressi erant, signis conlatis depugnavit. decem milia hostium sunt caesa. per eos dies collega eius M. Porcius Cato 2
ex Hispania triumphavit. tulit in eo triumpho argenti infecti viginti quinque milia pondo, bigati centum viginti tria milia, Oscensis quingenta quadraginta, auri pondo

3 mille quadringenta. militibus ex praeda divisit in singulos ducenos septuagenos aeris, triplex equiti.

4 Ti. Sempronius consul in provinciam profectus in Boiorum primum agrum legiones duxit. Boiorix tum regulus eorum cum duobus fratribus tota gente concitata ad rebellandum castra locis apertis posuit, ut adpareret 5 dimicaturos, si hostis finis intrasset. consul ubi quantae copiae, quanta fiducia esset hosti, sensit, nuntium ad collegam mittit, ut, si videretur ei, maturaret venire: se 6 tergiversando in adventum eius rem extracturum. quae causa consuli cunctandi, eadem Gallis, praeterquam quod cunctatio hostium animos faciebat, rei maturandae erat, ut priusquam coniungerentur consulum copiae, rem trans- 7 igerent. per biduum tamen nihil aliud quam steterunt parati ad pugnam, si quis contra egrederetur: tertio subiere ad vallum castraque simul ab omni parte adgressi 8 sunt. consul arma extemplo capere milites iussit; armatos inde paulisper continuit, ut et stolidam fiduciam hosti augeret et disponeret copias, quibus quaeque portis erum- 9 perent. duae legiones duabus principalibus portis signa efferre iussae. sed in ipso exitu ita conferti obstitere 10 Galli, ut clauderent viam. diu in angustiis pugnatum est. nec dextris magis gladiisque gerebatur res quam 11 scutis corporibusque ipsis obnixi urgebant, Romani ut signa foras efferrent, Galli ut aut in castra ipsi penetra- 12 rent aut exire Romanos prohiberent. nec ante in hanc aut illam partem moveri acies potuerunt quam Q. Victorius primi pili centurio et C. Atinius tribunus militum, quartae hic, ille secundae legionis, rem in asperis proeliis saepe temptatam, signa adempta signiferis in hostis iece- 13 runt. dum repetunt enise signum, priores secundani se porta eiecere.

1 XXXXVII. Iam hi extra vallum pugnabant quarta legione in porta haerente, cum alius tumultus ex aversa parte castrorum est exortus. in portam quaestoriam 2 inruperant Galli, resistentisque pertinacius occiderant L. Postumium quaestorem, cui Tympano fuit cognomen, et M. Atinium et P. Sempronium praefectos sociûm et du- 3 centos ferme milites. capta ab ea parte castra erant,

donec cohors extraordinaria, missa a consule ad tuendam quaestoriam portam et eos qui intra vallum erant, partim occidit, partim expulit castris et inrumpentibus obstitit. eodem fere tempore et quarta legio cum duabus extra- 4
ordinariis cohortibus porta erupit. ita simul tria proelia circa castra locis distantibus erant, clamoresque dissoni ad incertos suorum eventus a praesenti certamine animos pugnantium avertebant. usque ad meridiem aequis viri- 5
bus ac prope pari spe pugnatum est. labor et aestus mollia et fluida corpora Gallorum et minime patientia sitis cum decedere pugna coegisset, in paucos restantis inpetum Romani fecerunt, fusosque compulerunt in castra. signum inde receptui ab consule datum est; ad 6
quod pars maior receperunt sese, pars certaminis studio et spe potiundi castris hostium perstitit ad vallum. eorum 7
paucitate contempta Galli universi ex castris eruperunt; fusi inde Romani, quae imperio consulis noluerant, suo pavore ac terrore castra repetunt. ita varia hinc atque illinc nunc fuga, nunc victoria fuit; Gallorum tamen ad undecim milia, Romanorum quinque milia sunt occisa.

XXXXVIII. Galli recepere in intima finium sese, 1
consul Placentiam legiones duxit. Scipionem alii coniuncto exercitu cum collega per Boiorum Ligurumque agros populantem isse, quoad progredi silvae paludesque passae sint, scribunt, alii nulla memorabili gesta re Romam comitiorum causa redisse.

Eodem anno T. Quinctius Elatiae, quo in hiberna 2
reduxerat copias, totum hiemis tempus iure dicundo consumpsit mutandisque iis, quae aut ipsius Philippi aut praefectorum eius licentia in civitatibus facta erant, cum suae factionis hominum vires augendo ius ac libertatem aliorum deprimerent. veris initio Corinthum conventu 3
edicto venit. ibi omnium civitatium legationes in contionis modum circumfusas est adlocutus, orsus ab inita 4
primum Romanis amicitia cum Graecorum gente et imperatorum qui ante se in Macedonia fuissent suisque rebus gestis. omnia cum adprobatione ingenti sunt au- 5
dita, praeterquam cum ad mentionem Nabidis ventum esset; id minime conveniens liberanti Graeciam videbatur,

6 tyrannum reliquisse non suae solum patriae gravem, sed omnibus circa civitatibus metuendum haerentem visceribus nobilissimae civitatis.

1 XXXXVIIII. Nec ignarus huius habitus animorum Quinctius, si sine excidio Lacedaemonis fieri potuisset, fatebatur pacis cum tyranno mentionem admittendam 2 auribus non fuisse: nunc, cum aliter quam ruina gravissima civitatis obprimi non posset, satius visum esse tyrannum debilitatum ac totis prope viribus ad nocendum 3 cuiquam ademptis relinqui, quam intermori vehementioribus quam quae pati possit remedîs civitatem sinere, 4 in ipsa vindicta libertatis perituram. praeteritorum commemorationi subiecit, proficisci sibi in Italiam atque 5 omnem exercitum deportare in animo esse: Demetriadis Chalcidisque praesidia intra decimum diem audituros deducta, Acrocorinthum ipsis extemplo videntibus vacuam 6 Achaeis traditurum, ut omnes scirent, utrum Romanis an Aetolis mentiri mos esset, qui male commissam libertatem populo Romano sermonibus distulerint et mutatos 7 pro Macedonibus Romanos dominos. sed illis nec quid dicerent nec quid facerent quicquam umquam pensi fuisse. reliquas civitates monere, ut factis, non ex dictis amicos pensent intellegantque, quibus credendum et a quibus 8 cavendum sit. libertate modice utantur; temperatam eam salubrem et singulis [et] civitatibus esse, nimiam et aliis gravem et ipsis qui habeant praecipitem et effrenatam 9 esse. concordiae in civitatibus principes et ordines inter se, et in commune omnes civitates consulerent. adversus consentientis nec regem quemquam satis validum nec 10 tyrannum fore; discordiam et seditionem omnia oportuna insidiantibus facere, cum pars, quae domestico certamine inferior sit, externo potius se adplicet quam civi cedat. 11 alienis armis partam, externa fide redditam libertatem sua cura custodirent servarentque, ut populus Romanus dignis datam libertatem ac munus suum bene positum sciret.

1 L. Has velut parentis voces cum audirent, manare omnibus gaudio lacrimae, adeo ut ipsum quoque confun- 2 derent dicentem. paulisper fremitus adprobantium dicta

fuit monentiumque aliorum alios, ut eas voces velut oraculo missas in pectora animosque demitterent. silentio 3
deinde facto petiit ab iis, ut civis Romanos, si qui apud eos in servitute essent, conquisitos intra duos menses mitterent ad se in Thessaliam: ne ipsis quidem honestum esse in liberata terra liberatores eius servire. omnes ad- 4
clamarunt, gratias se inter cetera etiam ob hoc agere, quod admoniti essent, ut tam pio ac necessario officio fungerentur. ingens numerus erat bello Punico capto- 5
rum, quos Hannibal, cum ab suis non redimerentur, venum dederat. multitudinis eorum argumentum est, quod 6
Polybius scribit, centum talentis eam rem Achaeis stetisse, cum quingenos denarios pretium in capita, quod redderetur dominis, statuissent. mille enim ducentos ea 7
ratione Achaia habuit. adice nunc pro portione, quot verisimile sit Graeciam totam habuisse.

Nondum conventus dimissus erat, cum respiciunt 8
praesidium ab Acrocorintho descendens protinus duci ad portam atque abire. quorum agmen imperator secutus 9
prosequentibus cunctis, servatorem liberatoremque adclamantibus, salutatis dimissisque iis eadem, qua venerat, via Elatiam rediit. inde cum omnibus copiis Ap. Clau- 10
dium legatum dimittit. per Thessaliam atque Epirum ducere Oricum iubet atque se ibi opperiri: inde namque 11
in animo esse exercitum in Italiam traicere. et L. Quinctio fratri, legato et praefecto classis, scribit, ut onerarias ex omni Graeciae ora eodem contraheret.

LI. Ipse Chalcidem profectus, deductis non a Chal- 1
cide solum, sed etiam ab Oreo atque Eretria praesidiis, conventum ibi Euboicarum habuit civitatium, admonitos- 2
que, in quo statu rerum accepisset eos et in quo relinqueret, dimisit. Demetriadem inde proficiscitur; dedu- 3
ctoque praesidio, prosequentibus cunctis sicut Corinthi et Chalcide, pergit ire in Thessaliam, ubi non liberandae 4
modo civitates erant, sed ex omni conluvione et confusione in aliquam tolerabilem formam redigendae. nec 5
enim temporum modo vitiis ac violentia regia turbati erant, sed inquieto etiam ingenio gentis, nec comitia nec conventum nec concilium ullum non per seditionem ac tu-

multum iam inde a principio ad nostram usque aetatem
6 traducentis. a censu maxime et senatum et iudices legit
potentioremque eam partem civitatium fecit, cui salva et
tranquilla omnia esse magis expediebat.

1 LII. Ita cum percensuisset Thessaliam, per Epirum
2 Oricum, unde erat traiecturus, venit. ab Orico copiae
omnes Brundisium transportatae. inde per totam Italiam
ad urbem prope triumphantes non minore agmine rerum
3 captarum quam suo prae se acto venerunt. postquam
Romam ventum est, senatus extra urbem Quinctio ad res
gestas edisserendas datus est triumphusque meritus ab
4 lubentibus decretus. triduum triumphavit. die primo
arma, tela signaque aerea et marmorea transtulit, plura
Philippo adempta quam quae ex civitatibus ceperat; se-
cundo aurum argentumque factum infectumque et signa-
5 tum. infecti argenti fuit decem et octo milia pondo et
ducenta septuaginta, facti vasa multa omnis generis,
caelata pleraque, quaedam eximiae artis, et ex aere multa
6 fabrefacta. ad hoc clupea argentea decem. signati ar-
genti octoginta quattuor milia fuere Atticorum — tetrachma
vocant, trium fere denariorum in singulis argenti est
7 pondus —. auri pondo fuit tria milia septingenta decem
quattuor et clipeum unum ex auro totum et Philippei
nummi aurei quattuordecim milia quingenti quattuorde-
8 cim. tertio die coronae aureae, dona civitatium, tralatae
9 centum quattuordecim, et hostiae ductae et ante currum
multi nobiles captivi obsidesque, inter quos Demetrius
regis Philippi filius fuit et Armenes Nabidis tyranni
10 filius, Lacedaemonius. ipse deinde Quinctius in urbem
est invectus. secuti currum milites frequentes, exercitu
11 omni ex provincia deportato. his duceni quinquageni
aeris in pedites divisi, duplex centurioni, triplex equiti.
12 praebuerunt speciem triumpho capitibus rasis secuti, qui
servitute exempti fuerant.

1 LIII. Exitu anni huius Q. Aelius Tubero tribunus
plebis ex senatus consulto tulit ad plebem plebesque
scivit, uti duae Latinae coloniae, una in Bruttios, altera
2 in Thurinum agrum deducerentur. his deducendis trium-
viri creati, quibus in triennium imperium esset, in Brut-

tios Q. Naevius, M. Minucius Rufus, M. Furius Crassipes, in Thurinum agrum A. Manlius, Q. Aelius, L. Apustius. ea bina comitia Cn. Domitius praetor urbanus in Capitolio habuit.

Aedes eo anno aliquot dedicatae sunt: una Iunonis 3
Matutae in foro olitorio, vota locataque quadriennio ante
a C. Cornelio consule Gallico bello: censor idem dedi-
cavit; altera Fauni: aediles eam biennio ante ex multa- 4
ticio argento faciendam locarant C. Scribonius et Cn.
Domitius, qui praetor urbanus eam dedicavit. et aedem 5
Fortunae primigeniae in colle Quirinali dedicavit Q. Mar-
cius Ralla, duumvir ad id ipsum creatus; voverat eam 6
decem annis ante Punico bello P. Sempronius Sophus
consul, locaverat idem censor. et in insula Iovis aedem 7
C. Servilius duumvir dedicavit; vota erat sex annis ante
Gallico bello ab L. Furio Purpurione praetore, ab eodem
postea consule locata. haec eo anno acta.

LIIII. P. Scipio ex provincia Gallia ad consules 1
subrogandos rediit. comitia consulum fuere, quibus creati
sunt L. Cornelius Merula et Q. Minucius Thermus. po- 2
stero die creati sunt praetores L. Cornelius Scipio, M.
Fulvius Nobilior, C. Scribonius, M. Valerius Messalla,
L. Porcius Licinus et C. Flaminius. Megalesia ludos 3
scaenicos A. Atilius Serranus, L. Scribonius Libo aedi-
les curules primi fecerunt. horum aedilium ludos Roma- 4
nos primum senatus a populo secretus spectavit prae-
buitque sermones, sicut omnis novitas solet, aliis tandem
quod multo ante debuerit tributum existimantibus am-
plissimo ordini, aliis demptum ex dignitate populi quid- 5
quid maiestati patrum adiectum esset interpretantibus, et
omnia discrimina talia, quibus ordines discernerentur, et
concordiae et libertatis aequae minuendae esse: ad quin- 6
gentesimum [quinquagesimum] octavum annum in pro-
miscuo spectatum esse; quid repente factum, cur inmi-
sceri sibi in cavea patres plebem nollent? cur dives 7
pauperem consessorem fastidiret? novam superbam libi-
dinem, ab nullius ante gentis senatu neque desideratam
neque institutam. postremo ipsum quoque Africanum, 8
quod consul auctor eius rei fuisset, paenituisse ferunt.

adeo nihil motum ex antiquo probabile est; veteribus, nisi quae usus evidenter arguit, stari malunt.

1 LV. Principio anni, quo L. Cornelius, Q. Minucius consules fuerunt, terrae motus ita crebri nuntiabantur, ut non rei tantum ipsius, sed feriarum quoque ob id indi-
2 ctarum homines taederet; nam neque senatus haberi neque res publica administrari poterat sacrificando ex-
3 piandoque occupatis consulibus. postremo decemviris adire libros iussis, ex responso eorum supplicatio per
4 triduum fuit. coronati ad omnia pulvinaria supplicaverunt, edictumque est, ut omnes, qui ex una familia essent, supplicarent pariter. item ex auctoritate senatus consules edixerunt, ne quis, quo die terrae motu nuntiato feriae indictae essent, eo die alium terrae motum nuntiaret.
5 provincias deinde consules prius, tum praetores sortiti.
6 Cornelio Gallia, Minucio Ligures evenerunt; sortiti praetores C. Scribonius urbanam, M. Valerius peregrinam, L. Cornelius Siciliam, L. Porcius Sardiniam, C. Flaminius Hispaniam citeriorem, M. Fulvius Hispaniam ulteriorem.

1 LVI. Nihil eo anno belli expectantibus consulibus litterae M. Cinci — praefectus is Pisis erat — adlatae,
2 Ligurum viginti milia armatorum coniuratione per omnia conciliabula universae gentis facta Lunensem primum agrum depopulatos, Pisanum deinde finem transgressos
3 omnem oram maris peragrasse. itaque Minucius consul, cui Ligures provincia evenerat, ex auctoritate senatus in
4 rostra escendit et edixit, ut legiones duae urbanae, quae superiore anno conscriptae essent, post diem decimum Arreti adessent: in earum locum se duas legiones urba-
5 nas scripturum. item sociis et Latino nomini, magistratibus legatisque eorum, qui milites dare debebant, edixit,
6 ut in Capitolio se adirent. iis quindecim milia peditum et quingentos equites, pro numero cuiusque iuniorum, di-
7 scripsit et inde ex Capitolio protinus ire ad portam et, ut
8 maturaretur res, proficisci ad dilectum iussit. Fulvio Flaminioque terna milia Romanorum peditum, centeni equites in supplementum et quina milia sociûm Latini nominis et duceni equites decreti, mandatumque prae-

toribus, ut veteres dimitterent milites, cum in provinciam venissent. cum milites, qui in legionibus urbanis erant, 9
frequentes tribunos plebei adissent, uti causas cognoscerent eorum, quibus aut emerita stipendia aut morbus causae essent quo minus militarent, eam rem litterae Ti. Sempronii discusserunt, in quibus scriptum erat, Ligu- 10
rum decem milia in agrum Placentinum venisse et eum usque ad ipsa coloniae moenia et Padi ripas cum caedibus et incendiis perpopulatos esse, Boiorum quoque gentem ad rebellionem spectare. ob eas res tumultum esse 11
decrevit senatus: tribunos plebi non placere causas militaris cognoscere, quo minus ad edictum conveniretur. adiecerunt etiam, ut socii nominis Latini, qui in exercitu 12
P. Cornelii, Ti. Sempronii fuissent et dimissi ab iis consulibus essent, ut ad quam diem L. Cornelius consul edixisset et in quem locum edixisset Etruriae convenirent, et uti L. Cornelius consul in provinciam proficiscens 13
in oppidis agrisque, qua iturus esset, si quos ei videretur milites scriberet armaretque et duceret secum, dimittendique ei quos eorum quandoque vellet ius esset.

LVII. Postquam consules dilectu habito profecti in 1
provincias sunt, tum T. Quinctius postulavit, ut de iis, quae cum decem legatis ipse statuisset, senatus audiret eaque, si videretur, auctoritate sua confirmaret: id eos 2
facilius facturos, si legatorum verba, qui ex universa Graecia et magna parte Asiae quique ab regibus venissent, audissent. eae legationes a C. Scribonio praetore 3
urbano in senatum introductae sunt, benigneque omnibus responsum.

Cum Antiocho quia longior disceptatio erat, decem 4
legatis, quorum pars aut in Asia aut Lysimachiae apud regem fuerant, delegata est. T. Quinctio mandatum, ut 5
adhibitis iis legatorum regis verba audiret responderetque iis, quae ex dignitate atque utilitate populi Romani responderi possent. Menippus et Hegesianax principes 6
regiae legationis erant. ex iis Menippus ignorare se dixit, quidnam perplexi sua legatio haberet, cum simpliciter ad amicitiam petendam iungendamque societatem venisset: esse autem tria genera foederum, quibus inter 7

se paciscerentur amicitias civitates regesque; unum, cum bello victis dicerentur leges – ubi enim omnia ei, qui armis plus posset, dedita essent, quae ex iis habere victos, quibus multari eos velit, ipsius ius atque arbitrium
8 esse –; alterum, cum pares bello aequo foedere in pacem atque amicitiam venirent: tunc enim repeti reddique per conventionem res et, si quarum turbata bello possessio sit, eas aut ex formula iuris antiqui aut ex partis utrius-
9 que commodo componi; tertium esse genus, cum, qui numquam hostes fuerint, et amicitiam sociali foedere inter se iungendam coeant: eas neque dicere nec accipere
10 leges, id enim victoris et victi esse. ex eo genere cum Antiochus esset, mirari se, quod Romani aequum censeant leges ei dicere, quas Asiae urbium liberas et inmunis, quas stipendiarias esse velint, quasnam intrare
11 praesidia regia regemque vetent. cum Philippo enim hoste pacem, non cum Antiocho amico societatis foedus ita sanciendum esse.

1 LVIII. Ad ea Quinctius: 'quoniam vobis distincte agere libet et genera iungendarum amicitiarum enumerare, ego quoque duas condiciones ponam, extra quas nullam esse regi nuntietis amicitiae cum populo Romano
2 iungendae, unam, si nos nihil quod ad urbes Asiae adtinet
3 curare velit, ut et ipse omni Europa abstineat; alteram, si se ille Asiae finibus non contineat et in Europam transcendat, ut et Romanis ius sit Asiae civitatium amicitias
4 et tueri quas habeant et novas complecti.' enimvero id auditu etiam dicere indignum esse Hegesianax, Thraciae
5 et Chersonesi urbibus arceri Antiochum, [cum] quae Seleucus proavus eius Lysimacho rege bello victo et in acie caeso per summum decus parta reliquerit, pari cum laude eadem, ab Thracibus possessa, partim armis receperit Antiochus, partim deserta, sicut ipsam Lysimachiam, et revocatis cultoribus frequentaverit et, quae strata ruinis atque incendiis erant, ingentibus inpensis aedificaverit:
6 quid igitur simile esse ex ea possessione ita parta, ita recuperata, deduci Antiochum et Romanos abstinere Asia,
7 quae numquam eorum fuerit? amicitiam expetere Romanorum Antiochum, sed quae impetrata gloriae sibi, non

pudori sit. ad haec Quinctius 'quandoquidem' inquit 8
'honesta pensamus, sicut aut sola aut prima certe pensari decet principi orbis terrarum populo et tanto regi,
utrum tandem videtur honestius, liberas velle omnis, quae 9
ubique sunt, Graeciae urbis an servas et vectigalis facere?
si sibi Antiochus pulchrum esse censet, quas urbes proa- 10
vus belli iure habuerit, avus paterque umquam usurpa-
verint pro suis, eas repetere in servitutem, et populus 11
Romanus susceptum patrocinium libertatis Graecorum non
deserere fidei constantiaeque suae ducit esse. sicut a 12
Philippo Graeciam liberavit, ita et ab Antiocho Graecas
Asiae urbes liberare in animo habet. neque enim in 13
Aeolidem Ioniamque coloniae in servitutem regiam missae
sunt, sed stirpis augendae causa gentisque vetustissimae
per orbem terrarum propagandae.'

LVIIII. Cum haesitaret Hegesianax nec infitiari 1
posset, honestiorem causam libertatis quam servitutis
praetexi titulo, 'quin mittimus ambages?' inquit P. Sul-
picius, qui maximus natu ex decem legatis erat, 'alteram 2
ex duabus condicionibus, quae modo diserte a Quinctio
latae sunt, legite aut supersedete de amicitia agere.' 'nos 3
vero' inquit Menippus 'nec volumus nec possumus paci-
sci quicquam, quo regnum Antiochi minuatur.'

Postero die Quinctius legationes universas Graeciae 4
Asiaeque cum in senatum introduxisset, ut scirent, quali
animo populus Romanus, quali Antiochus erga civitates
Graeciae essent, postulata et regis et sua exposuit: re- 5
nuntiarent civitatibus suis, populum Romanum, qua vir-
tute quaque fide libertatem eorum a Philippo vindicaverit,
eadem ab Antiocho, nisi decedat Europa, vindicaturum.
tum Menippus deprecari et Quinctium et patres institit, 6
ne festinarent decernere, quo decreto turbaturi orbem
terrarum essent: tempus et sibi sumerent et regi ad co-
gitandum darent. cogitaturum, cum renuntiatae condi- 7
ciones essent, et impetraturum aliquid aut pacis causa
concessurum. ita integra dilata res est. legatos mitti ad 8
regem eosdem, qui Lysimachiae apud eum fuerant, pla-
cuit, P. Sulpicium, P. Villium, P. Aelium.

LX. Vixdum hi profecti erant, cum a Carthagine 1

legati bellum haud dubie parare Antiochum Hannibale ministro adtulerunt iniecerunt que curam, ne simul et Pu-
2 nicum excitaretur bellum. Hannibal patria profugus pervenerat ad Antiochum, sicut ante dictum est, et erat apud regem in magno honore, nulla alia arte nisi quod volutanti diu consilia de Romano bello nemo aptior super
3 tali re particeps esse sermonis poterat. sententia eius una atque eadem semper erat, ut in Italia bellum gereretur: Italiam et commeatus et militem praebituram externo hosti.
4 si nihil ibi moveatur liceatque populo Romano viribus et copiis Italiae extra Italiam bellum gerere, neque regem
5 neque gentem ullam parem Romanis esse. sibi centum tectas naves et decem milia peditum, mille equites deposcebat: ea se classe primum Africam petiturum; magnopere confidere et Carthaginienses ad rebellandum ab se
6 compelli posse. si illi cunctentur, se aliqua parte Italiae excitaturum Romanis bellum. regem cum ceteris omnibus transire in Europam debere et in aliqua parte Graeciae copias continere neque traicientem et, quod in speciem famamque belli satis sit, paratum traicere.

1 LXI. In hanc sententiam cum adduxisset regem, praeparandos sibi ad id popularium animos ratus litteras, ne quo casu interceptae palam facerent conata, scribere
2 non est ausus: Aristonem quendam Tyrium nanctus Ephesi expertusque sollertiam levioribus ministeriis, partim donis, partim spe praemiorum oneratum, quibus etiam ipse rex adnuerat, Carthaginem cum mandatis mit-
3 tit. edit nomina eorum quibus conventis opus esset, instruit etiam secretis notis, per quas haud dubie agno-
4 scerent sua mandata esse. hunc Aristonem Carthagine obversantem non prius amici quam inimici Hannibalis qua
5 de causa venisset cognoverunt. et primo in circulis con-
6 viviisque celebrata sermonibus res est; deinde in senatu quidam nihil actum esse dicere exilio Hannibalis, si absens quoque novas moliri res et sollicitando animos ho-
7 minum turbare statum civitatis posset: Aristonem quendam, Tyrium advenam, instructum mandatis ab Hannibale et rege Antiocho venisse, certos homines cotidie cum eo secreta conloquia serere; in occulto coqui, quod mox in

omnium perniciem erupturum esset. conclamare omnes, 8
vocari Aristonem debere et quaeri, quid venisset, et, nisi
expromeret, cum legatis Romam mitti: satis pro temeritate
unius hominis suppliciorum pensum esse. privatos suo 9
periculo peccaturos; rem publicam non extra noxam modo,
sed etiam extra famam noxae conservandam esse. voca- 10
tus Ariston purgare sese et firmissimo propugnaculo uti,
quod litterarum nihil ad quemquam adtulisset. ceterum 11
nec causam adventus satis expediebat et in eo maxime
haesitabat, quod cum Barcinae solum factionis hominibus
conlocutum eum arguebant. orta inde altercatio est aliis 12
pro speculatore comprehendi iam et custodiri iubentibus,
aliis negantibus tumultuandi causam esse: mali rem ex-
empli esse de nihilo hospites corripi. idem Carthaginien- 13
sibus et Tyri et in aliis emporiis, quo frequenter com-
meent, eventurum. dilata eo die res est. Ariston Punico 14
ingenio inter Poenos usus tabellas conscriptas celeberrimo
loco super sedem cotidianam magistratûm prima vespera
suspendit, ipse de tertia vigilia navem conscendit et pro-
fugit. postero die cum sufetes ad ius dicendum conse- 15
dissent, conspectae tabellae demptaeque et lectae. scri-
ptum erat, Aristonem, privatim ad neminem, publice ad
seniores — ita senatum vocabant — mandata habuisse.
publicato crimine minus intenta de paucis quaestio erat. 16
mitti tamen legatos Romam qui rem ad consules et sena-
tum deferrent placuit, simul qui de iniuriis Masinissae
quererentur.

LXII. Masinissa postquam et infames Carthaginien- 1
sis et inter se ipsos discordes sensit, principes propter
conloquia Aristonis senatui, senatum propter indicium
eiusdem Aristonis populo suspectum, locum iniuriae esse 2
ratus agrum maritimum eorum et depopulatus est et quas-
dam urbes vectigalis Carthaginiensium sibi coegit stipen-
dium pendere. Emporia vocant eam regionem: ora est 3
minoris Syrtis et agri uberis; una civitas eius Leptis; ea
singula in dies talenta vectigal Carthaginiensibus dedit.
hanc tum regionem et totam infestam Masinissa et ex 4
quadam parte dubiae possessionis, sui regni an Carthagini-
ensium esset, effecerat. et quia simul ad purganda crimina 5

et questum de se Romam eos ituros comperit, qui et illa
onerarent suspitionibus et de iure vectigalium discepta-
6 rent, legatos et ipse Romam mittit. auditi de Tyrio ad-
vena primum Carthaginienses curam inicere patribus, ne
7 cum Antiocho simul et Poenis bellandum esset. maxime
ea suspitio crimen urgebat, quod quem comprensum Ro-
mam mitti placuisset, nec ipsum nec navem eius custo-
8 dissent. de agro deinde cum regis legatis disceptari coe-
9 ptum. Carthaginienses iure finium causam tutabantur,
quod intra eos terminos esset quibus P. Scipio victor
10 agrum qui iuris esset Carthaginiensium finisset, et con-
fessione regis, qui, cum Aphthirem profugum ex regno
suo cum parte Numidarum vagantem circa Cyrenas per-
sequeretur, precario ab se iter per eum ipsum agrum
tamquam haud dubie Carthaginiensium iuris petisset.
11 Numidae et de terminatione Scipionis mentiri eos argue-
bant et, si quis veram originem iuris exigere vellet, quem
12 proprium agrum Carthaginiensium in Africa esse? ad-
venis, quantum secto bovis tergo amplecti loci potuerint,
tantum ad urbem communiendam precario datum; quidquid
Bursam sedem suam excesserint, vi atque iniuria partum
13 habere. neque eum, de quo agatur, probare eos posse [se]
non modo semper, ex quo coeperint, sed ne diu quidem (eos)
possedisse. per oportunitates nunc illos, nunc reges Numi-
darum usurpasse ius, semperque penes eum possessionem
14 fuisse qui plus armis potuisset. cuius condicionis res fuerit,
priusquam hostes Romanis Carthaginienses, socius atque
amicus rex Numidarum esset, eius sinerent esse nec se in-
15 terponerent, quo minus qui posset teneret. responderi le-
gatis utriusque partis placuit missuros se in Africam, qui
inter populum Carthaginiensem et regem in re praesenti
16 disceptarent. missi P. Scipio Africanus et C. Cornelius Ce-
thegus et M. Minucius Rufus audita inspectaque re omnia
17 suspensa neutro inclinatis sententiis reliquere. id utrum sua
sponte fecerint, an quia mandatum ita fuerit, non tam cer-
tum est quam videtur tempori aptum fuisse integro certa-
18 mine eos relinqui. nam ni ita esset, unus Scipio vel
notitia rei vel auctoritate, ita de utrisque meritus, finire
nutu disceptationem potuisset.

[PERIOCHA LIBRI XXXV.]

[P. Scipio Africanus legatus ad Antiochum missus Ephesi cum Hannibale, qui se Antiocho iunxerat, conlocutus est, ut, si fieri posset, metum ei quem ex populo Romano conceperat eximeret. inter alia cum quaereret, quem fuisse maximum imperatorem Hannibal crederet, respondit, Alexandrum Macedonum regem, quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset quodque ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset. quaerenti deinde, quem secundum poneret, Pyrrhum inquit: castra metari primum docuisse; ad hoc neminem elegantius loca cepisse, praesidia disposuisse. exsequenti, quem tertium diceret, semet ipsum dixit. ridens Scipio 'quidnam tu diceres, si me' inquit 'vicisses?' 'tunc vero me' inquit 'et ante Alexandrum et ante Pyrrhum et ante alios posuissem.' inter cetera prodigia, quae plurima fuisse traduntur, bovem Cn. Domitii consulis locutam 'Roma cave tibi' refertur. Nabis Lacedaemoniorum tyrannus incitatus ab Aetolis, qui et Philippum et Antiochum ad inferendum bellum populo Romano sollicitabant, a populo Romano descivit et, bello adversus Philopoemenen Achaeorum praetorem gesto, ab Aetolis interfectus est. Aetoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt; cum societate [cum his] iuncta Antiochus Syriae rex bellum Graeciae intulisset, complures urbes occupavit, inter quas Chalcidem et totam Euboeam. res praeterea in Liguribus gestas et adparatum belli ab Antiocho continet.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA
LIBER XXXV.

I. Principio anni quo gesta sunt haec Sex. Digitius 1
praetor in Hispania citeriore cum civitatibus iis, quae
post profectionem M. Catonis permultae rebellaverant,
crebra magis quam digna dictu proelia fecit et adeo ple- 2
raque adversa, ut vix dimidium militum quam quod acce-

3 perat successori tradiderit. nec dubium est, quin omnis Hispania sublatura animos fuerit, ni alter praetor P. Cornelius Cn. f. Scipio trans Hiberum multa secunda proelia fecisset, quo terrore non minus quinquaginta 4 oppida ad eum defecerunt. praetor haec gesserat Scipio; 5 idem pro praetore Lusitanos, pervastata ulteriore provincia cum ingenti praeda domum redeuntis, in ipso itinere adgressus ab hora tertia diei ad octavam incerto eventu pugnavit, 6 numero militum inpar, superior aliis: nam et acie frequenti armatis adversus longum et inpeditum turba pecorum agmen, et recenti milite adversus fessos longo 7 itinere concurrerat. tertia namque vigilia exierant hostes; huic nocturno itineri tres diurnae horae accesserant, nec 8 ulla quiete data laborem viae proelium exceperat. itaque principio pugnae vigoris aliquid in corporibus animisque fuit, et turbaverant primo Romanos; deinde aequata paulisper pugna est. in hoc discrimine ludos Iovi, si fudisset 9 cecidissetque hostis, praetor vovit. tandem gradum acrius intulere Romani cessitque Lusitanus, deinde prorsus terga dedit. et cum institissent fugientibus victores, ad duo- 10 decim milia hostium sunt caesa, capti ducenti quadraginta, omnes fere equites, et signa militaria capta centum triginta quattuor. de exercitu Romano septuaginta et tres 11 amissi. pugnatum haud procul Ilipa urbe est. eo victorem opulentum praeda exercitum P. Cornelius reduxit. 12 ea omnis ante urbem exposita est potestasque dominis suas res cognoscendi facta est; cetera vendenda quaestori data, quod inde refectum, militi divisum.

1 II. Nondum ab Roma profectus erat C. Flaminius 2 praetor, cum haec in Hispania gerebantur. itaque adversae quam secundae res per ipsum amicosque eius magis 3 sermonibus celebrabantur; et temptaverat, quoniam bellum ingens in provincia exarsisset et exiguas reliquias exercitus ab Sex. Digitio atque eas ipsas plenas pavoris ac fugae accepturus esset, ut sibi unam ex urbanis legio- 4 nibus decernerent, ad quam cum militem ab se ipso scriptum ex senatus consulto adiecisset, eligeret ex omni numero sex milia et ducentos pedites, equites trecentos: 5 ea se legione — nam in Sex. Digiti exercitu haud multum

spei esse — rem gesturum. seniores negare, ad rumores 6
a privatis temere in gratiam magistratuum confictos senatus consulta facienda esse: nisi quod aut praetores ex provinciis scriberent aut legati renuntiarent, nihil ratum haberi debere. si tumultus in Hispania esset, placere, 7
tumultuarios milites extra Italiam scribi a praetore. mens ea senatus fuit, ut in Hispania tumultuari milites legerentur. Valerius Antias et in Siciliam navigasse dilectus 8
causa C. Flaminium scribit, et ex Sicilia Hispaniam petentem, tempestate in Africam delatum vagos milites de exercitu P. Africani sacramento rogasse, his duarum pro- 9
vinciarum dilectibus tertium in Hispania adiecisse.

III. Nec in Italia segnius Ligurum bellum crescebat. 1
Pisas iam quadraginta milibus hominum, adfluente quotidie multitudine ad famam belli spemque praedae, circumsedebant. Minucius consul Arretium die quam edixerat 2
ad conveniendum militibus venit. inde quadrato agmine ad Pisas duxit, et cum hostes non plus mille passuum ab oppido trans fluvium movissent castra, consul urbem haud dubie servatam adventu suo est ingressus. postero die et 3
ipse trans fluvium quingentos ferme passus ab hoste posuit castra. inde levibus proeliis a populationibus agrum sociorum tutabatur: in aciem exire non audebat novo 4
milite et ex multis generibus hominum conlecto necdum noto satis inter se, ut fidere alii alîs possent. Ligures 5
multitudine freti et in aciem exibant, parati de summa rerum decernere, et abundantes militum numero passim multas manus per extrema finium ad praedandum mittebant, et, cum coacta vis magna pecorum praedaeque esset, 6
paratum erat praesidium, per quos in castella eorum vicosque ageretur.

IIII. Cum bellum Ligustinum ad Pisas constitisset, 1
consul alter L. Cornelius Merula praeter extremos Ligurum fines exercitum in agrum Boiorum induxit, ubi longe alia belli ratio quam cum Liguribus erat. consul in aciem 2
exibat, hostes pugnam detractabant, praedatumque ubi nemo obviam exiret discurrebant Romani; Boi diripi sua inpune quam tuendo ea conserere certamen malebant. postquam omnia ferro ignique satis vastata erant, 3

consul agro hostium excessit, et ad Mutinam agmine in-
4 cauto, ut inter pacatos, ducebat. Boi ut egressum suis
finibus hostem sensere, sequebantur silenti agmine, lo-
cum insidiis quaerentes. nocte praetergressi castra Ro-
mana saltum, qua transeundum erat Romanis, insederunt.
5 id cum parum occulte fecissent, consul, qui multa nocte
solitus erat movere castra, ne nox terrorem in tumultuario
proelio augeret, lucem expectavit et, cum luce moveret,
6 tamen turmam equitum exploratum misit. postquam rela-
tum est, quantae copiae et in quo loco essent, totius agmi-
nis sarcinas in medium coici iussit et triarios vallum cir-
cumicere, cetero exercitu instructo ad hostem accessit.
7 idem et Galli fecerunt, postquam apertas esse insidias et
recto ac iusto proelio, ubi vera vinceret virtus, dimican-
dum viderunt.

1 V. Hora secunda ferme concursum est. sinistra
sociorum ala et extraordinari prima in acie pugnabant:
praeerant duo consulares legati, M. Marcellus et Ti.
2 Sempronius, prioris anni consul. novus consul nunc ad
prima signa erat, nunc legiones continebat in subsidiis,
ne certaminis studio prius procurrerent quam datum si-
3 gnum esset. equites earum extra aciem in locum paten-
tem Q. et P. Minucios tribunos militum educere iussit
unde, cum signum dedisset, inpetum ex aperto facerent.
4 haec agenti nuntius venit a Ti. Sempronio Longo, non
sustinere extraordinarios inpetum Gallorum: et caesos
5 permultos esse, et qui supersint partim labore, partim
metu remisisse ardorem pugnae. legionem alteram ex
duabus, si videretur, submitteret, priusquam ignominia
6 acciperetur. secunda missa est legio, et extraordinari
recepti. tum redintegrata est pugna cum et recens miles
et frequens ordinibus legio successisset. et sinistra ala
ex proelio subducta est, dextra in primam aciem subiit.
7 sol ingenti ardore torrebat minime patientia aestus Gallo-
rum corpora; densis tamen ordinibus nunc alii in alios,
nunc in scuta incumbentes sustinebant inpetus Romano-
8 rum. quod ubi animadvertit consul, ad perturbandos or-
dines eorum C. Livium Salinatorem, qui praeerat alaris
equitibus, quam concitatissimos equos inmittere iubet et

legionarios equites in subsidiis esse. haec procella eque- 9
stris primo confudit et turbavit, deinde dissipavit aciem
Gallorum, non tamen ut terga darent. obstabant duces, 10
hastilibus caedentes terga trepidantium et redire in ordi-
nes cogentes; sed interequitantes alari non patiebantur.
consul obtestabatur milites, ut paululum adniterentur: vi- 11
ctoriam in manibus esse; dum perturbatos et trepidantis
viderent, instarent; si restitui ordines sivissent, integro
rursus eos proelio et dubio dimicaturos. inferre vexilla- 12
rios iussit signa. omnes conisi tandem averterunt hostem.
postquam terga dabant et in fugam passim effundebantur,
tum ad persequendos eos legionari equites inmissi. quat- 13
tuordecim milia Boiorum eo die sunt caesa, vivi capti
mille nonaginta duo, equites septingenti viginti unus, tres
duces eorum, signa militaria ducenta duodecim, carpenta
sexaginta tria. nec Romanis incruenta victoria fuit; supra 14
quinque milia militum, ipsorum aut sociorum, sunt amissa,
centuriones tres et viginti, praefecti sociûm quattuor et
M. Genucius et Q. et M. Marci tribuni militum secundae
legionis.

VI. Eodem fere tempore duorum consulum litterae 1
adlatae sunt, L. Corneli de proelio ad Mutinam cum Boîs
facto et Q. Minuci a Pisis: comitia suae sortis esse; 2
ceterum adeo suspensa omnia in Liguribus se habere, ut
abscedi inde sine pernicie sociorum et damno rei publi-
cae non posset. si ita videretur patribus, mitterent ad 3
collegam, ut is, qui profligatum bellum haberet, ad comitia
Romam rediret. si id facere gravaretur, quod non suae 4
sortis id negotium esset, se quidem facturum quodcum-
que senatus censuisset, sed etiam atque etiam viderent,
ne magis e re publica esset interregnum iniri quam ab
se in eo statu relinqui provinciam. senatus C. Scribonio 5
negotium dedit, ut duos legatos ex ordine senatorio mit-
teret ad L. Cornelium consulem, qui litteras collegae ad
senatum missas deferrent ad eum et nuntiarent, senatum, 6
ni is ad magistratus subrogandos Romam veniret, potius
quam Q. Minucium a bello integro avocaret, interregnum
iniri passurum. missi legati renuntiarunt, L. Cornelium ad 7
magistratus subrogandos Romam venturum. de litteris 8

L. Cornelii, quas scripserat secundum proelium cum Boîs factum, disceptatio in senatu fuit, quia privatim plerisque
9 senatoribus legatus M. Claudius scripserat, fortunae populi Romani et militum virtuti gratiam habendam, quod res bene gesta esset: consulis opera et militum aliquantum amissum et hostium exercitum, cuius delendi oblata for-
10 tuna fuerit, elapsum. milites eo plures perisse, quod tardius ex subsidiis, qui laborantibus opem ferrent, successissent; hostes e manibus emissos, quod equitibus legionarîs et tardius datum signum esset et persequi fugientes non licuisset.

1 VII. De ea re nihil temere decerni placuit, ad fre-
2 quentiores consultatio dilata est. instabat enim cura alia, quod civitas faenore laborabat et quod, cum multis faenebribus legibus constricta avaritia esset, via fraudis inita erat, ut in socios qui non tenerentur iis legibus nomina transscriberent; ita libero faenore obruebant debi-
3 tores. cuius coercendi cum ratio quaereretur, diem finiri placuit Feralia, quae proxime fuissent, ut qui post eam diem socii civibus Romanis credidissent pecunias, profiterentur et ex ea die pecuniae creditae, quibus debitor
4 vellet legibus, ius creditori redderetur. inde postquam professionibus detecta est magnitudo aeris alieni per hanc fraudem contracti, M. Sempronius tribunus plebis ex auctoritate patrum plebem rogavit, plebesque scivit,
5 ut cum sociis ac nomine Latino creditae pecuniae ius idem quod cum civibus Romanis esset.

6 Haec in Italia domi militiaeque acta. in Hispania nequaquam tantum belli fuit, quantum auxerat fama.
7 C. Flaminius in citeriore Hispania oppidum Illuciam in Oretanis cepit, deinde in hibernacula milites deduxit; et per hiemem proelia aliquot nulla memoria digna adversus latronum magis quam hostium excursiones, vario tamen
8 eventu nec sine militum iactura sunt facta. maiores gestae res a M. Fulvio. is apud Toletum oppidum cum Vaccaeis Vectonibusque et Celtiberis signis conlatis dimicavit, exercitum earum gentium fudit fugavitque, regem Hilernum vivum cepit.

1 VIII. Cum haec in Hispania gerebantur, comitiorum

iam adpetebat dies. itaque L. Cornelius consul relicto ad
exercitum M. Claudio legato Romam venit. is in senatu 2
cum de rebus ab se gestis disseruisset quoque statu pro-
vincia esset, questus est cum patribus conscriptis, quod 3
tanto bello una secunda pugna tam feliciter perfecto non
esset habitus diis inmortalibus honos. postulavit deinde,
supplicationem simul triumphumque decernerent. prius 4
tamen quam relatio fieret, Q. Metellus, qui consul dicta-
torque fuerat, litteras eodem tempore dixit et consulis
L. Corneli ad senatum et M. Marcelli ad magnam partem
senatorum adlatas esse inter se pugnantis, eoque dilatam 5
esse consultationem, ut praesentibus auctoribus earum
litterarum disceptaretur. itaque expectasse sese, ut con-
sul, qui sciret ab legato suo adversus se scriptum aliquid,
cum ipsi veniendum esset, deduceret eum secum Romam,
cum etiam verius esset Ti. Sempronio imperium habenti 6
tradi exercitum quam legato: nunc videri esse amotum 7
de industria ne ea quae scripsisset praesens diceret [et]
aut argueret coram, aut, si quid vani adferret, argui pos-
set, donec ad liquidum veritas explorata esset. itaque 8
nihil eorum quae postularet consul, decernendum in prae-
sentia censere. cum pergeret nihilo segnius referre, ut 9
supplicatio decerneretur triumphantique sibi urbem invehi
liceret, M. et C. Titini tribuni plebis se intercessuros, si
de ea re fieret senatus consultum, dixerunt.

VIIII. Censores erant priore anno creati Sex. Aelius 1
Paetus et C. Cornelius Cethegus. Cornelius lustrum con-
didit. censa sunt civium capita centum quadraginta tria 2
milia septingenta quattuor. aquae ingentes eo anno fue-
runt, et Tiberis loca plana urbis inundavit. circa portam 3
Flumentanam etiam conlapsa quaedam ruinis sunt; et
porta Caelimontana fulmine icta est, murusque circa mul-
tis locis de caelo tactus. et Ariciae et Lanuvii et in 4
Aventino lapidibus pluvit; et a Capua nuntiatum est exa-
men vesparum ingens in forum advolasse et in Martis
aede consedisse; eas conlectas cum cura et igni cremataas
esse. horum prodigiorum causa decemviri libros adire 5
iussi, et novemdiale sacrum factum, et supplicatio indicta
est atque urbs lustrata. iisdem diebus aediculam Victo- 6

riae Virginis prope aedem Victoriae M. Porcius Cato dedicavit biennio post quam vovit.

7 Eodem anno coloniam Latinam in castrum Frentinum triumviri deduxerunt A. Manlius Volso, L. Apustius Fullo, Q. Aelius Tubero, cuius lege deducebatur. tria milia peditum iere, trecenti equites, numerus exiguus pro
8 copia agri. dari potuere tricena iugera in pedites, sexagena in equites. Apustio auctore tertia pars agri dempta est, quo postea, si vellent, novos colonos adscribere possent. vicena iugera pedites, quadragena equites acceperunt.

1 X. In exitu iam annus erat, et ambitio magis quam umquam alias exarserat consularibus comitiis. multi et
2 potentes petebant patrici plebeique: P. Cornelius Cn. filius Scipio, qui ex Hispania provincia nuper decesserat magnis rebus gestis, et L. Quinctius Flamininus, qui classi
3 in Graecia praefuerat, et Cn. Manlius Volso – hi patrici, plebei autem C. Laelius, Cn. Domitius, C. Livius Salinator,
4 M'. Acilius. sed omnium oculi in Quinctium Corneliumque coniecti; nam et in unum locum petebant patricii ambo, et rei militaris gloria recens utrumque commendabat.
5 ceterum ante omnia certamen accendebant fratres candidatorum, duo clarissimi aetatis suae imperatores. maior gloria in P. Scipione, et quo maior, eo propior invidiam;
6 Quincti recentior, ut qui eo anno triumphasset. accedebat, quod alter decimum iam prope annum assiduus in oculis hominum fuerat, quae res minus verendos magnos homines ipsa satietate facit – consul iterum post devictum
7 Hannibalem censorque fuerat –; in Quinctio nova et recentia omnia ad gratiam erant, nihil nec petierat a populo
8 post triumphum nec adeptus erat. pro fratre germano, non patrueli se petere aiebat, pro legato et participe administrandi belli: se terra, fratrem mari rem gessisse.
9 his obtinuit, ut praeferretur candidato, quem Africanus frater ducebat, quem Cornelia gens Cornelio consule comitia habente, quem tantum praeiudicium senatus, virum e civitate optimum iudicatum, qui matrem Idaeam Pessinunte venientem in urbem acciperet.

10 L. Quinctius et Cn. Domitius Ahenobarbus consules

facti; adeo ne in plebeio quidem consule, cum pro C. Laelio niteretur, Africanus valuit. postero die praetores 11
creati L. Scribonius Libo, M. Fulvius Centumalus, A. Atilius Serranus, M. Baebius Tamphilus, L. Valerius Tappo, Q. Salonius Sarra. aedilitas insignis eo anno fuit M. Aemili Lepidi et L. Aemili Pauli. multos pe- 12
cuarios damnarunt, ex ea pecunia clipea inaurata in fastigio Iovis aedis posuerunt. porticum unam extra portam Trigeminam, emporio ad Tiberim adiecto, alteram ab porta Fontinali ad Martis aram, qua in Campum iter esset, perduxerunt.

XI. Diu nihil in Liguribus dignum memoria gestum 1
erat, extremo eius anni bis in magnum periculum res adducta est. nam et castra consulis obpugnata aegre sunt 2
defensa, et non ita multo post per saltum angustum cum duceretur agmen Romanum, ipsas fauces exercitus Ligurum insedit. qua cum exitus non pateret, converso agmine 3
redire institit consul. et ab tergo fauces saltus occupatae a parte hostium erant Caudinaeque cladis memoria non animis modo, sed prope oculis obversabatur. Numidas 4
octingentos ferme equites inter auxilia habebat. eorum praefectus consuli pollicetur, se parte utra vellet cum suis erupturum, tantum uti diceret, utra pars frequentior vicis 5
esset: in eos se inpetum facturum et nihil prius quam flammam tectis iniecturum, ut is pavor cogeret Ligures excedere saltu, quem obsiderent, et discurrere ad opem ferendam suis. conlaudatum eum consul spe praemiorum 6
onerat. Numidae equos conscendunt, et obequitare stationibus hostium, neminem lacessentes, coeperunt. nihil 7
primo adspectu contemptius: equi hominesque paululi et graciles, discinctus et inermis eques, praeterquam quod iacula secum portat, equi sine frenis, deformis ipse cur- 8
sus rigida cervice et extento capite currentium. hunc contemptum de industria augentes labi ex equis et per ludibrium spectaculo esse. itaque qui primo intenti paratique, 9
si lacesserentur, in stationibus fuerant, iam inermes sedentesque pars maxima spectabant. Numidae adequitare, 10
dein refugere, sed propius saltum paulatim evehi, velut quos inpotentis regendi equi invitos efferrent. postremo

subditis calcaribus per intermissas stationes hostium eru-
11 pere, et in agrum latiorem evecti omnia propinqua viae
tecta incendunt. proximo deinde vico inferunt ignem,
12 ferro flammaque omnia pervastant. fumus primo conspectus, deinde clamor trepidantium in vicis auditus, postremo seniores puerique refugientes tumultum in castris
13 fecerunt. itaque sine consilio, sine imperio, pro se quisque currere ad sua tutanda, momentoque temporis castra relicta erant, et obsidione liberatus consul quo intenderat pervenit.

1 XII. Sed neque Boi neque Hispani, cum quibus eo anno bellatum erat, tam inimice infesti erant Romanis
2 quam Aetolorum gens. ii post deportatos ex Graecia exercitus primo in spe fuerant, et Antiochum in vacuam Europae possessionem venturum nec Philippum aut Nabim
3 quieturos. ubi nihil usquam moveri viderunt, agitandum aliquid miscendumque rati, ne cunctando senescerent
4 consilia, concilium Naupactum indixerunt. ibi Thoas praetor eorum conquestus iniurias Romanorum statumque Aetoliae, quod omnium Graeciae gentium civitatiumque inhonoratissimi post eam victoriam essent, cuius causa
5 ipsi fuissent, legatos censuit circa reges mittendos, qui non solum temptarent animos eorum, sed suis quemque
6 stimulis moverent ad Romanum bellum. Damocritus ad Nabim, Nicander ad Philippum, Dicaearchus frater prae-
7 toris ad Antiochum est missus. tyranno Lacedaemonio Damocritus ademptis maritimis civitatibus enervatam tyrannidem dicere: inde militem, inde naves navalesque socios habuisse. inclusum suis prope muris Achaeos videre do-
8 minantis in Peloponneso. numquam habiturum reciperandi sua occasionem, si eam quae tum esset praetermisisset. et nullum exercitum Romanum in Graecia esse, nec (propter) Gytheum aut maritimos alios Laconas dignam causam existimaturos Romanos, cur legiones rursus in
9 Graeciam transmittant. haec ad incitandum animum tyranni dicebantur, ut, cum Antiochus in Graeciam traiecisset, conscientia violatae per sociorum iniurias Roma-
10 nae amicitiae coniungeret se cum Antiocho. et Philippum Nicander haud dissimili oratione incitabat. erat etiam

maior orationis materia, quo ex altiore fastigio rex quam tyrannus detractus erat, quoque plures ademptae res. ad 11 hoc vetusta regum Macedoniae fama peragratusque orbis terrarum victoriis eius gentis referebatur: et tutum vel incepto vel eventu se consilium adferre; nam neque ut 12 ante se moveat Philippus quam Antiochus cum exercitu transierit in Graeciam, suadere, et qui sine Antiocho ad- 13 versus Romanos Aetolosque tam diu sustinuerit bellum, ei adiuncto Antiocho, sociis Aetolis, qui tum graviores hostes quam Romani fuerint, quibus tandem viribus resistere Romanos posse? adiciebat de duce Hannibale, 14 nato adversus Romanos hoste, qui plures et duces et milites eorum occidisset quam quot superessent. haec Philippo Nicander. alia Dicaearchus Antiocho. et omnium 15 primum praedam de Philippo Romanorum esse dicere, victoriam Aetolorum: et aditum in Graeciam Romanis nullos alios quam Aetolos dedisse, et ad vincendum vires eosdem praebuisse. deinde quantas peditum equitumque 16 copias praebituri Antiocho ad bellum essent, quae loca terrestribus copiis, quos portus maritimis. tum de Phi- 17 lippo et Nabide libero mendacio abutebatur: paratum utrumque ad rebellandum esse, et primam quamque occasionem reciperandi ea quae bello amisissent arrepturos. ita per totum simul orbem terrarum Aetoli Romanis con- 18 citabant bellum. et reges tamen aut non moti aut tardius moti sunt.

XIII. Nabis extemplo circa omnis maritimos vicos 1 dimisit ad seditiones in iis miscendas et alios principum donis ad suam causam perduxit, alios pertinaciter in societate Romana manentis occidit. Achaeis omnium mari- 2 timorum Laconum tuendorum a T. Quinctio cura mandata erat. itaque extemplo et ad tyrannum legatos miserunt, qui admonerent foederis eum Romani denuntiarentque, 3 ne pacem quam tantopere petisset turbaret, et auxilia ad Gytheum, quod iam obpugnabatur ab tyranno, et Romam, qui ea nuntiarent, legatos miserunt.

Antiochus rex ea hieme Raphiae in Phoenice Ptole- 4 maeo regi Aegypti filia in matrimonium data, cum Antiochiam se recepisset, per Ciliciam Tauro monte superato

5 extremo iam hiemis Ephesum pervenit. inde principio veris, Antiocho filio misso in Syriam ad custodiam ultimarum partium regni, ne quid absente se ab tergo moveretur, ipse cum omnibus terrestribus copiis ad Pisidas, qui circa Sindam incolunt, obpugnandos est profectus.
6 eo tempore legati Romani P. Sulpicius et P. Villius, qui ad Antiochum, sicut ante dictum est, missi erant, iussi prius Eumenem adire Elaeam venere; inde Pergamum —
7 ibi regia Eumenis fuit — escenderunt. cupidus belli adversus Antiochum Eumenes erat, gravem, si pax esset, adcolam tanto potentiorem regem credens: eundem, si motum bellum esset, non magis parem Romanis fore
8 quam Philippus fuisset et aut funditus sublatum iri aut, si pax victo daretur, multa illi detracta sibi accessura, ut facile deinde se ab eo sine ullo auxilio Romano tueri pos-
9 set. etiam si quid adversi casurum foret, satius esse Romanis sociis quamcumque fortunam subire quam solum aut imperium pati Antiochi aut abnuentem vi atque armis
10 cogi. ob haec, quantum auctoritate, quantum consilio valebat, incitabat Romanos ad bellum.

1 XIIII. Sulpicius aeger Pergami substitit: Villius cum Pisidiae bello occupatum esse regem audisset, Ephesum
2 profectus, dum paucos ibi moratur dies, dedit operam, ut cum Hannibale, qui tum ibi forte erat, saepe congre-
3 deretur, ut animum eius temptaret et, si qua posset, me-
4 tum demeret, periculi quicquam ei ab Romanis esse. iis conloquiis aliud quidem actum nihil est; secutum tamen sua sponte est, velut consilio petitum esset, ut vilior ob ea regi Hannibal et suspectior ad omnia fieret.

5 Claudius, secutus Graecos Acilianos libros, P. Africanum in ea fuisse legatione tradit, eumque Ephesi conlo-
6 cutum cum Hannibale, et sermonem unum etiam refert, quo quaerenti Africano quem fuisse maximum imperatorem Hannibal crederet respondisse, Alexandrum Mace-
7 donum regem, quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset [et] quod ultimas oras, quas visere supra spem
8 humanam esset, peragrasset. quaerenti deinde, quem se-
9 cundum poneret, Pyrrhum dixisse: castra metari primum docuisse, ad hoc neminem elegantius loca cepisse, prae-

sidia disposuisse, artem etiam conciliandi sibi homines
eam habuisse, ut Italicae gentes regis externi quam populi
Romani tam diu principis in ea terra imperium esse mal-
lent. exequenti, quem tertium duceret, haud dubie semet 10
ipsum dixisse. tum risum obortum Scipioni et subiecisse
'quidnam tu diceres, si me vicisses?' 'tum vero me' in- 11
quit 'et ante Alexandrum et ante Pyrrhum et ante alios
omnis imperatores esse.' et perplexum Punico astu re- 12
sponsum et inprovisum adsentationis genus Scipionem
movisse, quod e grege se imperatorum velut inaestima-
bilem secrevisset.

XV. Villius ab Epheso Apameam processit. eo et 1
Antiochus audito legatorum Romanorum adventu obcurrit.
Apameae congressis disceptatio eadem ferme fuit, quae 2
Romae inter Quinctium et legatos regis fuerat. mors nun-
tiata Antiochi filii regis, quem missum paulo ante dixe-
ram in Syriam, diremit conloquia. magnus luctus in regia 3
fuit magnumque eius iuvenis desiderium: id enim iam
specimen sui dederat, uti, si vita longior contigisset, magni
iustique regis in eo indolem fuisse adpareret. quo carior 4
acceptiorque omnibus erat, eo mors eius suspectior fuit,
gravem successorem eum instare senectuti suae patrem
credentem per spadones quosdam, talium ministerio faci-
norum acceptos regibus, veneno sustulisse. eam quoque 5
causam clandestino facinori adiciebant, quod Seleuco filio
Lysimachiam dedisset, Antiocho quam similem daret se-
dem, ut procul ab se honore eum quoque ablegaret, non
habuisset. magni tamen luctus species per aliquot dies 6
regiam tenuit; legatusque Romanus ne alieno tempore
incommodus obversaretur, Pergamum concessit. rex Ephe- 7
sum omisso quod inchoaverat bello redit. ibi per luctum
regia clausa cum Minnione quodam, qui princeps amico-
rum eius erat, secreta consilia agitavit. Minnio ignarus 8
omnium externorum viresque aestimans regis ex rebus
in Syria aut Asia gestis, non causa modo superiorem esse
Antiochum, quod nihil aequi postularent Romani, sed
bello quoque superaturum credebat. fugienti regi disce- 9
ptationem cum legatis, seu iam experto eam minus pro-
speram seu maerore recenti confuso, professus Minnio,

se quae pro causa essent dicturum, persuasit, ut a Pergamo accerserentur legati.

1 XVI. Iam convaluerat Sulpicius; itaque ambo Ephesum venerunt. rex a Minnione excusatus, et absente eo
2 agi res coepta est. ibi praeparata oratione Minnio 'specioso titulo' inquit 'uti vos, Romani, Graecarum civitatium liberandarum video; sed facta vestra orationi non conveniunt, et aliud Antiocho iuris statuistis, alio ipsi
3 utimini. qui enim magis Smyrnaei Lampsacenique Graeci sunt quam Neapolitani et Regini et Tarentini, a quibus stipendium, a quibus naves ex foedere exigitis?
4 cur Syracusas atque in alias Siciliae Graecas urbes praetorem quotannis cum imperio et virgis et securibus mittitis? nihil aliud profecto dicatis quam armis superatis
5 vos iis has leges inposuisse. eandem de Smyrna, Lampsaco civitatibusque quae Ioniae aut Aeolidis sunt cau-
6 sam ab Antiocho accipite. bello superatas a maioribus et stipendiarias ac vectigales factas in antiquum ius repetit. itaque ad haec ei responderi velim, si ex aequo disce-
7 ptatur et non belli causa quaeritur.' ad ea Sulpicius 'fecit verecunde' inquit 'Antiochus, qui, si alia pro causa eius non erant quae dicerentur, quemlibet ista
8 quam se dicere maluit. quid enim simile habet civitatium earum quas comparasti causa? ab Reginis et Neapolitanis et Tarentinis ex quo in nostram venerunt potestatem, uno et perpetuo tenore iuris, semper usurpato, numquam
9 intermisso, quae ex foedere debent exigimus. potesne tandem dicere, ut ii populi non per se, non per alium
10 quemquam foedus mutaverunt, sic Asiae civitates, ut semel venerint in maiorum Antiochi potestatem, in perpetua possessione regni vestri mansisse, et non alias earum in Philippi, alias in Ptolemaei fuisse potestate, alias per multos annos nullo ambigente libertatem usur-
11 passe? nam si, quod aliquando servierunt temporum iniquitate pressi, ius post tot saecula adserendi eos in
12 servitutem faciet, quid abest, quin actum nobis nihil sit quod a Philippo liberavimus Graeciam, et repetant posteri eius Corinthum, Chalcidem, Demetriadem et Thes-
13 salorum totam gentem? sed quid ego causam civitatium

ago, quam ipsis agentibus et nos et regem ipsum cognoscere aequius est?'

XVII. Vocari deinde civitatium legationes iussit 1
praeparatas iam ante et instructas ab Eumene, qui quantumcumque virium Antiocho decessisset, suo id accessurum regno ducebat. admissi plures, dum suas quisque 2
nunc querelas, nunc postulationes inserit et aequa iniquis miscent, ex disceptatione altercationem fecerunt. itaque, nec remissa ulla re nec impetrata, aeque ac venerant omnium incerti legati Romam redierunt.

Rex dimissis iis consilium de bello Romano habuit. 3
ibi alius alio ferocius, quia quo quisque asperius adversus Romanos locutus esset, eo spes gratiae maior erat, alius superbiam postulatorum increpare, tamquam Nabidi 4
victo, sic Antiocho, maximo Asiae regum, inponentium leges – quamquam Nabidi tamen dominationem in patriam 5
suam et patriam Lacedaemonem remissam, Antiocho si 6
Smyrna et Lampsacus imperata faciant, indignum videri –, alii parvas et vix dictu dignas belli causas tanto regi eas 7
civitates esse. sed initium semper a parvis iniusta imperandi fieri, nisi crederent Persas, cum aquam terramque ab Lacedaemonîs petierint, gleba terrae et haustu aquae eguisse. per similem temptationem Romanis de duabus 8
civitatibus agi. et alias civitates, simul duas iugum exuisse vidissent, ad liberatorem populum defecturas. si non 9
libertas servitute potior sit, tamen omni praesenti statu spem cuiusque novandi res suas blandiorem esse.

XVIII. Alexander Acarnan in consilio erat, Philippo 1
quondam amicus, nuper relicto eo secutus opulentiorem regiam Antiochi, et tamquam peritus Graeciae nec igna- 2
rus Romanorum, in eum gradum amicitiae regis, ut consiliis quoque arcanis interesset, acceptus erat. is, tam- 3
quam non utrum bellandum esset necne consuleretur, sed ubi et qua ratione bellum gereretur, victoriam se haut dubiam proponere animo adfirmabat, si in Europam transisset rex et in aliqua Graeciae parte sedem bello cepisset: iam primum Aetolos, qui umbilicum Graeciae incolerent, 4
in armis eum inventurum, antesignanos ad asperrima quaeque belli paratos. in duobus velut cornibus Grae- 5

ciae, Nabim a Peloponneso concitaturum omnia, repetentem Argivorum urbem, repetentem maritimas civitates,
6 quibus eum depulsum Romani Lacedaemonis muris inclusissent, a Macedonia Philippum, ubi primum bellicum cani audisset, arma capturum. nosse se spiritus eius, nosse animum; scire ferarum modo, quae claustris aut vinculis tenentur, ingentis iam diu iras eum in pectore
7 volvere. meminisse etiam se, quotiens in bello precari omnis deos solitus sit, ut Antiochum sibi darent adiutorem; cuius voti si compos nunc fiat, nullam moram rebellandi
8 facturum. tantum non cunctandum nec cessandum esse; in eo enim victoriam verti, si et loca oportuna et socii praeoccuparentur. Hannibalem quoque sine mora mittendum in Africam esse ad distringendos Romanos.

1 XVIIII. Hannibal non adhibitus est in consilium, propter conloquia cum Villio suspectus regi et in nullo postea honore habitus. primo eam contumeliam tacitus tulit,
2 deinde melius esse ratus et percunctari causam repentinae alienationis et purgare se, tempore apto quaesita
3 simpliciter iracundiae causa auditaque, 'pater Hamilcar,' inquit 'Antioche, parvum admodum me, cum sacrificaret, altaribus admotum iureiurando adegit, numquam amicum
4 fore populi Romani. sub hoc sacramento sex et triginta annos militavi, hoc me in pace patria mea expulit, hoc patria extorrem in tuam regiam adduxit, hoc duce, si tu spem meam destitueris, ubicumque vires, ubi arma esse sciam, huc veniam, toto orbe terrarum quaerens aliquos
5 Romanis hostis. itaque si quibus tuorum meis criminibus apud te crescere lubet, aliam materiam crescendi ex me
6 quaerant. odi odioque sum Romanis. id me verum dicere pater Hamilcar et dii testes sunt. proinde cum de bello Romano cogitabis, inter primos amicos Hannibalem habeto, si qua res te ad pacem compellet, in id consilium alium
7 cum quo deliberes quaerito.' non movit modo talis oratio regem, sed etiam reconciliavit Hannibali. ex consilio ita discessum est, ut bellum gereretur.

1 XX. Romae destinabant quidem sermonibus hostem Antiochum, sed nihildum ad id bellum praeter animos pa-
2 rabant. consulibus ambobus Italia provincia decreta est,

ita ut inter se compararent sortirenturve, uter comitiis
eius anni praeesset: ad utrum ea non pertineret cura, ut 3
paratus esset, si quo eum extra Italiam opus esset ducere
legiones. huic consuli permissum, ut duas legiones scri- 4
beret novas et sociûm nominis Latini milia viginta et equi-
tes octingentos. alteri consuli duae legiones decretae, 5
quas L. Cornelius consul superioris anni habuisset, et
sociûm Latini nominis ex eodem exercitu quindecim milia
et equites quingenti. Q. Minucio cum exercitu quem in 6
Liguribus habebat prorogatum imperium. additum in
supplementum, ut quattuor milia peditum Romanorum
scriberentur et centum quinquaginta equites et sociis
eodem quinque milia peditum imperarentur, ducenti quin-
quaginta equites. Cn. Domitio extra Italiam quo senatus 7
censuisset provincia evenit, L. Quinctio Gallia et comitia
habenda. praetores deinde provincias sortiti, M. Fulvius 8
Centumalus urbanam, L. Scribonius Libo peregrinam, L.
Valerius Tappo Siciliam, Q. Salonius Sarra Sardiniam,
M. Baebius Tamphilus Hispaniam citeriorem, A. Atilius
Serranus ulteriorem. sed his duobus primum senatus 9
consulto, deinde plebei etiam scito permutatae provinciae
sunt: Atilio classis et Macedonia, Baebio Brutti decreti. 10
Flaminio Fulvioque in Hispanîs prorogatum imperium. 11
Atilio in Bruttios duae legiones decretae, quae priore
anno urbanae fuissent, et ut sociis eodem milia peditum
quindecim imperarentur et quingenti equites. Baebius 12
Tamphilus triginta naves quinqueremes facere iussus et ex
navalibus veteres deducere, si quae utiles essent, et scri-
bere navalis socios. et consulibus imperatum, ut ei duo
milia sociûm ac Latini nominis et mille Romanos darent
pedites. hi duo praetores et duo exercitus, terrestris na- 13
valisque, adversus Nabim aperte iam obpugnantem socios
populi Romani dicebantur parari. ceterum legati ad An- 14
tiochum missi exspectabantur, et priusquam ii redissent,
vetuerat Cn. Domitium consulem senatus discedere ab urbe.

XXI. Praetoribus Fulvio et Scribonio, quibus ut ius 1
dicerent Romae provincia erat, negotium datum, ut praeter
eam classem, cui Baebius praefuturus erat, centum quin-
queremes pararent.

2 Priusquam consul praetoresque in provincias pro-
3 ficiscerentur, supplicatio fuit prodigiorum causa. capram sex haedos uno fetu edidisse ex Piceno nuntiatum est, et Arreti puerum natum unimanum, Amiterni terram pluvisse,
4 Formîs portam murumque de caelo tacta, et, quod maxime terrebat, consulis Cn. Domiti bovem locutum 'Roma,
5 cave tibi.' ceterorum prodigiorum causa supplicatum est; bovem cum cura servari alique haruspices iusserunt. Tiberis infestiore quam priore inpetu inlatus urbi duos pontis, aedificia multa, maxime circa Flumentanam portam,
6 evertit. saxum ingens, sive imbribus seu motu terrae leniore quam ut alioqui sentiretur, labefactatum in vicum Iugarium ex Capitolio procidit et multos obpressit. in agris passim inundatis pecua ablata, villarum strages facta est.

7 Priusquam L. Quinctius consul in provinciam perveniret, Q. Minucius in agro Pisano cum Liguribus signis conlatis pugnavit; novem milia hostium occidit, ceteros
8 fusos fugatosque in castra compulit. ea usque in noctem magno certamine obpugnata defensaque sunt. nocte clam
9 profecti Ligures; prima luce vacua castra Romanus invasit. praedae minus inventum est, quod subinde spolia
10 agrorum capta domos mittebant. Minucius nihil deinde laxamenti hostibus dedit; ex agro Pisano in Ligures profectus castella vicosque eorum igni ferroque pervastavit.
11 ibi praeda Etrusca, quae missa a populatoribus fuerat, repletus est miles Romanus.

1 XXII. Sub idem tempus legati ab regibus Romam
2 reverterunt. qui cum nihil quod satis maturam causam belli haberet nisi adversus Lacedaemonium tyrannum adtulissent, quem et Achaei legati nuntiabant contra foedus maritimam oram Laconum obpugnare, Atilius praetor cum classe missus in Graeciam est ad tuendos socios.
3 consules, quando nihil ab Antiocho instaret, proficisci ambo in provincias placuit. Domitius ab Arimino, qua
4 proximum fuit, Quinctius per Ligures in Boios venit. duo consulum agmina diversa late agrum hostium pervastarunt. primo equites eorum pauci cum praefectis, deinde universus senatus, postremo in quibus aut fortuna aliqua aut dignitas erat, ad mille quingenti ad consules transfugerunt.

Et in utraque Hispania eo anno res prospere gestae; 5
nam et C. Flaminius oppidum Licabrum munitum opu-
lentumque vineis expugnavit et nobilem regulum Corri-
bilonem vivum cepit, et M. Fulvius proconsul cum duobus 6
exercitibus hostium duo secunda proelia fecit, oppida duo
Hispanorum, Vesceliam Helonemque, et castella multa
expugnavit; alia voluntate ad eum defecerunt. tum in 7
Oretanos progressus et ibi duobus potitus oppidis, Noliba
et Cusibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletum ibi 8
parva urbs erat, sed loco munito. eam cum obpugnaret,
Vettonum magnus exercitus Toletanis subsidio venit.
cum iis signis conlatis prospere pugnavit et fusis Vetto-
nibus operibus Toletum cepit.

XXIII. Ceterum eo tempore minus ea bella, quae 1
gerebantur, curae patribus erant quam exspectatio non-
dum coepti cum Antiocho belli. nam etsi per legatos 2
identidem omnia explorabantur, tamen rumores temere
sine ullis auctoribus orti multa falsa veris miscebant. inter 3
quae adlatum erat, cum in Aetoliam venisset Antiochus,
extemplo classem eum in Siciliam missurum. itaque se- 4
natus, etsi praetorem Atilium cum classe miserat in Grae-
ciam, tamen, quia non copiis modo, sed etiam auctoritate 5
opus erat ad tenendos sociorum animos, T. Quinctium et
Cn. Octavium et Cn. Servilium et P. Villium legatos in
Graeciam misit; et ut M. Baebius ex Bruttîs ad Tarentum
et Brundisium promoveret legiones decrevit, inde, si res 6
posceret, in Macedoniam traiceret; et ut M. Fulvius prae-
tor classem navium viginti mitteret ad tuendam Siciliae
oram; et ut cum imperio esset qui classem eam duceret
— duxit L. Oppius Salinator, qui priore anno aedilis 7
plebei fuerat —; et ut idem praetor L. Valerio collegae
scriberet, periculum esse, ne classis regis Antiochi ex 8
Aetolia in Siciliam traiceret: itaque placere senatui, ad
eum exercitum, quem haberet, tumultuariorum militum
ad duodecim milia et quadringentos equites scriberet, qui-
bus oram maritimam provinciae, qua vergeret in Graeciam,
tueri posset. eum dilectum praetor non ex Sicilia ipsa 9
tantum, sed ex circumiacentibus insulis habuit, oppidaque
omnia maritima, quae in Graeciam versa erant, praesidiis

10 firmavit. addidit alimenta rumoribus adventus Attali Eumenis fratris, qui nuntiavit, Antiochum regem Hellespontum cum exercitu transisse et Aetolos ita se parare, ut
11 sub adventum eius in armis essent. et Eumeni absenti et praesenti Attalo gratiae actae et aedes liberae, locus, lautia decreta et munera data, equi duo, bina equestria arma et vasa argentea centum pondo et aurea viginti pondo.

1 XXIIII. Cum alii atque alii nuntii bellum instare adferrent, ad rem pertinere visum est consules primo
2 quoque tempore creari. itaque senatus consultum factum est, ut M. Fulvius praetor litteras extemplo ad consulem mitteret, quibus certior fieret, senatui placere, provincia
3 exercituque tradito legatis Romam reverti eum et ex itinere praemittere edictum, quo comitia consulibus creandis ediceret. paruit iis litteris consul et praemisso edicto Romam venit.

4 Eo quoque anno magna ambitio fuit, quod patrici tres in unum locum petierunt, P. Cornelius Cn. f. Scipio, qui priore anno repulsam tulerat, et L. Cornelius Scipio et
5 Cn. Manlius Volso. P. Scipioni, ut dilatum viro tali, non negatum honorem adpareret, consulatus datus est.
6 additur ei de plebe collega M'. Acilius Glabrio. postero die praetores creati L. Aemilius Paulus, M. Aemilius Lepidus, M. Iunius Brutus, A. Cornelius Mammula, C. Livius et L. Oppius; utrique eorum Salinator cognomen erat, Oppius is erat qui classem viginti navium in Siciliam
7 duxerat. interim dum novi magistratus sortirentur provincias, M. Baebius a Brundisio cum omnibus copiis transire in Epirum est iussus et circa Apolloniam copias
8 continere, et M. Fulvio praetori urbano negotium datum est, ut quinqueremes novas quinquaginta faceret.

1 XXV. Et populus quidem Romanus ita se ad omnis
2 conatus Antiochi praeparabat. Nabis iam non differebat bellum, sed summa vi Gytheum obpugnabat et, infensus Achaeis quod miserant obsessis praesidium, agros eorum
3 vastabat. Achaei non antea ausi capessere bellum quam
4 ab Roma revertissent legati, ut quid senatui placeret scirent, post reditum legatorum et Sicyonem concilium edixerunt et legatos ad T. Quinctium miserunt qui consilium

ab eo peterent. in concilio omnium ad bellum extemplo 5
capessendum inclinatae sententiae erant; litterae T. Quin-
cti cunctationem iniecerunt, quibus auctor erat praetorem
classemque Romanam expectandi. cum principum alii 6
in sententia permanerent, alii utendum eius quem ipsi
consuluissent consilio censerent, multitudo Philopoeme-
nis sententiam expectabat. praetor is tum erat et omnis 7
eo tempore et prudentia et auctoritate anteibat. is prae-
fatus, bene comparatum apud Aetolos esse, ne praetor,
cum de bello consuluisset, ipse sententiam diceret, sta-
tuere quam primum ipsos quid vellent iussit: praetorem 8
decreta eorum cum fide et cura exsecuturum adnisurum-
que, ut, quantum in consilio humano positum esset, nec
pacis eos paeniteret nec belli. plus ea oratio momenti ad 9
incitandos ad bellum habuit quam si aperte suadendo
cupiditatem res gerendi ostendisset. itaque ingenti con- 10
sensu bellum decretum est, tempus et ratio administrandi
eius libera praetori permissa. Philopoemen, praeterquam 11
quod ita Quinctio placeret, et ipse existimabat, classem
Romanam expectandam, quae a mari Gytheum tueri pos-
set, sed metuens, ne dilationem res non pateretur et non 12
Gytheum solum, sed praesidium quoque missum ad tuen-
dam urbem amitteretur, naves Achaeorum deduxit.

XXVI. Comparaverat et tyrannus modicam classem 1
ad prohibenda, si qua obsessis mari submitterentur, prae-
sidia, tres tectas naves et lembos pristisque, tradita vetere
classe ex foedere Romanis. harum ut novarum tum navi- 2
um agilitatem experiretur, simul ut omnia satis apta ad
certamen essent, provectos in altum cotidie remigem
militemque simulacris navalis pugnae exercebat, in eo
ratus verti spem obsidionis, si praesidia maritima inter-
clusisset. praetor Achaeorum sicut terrestrium certami- 3
num arte quemvis clarorum imperatorum vel usu vel in-
genio aequabat, ita rudis in re navali erat, Arcas, medi- 4
terraneus homo, externorum etiam omnium, nisi quod in
Creta praefectus auxiliorum militaverat, ignarus. navis 5
erat quadriremis vetus, capta annis ante octoginta, cum
Crateri uxorem Nicaeam ab Naupacto Corinthum veheret;
huius fama motus — fuerat enim nobile in classe regia 6

quondam navigium — deduci ab Aegio putrem iam ad-
7 modum et vetustate dilabentem iussit. hac tum praetoria
nave praecedente classem, cum in ea Patrensis Tiso prae-
fectus classis veheretur, obcurrerunt a Gytheo Laconum
8 naves. et primo statim incursu ad novam et firmam navem
vetus, quae per se ipsa omnibus compagibus aquam
acciperet, divulsa est captique omnes qui in nave erant.
9 cetera classis praetoria nave amissa quantum quaeque remis
valuit fugerunt. ipse Philopoemen in levi speculatoria nave
fugit nec ante fugae finem quam Patras ventum est fecit.
10 nihil ea res animum militaris viri et multos experti casus
inminuit. quin contra, si in re navali, cuius esset ignarus,
obfendisset, eo plus in ea quorum usu calleret spei nactus,
breve id tyranno gaudium se effecturum adfirmabat.

1 XXVII. Nabis cum prospera re elatus, tum spem
etiam haud dubiam nactus nihil iam a mari periculi fore,
2 et terrestres aditus claudere oportune positis praesidiis
voluit. tertia parte copiarum ab obsidione Gythei abducta
3 ad Pleias posuit [castra]. inminet is locus et Leucis et
Acrîs, qua videbantur hostes exercitum admoturi. cum
ibi stativa essent, pauci tabernacula haberent, multitudo
alia casas ex arundine textas fronde, quae umbram modo
4 praeberet, texissent, priusquam in conspectum hostis
veniret Philopoemen, necopinantem eum inproviso ge-
5 nere belli adgredi statuit. navigia parva in stationem oc-
cultam agri Argivi contraxit: in ea expeditos milites,
cetratos plerosque, cum fundis et iaculis et alio levi ge-
6 nere armaturae inposuit. inde litora legens cum ad
propinquum castris hostium promunturium venisset, egres-
sus callibus notis nocte Pleias pervenit et, sopitis vigilibus
ut in nullo propinquo metu, ignem casis ab omni parte
7 castrorum iniecit. multi prius incendio absumpti sunt
quam hostium adventum sentirent, et qui senserant nul-
8 lam opem ferre potuerunt. ferro flammaque omnia ab-
sumpta; perpauci ex tam ancipiti peste ad Gytheum in
9 maiora castra perfugerunt. ita perculsis hostibus, Phi-
lopoemen protinus ad depopulandam Tripolim Laconici
10 agri, qui proximus finem Megalopolitarum est, duxit, et
magna vi pecorum hominumque inde abrepta priusquam

a Gytheo tyrannus praesidium agris mitteret, discessit.
inde Tegeam exercitu contracto concilioque eodem et 11
Achaeis et sociis indicto, in quo et Epirotarum et Acar-
nanum fuere principes, statuit, quoniam satis et suorum 12
a pudore maritimae ignominiae restituti animi et hostium
conterriti essent, ad Lacedaemonem ducere, eo modo
uno ratus ab obsidione Gythei hostem abduci posse. ad 13
Caryas primum in hostium terra posuit castra. eo ipso
die Gytheum expugnatum est. cuius rei ignarus Philopoe-
men (castra) ad Barbosthenem — mons est decem milia
passuum ab Lacedaemone — processit. et Nabis recepto 14
Gytheo cum expedito exercitu inde profectus, cum prae-
ter Lacedaemonem raptim duxisset, Pyrri quae vocant
castra occupavit, quem peti locum ab Achaeis non dubi-
tabat. inde hostibus obcurrit. obtinebant autem longo 15
agmine propter angustias viae prope quinque milia pas-
suum. cogebatur agmen ab equitibus et maxima parte
auxiliorum, quod existimabat Philopoemen tyrannum
mercennariis militibus, quibus plurimum fideret, ab tergo
suos adgressurum. duae res simul inopinatae perculerunt 16
eum: una praeoccupatus quem petebat locus, altera, quod
primo agmini obcurrisse hostem cernebat, ubi, cum per
loca confragosa iter esset, sine levis armaturae praesidio
signa ferri non videbat posse.

XXVIII. Erat autem Philopoemen praecipuae in du- 1
cendo agmine locisque capiendis sollertiae atque usus, nec
belli tantum temporibus, sed etiam in pace ad id maxime
animum exercuerat. ubi iter quopiam faceret et ad diffici- 2
lem transitu saltum venisset, contemplatus ab omni parte
loci naturam, cum solus iret, secum ipse agitabat animo,
cum comites haberet, ab iis quaerebat, si hostis eo loco 3
adparuisset, quid, si a fronte, quid, si ab latere hoc aut
illo, quid, si ab tergo adoriretur, capiendum consilii foret:
posse instructos recta acie, posse inconditum agmen et
tantummodo aptum viae obcurrere. quem locum ipse ca- 4
pturus esset, cogitando aut quaerendo exequebatur, aut
quot armatis, aut quo genere armorum — plurimum enim
interesse — usurus; quo inpedimenta, quo sarcinas, quo
turbam inermem reiceret; quanto ea aut quali praesidio 5

custodiret; et utrum pergere qua coepisset ire via an
6 eam qua venisset repetere melius esset; castris quoque
quem locum caperet, quantum munimento amplecteretur
loci, qua oportuna aquatio, qua pabuli lignorumque copia
esset; qua postero die castra moventi tutum maxime iter,
7 quae forma agminis esset. his curis cogitationibusque
ita ab ineunte aetate animum agitaverat, ut nulla ei
8 nova in tali re cogitatio esset. et tum omnium primum
agmen constituit; dein Cretensis auxiliares et quos Ta-
rentinos vocabant equites, binos secum trahentis equos,
ad prima signa misit et, iussis equitibus subsequi super
9 torrentem unde aquari possent, rupem occupavit. eo
inpedimenta omnia et calonum turbam conlectam armatis
circumdedit et pro natura loci castra communivit. taber-
nacula statuere in aspretis et inaequabili solo difficile
10 erat. hostes quingentos passus aberant. ex eodem rivo
utrimque cum praesidio levis armaturae aquati sunt, et
priusquam, qualia in propinquis castris solent, contra-
11 heretur certamen, nox intervenit. postero die adparebat
pugnandum pro aquatoribus circa rivum esse. nocte in
valle a conspectu hostium aversa, quantam multitudinem
locus occulere poterat, condidit cetratorum.

1 XXVIIII. Luce orta Cretensium levis armatura et
Tarentini equites super torrentem proelium commiserunt.
Telemnastus Cretensis popularibus suis, equitibus Lycortas
2 Megalopolitanus praeerat. Cretenses et hostium auxiliares
equitumque idem genus Tarentini praesidio aquatoribus
erant. aliquamdiu dubium proelium fuit, ut eodem ex parte
3 utraque hominum genere et armis paribus; procedente cer-
tamine et numero vicere tyranni auxiliares, et quia ita prae-
ceptum a Philopoemene praefectis erat, ut modico edito
proelio in fugam inclinarent hostemque ad locum insidiarum
pertraherent. effuse secuti fugientes per convallem, pleri-
que et vulnerati et interfecti sunt, priusquam occultum ho-
4 stem viderent. cetrati ita, quantum latitudo vallis patieba-
tur, instructi sederant, ut facile per intervalla ordinum
5 fugientes suos acciperent. consurgunt deinde ipsi integri,
recentes, instructi et in hostis inordinatos, effusos, labore
6 etiam et vulneribus fessos, inpetum faciunt: nec dubia

victoria fuit. extemplo terga dedit tyranni miles, et haut
paulo concitatiore cursu quam secutus erat fugiens in
castra est compulsus; multi caesi captique in ea fuga sunt. 7
et in castris quoque foret trepidatum, ni Philopoemen
receptui cani iussisset, loca magis confragosa, quacumque
temere processisset iniqua, quam hostem metuens.

Inde et ex fortuna pugnae et ex ingenio ducis con- 8
iectans, in quo tum is pavore esset, unum de auxiliaribus
specie transfugae mittit ad eum, qui pro comperto ad-
ferret, Achaeos statuisse postero die ad Eurotan amnem, 9
qui prope ipsis adfluit moenibus, progredi, ut intercluderent iter, ne aut tyrannus cum vellet receptum ad
urbem haberet aut commeatus ab urbe in castra porta- 10
rentur, simul etiam temptaturus, si quorum animi sollicitari ad defectionem a tyranno possent. non tam fidem 11
dictis perfuga fecit quam perculso metu relinquendi castra
causam probabilem praebuit. postero die Pythagoram 12
cum auxiliaribus et equitatu stationem agere pro vallo
iussit; ipse tamquam in aciem cum robore exercitus
egressus signa ocius ferri ad urbem iussit.

XXX. Philopoemen postquam citatum agmen per 1
angustam et proclivem viam duci raptim vidit, equitatum
omnem et Cretensium auxiliares in stationem hostium,
quae pro castris erat, emittit. illi ubi hostis adesse et a 2
suis se desertos viderunt, primo in castra recipere se conati
sunt; deinde postquam instructa acies tota Achaeorum 3
admovebatur, metu ne cum ipsis castris caperentur sequi
suorum agmen aliquantum praegressum insistunt. extem- 4
plo cetrati Achaeorum in castra inpetum faciunt et diripiunt, ceteri ad persequendos hostes ire pergunt. erat iter
tale, per quod vix tranquillum ab hostili metu agmen ex-
pediri posset; ut vero ad postremos proelium ortum est, 5
clamorque terribilis ab tergo paventium ad prima signa est
perlatus, pro se quisque armis abiectis in circumiectas
itineri silvas diffugiunt, momentoque temporis strage ar-
morum saepta via est, maxime hastis, quae pleraeque 6
adversae cadentes velut vallo obiecto iter inpediebant.
Philopoemen, utcumque possent, instare et persequi au- 7
xiliaribus iussis — utique enim equitibus haud facilem

futuram fugam —, ipse gravius agmen via patentiore ad
8 Eurotan amnem deduxit. ibi castris sub occasum solis
positis levem armaturam, quam ad persequendum reli-
querat hostem, opperiebatur. qui ubi prima vigilia vene-
runt, nuntiantes tyrannum cum paucis ad urbem pene-
trasse, ceteram multitudinem inermem toto sparsam vagari
9 saltu, corpora curare eos iubet. ipse ex cetera copia mi-
litum, qui quia priores in castra venerant, refecti et cibo
sumpto et modica quiete erant, delectos, nihil praeter
gladios secum ferentis, extemplo educit, et duarum por-
tarum itineribus, quae Pharas quaeque Barbosthenem
ferunt, eos instruxit, qua ex fuga recepturos sese hostis
10 credebat. nec eum opinio fefellit. nam Lacedaemoni,
quoad lucis superfuit quicquam, deviis callibus medio
saltu recipiebant se; primo vespere ut lumina in castris
hostium conspexere, e regione eorum occultis semitis se
11 tenuerunt; ubi praegressi ea sunt, iam tutum rati in pa-
tentis vias descenderunt. ibi excepti ab insidente hoste
passim ita multi caesi captique sunt, ut vix quarta pars
12 de toto exercitu evaserit. Philopoemen incluso tyranno
in urbem insequentis dies prope triginta vastandis agris
Laconum absumpsit debilitatisque ac prope fractis ty-
ranni viribus domum rediit, aequantibus eum gloria rerum
13 Achaeis imperatori Romano et, quod ad Laconum bellum
adtineret, praeferentibus etiam.

1 XXXI. Dum inter Achaeos et tyrannum bellum erat,
legati Romanorum circuire sociorum urbes solliciti, ne
Aetoli partis alicuius animos ad Antiochum avertissent.
2 minimum operae in Achaeis adeundis consumpserunt,
quos, quia Nabidi infesti erant, ad cetera quoque satis
3 fidos censebant esse. Athenas primum, inde Chalcidem,
inde in Thessaliam iere, adlocutique concilio frequenti
Thessalos Demetriadem iter flexere. eo Magnetum conci-
4 lium indictum est. adcuratior ibi habenda oratio fuit, quod
pars principum alienati Romanis totique Antiochi et Ae-
5 tolorum erant, quia cum reddi obsidem filium Philippo
adlatum esset stipendiumque inpositum remitti, inter ce-
tera vana adlatum erat, Demetriadem quoque ei redditu-
6 ros Romanos esse. id ne fieret, Eurylochus princeps

Magnetum factionisque eius quidam omnia novari Aetolorum Antiochique adventu malebant. adversus eos ita 7
disserendum erat, ne timorem vanum iis demendo spes incisa Philippum abalienaret, in quo plus ad omnia momenti quam in Magnetibus esset. illa tantum commemo- 8
rata, cum totam Graeciam beneficio libertatis obnoxiam Romanis esse, tum eam civitatem praecipue: ibi enim non 9
praesidium modo Macedonum fuisse, sed regiam exaedificatam, ut praesens semper in oculis habendus esset dominus. ceterum nequiquam ea facta, si Aetoli Antiochum 10
in Philippi regiam adducerent et novus et incognitus pro vetere et experto habendus rex esset. Magnetarchen 11
summum magistratum vocant. is tum Eurylochus erat. ac potestate ea fretus negavit dissimulandum sibi et Magnetibus esse, quae fama vulgata de reddenda Demetriade Philippo foret: id ne fieret, omnia et conanda et audenda 12
Magnetibus esse. et inter dicendi contentionem inconsultius evectus proiecit, tum quoque specie liberam Demetriadem esse, re vera omnia ad nutum Romanorum fieri. sub hac 13
voce fremitus variantis multitudinis fuit partim adsensum partim indignationem, dicere id ausum eum; Quinctius quidem adeo exarsit ira, ut manus ad caelum tendens deos testes ingrati ac perfidi animi Magnetum invocaret. hac voce perterritis omnibus, Zeno ex principibus unus, 14
magnae cum ob eleganter actam vitam auctoritatis, tum quod semper Romanorum haud dubie partis fuerat, ab Quinctio legatisque aliis flens petit, ne unius amentiam civi- 15
tati adsignarent: suo quemque periculo furere. Magnetas non libertatem modo, sed omnia, quae hominibus sancta caraque sint, T. Quinctio et populo Romano debere. nihil 16
quemquam ab diis inmortalibus precari posse, quod non Magnetes ab illis haberent, et in corpora sua citius per furorem saevituros quam ut Romanam amicitiam violarent.

XXXII. Huius orationem subsecutae multitudinis pre- 1
ces sunt. Eurylochus ex concilio itineribus occultis ad portam atque inde protinus in Aetoliam profugit; iam enim, 2
et id magis in dies, Aetoli defectionem nudabant. eoque ipso tempore forte Thoas princeps gentis, quem miserant ad Antiochum, redibat, indeque Menippum secum adduxerat

3 regis legatum. qui, priusquam concilium iis daretur, impleverant omnium aures terrestris navalisque copias com-
4 memorando: ingentem vim peditum equitumque venire; ex India elephantos accitos; ante omnia, quo maxime credebant moveri multitudinis animos, tantum advehi auri,
5 uti ipsos emere Romanos possit. adparebat, quid ea oratio in concilio motura esset; nam et venisse eos et quae age-
6 rent omnia legatis Romanis deferebantur. et quamquam prope abscisa res erat, tamen non ab re esse Quinctio visum est, sociorum aliquos legatos interesse ei concilio, qui admonerent Romanae societatis Aetolos, qui vocem
7 liberam mittere adversus regis legatum auderent. Athenienses maxime in eam rem idonei visi sunt propter et civitatis dignitatem et vetustam societatem cum Aetolis. ab iis Quinctius petit, ut legatos ad Panaetolicum concilium
8 mitterent. Thoas primus in eo concilio renuntiavit legationem. Menippus post eum est intromissus. optimum fuisse omnibus qui Graeciam Asiamque incolerent ait, integris
9 rebus Philippi potuisse intervenire Antiochum: sua quemque habiturum fuisse neque omnia sub nutum dicionemque
10 Romanam perventura. 'nunc quoque,' inquit 'si modo vos quae inchoastis consilia constanter perducitis ad exitum, poterit diis iuvantibus et Aetolis sociis Antiochus quamvis inclinatas Graeciae res restituere in pristinam dignitatem.
11 ea autem in libertate posita est, quae suis stat viribus,
12 non ex alieno arbitrio pendet.' Athenienses, quibus primis post regiam legationem dicendi quae vellent potestas facta est, mentione omni regis praetermissa Romanae societatis Aetolos meritorumque in universam Graeciam
13 T. Quincti admonuerunt, ne temere eam nimia celeritate consiliorum everterent: consilia calida et audacia prima specie laeta, tractatu dura, eventu tristia esse. legatos Romanos, et in his T. Quinctium, haud procul inde abesse.
14 dum integra omnia essent, verbis potius de iis quae ambigerentur disceptarent quam Asiam Europamque ad funestum armarent bellum.

1 XXXIII. Multitudo avida novandi res Antiochi tota erat, et ne admittendos quidem in concilium Romanos censebant; principum maxime seniores auctoritate obti-

[illegible] Antonio Antonio [illegible]
[illegible] Antonio [illegible]
[illegible] Antonio [illegible]
[illegible]

5 Demetriadem, Chalcidem, Lacedaemonem occupandi. singuli in singulas principes missi sunt, Thoas Chalcidem,
6 Alexamenus Lacedaemonem, Diocles Demetriadem. hunc exul Eurylochus, de cuius fuga causaque fugae ante dictum est, quia reditus in patriam nulla erat alia spes, adiuvit.
7 litteris Eurylochi admoniti propinqui amicique et qui eiusdem factionis erant, liberos et coniugem eius cum sordida veste, tenentes velamenta supplicium, [in] contionem frequentem adcierunt singulos universosque obtestantes, ne insontem indemnatum consenescere in exsilio
8 sinerent. et simplices homines misericordia et inprobos seditiósosque inmiscendi res tumultu Aetolico spes mo-
9 vit: pro se quisque revocari iubebant. his praeparatis Diocles cum omni equitatu — et erat tum praefectus equitum — specie reducentis exsulem hospitem profectus, die ac nocte ingens iter emensus, cum milia sex ab urbe abesset, prima luce tribus electis turmis, cetera multitudine
10 equitum subsequi iussa, praecessit. postquam portae adpropinquabat, desilire omnes ex equis iussit et loris ducere equos, itineris maxime modo solutis ordinibus, ut
11 comitatus magis praefecti videretur quam praesidium. ibi una ex turmis ad portam relicta, ne excludi subsequens equitatus posset, media urbe ac per forum, manu Eurylochum tenens, multis obcurrentibus gratulantibusque domum
12 deduxit. mox equitum plena urbs erat et loca oportuna occupabantur. tum in domos missi qui principes adversae factionis interficerent. ita Demetrias Aetolorum facta est.

1 XXXV. Lacedaemone non urbi vis adferenda, sed
2 tyrannus dolo capiendus erat: quem spoliatum maritimis oppidis ab Romanis, tunc intra moenia etiam Lacedaemonis ab Achaeis compulsum qui occupasset occidere,
3 eum totius gratiam rei apud Lacedaemonios laturum. causam mittendi ad eum habuerunt, quod fatigabat precibus, ut auxilia sibi, cum illis auctoribus rebellasset, mitteren-
4 tur. mille pedites Alexameno dati sunt et triginta delecti ex iuventute equites. iis a praetore Damocrito in consilio
5 arcano gentis, de quo ante dictum est, denuntiatur, ne se ad bellum Achaicum aut rem ullam, quam sua quisque opinione praecipere posset, crederent missos esse: quid-

quid Alexamenum res movisset subiti consilii capere, ad
id, quamvis inopinatum, temerarium, audax, oboedienter
exequendum parati essent ac pro eo acciperent tamquam
ad id unum agendum missos ab domo se scirent. cum 6
his ita praeparatis Alexamenus ad tyrannum venit, quem
adveniens extemplo spei implevit: Antiochum iam trans- 7
isse in Europam, mox in Graecia fore, terras, maria armis,
viris completurum. non cum Philippo rem esse crediturosRomanos; numerum iniri peditum equitumque ac navium
non posse, elephantorum aciem conspectu ipso debella-
turam. Aetolos toto suo exercitu paratos esse venire La- 8
cedaemonem, cum res poscat; sed frequentis armatos
ostendere advenienti regi voluisse. Nabidi quoque ipsi 9
faciendum esse, ut quas haberet copias non sineret sub
tectis marcescere otio; sed educeret et in armis decurrere
cogeret, simul animos acueret et corpora exerceret. con- 10
suetudine leviorem laborem fore, et comitate ac benigni-
tate ducis etiam non iniucundum fieri posse. educi inde
frequenter ante urbem in campum ad Eurotan amnem
coepere. satellites tyranni in media fere acie consiste- 11
bant; tyrannus cum tribus summum equitibus, inter quos
plerumque Alexamenus erat, ante signa vectabatur, cor-
nua extrema invisens; in dextro cornu Aetoli erant et 12
qui ante auxiliares tyranni fuerant et qui venerant mille
cum Alexameno. fecerat sibi morem Alexamenus nunc 13
cum tyranno inter paucos ordines circumeundi monendi-
que eum quae in rem esse videbantur, nunc in dextrum 14
cornu ad suos equitandi, mox inde velut imperato, ad
quod res poposcisset, recipiendi se ad tyrannum. sed 15
quem diem patrando facinori statuerat, eo paulisper cum
tyranno vectatus cum ad suos concessisset, tum equitibus
ab domo secum missis 'agenda' inquit 'res est, iuvenes, 16
audendaque, quam me duce inpigre exequi iussi estis.
parate animos, dextras, ne quis in eo quod me viderit
facientem cesset. qui cunctatus fuerit et suum consilium 17
meo interponet, sciat sibi reditum ad penates non esse.'
horror cunctos cepit, et meminerant cum quibus mandatis
exissent. tyrannus ab laevo cornu veniebat. ponere hastas 18
equites Alexamenus iubet et se intueri; conligit et ipse

animum confusum tantae cogitatione rei. postquam adpro-
pinquabat, inpetum facit et transfixo equo tyrannum detur-
19 bat, iacentem equites confodiunt. multis frustra in loricam
ictibus datis tandem in nudum corpus vulnera pervenerunt;
et priusquam [a] media acie subcurreretur, exspiravit.

1 XXXVI. Alexamenus cum omnibus Aetolis citato
2 gradu ad regiam occupandam pergit. corporis custodes,
3 cum in oculis res gereretur, pavor primo cepit; deinde
postquam abire Aetolorum agmen videre, concurrunt
ad relictum tyranni corpus, et spectatorum turba ex
4 custodibus vitae mortisque ultoribus facta est. nec mo-
visset se quisquam, si extemplo positis armis vocata in
contionem multitudo fuisset et oratio habita tempori con-
veniens, frequentes inde retenti in armis Aetoli sine
5 iniuria cuiusquam; sed, ut oportuit in consilio fraude
coepto, omnia in maturandam perniciem eorum qui fece-
6 rant sunt acta. dux regia inclusus diem ac noctem in
scrutandis thesauris tyranni consumpsit; Aetoli velut
capta urbe, quam liberasse videri volebant, in praedam
7 versi. simul indignitas rei, simul contemptus animos La-
cedaemonîs ad coeundum fecit. alii dicere exturbandos
Aetolos et libertatem, cum restitui videretur, interceptam
repetendam, alii, ut caput agendae rei esset, regii generis
8 aliquem in speciem adsumendum. Laconicus eius stirpis
erat puer admodum, eductus cum liberis tyranni. eum in
equum inponunt et armis adreptis Aetolos vagos per urbem
9 caedunt. tum regiam invadunt; ibi Alexamenum cum pau-
cis resistentem obtruncant. Aetoli circa Chalcioecon — Mi-
10 nervae aereum est templum — congregati caeduntur. pauci
armis abiectis, pars Tegeam, pars Megalen polin, perfu-
giunt. ibi comprensi a magistratibus sub corona venierunt.

1 XXXVII. Philopoemen audita caede tyranni profe-
ctus Lacedaemonem cum omnia turbata metu invenisset,
2 evocatis principibus et oratione habita, qualis habenda
Alexameno fuerat, societati Achaeorum Lacedaemonios
3 adiunxit, eo etiam facilius, quod ad idem forte tempus
A. Atilius cum quattuor et viginti quinqueremibus ad
Gytheum accessit.

4 Iisdem diebus circa Chalcidem Thoas per Euthymi-

dam principem, pulsum opibus eorum qui Romanae so-
cietatis erant post T. Quincti legatorumque adventum, et 5
Herodorum Cianum mercatorem, sed potentem Chalcide
propter divitias, praeparatis ad proditionem iis qui Eu-
thymidae factionis erant, nequaquam eandem fortunam,
qua Demetrias per Eurylochum occupata erat, habuit.
Euthymidas ab Athenis — eum domicilio delegerat locum 6
— Thebas primum, hinc Salganea processit, Herodorus
ad Thronium. inde haud procul in Maliaco sinu duo milia 7
peditum Thoas et ducentos equites, onerarias leves ad
triginta habebat. eas cum sexcentis peditibus Herodorus
traicere in insulam Atalanten iussus, ut inde, cum pedestris 8
copias adpropinquare iam Aulidi atque Euripo sensisset,
Chalcidem traiceret. ipse ceteras copias nocturnis maxime 9
itineribus, quanta poterat celeritate, Chalcidem ducebat.

XXXVIII. Micythio et Xenoclides, penes quos tum 1
summa rerum pulso Euthymida Chalcide erat, seu ipsi
per se suspicati, seu indicata re primo pavidi, nihil usquam
spei nisi in fuga ponebant; deinde postquam resedit terror 2
et prodi et deseri non patriam modo, sed etiam Romanorum
societatem cernebant, consilio tali animum adiecerunt.

Sacrum anniversarium eo forte tempore Eretriae 3
Amarynthidis Dianae erat, quod non popularium modo,
sed Carystiorum etiam coetu celebratur. eo miserunt 4
qui orarent Eretrienses Carystiosque, ut et suarum fortu-
narum in eadem insula geniti misererentur et Romanam
societatem respicerent: ne sinerent Aetolorum Chalcidem
fieri; Euboeam habituros, si Chalcidem habuissent. gra- 5
ves fuisse Macedonas dominos; multo minus tolerabilis
futuros Aetolos. Romanorum maxime respectus civitates 6
movit, et virtutem nuper in bello et in victoria iustitiam
benignitatemque expertas. itaque quod roboris in iuven-
tute erat utraque civitas armavit misitque. his tuenda 7
moenia Chalcidis oppidani cum tradidissent, ipsi omni-
bus copiis transgressi Euripum ad Salganea posuerunt
castra. inde caduceator primum, deinde et legati ad 8
Aetolos missi percunctatum, quo suo dicto factove socii
atque amici ad se obpugnandos venirent. respondit Thoas 9
dux Aetolorum non ad obpugnandos, sed ad liberandos

10 ab Romanis venire sese: splendidiore nunc eos catena, sed multo graviore vinctos esse, quam cum praesidium Macedonum in arce habuissent. se vero negare Chalcidenses aut servire ulli aut praesidio cuiusquam egere.
11 ita digressi ex conloquio legati ad suos; Thoas et Aetoli, ut qui spem omnem in eo ut inproviso obprimerent ha-
12 buissent, ad iustum bellum obpugnationemque urbis mari ac terra munitae haudquaquam pares domum rediere.
13 Euthymidas postquam castra popularium ad Salganea esse profectosque Aetolos audivit, et ipse a Thebis Athe-
14 nas rediit; et Herodorus cum per aliquot dies intentus ab Atalante signum nequiquam exspectasset, missa speculatoria nave, ut quid morae esset sciret, postquam rem omissam ab sociis vidit, Thronium, unde venerat, repetit.

1 XXXVIIII. Quinctius quoque his auditis ab Corintho veniens navibus, in Chalcidis Euripo Eumeni regi obcur-
2 rit. placuit quingentos milites praesidii causa relinqui
3 Chalcide ab Eumene rege, ipsum Athenas ire. Quinctius, quo profectus erat, Demetriadem contendit, ratus Chalcidem liberatam momenti aliquid apud Magnetas ad re-
4 petendam societatem Romanam facturam. et ut praesidii aliquid esset suae partis hominibus, Eunomo praetori Thessalorum scripsit, ut armaret iuventutem, et Villium ad Demetriadem praemisit ad temptandos animos, non aliter, nisi pars aliqua inclinaret ad respectum pristinae
5 societatis, rem adgressurus. Villius quinqueremi nave ad ostium portus est invectus. eo multitudo Magnetum omnis cum se effudisset, quaesivit Villius, utrum ad amicos an
6 ad hostis sese venisse mallent. respondit Magnetarches Eurylochus, ad amicos venisse eum: sed abstineret portu, et sineret Magnetas in concordia et libertate esse, nec
7 per conloquii speciem multitudinem sollicitaret. altercatio inde, non sermo fuit, cum Romanus ut ingratos increparet Magnetas inminentisque praediceret clades, multitudo obstreperet nunc senatum, nunc Quinctium accusando. ita
8 irrito incepto Villius ad Quinctium sese recepit. at Quinctius nuntio ad praetorem misso, ut reduceret domum copias, ipse navibus Corinthum rediit.

1 XXXX. Abstulere me velut de spatio Graeciae res

inmixtae Romanis, non quia ipsas operae pretium esset perscribere, sed quia causae cum Antiocho fuerunt belli. consulibus designatis — inde namque deverteram — L. 2
Quinctius et Cn. Domitius consules in provincias profecti sunt, Quinctius in Liguros, Domitius adversus Boios. Boi quieverunt; atque etiam senatus eorum cum liberis et 3
praefecti cum equitatu — summa omnium mille et quingenti — consuli dediderunt se. ab altero consule ager Ligurum 4
late est vastatus castellaque aliquot capta; unde non praeda modo omnis generis cum captivis parta, sed recepti quoque aliquot cives sociique, qui in hostium potestate fuerant.

Eodem hoc anno Vibonem colonia deducta est ex sena- 5
tus consulto plebique scito. tria milia et septingenti pedites ierunt, trecenti equites. triumviri deduxerunt eos Q. Nae- 6
vius, M. Minucius, M. Furius Crassipes. quina dena iugera agri data in singulos pedites sunt, duplex equiti. Bruttiorum proxime fuerat ager; Bruttii ceperant de Graecis.

Romae per idem tempus duo maximi fuerunt terrores. 7
diutinus alter, sed segnior: terra dies duodequadraginta movit. per totidem dies feriae in sollicitudine ac metu fuere; in triduum eius rei causa supplicatio habita est.
ille non pavor vanus, sed vera multorum clades fuit: in- 8
cendio a foro bovario orto diem noctemque aedificia in Tiberim versa arsere tabernaeque omnes cum magni pretii mercibus conflagraverunt.

XXXXI. Iam fere in exitu annus erat, et in dies 1
magis fama de Antiochi bello et cura patribus crescebat;
itaque de provinciis designatorum magistratuum, quo in- 2
tentiores essent omnes, agitari coeptum est. decrevere, ut 3
consulibus Italia et quo senatus censuisset — iam esse bellum adversus Antiochum regem omnes sciebant — provinciae essent; cuius ea sors esset, quattuor milia peditum 4
civium Romanorum et trecenti equites, sex milia sociûm Latini nominis cum quadringentis equitibus sunt decreta.
eorum dilectum habere L. Quinctius consul iussus, ne quid 5
moraretur, quo minus consul novus quo senatus censuisset extemplo proficisci posset. item de provinciis prae- 6
torum decretum est, prima ut sors duae, urbanaque et inter civis ac peregrinos iurisdictio esset, secunda Bruttii,

tertia classis, ut navigaret quo senatus censuisset, quarta
7 Sicilia, quinta Sardinia, sexta Hispania ulterior. imperatum praeterea L. Quinctio consuli est, ut duas legiones civium Romanorum novas conscriberet et sociûm ac Latini nominis viginti milia peditum et octingentos equites. eum exercitum praetori, cui Bruttii provincia evenisset, decreverunt.

8 Aedes duae Iovi eo anno in Capitolio dedicatae sunt. voverat L. Furius Purpurio praetor Gallico bello unam, alteram consul; dedicavit Q. Marcius Ralla duumvir.
9 iudicia in faeneratores eo anno multa severe sunt facta, accusantibus privatos aedilibus curulibus M. Tuccio et P.
10 Iunio Bruto. de multa damnatorum quadrigae inauratae in Capitolio positae, et in cella Iovis supra fastigium aediculae duodecim clupea inaurata, et idem porticum extra portam Trigeminam inter lignarios fecerunt.

1 XXXXII. Intentis in adparatum novi belli Romanis
2 ne ab Antiocho quidem cessabatur. tres eum civitates tenebant, Smyrna et Alexandria Troas et Lampsacus, quas neque vi expugnare ad eam diem poterat neque condicionibus in amicitiam perlicere, neque ab tergo relinquere
3 traiciens ipse in Europam volebat. tenuit eum et de Hannibale deliberatio. et primo naves apertae, quas cum eo
4 missurus in Africam fuerat, moratae sunt, deinde an omnino mittendus esset consultatio mota est, maxime a Thoante Aetolo, qui omnibus in Graecia tumultu com-
5 pletis Demetriadem adferebat in potestate esse, et quibus mendaciis de rege, multiplicando verbis copias eius, erexerat multorum in Graecia animos, îsdem et regis spem inflabat: omnium votis eum accersi; concursum ad li-
6 tora futurum, unde classem regiam prospexissent. hic idem ausus de Hannibale est movere sententiam prope iam certam regis. nam neque dimittendam partem navium
7 a classe regia censebat, neque si mittendae naves forent, minus quemquam ei classi quam Hannibalem praeficien-
8 dum: exsulem illum et Poenum esse, cui mille in dies nova consilia vel fortuna sua vel ingenium posset facere.
9 et ipsam eam gloriam belli, qua velut dote Hannibal concilietur, nimiam in praefecto regio esse. regem conspici,

regem unum ducem, unum imperatorem videri debere.
si classem, si exercitum amittat Hannibal, idem damni fore 10
ac si per alium ducem amittantur; si quid prospcre eve-
niat, Hannibalis eam, non Antiochi gloriam fore. si vero 11
universo bello vincendi Romanos fortuna detur, quam
spem esse sub rege victurum Hannibalem, uni subiectum,
qui patriam prope non tulerit? non ita se a iuventa eum 12
gessisse, spe animoque complexum orbis terrarum impe-
rium, ut in senectute dominum laturus videatur. nihil 13
opus esse regi duce Hannibale; comite et consiliario eo-
dem ad bellum uti posse. modicum fructum ex ingenio 14
tali neque gravem neque inutilem fore; si summa petan-
tur, et dantem et accipientem praegravatura.

XXXXIII. Nulla ingenia tam prona ad invidiam sunt 1
quam eorum qui genus ac fortunam suam animis non ae-
quant, quia virtutem et bonum alienum oderunt. extemplo
consilium mittendi Hannibalis, quod unum in principio belli
utiliter cogitatum erat, abiectum est. Demetriadis maxime 2
defectione ab Romanis ad Aetolos elatus non ultra differre
profectionem in Graeciam constituit. priusquam solveret 3
naves, Ilium a mari escendit, ut Minervae sacrificaret. inde
ad classem regressus proficiscitur quadraginta tectis navi-
bus, apertis sexaginta; et ducentae onerariae cum omnis
generis commeatu bellicoque alio adparatu sequebantur.
Imbrum primo insulam tenuit, inde Sciathum traiecit. ubi 4
conlectis in alto quae dissipatae erant navibus, ad Pteleum
primum continentis venit. ibi Eurylochus ei Magnetarches 5
principesque Magnetum ab Demetriade obcurrerunt; quo-
rum frequentia laetus die postero in portum urbis navi-
bus est invectus, copias haud procul inde exposuit. de- 6
cem milia peditum fuere et quingenti equites, sex elephanti,
vix ad Graeciam nudam occupandam satis copiarum, ne-
dum ad sustinendum Romanum bellum.

Aetoli, postquam Demetriadem venisse Antiochum 7
adlatum est, concilio indicto decretum quo accerserent
eum fecerunt. iam profectus ab Demetriade rex, quia 8
ita decreturos sciebat, Phalara in sinum Maliacum pro-
cesserat. inde decreto accepto Lamiam venit, exce- 9
ptus ingenti favore multitudinis cum plausibus clamo-

ribusque, et quibus aliis laetitia effusa significatur volgi.

1 XXXXIIII. In concilium ut ventum est, aegre a Phaenea praetore principibusque aliis silentio facto dicere 2 orsus rex. prima eius oratio fuit excusantis, quod tanto 3 minoribus spe atque opinione omnium copiis venisset: id suae inpensae erga eos voluntatis maximum debere indicium esse, quod nec paratus satis ulla re et tempore ad navigandum inmaturo vocantibus legatis eorum haud gravate obsecutus esset credidissetque, cum se vidissent Aetoli, omnia vel in se uno posita praesidia existimaturos 4 esse. ceterum eorum quoque se, quorum exspectatio destituta in praesentia videatur, spem abunde expleturum. 5 nam simul primum anni tempus navigabile praebuisset mare, omnem se Graeciam armis, viris, equis, omnem 6 oram maritimam classibus completurum, nec inpensae nec labori nec periculo parsurum, donec depulso cervicibus eorum imperio Romano liberam vere Graeciam atque in 7 ea principes Aetolos fecisset. cum exercitibus commeatus quoque omnis generis ex Asia venturos. in praesentia curae esse Aetolis debere, ut copia frumenti suis et annona tolerabilis rerum aliarum suppeditetur.

1 XXXXV. In hanc sententiam rex cum magno omnium 2 adsensu locutus discessit. post discessum regis inter duos principes Aetolorum, Phaeneam et Thoantem, contentio 3 fuit. Phaeneas reconciliatore pacis et disceptatore de iis quae in controversia cum populo Romano essent utendum 4 potius Antiocho censebat quam duce belli: adventum eius et maiestatem ad verecundiam faciendam Romanis vim maiorem habituram quam arma. multa hominēs, ne bellare necesse sit, voluntate remittere, quae bello et armis 5 cogi non possint. Thoas negare paci studere Phaeneam, sed discutere adparatum belli velle, ut taedio et inpetus relanguescat regis et Romani tempus ad comparandum 6 habeant. nihil enim aequi ab Romanis impetrari posse, totiens legationibus missis Romam, totiens cum ipso Quinctio disceptando satis expertum esse; nec nisi abscisa 7 omni spe auxilium Antiochi inploraturos fuisse. quo celerius spe omnium oblato non esse elanguescendum, sed

orandum potius regem, ut, quoniam, quod maximum fuerit, ipse vindex Graeciae venerit, copias quoque terrestris navalisque accersat. armatum regem aliquid impetraturum; inermem non pro Aetolis modo, sed ne pro se quidem ipso momenti ullius futurum apud Romanos. haec vicit sententia, imperatoremque regem adpellandum censuerunt, et triginta principes, cum quibus si qua vellet consultaret, delegerunt. 8 9

XXXXVI. Ita dimisso concilio multitudo omnis in suas civitates dilapsa est. rex postero die cum apocletis eorum, unde bellum ordiretur, consultabat. optimum visum est Chalcidem, frustra ab Aetolis nuper temptatam, primum adgredi: et celeritate magis in eam rem quam magno conatu et adparatu opus esse. itaque cum mille peditibus rex, qui Demetriade secuti erant, profectus per Phocidem est; et alio itinere principes Aetoli, iuniorum paucis evocatis, ad Chaeroneam obcurrerunt et decem constratis navibus secuti sunt. rex ad Salganea castris positis, navibus ipse cum principibus Aetolorum Euripum traiecit; et cum haud procul portu egressus esset, magistratus quoque Chalcidensium et principes ante portam processerunt. pauci utrimque ad conloquium congressi sunt. Aetoli magnopere suadere, ut salva Romanorum amicitia regem quoque adsumerent socium atque amicum: neque enim eum inferendi belli, sed liberandae Graeciae causa in Europam traiecisse, et liberandae re, non verbis et simulatione, quod fecissent Romani. nihil autem utilius Graeciae civitatibus esse quam utramque complecti amicitiam; ita enim ab utriusque iniuria tutam alterius semper praesidio et fiducia fore. nam si non recepissent regem, viderent, quid patiendum iis extemplo foret, cum Romanorum procul auxilium, hostis Antiochus, cui resistere suis viribus non possent, ante portas esset. ad haec Micythio, unus ex principibus, mirari se dixit ad quos liberandos Antiochus relicto regno suo in Europam traiecisset: nullam enim civitatem se in Graecia nosse, quae aut praesidium habeat, aut stipendium Romanis pendat, aut foedere iniquo adligata quas nolit leges patiatur. itaque Chalcidenses neque vindice libertatis ullo egere, cum 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

liberi sint, neque praesidio, cum pacem eiusdem populi
12 Romani beneficio et libertatem habeant. amicitiam regis
non aspernari, nec ipsorum Aetolorum. id primum eos
13 pro amicis facturos, si insula excedant atque abeant. nam
ipsis certum esse non modo non recipere moenibus, sed
ne societatem quidem ullam pacisci nisi ex auctoritate
Romanorum.

1 XXXXVII. Haec renuntiata regi ad naves, ubi
restiterat, cum essent, in praesentia — neque enim iis
venerat copiis, ut vi agere quicquam posset — reverti
2 Demetriadem placuit. ibi quoniam primum vanum inceptum evasisset, consultare cum Aetolis rex, quid deinde
fieret. placuit [Boeotos,] Achaeos, Amynandrum regem
3 Athamanum temptare. Boeotorum gentem aversam ab
Romanis iam inde a Brachyllae morte et quae secuta
4 eam fuerant censebant; Achaeorum Philopoemenem principem aemulatione gloriae in bello Laconum infestum in-
5 visumque esse Quinctio credebant. Amynander uxorem
Apamam, filiam Alexandri cuiusdam Megalopolitani, habebat, qui se oriundum a magno Alexandro ferens filiis
duobus Philippum atque Alexandrum et filiae Apamam
6 nomina inposuerat; quam regis inclutam nuptiis maior e
7 fratribus Philippus secutus in Athamaniam fuerat. hunc
forte ingenio vanum Aetoli et Antiochus inpulerant in
spem regni Macedoniae, quod is vere regum stirpis esset,
si Amynandrum Athamanesque Antiocho coniunxisset.
8 et ea vanitas promissorum non apud Philippum modo,
sed etiam apud Amynandrum valuit.

1 XXXXVIII. In Achaia legatis Antiochi Aetolorum-
2 que coram T. Quinctio Aegii datum est concilium. Antiochi
legatus prior quam Aetoli est auditus. is, ut plerique quos
opes regiae alunt, vaniloquus maria terrasque inani sonitu
3 verborum complevit: equitum innumerabilem vim traici
Hellesponto in Europam, partim loricatos, quos cataphractos vocant, partim sagittis ex equo utentis et, a quo
nihil satis tecti sit, aversos refugiente equo certius figen-
4 tes. his equestribus copiis quamquam vel totius Europae
exercitus in unum coacti obrui possent, adiciebat multi-
5 plicis copias peditum et nominibus quoque gentium vix

fando auditis terrebat, Dahas, Medos, Elymaeosque et Ca-
dusios adpellans: navalium vero copiarum, quas nulli por- 6
tus capere in Graecia possent, dextrum cornu Sidonios
et Tyrios, sinistrum Aradios et ex Pamphylia Sidetas
tenere, quas gentes nullae umquam nec arte nec virtute
navali aequassent. iam pecuniam, iam alios belli adpara- 7
tus referre supervacaneum esse; scire ipsos, abundasse
semper auro regna Asiae. itaque non cum Philippo nec
Hannibale rem futuram Romanis, principe altero unius
civitatis, altero Macedoniae tantum regni finibus incluso,
sed cum magno Asiae totius partisque Europae rege.
eum tamen, quamquam ab ultimis orientis terminis ad 8
liberandam Graeciam veniat, nihil postulare ab Achaeis,
in quo fides eorum adversus Romanos, priores socios
atque amicos, laedatur. non enim ut secum adversus eos 9
arma capiant, sed ut neutri parti sese coniungant petere.
pacem utrique parti, quod medios deceat amicos, optent,
bello se non interponant. idem ferme et Aetolorum lega- 10
tus Archidamus petiit, ut, quae facillima et tutissima esset,
quietem praestarent spectatoresque belli fortunarum alie-
narum eventum sine ullo discrimine rerum suarum oppe-
rirentur. provectus deinde est intemperantia linguae in 11
maledicta nunc communiter Romanorum, nunc proprie
ipsius Quincti, ingratos adpellans et exprobrans non 12
victoriam modo de Philippo virtute Aetolorum partam,
sed etiam salutem, ipsumque et exercitum sua opera ser-
vatos. quo enim illum umquam imperatoris functum offi- 13
cio esse? auspicantem inmolantemque et vota nuncupan-
tem sacrificuli vatis modo in acie vidisse, cum ipse cor-
pus suum pro eo telis hostium obiceret.

XXXXVIIII. Ad ea Quinctius, coram quibus magis 1
quam apud quos verba faceret dicere Archidamum ratio-
nem habuisse: Achaeos enim probe scire, Aetolorum 2
omnem ferociam in verbis, non in factis esse et in con-
ciliis magis contionibusque quam in acie adparere. ita- 3
que parvi Achaeorum existimationem, quibus notos esse
se scirent, fecisse, legatis regis et per eos absenti regi
eum se iactasse. quod si quis antea ignorasset, quae res 4
Antiochum et Aetolos coniunxisset, ex legatorum sermone

potuisse adparere; mentiendo in vicem iactandoque vires,
quas non haberent, inflasse vana spe atque inflatos esse:
5 'dum hi ab se victum Philippum, sua virtute protectos
Romanos, et quae modo audiebatis narrant, vos ceteras-
que civitates et gentes suam sectam esse secuturos –,
rex contra peditum equitumque nubes iactat et consternit
6 maria classibus suis. est autem res simillima cenae Chal-
cidensis hospitis mei, hominis et boni et sciti convivatoris,
apud quem solstitiali tempore comiter accepti cum mira-
remur, unde illi eo tempore anni tam varia et multa
7 venatio, homo non quam isti sunt gloriosus, renidens
condimentis ait varietatem illam et speciem ferinae carnis
8 ex mansueto sue factam.' hoc dici apte in copias regis,
quae paulo ante iactatae sint, posse. varia enim genera
armorum et multa nomina gentium inauditarum, Dahas
[et Medos] et Cadusios et Elymaeos, Suros omnis esse,
haud paulo mancipiorum melius propter servilia ingenia
9 quam militum genus. 'et utinam subicere vestris oculis,
Achaei, possem concursationem regis magni a Demetriade
nunc Lamiam in concilium Aetolorum, nunc Chalcidem;
10 videretis vix duarum male plenarum legiuncularum instar
in castris regis, videretis regem nunc mendicantem prope
11 frumentum ab Aetolis, quod militi admetiatur, nunc mu-
tuas pecunias faenore in stipendium quaerentem, nunc ad
portas Chalcidis stantem et mox inde exclusum, nihil
aliud quam Aulide atque Euripo spectatis in Aetoliam
redeuntem. male crediderunt et Antiochus Aetolis et
12 Aetoli regiae vanitati. quo minus vos decipi debetis,
sed expertae potius spectataeque Romanorum fidei cre-
13 dere. nam quod optimum esse dicant, non interponi vos
bello, nihil immo tam alienum rebus vestris est, quippe
sine gratia, sine dignitate praemium victoris eritis.'

1 L. Nec absurde adversus utrosque respondisse visus
est, et facile erat orationem apud faventis aequis auribus
2 accipi. nulla enim nec disceptatio nec dubitatio fuit,
quin omnes eosdem genti Achaeorum hostes et amicos,
quos populus Romanus censuisset, iudicarent, bellumque
3 et Antiocho et Aetolis nuntiari iuberent. auxilia etiam,
quo censuit Quinctius, quingentorum militum Chalcidem,

quingentorum Piraeeum extemplo miserunt. erat enim 4
haut procul seditione Athenis res, trahentibus ad Antiochum quibusdam spe largitionum venalem pretio multitudinem, donec ab iis qui Romanae partis erant Quinctius est adcitus et accusante Leonte quodam Apollodorus auctor defectionis damnatus atque in exsilium est eiectus.

Et ab Achaeis quidem cum tristi responso legatio ad 5
regem rediit. Boeoti nihil certi responderunt: cum Antiochus in Boeotiam venisset, tum quid sibi faciundum esset se deliberaturos esse.

Antiochus cum ad Chalcidis praesidium et Achaeos 6
et Eumenem regem misisse audisset, maturandum ratus, ut et praevenirent sui et venientis, si possent, exciperent, Menippum cum tribus ferme milibus militum et omni classe 7
Polyxenidam mittit, ipse paucos post dies sex milia suorum militum et ex ea copia, quae Lamiae repente colligi potuit, non ita multos Aetolos ducit. Achaei quingenti et ab 8
Eumene rege modicum auxilium missum duce Xenoclide Chalcidensi nondum obsessis itineribus tuto transgressi Euripum Chalcidem pervenerunt. Romani milites, quin- 9
genti ferme et ipsi, cum iam Menippus castra ante Salganea ad Hermaeum, qua transitus ex Boeotia in Euboeam insulam est, haberet, venerunt. Micythio erat cum iis, 10
legatus ab Chalcide ad Quinctium ad id ipsum praesidium petendum missus. qui postquam obsessas ab hostibus 11
fauces vidit, omisso ad Aulidem itinere Delium convertit, ut inde in Euboeam transmissurus.

LI. Templum est Apollonis Delium, inminens mari; 1
quinque milia passuum ab Tanagra abest, minus quattuor milium inde in proxima Euboeae est mari traiectus. ubi 2
et in fano lucoque ea religione et eo iure sancto, quo sunt templa, quae asyla Graeci adpellant, et nondum aut indicto bello aut ita commisso, ut strictos gladios aut 3
sanguinem usquam factum audissent, cum per magnum otium milites alii ad spectaculum templi lucique versi, alii in litore inermes vagarentur, magna pars per agros lignatum pabulatumque dilapsa esset, repente Menippus 4
palatos passim adgressus eos cecidit, ad quinquaginta vivos cepit. perpauci effugerunt, in quibus Micythio

5 parva oneraria nave exceptus. ea res Quinctio Romanisque sicut iactura militum molesta, ita ad ius inferendi
6 Antiocho belli adiecisse aliquantum videbatur. Antiochus admoto ad Aulidem exercitu, cum rursus oratores partim ex suis, partim Aetolos Chalcidem misisset, qui eadem illa quae nuper cum minis gravioribus agerent, nequiquam contra Micythione et Xenoclide tendentibus
7 facile tenuit, ut portae sibi aperirentur. qui Romanae partis erant, sub adventum regis urbe excesserunt. Achaeorum et Eumenis milites Salganea tenebant, et in Euripo castellum Romani milites pauci custodiae causa loci com-
8 muniebant. Salganea Menippus, rex ipse castellum Euripi obpugnare est adortus. priores Achaei et Eumenis milites pacti, ut sine fraude liceret abire, praesidio ex-
9 cesserunt; pertinacius Romani Euripum tuebantur. hi quoque tamen, cum terra marique obsiderentur et iam machinas tormentaque comportari viderent, non tulere
10 obsidionem. cum id quod caput erat Euboeae teneret rex, ne ceterae quidem eius insulae urbes imperium abnuerunt, magnoque principio sibi orsus bellum videbatur, quod tanta insula et tot oportunae urbes in suam dicionem venissent.

TITI LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBRI.

EDIDIT

MARTINUS HERTZ.

VOL. III. PARS II.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.

LIPSIAE MDCCCLXII.

[PERIOCHA LIBRI XXXVI.]

[Acilius Glabrio consul Antiochum ad Thermopylas, Philippo rege adiuvante, victum Graecia expulit idemque Aetolos subegit. P. Cornelius Scipio Nasica consul aedem matris deûm, quam ipse in Palatium intulerat vir optimus a senatu iudicatus, dedicavit idemque Boios Gallos victos in deditionem accepit et de iis triumphavit. praeterea navalia certamina prospera adversus praefectos Antiochi regis referuntur.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXVI.

I. P. Cornelium Cn. filium Scipionem et M'. Acilium 1
Glabrionem consules inito magistratu patres, priusquam
de provinciis agerent, res divinas facere maioribus ho- 2
stiis iusserunt in omnibus fanis, in quibus lectisternium
maiorem partem anni fieri solet, precarique, quod sena-
tus de novo bello in animo haberet, ut ea res senatui po-
puloque Romano bene atque feliciter eveniret. ea omnia 3
sacrificia laeta fuerunt, primisque hostiis perlitatum est,
et ita haruspices responderunt, eo bello terminos populi
Romani propagari, victoriam ac triumphum ostendi.

Haec cum renuntiata essent, solutis religione animis 4
patres rogationem ad populum ferri iusserunt, vellent iu- 5
berentne cum Antiocho rege quique eius sectam secuti
essent, bellum iniri? si ea perlata rogatio esset, tum, si
ita videretur consulibus, rem integram ad senatum refer-
rent. P. Cornelius eam rogationem pertulit. tum senatus 6
decrevit, ut consules Italiam et Graeciam provincias sor-
tirentur: cui Graecia evenisset, ut praeter eum numerum

militum quem L. Quinctius consul in eam provinciam ex
7 auctoritate senatus scripsisset imperassetve, ut eum exercitum acciperet, quem M. Baebius praetor anno priore ex
8 senatus consulto in Macedoniam traiecisset. et extra Italiam permissum ut, si res postulasset, auxilia ab sociis, ne supra quinque milium numerum, acciperet. L. Quinctium superioris anni consulem legari ad id bellum pla-
9 cuit. alter consul, cui Italia provincia evenisset, cum Boîs iussus bellum gerere utro exercitu mallet ex duobus, quos superiores consules habuissent, alterum ut mitteret Romam eaeque urbanae legiones essent paratae quo senatus censuisset.

1 II. His ita in senatu ad id, quae cuius provincia
2 foret, decretis, tum demum sortiri consules placuit. Acilio Graecia, Cornelio Italia evenit. certa deinde sorte senatus consultum factum est, quod populus Romanus eo tempore duellum iussisset esse cum rege Antiocho quique sub imperio eius essent, ut eius rei causa supplicationem imperarent consules, utique M'. Acilius consul ludos magnos Iovi voveret et dona ad omnia pulvinaria.
3 id votum in haec verba, praeeunte P. Licinio pontifice maximo, consul nuncupavit. 'si duellum quod cum rege Antiocho sumi populus iussit, id ex sententia senatus
4 populique Romani confectum erit, tum tibi, Iuppiter, populus Romanus ludos magnos dies decem continuos faciet, donaque ad omnia pulvinaria dabuntur de pecunia,
5 quantam senatus decreverit. quisquis magistratus eos ludos quando ubique faxit, hi ludi recte facti donaque data recte sunto.' supplicatio inde ab duobus consulibus edicta per biduum fuit.

Consulibus sortitis provincias extemplo et praetores
6 sortiti sunt. M. Iunio Bruto iurisdictio utraque evenit, A. Cornelio Mammulae Bruttii, M. Aemilio Lepido Sicilia, L. Oppio Salinatori Sardinia, C. Livio Salinatori classis, L. Aemilio Paulo Hispania ulterior. his ita exercitus de-
7 creti: A. Cornelio novi milites, conscripti priore anno ex senatus consulto a L. Quinctio consule, dati sunt, iussusque tueri omnem oram circa Tarentum Brundisiumque.
8 L. Aemilio Paulo in ulteriorem Hispaniam, praeter eum

exercitum, quem a M. Fulvio proconsule accepturus esset, decretum est, ut novorum militum tria milia duceret et trecentos equites, ita ut in iis duae partes sociûm Latini nominis, tertia civium Romanorum esset. idem sup- 9
plementi ad C. Flaminium, cui imperium prorogabatur, in Hispaniam citeriorem est missum. M. Aemilius Lepi- 10
dus ab L. Valerio, cui successurus esset, simul provinciam exercitumque accipere iussus, L. Valerium, si ita vide- 11
retur, pro praetore in provincia retinere, et provinciam ita dividere, ut una ab Agrigento ad Pachynum esset, altera a Pachyno Tyndareum: eam maritimam oram L. Va-
lerius viginti navibus longis custodiret. eidem praetori 12
mandatum, ut duas decumas frumenti exigeret, id ad mare comportandum devehendumque in Graeciam cura-
ret. idem L. Oppio de alteris decumis exigendis in Sar- 13
dinia imperatum: ceterum non in Graeciam, sed Romam id frumentum portari placere. C. Livius praetor, cui clas- 14
sis evenerat, triginta navibus paratis traicere in Graeciam primo quoque tempore iussus et ab Atilio naves accipere. veteres naves, quae in navalibus erant, ut reficeret et 15
armaret, M. Iunio praetori negotium datum est, et in eam classem socios navales libertinos legeret.

III. Legati terni in Africam ad Carthaginienses et 1
in Numidiam ad frumentum rogandum, quod in Graeciam portaretur, missi, pro quo pretium solveret populus Romanus. adeoque in adparatum curamque eius belli 2
civitas intenta fuit, ut P. Cornelius consul ediceret, qui 3
senatores essent quibusque in senatu sententiam dicere liceret quique minores magistratus essent, ne quis eorum longius ab urbe Roma abiret quam unde eo die redire posset, neve uno tempore quinque senatores ab urbe Roma abessent. in comparanda inpigre classe C. Livium 4
praetorem contentio orta cum colonis maritimis paulisper tenuit. nam cum cogerentur in classem, tribunos plebi 5
adpellarunt; ab iis ad senatum reiecti sunt. senatus ita, ut ad unum omnes consentirent, decrevit, vacationem rei navalis eis colonis non esse. Ostia et Fregenae et Ca- 6
strum novum et Pyrgi et Antium et Tarracina et Minturnae et Sinuessa fuerunt, quae cum praetore de vaca-

7 tione certaverunt. consul deinde M'. Acilius ex senatus consulto ad collegium fetialium rettulit, ipsine utique regi Antiocho indiceretur bellum, an satis esset ad prae-
8 sidium aliquod eius nuntiare; et num Aetolis quoque separatim indici iuberent bellum; et num prius societas eis et amicitia renuntianda esset quam bellum indicendum.
9 fetiales responderunt, iam ante sese, cum de Philippo consulerentur, decrevisse, nihil referre, ipsi coram an ad
10 praesidium nuntiaretur: amicitiam renuntiatam videri, cum legatis totiens repetentibus res nec reddi nec satisfieri
11 aequum censuissent. Aetolos ultro sibi bellum indixisse, cum Demetriadem sociorum urbem per vim occupassent,
12 Chalcidem terra marique obpugnatum issent, regem Antiochum in Europam ad bellum populo Romano inferen-
13 dum traduxissent. omnibus iam satis comparatis M'. Acilius consul edixit, ut quos L. Quinctius milites conscripsisset et quos sociis nominique Latino imperasset, quos secum in provinciam ire oporteret, et tribuni militum legionis primae et tertiae, ut ii omnes Brundisium idibus
14 Maîs convenirent. ipse ante diem quintum nonas Maias paludatus urbe egressus est. per eosdem dies et praetores in provincias profecti sunt.

1 IIII. Sub idem tempus et legati ab duobus regibus, Philippo et Ptolemaeo Aegypti rege, Romam venerunt. Philippo pollicente ad bellum auxilia et pecuniam et fru-
2 mentum, ab Ptolemaeo etiam mille pondo auri, viginti
3 milia pondo argenti adlata. nihil eius acceptum: gratiae regibus actae. et cum uterque se cum omnibus copiis in Aetoliam venturum belloque interfuturum polliceretur,
4 Ptolemaeo id remissum; Philippi legatis responsum gratum eum senatui populoque Romano facturum, si M'.
5 Acilio consuli non defuisset. item ab Carthaginiensibus et Masinissa rege legati venerunt. Carthaginienses tritici modiûm decies centena, hordei quingenta milia ad exer-
6 citum, dimidium eius Romam adportaturos polliciti [sunt]: id ut ab se munus Romani acciperent, petere sese. et
7 classem suorum suo sumptu comparaturos, et stipendium, quod pluribus pensionibus in multos annos deberent,
8 praesens omne daturos. Masinissae legati quingenta milia

modiûm tritici, trecenta hordei ad exercitum in Graeciam, Romam trecenta milia modiûm tritici, ducenta quinquaginta hordei; equites quingentos, elephantos viginti regem ad M'. Acilium consulem missurum. de frumento utris- 9 que responsum, ita usurum eo populum Romanum, si pretium acciperent. de classe Carthaginiensibus remis- 10 sum, praeterquam si quid navium ex foedere deberent. de pecunia item responsum, nullam ante diem accepturos.

V. Cum haec Romae agebantur, Chalcide Antiochus, 1 ne cessaret per hibernorum tempus, partim ipse sollicitabat civitatium animos mittendis legatis, partim ultro ad eum veniebant, sicut Epirotae communi gentis consensu et Elei e Peloponneso venerunt. Elei auxilium adversus 2 Achaeos petebant, quos post bellum non ex sua sententia indictum Antiocho primum civitati suae arma inlaturos credebant. mille iis pedites cum duce Cretensi Euphane 3 sunt missi. Epirotarum legatio erat minime in partem ullam liberi aut simplicis animi. apud regem gratiam initam volebant cum eo ut caverent, ne quid offenderent Romanos. petebant enim, ne se temere in causam dedu- 4 ceret, expositos adversus Italiam pro omni Graecia et primos inpetus Romanorum excepturos. sed si ipse pos- 5 set terrestribus navalibusque copiis praesidere Epiro, cupide eum omnis Epirotas et urbibus et portubus suis accepturos. si id non posset, deprecari, ne se nudos atque inermes Romano bello obiceret. hac legatione id 6 agi adparebat, ut sive, quod magis credebant, abstinuisset Epiro, integra sibi omnia apud exercitus Romanos essent, conciliata satis apud regem gratia, quod accepturi fuissent venientem, sive venisset, sic quoque spes veniae 7 ab Romanis foret, quod non exspectato longinquo ab se auxilio praesentis viribus subcubuissent. huic tam per- 8 plexae legationi quia non satis in promptu erat, quid responderet, legatos se missurum ad eos dixit, qui de iis quae ad illos seque communiter pertinerent loquerentur.

VI. In Boeotiam ipse profectus est, causas in speciem 1 irae adversus Romanos eas quas ante dixi habentem, Brachyllae necem et bellum a Quinctio Coroneae propter Romanorum militum caedes inlatum, re vera per multa 2

iam saecula publice privatimque labante egregia quondam disciplina gentis et multorum eo statu, qui diuturnus esse
3 sine mutatione rerum non posset. obviam effusis undique Boeotiae principibus Thebas venit. ibi in concilio gentis quamquam et ad Delium inpetu in praesidium Romanum facto et ad Chalcidem commiserat nec a parvis nec dubiis
4 principiis bellum, tamen eandem orationem [est] exorsus, qua in conloquio primo ad Chalcidem quaque per legatos in concilio Achaeorum usus erat, ut amicitiam secum institui, non bellum indici Romanis postularet. neminem
5 quid ageretur fallebat; decretum tamen sub leni verborum praetextu pro rege adversus Romanos factum est.

6 Hac quoque gente adiuncta Chalcidem regressus, praemissis inde litteris, ut Demetriadem convenirent principes Aetolorum, cum quibus de summa rerum delibe-
7 raret, navibus eo ad diem indictum concilio venit. et Amynander adcitus ad consultandum ex Athamania; et Hannibal Poenus, iam diu non adhibitus, interfuit ei
8 consilio. consultatum de Thessalorum gente est, quorum
9 omnibus qui aderant voluntas temptanda videbatur. in eo modo diversae sententiae erant, quod alii extemplo agendum, alii ex hieme, quae tum ferme media erat, dif-
10 ferendum in veris principium, et alii legatos tantummodo mittendos, alii cum omnibus copiis eundum censebant, terrendosque metu, si cunctarentur.

1 VII. Cum circa hanc fere consultationem disceptatio omnis verteretur, Hannibal nominatim interrogatus sententiam in universi belli cogitationem regem atque eos
2 qui aderant tali oratione avertit. 'si ex quo traiecimus in Graeciam, adhibitus essem in consilium, cum de Euboea, de Achaeis deque Boeotia agebatur, eandem sententiam dixissem quam hodie, cum de Thessalis agitur, dicam.
3 ante omnia Philippum et Macedonas belli in societatem
4 quacumque ratione censeo deducendos esse. nam quod ad Euboeam Boeotosque et Thessalos adtinet, cui dubium est, quin – ut quibus nullae suae vires sint, praesentibus adulando semper, quem metum in consilio habeant, eodem
5 ad impetrandam veniam utantur –, simul ac Romanum exercitum in Graecia viderint, ad consuetum imperium

se avertant nec iis noxiae futurum sit, quod, cum Romani
procul abessent, vim tuam praesentis exercitusque tui
experiri noluerint? quanto igitur prius potiusque est Phi- 6
lippum nobis coniungere quam hos? cui, si semel in cau-
sam descenderit, nihil integri futurum sit, quique eas
vires adferat, quae non accessio tantum ad Romanum
esse bellum, sed per se ipsae nuper sustinere potuerint
Romanos. hoc ego adiuncto — absit verbo invidia — 7
qui dubitare de eventu possim, cum quibus adversus
Philippum valuerint Romani, his nunc fore videam ut ipsi
obpugnentur. Aetoli, qui Philippum, quod inter omnes 8
constat, vicerunt, cum Philippo adversus Romanos pugna-
bunt. Amynander atque Athamanum gens, quorum se- 9
cundum Aetolos plurima fuit opera in eo bello, nobiscum
stabunt. Philippus tum te quieto totam molem sustine- 10
bat belli; nunc duo maximi reges Asiae Europaeque
viribus adversus unum populum, ut meam utramque for-
tunam taceam, patrum certe aetate ne uni quidem Epiro-
tarum regi parem — qui quid tandem erat vobiscum
comparatus? — geretis bellum. quae igitur res mihi 11
fiduciam praebet, coniungi nobis Philippum posse? una
communis utilitas, quae societatis maximum vinculum
est, altera auctores vos Aetoli. vester enim legatus hic 12
Thoas inter cetera quae ad excitandum in Graeciam An-
tiochum dicere est solitus, ante omnia hoc semper adfir-
mavit, fremere Philippum et aegre pati sub specie pacis
leges servitutis sibi inpositas. ille quidem ferae bestiae 13
vinctae aut clausae et refringere claustra cupienti regis
iram verbis aequabat. cuius si talis animus est, solva-
mus nos eius vincula et claustra refringamus, ut erumpere
diu coercitam iram in hostes communes possit. quod si 14
nihil eum legatio nostra moverit, at nos, quoniam nobis
cum adiungere non possumus, ne hostibus nostris ille
adiungi possit caveamus. Seleucus filius tuus Lysima- 15
chiae est; qui si eo exercitu, quem secum habet, per
Thraciam proxima Macedoniae coeperit depopulari, facile
ab auxilio ferendo Romanis Philippum ad sua potissimum
tuenda avertet. de Philippo meam sententiam habes. de 16
ratione universi belli quid sentirem, iam ab initio non

ignorasti. quod si tum auditus forem, non in Euboea Chalcidem captam et castellum Euripi expugnatum Romani, sed Etruriam Ligurumque et Galliae Cisalpinae oram bello ardere et, qui maximus iis terror est, Hannibalem
17 in Italia esse audirent. nunc quoque accersas censeo omnis navalis terrestrisque copias; sequantur classem onerariae cum commeatibus. nam hic sicut ad belli munera pauci sumus, sic nimis multi pro inopia commea-
18 tûm. cum omnis tuas contraxeris vires, divisam classem partem Corcyrae in statione habebis, ne transitus Roma-
19 nis liber ac tutus pateat, partem ad litus Italiae, quod Sardiniam Africamque spectat, traicies, ipse cum omni-
20 bus terrestribus copiis in Bullinum agrum procedes; inde Graeciae praesidebis, et speciem Romanis traiecturum te praebens et, si res poposcerit, traiecturus. haec suadeo, qui ut non omnis peritissimus sim belli, cum Romanis certe bellare bonis malisque meis didici. in quae consilium dedi, in eadem nec infidelem nec segnem operam polliceor. dii adprobent eam sententiam, quae tibi optima visa fuerit.'

1 VIII. Haec ferme Hannibalis oratio fuit, quam laudarunt magis in praesentia qui aderant quam rebus ipsis exsecuti sunt: nihil enim eorum factum est, nisi quod ad classem copiasque accersendas ex Asia Polyxenidam
2 misit. legati Larisam ad concilium Thessalorum sunt missi et Aetolis Amynandroque dies ad conveniendum exercitui Pheras est dictus. eodem et rex cum suis copiis
3 confestim venit. ibi dum opperitur Amynandrum atque Aetolos, Philippum Megalopolitanum cum duobus milibus hominum ad legenda ossa Macedonum circa Cynoscepha-
4 las, ubi debellatum erat cum Philippo, misit, sive ab ipso, quaerente sibi commendationem ad Macedonum gentem et invidiam regi, quod insepultos milites reliquisset, monitus, sive ab insita regibus vanitate ad consilium specie
5 amplum, re inane animo adiecto. tumulus est in unum ossibus, quae passim strata erant, coacervatis factus, qui nullam gratiam ad Macedonas, odium ingens ad Philip-
6 pum movit. itaque qui ad id tempus fortunam esset in consilio habiturus, is extemplo ad M. Baebium proprae-

torem misit, Antiochum in Thessaliam inpetum fecisse: si videretur ei, moveret ex hibernis; se obviam processurum, ut quid agendum esset consultarent.

VIIII. Antiocho ad Pheras iam castra habenti, ubi 1
coniunxerant ei se Aetoli et Amynander, legati ab Larisa
venerunt, quaerentes, quod ob factum dictumve Thessa- 2
lorum bello lacesseret eos, simul orantes, ut remoto exercitu per legatos, si quid ei videretur, secum disceptaret.
eodem tempore quingentos armatos duce Hippolocho Phe- 3
ras in praesidium miserunt; hi exclusi aditu, iam omnia
itinera obsidentibus regîs, Scotusam se receperunt. lega- 4
tis Larisaeorum rex clementer respondit, non belli faciendi,
sed tuendae et stabiliendae libertatis Thessalorum causa
se Thessaliam intrasse. similia îs qui cum Pheraeis ageret 5
missus. cui nullo dato responso, Pheraei ipsi legatum ad
regem principem civitatis Pausaniam miserunt; qui cum 6
haud dissimilia iis, ut in causa pari, quae pro Chalcidensibus in conloquio ad Euripi fretum dicta erant, quaedam
etiam ferocius egisset, rex etiam atque etiam deliberare 7
eos iussos, ne id consilii caperent, cuius, dum in futurum
nimis cauti et providi essent, extemplo paeniteret, dimisit. haec renuntiata Pheras legatio cum esset, ne paulum 8
quidem dubitarunt, quin pro fide erga Romanos, quidquid fors belli tulisset, paterentur. itaque et hi summa 9
ope parabant se ad urbem defendendam, et rex ab omni
parte simul obpugnare moenia est adgressus et – ut qui 10
satis intellegeret – neque enim dubium erat –, in eventu
eius urbis positum esse, quam primam adgressus esset,
aut sperni deinde ab universa gente Thessalorum aut
timeri se – omnem undique terrorem obsessis iniecit. pri- 11
mum inpetum obpugnationis satis constanter sustinuerunt;
dein cum multi propugnantes caderent aut vulnerarentur,
labare animi coeperunt. revocati deinde castigationibus 12
principum ad perseverandum in proposito, relicto exteriore circulo muri, deficientibus iam copiis in interiorem
partem urbis concesserunt, cui brevior orbis munitionis
circumiectus erat. postremo victi malis cum timerent,
ne vi captis nulla apud victorem venia esset, dediderunt
sese. nihil inde moratus rex quattuor milia armatorum, 13

dum recens terror esset, Scotusam misit. nec ibi mora
deditionis est facta, cernentibus Pheraeorum recens ex-
14 emplum, qui quod pertinaciter primo abnuerant malo
domiti tandem fecissent. cum ipsa urbe Hippolochus
15 Larisaeorumque deditum est praesidium. dimissi ab rege
inviolati omnes, quod eam rem magni momenti futuram
rex ad conciliandos Larisaeorum animos credebat.

1 X. Intra decimum diem quam Pheras venerat his
perfectis Cranonem profectus cum toto exercitu primo
2 adventu cepit. inde Cieriam et Metropolim et iis cir-
cumiecta castella recepit, omniaque iam regionis eius
3 praeter Atracem et Gyrtonem in potestate erant. tunc
adgredi Larisam constituit, ratus vel terrore ceterarum
expugnatarum vel beneficio praesidii dimissi vel exemplo
tot civitatium dedentium sese non ultra in pertinacia man-
4 suros. elephantis agi ante signa terroris causa iussis
quadrato agmine ad urbem incessit, ut incerti fluctuaren-
tur animi magnae partis Larisaeorum inter metum prae-
5 sentem hostium et verecundiam absentium sociorum. per
eosdem dies Amynander cum Athamanum iuventute oc-
cupat Pellinaeum, et Menippus cum tribus milibus pedi-
tum Aetolorum et ducentis equitibus in Perrhaebiam pro-
fectus Malloeam et Cyretias vi cepit [et] depopulatus est
6 agrum Tripolitanum. his raptim peractis Larisam ad regem
redeunt; consultanti, quidnam agendum de Larisa esset,
7 supervenerunt. ibi in diversum sententiae tendebant aliis
vim adhibendam et non differendum censentibus, quin
operibus ac machinis simul undique moenia adgrederen-
tur urbis sitae in plano, apertae campestri undique aditu,
8 aliis nunc vires urbis nequaquam Pheris conferendae me-
morantibus, nunc hiemem et tempus anni nulli bellicae
rei, minime obsidioni atque obpugnationi urbium aptum.
9 incerto regi inter spem metumque legati a Pharsalo, qui
ad dedendam urbem suam forte venerant, animos auxe-
10 runt. M. Baebius interim cum Philippo in Dassaretis con-
gressus Ap. Claudium ex communi consilio ad praesidium
Larisae misit, qui per Macedoniam magnis itineribus in
11 iugum montium, quod super Gonnos est, pervenit. oppi-
dum Gonni viginti milia ab Larisa abest, in ipsis faucibus

saltus, quae Tempe adpellantur, situm. ibi castra meta- 12
tus latius quam pro copiis (et) plures quam quot satis in
usum erant ignes cum accendisset, speciem quam quae-
sierat hosti fecit, omnem ibi Romanum exercitum cum
rege Philippo esse. itaque hiemem instare apud suos 13
causatus rex, unum tantum moratus diem ab Larisa re-
cessit et Demetriadem rediit; Aetolique et Athamanes in
suos receperunt se fines. Appius etsi, cuius rei causa 14
missus erat, solutam cernebat obsidionem, tamen Lari-
sam ad confirmandos in reliquum sociorum animos de-
scendit; duplexque laetitia erat, quod et hostes excesse- 15
rant finibus et intra moenia praesidium Romanum cer-
nebant.

XI. Rex Chalcidem a Demetriade profectus, amore 1
captus virginis Chalcidensis Cleoptolemi filiae, cum pa-
trem primo adlegando, deinde coram ipse rogando fati-
gasset, invitum se gravioris fortunae condicioni inligan- 2
tem, tandem impetrata re tamquam in media pace nuptias
celebrat, et relicum hiemis, oblitus quantas simul duas
res suscepisset, bellum Romanum et Graeciam liberan-
dam, omissa omnium rerum cura in conviviis et vinum
sequentibus voluptatibus ac deinde ex fatigatione magis
quam satietate earum in somno traduxit. eadem omnis 3
praefectos regios, qui ubique, ad Boeotiam maxime, prae-
positi hibernis erant, cepit luxuria, in eandem et milites
effusi sunt, nec quisquam eorum aut arma induxit, aut
stationem aut vigilias servavit aut quicquam quod mili- 4
taris operis aut muneris esset fecit. itaque principio veris, 5
cum per Phocidem Chaeroneam, quo convenire omnem
undique exercitum iusserat, venisset, facile animadvertit,
nihilo severiore disciplina milites quam ducem hibernasse.
Alexandrum inde Acarnana et Menippum Macedonem 6
Stratum Aetoliae copias ducere iussit. ipse Delphis saeri-
ficio Apollini facto Naupactum processit. consilio princi- 7
pum Aetoliae habito via, quae praeter Calydonem et Lysi-
machiam fert ad Stratum, suis, qui per Maliacum sinum
veniebant, obcurrit. ibi Mnasilochus princeps Acarnanum, 8
multis emptus donis, non ipse solum gentem regi conci-
liabat, sed Clytum etiam praetorem, penes quem tum

9 summa potestas erat, in suam sententiam adduxerat. is cum Leucadios, quod Acarnaniae caput est, non facile ad defectionem posse cerneret inpelli propter metum Romanae classis, quae cum Atilio quaeve circa Cephalle-
10 niam erat, arte eos est adgressus. nam cum in concilio dixisset, tuenda mediterranea Acarnaniae esse et omnibus qui arma ferrent exeundum ad Medionem et Thyrium,
11 ne ab Antiocho aut Aetolis occuparentur, fuere qui dicerent, nihil adtinere omnis tumultuose concitari, satis esse quingentorum hominum praesidium. eam iuventutem nactus, trecentis Medione, ducentis Thyrii in praesidio positis, id agebat, ut pro obsidibus futuri venirent in potestatem regis.

1 XII. Per eosdem dies legati regis Medionem venerunt. quibus auditis cum in contione quidnam respon-
2 dendum regi esset consultaretur et alii manendum in Romana societate, alii non aspernandam amicitiam regis
3 censerent, media visa est Clyti sententia eoque accepta est, ut ad regem mitterent legatos peterentque ab eo, ut Medionios super tanta re consultare in concilio Acar-
4 nanum pateretur. in eam legationem Mnasilochus et qui eius factionis erant de industria coniecti, clam missis qui regem admovere copias iuberent, ipsi terebant tempus.
5 itaque vixdum iis egressis legatis Antiochus in finibus et mox ad portas erat; et trepidantibus qui expertes proditionis fuerant tumultuoseque iuventutem ad arma vocantibus, ab Clyto et Mnasilocho in urbem est inductus;
6 et aliis sua voluntate adfluentibus metu coacti etiam qui dissentiebant ad regem convenerunt. quos placida oratione territos cum permulsisset, ad spem vulgatae cle-
7 mentiae aliquot populi Acarnaniae defecerunt. Thyrium a Medione profectus est Mnasilocho eodem et legatis praemissis. ceterum detecta Medione fraus cautiores, non
8 timidiores Thyrienses fecit; dato enim haut perplexo responso, nullam se novam societatem nisi ex auctoritate imperatorum Romanorum accepturos, portisque clausis,
9 armatos in muris disposuerunt. et peroportune ad confirmandos Acarnanum animos Cn. Octavius missus a Quinctio, cum praesidium et paucas naves ab A. Postumio,

qui ab Atilio legato Cephalleniae praepositus fuerat, accepisset, Leucadem venit, implevitque spei socios, M'. 10
Acilium consulem iam cum legionibus mare traiecisse et in Thessalia castra Romana esse. hunc rumorem quia 11
similem veri tempus anni maturum iam ad navigandum faciebat, rex, praesidio Medione inposito et in quibusdam aliis Acarnaniae oppidis, Thyrio abscessit et per Aetoliae ac Phocidis urbis Chalcidem redit.

XIII. Sub idem tempus M. Baebius et Philippus rex 1
iam ante per hiemem in Dassaretis congressi, cum Ap. Claudium, ut obsidione Larisam eximeret, in Thessaliam misissent, quia id tempus rebus gerendis inmaturum erat, 2
in hiberna regressi, principio veris coniunctis copiis in Thessaliam descenderunt. in Acarnania tum Antiochus 3
erat. advenientes Philippus Malloeam Perrhaebiae, Baebius Phacium est adgressus; quo primo prope inpetu capto Phaestum eadem celeritate capit. inde Atracem cum 4
se recepisset, Cyretias hinc et Eritium occupat, praesidiisque per recepta oppida dispositis Philippo rursus obsidenti Malloeam se coniungit. sub adventu Romani exer- 5
citus, seu ad metum virium seu ad spem veniae, cum dedidissent sese, ad ea recipienda oppida quae Athamanes occupaverant uno agmine ierunt. erant autem haec: Ae- 6
ginium, Ericinium, Gomphi, Silana, Tricca, Meliboea, Phaloria. inde Pellinaeum, ubi Philippus Megalopolitanus 7
cum quingentis peditibus et equitibus quadraginta in praesidio erat, circumsidunt et, priusquam obpugnarent, mittunt ad Philippum qui monerent, ne vim ultimam experiri vellet. quibus ille satis ferociter respondit, vel Romanis 8
vel Thessalis se crediturum fuisse, in Philippi se potestatem commissurum non esse. postquam adparuit vi agen- 9
dum, quia videbatur et Limnaeum eodem tempore obpugnari posse, regem ad Limnaeum ire placuit, Baebius restitit ad Pellinaeum obpugnandum.

XIIII. Per eos forte dies M'. Acilius consul cum de- 1
cem milibus peditum, duobus milibus equitum, quindecim elephantis mari traiecto pedestris copias Larisam ducere tribunos militum iussit, ipse cum equitatu Limnaeum ad Philippum venit. adventu consulis deditio sine cunctatione 2

est facta traditumque praesidium regium et cum iis Atha-
3 manes. ab Limnaeo Pellinaeum consul proficiscitur. ibi
primi Athamanes tradiderunt sese, deinde et Philippus
4 Megalopolitanus; cui decedenti praesidio cum obvius forte
fuisset Philippus rex, ad ludibrium regem eum consalutari
iussit, ipse congressus fratrem haut sane decoro maie-
5 stati suae ioco adpellavit. deductus inde ad consulem
custodiri iussus et haud ita multo post in vinculis Romam
missus, cetera multitudo Athamanum aut militum Antiochi
regis, quae in praesidîs deditorum per eos dies oppidorum
fuerat, Philippo tradita regi est; fuere autem ad quattuor
6 milia hominum. consul Larisam est profectus, ibi de
summa belli consultaturus. in itinere ab Cieria et Metropoli
7 legati tradentes urbes suas obcurrerunt. Philippus Atha-
manum praecipue captivis indulgenter habitis, ut per eos
conciliaret gentem, nactus spem Athamaniae potiundae,
8 exercitum eo duxit, praemissis in civitates captivis. et illi
magnam auctoritatem apud populares habuerunt clemen-
9 tiam erga se regis munificentiamque commemorantes; et
Amynander, cuius praesentis maiestas aliquos in fide con-
tinuisset, veritus, ne traderetur Philippo iam pridem hosti
et Romanis merito tunc propter defectionem infensis, cum
coniuge ac liberis regno excessit Ambraciamque se con-
tulit. ita Athamania omnis in ius dicionemque Philippi
10 concessit. consul ad reficienda maxime iumenta, quae et
navigatione et postea itineribus fatigata erant, paucos La-
risae moratus dies, velut renovato modica quiete exercitu
11 Crannonem est progressus. venienti Pharsalus et Scotusa
et Pherae quaeque in eis praesidia Antiochi erant de-
duntur. ex iis interrogatis, qui manere secum vellent,
mille volentis Philippo tradit, ceteros inermes Demetria-
12 dem remittit. Proernam inde recepit, et quae circa eam
castella erant. ducere tum porro in sinum Maliacum coepit.
adpropinquanti faucibus, super quas siti Thaumaci sunt,
deserta urbe iuventus omnis armata silvas et itinera in-
sedit et in agmen Romanum ex superioribus locis incur-
13 savit. consul primo mittere qui ex propinquo conloquentes
deterrerent eos a tali furore; postquam perseverare in
incepto vidit, tribuno cum duorum signorum militibus

circummisso interclusit ad urbem iter armatis vacuamque
eam cepit. tum clamore ab tergo captae urbis audito, 14
refugientium undique ex silvis insidiatorum caedes facta
est. ab Thaumacis altero die consul ad Spercheum 15
amnem pervenit, inde Hypataeorum agros vastavit.

XV. Cum haec agebantur, Chalcide erat Antiochus, 1
iam tum cernens, nihil se ex Graecia praeter amoena Chal-
cide hiberna et infames nuptias petisse. tunc Aetolorum
vana promissa incusare et Thoantem, Hannibalem vero 2
non ut prudentem tantum virum, sed prope vatem omnium
quae tum evenirent, admirari. ne tamen temere coepta
segnitia insuper everteret, nuntios in Aetoliam misit, ut
omni contracta inventute convenirent Lamiam, et ipse eo 3
decem milia fere peditum ex his qui postea venerant ex
Asia expleta et equites quingentos duxit. quo cum ali- 4
quanto pauciores quam umquam antea convenissent, et
principes tantummodo cum paucis clientibus essent, atque
ii dicerent, omnia sedulo ab se facta, ut quam plurimos ex
civitatibus suis evocarent, nec auctoritate nec gratia nec 5
imperio adversus detractantes militiam valuisse, destitutus
undique et ab suis, qui morabantur in Asia, et ab sociis,
qui ea in quorum spem vocaverant non praestabant, intra
saltum Thermopylarum sese recepit. id iugum, sicut 6
Apennini dorso Italia dividitur, ita mediam Graeciam diri-
mit. ante saltum Thermopylarum in septentrionem versa 7
Epiros et Perrhaebia et Magnesia et Thessalia est et Phthio-
tae Achaei et sinus Maliacus; intra fauces ad meridiem 8
vergunt Aetoliae pars maior et Acarnania et cum Locride
Phocis et Boeotia adiunctaque insula Euboea et excur-
rente in altum velut promunturio Attica terra, sita ab tergo
et Peloponnesus. hoc iugum ab Leucate et mari ad occi- 9
dentem verso per Aetoliam ad alterum mare orienti obie-
ctum tendens ea aspreta rupesque interiectas habet, ut
non modo exercitus, sed ne expediti quidem facile ullas
ad transitum calles inveniant. extremos ad orientem mon- 10
tis Oetam vocant, quorum quod altissimum est, Callidro-
mon adpellatur, in cuius valle ad Maliacum sinum ver-
gente iter est non latius quam sexaginta passus. haec 11
una militaris via est, qua traduci exercitus, si non prohi-

12 beantur, possint. ideo Pylae, et ab aliis, quia calidae aquae in ipsis faucibus sunt, Thermopylae locus adpellatur, nobilis Lacedaemoniorum adversus Persas morte magis memorabili quam pugna.

1 XVI. Hautquaquam pari tum animo Antiochus intra portas loci eius castris positis munitionibus insuper sal-
2 tum inpediebat; et cum duplici vallo fossaque et muro etiam, qua res postulabat, ex multa copia passim iacen-
3 tium lapidum permunisset omnia, satis fidens, numquam ea vim Romanum exercitum facturum, Aetolos ex quattuor milibus — tot enim convenerant — partim ad Heracleam praesidio obtinendam, quae ante ipsas fauces posita
4 est, partim Hypatam mittit, et Heracleam haud dubius consulem obpugnaturum, et iam multis nuntiantibus circa
5 Hypatam omnia evastari. consul depopulatus Hypatensem primo, deinde Heracleensem agrum, inutili utrobique auxilio Aetolorum, in ipsis faucibus prope fontes calidarum aquarum adversus regem castra posuit. Aetolorum
6 utraeque manus Heracleam sese incluserunt. Antiochum, cui, priusquam hostem cerneret, satis omnia permunita et praesidiis obsaepta videbantur, timor incessit, ne quas per inminentia iuga calles inveniret ad transitum Roma-
7 nus: nam et Lacedaemonios quondam ita a Persis circuitos fama erat, et nuper Philippum ab iisdem Romanis.
8 itaque nuntium Heracleam ad Aetolos mittit, ut hanc saltem sibi operam eo bello praestarent, ut vertices circa montium occuparent obsiderentque, ne qua transire Ro-
9 mani possent. hoc nuntio audito dissensio inter Aetolos orta est. pars imperio parendum regis atque eundum censebant, pars subsistendum Heracleae ad utramque fortu-
10 nam, ut sive victus ab consule rex esset, in expedito haberent integras copias ad opem propinquis ferendam civitatibus suis, sive vinceret, ut dissipatos in fugam Ro-
11 manos persequerentur. utraque pars non mansit modo in sententia sua, sed etiam exsecuta est consilium. duo milia Heracleae substiterunt, duo trifariam divisa Callidromum et Rhoduntiam et Tichiunta — haec nomina cacuminibus sunt — occupavere.

1 XVII. Consul postquam insessa superiora loca ab

Aetolis vidit, M. Porcium Catonem et L. Valerium Flaccum consularis legatos cum binis milibus delectorum peditum ad castella Aetolorum, Flaccum in Rhoduntiam et Tichiunta, Catonem in Callidromum mittit. ipse priusquam 2
ad hostem copias admoveret, vocatos in contionem milites paucis est adlocutus. 'plerosque omnium ordinum, milites, inter vos esse video, qui in hac eadem provincia T. Quincti ductu auspicioque militaveritis. Macedonico 3
bello inexuperabilior saltus ad amnem Aoum fuit quam hic: quippe portae sunt hae et unus inter duo maria 4
clausis omnibus velut naturalis transitus est, munitiones et locis opportunioribus tunc fuerunt et validiores inpositae; exercitus hostium ille et numero maior et militum genere aliquanto melior: quippe illic Macedones Thra- 5
cesque et Illyri erant, ferocissimae omnes gentes, hic Syri et Asiatici Graeci sunt, vilissima genera hominum et servituti nata; rex ille bellicosissimus, exercitatus iam 6
inde ab iuventa finitimis Thracum atque Illyriorum et circa omnium adcolarum bellis, hic, ut aliam omnem vitam omit- 7
tam, is est qui, cum ad inferendum populo Romano bellum ex Asia in Europam transisset, nihil memorabilius toto tempore hibernorum gesserit quam quod amoris causa ex domo privata et obscuri etiam inter popularis generis uxorem duxit et novus maritus, velut saginatus nuptiali- 8
bus cenis, ad pugnam processit. summa virium speique eius in Aetolis fuit, gente vanissima et ingratissima, ut vos prius experti estis, nunc Antiochus experitur. nam nec 9
frequentes convenerunt nec contineri in castris potuerunt, et in seditione ipsi inter sese sunt, et cum Hypatam tuendam Heracleamque depoposcissent, neutrum tutati refugerunt in iuga montium, pars Heracleae incluserunt sese. rex ipse confessus nusquam aequo campo non 10
modo congredi se ad pugnam audere, sed ne castra quidem in aperto ponere, relicta omni ante se regione ea, quam se nobis ac Philippo ademisse gloriabatur, condidit se intra rupes, ne ante fauces quidem saltus, ut quondam 11
Lacedaemonios fama est, sed intra penitus retractis castris; quod quantum interest ad timorem ostendendum, an muris alicuius urbis obsidendum sese incluserit? sed 12

neque Antiochum tuebuntur angustiae nec Aetolos vertices illi quos ceperunt. satis undique provisum atque praecautum est, ne quid adversus vos in pugna praeter
13 hostis esset. illud proponere animo vestro debetis, non vos pro Graeciae libertate tantum dimicare, quamquam is quoque egregius titulus esset, liberatam a Philippo ante nunc ab Aetolis et ab Antiocho liberare, neque ea tantum in praemium vestrum cessura, quae nunc in regis castris
14 sunt, sed illum quoque omnem adparatum qui in dies ab Epheso exspectatur praedae futurum, Asiam deinde Syriamque et omnia usque ad ortus solis ditissima regna
15 imperio Romano aperturos. quid deinde aberit, quin ab Gadibus ad mare rubrum Oceano finis terminemus, qui orbem terrarum amplexu finit, et omne humanum genus
16 secundum deos nomen Romanum veneretur? in haec tanta praemia dignos parate animos, ut crastino die bene iuvantibus diis acie decernamus.'

1 XVIII. Ab hac contione dimissi milites, priusquam corpora curarent, arma, tela parant. luce prima signo pugnae proposito instruit aciem consul, arta fronte, ad
2 naturam et angustias loci. rex postquam signa hostium conspexit, et ipse copias educit. levis armaturae partem ante vallum in primo locavit, tum Macedonum robur, quos sarisophorus adpellabant, velut firmamentum circa ipsas
3 munitiones constituit. his ab sinistro cornu iaculatorum sagittariorumque et funditorum manum sub ipsis radicibus montis posuit, ut ex altiore loco nuda latera hostium
4 incesserent. ab dextro Macedonibus ad ipsum munimentorum finem, qua loca usque ad mare invia palustri limo et voraginibus claudunt, elephantos cum adsueto praesidio posuit, post eos equites, tum modico intervallo relicto
5 ceteras copias in secunda acie. Macedones pro vallo locati primo facile sustinebant Romanos, temptantis ab omni parte aditus, multum adiuvantibus qui ex loco superiore fundis, velut nimbum, glandis et sagittas simul ac iacula
6 ingerebant. deinde ut maior nec iam toleranda vis hostium inferebat se, pulsi loco intra munimenta subductis ordinibus concesserunt; inde ex vallo prope alterum val-
7 lum hastis prae se obiectis fecerunt. et ita modica alti-

tudo valli erat, ut et locum superiorem ad pugnandum suis praeberet et propter longitudinem hastarum subiectum haberet hostem. multi temere subeuntes vallum 8 transfixi sunt; et aut incepto irrito recessissent aut plures cecidissent, ni M. Porcius ab iugo Callidromi, deiectis inde Aetolis et magna ex parte caesis — incautos enim et plerosque sopitos obpresserat —, super inminentem castris collem adparuisset.

XVIIII. Flacco non eadem fortuna ad Tichiunta et 1 Rhodunticam, nequiquam subire ad ea castella conato, fuerat. Macedones quique alii in castris regis erant 2 primo, dum procul nihil aliud quam turba et agmen adparebat, Aetolos credere visa procul pugna subsidio venire; ceterum ut primum signaque et arma ex propinquo 3 cognita errorem aperuerunt, tantus repente pavor omnis cepit, ut abiectis armis fugerent. et munimenta sequen- 4 tis inpedierunt et angustiae vallis, per quam sequendi erant, et maxime omnium quod elephanti novissimi agminis erant, quos pedes aegre praeterire, eques nullo poterat modo, timentibus equis tumultumque inter se maio- 5 rem quam in proelio edentibus; aliquantum temporis et direptio castrorum optinuit. Scarpheam tamen eo die consecuti sunt hostem. multis in ipso itinere caesis captis- 6 que, non equis virisque tantum, sed etiam elephantis, quos capere non potuerant, interfectis, in castra reverterunt, quae temptata eo die inter ipsum pugnae tempus 7 ab Aetolis, Heracleam obtinentibus praesidio, sine ullo haud parum audacis incepti effectu fuerant. consul 8 nootis insequentis tertia vigilia praemisso equitatu ad persequendum hostem, signa legionum luce prima movit. aliquantum viae praeceperat rex, ut qui non ante quam 9 Elatiae ab effuso constiterit cursu; ubi primum reliquis pugnaeque et fugae conlectis, cum perexigua manu semiermium militum Chalcidem se recepit. Romanus equi- 10 tatus ipsum quidem regem Elatiae adsecutus non est, magnam partem agminis aut lassitudine subsistentes aut errore, ut qui sine ducibus per ignota itinera fugerent, dissipatos obpresserunt. nec praeter quingentos, qui circa 11 regem fuerunt, ex toto exercitu quisquam effugit, etiam

ex decem milibus militum, quos Polybio auctore traiecisse secum regem in Graeciam scripsimus, exiguus nu-
12 merus; quid si Antiati Valerio credamus, sexaginta milia militum fuisse in regio exercitu scribenti, quadraginta inde milia cecidisse, supra quinque milia capta cum signis
13 militaribus ducentis triginta? Romanorum centum quinquaginta in ipso certamine pugnae, ab incursu Aetolorum se tuentes non plus quinquaginta interfecti sunt.

1 XX. Consule per Phocidem et Boeotiam exercitum ducente consciae defectionis civitates cum velamentis ante
2 portas stabant metu, ne hostiliter diriperentur. ceterum per omnes (dies) haud secus quam pacato agro sine violatione ullius rei agmen processit, donec in agrum Co-
3 ronaeum ventum est. ibi statua regis Antiochi posita in templo Minervae Itoniae iram accendit, permissumque militi est, ut circumiectum templo agrum popularetur. dein cogitatio animum subit, cum communi decreto Boeotorum posita esset statua, indignum esse in unum Coronensem
4 agrum saevire. revocato extemplo milite finis populandi factus, castigati tantum verbis Boeoti ob ingratum in tantis tamque recentibus beneficiis animum erga Romanos.

5 Inter ipsum pugnae tempus decem naves regiae cum praefecto Isidoro ad Thronium in sinu Maliaco stabant. eo gravis vulneribus Alexander Acarnan, nuntius adversae pugnae, cum perfugisset, trepidae inde recenti terrore naves Cenaeum Euboeae petierunt. ibi mortuus
6 sepultusque Alexander. tres, quae ex Asia profectae eundem portum tenuerunt, naves audita exercitus clade Ephesum redierunt. Isidorus ab Cenaeo Demetriadem,
7 si forte eo deferret fuga regem, traiecit. per eosdem dies A. Atilius praefectus Romanae classis magnos regios commeatus, iam fretum, quod ad Andrum insulam est, praetervectos, excepit; alias mersit, alias cepit naves.
8 quae novissimi agminis erant, cursum in Asiam verterunt. Atilius Piraeeum, unde profectus erat, cum agmine captivarum navium revectus magnam vim frumenti et Atheniensibus et aliis eiusdem regionis sociis divisit.

1 XXI. Antiochus sub adventum consulis a Chalcide profectus Tenum primo tenuit, inde Ephesum transmisit.

consuli Chalcidem venienti portae patuerunt, cum adpro- 2
pinquante eo Aristoteles praefectus regis urbe excessisset.
et ceterae urbes in Euboea sine certamine traditae; post 3
paucosque dies omnibus perpacatis sine ullius noxa urbis
exercitus Thermopylas reductus, multo modestia post
victoriam quam ipsa victoria laudabilior. inde consul M. 4
Catonem, per quem quae gesta essent senatus populus-
que Romanus haud dubio auctore sciret, Romam misit.
is a Creusa — Thespiensium emporium est, in intimo 5
sinu Corinthiaco retractum — Patras Achaiae petit, a
Patris Corcyram usque Aetoliae atque Acarnaniae litora
legit, atque ita ad Hydruntum Italiae traicit. quinto die 6
inde pedestri itinere Romam ingenti cursu pervenit. ante
lucem ingressus urbem a porta ad praetorem M. Iunium
iter intendit. is prima luce in senatum vocavit. quo L. 7
Cornelius Scipio, aliquot diebus ante a consule dimissus,
cum adveniens audisset praegressum Catonem in senatu
esse, supervenit exponenti quae gesta essent. duo inde 8
legati iussu senatus in contionem sunt producti atque ibi
eadem quae in senatu de rebus in Aetolia gestis exposue-
runt. supplicatio in triduum decreta est et ut quadra- 9
ginta hostiis maioribus praetor, quibus diis ei videretur,
sacrificaret. per eosdem dies et M. Fulvius Nobilior, qui 10
biennio ante praetor in Hispaniam erat profectus, ovans
urbem est ingressus; argenti bigati prae se tulit centum 11
triginta milia et extra numeratum duodecim milia pondo
argenti, auri pondo centum viginti septem.

XXII. Acilius consul ab Thermopylis Heracleam 1
ad Aetolos praemisit, ut tunc saltem experti regiam va-
nitatem resipiscerent traditaque Heraclea cogitarent de
petenda ab senatu seu furoris sui seu erroris venia: et 2
ceteras Graeciae civitates defecisse eo bello ab optime
meritis Romanis; sed quia post fugam regis, cuius fidu-
cia officio decessissent, non addidissent pertinaciam cul-
pae, in fidem receptas esse. Aetolos quoque, quamquam 3
non secuti sint regem, sed accersierint, et duces belli,
non socii fuerint, si paenitere possint, posse et incolumis
esse. ad ea cum pacati nihil responderetur adpareretque 4
armis rem gerendam et rege superato bellum Aetolicum

integrum restare, castra ab Thermopylis ad Heracleam
movit eoque ipso die, ut situm nosceret urbis, ab omni
5 parte equo moenia est circumvectus. sita est Heraclea
in radicibus Oetae montis; ipsa in campo, arcem in-
6 minentem loco alto et undique praecipiti habet. contem-
platus omnia quae noscenda erant, quattuor simul locis
7 adgredi urbem constituit. a flumine Asopo, qua et gymna-
sium est, L. Valerium operibus atque obpugnationi prae-
posuit; partem extra muros, quae frequentius prope quam
urbs habitabatur, Ti. Sempronio Longo obpugnandam
8 dedit; a sinu Maliaco, quae aditum haud facilem pars
habebat, M. Baebium, ab altero amniculo, quem Melana
vocant, adversus Dianae templum Ap. Claudium obpo-
9 suit. horum magno certamine intra paucos dies turres
arietesque et alius omnis adparatus obpugnandarum ur-
10 bium perficitur. et cum ager Heracleensis paluster omnis
frequensque proceris arboribus benigne ad omne genus
11 operum materiam subpeditabat, tum, quia refugerant
intra moenia Aetoli, deserta, quae in vestibulo urbis
erant, tecta in varios usus non tigna modo et tabulas,
sed laterem quoque et caementa et saxa variae magni-
tudinis praebebant.

1 XXIII. Et Romani quidem operibus magis quam
armis urbem obpugnabant, Aetoli contra armis se tue-
2 bantur. nam cum ariete quaterentur muri, non laqueis,
ut solent, exceptos declinabant ictus, sed armati fre-
quentes, quidam ignes etiam, quos aggeribus inicerent,
3 ferebant. fornices quoque in muro erant apti ad excur-
rendum; et ipsi cum pro dirutis reficerent muros, cre-
briores eos, ut pluribus erumperetur in hostem locis, fa-
4 ciebant. hoc primis diebus, dum integrae vires erant, et
frequentes et inpigre fecerunt, in dies deinde pauciores
5 et segnius. etenim cum multis urgerentur rebus, nulla
eos res aeque ac vigiliae conficiebant, Romanis in magna
copia militum succedentibus aliis in stationem aliorum,
Aetolos propter paucitatem eosdem dies noctesque ad-
6 siduo labore urente. per quattuor et viginti dies, ita ut
nullum tempus vacuum dimicatione esset, adversus quat-
tuor e partibus simul obpugnantem hostem nocturnus

diurno continuatus labor est. cum fatigatos iam Aetolos 7
sciret consul et ex ratione temporis et quod ita transfugae
adfirmabant, tale consilium init. media nocte receptui 8
signum dedit et ab obpugnatione simul omnes milites
deductos usque ad tertiam diei horam quietos in castris
tenuit. inde coepta obpugnatio ad mediam rursus noctem 9
perducta est, intermissa deinde usque ad tertiam diei
horam. fatigationem rati causam esse Aetoli non con- 10
tinuandae obpugnationis, quae et ipsos adfecerat, ubi
Romanis datum receptui signum esset, velut ipsi hoc re-
vocati pro se quisque ex stationibus decedebant nec ante
tertiam diei horam armati in muris adparebant.

XXIIII. Consul cum nocte media intermisisset ob- 1
pugnationem, quarta vigilia rursus ab tribus partibus
summa vi adgressus, ab una Ti. Sempronium tenere 2
intentos milites signumque exspectare iussit, ad ea in
nocturno tumultu, unde clamor exaudiretur, haud dubie
ratus hostis concursuros. Aetoli pars sopiti adfecta la- 3
bore ac vigiliis corpora ex somno moliebantur, pars vigi-
lantes adhuc ad strepitum pugnantium in tenebris cur-
runt. hostes partim per ruinas iacentis muri transcendere 4
conantur, partim scalis ascensus temptant; adversus quos
undique ad opem ferendam obcurrunt Aetoli. pars una, 5
in qua aedificia extra urbem erant, neque defenditur ne-
que obpugnatur: sed qui obpugnarent, intenti signum
exspectabant; defensor nemo aderat. iam dilucescebat, 6
cum signum consul dedit; et sine ullo certamine partim
per semiruta, partim scalis integros muros transcendere.
simul clamor, index capti oppidi, est exauditus, undique
Aetoli desertis stationibus in arcem fugiunt. oppidum 7
victores permissu consulis diripiunt, non tam ab ira nec
ab odio, quam ut miles, coercitus in tot receptis ex
potestate hostium urbibus, aliquo tandem loco fructum
victoriae sentiret. revocatos inde a medio ferme die mi- 8
lites cum in duas divisisset partes, unam radicibus mon-
tium circumduci ad rupem iussit, quae fastigio altitudinis
par media valle velut abrupta ab arce erat, sed adeo 9
prope geminata cacumina eorum montium sunt, ut ex
vertice altero conici tela in arcem possent; cum dimidia

parte militum consul ab urbe escensurus in arcem, signum ab iis, qui ab tergo in rupem evasuri erant, exspectabat.
10 non tulere qui in arce erant Aetoli primum eorum qui rupem ceperant clamorem, deinde inpetum ab urbe Romanorum, et fractis iam animis et nulla ibi praeparata
11 re ad obsidionem diutius tolerandam, utpote congregatis feminis puerisque et inbelli alia turba in arcem, quae vix capere, nedum tueri multitudinem tantam posset; itaque
12 ad primum inpetum abiectis armis dediderunt sese. traditus inter ceteros princeps Aetolorum Damocritus est, qui principio belli decretum Aetolorum, quo accersendum Antiochum censuerant, T. Quinctio poscenti responderat: in Italia daturum, cum castra ibi Aetoli posuissent. ob eam ferociam maius victoribus gaudium traditus fuit.

1 XXV. Eodem tempore, quo Romani Heracleam, Philippus Lamiam ex composito obpugnabat, circa Thermopylas cum consule redeunte ex Boeotia, ut victoriam ipsi populoque Romano gratularetur excusaretque, quod morbo
2 inpeditus bello non interfuisset, congressus. inde diversi ad duas simul obpugnandas urbes profecti. intersunt se-
3 ptem milia ferme passuum; et quia Lamia cum posita est in tumulo, tum regionem maxime Oetae spectat, oppido quam breve intervallum videtur et omnia in con-
4 spectu sunt. cum enixe, velut proposito certamine, Romani Macedonesque diem ac noctem aut in operibus aut in proeliis essent, hoc maior difficultas Macedonibus erat, quod Romani aggere et vineis et omnibus supra terram
5 operibus, subtus Macedones cuniculis obpugnabant; et in asperis locis silex saepe inpenetrabilis ferro obcurrebat. et cum parum procederet inceptum, per conloquia principum oppidanos temptabat rex, ut urbem dederent,
6 haud dubius, quin, si prius Heraclea capta foret, Romanis se potius quam sibi dedituri essent suamque gratiam con-
7 sul in obsidione liberanda facturus esset. nec eum opinio est frustrata; confestim enim ab Heraclea capta nuntius venit, ut obpugnatione absisteret: aequius esse Romanos milites, qui acie dimicassent, (quam Aetolos) praemia vi-
8 ctoriae habere. ita recessum ab Lamia est et propinquae clade urbis ipsi, ne quid simile paterentur, effugerunt.

XXVI. Paucis priusquam Heraclea caperetur diebus 1
Aetoli, concilio Hypatam coacto, legatos ad Antiochum
miserunt, inter quos et Thoas idem qui et antea missus 2
est. mandata erant, ut ab rege peterent, primum ut ipse
coactis rursus terrestribus navalibusque copiis in Grae-
ciam traiceret, deinde, si qua ipsum teneret res, ut pe- 3
cuniam et auxilia mitteret: id cum ad dignitatem eius
fidemque pertinere, non prodi socios, tum etiam ad inco-
lumitatem regni, ne sineret Romanos vacuos omni cura, 4
cum Aetolorum gentem sustulissent, omnibus copiis in
Asiam traicere. vera erant quae dicebantur: eo magis 5
regem moverunt. itaque in praesentia pecuniam, quae ad
usus belli necessaria erat, legatis dedit; auxilia terrestria
navaliaque adfirmavit missurum. Thoantem unum ex le- 6
gatis retinuit, et ipsum haud invitum morantem, ut ex-
actor praesens promissorum adesset.

XXVII. Ceterum Heraclea capta fregit tandem ani- 1
mos Aetolorum; et paucos post dies quam ad bellum re- 2
novandum adciendumque regem in Asiam miserant lega-
tos, abiectis belli consiliis pacis petendae oratores ad
consulem miserunt. quos dicere exorsos consul interfatus, 3
cum alia sibi praevertenda esse dixisset, redire Hypatam
eos, datis dierum decem indutiis et L. Valerio Flacco cum
iis misso, iussit, eique, quae secum acturi fuissent, exponere
et si qua vellent alia. Hypatam ut est ventum, principes 4
Aetolorum apud Flaccum concilium habuerunt consul-
tantes, quonam agendum modo apud consulem foret. his 5
parantibus antiqua iura foederum ordiri meritaque in po-
pulum Romanum, absistere iis Flaccus iussit, quae ipsi 6
violassent ac rupissent: confessionem iis culpae magis
profuturam et totam in preces orationem versam; nec
enim in causa ipsorum, sed in populi Romani clementia
spem salutis positam esse. et se suppliciter agentibus iis 7
adfuturum et apud consulem et Romae in senatu; eo quo-
que enim mittendos fore legatos. haec una via omnibus 8
ad salutem visa est, ut in fidem se permitterent Romano-
rum: ita enim et illis violandi supplices verecundiam se
inposituros, et ipsos nihilo minus suae potestatis fore, si
quid melius fortuna ostendisset.

1 XXVIII. Postquam ad consulem ventum est, Phaeneas legationis princeps longam orationem et varie ad mitigandam iram victoris compositam ita ad extremum finivit, ut diceret, Aetolos se suaque omnia fidei populi Romani 2 permittere. id consul ubi audivit, 'etiam atque etiam videte,' inquit 'Aetoli, ut ita permittatis.' tum decretum Phaeneas, 3 in quo id diserte scriptum erat, ostendit. 'quando ergo' inquit 'ita permittitis, postulo, ut mihi Dicaearchum civem vestrum et Menestam Epirotam' — Naupactum is cum praesidio ingressus ad defectionem compulerat — 'et Amynandrum cum principibus Athamanum, quorum consilio 4 ab nobis defecistis, sine mora dedatis.' prope dicentem interfatus Romanum 'non in servitutem,' inquit 'sed in fidem tuam nos tradidimus; et certum habeo te inprudentia labi, qui nobis imperes quae moris Graecorum non sint.' 5 ad ea consul 'nec hercule' inquit 'magnopere nunc curo, quid Aetoli satis ex more Graecorum factum esse censeant, dum ego more Romano imperium inhibeam in deditos 6 modo decreto suo, ante armis victos. itaque ni propere fit quod impero, vinciri vos iam iubebo,' adferrique catenas et circumsistere lictores iussit. tum fracta Phaeneae ferocia Aetolisque aliis est, et tandem cuius condicionis essent 7 senserunt. et Phaeneas se quidem et qui adsint Aetolorum scire facienda esse quae imperentur dixit, sed ad decernenda ea concilio Aetolorum opus esse: ad id petere 8 ut decem dierum indutias daret. petente Flacco pro Aetolis indutiae datae et Hypatam reditum est. ubi cum in consilio delectorum, quos apocletos vocant, Phaeneas et quae imperarentur et quae ipsis prope accidissent exposuisset, ingemuerunt quidem principes condicioni suae, 9 parendum tamen victori censebant et ex omnibus oppidis convocandos Aetolos ad concilium.

1 XXVIIII. Postquam vero coacta omnis multitudo eadem illa audivit, adeo saevitia imperii atque indignitate exasperati animi sunt, ut si in pace fuissent, illo inpetu 2 irae concitari potuerint ad bellum. ad iram accedebat et difficultas eorum quae imperarentur — quonam modo enim 3 utique regem Amynandrum se tradere posse? — et spes forte oblata, quod Nicander eo ipso tempore ab rege Antio-

cho veniens implevit expectatione vana multitudinem, terra
marique ingens parari bellum. duodecumo is die quam con- 4
scenderat navem, in Aetoliam perfecta legatione rediens
Phalara in sinu Maliaco tenuit. inde Lamiam pecuniam 5
cum devexisset, ipse cum expeditis prima vespera inter
Macedonum Romanaque castra medio agro, dum Hypatam
notis callibus petit, in stationem incidit Macedonum, deduc-
tusque ad regem est nondum convivio dimisso. quod ubi 6
nuntiatum est, velut hospitis, non hostis adventu motus
Philippus adcumbere eum epularique iussum atque inde 7
dimissis aliis solum retentum, ipsum quidem de se timere
quicquam vetuit, Aetolorum prava consilia atque in ipsorum 8
caput semper recidentia accusavit, qui primum Romanos,
deinde Antiochum in Graeciam adduxissent: sed praeterito- 9
rum, quae magis reprehendi quam corrigi possint, oblitum
se non facturum, ut insultet adversis rebus eorum. Aetolos 10
quoque finire tandem adversus se odia debere et Nicandrum
privatim eius diei, quo servatus a se foret, meminisse. ita 11
datis qui in tutum eum prosequerentur, Hypatam Nicander
consultantibus de pace Romam supervenit.

XXX. M'. Acilius vendita aut concessa militi circa 1
Heracleam praeda, postquam nec Hypatae pacata consilia
esse et Naupactum concurrisse Aetolos, ut inde totum
inpetum belli sustinerent, audivit, praemisso Ap. Claudio 2
cum quattuor milibus militum ad occupanda iuga, qua
difficiles transitus montium erant, ipse Oetam escendit
Herculique sacrificium fecit in eo loco, quem Pyram, quod 3
ibi mortale corpus eius dei sit crematum, adpellant. inde
toto exercitu profectus reliquum iter satis expedito agmine
fecit. ut ad Coracem est ventum — mons est altissimus 4
inter Callipolin et Naupactum —, ibi et iumenta multa ex
agmine praecipitata cum ipsis oneribus sunt et homines
vexati. et facile adparebat quam cum inerti hoste res 5
esset, qui tam inpeditum saltum nullo praesidio, ut clau-
deret transitum, insedisset. tum quoque vexato exercitu 6
ad Naupactum descendit et uno castello adversus arcem
posito ceteras partis urbis divisis copiis pro situ moenium
circumsedit. nec minus operis laborisque ea obpugnatio
quam Heracleae habuit.

1 XXXI. Eodem tempore et Messene in Peloponneso
ab Achaeis, quod concilii eorum recusaret esse, obpu-
2 gnari coepta est. et[enim] duae civitates, Messene et Elis,
extra concilium Achaicum erant, cum Aetolis sentiebant.
3 Elei tamen post fugatum ex Graecia Antiochum legatis
Achaeorum lenius responderant: dimisso praesidio regio
4 cogitaturos, quid sibi faciendum esset. Messeni sine re-
5 sponso dimissis legatis moverant bellum; trepidique rerum
suarum, cum iam ager effuso exercitu passim ureretur
castraque prope urbem poni viderent, legatos Chalcidem
ad T. Quinctium auctorem libertatis miserunt, qui nuntia-
rent, Messenios Romanis, non Achaeis, et aperire portas et
6 dedere urbem paratos esse. auditis legatis extemplo pro-
fectus Quinctius, a Megalopoli ad Diophanen praetorem
Achaeorum misit, qui extemplo reducere eum a Messene
7 exercitum et venire ad se iuberet. dicto paruit Diopha-
nes et soluta obsidione expeditus ipse, praegressus agmen,
circa Andaniam, parvum oppidum inter Megalopolim Mes-
senenque positum, Quinctio obcurrit; et cum causas obpu-
8 gnationis exponeret, castigatum leniter, quod tantam rem
sine auctoritate sua conatus esset, dimittere exercitum
9 iussit nec pacem omnium bono partam turbare. Messeniis
imperavit, ut exsules reducerent et Achaeorum concilii
essent: si qua haberent de quibus aut recusare aut in poste-
10 rum caveri sibi vellent, Corinthum ad se venirent. Diopha-
nen concilium Achaeorum extemplo sibi praebere iussit. ibi
de Zacyntho intercepta per fraudem insula questus postula-
11 vit, ut restitueretur Romanis. Philippi Macedonum regis
Zacynthus fuerat; eam mercedem Amynandro dederat, ut
per Athamaniam ducere exercitum in superiorem partem
Aetoliae liceret, qua expeditione fractis animis Aetolos com-
12 pulit ad petendam pacem. Amynander Philippum Megalo-
politanum insulae praefecit; postea per bellum, quo se An-
tiocho adversus Romanos coniunxit, Philippo ad munera
belli revocato Hieroclen Agrigentinum successorem misit.
1 XXXII. Is post fugam ab Thermopylis Antiochi
Amynandrumque a Philippo Athamania pulsum, missis
ultro ad Diophanen praetorem Achaeorum nuntiis pecunia
2 pactus insulam Achaeis tradidit. id praemium belli suum

esse aequum censebant Romani: non enim M'. Acilium consulem legionesque Romanas Diophani et Achaeis ad Thermopylas pugnasse. Diophanes adversus haec purgare 3 interdum sese gentemque, interdum de iure facti disserere. quidam Achaeorum et initio eam se rem aspernatos testa- 4 bantur, et tunc pertinaciam increpitabant praetoris; auctoribusque iis decretum est, ut T. Quinctio ea res permitteretur. erat Quinctius sicut adversantibus asper, ita, si 5 cederes, idem placabilis. omissa igitur contentione vocis vultusque 'si utilem' inquit 'possessionem eius insulae censerem Achaeis esse, auctor essem senatui populoque Romano, ut eam vos habere sinerent. ceterum sicut testu- 6 dinem, ubi conlecta in suum tegumen est, tutam ad omnis ictus video esse, ubi exserit partis aliquas, quodcumque nudavit, obnoxium atque infirmum habere —, haud dissimi- 7 liter vos, Achaei, clausos undique mari, quod intra Peloponnesi est terminos, ea et iungere vobis et iuncta tueri facile, simul aviditate plura amplectendi hinc excedatis, 8 nuda vobis omnia quae extra sint et exposita ad omnes ictus esse.' adsentienti omni concilio nec Diophane ultra tendere auso Zacynthus Romanis traditur.

XXXIII. Per idem tempus Philippus rex proficiscen- 1 tem consulem ad Naupactum percunctatus, si se interim, quae defecissent ab societate Romana, urbes recipere vellet, permittente eo ad Demetriadem copias admovit, 2 haud ignarus quanta ibi tum turbatio esset. destituti 3 enim ab omni spe, cum desertos se ab Antiocho, spem nullam in Aetolis esse cernerent, dies noctesque aut Philippi hostis adventum aut infestiorem etiam, quo iustius irati erant, Romanorum exspectabant. turba erat ibi in- 4 condita regiorum, qui primo pauci in praesidio relicti, postea plures, plerique inermes ex proelio adverso fuga delati, nec virium nec animi satis ad obsidionem tolerandam habebant. itaque praemissis a Philippo, quia spem 5 impetrabilis veniae ostendebant, responderunt, patere portas regi. ad primum eius ingressum principum quidam 6 urbe excesserunt, Eurylochus mortem sibi conscivit. Antiochi milites — sic enim pacti erant — per Macedoniam Thraciamque prosequentibus Macedonibus, ne quis eos

7 violaret, Lysimachiam deducti sunt. erant et paucae naves Demetriade, quibus praeerat Isidorus: eae quoque cum praefecto suo dimissae sunt. inde Dolopiam et Aperantiam et Perrhaebiae quasdam civitates recipit.

1 XXXIIII. Dum haec a Philippo geruntur, T. Quinctius recepta Zacyntho ab Achaico concilio Naupactum traiecit,
2 quae iam per duos menses — set iam prope excidium erat — obpugnabatur, et, si capta vi foret, omne nomen ibi Aetolorum ad internecionem videbatur venturum.
3 ceterum quamquam merito iratus erat Aetolis, quod solos obtrectasse gloriae suae, cum liberaret Graeciam, meminerat et nihil auctoritate sua motos esse, cum quae tum maxime acciderant casura praemonens a furioso incepto
4 eos deterreret, tamen sui maxime operis esse credens nullam gentem liberatae ab se Graeciae funditus everti, obambulare muris, ut facile nosceretur ab Aetolis, coepit.
5 confestim a primis stationibus cognitus est vulgatumque per omnes ordines, Quinctium esse. itaque concursu facto undique in muros, manus pro se quisque tendentes, consonante clamore nominatim Quinctium orare, ut opem fer-
6 ret ac servaret. et tum quidem, quamquam moveretur his vocibus, manu tamen abnuit quicquam opis in se esse.
7 ceterum postquam ad consulem venit, 'utrum fefellit' inquit 'te, M'. Acili, quid agatur, an, cum satis pervideas, nihil id magnopere ad summam rem publicam pertinere
8 censes?' erexerat exspectatione consulem, et 'quin expromis,' inquit 'quid rei sit?' tum Quinctius 'ecquid vides te devicto Antiocho in duabus urbibus obpugnandis tempus terere, cum iam prope annus circumactus sit imperii tui;
9 Philippum autem, qui non aciem, non signa hostium vidit, non solum urbes, sed tot iam gentes, Athamaniam, Per-
10 rhaebiam, Aperantiam, Dolopiam, sibi adiunxisse? atqui non tantum interest nostra, Aetolorum opes ac vires minui, quantum non supra modum Philippum crescere, et victoriae tuae praemium te militesque tuos nondum duas urbes, Philippum tot gentes Graeciae habere.'

1 XXXV. Adsentiebatur his consul: sed pudor, si irrito incepto abscederet obsidione, obcurrebat. tota inde Quin-
2 ctio res permissa est. is rursus ad eam partem muri, qua

paulo ante vociferati Aetoli fuerant, redit. ibi cum inpensius
orarent, ut misereretur gentis Aetolorum, exire aliquos ad
se iussit. Phaeneas ipse principesque alii extemplo 3
egressi sunt. quibus provolutis ad pedes 'fortuna' inquit
'vestra facit, ut et irae meae et orationi temperem. eve- 4
nerunt quae praedixi eventura. et ne hoc quidem reliqui
vobis est, ut indignis accidisse ea videantur. ego tamen
sorte quadam nutriendae Graeciae datus ne ingratis qui-
dem benefacere absistam. mittite oratores ad consulem, 5
qui indutias [in] tantum temporis petant, ut mittere lega-
tos Romam possitis, per quos senatui de vobis permit-
tatis. ego apud consulem deprecator defensorque vobis
adero.' ita ut censuerat Quinctius fecerunt, nec asper- 6
natus est legationem consul; indutiisque in diem certam
datis, qua legatio renuntiari ab Roma posset, soluta ob-
sidio est et exercitus in Phocidem missus.

Consul cum T. Quinctio ad Achaicum concilium Ae- 7
gium traiecit. ibi de Eleis et de exsulibus Lacedaemonio-
rum restituendis actum est. neutra perfecta res, quia suae
gratiae reservari veniam Achaei, Elei per se ipsi quam per
Romanos maluerunt Achaico contribui concilio. Epirota- 8
rum legati ad consulem venerunt, quos non sincera fide
in amicitia fuisse satis constabat; militem tamen nullum
Antiocho dederant. pecunia iuvisse eum insimulabantur,
legatos ad regem ne ipsi quidem misisse infitiabantur. iis 9
petentibus, ut in amicitia pristina esse liceret, respondit
consul, se utrum hostium an pacatorum eos numero ha-
beret nondum scire, senatum eius rei iudicem fore: in- 10
tegram se causam eorum Romam reicere, indutias ad id
dierum nonaginta dare. Epirotae Romam missi senatum 11
adierunt. iis magis quae non fecissent hostilia referenti-
bus quam purgantibus ea, de quibus arguebantur, respon-
sum datum est, quo veniam impetrasse, non causam pro-
basse videri possent. et Philippi regis legati sub idem 12
tempus in senatum introducti, gratulantes de victoria. iis
petentibus, ut sibi sacrificare in Capitolio donumque ex
auro liceret ponere in aede Iovis optimi maximi, permis-
sum ab senatu. centum pondo coronam auream posue-
runt. non responsum solum benigne regis legatis est, 13

sed filius quoque Philippi Demetrius, qui obses Romae
14 erat, ad patrem reducendus legatis datus est. bellum quod cum Antiocho rege in Graecia gestum est a M'. Acilio consule hunc finem habuit.

1 XXXVI. Alter consul P. Cornelius Scipio Galliam provinciam sortitus, priusquam ad bellum, quod cum Boîs gerendum erat, proficisceretur, postulavit ab senatu, ut pecunia sibi decerneretur ad ludos, quos praetor in Hi-
2 spania inter ipsum discrimen pugnae vovisset. novum atque iniquum postulare est visus; censuerunt ergo, quos ludos inconsulto senatu ex sua unius sententia vovisset, eos uti de manubiis, si quam pecuniam ad id reservasset, vel sua ipse inpensa faceret. eos ludos per dies decem P. Cornelius fecit.

3 Per idem fere tempus aedes matris magnae Idaeae dedicata est, quam deam is P. Cornelius advectam ex Asia P. Cornelio Scipione, cui postea Africano fuit cognomen,
4 P. Licinio consulibus in Palatium a mari detulerat. locaverant aedem faciendam ex senatus consulto M. Livius, C. Claudius censores M. Cornelio, P. Sempronio consulibus; tredecim annis post quam locata erat dedicavit eam M. Iunius Brutus, ludique ob dedicationem eius facti, quos primos scaenicos fuisse Antias Valerius est auctor, Mega-
5 lesia adpellatos. Item Iuventatis aedem in circo maximo C.
6 Licinius Lucullus duumvir dedicavit. voverat eam sexdecim annis ante M. Livius consul, quo die Hasdrubalem exercitumque eius cecidit; idem censor eam faciendam locavit
7 M. Cornelio, P. Sempronio consulibus. huius quoque dedicandae causa ludi facti, et eo omnia cum maiore religione facta, quod novum cum Antiocho instabat bellum.

1 XXXVII. Principio eius anni, quo haec iam profecto ad bellum M'. Acilio, manente adhuc Romae P. Cornelio
2 consule agebantur, boves duos domitos in Carinis per scalas pervenisse in tegulas aedificii proditum memoriae est. eos vivos comburi cineremque eorum deici in Tiberim
3 haruspices iusserunt. Tarracinae et Amiterni nuntiatum est aliquotiens lapidibus pluvisse, Menturnis aedem Iovis et tabernas circa forum de caelo tactas esse, Volturni in
4 ostio fluminis duas naves fulmine ictas conflagrasse. eorum

prodigiorum causa libros Sibyllinos ex senatus consulto decemviri cum adissent, renuntiaverunt, ieiunium instituendum Cereri esse et id quinto quoque anno servandum; et 5 ut novemdiale sacrum fieret et unum diem supplicatio esset, coronati supplicarent; et consul P. Cornelius quibus diis quibusque hostiis edidissent decemviri sacrificaret. placa- 6 tis diis nunc votis rite solvendis, nunc prodigiis expiandis, in provinciam proficiscitur consul, atque inde Cn. Domitium proconsulem dimisso exercitu Romam decedere iussit, ipse in agrum Boiorum legiones induxit.

XXXVIII. Sub idem fere tempus Ligures, lege sa- 1 crata coacto exercitu, nocte inproviso castra Q. Minucii proconsulis adgressi sunt. Minucius usque ad lucem in- 2 tra vallum militem instructum tenuit, intentus, ne qua transcenderet hostis munimenta. prima luce duabus simul 3 portis eruptionem fecit. nec primo inpetu, quod speraverat, Ligures pulsi sunt, duas amplius horas dubium certamen sustinuere; postremo cum alia atque alia agmina 4 erumperent et integri fessis succederent ad pugnam, tandem Ligures, inter cetera etiam vigiliis confecti, terga dederunt. caesa supra quattuor milia hostium, ex Romanis sociisque minus trecenti perierunt.

Duobus fere post mensibus P. Cornelius consul cum 5 Boiorum exercitu signis conlatis egregie pugnavit. duo- 6 detriginta milia hostium occisa Antias Valerius scribit, capta tria milia et quadringentos, signa militaria centum viginti quattuor, equos mille ducentos triginta, carpenta ducenta quadraginta septem, ex victoribus mille quadringentos octoginta quattuor cecidisse. ubi ut in numero 7 scriptori parum fidei sit, quia in augendo eo non alius intemperantior est, magnam tamen victoriam fuisse adparet, quod et castra capta sunt et Boi post eam pugnam extemplo dediderunt sese et quod supplicatio eius victoriae causa decreta ab senatu victimaeque maiores caesae.

XXXVIIII. Per eosdem dies M. Fulvius Nobilior 1 ex ulteriore Hispania ovans urbem est ingressus. ar- 2 genti transtulit duodecim milia pondo, bigati argenti centum triginta, auri centum viginti septem pondo.

P. Cornelius consul, obsidibus a Boiorum gente acce- 3

ptis, agri parte fere dimidia eos multavit, quo, si vellet,
4 populus Romanus colonias mittere posset. inde Romam
ut ad triumphum haud dubium decedens exercitum dimi-
5 sit et adesse Romae ad diem triumphi iussit. ipse postero
die quam venit senatu in aedem Bellonae vocato cum de
rebus ab se gestis disseruisset, postulavit, ut sibi trium-
6 phanti liceret urbem invehi. P. Sempronius Blaesus tri-
bunus plebis non negandum Scipioni, sed differendum
honorem triumphi censebat: bella Ligurum Gallicis sem-
per iuncta fuisse, eas inter se gentes mutua ex propin-
7 quo ferre auxilia. si P. Scipio devictis acie Boîs aut ipse
cum victore exercitu in agrum Ligurum transisset aut par-
tem copiarum Quinto Minucio misisset, qui iam tertium
ibi annum dubio detineretur bello, debellari cum Liguribus
8 potuisse; nunc ad triumphum frequentandum deductos
esse milites, qui egregiam navare operam rei publicae po-
tuissent, — possent etiam, si senatus quod festinatione
triumphi praetermissum esset, id restituere differendo
9 triumpho vellet. iuberent consulem cum legionibus redire
in provinciam, dare operam, ut Ligures subigantur. nisi
illi cogantur in ius iudiciumque populi Romani, ne Boios
quidem quieturos; aut pacem aut bellum utrubique ha-
10 benda. devictis Liguribus, paucos post menses procon-
sulem P. Cornelium multorum exemplo, qui in magistratu
non triumphaverunt, triumphaturum esse.

1 XXXX. Ad ea consul neque se Ligures provinciam
sortitum esse ait neque cum Liguribus bellum gessisse
2 neque triumphum de iis postulare: Q. Minucium con-
fidere brevi subactis iis meritum triumphum postulaturum
3 atque impetraturum esse. se de Gallis Boîs postulare
triumphum, quos acie vicerit, castris exuerit, quorum
gentem biduo post pugnam totam acceperit in deditionem,
4 a quibus obsides abduxerit, pacis futurae pignus. verum
enim vero illud multo maius esse, quod tantum numerum
Gallorum occiderit in acie, quot cum milibus certe Boio-
5 rum nemo ante se imperator pugnaverit. plus partem di-
midiam ex quinquaginta milibus hominum caesam, multa
6 milia capta; senes puerosque Boîs superesse. itaque id
quemquam mirari posse, cur victor exercitus, cum hostem

in provincia neminem reliquisset, Romam venerit ad celebrandum consulis triumphum? quorum militum si et in 7
alia provincia opera uti senatus velit, utro tandem modo promptiores ad aliud periculum novumque laborem ituros credat, si persoluta eis sine detractatione prioris periculi laborisque merces sit, an si spem pro re ferentes dimittant iam semel in prima spe deceptos? nam quod ad se 8
adtineat, sibi gloriae in omnem vitam illo die satis quaesitum esse, quo se virum optimum iudicatum ad accipiendam matrem Idaeam misisset senatus. hoc titulo, 9
etsi nec consulatus nec triumphus addatur, satis honestam honoratamque P. Scipionis Nasicae imaginem fore. uni- 10
versus senatus non ipse modo ad decernendum triumphum consensit, sed etiam tribunum plebis auctoritate sua compulit ad remittendam intercessionem. P. Cornelius con- 11
sul triumphavit de Boîs. in eo triumpho Gallicis carpentis arma signaque et spolia omnis generis travexit et vasa aenea Gallica, et cum captivis nobilibus equorum quoque captorum gregem traduxit. aureos torques trans- 12
tulit mille quadringentos septuaginta unum, ad hoc auri pondo ducenta quadraginta septem, argenti infecti factique in Gallicis vasis, non infabre suo more factis, duo milia trecenta quadraginta pondo, bigatorum nummorum ducenta triginta quattuor. militibus qui currum secuti 13
sunt centenos vicenos quinos asses divisit, duplex centurioni, triplex equiti. postero die contione advocata de 14
rebus ab se gestis et de iniuria tribuni bello alieno se inligantis, ut suae victoriae fructu se fraudaret, cum disseruisset, milites exauctoratos dimisit.

XXXXI. Dum haec in Italia geruntur, Antiochus 1
Ephesi securus admodum de bello Romano erat tamquam non transituris in Asiam Romanis. quam securitatem ei magna pars amicorum aut per errorem aut adsentando faciebat. Hannibal unus, cuius eo tempore vel maxima 2
apud regem auctoritas erat, magis mirari se aiebat, quod non iam in Asia essent Romani, quam venturos dubitare: propius esse ex Graecia in Asiam quam ex Italia in 3
Graeciam traicere et multo maiorem causam Antiochum quam Aetolos esse. neque enim mari minus quam terra

4 pollere Romana arma. iam pridem classem circa Maleum
esse. audire sese nuper novas naves novumque impera-
5 torem rei gerendae causa ex Italia venisse. itaque de-
sineret Antiochus pacem sibi ipse spe vana facere. in
Asia et de ipsa Asia brevi terra marique dimicandum ei
cum Romanis esse et aut imperium adimendum orbem
6 terrarum adfectantibus aut ipsi regnum amittendum. unus
vera et providere et fideliter praedicere visus; itaque ipse
rex navibus, quae paratae instructaeque erant, Chersone-
sum petit, ut ea loca, si forte terra venirent Romani,
7 praesidiis firmaret. ceteram classem Polyxenidam parare
et deducere iussit, speculatorias naves ad omnia explo-
randa circa insulas dimisit.

1 XXXXII. C. Livius praefectus Romanae classis,
cum quinquaginta navibus tectis profectus ab Roma Nea-
polim, quo ab sociis eius orae convenire iusserat apertas
naves quae ex foedere debebantur, Siciliam inde petit,
2 fretoque Messanam praetervectus, cum sex Punicas naves
ad auxilium missas accepisset et ab Reginis Locrisque et
eiusdem iuris sociis debitas exegisset naves, lustrata
3 classe ad Lacinium altum petit. Corcyram, quam primam
Graeciae civitatium adiit, cum venisset, percunctatus de
statu belli — necdum enim omnia in Graecia perpacata
4 erant — et ubi classis Romana esset, postquam audivit
circa Thermopylarum saltum in statione consulem ac
regem esse, classem Piraeei stare, maturandum ratus
omnium rerum causa, pergit protinus navigare Pelopon-
5 nesum. Samen Zacynthumque, quia partis Aetolorum
maluerant esse, protinus depopulatus Maleum petit, pro-
spera navigatione usus paucis diebus Piraeeum ad vete-
6 rem classem pervenit. ad Scyllaeum Eumenes rex cum
tribus navibus obcurrit, cum Aeginae diu incertus con-
silii fuisset, utrum ad tuendum rediret regnum — audie-
bat enim Antiochum Ephesi navales terrestrisque parare
copias —, an nusquam abscederet ab Romanis, ex quo-
7 rum fortuna sua penderet. a Piraeeo A. Atilius, traditis
successori quinque et viginti navibus tectis, Romam est
8 profectus. Livius una et octoginta constratis navi-
bus, multis praeterea minoribus, quae aut apertae ro-

stratae aut sine rostris speculatoriae erant, Delum traiecit.

XXXXIII. Eo fere tempore consul Acilius Nau- 1
pactum obpugnabat. Livium Deli per aliquot dies — et est ventosissima regio inter Cycladas fretis alias maioribus, alias minoribus divisas — adversi venti tenuerunt. Polyxenidas, certior per dispositas speculatorias naves 2
factus Deli stare Romanam classem, nuntios ad regem misit. qui omissis quae in Hellesponto agebat, cum ro- 3
stratis navibus, quantum adcelerare poterat, Ephesum redit, et consilium extemplo habuit, faciendumne periculum navalis certaminis foret. Polyxenidas negabat 4
cessandum: et utique prius confligendum quam classis Eumenis et Rhodiae naves coniungerentur Romanis. ita 5
numero non ferme inpares futuros se, ceteris omnibus superiores et celeritate navium et varietate auxiliorum. nam Romanas naves cum ipsas inscite factas inmobiles 6
esse, tum etiam, ut quae in terram hostium veniant, oneratas commeatu venire; suas autem, ut pacata omnia 7
circa se relinquentis, nihil praeter militem atque arma habituras. multum etiam adiuturam notitiam maris terrarumque et ventorum, quae omnia ignaros turbatura hostis essent. movit omnis auctor consilii, qui et re consi- 8
lium exsecuturus erat. biduum in adparatu morati, tertio die centum navibus, quarum septuaginta tectae, ceterae apertae, minoris omnes formae erant, profecti Phocaeam petierunt. inde cum audisset adpropinquare iam Romanam 9
classem rex, quia non interfuturus navali certamini erat, Magnesiam quae ad Sipylum est concessit ad terrestris copias comparandas. classis ad Cissuntem portum Ery- 10
thraeorum, tamquam ibi aptius exspectatura hostem, contendit. Romani, ubi primum aquilones — ii namque per 11
aliquot dies tenuerant — ceciderunt, ab Delo Phanas, portum Chiorum in Aegaeum mare versum, petunt; inde ad urbem circumegere naves, commeatuque sumpto Phocaeam traiciunt. Eumenes Elaeam ad suam classem pro- 12
fectus, paucis post inde diebus cum quattuor et viginti navibus tectis, apertis pluribus paulo a Phocaea ad Romanos parantis instruentisque se ad navale certamen re-

13 diit. inde centum quinque tectis navibus, apertis ferme quinquaginta profecti, primo aquilonibus transversis cum urgerentur in terram, cogebantur tenui agmine prope in ordinem singulae naves ire; deinde ut lenita paululum vis venti est, ad Corycum portum, qui super Cissuntem est, conati sunt traicere.

1 XXXXIIII. Polyxenidas, ut adpropinquare hostis adlatum est, occasione pugnandi laetus sinistrum ipse cornu in altum extendit, dextrum cornu praefectos navium ad terram explicare iubet, et aequa fronte ad pugnam pro-
2 cedebat. quod ubi vidit Romanus, vela contrahit malosque inclinat, et simul armamenta componens opperitur
3 insequentis navis. iam ferme triginta in fronte erant, quibus ut aequaret laevum cornu, dolonibus erectis altum petere intendit, iussis qui sequebantur adversus dextrum
4 cornu prope terram proras derigere. Eumenes agmen cogebat. ceterum ut demendis armamentis tumultuari primum coeptum est, et ipse quanta maxima celeritate
5 potest concitat naves. iam omnibus in conspectu erant duae Punicae naves – antecedebant Romanam classem –,
6 quibus obviae tres fuerunt regiae naves. et ut in numero inpari, duae regiae unam circumsistunt, et primum ab utroque latere remos detergunt, deinde transcendunt armati et deiectis caesisque propugnatoribus navem capiunt.
7 una, quae compari Marte concurrerat, postquam captam alteram navem vidit, priusquam ab tribus simul circum-
8 veniretur, retro ad classem refugit. Livius indignatione accensus praetoria nave in hostes tendit. adversus quam eadem spe duae, quae Punicam unam navem circumvenerant, cum inferrentur, demittere remos in aquam ab utroque latere remiges stabiliendae navis causa iussit et
9 in advenientis hostium naves ferreas manus inicere et, ubi pugnam pedestri similem fecissent, meminisse Romanae virtutis nec pro viris ducere regia mancipia. haud paulo facilius quam ante duae unam, tunc una duas
10 naves expugnavit cepitque. et iam classes quoque undique concurrerant, et passim permixtis navibus pugna-
11 batur. Eumenes, qui extremus commisso certamine advenerat, ut animadvertit laevum cornu hostium ab

Livio turbatum, dextrum ipse, ubi aequa pugna erat, invadit.

XXXXV. Neque ita multo post primum ab laevo 1
cornu fuga coepit. Polyxenidas enim ut virtute militum haud dubie se superari vidit, sublatis dolonibus effuse fugere intendit; mox idem et qui prope terram cum Eumene contraxerant certamen fecerunt. Romani et Eume- 2
nes, quoad sufficere remiges potuerunt et in spe erant extremi agminis vexandi, satis pertinaciter secuti sunt. postquam celeritate navium, utpote levium, suas com- 3
meatu onustas eludi frustra tendentis viderunt, tandem abstiterunt, tredecim captis navibus cum milite ac remige, decem demersis. Romanae classis una Punica navis, in 4
primo certamine ab duabus circumventa, periit. Polyxenidas non prius quam in portu Ephesi fugae finem fecit. Romani eo die, unde egressa regia classis erat, manse- 5
runt, postero die hostem persequi intenderunt. medio fere in cursu obviae fuere iis quinque et viginti tectae Rhodiae naves cum Pausistrato praefecto classis. his ad- 6
iunctis, Ephesum hostem persecuti ante ostium portus acie instructa steterunt. postquam confessionem victis satis expresserunt, Rhodi et Eumenes domos dimissi; Romani Chium petentes, Phoenicuntem primum portum 7
Erythraeae terrae praetervecti, nocte ancoris iactis, postero die in insulam ad ipsam urbem traiecerunt. ubi paucos dies remige maxime reficiendo morati Phocaeam tramittunt. ibi relictis ad praesidium urbis quattuor quin- 8
queremibus, ad Canas classis venit; et cum iam hiems adpeteret, fossa valloque circumdatis naves subductae.

Exitu anni comitia Romae habita, quibus creati sunt 9
consules L. Cornelius Scipio et C. Laelius, Africanum intuentibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum. postero die praetores creati M. Tuccius, L. Aurunculeius, Cn. Fulvius, L. Aemilius, P. Iunius, C. Atinius Labeo.

[PERIOCHA LIBRI XXXVII.]

[L. Cornelius Scipio consul, legato Scipione Africano fratre — qui se legatum fratris futurum dixerat, si ei Graecia provincia decerneretur, cum C. Laelio, qui multum in senatu poterat, ea provincia dari videretur — profectus ad bellum adversus Antiochum regem gerendum, primus omnium Romanorum ducum in Asiam traiecit. Regillus adversus regiam classem Antiochi feliciter pugnavit ad Myonnesum Rhodîs iuvantibus. filius Africani captus ab Antiocho patri remissus est. victo deinde Antiocho ab L. Cornelio Scipione, adiuvante Eumene rege Pergami, Attali filio, pax data est ea condicione, ut omnibus provinciis citra Taurum montem cederet. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho debellaverat, cognomine fratri exaequatus Asiaticus appellatus. colonia deducta est Bononia. Eumenis, quo iuvante Antiochus victus erat, regnum ampliatum. Rhodîs quoque, qui et ipsi iuverant, quaedam civitates concessae. Aemilius Regillus, qui praefectos Antiochi navali proelio devicerat, navalem triumphum duxit. M'. Acilius Glabrio de Antiocho, quem Graecia expulerat, et de Aetolis triumphavit.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXVII.

1 I. L. Cornelio Scipione, C. Laelio consulibus nulla prius secundum religiones acta in senatu res est quam de Aetolis. et legati eorum institere, quia brevem indutiarum diem habebant, et ab T. Quinctio, qui tum Romam
2 ex Graecia redierat, adiuti sunt. Aetoli, ut quibus plus in misericordia senatus quam in causa spei esset, suppliciter egerunt, veteribus benefactis nova pensantes male-
3 ficia. ceterum et praesentes interrogationibus undique senatorum, confessionem magis noxae quam responsa

exprimentium, fatigati sunt, et excedere curia iussi magnum certamen praebuere. plus ira quam misericordia in 4
causa eorum valebat, quia non ut hostibus modo, sed tamquam indomitae et insociabili genti suscensebant. per 5
aliquot dies cum certatum esset, postremo neque dari neque negari pacem placuit. duae condiciones eis latae sunt: vel senatui liberum arbitrium de se permitterent, vel mille talentûm darent eosdemque amicos atque inimicos haberent. exprimere cupientibus quarum rerum in se 6
arbitrium senatui permitterent, nihil certi responsum est. ita infecta pace dimissi, urbe eodem die, Italia intra quindecim dies excedere iussi.

Tum de consulum provinciis coeptum agi est. ambo 7
Graeciam cupiebant. multum Laelius in senatu poterat. is, cum senatus aut sortiri aut comparare inter se provincias consules iussisset, elegantius facturos dixit, si iudicio patrum quam si sorti eam rem permisissent. Scipio 8
responso ad hoc dato, cogitaturum quid sibi faciendum esset, cum fratre uno locutus, iussusque ab eo permittere audacter senatui, renuntiat collegae, facturum se quod is censeret. cum res aut nova aut vetustate exem- 9
plorum memoriae iam exoletae relata exspectatione certaminis senatum erexisset, P. Scipio Africanus dixit, si L. Scipioni fratri suo provinciam Graeciam decrevissent, se legatum iturum. haec vox magno adsensu audita 10
sustulit certamen. experiri lubebat, utrum plus regi Antiocho in Hannibale victo an in victore Africano consuli legionibusque Romanis auxilii foret; ac prope omnes Scipioni Graeciam, Laelio Italiam decreverunt.

II. Praetores inde provincias sortiti sunt, L. Aurun- 1
culeius urbanam, Cn. Fulvius peregrinam, L. Aemilius Regillus classem, P. Iunius Brutus Tuscos, M. Tuccius Apuliam et Bruttios, C. Atinius Siciliam. consuli deinde 2
cui Graecia provincia decreta erat, ad eum exercitum quem a M'. Acilio — duae autem legiones erant — accepturus esset, in supplementum addita peditum civium Romanorum tria milia, equites centum et sociûm Latini nominis quinque milia, equites ducenti; et adiectum, ut, 3
cum in provinciam venisset, si e re publica videretur

4 esse, exercitum in Asiam traiceret. alteri consuli totus novus exercitus decretus, duae legiones Romanae et sociûm Latini nominis quindecim milia peditum, equites 5 sexcenti. exercitum ex Liguribus Q. Minucius — iam enim confectam provinciam scripserat et Ligurum omne nomen in deditionem venisse — deducere in Boios et P. 6 Cornelio proconsuli tradere iussus. ex agro, quo victos bello multaverat Boios, deducendae urbanae legiones, quae priore anno conscriptae erant, M. Tuccio praetori datae, et sociûm ac Latini nominis peditum quindecim milia et equites sexcenti, ad Apuliam Bruttiosque obti- 7 nendos. A. Cornelio superioris anni praetori, qui Bruttios cum exercitu obtinuerat, imperatum, si ita consuli videretur, ut legiones in Aetoliam traiectas M'. Acilio 8 traderet, si is manere ibi vellet: si Acilius redire Romam mallet, ut A. Cornelius cum eo exercitu in Aetolia remaneret. C. Atinium Labeonem provinciam Siciliam exercitumque ab M. Aemilio accipere placuit et in supplementum scribere ex ipsa provincia, si vellet, peditum duo 9 milia et centum equites. P. Iunius Brutus in Tuscos exercitum novum, legionem unam Romanam et decem milia sociûm ac Latini nominis scribere et quadringentos equi- 10 tes, L. Aemilius, cui maritima provincia erat, viginti naves longas et socios navalis a M. Iunio praetore superioris anni accipere est iussus et scribere ipse mille navalis socios, duo milia peditum: cum iis navibus militibusque 11 in Asiam proficisci et classem a C. Livio accipere. duas Hispanias Sardiniamque obtinentibus prorogatum in an- 12 num imperium est et idem exercitus decreti. Siciliae Sardiniaeque binae eo anno decumae frumenti imperatae; Siculum omne frumentum in Aetoliam ad exercitum portari iussum, ex Sardinia pars Romam, pars in Aetoliam, eodem quo Siculum.

1 III. Priusquam consules in provincias proficiscerentur, prodigia per pontifices procurari placuit. Romae Iu- 2 nonis Lucinae templum de caelo tactum erat ita, ut fastigium valvaeque deformarentur. Puteolis pluribus locis murus et porta fulmine icta et duo homines exanimati. 3 Nursiae sereno satis constabat nimbum ortum: ibi quo-

que duos liberos homines exanimatos. terra apud se
pluvisse Tusculani nuntiabant, et Reatini mulam in agro
suo peperisse. ea procurata, Latinaeque instauratae quod 4
Laurentibus carnis, quae dari debet, data non fuerat.
supplicatio quoque earum religionum causa fuit, quibus 5
diis decemviri ex libris ut fieret ediderunt. decem in- 6
genui, decem virgines, patrimi omnes matrimique, ad id
sacrificium adhibiti, et decemviri nocte lactentibus rem
divinam fecerunt. P. Cornelius Scipio Africanus prius- 7
quam proficisceretur, fornicem in Capitolio adversus viam
qua in Capitolium escenditur, cum signis septem auratis
et equis duobus et marmorea duo labra ante fornicem
posuit.

Per eosdem dies principes Aetolorum tres et quadra- 8
ginta, inter quos Damocritus et frater eius erant, ab duabus
cohortibus missis a M'. Acilio Romam deducti et in lau-
tumias coniecti sunt. cohortes inde ad exercitum redire
L. Cornelius consul iussit. legati ab Ptolemaeo et Cleopa- 9
tra regibus Aegypti, gratulantes quod M'. Acilius consul
Antiochum regem Graecia expulisset venerunt adhortan- 10
tesque, ut in Asiam exercitum traicerent: omnia perculsa
metu non in Asia modo, sed etiam in Syria esse; reges
Aegypti ad ea quae censuisset senatus paratos fore. gra- 11
tiae regibus actae, legatis munera dari iussa, in singulos
quaternûm milium aeris.

IIII. L. Cornelius consul peractis, quae Romae agenda 1
erant, pro contione edixit, ut milites, quos ipse in sup-
plementum scripsisset quique in Bruttiis cum A. Cornelio
propraetore essent, ut ii omnes idibus Quinctilibus Brun-
disium convenirent. item tres legatos nominavit, Sex. 2
Digitium, L. Apustium, C. Fabricium Luscinum, qui ex
ora maritima undique navis Brundisium contraherent, et
omnibus iam paratis paludatus ab urbe est profectus. ad 3
quinque milia voluntariorum, Romani sociique, qui eme-
rita stipendia sub imperatore P. Africano habebant, prae-
sto fuere exeunti consuli et nomina dederunt. per eos 4
dies, quibus est profectus ad bellum consul, ludis Apolli-
naribus ante diem quintum idus Quinctiles caelo sereno
interdiu obscurata lux est, cum luna sub orbem solis

5 subisset. et L. Aemelius Regillus, cui navalis provincia evenerat, eodem tempore profectus est. L. Aurunculeio negotium ab senatu datum est, ut triginta quinqueremes, viginti triremes faceret, quia fama erat, Antiochum post proelium navale maiorem classem aliquanto reparare.

6 Aetoli, postquam legati ab Roma rettulerunt, nullam spem pacis esse, quamquam omnis ora maritima eorum, quae in Peloponnesum versa est, depopulata ab Achaeis 7 erat, periculi magis quam damni memores, ut Romanis intercluderent iter, Coracem occupaverunt montem; neque enim dubitabant ad obpugnationem Naupacti eos 8 principio veris redituros esse. Acilio, quia id expectari sciebat, satius visum est inopinatam adgredi rem et La- 9 miam obpugnare: nam et a Philippo prope ad excidium adductos esse et tunc eo ipso, quod nihil tale timerent, 10 obprimi incautos posse. profectus ab Elatia primum in hostium terra circa Spercheum amnem posuit castra; inde nocte motis signis, prima luce corona moenia est adgressus.

1 V. Magnus pavor ac tumultus, ut in re inprovisa, fuit. constantius tamen quam quis facturos crederet, in tam subito periculo, cum viri propugnarent, feminae tela omnis generis saxaque in muros gererent, iam multifa- 2 riam scalis adpositis urbem eo die defenderunt. Acilius signo receptui dato suos in castra medio ferme die reduxit; et tunc cibo et quiete refectis corporibus, priusquam praetorium dimitteret, denuntiavit, ut ante lucem armati paratique essent: nisi expugnata urbe se eos in 3 castra non reducturum. eodem tempore quo pridie, pluribus locis adgressus, cum oppidanos iam vires, iam tela, iam ante omnia animus deficeret, intra paucas horas urbem cepit. ibi partim divendita, partim divisa praeda 4 consilium habitum, quid deinde faceret. nemini ad Naupactum iri placuit, occupato ad Coracem ab Aetolis saltu. ne tamen segnia aestiva essent et Aetoli non impetratam pacem ab senatu nihilo minus per suam cunctationem haberent, obpugnare Acilius Amphissam statuit. ab He- 5 raclea per Oetam exercitus eo deductus. cum ad moenia castra posuisset, non corona, sicut Lamiam, sed operibus

obpugnare urbem est adortus. pluribus simul locis aries admovebatur, et cum quaterentur muri, nihil adversus tale machinationis genus parare aut comminisci oppidani conabantur. omnis spes in armis et audacia erat; eru- 6
ptionibus crebris et stationes hostium et eos ipsos, qui circa opera et machinationes erant, turbabant.

VI. Multis tamen locis decussus murus erat, cum 1
adlatum est, successorem Apolloniae exposito exercitu per Epirum ac Thessaliam venire. cum tredecim mili- 2
bus peditum et quingentis equitibus consul veniebat. iam in sinum Maliacum venerat; et praemissis Hypatam qui tradere urbem iuberent postquam responsum est, nihil nisi ex communi Aetolorum decreto facturos, ne teneret se obpugnatio Hypatae nondum Amphissa recepta, praemisso fratre Africano Amphissam ducit. sub adventum 3
eorum oppidani relicta urbe — iam enim magna ex parte nudata moenibus erat — in arcem, quam inexpugnabilem habent, omnes armati atque inermes concessere.

Consul ab sex milibus fere passuum inde posuit castra. 4
eo legati Athenienses primum ad P. Scipionem praegressum agmen, sicut ante dictum est, deinde ad consulem venerunt, deprecantes pro Aetolis. clementius respon- 5
sum ab Africano tulerunt, qui causam relinquendi honeste Aetolici belli quaerens Asiam et regem Antiochum spectabat, iusseratque Athenienses non Romanis solum, ut pacem bello praeferrent, sed etiam Aetolis persuadere. celeriter auctoribus Atheniensibus frequens ab Hypata 6
legatio Aetolorum venit; et spem pacis eis sermo etiam Africani, quem priorem adierunt, auxit commemorantis, multas gentes populosque in Hispania prius, deinde in Africa in fidem suam venisse: in omnibus se maiora clementiae benignitatisque quam virtutis bellicae monumenta reliquisse. perfecta videbatur res, cum aditus 7
consul idem illud responsum rettulit, quo fugati ab senatu erant. eo tamquam novo cum icti Aetoli essent — nihil enim nec legatione Atheniensium nec placido Africani responso profectum videbant —, referre ad suos dixerunt velle.

VII. Reditum inde Hypatam est, nec consilium ex- 1

pediebatur; nam neque unde mille talentûm daretur erat, et permisso libero arbitrio, ne in corpora sua saeviretur,
2 metuebant. redire itaque eosdem legatos ad consulem et Africanum iusserunt et petere, ut, si dare vere pacem, non tantum ostendere frustrantes spem miserorum vellent, aut ex summa pecuniae demerent, aut permissionem
3 extra civium corpora fieri iuberent. nihil impetratum ut mutaret consul, et ea quoque irrita legatio dimissa est.
4 secuti et Athenienses sunt; et princeps legationis eorum Echedemus fatigatos tot repulsis Aetolos et complorantis inutili lamentatione fortunam gentis ad spem revocavit auctor indutias sex mensium petendi, ut legatos Romam
5 mittere possent: dilationem nihil ad praesentia mala, quippe quae ultima essent, adiecturam; levari per multos casus tempore interposito praesentis clades posse.
6 auctore Echedemo idem missi, prius P. Scipione convento; per eum indutias temporis eius quod petebant ab
7 consule impetraverunt. et soluta obsidione Amphissae M'. Acilius tradito consuli exercitu provincia decessit, et consul ab Amphissa Thessaliam repetit, ut per Macedoniam Thraeciamque duceret in Asiam.

8 Tum Africanus fratri 'iter quod insistis, L. Scipio, ego quoque adprobo; sed totum id vertitur in voluntate
9 Philippi, qui si imperio nostro fidelis est, et iter et commeatus et omnia, quae in longo itinere exercitus alunt iuvantque, nobis suppeditabit. si is destituat, nihil per
10 Thraciam satis tutum habebis. itaque prius regis animum explorari placet. optime explorabitur, si nihil ex prae-
11 parato agentem obprimet qui mittetur.' Ti. Sempronius Gracchus, longe tum acerrimus iuvenum, ad id delectus per dispositos equos prope incredibili celeritate ab Amphissa — inde enim est dimissus — die tertio Pellam per-
12 venit. in convivio rex erat et in multum vini processerat; ea ipsa remissio animi suspitionem dempsit novare eum
13 quicquam velle. et tum quidem comiter acceptus hospes, postero die commeatus exercitui paratos benigne, pontes in fluminibus factos, vias, ubi transitus difficiles erant,
14 munitas vidit. haec referens eadem qua ierat celeritate Thaumacis obcurrit consuli. inde certiore et maiore spe

laetus exercitus ad praeparata omnia in Macedoniam per-
venit. venientis regio adparatu et accepit et prosecutus 15
est rex. multa in eo et dexteritas et humanitas visa, quae
commendabilia apud Africanum erant, virum sicut ad
cetera egregium, ita a comitate, quae sine luxuria esset,
non aversum. inde non per Macedoniam modo, sed etiam 16
Thraciam prosequente et praeparante omnia Philippo ad
Hellespontum perventum est.

VIII. Antiochus post navalem ad Corycum pugnam 1
cum totam hiemem liberam in adparatus terrestris mari-
timosque habuisset, classi maxume reparandae, ne tota
maris possessione pelleretur, intentus fuerat. subcurrebat, 2
superatum se, cum classis adfuisset Rhodiorum: quodsi ea
quoque — nec commissuros Rhodios, ut iterum mora-
rentur — certamini adesset, magno sibi navium numero
opus fore, ut viribus et magnitudine classem hostium
aequaret. itaque et Hannibalem in Syriam miserat ad 3
Phoenicum accersendas naves, et Polyxenidam, quo mi-
nus prospere gesta res erat, eo enixius et eas quae erant
reficere et alias parare naves iussit. ipse in Phrygia 4
hibernavit, undique auxilia accersens. etiam in Gallo-
graeciam miserat; bellicosiores ea tempestate erant, Gal-
licos adhuc, nondum exoleta stirpe gentis, servantes
animos. filium Seleucum in Aeolide reliquerat cum ex- 5
ercitu ad maritimas continendas urbes, quas illinc a Per-
gamo Eumenes, hinc a Phocaea Erythrisque Romani
sollicitabant. classis Romana, sicut ante dictum est, ad 6
Canas hibernabat. eo media ferme hieme rex Eumenes
cum viginti milibus peditum equitibusque quingentis
venit. is cum magnam praedam agi posse dixisset ex 7
agro hostium qui circa Thyatiram esset, hortando per-
pulit Livium, ut quinque milia militum secum mitteret.
missi ingentem praedam intra paucos dies averterunt.

VIIII. Inter haec Phocaeae seditio orta quibusdam 1
ad Antiochum multitudinis animos avocantibus. gravia 2
hiberna navium erant, grave tributum, quod togae quin-
gentae imperatae erant cum quingentis tunicis; gravis 3
etiam inopia frumenti, propter quam naves quoque et
praesidium Romanum excessit. tum vero liberata metu

factio erat, quae plebem in contionibus ad Antiochum
4 trahebat; senatus et optimates in Romana societate per-
standum censebant, defectionis auctores plus apud mul-
5 titudinem valuerunt. Rhodi, quo magis cessatum priore
aestate erat, eo maturius aequinoctio verno eundem
Pausistratum classis praefectum cum sex et triginta na-
6 vibus miserunt. iam Livius a Canis cum triginta navi-
bus et septem quadriremibus, quas secum Eumenes rex
adduxerat, Hellespontum petebat, ut ad transitum exer-
citus, quem terra venturum opinabatur, praepararet quae
7 opus essent. in portum, quem vocant Achaeorum, clas-
sem primum advertit; inde Ilium escendit sacrificioque
Minervae facto legationes finitimas ab Elaeunte et Dar-
dano et Rhoeteo, tradentis in fidem civitatis suas, benigne
8 audivit; inde ad Hellesponti fauces navigat, et decem
navibus in statione contra Abydon relictis cetera classe
9 in Europam ad Seston obpugnandam traiecit. iam sube-
untibus armatis muros fanatici Galli primum cum sol-
lemni habitu ante portam obcurrunt, iussu se matris deûm
famulos deae venire memorant ad precandum Romanum,
10 ut parceret moenibus urbique. nemo eorum violatus est.
mox universus senatus cum magistratibus ad dedendam
11 urbem processit. inde Abydum traiecta classis. ubi cum
temptatis per conloquia animis nihil pacati responderetur,
ad obpugnationem sese expediebant.

1 X. Dum haec in Hellesponto geruntur, Polyxenidas
regius praefectus — erat autem exsul Rhodius — cum
audisset profectam ab domo popularium suorum classem
2 et Pausistratum praefectum superbe quaedam et contem-
ptim in se contionantem dixisse, praecipuo certamine
animi adversus eum sumpto nihil aliud dies noctesque
agitabat animo quam ut verba magnifica eius rebus con-
3 futaret. mittit ad eum hominem et illi notum, qui diceret
et se Pausistrato patriaeque suae magno usui, si liceat,
4 fore et a Pausistrato se restitui in patriam posse. cum
quonam modo ea fieri possent mirabundus Pausistratus
percunctaretur, fidem petenti dedit agendae communiter
5 rei aut tegendae silentio. tum internuntius aperit, regiam
classem aut totam aut maiorem eius partem Polyxenidam

traditurum ei; pretium tanti meriti nullum aliud pacisci
quam reditum in patriam. magnitudo rei nec ut crederet 6
nec ut aspernaretur dicta efficit. Panhormum Samiae
terrae petit, ibique ad explorandam rem quae oblata erat
substitit. ultro citroque nuntii cursare; nec fides ante 7
Pausistrato facta est quam coram nuntio eius Polyxenidas sua manu scripsit, se ea quae pollicitus esset facturum esse, signoque suo inpressas tabellas misit. eo vero 8
pignore velut auctoratum sibi proditorem ratus est: neque enim eum qui sub rege viveret, commissurum fuisse, ut adversus semet ipsum indicia manu sua testata daret. inde ratio simulatae proditionis composita. omnium se 9
rerum adparatum omissurum Polyxenidas dicere: non remigem, non socios navalis ad classem frequentis habiturum, subducturum per simulationem reficiendi quasdam 10
naves, alias in propinquos portus dimissurum, paucas ante portum Ephesi in salo habiturum, quas, si exire res cogeret, obiecturus certamini foret. quam neglegentiam 11
Polyxenidam in classe sua habiturum Pausistratus audivit, eam ipse extemplo habuit. partem navium ad commeatus accersendos Halicarnassum, partem Samum ad urbem misit, [ipse Panhormi substitit,] ut paratus esset, cum signum adgrediendi a proditore accepisset. Poly- 12
xenidas augere simulando errorem; subducit quasdam naves, alias velut subducturus esset, navalia reficit, remiges ex hibernis non Ephesum accersit, sed Magnesiam occulte cogit.

XI. Forte quidam Antiochi miles, cum Samum rei 1
privatae causa venisset, pro speculatore deprehensus deducitur Panhormum ad praefectum. is percunctanti, quid 2
Ephesi ageretur, incertum metu an erga suos haud sincera fide, omnia aperit: classem instructam paratam- 3
que in portu stare, remigium omne Magnesiam (ad Sipylum) missum, perpaucas naves subductas esse et navalia tegi, numquam intentius rem navalem administratam esse. haec ne pro veris audirentur, animus errore et spe vana 4
praeoccupatus fecit. Polyxenidas satis omnibus comparatis, nocte remige a Magnesia accersito deductisque raptim quae subductae erant navibus, cum diem non tam

[in] adparatu absumpsisset quam quod conspici proficiscentem classem nolebat, post solis occasum profectus septuaginta navibus tectis, vento adverso, ante lucem Pygela portum tenuit. ibi cum interdiu ob eandem causam quiesset, nocte in proxima Samiae terrae traiecit. hinc Nicandro quodam archipirata cum quinque navibus tectis Palinurum iusso petere atque inde armatos qua proximum per agros iter esset Panhormum ad tergum hostium ducere, ipse interim classe divisa, ut ex utraque parte fauces portus teneret, Panhormum petit. Pausistratus primo, ut in re necopinata, turbatus parumper, deinde vetus miles celeriter conlecto animo, terra melius arceri quam mari hostes posse ratus, armatos duobus agminibus ad promunturia, quae cornibus obiectis ab alto portum faciunt, ducit, inde facile ex [loco superiore telis] ancipitibus hostem submoturus. id inceptum eius Nicander a terra visus cum turbasset, repente mutato consilio naves conscendere omnis iubet. tum vero ingens pariter militum nautarumque trepidatio orta, et velut fuga in naves fieri, cum se mari terraque simul cernerent circumventos. Pausistratus unam viam salutis esse ratus, si vim facere per fauces portus atque erumpere in mare apertum posset, postquam conscendisse suos vidit, sequi ceteris iussis princeps ipse concitata nave remis ad ostium portus tendit. superantem iam fauces navem eius Polyxenidas tribus quinqueremibus circumsistit. navis rostris icta subprimitur; telis obruuntur propugnatores, inter quos et Pausistratus inpigre pugnans interficitur. navium reliquarum ante portum aliae, aliae in portu deprensae, quaedam a Nicandro, dum moliuntur a terra, captae. quinque tantum Rhodiae naves cum duabus Cois effugerunt, terrore flammae micantis via sibi inter confertas naves facta; contis enim binis a prora prominentibus trullis ferreis multum conceptum ignem prae se portabant. Erythraeae triremes cum haut procul ab Samo Rhodîs navibus, quibus ut essent praesidio veniebant, obviae fugientibus fuissent, in Hellespontum ad Romanos cursum averterunt. sub idem tempus Seleucus proditam Phocaeam, porta una per custodes aperta,

recepit et Cyme aliaeque eiusdem orae urbes ad eum metu defecerunt.

XII. Dum haec in Aeolide geruntur, Abydus cum 1
per aliquot dies obsidionem tolerasset praesidio regio tu- 2
tante moenia, iam omnibus fessis, Philota quoque praefecto praesidi permittente magistratus eorum cum Livio de condicionibus tradendae urbis agebant. rem distinebat, quod utrum armati an inermes emitterentur regî parum conveniebat. haec agentibus cum intervenisset 3
nuntius Rhodiorum cladis, emissa de manibus res est; metuens enim Livius, ne successu tantae rei inflatus Po- 4
lyxenidas classem quae ad Canas erat obprimeret, Abydi obsidione custodiaque Hellesponti extemplo relicta naves quae subductae Canis erant deduxit. et Eumenes Elaeam venit. Livius omni classe, cui adiunxerat duas triremes 5
Mitylenaeas, Phocaeam petit. quam cum teneri valido regio praesidio audisset nec procul Seleuci castra esse, depopulatus maritimam oram et praeda maxime homi- 6
num raptim in naves inposita tantum moratus, dum Eumenes cum classe adsequeretur, Samum petere intendit. Rhodiis primo audita clades simul pavorem, simul luctum 7
ingentem fecit; nam praeter navium militumque iacturam quod floris, quod roboris in iuventute fuerat amiserant, multis nobilibus secutis inter cetera auctoritatem Pausi- 8
strati, quae inter suos merito maxima erat. deinde quod fraude capti, quod a cive potissimum suo forent, in iram luctus vertit. decem extemplo naves et diebus post paucis 9
decem alias praefecto omnium Eudamo miserunt, quem aliis virtutibus bellicis haudquaquam Pausistrato parem cautiorem, quo minus animi erat, ducem futurum credebant. Romani et Eumenes rex in Erythraeam primum 10
classem adplicuerunt. ibi noctem unam morati, postero die Corycum Teiorum promunturium tenuerunt. inde cum 11
in proxima Samiae vellent traicere, non exspectato solis ortu, ex quo statum caeli notare gubernatores possent, in incertam tempestatem miserunt. medio in cursu, aqui- 12
lone in septentrionem verso, exasperato fluctibus mari iactari coeperunt.

XIII. Polyxenidas Samum petituros ratus hostis, ut 1

se Rhodiae classi coniungerent, ab Epheso profectus primo ad Myonnesum stetit; inde ad Macrin quam vocant insulam traiecit, ut praetervehentis classis si quas aberrantes ex agmine naves posset aut postremum agmen
2 oportune adoriretur. postquam sparsam tempestate classem vidit, occasionem primo adgrediendi ratus, paulo post increbrescente vento et maiores iam volvente fluctus,
3 quia pervenire se ad eos videbat non posse, ad Aethaliam insulam traiecit, ut inde postero die Samum ex alto pe-
4 tentis navis adgrederetur. Romani, pars exigua, primis tenebris portum desertum Samiae tenuerunt, classis cetera noctem totam in alto iactata in eundem portum de-
5 currit. ibi ex agrestibus cognito, hostium naves ad Aethaliam stare, consilium habitum, utrum extemplo decernerent, an Rhodiam exspectarent classem. dilata re— ita enim placuit — Corycum, unde venerant, traiecerunt.
6 Polyxenidas quoque, cum frustra stetisset, Ephesum rediit. tum Romanae naves vacuo ab hostibus mari Samum
7 traiecerunt. eodem et Rhodia classis post dies paucos venit. quam ut exspectatam esse adpareret, profecti extemplo sunt Ephesum, uti aut decernerent navali certamine, aut, si detractaret hostis pugnam, quod plurimum intererat ad animos civitatium, timoris confessionem ex-
8 primerent. contra fauces portus instructa in frontem navium acie stetere. postquam nemo adversus ibat, classe divisa pars in salo ad ostium portus in ancoris stetit, pars
9 in terram milites exposuit. in eos iam ingentem praedam late depopulato agro agentis Andronicus Macedo, qui in praesidio Ephesi erat, iam moenibus adpropinquantis eruptionem fecit exutosque magna parte praedae ad mare
10 ac naves redegit. postero die insidiis medio ferme viae positis, ad eliciundum extra moenia Macedonem Romani ad urbem agmine iere; inde, cum ea ipsa suspitio, ne
11 quis exiret, deterruisset, redierunt ad naves; et terra marique fugientibus certamen hostibus Samum, unde venerat, classis repetit. inde duas sociorum ex Italia, duas Rhodias triremes cum praefecto Epicrate Rhodio ad
12 fretum Cephalleniae tuendum praetor misit. infestum id latrocinio Lacedaemonius Hybristas cum iuventute Ce-

phallenum faciebat, clausumque iam mare commeatibus Italicis erat.

XIIII. Piraeei L. Aemilio Regillo succedenti ad na- 1
vale imperium Epicrates obcurrit; qui audita clade Rho- 2
diorum, cum ipse duas tantum quinqueremes haberet, Epicratem cum quattuor navibus in Asiam secum deduxit. prosecutae etiam apertae Atheniensium naves sunt. Ae- 3
gaeo mari traiecit [Chium]. eodem Timasicrates Rhodius cum duabus quadriremibus ab Samo nocte intempesta venit, deductusque ad Aemilium praesidii causa se missum ait, quod eam oram maris infestam onerarîs regiae naves excursionibus crebris ab Hellesponto atque Abydo facerent. traicienti Aemilio a Chio Samum duae Rhodiae 4
quadriremes missae obviam ab Livio et rex Eumenes cum duabus quinqueremibus obcurrit. Samum postquam ven- 5
tum est, accepta ab Livio classe et sacrificio, ut adsolet, rite facto Aemilius consilium advocavit, ibi C. Livius— is enim est primus rogatus sententiam — neminem fidelius dare posse consilium dixit quam eum, qui id alteri suaderet, quod ipse, si in eodem loco esset, facturus fuerit: se in animo habuisse tota classe Ephesum petere 6
et onerarias ducere multa saburra gravatas atque eas in faucibus portus subprimere. et eo minoris molimenti ea 7
claustra esse, quod in fluminis modum longum et angustum et vadosum ostium portus sit. ita adempturum se maris usum hostibus fuisse inutilemque classem facturum.

XV. Nulli ea placere sententia. Eumenes rex quae- 1
sivit, quid tandem? ubi demersis navibus frenassent claustra maris, utrum libera sua classe abscessuri inde forent ad opem ferendam sociis terroremque hostibus praebendum, an nihilo minus tota classe portum obsessuri? sive enim abscedant, cui dubium esse, quin hostes 2
extracturi demersas moles sint et minore molimento aperturi portum quam obstruatur? sin autem manendum ibi nihilo minus, quid adtinere claudi portum? quin contra 3
illos tutissimo portu, opulentissima urbe fruentis, omnia Asia praebente, quieta aestiva acturos: Romanos aperto in mari fluctibus tempestatibusque obiectos, omnium in-

4 opes, in adsidua statione futuros, ipsos magis adligatos inpeditosque, ne quid eorum quae agenda sint possint
5 agere, quam ut hostis clausos habeant. Eudamus praefectus Rhodiae classis magis eam sibi displicere sententiam ostendit quam ipse quid censeret faciendum dixit.
6 Epicrates Rhodius omissa in praesentia Epheso mittendam navium partem in Lyciam censuit et Patara, caput
7 gentis, in societatem adiungenda. in duas magnas res id usui fore: et Rhodios, pacatis contra insulam suam terris, totis viribus incumbere in unius belli, quod ad-
8 versus Antiochum sit, curam posse, et eam classem, quae in Lycia compararetur, intercludi, ne Polyxenidae con-
9 iungatur. haec maxime movit sententia. placuit tamen Regillum classe tota evehi ad portum Ephesi ad inferendum hostibus terrorem.

1 XVI. C. Livius cum duabus quinqueremibus Romanis et quattuor quadriremibus Rhodiis et duabus apertis Smyrnaeis in Lyciam est missus, Rhodum prius iussus
2 adire et omnia cum iis communicare consilia. civitates quas praetervectus est, Miletus, Myndus, Halicarnassus,
3 Cous, Cnidus, imperata enixe fecerunt. Rhodum ut ventum est, simul et ad quam rem missus esset iis exposuit et consuluit eos. adprobantibus cunctis et ad eam, quam habebat classem, adsumptis tribus quadriremibus navigat
4 Patara. primo secundus ventus ad ipsam urbem ferebat eos, sperabantque subito terrore aliquid moturos. postquam circumagente se vento fluctibus dubiis volvi coeptum est mare, pervicerunt quidem remis, ut tenerent terram;
5 sed neque circa urbem tuta statio erat nec ante ostium portus in salo stare poterant aspero mari et nocte inmi-
6 nente. praetervecti moenia portum Phoenicunta, minus duûm milium spatio inde distantem, petiere, navibus a
7 maritima vi tutum; sed altae insuper inminebant rupes, quas celeriter oppidani adsumptis regîs militibus, quos
8 in praesidio habebant, ceperunt. adversus quos Livius, quamquam erant iniqua ac difficilia ad exitus loca, Issaeos auxiliares et Smyrnaeorum expeditos iuvenes misit.
9 hi, dum missilibus primo et adversus paucos levibus excursionibus lacessebatur magis quam conserebatur pugna,

sustinuerunt certamen; postquam plures ab urbe adfluebant et iam omnis multitudo effundebatur, timor incessit 10
Livium, ne et auxiliares circumvenirentur et navibus etiam ab terra periculum esset. ita non milites solum, 11
sed navalis etiam socios, remigum turbam, quibus quisque poterat telis, armatos in proelium eduxit. tum quo- 12
que anceps pugna fuit, neque milites solum aliquot, sed L. Apustius tumultuario proelio cecidit; postremo tamen fusi fugatique sunt Lycii atque in urbem compulsi, et Romani cum haud incruenta victoria ad naves redierunt. inde in Telmessicum profecti sinum, qui latere uno Ca- 13
riam, altero Lyciam contingit, omisso Patara amplius temptandi Rhodii domum dimissi sunt, Livius praeter- 14
vectus Asiam in Graeciam transmisit, ut conventis Scipionibus, qui tum circa Thessaliam erant, in Italiam traiceret.

XVII. Aemilius postquam omissas in Lycia res et Li- 1
vium profectum in Italiam cognovit, cum ipse ab Epheso tempestate repulsus irrito incepto Samum revertisset, turpe 2
ratus temptata frustra Patara esse, proficisci eo tota classe et summa vi adgredi urbem statuit. Miletum et ceteram 3
oram sociorum praetervecti in Bargylietico sinu escensionem ad Iasum fecerunt. urbem regium tenebat praesidium; agrum circa Romani hostiliter depopulati sunt. missis deinde qui per conloquia principum et magistra- 4
tuum temptarent animos, postquam nihil in potestate sua responderunt esse, ad urbem obpugnandam ducit. erant 5
Iasensium exsules cum Romanis; ii frequentes Rhodios orare institerunt, ne urbem et vicinam sibi et cognatam innoxiam perire sinerent: sibi exsilii nullam aliam causam esse quam fidem erga Romanos. eadem vi regiorum qua 6
ipsi pulsi sint teneri eos qui in urbe maneant. omnium Iasensium unam mentem esse, ut servitutem regiam effugere vellent. Rhodii moti precibus, Eumene etiam rege 7
adsumpto, simul suas necessitudines commemorando, simul obsessae regio praesidio urbis casum miserando pervicerunt, ut obpugnatione absisteretur. profecti inde 8
pacatis ceteris cum oram Asiae legerent, Loryma — portus adversus Rhodum est — pervenerunt. ibi in principiis 9

sermo primo inter tribunos militum secretus oritur, deinde ad aures ipsius Aemilii pervenit, abduci classem ab Epheso, ab suo bello, ab regia classe, ut ab tergo liber relictus hostis in tot propinquas sociorum urbes omnia inpune
10 conari posset. movere ea Aemilium; vocatosque Rhodios cum percunctatus esset, possetne Pataris universa classis in portu stare, cum respondissent non posse, causam nactus omittendae rei Samum reduxit naves.

1 XVIII. Per idem tempus Seleucus Antiochi filius, cum per omne hibernorum tempus exercitum in Aeolide
2 continuisset partim sociis ferendo opem, partim, quos in societatem perlicere non poterat, depopulandis, transire in fines regni Eumenis, dum is procul ab domo cum Romanis et Rhodiis Lyciae maritima obpugnaret, statuit.
3 ad Elaeam primo infestis signis accessit; deinde omissa obpugnatione urbis agros hostiliter depopulatus ad caput
4 arcemque regni Pergamum ducit obpugnandam. Attalus primo stationibus ante urbem positis et excursionibus equitum levisque armaturae magis lacessebat quam susti-
5 nebat hostem; postremo cum per levia certamina expertus nulla parte virium se parem esse intra moenia se re-
6 cepisset, obsideri urbs coepta est. eodem tempore ferme et Antiochus ab Apamea profectus Sardibus primum, deinde haud procul Seleuci castris ad caput Caici amnis stativa habuit cum magno exercitu mixto variis ex gen-
7 tibus. plurimum terroris in Gallorum mercede conductis quattuor milibus erat. hos paucis admixtis ad pervastan-
8 dum passim Pergamenum agrum milites misit. quae postquam Samum sunt nuntiata, primo Eumenes avocatus domestico bello cum classe Elaeam petit; inde cum praesto fuissent equites peditumque expediti, praesidio eorum tutus, priusquam hostes sentirent aut moverentur,
9 Pergamum contendit. ibi rursus levia per excursiones proelia fieri coepta, Eumene summae rei discrimen haut dubie detractante. paucos post dies Romana Rhodiaque classis, ut regi opem ferrent, Elaeam ab Samo moverunt.
10 quos ubi exposuisse copias Elaeae et tot classes in unum convenisse portum Antiocho adlatum est et sub idem tempus audivit consulem cum exercitu iam in Macedonia

esse pararique quae ad transitum Hellesponti opus essent,
tempus venisse ratus priusquam terra marique simul ur- 11
geretur agendi de pace, tumulum quendam adversus
Elaeam castris cepit; ibi peditum omnibus copiis relictis 12
cum equitatu — erant autem sex milia equitum — in cam-
pos sub ipsa Elaeae moenia descendit misso caduceatore
ad Aemilium, velle se de pace agere.

XVIIII. Aemilius Eumene a Pergamo adcito, adhi- 1
bitis et Rhodis, consilium habuit. Rhodii haud aspernari
pacem, Eumenes nec honestum esse dicere eo tempore
de pace agi nec exitum rei inponi posse. 'qui enim' 2
inquit 'aut honeste inclusi moenibus et obsessi velut
leges pacis accipiemus? aut cui rata ista pax erit, quam
sine consule, non ex auctoritate senatus, non iussu populi
Romani pepigerimus? quaero enim pace per te facta 3
rediturusne extemplo in Italiam sis, classem exercitum-
que deducturus, an exspectaturus, quid de ea re consuli
placeat, quid senatus censeat aut populus iubeat? restat 4
ergo ut maneas in Asia et rursus in hiberna copiae re-
ductae omisso bello exhauriant commeatibus praebendis
socios; deinde, si ita visum sit iis, penes quos potestas 5
fuerit, instauremus novum de integro bellum, quod pos-
sumus, si ex hoc inpetu rerum nihil prolatando remittitur,
ante hiemem diis volentibus perfecisse.' haec sententia 6
vicit, responsumque Antiocho est, ante consulis adven-
tum de pace agi non posse. Antiochus pace nequiquam 7
temptata, evastatis Elaeensium primum, deinde Perga-
menorum agris, relicto ibi Seleuco filio, Adramytteum
hostiliter itinere facto petit agrum opulentum, quem vo-
cant Thebes campum, carmine Homeri nobilitatum. ne- 8
que alio ullo loco Asiae maior regiis militibus parta est
praeda. eodem Adramytteum, ut urbi praesidio essent,
navibus circumvecti Aemilius et Eumenes venerunt.

XX. Per eosdem forte dies Elaeam ex Achaia mille 1
pedites cum centum equitibus, Diophane omnibus iis
copiis praeposito, accesserunt; quos egressos navibus
obviam missi ab Attalo nocte Pergamum deduxerunt.
veterani omnes et periti belli erant, et ipse dux Philo- 2
poemenis, summi tum omnium Graecorum imperatoris,

discipulus. qui biduum simul ad quietem hominum
equorumque et ad visendas hostium stationes, quibus
locis temporibusque accederent reciperentque sese, sum-
3 pserunt. ad radices fere collis, in quo posita urbs est,
regi succedebant. ita libera ab tergo populatio erat.
nullo ab urbe, ne in stationes quidem qui procul iacula-
4 retur, excurrente, postquam semel compulsi metu se moe-
nibus incluserunt, contemptus eorum et inde neglegentia
apud regios oritur. non stratos, non infrenatos magna
5 pars habebant equos. paucis ad arma et ordines relictis
dilapsi ceteri sparserant se toto passim campo, pars in
iuvenales lusus lasciviamque versi, pars vescentes sub
6 umbra, quidam somno etiam strati. haec Diophanes ex
alta urbe Pergamo contemplatus, arma suos capere et ad
iussa praesto esse iubet; ipse Attalum adit, et in animo
7 sibi esse dixit hostium stationem temptare. aegre id per-
mittente Attalo, quippe qui centum equitibus adversus
sescentos, mille peditibus cum quattuor milibus pugna-
turum cerneret, porta egressus haud procul statione ho-
8 stium, occasionem opperiens, consedit. et qui Pergami
erant amentiam magis quam audaciam credere esse, et
hostes paulisper in eos versi, ut nihil moveri viderunt,
nec ipsi quicquam ex solita neglegentia, insuper etiam
9 eludentes paucitatem, mutarunt. Diophanes quietos ali-
quamdiu suos, velut ad spectaculum modo eductos, con-
10 tinuit; postquam dilapsos ab ordinibus hostes vidit, pe-
ditibus, quantum adcelerare possent, sequi iussis, ipse
princeps inter equites cum turma sua quantum potuit
effusissimis habenis, clamore ab omni simul pedite atque
11 equite sublato, stationem hostium inproviso invadit. non
homines solum, sed equi etiam territi, cum vincula ab-
rupissent, trepidationem et tumultum inter suos fecerunt.
12 pauci stabant inpavidi equi; eos ipsos non sternere, non
infrenare aut escendere facile poterant, multo maiorem
quam pro numero equitum terrorem Achaeis inferentibus.
13 pedites vero ordinati et praeparati sparsos per neglegen-
tiam et semisomnos prope adorti sunt. caedes passim
14 fugaque per campos facta est. Diophanes secutus effu-
sos quoad tutum fuit, magno decore genti Achaeorum

parto — spectaverant enim e moenibus Pergami non viri modo, sed feminae etiam — in praesidium urbis redit.

XXI. Postero die regiae magis compositae et ordi- 1
natae stationes quingentis passibus longius ab urbe posuerunt castra; et Achaei eodem ferme tempore atque in eundem locum processerunt. per multas horas intenti 2
utrimque velut iam futurum inpetum expectaverant; postquam haud procul occasu solis redeundi in castra tempus erat, regii signis conlatis abire agmine ad iter magis quam ad pugnam composito coepere. quievit Diophanes, 3
dum in conspectu erant; deinde eodem quo pridie inpetu in postremum agmen incurrit tantumque rursus pavoris ac tumultus incussit, ut cum terga caederentur, nemo pugnandi causa restiterit; trepidantesque et vix ordinem agminis servantes in castra compulsi sunt. haec Achaeo- 4
rum audacia Seleucum ex agro Pergameno movere castra coegit.

Antiochus postquam Romanos ad tuendum Adramytteum venisse audivit, ea quidem urbe abstinuit, depopulatus agros. Peraeam inde coloniam Mitylenaeorum ex- 5
pugnavit. Cotton et Corylenus et Aphrodisias et Crene primo inpetu captae sunt; inde per Thyatiram Sardis rediit. Seleucus in ora maritima permanens aliis terrori 6
erat, aliis praesidio. classis Romana cum Eumene Rhodiisque Mitylenen primo, inde retro, unde profecta erat, Elaeam redit. inde Phocaeam petentes ad insulam quam 7
Bacchium vocant — inminet urbi Phocaeensium — adpulerunt et, quibus ante abstinuerant templis signisque — egregie autem exornata insula erat — cum hostiliter diripuissent, ad ipsam urbem transmiserunt. eam divisis 8
inter se partibus cum obpugnarent et videretur sine operibus, armis scalisque capi posse, missum ab Antiocho praesidium trium milium armatorum cum intrasset urbem, extemplo obpugnatione omissa classis ad insulam se re- 9
cepit, nihil aliud quam depopulato circa urbem hostium agro.

XXII. Inde placuit Eumenem domum dimitti et 1
praeparare consuli atque exercitui quae ad transitum Hel-

lesponti opus essent, Romanam Rhodiamque classem redire Samum atque ibi in statione esse, ne Polyxenidas ab Epheso moveret. rex Elaeam, Romani ac Rhodii
2 Samum redierunt. ibi Marcus Aemilius frater praetoris decessit. Rhodî celebratis exsequiis, adversus classem, quam fama erat ex Syria venire, tredecim suis navibus et una Coa quinqueremi, altera Cnidia, Rhodum, ut ibi
3 in statione essent, profecti sunt. biduo antequam Eudamus cum classe ab Samo veniret, tredecim ab Rhodo naves cum Pamphilida praefecto adversus eandem Syriacam classem missae, adsumptis navibus quattuor quae Cariae praesidio erant, obpugnantibus regiis Daedala et quaedam alia Peraeae castella obsidione exemerunt.
4 Eudamum confestim exire placuit. additae huic quoque sunt ad eam classem quam habebat sex apertae naves.
5 profectus cum, quantum adcelerare poterat, maturasset, ad portum, quem Megisten vocant, praegressos consequitur. inde uno agmine Phaselidem cum venissent, optimum visum est ibi hostem opperiri.

1 XXIII. In confinio Lyciae et Pamphyliae Phaselis est; prominet penitus in altum conspiciturque prima terrarum Rhodum a Cilicia petentibus et procul navium praebet prospectum. eo maxime, ut in obvio classi ho-
2 stium essent, electus locus est. ceterum, quod non providerunt, et loco gravi et tempore anni — medium enim aestatis erat —, ad hoc insolito odore ingruere morbi
3 vulgo, maxime in remiges, coeperunt. cuius pestilentiae metu profecti cum praeterveherentur Pamphylium sinum, ad Eurymedontem amnem adpulsa classe audiunt ab
4 Aspendiis ad Sidam iam hostis esse. tardius navigaverant regii adverso tempore etesiarum, quod velut statum favonîs ventis est. Rhodiorum duae et triginta quadrire-
5 mes et quattuor triremes fuere; regia classis septem et triginta maioris formae navium erat, in quibus tres hepteres, quattuor hexeres habebat. praeter has decem triremes erant. et hi adesse hostis ex specula quadam
6 cognoverunt. utraque classis postero die luce prima, tamquam eo die pugnatura, e portu movit; et postquam superavere Rhodî promunturium, quod ab Sida prominet

in altum, extemplo et conspecti ab hostibus sunt et ipsi
eos viderunt. ab regîs sinistro cornu, quod ab alto ob- 7
iectum erat, Hannibal, dextro Apollonius purpuratorum
unus praeerat; et iam in frontem derectas habebant na-
ves. Rhodî longo agmine veniebant. prima praetoria 8
navis Eudami erat; cogebat agmen Chariclitus; Pamphi-
lidas mediae classi praeerat. Eudamus postquam hostium 9
aciem instructam et paratam ad concurrendum vidit, et
ipse in altum evehitur, et deinceps quae sequebantur ser-
vantes ordinem in frontem derigere iubet. ea res primo 10
tumultum praebuit; nam nec sic in altum evectus erat,
ut ordo omnium navium ad terram explicari posset, et
festinans ipse praepropere cum quinque solis navibus Han-
nibali obcurrit, ceteri quia in frontem derigere iussi erant,
non sequebantur. extremo agmini loci nihil ad terram 11
relicti erat, trepidantibusque his inter se iam in dextro
cornu adversus Hannibalem pugnabatur.

XXIIII. Sed momento temporis et navium virtus et 1
usus rei maritimae terrorem omnem Rhodiis dempsit.
nam et in altum celeriter evectae naves locum post se 2
quaeque venienti ad terram dedere, et si qua concur-
rerat rostro cum hostium nave, aut proram lacerabat aut
remos detergebat, aut libero inter ordines discursu prae-
tervecta in puppim inpetum dabat. maxime exterruit 3
hepteris regia a multo minore Rhodia nave uno ictu de-
mersa. itaque iam haut dubie dextrum cornu hostium
in fugam inclinabat. Eudamum in alto multitudine navium 4
maxime Hannibal, ceteris omnibus longe praestantem, ur-
gebat; et circumvenisset, ni signo sublato ex praetoria
nave, quo dispersam classem in unum conligi mos erat,
omnes quae in dextro cornu vicerant naves ad opem
ferendam suis concurrissent. tum et Hannibal quaeque 5
circa eum erant naves capessunt fugam, nec insequi Rhodî
ex magna parte aegris et ob id celerius fessis remigibus
potuerunt. cum in alto, ubi substiterant, cibo reficerent 6
vires, contemplatus Eudamus hostis claudas multilatasque
naves apertis navibus remulco trahentis, viginti paulo
amplius integras abscedentis, e turri praetoriae navis si-
lentio facto 'exsurgite,' inquit 'et egregium spectaculum

7 capessite oculis.' consurrexere omnes contemplatique
trepidationem fugamque hostium, prope una voce omnes
8 ut sequerentur exclamaverunt. ipsius Eudami multis
ictibus vulnerata navis erat; Pamphilidam et Chariclitum
9 insequi, quoad putarent tutum, iussit. aliquamdiu secuti
sunt; postquam terrae adpropinquabat Hannibal, veriti
ne includerentur vento in hostium ora, ad Eudamum re-
vecti hepterem captam, quae primo concursu icta erat,
10 aegre Phaselidem pertraxerunt. inde Rhodum non tam
victoria laeti quam alius alium accusantes, quod, cum
potuisset, non omnis submersa aut capta classis hostium
11 foret, redierunt. Hannibal victus uno proelio adverso ne
tum quidem praetervehi Lyciam audebat, cum coniungi
12 veteri regiae classi quam primum cuperet; et ne id ei
facere liberum esset, Rhodî Chariclitum cum viginti na-
vibus rostratis ad Patara et Megisten portum miserunt.
13 Eudamum cum septem navibus maximis ex ea classe, cui
praefuerat, Samum redire ad Romanos iusserunt, ut quan-
tum consilio, quantum auctoritate valeret, compelleret
Romanos ad Patara obpugnanda.

1 XXV. Magnam Romanis laetitiam iam prius victo-
2 riae nuntius, deinde adventus adtulit Rhodiorum; et ad-
parebat, si Rhodîs ea cura dempta fuisset, vacuos eos
tuta eius regionis maria praestaturos. sed profectio An-
tiochi ab Sardibus, ne obprimerentur maritimae urbes,
3 abscedere custodia Ioniae atque Aeolidis prohibuit. Pam-
philidam cum quattuor navibus tectis ad eam classem
4 quae circa Patara erat miserunt. Antiochus non civita-
tium modo, quae circa se erant, contrahebat praesidia,
sed ad Prusiam Bithyniae regem legatos miserat litteras-
que, quibus transitum in Asiam Romanorum increpabat:
5 venire eos ad omnia regna tollenda, ut nullum usquam
6 orbis terrarum nisi Romanum imperium esset. Philippum
et Nabim expugnatos, se tertium peti. ut quisque proxi-
mus ab obpresso sit, per omnis velut continens incendium
7 pervasurum. ab se gradum in Bithyniam fore, quando
8 Eumenes in voluntariam servitutem concessisset. his
motum Prusiam litterae Scipionis consulis, sed magis
fratris eius Africani, ab suspitione tali averterunt; qui

praeter consuetudinem perpetuam populi Romani augendi
omni honore regum sociorum maiestatem, domesticis ipse
exemplis Prusiam ad promerendam amicitiam suam com-
pulit: regulos se acceptos in fidem in Hispania reges 9
reliquisse; Masinissam non in patrio modo locasse regno,
sed in Syphacis, a quo ante expulsus fuisset, regnum
inposuisse; et esse eum non Africae modo regum longe 10
opulentissimum, sed toto in orbe terrarum cuivis regum
vel maiestate vel viribus parem; Philippum et Nabim, 11
hostis et bello superatos ab T. Quinctio, tamen in regno
relictos. Philippo quidem anno priore etiam stipendium 12
remissum et filium obsidem redditum, et quasdam civi-
tates extra Macedoniam patientibus Romanis imperatori-
bus recepisse eum. in eadem dignitate et Nabim futu-
rum fuisse, nisi eum suus primum furor, deinde fraus
Aetolorum absumpsisset. maxime confirmatus est ani- 13
mus regis, postquam ad eum C. Lívius, qui praetor ante
classi praefuerat, legatus ab Roma venit et edocuit,
quanto et spes victoriae certior Romanis quam Antio- 14
cho et amicitia sanctior firmiorque apud Romanos futura
esset.

XXVI. Antiochus postquam a spe societatis Prusiae 1
decidit, Ephesum ab Sardibus est profectus ad classem,
quae per aliquot menses instructa ac parata fuerat, visen-
dam, magis quia terrestribus copiis exercitum Romanum 2
et duos Scipiones imperatores videbat sustineri non posse
quam quod res navalis ipsa per se aut temptata sibi um-
quam feliciter aut tunc magnae et certae fiduciae esset.
erat tamen momentum in praesentia spei, quod et ma- 3
gnam partem Rhodiae classis circa Patara esse et Eume-
nem regem cum omnibus navibus suis consuli obviam in
Hellespontum profectum audierat. aliquid etiam inflabat 4
animos classis Rhodia ad Samum per occasionem fraude
praeparatam absumpta. his fretus, Polyxenida cum classe 5
ad temptandam omni modo certaminis fortunam misso,
ipse copias ad Notium ducit. id oppidum Colophonium,
mari inminens, abest a vetere Colophone duo ferme milia
passuum. et ipsam urbem suae potestatis esse volebat, 6
adeo propinquam Epheso, ut nihil terra marive ageret,

quod non subiectum oculis Colophoniorum ac per eos
7 notum extemplo Romanis esset, quos audita obsidione
non dubitabat ad opem sociae urbi ferendam classem ab
Samo moturos: eam occasionem Polyxenidae ad rem ge-
8 rendam fore. igitur operibus obpugnare urbem adgressus
et ad mare partibus duabus pariter munitionibus deductis,
utrimque vineas et aggerem muro iniunxit et testudinibus
9 arietes admovit. quibus territi malis Colophoni oratores
Samum ad L. Aemilium, fidem praetoris populique Ro-
10 mani inplorantes, miserunt. Aemilium et Sami segnis
diu mora obfendebat, nihil minus opinantem quam Poly-
xenidam bis nequiquam ab se provocatum potestatem
11 pugnae facturum esse; et turpe existimabat, Eumenis
classem adiuvare consulem ad traiciendas in Asiam le-
giones, se Colophonis obsessae auxilio, incertam finem
12 habituro, adligari. Eudamus Rhodius, qui et tenuerat
eum Sami cupientem proficisci in Hellespontum, cuncti-
13 que instare et dicere, quanto satius esse vel socios obsi-
dione eximere vel victam iam semel classem iterum
vincere et totam maris possessionem hosti eripere quam
desertis sociis, tradita Antiocho Asia terra marique in
Hellespontum, ubi satis esset Eumenis classis, ab sua
parte belli discedere.

1 XXVII. Profecti ab Samo ad petendos commeatus,
consumptis iam omnibus, Chium parabant traicere. id
erat horreum Romanis, eoque omnes ex Italia missae
2 onerariae derigebant cursum. circumvecti ab urbe ad
aversa insulae — obiecta aquiloni ad Chium et Erythras
sunt — cum pararent traicere, litteris certior fit praetor,
frumenti vim magnam Chium ex Italia venisse, vinum
3 portantes naves tempestatibus retentas esse. simul adla-
tum est, Teios regiae classi benigne commeatus prae-
buisse, quinque milia vasorum vini pollicitos esse. Teum
ex medio cursu classem repente avertit, aut volentibus
iis usurus commeatu parato hostibus aut ipsos pro hosti-
4 bus habiturus. cum derexissent ad terram proras, quin-
decim ferme eis naves circa Myonnesum adparuerunt,
quas primo ex classe regia praetor esse ratus institit se-
qui. adparuit deinde, piraticas celoces et lembos esse.

Chiorum maritimam oram depopulati cum omnis generis 5
praeda revertentes postquam videre ex alto classem, in
fugam verterunt. et celeritate superabant levioribus et
ad id fabrefactis navigiis, et propiores terrae erant. ita- 6
que priusquam adpropinquaret classis, Myonnesum per-
fugerunt, unde se e portu ratus abstracturum naves,
ignarus loci sequebatur praetor. Myonnesus promuntu- 7
rium inter Teum Samumque est. ipse collis est in mo-
dum metae in acutum cacumen a fundo satis lato fasti-
gatus; a continenti artae semitae aditum habet, a mari
exesae fluctibus rupes claudunt, ita ut quibusdam locis
superpendentia saxa plus in altum quam quae in statione
sunt naves promineant. circa ea adpropinquare non ausae 8
naves, ne sub ictu superstantium rupibus piratarum essent,
diem trivere. tandem sub noctem vano incepto cum ab-
stitissent, Teum postero die accessere; et in portu, qui 9
ab tergo urbis est — Geraesticum ipsi adpellant —, na-
vibus constitutis praetor ad depopulandum circa urbem
agrum milites emisit.

XXVIII. Tei, cum in oculis populatio esset, ora- 1
tores cum infulis et velamentis ad Romanum miserunt.
quibus purgantibus civitatem omnis facti dictique hostilis
adversus Romanos, et iuvisse eos omni commeatu clas- 2
sem hostium arguit et quantum vini Polyxenidae pro-
misissent: quae si eadem classi Romanae darent, revo-
caturum se a populatione militem, si minus, pro hostibus
eos habiturum. hoc tam triste responsum cum rettulis- 3
sent legati, vocatur in contionem a magistratibus populus,
ut quid agerent consultarent. eo forte die Polyxenidas 4
cum regia classe a Colophone profectus postquam movisse
a Samo Romanos audivit et ad Myonnesum piratas per-
secutos Teiorum agrum depopulari, naves in Geraestio
portu stare, ipse adversus Myonnesum in insula — Macrin 5
nautici vocant — ancoras portu occulto iecit. inde ex pro- 6
pinquo explorans, quid hostes agerent, primo in magna
spe fuit, quem ad modum Rhodiam classem ad Samum
circumsessis ad exitum faucibus portus expugnasset, sic
et Romanam expugnaturum. nec est dissimilis natura 7
loci; promunturiis coeuntibus inter se ita clauditur por-

8 tus, ut vix duae simul inde naves possint exire. nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat et denis navibus ad promunturia stantibus, quae ab utroque cornu in latera exeuntium navium pugnarent, ex cetera classe, sicut ad Panhormum fecerat, armatis in littora expositis 9 terra marique simul hostis obprimere. quod non vanum ei consilium fuisset, ni cum Tei facturos se imperata promisissent, ad accipiendos commeatus aptius visum esset Romanis in eum portum qui ante urbem est classem 10 transire. dicitur et Eudamus Rhodius vitium alterius portus ostendisse, cum forte duae naves in arto ostio in- 11 plicitos remos fregissent. et inter alia id quoque movit praetorem, ut traduceret classem, quod ab terra periculum erat, haud procul inde Antiocho stativa habente.

1 XXVIIII. Traducta classe ad urbem, ignaris omnibus egressi milites nautaeque sunt ad commeatus et 2 vinum maxime dividendum in naves, cum medio forte diei agrestis quidam ad praetorem adductus nuntiat, alterum iam diem classem stare ad insulam Macrin et paulo ante visas quasdam moveri tamquam ad profectionem 3 naves. re subita perculsus praetor tubicines canere iubet, ut si qui per agros palati essent redirent, tribunos in urbem mittit ad cogendos milites nautasque in naves. 4 haud secus quam in repentino incendio aut capta urbe trepidatur, aliis in urbem currentibus ad suos revocandos, aliis ex urbe naves cursu repetentibus; incertisque clamoribus, quibus ipsis tubae obstreperent, turbatis im- 5 periis tandem concursum ad naves est. vix suam quisque noscere aut adire prae tumultu poterat, trepidatumque cum periculo et in mari et in terra foret, ni partibus divisis Aemilius cum praetoria nave primus e portu in altum evectus excipiens insequentis, suo quamque ordine 6 in frontem instruxisset, Eudamus Rhodiaque classis substitissent ad terram, ut et sine trepidatione conscenderent 7 et ut quaeque parata esset exiret navis. ita et explicuere ordinem primae in conspectu praetoris et coactum agmen ab Rhodis est, instructaque acies velut cernerent regios in altum processit. inter Myonnesum et Corycum pro- 8 munturium erant, cum hostem conspexere. et regia

classis, binis in ordinem navibus longo agmine veniens, et ipsa aciem adversam explicuit laevo tantum evecta cornu, ut amplecti et circuire dextrum cornu Romanorum posset. quod ubi Eudamus, qui cogebat agmen, vidit, 9 non posse aequare ordinem Romanos et tantum non iam circuiri ab dextro cornu, concitat naves — et erant Rhodiae longe omnium celerrimae tota classe — aequatoque cornu praetoriae navi, in qua Polyxenidas erat, suam obiecit.

XXX. Iam totis simul classibus ab omni parte pugna 1 conserta erat. ab Romanis octoginta naves pugnabant, ex quibus Rhodiae duae et viginti erant; hostium classis 2 undenonaginta navium fuit; maximae formae naves tres hexeres habebat, duas hepteres. robore navium et virtute militum Romani longe (Rhodios) praestabant, Rhodiae naves agilitate et arte gubernatorum et scientia remigum; maximo tamen hostibus terrori fuere quae ignes 3 prae se portabant, et quod unum îs ad Panhormum circumventis saluti fuerat, id tum maximum momentum ad victoriam fuit. nam metu ignis adversi regiae naves, ne 4 prora concurrerent, cum declinassent, neque ipsae ferire rostro hostem poterant et obliquas se ipsae ad ictus praebebant, et si qua concurrerat obruebatur infuso igni, 5 magisque ad incendium quam ad proelium trepidabant. plurimum tamen, quae solet, militum virtus in bello va- 6 luit. mediam namque aciem hostium Romani cum rupissent, circumvecti ab tergo pugnantibus adversus Rhodios regiis sese obiecere, momentoque temporis et media acies Antiochi et laevo cornu circumventae naves mergebantur. dextra pars integra sociorum magis clade quam suo peri- 7 culo terrebatur. ceterum postquam alias circumventas, praetoriam navem Polyxenidae relictis sociis vela dantem videre, sublatis raptim dolonibus — et erat secundus petentibus Ephesum ventus — capessunt fugam quadraginta duabus navibus in ea pugna amissis, quarum decem tres 8 captae in potestatem hostium venerunt, ceterae incensae aut demersae. Romanorum duae naves fractae sunt, vul- 9 neratae aliquot, Rhodia una capta memorabili casu. nam cum rostro percussisset Sidoniam navem, ancora ictu

ipso excussa e nave sua unco dente, velut manu ferrea in-
10 iecta, adligavit alterius proram; inde tumultu iniecto cum
divellere se ab hoste cupientes inhiberent Rhodii, tractum
ancorale et inplicitum remis latus alterum detersit; debi-
litatam ea ipsa, quae icta cohaeserat, navis cepit. hoc
maxime modo ad Myonnesum navali proelio pugna-
tum est.

1 XXXI. Quo territus Antiochus, quia possessione
maris pulsus longinqua tueri diffidebat se posse, praesi-
dium ab Lysimachia, ne obprimeretur ibi ab Romanis,
deduci pravo, ut res ipsa postea docuit, consilio iussit.
2 non enim tueri solum Lysimachiam a primo inpetu Ro-
manorum facile erat, sed obsidionem etiam per totam
hiemem tolerare et obsidentis quoque ad ultimam inopiam
adducere extrahendo tempus et interim spem pacis per
3 occasionem temptare. nec Lysimachiam tantum hostibus
tradidit post adversam navalem pugnam, sed etiam Co-
4 lophonis obsidione abscessit et Sardis recepit se, atque
inde in Cappadociam ad Ariarathen qui auxilia accerse-
rent et quocumque alio poterat ad copias contrahendas,
in unum iam consilium ut acie dimicaret intentus, misit.

5 Regillus Aemilius post victoriam navalem profectus
Ephesum, derectis ante portum navibus, cum confessio-
nem concessi maris ultimam hosti expressisset, Chium,
quo ante navale proelium cursum ab Samo intenderat,
6 navigat. ibi naves in proelio quassatas cum refecisset,
L. Aemilium Scaurum cum triginta navibus Hellespon-
tum ad exercitum traiciendum misit, Rhodios parte prae-
dae et spoliis navalibus decoratos domum redire iubet.
7 Rhodi inpigre praevertere ad traiciendas copias consulis
ire, atque eo quoque functi officio, tum demum Rhodum
8 rediere. classis Romana ab Chio Phocaeam traiecit. in
sinu maris intimo posita haec urbs est, oblonga forma.
duum milium et quingentorum passuum spatium murus
amplectitur, coit deinde ex utraque parte in artiorem
9 velut cuneum; Lamptera ipsi adpellant. mille et ducen-
tos passus ibi latitudo patet; inde in altum lingua mille
passuum excurrens medium fere sinum velut nota distin-
guit, ubi cohaeret faucibus angustis, duos in utramque

regionem versos portus tutissimos habet. qui in meridiem vergit, ab re adpellant Naustathmon, quia ingentem vim navium capit, alter prope ipsum Lamptera est. 10

XXXII. Hos portus tutissimos cum occupasset Romana classis, priusquam aut scalis aut operibus moenia adgrederetur, mittendos censuit praetor qui principum magistratuumque animos temptarent. postquam obstinatos vidit, duobus simul locis obpugnare est adortus. altera pars infrequens aedificiis erat, templa deûm aliquantum tenebant loci; ea prius ariete admoto quatere muros turresque coepit; dein cum eo multitudo obcurreret ad defendendum, altera quoque parte admotus aries; et iam utrimque sternebantur muri. ad quorum casum cum inpetum Romani milites per ipsam stragem ruinarum facerent, alii scalis etiam ascensum in muros temptarent, adeo obstinate restitere oppidani, ut facile adpareret plus in armis et virtute quam in moenibus auxilii esse. coactus ergo periculo militum praetor receptui cani iussit, ne obiceret incautos furentibus desperatione ac rabie. dirempto proelio, ne tum quidem ad quietem versi, sed undique omnes ad munienda et obmolienda quae ruinis strata erant concurrerunt. huic operi intentis supervenit Q. Antonius, a praetore missus, qui castigata pertinacia eorum maiorem curam Romanis quam illis ostenderet esse, ne in perniciem urbis pugnaretur: si absistere furore vellent, potestatem iis dari eadem condicione, qua prius C. Livii in fidem venissent, se tradendi. haec cum audissent, quinque dierum spatio ad deliberandum sumpto, temptata interim spe auxilii ab Antiocho, postquam legati missi ad regem nihil in eo esse praesidii rettulerant, tum portas aperuerunt pacti, ne quid hostile paterentur. cum signa in urbem inferrentur et pronuntiasset praetor parci se deditis velle, clamor undique est sublatus, indignum facinus esse, Phocaeensis, numquam fidos socios, semper infestos hostis, inpune eludere. ab hac voce velut signo a praetore dato ad diripiendam urbem passim discurrunt. Aemilius primo resistere et revocare dicendo, captas, non deditas diripi urbes et in his tamen imperatoris, non militum arbitrium esse. postquam ira et avaritia imperio 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

potentiora erant, praeconibus per urbem missis liberos omnes in forum ad se convenire iubet, ne violarentur, et in omnibus, quae ipsius potestatis fuerunt, fides constitit
14 praetoris. urbem agrosque et suas leges iis restituit, et quia hiems iam adpetebat, Phocaeae portus ad hibernandum classi delegit.

1 XXXIII. Per idem fere tempus consuli, transgresso Aeniorum Marotinarumque finis, nuntiatur victam regiam classem ad Myonnesum relictamque a praesidio Lysima-
2 chiam esse. id multo quam de navali victoria laetius fuit, utique postquam eo venerunt, refertaque urbs omnium rerum commeatibus velut in adventum exercitus praeparatis eos excepit, ubi [sibi] inopiam ultimam laboremque
3 in obsidenda urbe proposuerant. ibi paucos dies stativa habuere, inpedimenta aegrique ut consequerentur, qui passim per omnia Thraciae castella, fessi morbis ac lon-
4 gitudine viae, relicti erant. receptis omnibus ingressi rursus iter per Chersonesum Hellespontum perveniunt. ubi omnibus cura regis Eumenis ad traiciendum praeparatis velut in pacata littora, nullo prohibente, aliis alio
5 delatis navibus sine tumultu traiecere. ea vero res Romanis auxit animos, concessum sibi transire cernentibus (tum) in Asiam, quam rem magni certaminis futuram
6 crediderant. stativa deinde ad Hellespontum aliquamdiu habuerunt, quia dies forte quibus ancilia moventur reli-
7 giosi ad iter inciderant. idem dies P. Scipionem propiore etiam religione, quia Salius erat, disiunxerant ab exercitu, causaque et is ipse morae erat, dum consequeretur.

1 XXXIIII. Per eos forte dies legatus ab Antiocho in castra venerat Byzantius Heraclides, de pace adferens
2 mandata; quam impetrabilem fore magnam ei spem adtulit mora et cunctatio Romanorum, quos, simul Asiam adtigissent, effuso agmine ad castra regia ituros cre-
3 diderat. statuit tamen non prius consulem adire quam P. Scipionem, et ita mandatum a rege erat. in eo maximam spem habebat, praeterquam quod et magnitudo animi
4 et satietas gloriae placabilem eum maxime faciebat, notumque erat gentibus, qui victor ille in Hispania, qui deinde in Africa fuisset, etiam quod filius eius captus in

potestate regis erat. is ubi et quando et quo casu captus 5
sit, sicut pleraque alia, parum inter auctores constat. alii
principio belli, a Chalcide Oreum petentem, circumven-
tum ab regiis navibus tradunt, alii, postquam transitum 6
in Asiam est, cum turma Fregellana missum exploratum
ad regia castra, effuso obviam equitatu cum reciperet
sese, in eo delapsum tumultu ex equo, cum duobus equi-
tibus obpressum, ita ad regem deductum esse. illud satis 7
constat, si pax cum populo Romano maneret hospitium-
que privatim regi cum Scipionibus esset, neque liberalius
neque benignius haberi colique adolescentem, quam cul-
tus est, potuisse. ob haec cum adventum P. Scipionis 8
legatus exspectasset, ubi is venit, consulem adit petit-
que, ut mandata audiret.

XXXV. Advocato frequenti consilio legati verba 1
sunt audita. is, multis ante legationibus nequiquam ultro 2
citroque de pace missis, eam ipsam fiduciam impetrandi
sibi esse dixit, quod priores legati nihil impetrassent:
Smyrnam enim et Lampsacum et Alexandriam Troadem
et Lysimachiam in Europa iactatas in illis disceptationi-
bus esse. quarum Lysimachia iam cessisse regem, ne 3
quid habere eum in Europa dicerent; eas quae in Asia
sint civitates tradere paratum esse et si quas alias Ro-
mani, quas suarum partium ediderint, vindicare ab im-
perio regio velint. inpensae quoque in bellum factae 4
partem dimidiam regem praestaturum populo Romano.
hae condiciones erant pacis; reliqua oratio fuit, ut me- 5
mores rerum humanarum et suae fortunae moderarentur
et alienam ne urgerent: finirent Europa imperium; id 6
quoque inmensum esse, et parari singula adquirendo fa-
cilius potuisse quam universa teneri posse; quodsi Asiae 7
quoque partem aliquam abstrahere velint, dummodo non
dubiis regionibus finiant, vinci suam temperantiam Ro-
mana cupiditate pacis et concordiae causa regem passu-
rum. ea quae legato magna ad pacem impetrandam vide-
bantur, parva Romanis visa; nam et inpensam, quae in 8
bellum facta esset, omnem praestare regem aequum cen-
sebant, cuius culpa bellum excitatum esset, et non Ionia 9
modo atque Aeolide deduci debere regia praesidia, set 10

sicut Graecia omnis liberata esset, ita quae in Asia sint omnes liberari urbes: id aliter fieri non posse, quam ut cis Taurum montem possessione Asiae Antiochus cedat.

1 XXXVI. Legatus postquam nihil aequi in consilio impetrare se censebat, privatim — sic enim imperatum erat — P. Scipionis temptare animum est conatus. 2 omnium primum filium ei sine pretio redditurum regem dixit; deinde ignarus et animi Scipionis et moris Romani, auri pondus ingens pollicitus [est] et nomine tantum regio excepto societatem omnis regni, si per eum pacem impe- 3 trasset. ad ea Scipio 'quod Romanos omnis, quod me, ad quem missus es, ignoras, minus miror, cum te fortu- 4 nam eius a quo venis ignorare cernam. Lysimachia tenenda erat, ne Chersonesum intraremus, aut ad Hellespontum obsistendum, ne in Asiam traiceremus, si pacem tamquam 5 ab sollicitis de belli eventu petituri eratis. concesso vero in Asiam transitu et non solum frenis, sed etiam iugo accepto, quae disceptatio ex aequo, cum imperium patien- 6 dum sit, relicta est? ego ex munificentia regia maximum donum filium habebo, aliis deos precor ne umquam for- 7 tuna egeat mea, animus certe non egebit. pro tanto in me munere gratum me in se esse sentiet, si privatam gratiam pro privato beneficio desiderabit; publice nec habebo 8 quicquam ab illo nec dabo. quod in praesentia dare possim, fidele consilium est. abi, nuntia meis verbis, bello 9 absistat, pacis condicionem nullam recuset.' nihil ea moverunt regem, tutam fore belli aleam ratum, quando perinde ac victo iam sibi leges dicerentur. omissa igitur in praesentia mentione pacis totam curam in belli adparatum intendit.

1 XXXVII. Consul omnibus praeparatis ad proposita exsequenda cum ex stativis movisset, Dardanum primum, deinde Rhoeteum, utraque civitate obviam effusa, venit. 2 inde Ilium processit, castrisque in campo, qui est subiectus moenibus, positis in urbem arcemque cum escen- 3 disset, sacrificavit Minervae praesidi arcis, et Iliensibus in omni rerum verborumque honore ab se oriundos Romanos praeferentibus, et Romanis laetis origine sua. inde profecti sextis castris ad caput Caici amnis pervenerunt.

eo et Eumenes rex, primo conatus ab Hellesponto redu- 4
cere classem in hiberna Elaeam, adversis deinde ventis
cum aliquot diebus superare Lecton promunturium non
potuisset, in terram egressus, ne deesset principiis rerum,
qua proximum fuit, in castra Romana cum parva manu
contendit. ex castris Pergamum remissus ad commeatus 5
expediendos, tradito frumento quibus iusserat consul in
eadem stativa rediit. inde plurium dierum praeparatis
cibariis consilium erat ire ad hostem, priusquam hiems
obprimeret.

Regia castra circa Thyatiram erant. ubi cum audisset 6
Antiochus P. Scipionem aegrum Elaeam delatum, legatos
qui filium ad eum reducerent misit. non animo solum 7
patrio gratum munus, sed corpori quoque salubre gau-
dium fuit; satiatusque tandem complexu filii 'renuntiate' 8
inquit 'gratias regi me agere, referre gratiam aliam nunc
non posse quam ut suadeam, ne ante in aciem descendat
quam in castra me redisse audierit.' quamquam sexa- 9
ginta duo milia peditum, plus duodecim milia equitum
animos interdum ad spem certaminis faciebant, motus ta-
men Antiochus tanti auctoritate viri, in quo ad incertos
belli eventus omnis fortunae posuerat subsidia, recepit
se et transgressus Phrygium amnem circa Magnesiam
quae ad Sipylum est posuit castra; et ne, si extrahere 10
tempus vellet, munimenta Romani temptarent, fossam sex
cubita altam, duodecim latam cum duxisset, extra duplex
vallum fossae circumdedit, interiore labro murum cum 11
turribus crebris obiecit, unde facile arceri transitu fossae
hostis posset.

XXXVIII. Consul circa Thyatiram regem esse ratus, 1
continuis itineribus quinto die ad Hyrcanum campum de-
scendit. inde cum profectum audisset, secutus vestigia 2
citra Phrygium amnem quattuor milia ab hoste posuit
castra. eo mille ferme equites — maxima pars Gallo- 3
graeci erant et Dahae quidam aliarumque gentium sagit-
tarii equites intermixti — tumultuose amni traiecto in
stationes inpetum fecerunt. primo turbaverunt incomposi- 4
tos; deinde cum longius certamen fieret [et] Romanorum
ex propinquis castris facili subsidio cresceret numerus,

regii fessi iam et pluris non sustinentes, recipere se conati circa ripam amnis, priusquam flumen ingrederentur, ab
5 instantibus tergo aliquot interfecti sunt. biduum deinde silentium fuit neutris transgredientibus amnem. tertio post die Romani simul omnes transgressi sunt et duo milia
6 fere et quingentos passus ab hoste posuerunt castra. metantibus et muniendo occupatis tria milia delecta equitum peditumque regiorum magno terrore ac tumultu advenere.
7 aliquanto pauciores in statione erant; hi tamen per se, nullo a munimento castrorum milite avocato, et primo aequum proelium sustinuerunt et crescente certamine pepulerunt hostis, centum ex his occisis, centum ferme
8 captis. per quadriduum insequens instructae utrimque acies pro vallo stetere. quinto die Romani processere in
9 medium campi. Antiochus nihil promovit signa, ita ut extremi minus mille pedes a vallo abessent.

1 XXXVIIII. Consul postquam detractari certamen vidit, postero die in consilium advocavit: quid sibi faciendum esset, si Antiochus pugnandi copiam non faceret?
2 instare hiemem; aut sub pellibus habendos milites fore aut, si concedere in hiberna vellet, differendum esse in
3 aestatem bellum. nullum umquam hostem Romani aeque contempserunt. conclamatum undique est, duceret ex-
4 templo et uteretur ardore militum; qui tamquam non pugnandum cum tot milibus hostium, sed par numerus pecorum trucidandus esset, per fossas, per vallum castra invadere parati erant, si in proelium hostis non exiret.
5 Cn. Domitius ad explorandum iter, et qua parte adiri vallum hostium posset, missus, postquam omnia certa rettulit, postero die propius castra admoveri placuit, tertio signa in medium campi prolata et instrui acies
6 coepta est. nec Antiochus ultra tergiversandum ratus, ne et suorum animos minueret detractando certamen et hostium spem augeret, et ipse copias eduxit, tantum progressus a castris ut dimicaturum adpareret.

7 Romana acies unius prope formae fuit et hominum et armorum genere. duae legiones Romanae, duae sociûm ac Latini nominis erant, quina milia et quadringenos sin-
8 gulae habebant. Romani mediam aciem, cornua Latini

tenuerunt; hastatorum prima signa, dein principum erant,
triari postremos claudebant. extra hanc velut iustam 9
aciem a parte dextra consul Achaeorum caetratis inmixtos
auxiliares Eumenis, tria milia ferme peditum, aequata
fronte instruxit; ultra eos equitum minus tria milia ob-
posuit, ex quibus Eumenis octingenti, reliquus omnis
equitatus Romanus erat; extremos Trallis et Cretensis 10
— quingentorum utrique numerum explebant — statuit.
laevum cornu non videbatur egere talibus auxiliis, quia 11
flumen ab ea parte ripaeque deruptae claudebant; quat-
tuor tamen inde turmae equitum obpositae. haec summa 12
copiarum erat Romanis, et duo milia mixtorum Macedo-
num Thracumque, qui voluntate secuti erant. hi praesi-
dio castris relicti sunt. sedecim elephantos post triarios 13
in subsidio locaverunt. nam praeterquam quod multitu-
dinem regiorum elephantorum — erant autem quattuor
et quinquaginta — sustinere non videbantur posse, ne
pari quidem numero Indicis Africi resistunt, sive quia
magnitudine — longe enim illi praestant — sive robore
animorum vincuntur.

XXXX. Regia acies varia magis multis gentibus, 1
dissimilitudine armorum auxiliorumque erat. decem et
sex milia peditum more Macedonum armati fuere, qui
phalangitae adpellabantur. haec media acies fuit, in fronte
in decem partes divisa. partes eas interpositis binis ele- 2
phantis distinguebat. a fronte introrsus in duos et triginta
ordines armatorum acies patebat. hoc et roboris in regiis 3
copiis erat, et perinde cum alia specie tum eminentibus
tantum inter armatos elephantis magnum terrorem prae-
bebat. ingentes ipsi erant; addebant speciem frontalia et 4
cristae et tergo inpositae turres turribusque superstantes
praeter rectorem quaterni armati. ad latus dextrum pha- 5
langitarum mille et quingentos Gallograecorum equites
obposuit. his tria milia equitum loricatorum — cataphra-
ctos ipsi adpellant — adiunxit. addita his ala mille ferme
equitum; agema eam vocabant. Medi erant lecti viri et 6
eiusdem regionis mixti multarum gentium equites. con-
tinens his grex sedecim elephantorum est obpositus in
subsidiis. eadem parte, paululum producto cornu, regia 7

cohors erat; argyraspides a genere armorum adpellaban-
8 tur. Dahae deinde, equites sagittarii, mille et ducenti.
tum levis armatura trium milium, pari ferme numero pars
Cretenses, pars Tralles. duo milia et quingenti Mysi
9 sagittarii his adiuncti erant. extremum cornu claudebant
quattuor milia misti Cyrtaei funditores et Elymaei sagit-
10 tarii. ab laevo cornu phalangitis adiuncti erant Gallo-
graeci equites mille et quingenti, similiter his armati duo
11 milia Cappadocum; ab Ariarathe missi erant regi. inde
auxiliares mixti omnium generum duo milia septingenti
et tria milia cataphractorum equitum et mille alii equites,
regia ala levioribus tegumentis suis equorumque, alio
haud dissimili habitu; Syri plerique erant Phrygibus et
12 Lydis inmixti. ante hunc equitatum falcatae quadrigae
et cameli, quos adpellant dromadas. his insidebant Ara-
bes sagittarii, gladios tenuis habentes, longos quaterna
cubita, ut ex tanta altitudine contingere hostem possent.
13 inde alia multitudo, par ei quae in dextro cornu erat,
primi Tarentini, deinde Gallograecorum equitum duo milia
et quingenti, inde Neocretes mille et eodem armatu Cares
et Cilices mille et quingenti et totidem Tralles et tria
milia caetratorum; Pisidae hi erant et Pamphylii et Lycii.
14 tum Cyrtaeorum et Elymaeorum paria in dextro cornu
locatis auxilia, et sedecim elephanti modico intervallo
distantes.

1 XXXXI. Rex ipse in dextro cornu erat; Seleucum
filium et Antipatrum fratris filium in laevo praeposuit:
media acies tribus permissa, Minnioni et Zeuxidi et Phi-
lippo magistro elephantorum.

2 Nebula matutina, crescente die levata in nubes, cali-
ginem dedit; humor inde, ab austro velut, perfudit omnia.
3 quae nihil admodum Romanis, eadem perincommoda re-
giis erant. nam et obscuritas lucis in acie modica Roma-
nis non adimebat in omnis partes conspectum et humor
toto fere gravi armatu nihil gladios aut pila hebetabat;
4 regii tam lata acie ne ex medio quidem cornua sua cir-
cumspicere poterant, nedum extremi inter se conspice-
rentur, et humor arcus fundasque et iaculorum amenta
5 emollierat. falcatae quoque quadrigae, quibus se pertur-

baturum hostium aciem Antiochus crediderat, in suos ter-
rorem verterunt. armatae autem in hunc maxime modum 6
erant: cuspides circa temonem ab iugo decem cubita ex-
stantis velut cornua habebant, quibus quidquid obvium
daretur transfigerent. et in extremis iugis binae circa 7
eminebant falces, altera aequata iugo, altera inferior in
terram devexa, illa ut quidquid ab latere obiceretur abs-
cideret, haec ut prolapsos subeuntesque contingeret. item
ab axibus rotarum utrimque binae eodem modo diversae
deligabantur falces. sic armatas quadrigas, quia si in 8
extremo aut in medio locatae forent, per suos agendae
erant, in prima acie, ut ante dictum est, locaverat rex.
quod ubi Eumenes vidit, haud ignarus pugnae et quam 9
anceps esset auxilii genus, si quis pavorem magis equis
iniceret quam iusta adoriretur pugna, Cretenses sagitta-
rios funditoresque et iaculatores equitum non confertos,
sed quam maxime possent dispersos excurrere iubet et
ex omnibus simul partibus tela ingerere. haec velut pro- 10
cella partim vulneribus missilium undique coniectorum,
partim clamoribus dissonis ita consternavit equos, ut re-
pente velut effrenati passim incerto cursu ferrentur; quo- 11
rum inpetus et levis armatura et expediti funditores et
velox Cretensis momento declinabant; et eques inse-
quendo tumultum ac pavorem equis camelisque, et ipsis
simul consternatis, augebat, clamore et ab alia circum-
stantium turba multiplici adiecto. ita medio inter duas 12
acies campo exiguntur quadrigae, amotoque inani ludi-
brio, tum demum ad iustum proelium signo utrimque dato
concursum est.

XXXXII. Ceterum vana illa res verae mox cladis 1
causa fuit. auxilia enim subsidiaria quae proxima locata
erant, pavore et consternatione quadrigarum territa, et
ipsa in fugam versa nudarunt omnia usque ad cataphra-
ctos equites. ad quos cum dissipatis subsidiis pervenis- 2
set equitatus Romanus, ne primum quidem inpetum (pars)
eorum sustinuerunt; alii fusi sunt, alii propter gravitatem
tegumentorum armorumque obpressi sunt. totum deinde 3
laevum cornu inclinavit, et turbatis auxiliaribus, qui inter
equitem et quos adpellant phalangitas erant, usque ad

4 mediam aciem terror pervenit. ubi semel perturbati ordines et inpeditus intercursu suorum usus praelongarum hastarum — sarisas Macedones vocant —, intulere signa
5 Romanae legiones et pila in perturbatos coniecere. ne interpositi quidem elephanti militem Romanum deterrebant, adsuetum iam ab Africis bellis et vitare inpetum beluae, et ex transverso aut pilis incessere, aut si propius
6 subire posset, gladio nervos incidere. iam media acies fere omnis a fronte prostrata erat et subsidia circumita ab tergo caedebantur, cum in parte alia fugam suorum et prope iam ad ipsa castra clamorem paventium acce-
7 pere. namque Antiochus a dextro cornu, cum ibi fiducia fluminis nulla subsidia cerneret praeter quattuor turmas equitum, et eas, dum adplicant se suis, ripam nudantis, inpetum in eam partem cum auxiliis et cataphracto equi-
8 tatu fecit. nec a fronte tantum instabat, sed circumito a flumine cornu iam ab latere urgebat, donec fugati equites primum, deinde proximi peditum effuso cursu ad castra compulsi sunt.

1 XXXXIII. Praeerat castris M. Aemilius tribunus militum, M. Lepidi filius, qui post paucos annos pontifex
2 maximus factus est. qua fugam cernebat suorum, cum praesidio omni obcurrit; et stare primo, deinde redire in pugnam iubebat pavorem et turpem fugam increpans;
3 minae exinde erant, in perniciem suam caecos ruere, ni dicto parerent; postremo dat suis signum, ut primos fugientium caedant, turbam insequentium ferro et vulneri-
4 bus in hostem redigant. hic maior timor minorem vicit. ancipiti coacti metu primo constiterunt; deinde et ipsi rediere in pugnam, et Aemilius cum suo praesidio — erant autem duo milia virorum fortium — effuse sequenti regi
5 acriter obstitit. et Attalus Eumenis frater ab dextro cornu, quo laevum hostium primo inpetu fugatum fuerat, [ut] ab sinistro fugam suorum et tumultum circa castra
6 vidit, in tempore cum ducentis equitibus advenit. Antiochus postquam et eos, quorum terga modo viderat, repetentis pugnam et aliam et a castris et ex acie adfluentem
7 turbam conspexit, in fugam vertit equum. ita utroque cornu victores Romani per acervos corporum, quos in

media maxime acie cumulaverant, ubi et robur fortissimorum virorum et arma gravitate fugam inpedierant, pergunt ad castra diripienda. equites primi omnium Eu- 8
menis, deinde et alius equitatus toto passim campo secuntur hostem, et postremos, ut quosque adepti sunt, caedunt. ceterum fugientibus maior pestis intermistis 9
quadrigis elephantisque et camelis erat et sua ipsorum turba, cum solutis ordinibus velut caeci super alios alii ruerent et incursu beluarum obtererentur. in castris quo- 10
que ingens et maior prope quam in acie caedes est edita; nam et primorum fuga in castra maxime inclinavit, et huius fiducia multitudinis qui in praesidio erant pertinacius pro vallo pugnarunt. retenti in portis valloque, 11
quae se inpetu ipso capturos crediderant, Romani postquam tandem perruperunt, ab ira graviorem ediderunt caedem.

XXXXIIII. Ad quinquaginta milia peditum caesa 1
eo die dicuntur, equitum tria milia, mille et quadringenti capti et quindecim cum rectoribus elephanti. Romanorum 2
aliquot vulnerati sunt; ceciderunt non plus trecenti pedites, quattuor et viginti equites, et de Eumenis exercitu quinque et viginti.

Et illo quidem die victores direptis hostium castris 3
cum magna praeda in sua reverterunt, postero die spoliabant caesorum corpora et captivos contrahebant. legati 4
ab Thyatira et Magnesia ad Sipylum ad dedendas urbes venerunt. Antiochus cum paucis fugiens, in ipso itinere 5
pluribus congregantibus se, modica manu armatorum media ferme nocte Sardis contendit. inde, cum audisset 6
Seleucum filium et quosdam amicorum Apameam progressos, et ipse quarta vigilia cum coniuge ac filia petit Apameam Xenoni tradita custodia urbis, Timone Lydiae praeposito; quibus spretis consensu oppidanorum et mi- 7
litum, qui in arce erant, legati ad consulem missi sunt.

XXXXV. Sub idem fere tempus et ab Trallibus et 1
ab Magnesia quae super Maeandrum est et ab Epheso ad dedendas urbes venerunt. reliquerat Ephesum Poly- 2
xenidas audita pugna, et classi usque ad Patara Lyciae pervectus, metu stationis Rhodiarum navium, quae ad

Megisten erant, in terram egressus cum paucis itinere
3 pedestri Syriam petit. Asiae civitates in fidem consulis
dicionemque populi Romani sese tradebant. Sardibus
iam consul erat. eo et P. Scipio ab Elaea, cum primum
pati laborem viae potuit, venit.

4 Sub idem fere tempus caduceator ab Antiocho per
P. Scipionem a consule petit impetravitque, ut oratores
5 mittere liceret regi. paucos post dies Zeuxis, qui prae-
fectus Lydiae fuerat, et Antipater fratris filius venerunt.
6 hi prius Eumene convento, quem propter vetera certamina
aversum maxime a pace credebant esse, et placatiore eo
et sua et regis spe invento, tum P. Scipionem et per eum
7 consulem adierunt; praebitoque iis petentibus frequenti
consilio ad mandata edenda, 'non tam quid ipsi dicamus
habemus' inquit Zeuxis 'quam a vobis quaerimus, Ro-
mani, quo piaculo expiare errorem regis, pacem veniam-
8 que impetrare a victoribus possimus. maximo semper
animo victis regibus populisque ignovistis. quanto id
maiore et placatiore animo decet vos facere in hac victoria,
9 quae vos dominos orbis terrarum fecit? positis iam ad-
versus omnes mortales certaminibus, haud secus quam
deos consulere et parcere vos generi humano oportet.'
10 iam ante quam legati venirent, decretum erat, quid re-
11 sponderetur. respondere Africanum placuit. is in hunc
modum locutus fertur. 'Romani ex iis quae in deûm in-
mortalium potestate erant, ea habemus quae dii dederunt;
12 animos, qui nostrae mentis sunt, eosdem in omni fortuna
gessimus gerimusque, neque eos secundae res extulerunt
nec adversae minuerunt. eius rei, ut alios omittam, Han-
nibalem vestrum vobis testem darem nisi vos ipsos dare
13 possem. postquam traiecimus Hellespontum, priusquam
castra regia, priusquam aciem videremus, cum communis
Mars et incertus belli eventus esset, de pace vobis agen-
tibus quas pares paribus ferebamus condiciones, easdem
14 nunc victores victis ferimus. Europa abstinete, Asia
omni quae cis Taurum montem est decedite. pro inpensis
deinde in bellum factis quindecim milia talentûm Euboi-
corum dabitis, quingenta praesentia, duo milia et quin-
genta, cum senatus populusque Romanus pacem compro-

baverint, milia deinde talentûm per duodecim annos.
Eumeni quoque reddi quadringenta talenta et quod fru- 15
menti reliquum ex eo, quod patri debitum est, placet. haec 16
cum pepigerimus, facturos vos ut pro certo habeamus,
erit quidem aliquod pignus, si obsides viginti nostro arbi-
tratu dabitis; sed numquam satis liquebit nobis, ibi pacem
esse populo Romano, ubi Hannibal erit. eum ante omnia
deposcimus. Thoantem quoque Aetolum, concitorem Ae- 17
tolici belli, qui et illorum fiducia vos et vestra illos in nos
armavit, dedetis et cum eo Mnasimachum Acarnana et
Chalcidensis Philonem et Eubulum. in deteriore sua for- 18
tuna pacem faciet rex, quia serius facit quam facere po-
tuit. si nunc moratus fuerit, sciat regum maiestatem
difficilius ab summo fastigio ad medium detrahi quam a
mediis ad ima praecipitari.' cum iis mandatis ab rege 19
missi erant legati, ut omnem pacis condicionem acciperent.
itaque Romam mitti legatos placuit. consul in hiberna
exercitum Magnesiam ad Maeandrum et Trallis Ephe-
sumque divisit. Ephesum ad consulem paucos post dies 20
obsides ab rege adducti sunt et legati qui Romam irent
venerunt. Eumenes quoque eodem tempore profectus 21
est Romam quo legati regis. secutae eos sunt legationes
omnium Asiae populorum.

XXXXVI. Dum haec in Asia geruntur, duo fere 1
sub idem tempus cum triumphi spe proconsules de pro-
vinciis Romam redierunt, Q. Minucius ex Liguribus,
M'. Acilius ex Aetolia. auditis utriusque rebus gestis 2
Minucio negatus triumphus, Acilio magno consensu
decretus, isque triumphans de rege Antiocho et Aetolis
urbem est invectus. praelatá in eo triumpho sunt signa 3
militaria ducenta triginta et argenti infecti tria milia
pondo, signati tetrachmûm Atticûm centum decem tria
milia, cistophorûm ducenta quadraginta octo, vasa ar-
gentea caelata multa magnique ponderis; tulit et supel- 4
lectilem regiam argenteam ac vestem magnificam, coronas
aureas, dona sociarum civitatium, quadraginta quinque,
spolia omnis generis. captivos nobiles, Aetolos et regios
duces, sex et triginta duxit. Damocritus Aetolorum dux 5
paucos ante dies, cum e carcere noctu effugisset, in ripa

Tiberis consecutis custodibus, priusquam comprehendere-
6 tur, gladio se transfixit. milites tantum, qui sequerentur currum, defuerunt; alioqui magnificus et spectaculo et fama rerum triumphus fuit.

7 Huius triumphi minuit laetitiam nuntius ex Hispania tristis, adversa pugna in Bastetanis ductu L. Aemilii proconsulis apud oppidum Lyconem cum Lusitanis sex
8 milia de exercitu Romano cecidisse: ceteros paventis intra vallum compulsos aegre castra defendisse et ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum re-
9 ductos. haec ex Hispania nuntiata. ex Gallia legatos Placentinorum et Cremonensium L. Aurunculeius praetor
10 in senatum introduxit. iis querentibus inopiam colonorum – aliis belli casibus, aliis morbo absumptis, quosdam taedio adcolarum Gallorum reliquisse colonias – decrevit senatus, uti C. Laelius consul, si ei videretur, sex milia familiarum conscriberet, quae in eas colonias dividerentur, et ut L. Aurunculeius praetor triumviros crearet ad
11 eos colonos deducendos. creati M. Atilius Serranus, L. Valerius P. f. Flaccus, L. Valerius C. f. Tappo.

1 XXXXVII. Haud ita multo post, cum iam consularium comitiorum adpeteret tempus, C. Laelius consul ex
2 Gallia Romam redit. is non solum ex facto absente se senatus consulto in supplementum Cremonae et Placentiae colonos scripsit, sed ut novae coloniae duae in agrum qui Boiorum fuisset deducerentur, et rettulit et auctore eo patres censuerunt.

3 Eodem tempore L. Aemilii praetoris litterae adlatae de navali pugna ad Myonnesum facta, et L. Scipionem
4 consulem in Asiam exercitum traiecisse. victoriae navalis ergo in diem unum supplicatio decreta est, in alterum diem, quod exercitus Romanus tum primum in Asia po-
5 suisset castra, ut ea res prospera et laeta eveniret. vicenis maioribus hostiis in singulas supplicationes sacrificare consul est iussus. inde consularia comitia magna con-
6 tentione habita. M. Aemilius Lepidus petebat adversa omnium fama, quod provinciam Siciliam petendi causa non consulto senatu, ut sibi id facere liceret, reliquisset.
7 petebant cum eo M. Fulvius Nobilior, Cn. Manlius [Volso],

M. Valerius Messalla. Fulvius consul unus creatur, cum ceteri centurias non explessent, isque postero die Cn. Manlium Lepido deiecto — nam Messalla iacuit — collegam dixit. praetores exinde facti duo Q. Fabi, Labeo 8
et Pictor — Pictor flamen Quirinalis eo anno inauguratus fuerat —, M. Sempronius Tuditanus, Sp. Postumius Albinus, L. Plautius Hypsaeus, L. Baebius Dives.

XXXXVIII. M. Fulvio Nobiliore et Cn. Manlio 1
Volsone consulibus Valerius Antias auctor est rumorem celebrem Romae fuisse et paene pro certo habitum, reci- 2
piendi Scipionis adulescentis causa consulem L. Scipionem et cum eo P. Africanum in conloquium evocatos regis et ipsos comprehensos esse, et ducibus captis confestim ad 3
castra Romana exercitum ductum, eaque expugnata et deletas omnis copias Romanorum esse: ob haec Aetolos 4
sustulisse animos et abnuisse imperata facere, principesque eorum in Macedoniam et in Dardanos et in Thraeciam ad conducenda mercede auxilia profectos. haec qui 5
nuntiarent Romam A. Terentium Varronem et M. Claudium Lepidum ab A. Cornelio propraetore ex Aetolia missos esse. subtexit deinde fabulae huic, legatos Ae- 6
tolos in senatu inter cetera hoc quoque interrogatos esse, unde audissent imperatores Romanos in Asia captos ab Antiocho rege et exercitum deletum esse: Aetolos re- 7
spondisse ab suis legatis se, qui cum consule fuerint, certiores factos. rumoris huius quia neminem alium auctorem habeo, neque adfirmata res mea opinione sit nec pro vana praetermissa.

XXXXVIIII. Aetoli legati in senatum introducti, 1
cum et causa eos sua et fortuna hortaretur, ut confitendo seu culpae seu errori veniam peterent supplices, orsi a 2
beneficiis in populum Romanum et prope exprobrantes virtutem suam in Philippi bello, et obfenderunt aures insolentia sermonis et eo vetera et oblitterata repetendo 3
rem adduxerunt, ut haud paulo plurium maleficiorum gentis quam beneficiorum memoria subiret animos patrum et quibus misericordia opus erat iram et odium irritarent. interrogati ab uno senatore, permitterentne arbitrium de 4
se populo Romano, deinde ab altero, habiturine eosdem

quos populus Romanus socios et hostes essent, nihil ad
5 ea respondentes egredi templo iussi sunt. conclamatum
deinde prope ab universo senatu est totos adhuc Antiochi
Aetolos esse et ex unica ea spe pendere animos eorum:
itaque bellum cum haud dubiis hostibus gerendum per-
6 domandosque feroces animos esse. illa etiam res accen-
dit, quod eo ipso tempore, quo pacem ab Romanis pete-
bant, Dolopiae atque Athamaniae bellum inferebant.
7 senatus consultum in M'. Acili sententiam, qui Antiochum
Aetolosque devicerat, factum est, ut Aetoli eo die iube-
rentur proficisci ab urbe et intra quintum decimum diem
8 Italia excedere. A. Terentius Varro ad custodiendum iter
eorum missus, denuntiatumque, si qua deinde legatio ex
Aetolis nisi permissu imperatoris qui eam provinciam
obtineret et cum legato Romano venisset Romam, pro
hostibus omnis futuros. ita dimissi Aetoli.

1 L. De provinciis deinde consules rettulerunt; sortiri
2 eos Aetoliam et Asiam placuit; qui Asiam sortitus esset,
3 exercitus ei quem L. Scipio haberet est decretus, et in
eum supplementum quattuor milia peditum Romanorum,
ducenti equites, et sociorum ac Latini nominis octo milia
peditum, quadringenti equites: his copiis ut bellum cum
4 Antiocho gereret. alteri consuli exercitus qui erat in
Aetolia est decretus et ut in supplementum scriberet per-
missum civium sociorumque eundem numerum quem col-
5 lega. naves quoque idem consul, quae priore anno para-
tae erant, ornare iussus ac ducere secum, nec cum Aetolis
solum bellum gerere, sed etiam in Cephalleniam insulam
6 traicere. mandatum eidem, ut, si per commodum rei
publicae facere posset, ut ad comitia Romam rediret:
7 nam praeterquam quod magistratus annui subrogandi
essent, censores quoque placere creari; si qua res eum
teneret, senatum certiorem faceret, se ad comitiorum
8 tempus obcurrere non posse. Aetolia M. Fulvio, Asia
Cn. Manlio sorte evenit. praetores deinde sortiti sunt,
Sp. Postumius Albinus urbanam et inter peregrinos, M.
Sempronius Tuditanus Siciliam, Q. Fabius Pictor flamen
Quirinalis Sardiniam, Q. Fabius Labeo classem, L.
Plautius Hypsaeus Hispaniam citeriorem, L. Baebius

Dives Hispaniam ulteriorem. Siciliae legio una et classis, 9
quae in ea provincia erat, decreta: et ut duas decumas
frumenti novus praetor imperaret Siculis, earum alteram
in Asiam, alteram in Aetoliam mitteret. idem ab Sardis 10
exigi atque ad eosdem exercitus id frumentum, ad quos
Siculum, deportari iussum. L. Baebio supplementum in 11
Hispaniam datum mille Romani pedites, equites quin-
quaginta et sex milia peditum Latini nominis, ducenti
equites. Plautio Hypsaeo in Hispaniam citeriorem mille 12
Romani dati sunt pedites, duo milia sociûm Latini no-
minis et ducenti equites, cum his supplementis ut sin-
gulas legiones duae Hispaniae haberent. prioris anni 13
magistratibus, C. Laelio cum suo exercitu prorogatum in
annum imperium est, prorogatum et P. Iunio propra-
tori in Etruria cum eo exercitu, qui in provincia esset, et
M. Tuccio propraetori in Bruttîs et Apulia.

LI. Priusquam in provincias praetores irent, certa- 1
men inter P. Licinium maximum pontificem fuit et Q.
Fabium Pictorem flaminem Quirinalem, quale patrum
memoria inter L. Metellum et Postumium Albinum fuerat.
consulem illum cum C. Lutatio collega in Siciliam ad clas- 2
sem proficiscentem ad sacra retinuerat Metellus pontifex
maximus; praetorem hunc, ne in Sardiniam proficiscere- 3
tur, P. Licinius tenuit. et in senatu et ad populum magnis
contentionibus certatum est et imperia inhibita ultro ci- 4
troque et pignera capta et multae dictae et tribuni adpel-
lati et provocatum ad populum est. religio ad postremum 5
vicit et dicto audiens esse flamen pontifici iussus, set
multa iussu populi ei remissa. ira provinciae ereptae 6
praetorem magistratu abdicare se conantem patres auc-
toritate sua deterruerunt et ut ius inter peregrinos diceret
decreverunt. dilectibus deinde intra paucos dies — ne- 7
que enim multi milites legendi erant — perfectis consules
praetoresque in provincias proficiscuntur. fama deinde 8
de rebus in Asia gestis temere vulgata sine auctore; et
post dies paucos nuntii certi litteraeque imperatoris Ro-
mam adlatae, quae non tantum gaudium ab recenti metu 9
adtulerunt — desierant enim victum in Aetolia metuere —
quam a vetere fama, quod ineuntibus id bellum gravis

hostis et suis viribus et quod Hannibalem rectorem mili-
10 tiae haberet visus fuerat. nihil tamen aut de consule
mittendo in Asiam mutandum aut minuendas eius copias
censuerunt metu, ne cum Gallis foret bellandum.

1 LII. Haud multo post M. Aurelius Cotta legatus L.
Scipionis cum Antiochi regis legatis, et Eumenes rex
2 Rhodique Romam venerunt. Cotta in senatu primum,
deinde in contione iussu patrum, quae acta in Asia es-
sent, exposuit. supplicatio inde in triduum decreta est,
3 et quadraginta maiores hostiae inmolari iussae. tum
omnium primum Eumeni senatus datus est. is cum bre-
viter et egisset gratias patribus, quod obsidione se ac
fratrem exemissent regnumque ab iniuriis Antiochi vin-
dicassent, et gratulatus esset, quod mari terraque res
4 prospere gessissent, quodque regem Antiochum fusum
fugatumque et exutum castris prius Europa, post et Asia
5 quae cis Taurum montem est expulissent, sua deinde
merita malle eos ex imperatoribus suis legatisque quam
6 se commemorante cognoscere dixit. haec adprobantibus
cunctis iubentibusque dicere ipsum omissa in id verecun-
dia, quid sibi ab senatu populoque Romano tribui aequum
censeret — propensius cumulatiusque, si quo possit, prout
7 eius merita sint, senatum facturum —; ad ea rex, si ab
aliis sibi praemiorum optio deferretur, libenter, data modo
facultate consulendi senatum Romanum, consilio ampliss-
simi ordinis usurum fuisse, ne quid aut inmoderate cu-
8 pisse aut petisse parum modeste videri posset; verum
enimvero cum ipsi daturi sint, multo magis munificen-
tiam eorum in se fratresque suos ipsorum arbitrii debere
9 esse. nihil hac oratione eius patres conscripti deterriti
sunt, quo minus dicere ipsum iuberent. et cum aliquam-
diu hinc indulgentia hinc modestia inter permittentis in
vicem non magis mutua quam inexplicabili facilitate cer-
10 tatum esset, Eumenes ex templo excessit. senatus in
eadem perstare sententia, ut absurdum esse diceret igno-
rare regem, quid sperans aut petens venerit: quae ad-
commodata regno suo sint, ipsum optime scire, Asiam
longe melius quam senatum nosse. revocandum igitur et
cogendum, quae vellet quaeque sentiret expromere.

LIII. Reductus a praetore in templum rex et dicere 1
iussus 'perseverassem' inquit 'tacere, patres conscripti,
nisi Rhodiorum legationem mox vocaturos vos scirem, et
illis auditis mihi necessitatem fore dicendi. quae quidem 2
eo difficilior oratio erit, quod ea postulata eorum futura
sunt, ut non solum nihil quod contra me sit, sed ne quod
ad ipsos quidem proprie pertineat, petere videantur. agent 3
enim causam civitatium Graecarum et liberari eas dicent
debere. quo impetrato cui dubium est, quin et a nobis
aversuri sint non eas modo civitates quae liberabuntur,
sed etiam veteres stipendiarias nostras, ipsi autem tanto 4
obligatos beneficio verbo socios, re vera subiectos im-
perio et obnoxios habituri sint? et si dis placet, cum has 5
tantas opes adfectabunt, dissimulabunt ulla parte id ad
se pertinere, vos modo id decere et conveniens esse ante
factis dicent. haec vos ne decipiat oratio, providendum 6
vobis erit, neve non solum inaequaliter alios nimium de-
primatis ex sociis vestris, alios praeter modum extollatis,
sed etiam ne qui adversus vos arma tulerint, in meliore
statu sint quam socii aut amici vestri. quod ad me ad- 7
tinet, in aliis rebus cessisse intra finem iuris mei cuilibet
videri malim quam nimis pertinaciter in obtinendo eo
tetendisse, in certamine autem amicitiae vestrae, beni-
volentiae erga vos, honoris, qui a vobis habebitur, minime
aequo animo vinci possum. hanc ego maximam heredi- 8
tatem a patre accepi, qui primus omnium Asiam Grae-
ciamque incolentium in amicitiam venit vestram eamque
perpetua et constanti fide ad extremum finem vitae per-
duxit; nec dumtaxat animum in vos fidelem ac bonum 9
praestitit, sed omnibus interfuit bellis quae in Graecia
gessistis terrestribus, navalibus, omni genere commea-
tuum, ita ut nemo sociorum vestrorum ulla parte aequari
possit, vos adiuvit; postremo cum Boeotos ad societatem 10
vestram hortaretur, in ipsa contione intermortuus haud
multo post exspiravit. huius ego vestigia ingressus vo- 11
luntati quidem et studio in colendis vobis adicere — etenim
inexsuperabilia haec erant — nihil potui; rebus ipsis me- 12
ritisque et inpensis officiorum ut superare possem, for-
tuna, tempora, Antiochus et bellum in Asia gestum prae-

13 buerunt materiam. rex Asiae et partis Europae Antiochus
filiam suam in matrimonium mihi dabat; restituebat ex-
templo civitates, quae defecerant a nobis; spem magnam
in posterum amplificandi regni faciebat, si secum bellum
14 adversus vos gessissem. non gloriabor eo quod nihil in
vos deliquerim; illa potius quae vetustissima domus no-
15 strae vobiscum amicitia digna sunt referam. pedestribus
navalibusque copiis, ut nemo sociorum vestrorum me ae-
quiperare posset, imperatores vestros adiuvi; commeatus
terra marique suppeditavi; navalibus proeliis, quae multis
locis facta sunt, omnibus adfui; nec labori meo nec peri-
16 culo usquam peperci. quod miserrimum est in bello, ob-
sidionem passus sum, Pergami inclusus cum discrimine
17 ultimo simul vitae regnique. liberatus deinde obsidione,
cum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa arcem regni
mei castra haberent, relictis meis rebus tota classe ad
Hellespontum L. Scipioni consuli vestro obcurri, ut eum
18 in traiciendo exercitu adiuvarem. postquam in Asiam
exercitus vester est transgressus, numquam a consule
abscessi. nemo miles Romanus magis adsiduus in castris
fuit vestris quam ego fratresque mei. nulla expeditio,
19 nullum equestre proelium sine me factum est. in acie
ibi steti, eam partem sum tutatus, in qua me consul esse
voluit. non sum hoc dicturus, patres conscripti, quis hoc
20 bello meritis erga vos mecum comparari potest? ego
nulli omnium neque populorum neque regum, quos in
21 magno honore habetis, non ausim me comparare. Ma-
sinissa hostis vobis ante quam socius fuit, nec incolumi
regno cum auxiliis suis, sed extorris, expulsus, amissis
omnibus copiis, cum turma equitum in castra confugit
22 vestra. tamen eum, quia in Africa adversus Syphacem
et Carthaginiensis fideliter atque inpigre vobiscum stetit,
non in patrium solum regnum restituistis, sed adiecta
opulentissima parte Syphacis regni praepotentem inter
23 Africae reges fecistis. quo tandem igitur nos praemio
atque honore digni apud vos sumus, qui numquam hostes,
24 semper socii fuimus? pater, ego, fratres mei non in Asia
tantum, sed etiam procul ab domo in Peloponneso, in
Boeotia, in Aetolia, Philippi, Antiochi, Aetolico bello,

terra marique pro vobis arma tulimus. "quid ergo postu- 25
las?" dicat aliquis. ego, patres conscripti, quoniam dicere
utique volentibus vobis parendum est, si vos ea mente
ultra Tauri iuga emostis Antiochum, ut ipsi teneretis eas
terras, nullos adcolas nec finitimos habere quam vos malo,
nec ulla re alia tutius stabiliusque regnum meum futurum 26
spero. sed si vobis decedere inde atque deducere exer- 27
citus in animo est, neminem digniorem esse ex sociis
vestris, qui bello a vobis parta possideat, quam me dicere
ausim. at enim magnificum est liberare civitates servas. 28
ita opinor, si nihil hostile adversus vos fecerunt; sin au-
tem Antiochi partis fuerunt, quanto est vestra prudentia
et aequitate dignius, sociis bene meritis quam hostibus
vos consulere?'

LIIII. Grata oratio regis patribus fuit, et facile adpa- 1
rebat munifice omnia et propenso animo facturos. inter- 2
posita Smyrnaeorum brevis legatio est, quia non aderat
quidam Rhodiorum. conlaudatis egregie Smyrnaeis, quod
omnia ultima pati quam se regi tradere maluissent, intro-
ducti Rhodii sunt. quorum princeps legationis, expositis 3
initiis amicitiae cum populo Romano meritisque Rhodio-
rum Philippi prius, deinde Antiochi bello, 'nihil' inquit 4
'nobis tota nostra actione, patres conscripti, neque dif-
ficilius neque molestius est quam quod cum Eumene
nobis disceptatio est, cum quo uno maxime regum et pri- 5
vatim singulis et, quod magis nos movet, publicum civi-
tati nostrae hospitium est. ceterum non animi nostri, 6
patres conscripti, nos, sed rerum natura, quae potentis-
sima est, disiungit, ut nos liberi etiam aliorum libertatis
causam agamus, reges serva omnia et subiecta imperio
suo esse velint. utcumque tamen res sese habet, magis 7
verecundia nostra adversus regem nobis obstat quam
ipsa disceptatio aut nobis inpedita est aut vobis per-
plexam deliberationem praebitura videtur. nam si aliter 8
socio atque amico regi et bene merito hoc ipso in bello,
de cuius praemiis agitur, honos haberi nullus posset, nisi
liberas civitates in servitutem traderetis ei, esset delibe-
ratio anceps, ne aut regem amicum inhonoratum dimitte- 9
retis aut decederetis instituto vestro gloriamque Philippi

bello partam nunc servitute tot civitatium deformaretis.
10 sed ab hac necessitate aut gratiae in amicum minuendae
aut gloriae vestrae egregie vos fortuna vindicat. est enim
deûm benignitate non gloriosa magis quam dives victoria
vestra, quae vos facile isto velut aere alieno exsolvat.
11 nam et Lycaonia et Phrygia utraque et Pisidia omnis et
Chersonesus quaeque circumiacent Europae in vestra
12 sunt potestate; quarum una quaelibet regi adiecta multi-
plicare regnum Eumenis potest, omnes vero datae maxi-
13 mis eum regibus aequare. licet ergo vobis et praemiis
belli ditare socios et non decedere instituto vestro et
meminisse, quem titulum praetenderitis prius adversus
14 Philippum, nunc adversus Antiochum belli; quid feceritis
Philippo victo; quid nunc a vobis, non magis quia fecistis
quam quia id vos facere decet, desideretur atque exspe-
ctetur. alia enim aliis et honesta et probabilis est causa
15 armorum; illi agrum, hi vicos, hi oppida, hi portus oram-
que aliquam maris ut possideant; vos nec cupistis haec
antequam haberetis, nec nunc, cum orbis terrarum in di-
16 cione vestra sit, cupere potestis. pro dignitate et gloria
aput omne humanum genus, quod vestrum nomen impe-
riumque iuxta ac deos inmortales iam pridem intuetur,
pugnastis. quae parare et quaerere arduum fuit, nescio
17 an tueri difficilius sit. gentis vetustissimae nobilissimae-
que vel fama rerum gestarum vel omni commendatione
humanitatis doctrinarumque tuendam ab servitio regio
libertatem suscepistis. hoc patrocinium receptae in fidem
et in clientelam vestram universae gentis perpetuum vos
18 praestare decet. non quae in solo modo antiquo sunt
Graecae magis urbes sunt quam coloniae earum, illinc
19 quondam profectae in Asiam, nec terra mutata mutavit
genus aut mores. certare pio certamine cuiuslibet bonae
artis ac virtutis ausi sumus cum parentibus quaeque civi-
20 tas et conditoribus suis. adistis Graeciae, adistis Asiae
urbes plerique; nisi quod longius a vobis absumus, nulla
21 vincimur alia re. Massiliensis, quos, si natura insita velut
ingenio terrae vinci posset, iam pridem efferassent tot
indomitae circumfusae gentes, in eo honore, in ea merito
dignitate audimus aput vos esse ac si medium umbilicum

Graeciae incolerent; non enim sonum modo linguae vesti- 22
tumque et habitum, sed ante omnia mores et leges et in-
genium sincerum integrumque a contagione adcolarum
servarunt. terminus est nunc imperii vestri mons Taurus. 23
quidquid intra eum cardinem est, nihil longinquum vobis
videri debet. quo arma vestra pervenerunt, eodem ius
hinc profectum perveniat. barbari, quibus pro legibus 24
semper dominorum imperia fuerunt, quo gaudent, reges
habeant; Graeci suam fortunam, vestros animos gerunt.
domesticis quondam viribus etiam imperium amplecte- 25
bantur; nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum
optant, libertatem vestris tueri armis satis habent, quo-
niam suis non possunt. at enim quaedam civitates cum 26
Antiocho senserunt. et aliae prius cum Philippo, et cum
Pyrrho Tarentini. ne alios populos enumerem, Carthago
libera cum suis legibus est. huic vestro exemplo quantum 27
debeatis, videte, patres conscripti. inducetis in animum
negare Eumenis cupiditati, quod iustissimae irae vestrae
negastis. Rhodii [et in hoc] et in omnibus bellis, quae in 28
illa ora gessistis, quam forti fidelique opera vos adiu-
verimus, vestro iudicio relinquimus. nunc in pace id
consilium adferimus, quod si comprobaritis, magnificen-
tius vos victoria usos esse quam vicisse omnes existima-
turi sint.' apta magnitudini Romanae oratio visa est.

LV. Post Rhodios Antiochi legati vocati sunt. ii vul- 1
gato petentium veniam more, errorem fassi regis, obtestati
sunt patres conscriptos, ut suae potius clementiae quam 2
regis culpae, qui satis superque poenarum dedisset, me-
mores consulerent, postremo pacem datam a L. Scipione
imperatore, quibus legibus dedisset, confirmarent aucto-
ritate sua. et senatus eam pacem servandam censuit, et 3
paucos post dies populus iussit. foedus in Capitolio cum
Antipatro principe legationis et eodem fratris filio regis
Antiochi est ictum.

Auditae deinde et aliae legationes ex Asia sunt. qui- 4
bus omnibus datum est responsum, decem legatos more
maiorum senatum missurum ad res Asiae disceptandas
componendasque: summam tamen hanc fore, ut cis Tau- 5
rum montem, quae intra regni Antiochi fines fuissent,

Eumeni adtribuerentur praeter Lyciam Cariamque usque ad Maeandrum amnem, ea ut civitatis Rhodiorum essent,
6 ceterae civitates Asiae, quae Attali stipendiariae fuissent, easedem Eumeni vectigal penderent, quae vectigales An-
7 tiochi fuissent, eae liberae atque inmunes essent. decem legatos hos decreverunt; Q. Minucium Rufum, L. Furium Purpurionem, Q. Minucium Thermum, Ap. Claudium Neronem, Cn. Cornelium Merulam, M. Iunium Brutum, L. Aurunculeium, L. Aemilium Paulum, P. Cornelium Lentulum, P. Aelium Tuberonem.

1 LVI. His, quae praesentis disceptationis essent, libera mandata; de summa rerum senatus constituit.
2 Lycaoniam omnem et Phrygiam utramque et Mysiam, regias silvas, et Lydiae Ioniaeque extra ea oppida, quae libera fuissent quo die cum rege Antiocho pugnatum
3 est, et nominatim Magnesiam ad Sipylum et Cariam quae Hydrela adpellatur agrumque Hydrelatanum ad Phrygiam
4 vergentem et castella vicosque ad Maeandrum amnem et oppida, nisi quae libera ante bellum fuissent, Telmesson item nominatim et castra Telmessium, praeter agrum qui Ptolemaei Telmessii fuisset, — haec omnia, quae supra
5 scripta sunt, regi Eumeni iussa dari. Rhodîs Lycia data extra eundem Telmessum et castra Telmessium et agrum qui Ptolemaei Telmessi fuisset. haec et ab Eumene et
6 Rhodiis excepta. ea quoque iis pars data Cariae, quae propior Rhodum insulam trans Maeandrum amnem est, oppida, vici, castella, agri, qui ad Pisidiam vergunt, nisi quae eorum oppida in libertate fuissent pridie quam cum Antiocho rege in Asia pugnatum est.

7 Pro his cum gratias egissent Rhodii, de Solis urbe, quae in Cicilia est, egerunt: Argis et illos, sicut sese, oriundos esse; ab ea germanitate fraternam sibi cum iis caritatem esse; petere hoc extraordinarium munus, ut
8 eam civitatem ex servitute regia eximerent. vocati sunt legati regis Antiochi actumque cum iis est, nec quicquam impetratum testante foedera Antipatro, adversus quae ab Rhodîs non Solos, sed Ciliciam peti et iuga Tauri trans-
9 scendi. revocatis in senatum Rhodiis, cum quantopere tenderet legatus regius exposuissent, adiecerunt, si utique

eam rem ad civitatis suae dignitatem pertinere censerent Rhodi, senatum omni modo expugnaturum pertinaciam legatorum. tum vero inpensius quam ante Rhodi gratias 10 egerunt, cessurosque sese potius adrogantiae Antipatri quam causam turbandae pacis praebituros dixerunt. ita nihil de Solis mutatum est.

LVII. Per eos dies quibus haec gesta sunt, legati 1 Massiliensium nuntiarunt, L. Baebium praetorem in provinciam Hispaniam proficiscentem ab Liguribus circumventum, magna parte comitum caesa vulneratum ipsum 2 cum paucis sine lictoribus Massiliam perfugisse et intra triduum expirasse. senatus ea re audita decrevit, uti P. 3 Iunius Brutus, qui propraetor in Etruria esset, provincia exercituque tradito uni cui videretur ex legatis, ipse in ulteriorem Hispaniam proficisceretur eaque ei provincia esset. hoc senatus consultum litteraeque a Sp. Postumio 4 praetore in Etruriam missae sunt, profectusque in Hispaniam est P. Iunius propraetor. in qua provincia prius 5 aliquanto quam successor veniret, L. Aemilius Paulus, qui postea regem Persea magna gloria vicit, cum priore anno haud prospere rem gessisset, tumultuario exercitu conlecto, signis conlatis cum Lusitanis pugnavit; fusi fu- 6 gatique hostes; caesa decem octo milia armatorum, duo milia trecenti capti, et castra expugnata. huius victoriae fama tranquilliores in Hispania res fecit.

Eodem anno ante diem tertium kal. Ianuarias Bono- 7 niam Latinam coloniam ex senatus consulto L. Valerius Flaccus, M. Atilius Serranus, L. Valerius Tappo triumviri deduxerunt. tria milia hominum sunt deducta; equitibus 8 septuagena iugera, ceteris colonis quinquagena sunt data. ager captus de Gallis Boîs fuerat, Galli Tuscos expulerant.

Eodem anno censuram multi et clari viri petierunt. 9 quae res tamquam in se parum magni certaminis causam haberet, aliam contentionem multo maiorem excitavit. petebant T. Quinctius Flamininus, P. Cornelius Cn. f. Sci- 10 pio, L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, M. Claudius Marcellus, M'. Acilius Glabrio, qui Antiochum ad Thermopylas Aetolosque devicerat. in hunc maxime, quod 11

multa congiaria habuerat, quibus magnam partem homi-
12 num obligarat, favor populi se inclinabat. id cum aegre
paterentur tot nobiles, novum sibi hominem tantum prae-
ferri, P. Sempronius Gracchus et C. Sempronius Rutilus
ei diem dixerunt, quod pecuniae regiae praedaeque ali-
quantum captae in Antiochi castris neque in triumpho
13 tulisset neque in aerarium retulisset. varia testimonia
legatorum tribunorumque militum erant. M. Cato ante
alios testis conspiciebatur, cuius auctoritatem perpetuo
14 tenore vitae partam toga candida elevabat. is testis, quae
vasa aurea atque argentea captis castris inter aliam prae-
dam regiam vidisset, ea se in triumpho negabat vidisse.
15 postremo in huius maxime invidiam desistere se petitione
Glabrio dixit, quando, quod taciti indignarentur nobiles
homines, id aeque novus competitor intestabili periurio
incesseret.

1 LVIII. Centum milium multa inrogata erat. bis de
ea re certatum est. tertio, cum de petitione destitisset
reus, nec populus de multa suffragium ferre voluit et tri-
2 buni eo negotio destiterunt. censores T. Quinctius Fla-
mininus, M. Claudius Marcellus creati.

3 Per eos dies L. Aemilio Regillo, qui classe praefe-
ctum Antiochi regis devicerat, extra urbem in aede
Apollinis cum senatus datus esset, auditis rebus gestis
eius, quantis cum classibus hostium dimicasset, quot inde
naves demersisset aut cepisset, magno consensu patrum
4 triumphus navalis est decretus. triumphavit kal. Februa-
riis. in eo triumpho undequinquaginta coronae aureae
translatae sunt, pecunia nequaquam (tanta) pro specie
regii triumphi, tetrachma Attica triginta quattuor milia
ducenta, cistophori centum triginta duo milia trecenti.
5 supplicationes deinde fuerunt ex senatus consulto, quod
L. Aemilius in Hispania prospere rem publicam gessisset.

6 Haud ita multo post L. Scipio ad urbem venit; qui
ne cognomini fratris cederet, Asiaticum se adpellari voluit.
et in senatu et in contione de rebus ab se gestis disseruit.
7 erant qui fama id maius bellum quam difficultate rei
fuisse interpretarentur: uno memorabili proelio debella-
tum gloriamque eius victoriae praefloratam ad Thermopylas

esse. ceterum vere aestimanti Aetolicum magis ad Ther- 8
mopylas bellum quam regium fuit. quota enim parte
virium suarum ibi dimicavit Antiochus? in Asia totius
Asiae steterunt vires, ab ultimis oris omnium gentium
contractis auxiliis.

LVIIII. Merito ergo et diis inmortalibus, quantus 1
maximus poterat, habitus est honos, quod ingentem vi-
ctoriam facilem etiam fecissent, et imperatori triumphus
est decretus. triumphavit mense intercalario pridie kal. 2
Martias. qui triumphus spectaculo oculorum maior quam
Africani fratris eius fuit, recordatione rerum et aestima-
tione periculi certaminisque non magis comparandus quam
si imperatorem imperatori aut Antiochum ducem Hanni-
bali conferres. tulit in triumpho signa militaria ducenta 3
viginti quattuor, oppidorum simulacra centum triginta
quattuor, eburneos dentes mille ducentos triginta unum,
aureas coronas ducentas triginta quattuor, argenti pondo 4
centum triginta septem milia quadringenta viginti, tetrach-
mûm Atticorum ducenta viginti quattuor milia, cistophorûm
trecenta viginti unum milia septuaginta, nummos aureos
Philippeos centum quadraginta milia; vasorum argenteo- 5
rum — omnia caelata erant — mille pondo et quadrin-
genta viginti tria, aureorum mille pondo viginti tria. et
duces regii, praefecti et purpurati duo et triginta ante
currum ducti. militibus quini viceni denarii dati, duplex 6
centurioni, triplex equiti. et stipendium militare et fru-
mentum duplex post triumphum datum. [item] proelio
in Asia facto duplex dederat. triumphavit anno fere
post quam consulatu abiit.

LX. Eodem fere tempore et Cn. Manlius consul in 1
Asiam et Q. Fabius Labeo praetor ad classem venit.
ceterum consuli non deerat cum Gallis belli materia; 2
mare pacatum erat devicto Antiocho. cogitanti Q. Fabio
cui rei potissimum insisteret, ne otiosam provinciam ha-
buisse videri posset, optimum visum est in Cretam insu-
lam traicere. Cydoniatae bellum adversus Gortynios 3
Gnosiosque gerebant, et captivorum Romanorum atque
Italici generis magnus numerus in servitute esse per to-
tam insulam dicebatur. classe ab Epheso profectus cum 4

primum Cretae litus adtigit, nuntios circa civitates misit, ut armis absisterent captivosque in suis quaeque urbibus agrisque conquisitos reducerent et legatos mitterent ad se, cum quibus de rebus ad Cretensis pariter Romanosque
5 pertinentibus ageret. nihil magnopere ea Cretenses moverunt. captivos, praeter Gortynios, nulli reddiderunt.
6 Valerius Antias ad quattuor milia captivorum, quia belli minas timuerunt, ex tota insula reddita scripsit; eamque causam Fabio, cum rem nullam aliam gessisset, navalis
7 triumphi impetrandi ab senatu fuisse. a Creta Ephesum Fabius redit; inde tribus navibus in Thraciae oram missis ab Aeno et Maronia praesidia Antiochi deduci iussit, ut in libertate eae civitates essent.

[PERIOCHA LIBRI XXXVIII.]

[M. Fulvius consul in Epiro Ambracienses obsessos in deditionem accepit, Cephalleniam subegit, Aetolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius consul, collega eius, Gallograecos Tolostobogios et Tectosagas et Trocmos, qui Brenno duce in Asiam transierant, cum soli citra Taurum montem non parerent, vicit. eorum origo, et quo modo ea loca quae tenent occupaverint, refertur. exemplum quoque virtutis et pudicitiae in femina traditur; quae cum regis Gallograecorum uxor fuerit, captiva centurionem, qui ei vim intulerat, occidit. lustrum a censoribus conditum est; censa sunt civium capita ducenta quinquaginta octo milia trecenta decem. cum Ariarathe Cappadociae rege amicitia iuncta est. Cn. Manlius contradicentibus decem legatis, ex quorum consilio foedus cum Antiocho conscripserat, de Gallograecis acta pro se causa in senatu triumphavit. Scipio Africanus die ei dicta, ut quidam tradunt, a Q. Petillio tribuno plebis, ut quidam, a Naevio, quod praeda ex Antiocho capta aerarium fraudasset, posteaquam is dies venit, evocatus in rostra 'hac die' inquit 'Quirites, Carthaginem vici' et prosequente populo Capitolium escendit. inde ne amplius tribuniciis iniuriis vexaretur, in voluntarium exilium [Liternum] concessit. incertum ibi an Romae defunctus sit; nam monumentum eius utrobique fuit. L. Scipio Asiaticus, frater Africani, eodem peculatus crimine accusatus damnatusque cum in vincula et carcerem duceretur, Ti. Sempronius Gracchus tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus erat, intercessit et ob id beneficium Africani filiam duxit. cum quaestores in bona eius publice possidenda missi essent, non modo in his ullum vestigium

pecuniae regiae apparuit, sed nequaquam tantum redactum quantae summae erat damnatus. conlatam a cognatis et amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit; quae necessaria ei erant ad cultum, redempta.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXVIII.

I. Dum in Asia bellum geritur, ne in Aetolia quidem 1
quietae res fuerant, principio a gente Athamanum orto.
Athamania ea tempestate pulso Amynandro sub praefe- 2
ctis Philippi regio tenebatur praesidio, qui superbo atque
inmodico imperio desiderium Amynandri fecerant. exu- 3
lanti tum Amynandro in Aetolia litteris suorum, indicantium statum Athamaniae, spes recuperandi regni facta
est. remissique nunti ab eo ad principes Argitheam — 4
id enim caput Athamaniae erat —, si popularium animos
satis perspectos haberet, impetrato ab Aetolis auxilio in
Athamaniam se venturum [. agit deinde] cum delectis Aetolorum – quod consilium est gentis – et Nicandro praetore. quos ubi ad omnia paratos esse vidit, certiores 5
subinde facit, quo die cum exercitu Athamaniam ingressurus esset. quattuor primo fuere coniurati adversus 6
Macedonum praesidium. hi senos sibi adiutores ad rem
gerendam adsumpserunt; dein paucitate parum freti, quae
celandae rei quam agendae aptior erat, parem priori numerum adiecerunt. ita duo et quinquaginta facti quadri- 7
fariam se diviserunt: pars una Heracleam, altera Tetraphyliam petit, ubi custodia regiae pecuniae esse solita
erat, tertia Theudoriam, quarta Argitheam. ita inter 8
omnis convenit, ut primo quieti, velut ad privatam rem
agendam venissent, in foro obversarentur, die certa multitudinem omnem convocarent ad praesidia Macedonum
arcibus expellenda. ubi ea dies advenit et Amynander 9
cum mille Aetolis in finibus erat, ex composito quattuor

simul locis praesidia Macedonum expulsa litteraeque in alias urbes passim dimissae, ut vindicarent sese ab inpotenti dominatione Philippi et restituerent in patrium ac
10 legitimum regnum. undique Macedones expelluntur. Theium oppidum litteris a Xenone praefecto praesidii interceptis et arce ab regiis occupata paucos dies obsi-
11 dentibus restitit; deinde id quoque traditum Amynandro est, et omnis Athamania in potestate erat praeter Athenaeum castellum, finibus Macedoniae subiectum.

1 II. Philippus audita defectione Athamaniae cum sex milibus armatorum profectus ingenti celeritate Gomphos
2 pervenit. ibi relicta maiore parte exercitus — neque enim ad tanta itinera subficerent — cum duobus milibus Athenaeum, quod unum a praesidio suo retentum fuerat, per-
3 venit. inde proximis temptatis cum facile animadvertisset cetera hostilia esse, Gomphos regressus omnibus copiis
4 simul in Athamaniam redit. Xenonem inde cum mille peditibus praemissum Ethopiam occupare iubet, oportune
5 Argitheae inminentem; quem ubi teneri ab suis locum vidit, ipse circa templum Iovis Acraei posuit castra. ibi unum diem foeda tempestate retentus, postero die ducere
6 ad Argitheam intendit. euntibus extemplo adparuere Athamanes in tumulos inminentis viae discurrentes. ad quorum conspectum constitere prima signa, totoque
7 agmine pavor et trepidatio erat; et pro se quisque quidnam futurum esset cogitare, si in valles subiectas rupibus
8 agmen foret demissum. haec tumultuatio regem cupientem, si se sequerentur, raptim evadere angustias, revocare primos et eadem qua venerat via referre coegit signa.
9 Athamanes primo ex intervallo quieti sequebantur; postquam Aetoli se coniunxerunt, hos, ut ab tergo agmini instarent, reliquerunt, ipsi ab lateribus se circumfuderunt,
10 quidam per notas calles breviore via praegressi transitus insedere, tantumque tumultus Macedonibus est iniectum, ut fugae magis effusae quam itineris ordinati modo multis
11 armis virisque relictis flumen [...] traiecerint. hic finis sequendi fuit. inde tuto Macedones Gomphos et a Gom-
12 phis in Macedoniam redierunt. Athamanes Aetolique Ethopiam ad Xenonem ac mille Macedonas obprimendos

undique concurrerunt. Macedones parum loco freti ab 13
Ethopia in altiorem deruptioremque undique tumulum concessere; quo pluribus ex locis aditu invento expulere eos
Athamanes, dispersosque et per invia atque ignotas rupes 14
iter fugae non expedientis partim ceperunt, partim interfecerunt. multi pavore in derupta praecipitati, perpauci
cum Xenone ad regem evaserunt. postea per indutias
sepeliendi caesos potestas facta est.

III. Amynander recuperato regno legatos et Romam 1
ad senatum et ad Scipiones in Asiam, Ephesi post magnum cum Antiocho proelium morantes, misit. pacem 2
petebat excusabatque sese, quod per Aetolos recuperasset
paternum regnum, Philippum incusabat. Aetoli ex Atha- 3
mania in Amphilochos profecti sunt et maioris partis voluntate in ius dicionemque totam redegerunt gentem.
Amphilochia recepta — nam fuerat quondam Aetolorum 4
— eadem spe in Aperantiam transcenderunt; ea quoque
magna ex parte sine certamine in deditionem venit. Do- 5
lopes numquam Aetolorum fuerant, Philippi erant. hi
primo ad arma concurrerunt; ceterum postquam Amphilochos cum Aetolis esse fugamque ex Athamania Philippi
et caedem praesidii eius accepere, et ipsi a Philippo ad
Aetolos deficiunt. quibus circumiectis gentibus iam un- 6
dique se a Macedonibus tutos credentibus esse Aetolis
fama adfertur, Antiochum in Asia victum ab Romanis.
nec ita multo post legati ab Roma rediere sine spe pacis
Fulviumque consulem nuntiantes cum exercitu iam traiecisse. his territi, prius ab Rhodo et Athenis legationibus 7
excitis, ut per auctoritatem earum civitatium suae preces
nuper repudiatae faciliorem aditum ad senatum haberent,
principes gentis ad temptandam spem ultimam Romam
miserunt, nihil, ne bellum haberent, priusquam paene in 8
conspectu hostis erat, praemeditati. iam M. Fulvius 9
Apolloniam exercitu traiecto cum Epirotarum principibus
consultabat, unde bellum inciperet. Epirotis Ambraciam
placebat adgredi, quae tum contribuerat se Aetolis: sive 10
ad tuendam eam venirent Aetoli, apertos circa campos
ad dimicandum esse, sive detractarent certamen, obpugnationem fore haud difficilem; nam et copiam in pro- 11

pinquo materiae ad aggeres excitandos et cetera opera esse, et Arethontem, navigabilem amnem, opportunum ad comportanda quae usui sint, praeter ipsa moenia fluere, et aestatem aptam rei gerendae adesse. his persuaserunt, ut per Epirum duceret.

1 IIII. Consuli ad Ambraciam advenienti magni operis obpugnatio visa est. Ambracia tumulo aspero subiecta
2 est, Perranthem incolae vocant. urbs, qua murus vergit in campos et flumen, occidentem, arx, quae inposita est
3 tumulo, orientem spectat. amnis Aretho ex Athamania fluens cadit in sinum maris ab nomine propinquae urbis Ambracium adpellatum. praeterquam quod hinc amnis munit, hinc tumuli, muro quoque firmo saepta erat, pa-
5 tente in circuitu paulo amplius tria milia passuum. Fulvius bina a campo castra, modico inter se distantia intervallo, unum castellum loco edito contra arcem obiecit.
6 ea omnia vallo ac fossa ita iungere parat, ne exitus inclusis ab urbe neve aditus foris ad auxilia intromittenda esset. ad famam obpugnationis Ambraciae Stratum iam
7 edicto Nicandri praetoris convenerant Aetoli. inde primo copiis omnibus ad prohibendam obsidionem venire in animo fuerat. dein, postquam urbem iam magna ex parte operibus saeptam viderunt, Epirotarum trans flumen loco
8 plano castra posita esse, dividere copias placuit. cum mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus per non-
9 dum commissa inter se munimenta urbem intravit. Nicandro cum cetera manu primo Epirotarum castra nocte adgredi consilium fuerat, haud facili ab Romanis auxilio,
10 quia flumen intererat; deinde periculosum inceptum ratus, ne quae sentirent Romani et regressus inde in tuto non esset, deterritus ab hoc consilio ad depopulandam Acarnaniam iter convertit.

1 V. Consul iam munimentis, quibus saepienda urbs erat, iam operibus, quae admovere muris parabat, per-
2 fectis quinque simul locis moenia est adgressus. tria paribus intervallis faciliore aditu a campo adversus Pyrrheum quod vocant admovit, unum e regione Aesculapii,
3 unum adversus arcem. arietibus muros quatiebat, asseribus falcatis detergebat pinnas. oppidanos primo et ad

speciem et ad ictus moenium cum terribili sonitu editos
pavor ac trepidatio cepit. deinde, ut praeter spem stare 4
muros viderunt, conlectis rursus animis in arietes tol-
lenonibus libramenta plumbi aut saxorum stipitesve ro-
bustos incutiebant, falces ancoris ferreis iniectis in interio-
rem partem muri trahentes asserem praefringebant, ad 5
hoc eruptionibus nocturnis in custodias operum et diurnis
in stationes ultro terrorem inferebant.

In hoc statu res ad Ambraciam cum essent, iam Ae- 6
toli a populatione Acarnaniae Stratum redierant. inde
Nicander praetor spem nactus solvendae incepto forti ob-
sidionis, Nicodamum quendam cum Aetolis quingentis
Ambraciam intromittit. noctem certam tempusque etiam 7
noctis constituit, quo et illi ab urbe opera hostium, quae
adversus Pyrrheum erant, adgrederentur, et ipse ad castra
Romana terrorem faceret, posse ratus ancipiti tumultu et
nocte augente pavorem memorabilem rem geri. et Nico- 8
damus intempesta nocte, cum alias custodias fefellisset,
per alias inpetu constanti erupisset, superato brachio in
urbem penetrat, animique aliquantulum ad omnia audenda
et spei obsessis adiecit et, simul constituta nox venit, ex
composito repente opera est adgressus. id inceptum co- 9
natu quam effectu gravius fuit, quia nulla ab exteriore
parte vis admota est, seu metu deterrito praetore Aeto- 10
lorum, seu quia potius visum est Amphilochis nuper re-
ceptis ferre opem, quos Perseus Philippi filius, missus
ad Dolopiam Amphilochosque recipiendos, summa vi ob-
pugnabat.

VI. Tribus locis, sicut ante dictum est, ad Pyrrheum 1
opera Romana erant, quae omnia simul, sed nec adparatu
nec vi simili, Aetoli adgressi sunt. alii cum ardentibus 2
facibus, alii stuppam picemque et malleolos ferentes tota
conlucente flammis acie advenere. multos primo inpetu
custodes obpresserunt; dein postquam clamor tumultus- 3
que in castra est perlatus datumque a consule signum,
arma capiunt et omnibus portis ad opem ferendam effun-
duntur. uno in loco ferro ignique gesta res; ab duobus 4
irrito incepto, cum temptassent magis quam inissent cer-
tamen, Aetoli abscesserunt. atrox pugna in unum in- 5

clinaverat locum. ibi diversis partibus duo duces Eupolemus et Nicodamus pugnantis hortabantur et prope certa fovebant spe, iam Nicandrum ex composito adfore et
6 terga hostium invasurum. haec res aliquamdiu animos pugnantium sustinuit; ceterum postquam nullum ex composito signum a suis accipiebant et crescere numerum
7 hostium cernebant, destituti segnius instare; postremo re omissa, iam vix tuto receptu fugientes in urbem compelluntur, parte operum incensa et pluribus aliquanto quam ipsi ceciderant interfectis. quodsi ex composito acta res fuisset, haud dubium erat, expugnari una utique
8 parte opera cum magna caede hostium potuisse. Ambracienses quique intus erant Aetoli, non ab eius solum noctis incepto recessere, sed in reliquum quoque tempus
9 velut proditi ab suis, segniores ad pericula erant. iam nemo eruptionibus, ut ante, in stationes hostium, sed dispositi per muros et turres ex tuto pugnabant.

1 VII. Perseus ubi adesse Aetolos audivit, omissa obsidione urbis, quam obpugnabat, depopulatus tantum agros Amphilochia excessit atque in Macedoniam redit.
2 et Aetolos inde avocavit populatio maritimae orae. Pleuratus Illyriorum rex cum sexaginta lembis Corinthium sinum invectus adiunctis Achaeorum quae Patris erant
3 navibus maritima Aetoliae vastabat. adversus quos mille Aetoli missi, quacumque se classis circumegerat per lito-
4 rum amfractus, brevioribus semitis obcurrebant. et Romani ad Ambraciam pluribus locis quatiendo arietibus muros aliquantum urbis nudaverant, nec tamen penetrare
5 in urbem poterant; nam et pari celeritate novus pro diruto murus obiciebatur, et armati ruinis superstantes
6 instar munimenti erant. itaque cum aperta vi parum procederet consuli res, cuniculum occultum vineis ante contecto loco agere instituit. et aliquamdiu, cum dies noctesque in opere essent, non solum sub terra fodientes, sed
7 egerentes etiam humum fefellere hostem. cumulus repente terrae eminens index operis oppidanis fuit pavidique, ne iam subrutis muris facta in urbem via esset, fossam intra murum e regione eius operis quod vineis
8 contectum erat ducere instituunt. cuius ubi ad tantam

altitudinem quantae esse solum infimum cuniculi poterat,
pervenerunt, silentio facto, pluribus locis aure admota,
sonitum fodientium captabant. quem ubi acceperunt, ape- 9
riunt rectam in cuniculum viam. nec fuit magni operis;
momento enim ad inane, suspenso fulturis ab hostibus
muro, pervenerunt. ibi commissis operibus cum e fossa 10
in cuniculum pateret iter, primo ipsis ferramentis, quibus
in opere usi erant, deinde celeriter armati etiam subeuntes
occultam sub terra ediderunt pugnam. segnior deinde ea
facta est, intersaepientibus cuniculum, ubi vellent, nunc
ciliciis praetentis, nunc foribus raptim obiectis. nova 11
etiam haud magni operis adversus eos qui in cuniculo
erant excogitata res. dolium a fundo pertusum, qua
fistula modica inseri posset, et ferream fistulam opercu-
lumque dolii ferreum et ipsum pluribus locis perforatum
fecerunt. hoc tenui pluma completum dolium ore in cu-
niculum verso posuerunt. per operculi foramina prae- 12
longae hastae, quas sarisas vocant, ad submovendos
hostes eminebant. scintillam levem ignis inditam plumae,
folle fabrili ad caput fistulae inposito, flando accenderunt.
inde non solum magna vis fumi, sed acrior etiam foedo 13
quodam nidore ex adusta pluma, cum totum cuniculum
complesset, vix durare quisquam intus poterat.

VIII. Cum in hoc statu ad Ambraciam res esset, le- 1
gati ab Aetolis Phaeneas et Damoteles cum liberis man-
datis decreto gentis ad consulem venerunt. nam praetor 2
eorum cum alia parte Ambraciam obpugnari cerneret, alia
infestam oram navibus hostium esse, alia Amphilochos,
Dolopiam a Macedonibus vastari, nec Aetolos ad tria
simul diversa bella occursantis subficere, convocato con-
cilio Aetoliae principes quid agendum esset consuluit.
omnium eo sententiae decurrerunt, ut pax, si posset, ae- 3
quis, si minus, tolerandis condicionibus peteretur: An- 4
tiochi fiducia bellum susceptum; Antiocho terra marique
superato et prope extra orbem terrae ultra iuga Tauri
exacto quam spem esse sustinendi belli? Phaeneas et 5
Damoteles quod e re Aetolorum, ut in tali casu, fideque
sua esse censerent, agerent; quod enim sibi consilium
aut cuius rei electionem a fortuna relictam? cum his 6

mandatis legati missi orare consulem, ut parceret urbi, misereretur gentis quondam sociae, nolle dicere iniuriis,
7 miseriis certe coactae insanire. non plus mali meritos Aetolos Antiochi bello quam boni ante, cum adversus Philippum bellatum sit, fecisse. nec tum large gratiam relatam sibi, nec nunc inmodice poenam iniungi debere. ad ea consul respondit magis saepe quam vere umquam Aetolos pacem petere: imitarentur Antiochum in petenda
8 pace, quem in bellum traxissent. non paucis urbibus eum, de quarum libertate certatum sit, sed omni Asia
9 cis Taurum montem, opimo regno, excessisse. Aetolos
10 nisi inermes de pace agentes non auditurum se. arma illis prius equosque omnis tradendos esse, deinde mille
11 talentûm argenti populo Romano dandum, cuius summae dimidium praesens numeretur, si pacem habere vellent. ad ea adiecturum etiam in foedus esse, ut eosdem quos populus Romanus amicos atque hostis habeant.

1 VIIII. Adversus quae legati, et quia gravia erant et quia suorum animos indomitos ac mutabiles noverant, nullo reddito responso domum regressi sunt, ut etiam atque etiam, quid agendum esset, re integra praetorem et
2 principes consulerent. clamore et iurgio excepti, quam diu rem traherent, qualemcumque pacem referre iussi, cum redirent Ambraciam, Acarnanum insidiis prope viam positis, cum quibus bellum erat, circumventi Thyrium
3 custodiendi deducuntur. haec mora iniecta est paci, cum iam Atheniensium Rhodiorumque legati, qui ad depre-
4 candum pro iis venerant, apud consulem essent. Amynander quoque Athamanum rex fide accepta venerat in castra Romana, magis pro Ambracia urbe, ubi maiorem partem temporis exsulaverat, quam pro Aetolis sollicitus.
5 per hos certior factus consul de casu legatorum adduci eos a Thyrio iussit. quorum post adventum agi coeptum
6 est de pace. Amynander, quod sui maxime operis erat, inpigre agebat, ut Ambracienses compelleret ad dedi-
7 tionem. id cum per conloquia principum succedens murum parum proficeret, postremo consulis permissu ingressus urbem partim consilio, partim precibus evicit, ut
8 permitterent se Romanis. et Aetolos C. Valerius Laevini

filius, qui cum ea gente primum amicitiam pepigerat, consulis frater matre eadem genitus, egregie adiuvit. Ambracienses prius pacti, ut Aetolorum auxiliares sine fraude 9
emitterent, aperuerunt portas: dein [Aetoli] quingenta Euboica ut darent talenta, ex quibus ducenta praesentia, trecenta per annos sex pensionibus aequis; captivos perfugasque redderent Romanis; urbem ne quam formulae 10
sui iuris facerent, quae post id tempus, quo T. Quinctius traiecisset in Graeciam, aut vi capta ab Romanis esset aut voluntate in amicitiam venisset; Cephallenia insula ut extra ius foederis esset. haec quamquam spe ipsorum 11
aliquanto leviora erant, petentibus Aetolis ut ad concilium referrent permissum est. parva disceptatio de urbibus 12
tenuit, quae cum sui iuris aliquando fuissent, avelli velut a corpore suo aegre patiebantur; ad unum omnes tamen accipi pacem iusserunt. Ambracienses coronam auream 13
consuli centum et quinquaginta pondo dederunt. signa aenea marmoreaque et tabulae pictae, quibus ornatior Ambracia, quia regia ibi Pyrrhi fuerat, quam ceterae regionis eius urbes erant, sublata omnia avectaque. nihil praeterea tactum violatumve.

X. Profectus ab Ambracia consul in mediterranea 1
Aetoliae, ad Argos Amphilochium — viginti duo milia ab Ambracia abest — castra posuit. eo tandem legati Aetoli mirante consule quod morarentur venerunt. inde post- 2
quam adprobasse pacem concilium Aetolorum accepit, iussis proficisci Romam ad senatum permissoque, ut et Rhodi et Athenienses deprecatores irent, dato qui simul cum iis proficisceretur C. Valerio fratre, ipse in Cephalleniam traiecit. praeoccupatas auris animosque principum 3
Romae criminibus Philippi invenerunt, qui per legatos, per litteras Dolopas Amphilochosque et Athamaniam ereptas sibi querens, praesidiaque sua, postremo filium etiam Persea ex Amphilochis pulsum, averterat senatum ab audiendis precibus eorum. Rhodi tamen et Athenienses 4
cum silentio auditi sunt. Atheniensis legatus Leo Hicesiae filius eloquentia etiam dicitur movisse; qui vulgata 5
similitudine, mari tranquillo quod ventis concitaretur aequiperando multitudinem Aetolorum, usus, cum in fide

Romanae societatis mansissent, insita gentis tranquillitate
6 quiesse eos aiebat: postquam flare ab Asia Thoas et Dicaearchus, ab Europa Menestas et Damocritus coepissent, tum illam tempestatem coortam, quae ad Antiochum eos sicuti in scopulum intulisset.

1 XI. Diu iactati Aetoli tandem ut condiciones pacis
2 convenirent effecerunt. fuerunt autem hae: 'imperium maiestatemque populi Romani gens Aetolorum conservato sine dolo malo. ne quem exercitum, qui adversus socios amicosque eorum ducetur, per fines suos transire sinito
3 neve ulla ope iuvato. hostis eosdem habeto quos populus Romanus armaque in eos ferto bellumque pariter gerito.
4 perfugas, fugitivos, captivos reddito Romanis sociisque, praeterquam si qui capti, cum domos redissent, iterum capti sunt aut si qui eo tempore ex iis capti sunt, qui tum hostes erant Romanis, cum intra praesidia Romana
5 Aetoli essent. aliorum qui comparebunt intra dies centum Corcyraeorum magistratibus sine dolo malo tradantur, qui non comparebunt, quando quisque eorum primum in-
6 ventus erit, reddatur. obsides quadraginta arbitratu consulis Romani dato, ne minores duodecim annorum neu
7 maiores quadraginta. obses ne esto praetor, praefectus equitum, scriba publicus, neu quis qui ante obses fuit
8 aput Romanos. Cephallenia extra pacis leges esto.' de pecunia summa quam penderent pensionibusque eius nihil ex eo quod cum consule convenerat mutatum. pro argento si aurum dare mallent, darent convenit, dum pro
9 argenteis decem aureus unus valeret. 'quae urbes, qui agri, qui homines Aetolorum iuris aliquando fuerunt, qui eorum T. Quinctio, Cn. Domitio consulibus postve eos consules aut armis subacti aut voluntate in dicionem populi Romani venerunt, ne quem eorum Aetoli recepisse velint. Oeniadae cum urbe agrisque Acarnanum sunto.' his legibus foedus ictum cum Aetolis est.

1 XII. Eadem non aestate solum, sed etiam iisdem prope diebus, quibus haec a M. Fulvio consule in Aetolia gesta sunt, consul alter Cn. Manlius in Gallograecia bel-
2 lum gessit, quod nunc ordiri pergam. vere primo Ephesum consul venit, acceptisque copiis ab L. Scipione et

exercitu lustrato contionem apud milites habuit, qua con- 3
laudata virtute eorum, quod cum Antiocho uno proelio
debellassent, adhortatus eos ad novum cum Gallis suscipiendum bellum, qui et auxiliis iuvissent Antiochum et
adeo indomita haberent ingenia, ut nequiquam Antiochus 4
emotus ultra iuga Tauri montis esset, nisi frangerentur
opes Gallorum; de se quoque pauca nec falsa nec inmodica adicit. laeti milites cum frequenti adsensu con- 5
sulem audiverunt, partem virium Antiochi fuisse Gallos
credentes, rege superato nullum momentum in solis per
se Gallorum copiis fore. Eumenem haud in tempore ab- 6
esse — Romae tum erat — credere consul, gnarum locorum hominumque, et cuius interesset frangi Gallorum
opes. Attalum igitur fratrem eius accersit a Pergamo, 7
hortatusque ad capessendum secum bellum, pollicentem
suam suorumque operam domum ad comparandum dimittit. paucos post dies profecto ab Epheso consuli ad 8
Magnesiam obcurrit Attalus cum mille peditibus equitibusque quingentis, Athenaeo fratre iusso cum ceteris copiis
subsequi, commendata iis custodia Pergami quos fratri
regnoque fidos credebat. consul conlaudato iuvene cum 9
omnibus copiis ad Maeandrum progressus castra posuit,
quia vado superari amnis non poterat et contrahendae
naves erant ad exercitum traiciendum. transgressi Maeandrum ad Hieran Comen pervenerunt.

XIII. Fanum ibi augustum Apollinis et oraculum; 1
sortes versibus haud inconditis dare vates dicuntur. hinc 2
alteris castris ad Harpasum flumen perventum est; quo
legati ab Alabandis venerunt, ut quod castellum ab ipsis
nuper descisset aut auctoritate aut armis cogeret iura antiqua pati. eodem et Athenaeus Eumenis et Attali frater 3
cum Cretense Leuso et Corrago Macedone venit; mille
pedites mixtarum gentium et trecentos equites secum adduxerunt. consul tribuno militum misso cum modica 4
manu castellum vi cepit, captum Alabandensibus reddit.
ipse nihil via degressus ad Antiochiam super Maeandrum
amnem posuit castra. huius amnis fontes Celaenis oriun- 5
tur. Celaenae urbs caput quondam Phrygiae fuit; migratum inde haud procul veteribus Celaenis novaeque urbi

Apameae nomen inditum ab Apama sorore Seleuci regis.
6 et Marsyas amnis, haud procul a Maeandri fontibus
oriens, in Maeandrum cadit, famaque ita tenet, Celaenis
7 Marsyan cum Apolline tibiarum cantu certasse. Maeander ex arce summa Celaenarum ortus, media urbe decurrens, per Caras primum, deinde Ionas in sinum maris
8 editur, qui inter Prienen et Miletum est. ad Antiochiam in castra consulis Seleucus Antiochi filius, ex foedere icto cum Scipione, ad frumentum exercitui dandum venit.
9 parva disceptatio de Attali auxiliaribus orta est, quod Romano tantum militi pactum Antiochum ut daretur fru-
10 mentum Seleucus dicebat. discussa ea quoque est constantia consulis, qui dimisso tribuno edixit, ne Romani milites acciperent, priusquam Attali auxilia accepissent.
11 inde ad Gordiutichos quod vocant processum est. ex eo loco ad Tabas tertîs castris perventum. in finibus Pisidarum posita urbs est, in ea parte quae vergit ad Pamphylium mare. integris viribus regionis eius, feroces ad
12 bellandum habebat viros. tum quoque equites in agmen Romanum eruptione facta haut modice primo inpetu turbavere; deinde, ut adparuit, nec numero se nec virtute pares esse, in urbem compulsi veniam erroris petebant,
13 dedere urbem parati. quinque et viginti talenta argenti et decem milia medimnûm tritici imperata. ita in deditionem accepti.

1 XIIII. Tertio inde die ad Casum amnem perventum;
2 inde profecti Erizam urbem primo inpetu ceperunt. ad Thabusion castellum inminens flumini Indo ventum est,
3 cui fecerat nomen Indus ab elephanto deiectus. haud procul a Cibyra aberant, nec legatio ulla a Moagete tyranno civitatis eius, homine ad omnia infido atque inportuno,
4 veniebat. ad temptandum eius animum C. Helvium cum quattuor milibus peditum et quingentis equitibus consul praemittit. huic agmini iam finis ingredienti legati obcurrerunt nuntiantes, paratum esse tyrannum imperata
5 facere: orabant, ut pacatus finis iniret cohiberetque a populatione agri militem, et in coronam auream quinde-
6 cim talenta adferebant. Helvius integros a populatione agros servaturum pollicitus ire ad consulem legatos iussit.

quibus eadem referentibus consul 'neque Romani' inquit 7
'bonae voluntatis ullum signum erga nos tyranni habemus, et ipsum talem esse inter omnes constat, ut de poena eius magis quam de amicitia nobis cogitandum sit.' per- 8
turbati hac voce legati nihil aliud petere quam ut coronam acciperet veniendique ad eum tyranno potestatem et copiam loquendi ac purgandi se faceret. permissu con- 9
sulis postero die in castra tyrannus venit, vestitus comitatusque vix ad privati modice locupletis habitum; et oratio fuit submissa et infracta, extenuantis opes suas urbiumque suae dicionis egestatem querentis. erant autem 10
sub eo praeter Cibyram et Syleum et ad Limnen quae adpellatur. ex his, ut se suosque spoliaret, quinque et viginti talenta se confecturum, prope ut diffidens, pollicebatur. 'enimvero' inquit consul 'ferri iam ludificatio ista non 11
potest. parum est non erubuisse absentem, cum per legatos frustrareris nos; praesens quoque in eadem perstas impudentia. quinque et viginti talenta tyrannidem tuam 12
exhaurient? quingenta ergo talenta nisi triduo numeras, populationem in agris, obsidionem in urbe exspecta.' hac 13
denuntiatione conterritus perstare tamen in pertinaci simulatione inopiae. et paulatim inliberali adiectione, nunc 14
per cavillationem, nunc precibus et simulatis lacrimis, ad centum talenta est perductus. adiecta decem milia medimnûm frumenti. haec omnia intra sex dies exacta.

XV. A Cibyra per agros Sindensium exercitus du- 1
ctus, transgressusque Caularem amnem posuit castra. postero die et praeter Caralitin paludem agmen ductum; 2
ad Madamprum manserunt. inde progredientibus ab Lago, proxima urbe, metu incolae fugerunt; vacuum hominibus 3
et refertum rerum omnium copia oppidum diripuerunt. inde ad Lysis fluminis fontes, postero die ad Cobulatum amnem progressi. Termessenses eo tempore Isiondensium 4
arcem urbe capta obpugnabant. inclusi, cum alia spes auxilii nulla esset, legatos ad consulem orantes opem miserunt: cum coniugibus ac liberis in arce inclusos se 5
mortem in dies aut ferro aut fame patiendam exspectare. volenti consuli causa in Pamphyliam devertendi oblata est. adveniens obsidione Isiondensis exemit, Termesso 6

pacem dedit quinquaginta talentis argenti acceptis, item
7 Aspendîs ceterisque Pamphyliae populis. ex Pamphylia
rediens ad fluvium Taurum primo die, postero ad Xylinen
quam vocant Comen posuit castra. profectus inde conti-
8 nentibus itineribus ad Cormasa urbem pervenit. Darsa
proxima urbs erat: eam metu incolarum desertam, ple-
nam omnium rerum copia invenit. progredienti praeter
paludes legati ab Lysinoe dedentes civitatem venerunt.
9 inde in agrum Sagalassenum uberem fertilemque omni
genere frugum ventum est. colunt Pisidae, longe optimi
bello regionis eius. cum ea res animos fecit, tum agri fe-
cunditas et multitudo hominum et situs inter paucas mu-
10 nitae urbis. consul, quia nulla legatio ad finem praesto
fuerat, praedatum in agros misit. tum demum fracta per-
11 tinacia est, ut ferri agique res suas viderunt. legatis mis-
sis pacti quinquaginta talentis et viginti milibus medimnûm
12 tritici, viginti hordei, pacem impetraverunt. progressus
inde ad Rhotrinos fontes, ad vicum quem Acaridos Comen
vocant posuit castra. eo Seleucus ab Apamea postero
13 die venit. aegros inde et inutilia inpedimenta cum Apa-
meam dimisisset, ducibus itinerum ab Seleuco acceptis
profectus eo die in Metropolitanum campum, postero die
14 Dinias Phrygiae processit. inde Synnada venit, metu
omnibus circa oppidis desertis. quorum praeda iam grave
agmen trahens vix quinque milium die toto itinere per-
15 fecto ad Beudos, quod vetus adpellant, pervenit. ad Ana-
bura inde et altero die ad Alandri fontes, tertio ad Ab-
bassium posuit castra. ibi plures dies stativa habuit, quia
perventum erat ad Tolostobogiorum fines.

1 XVI. Hi Galli, magna hominum vis, seu inopia agri
seu praedae spe, nullam gentem, per quas ituri essent,
parem armis rati, Brenno duce in Dardanos pervenerunt.
2 ibi seditio orta est; ad viginti milia hominum cum Lonorio
ac Lutario regulis secessione facta a Brenno in Thraeciam
3 iter avertunt. ubi cum resistentibus pugnando, pacem pe-
tentibus stipendium inponendo Byzantium cum perve-
nissent, aliquamdiu oram Propontidis, vectigalis habendo
4 regionis eius urbes, obtinuerunt. cupido inde eos in Asiam
transeundi, audientis ex propinquo, quanta ubertas eius

terrae esset, cepit, et Lysimachia fraude capta Chersonesoque omni armis possessa ad Hellespontum descenderunt. ibi vero exiguo divisam freto cernentibus Asiam 5
multo magis animi ad transeundum accensi, nuntiosque ad Antipatrum praefectum eius orae de transitu mittebant. quae res cum lentius spe ipsorum traheretur, alia rursus nova inter regulos seditio orta est. Lonorius retro, unde 6
venerat, cum maiore parte hominum repetit Byzantium; Lutarius Macedonibus per speciem legationis ab Antipatro ad speculandum missis duas tectas naves et tris lembos adimit. iis alios atque alios dies noctesque travehendo, intra paucos dies omnis copias traiecit. haut ita 7
multo post Lonorius adiuvante Nicomede Bithyniae rege a Byzantio transmisit. coeunt deinde in unum rursus Galli 8
et auxilia Nicomedi dant adversus Ziboetam, partem tenentem Bithyniae, gerenti bellum. atque eorum maxime 9
opera devictus Ziboeta est, Bithyniaque omnis in dicionem Nicomedis concessit. profecti ex Bithynia in Asiam processerunt. non plus ex viginti milibus hominum quam decem armata erant; tamen tantum terroris omnibus quae 10
cis Taurum incolunt gentibus iniecerunt, ut quas adissent quasque non adissent pariter ultimae propinquis imperio parerent. postremo cum tres essent gentes, Tolostobogii, 11
Trocmi, Tectosages, in tris partis, qua cuique populorum suorum vectigalis Asia esset, diviserunt. Trocmis Helles- 12
ponti ora data, Tolostobogii Aeolida atque Ioniam, Tectosages mediterranea Asiae sortiti sunt. et stipendium tota cis Taurum Asia exigebant, sedem autem ipsi sibi 13
circa Halyn flumen ceperunt, tantusque terror eorum nominis erat, multitudine etiam magna subole aucta, ut Syriae quoque ad postremum reges stipendium dare non abnuerent. primus Asiam incolentium abnuit Attalus, 14
pater regis Eumenis, audacique incepto praeter opinionem omnium adfuit fortuna et signis conlatis superior fuit. non tamen ita infregit animos eorum, ut absisterent imperio. eaedem opes usque ad bellum Antiochi cum 15
Romanis manserunt. tum quoque, pulso Antiocho, magnam spem habuerunt, quia procul mari incolerent, Romanum exercitum ad se non perventurum.

1 XVII. Cum hoc iam hoste, tam terribili omnibus regionis eius, quia bellum gerendum erat, pro contione mi-
2 lites in hunc maxime modum adlocutus est consul: 'non me praeterit, milites, omnium quae Asiam colunt gentium
3 Gallos fama belli praestare. inter mitissimum genus hominum ferox natio, pervagata bello prope orbem terrarum, sedem cepit. procera corpora, promissae et rutilatae co-
4 mae, vasta scuta, praelongi gladii; ad hoc cantus ineun-
5 tium proelium et ululatus et tripudia, et quatientium scuta in patrium quendam modum horrendus armorum crepitus, omnia de industria composita ad terrorem. sed haec quibus insolita atque insueta sunt, Graeci et Phryges et Cares, timeant; Romanis Gallici tumultus adsueti,
6 etiam vanitates notae sunt. semel primo congressu ad Aliam eos olim fugerunt maiores nostri; ex eo tempore per ducentos iam annos pecorum in modum consternatos caedunt fugantque, et plures prope de Gallis triumphi
7 quam de toto orbe terrarum acti sunt. iam usu hoc cognitum est: si primum inpetum, quem fervido ingenio et caeca ira effundunt, sustinueris, fluunt sudore et lassitudine membra, labant arma; mollia corpora, molles, ubi ira consedit, animos sol, pulvis, sitis, ut ferrum non admo-
8 veas, prosternunt. non legionibus legiones eorum solum experti sumus, sed vir unus cum viro congrediendo, T. Manlius, M. Valerius, quantum Gallicam rabiem vinceret
9 Romana virtus, docuerunt. iam M. Manlius unus agmine scandentis in Capitolium detrusit Gallos. et illis maioribus nostris cum haud dubiis Gallis in sua terra genitis res erat; hi iam degeneres sunt, mixti et Gallograeci vere,
10 quod adpellantur, sicut in frugibus pecudibusque non tantum semina ad servandam indolem valent, quantum
11 terrae proprietas caelique, sub quo aluntur, mutat. Macedones qui Alexandriam in Aegypto, qui Seleuciam ac Babyloniam quique alias sparsas per orbem terrarum colonias habent, in Syros, Parthos, Aegyptios degenera-
12 runt. Massilia inter Gallos sita traxit aliquantum ab adcolis animorum. Tarentinis quid ex Spartana dura illa
13 et horrida disciplina mansit? generosius in sua quicquid sede gignitur; insitum alienae terrae in id quo alitur, na-

tura vertente se, degenerat. Phrygas igitur Gallicis oneratos armis, sicut in acie Antiochi cecidistis, victos victores caedetis. magis vereor, ne parum inde gloriae quam 14
ne nimium belli sit. Attalus eos rex saepe fudit fugavit- 15
que. nolite existimare beluas tantum recens captas feritatem illam silvestrem primo servare, deinde cum diu manibus humanis aluntur mitescere, in hominum feritate mulcenda non eandem naturam esse; — eosdemne hos 16
creditis esse, qui patres eorum avique fuerunt? extorres inopia agrorum profecti domo per asperrimam Illyrici oram, Paeoniam inde et Thraeciam pugnando cum ferocissimis gentibus emensi, has terras ceperunt. duratos 17
eos tot malis exasperatosque accepit terra, quae copia rerum omnium saginaret. uberrimo agro, mitissimo caelo, clementibus adcolarum ingeniis omnis illa, cum qua venerant, mansuefacta est feritas. vobis mehercule, Martîs 18
viris, cavenda ac fugienda quam primum amoenitas est Asiae; tantum hae peregrinae voluptates ad exstinguendum vigorem animorum possunt, tantum contagio disciplinae morisque adcolarum valet. hoc tamen feliciter 19
evenit, quod sicut vim adversus vos nequaquam, ita famam apud Graecos parem illi antiquae obtinent, cum qua venerunt, bellique gloriam victores eandem inter 20
socios habebitis quam si servantis anticum specimen animorum Gallos vicissetis.'

XVIII. Contione dimissa missisque ad Eposognatum 1
legatis, qui unus ex regulis et in Eumenis manserat amicitia et negaverat Antiocho adversus Romanos auxilia, castra movit. primo die ad Alandrum flumen, postero ad
vicum quem vocant Tyscon ventum. eo legati Oroanden- 2
sium cum venissent amicitiam petentes, ducenta talenta iis sunt imperata precantibusque ut domum renuntiarent
potestas facta. ducere inde exercitum consul ad Pliten- 3
dum, deinde ad Alyattos castra posita. eo missi ad Eposognatum redierunt, et legati reguli orantes, ne Tectosagis bellum inferret: ipsum in eam gentem iturum Eposognatum persuasurumque, ut imperata faciant. data venia re- 4
gulo, duci inde exercitus per Axylon quam vocant terram coeptus. ab re nomen habet: non ligni modo quicquam,

sed ne spinas quidem aut ullum aliud alimentum fert
5 ignis, fimo bubulo pro lignis utuntur. Ad Cuballum Gallograeciae castellum castra habentibus Romanis adparuere cum magno tumultu hostium equites, nec turbarunt tantum stationes Romanas repente invecti, sed quosdam
6 etiam occiderunt. qui tumultus cum in castra perlatus esset, effusus repente omnibus portis equitatus Romanus
7 fudit fugavitque Gallos et aliquot fugientis occidit. inde consul, ut qui iam ad hostis perventum cerneret, explorato deinde et cum cura coacto agmine procedebat. et continentibus itineribus cum ad Sangarium flumen venisset, pontem, quia vado nusquam transitus erat, facere in-
8 stituit. Sangarius ex Adoreo monte per Phrygiam fluens miscetur ad Bithyniam Tymbreti fluvio; inde maior iam geminatis aquis per Bithyniam fertur et in Propontidem sese effundit, non tamen tam magnitudine memorabilis
9 quam quod piscium adcolis ingentem vim praebet. transgressis ponte perfecto flumen, praeter ripam euntibus Galli Matris magnae a Pessinunte obcurrere cum insignibus suis, vaticinantes fanatico carmine deam Romanis viam belli et victoriam dare imperiumque eius regionis.
10 accipere se omen cum dixisset consul, castra eo ipso
11 loco posuit. postero die ad Gordium pervenit. id haud magnum quidem oppidum est, sed plus quam mediterra-
12 neum celebre et frequens emporium. tria maria pari ferme distantia intervallo habet, Hellespontum, ad Sinopen, et alterius orae litora, qua Cilices maritimi colunt; multarum magnarumque praeterea gentium finis contingit, quarum commercium in eum maxime locum mutui usus contra-
13 xere. id tum desertum fuga incolarum oppidum, refertum
14 idem copia rerum omnium invenerunt. ibi stativa habentibus legati ab Eposognato venerunt, nuntiantes profectum eum ad regulos Gallorum nihil aequi impetrasse;
15 ex campestribus vicis agrisque frequentes demigrare et cum coniugibus ac liberis quae ferre atque agere possint prae se agentis portantisque Olympum montem petere, ut inde armis locorumque situ sese tueantur.

1 XVIIII. Certiora postea Oroandensium legati adtulerunt, Tolostobogiorum civitatem Olympum montem

cepisse; diversos Tectosagos alium montem, qui Magaba
dicatur, petisse; Trocmos coniugibus ac liberis apud 2
Tectosagos depositis armatorum agmine Tolostobogiis
statuisse auxilium ferre. erant autem tunc trium populo-
rum reguli Ortiago et Combolomarus et Gaulotus. iis 3
haec maxime ratio belli sumendi fuerat, quod cum montes
editissimos regionis eius tenerent, convectis omnibus,
quae ad usum quamvis longi temporis subficerent, taedio
se fatigaturos hostem censebant: nam neque ausuros per 4
tam ardua atque iniqua loca subire eos et, si conaren-
tur, vel parva manu prohiberi aut deturbari posse, nec
quietos in radicibus montium gelidorum sedentes, frigus
aut inopiam laturos. et cum ipsa altitudo locorum eos 5
tutaretur, fossam quoque et alia munimenta verticibus iis
quos insederant circumiecere. minima adparatus missi- 6
lium telorum cura fuit, quod saxa adfatim praebituram
asperitatem ipsam locorum credebant.

XX. Consul quia non comminus pugnam, sed procul 1
locis obpugnandis futuram praeceperat animo, ingentem
vim pilorum, velitarium hastarum, sagittarum glandisque
et modicorum qui funda mitti lapidum possent paraverat;
instructusque missilium adparatu ad Olympum montem 2
ducit et a quinque ferme milibus castra locat. postero 3
die cum quadringentis equitibus et Attalo progressum
eum ad naturam montis situmque Gallicorum castrorum
visendum equites hostium, duplex numerus effusus e
castris, in fugam averterunt; occisi quoque pauci fugien-
tium, vulnerati plures. tertio die cum omnibus ad loca 4
exploranda profectus, quia nemo hostium extra muni-
menta processit, tuto circumvectus montem, animadver-
tit, meridiana regione terrenos et placide adclives ad
quendam finem colles esse, ab septentrione arduas et
rectas prope rupes, atque omnibus ferme aliis inviis itinera 5
tria esse, unum medio monte, qua terrena erant, duo dif-
ficilia ab hiberno solis ortu et ab aestivo occasu. haec
contemplatus eo die sub ipsis radicibus posuit castra,
postero sacrificio facto, cum primis hostiis litasset, tri- 6
fariam exercitum divisum ducere ad hostem pergit. ipse 7
cum maxima parte copiarum, qua aequissimum aditum

praebebat mons, ascendit. L. Manlium fratrem ab hiberno ortu, quoad loca patiantur et tuto possit, subire
8 iubet: si qua periculosa et praerupta obcurrant, non pugnare cum iniquitate locorum neque inexsuperabilibus vim adferre, sed obliquo monte ad se declinare et suo
9 agmini coniungi. C. Helvium cum tertia parte circuire sensim per infima montis, deinde ab occasu aestivo erigere agmen. et Attali auxilia trifariam aequo numero divisit; secum esse ipsum iuvenem iussit. equitatum cum
10 elephantis in proxima tumulis planitie reliquit. edictum praefectis, ut intenti quid ubique geratur animadvertant opemque ferre quo postulet res possint.

1 XXI. Galli et ab [tergo et ab] duobus lateribus satis fidentes invia esse, ab ea parte quae in meridiem vergeret, ut armis clauderent viam, quattuor milia fere armatorum ad tumulum inminentem viae minus mille passuum a castris occupandum mittunt, eo se rati veluti castello iter
2 inpedituros. quod ubi Romani viderunt, expediunt sese ad pugnam. ante signa modico intervallo velites eunt et ab Attalo Cretenses sagittarii et funditores et Trallis et
3 Thraeces; signa peditum, ut per arduum, leni gradu ducuntur, ita prae se habentium scuta, ut missilia tantum
4 vitarent, pede conlato non viderentur pugnaturi. missilibus ex intervallo loci proelium commissum est, primo par, Gallos loco adiuvante, Romanos varietate et copia telorum. procedente certamine nihil iam aequi erat. scuta longa, ceterum ad amplitudinem corporum parum lata, et
5 ea ipsa plana, male tegebant Gallos. nec tela iam alia habebant praeter gladios, quorum, cum manum hostis
6 non consereret, nullus usus erat. saxis nec modicis, ut quae non praeparassent, sed quod cuique temere trepidanti ad manum venisset, ut insueti, nec arte nec viribus
7 adiuvantes ictum, utebantur. sagittis, glande, iaculis incauti et ab omni parte configebantur. nec quid agerent, ira et pavore obcaecatis animis cernebant, et erant deprensi
8 genere pugnae in quod minime apti sunt. nam quemadmodum comminus, ubi in vicem pati et inferre vulnera licet, accendit ira animos eorum, ita ubi ex occulto et procul levibus telis vulnerantur nec quo ruant caeco in-

petu habent, velut ferae transfixae in suos temere incur-
runt. detegebat vulnera eorum quod nudi pugnant, et 9
sunt fusa et candida corpora, ut quae numquam nisi in
pugna nudentur: ita et plus sanguinis ex multa carne
fundebatur, et foediores patebant plagae, et candor cor-
porum magis sanguine atro maculabatur. sed non tam 10
patentibus plagis moventur. interdum insecta cute, ubi
latior quam altior plaga est, etiam gloriosius se pugnare
putant. îdem, cum aculeus sagittae aut glandis abditae 11
introrsus tenui vulnere in speciem urit et scrutantis qua
evellant telum non sequitur, tum in rabiem et pudorem
tam parvae perimentis versi pestis prosternunt corpora
humi. sic ut passim procumbebant, alii ruentes in hostem 12
undique configebantur et, cum comminus venerant, gladiis
a velitibus trucidabantur. hic miles tripedalem parmam 13
habet et in dextra hastas, quibus eminus utitur; gladio
Hispaniensi est cinctus. quodsi pede conlato pugnandum
est, translatis in laevam hastis stringit gladium. pauci 14
iam supererant Gallorum; qui postquam ab levi armatura
superatos se viderunt et instare legionum signa, effusa
fuga castra repetunt pavoris et tumultus iam plena, ut
ubi feminae puerique et alia inbellis turba permixta
esset. Romanos victores deserti fuga hostium acceperunt 15
tumuli.

XXII. Sub idem tempus L. Manlius et C. Helvius, 1
cum quoad viam colles obliqui dederunt escendissent,
postquam ad invia ventum est, flexere iter in partem
montis, quae una habebat iter, et sequi consulis agmen 2
modico uterque intervallo velut ex composito coeperunt,
quod primo optimum factu fuisset, in id necessitate ipsa
compulsi; subsidia enim in talibus iniquitatibus locorum 3
maximo saepe usui fuerunt, ut primis forte deturbatis
secundi et tegant pulsos et integri pugnam excipiant.
consul, postquam ad tumulos ab levi armatura captos 4
prima signa legionum pervenerunt, respirare et con-
quiescere paulisper militem iubet. simul strata per tu-
mulos corpora Gallorum ostentat, et: cum levis armatura 5
proelium tale ediderit, quid ab legionibus, quid ab iustis
armis, quid ab animis fortissimorum militum exspectari?

castra illis capienda esse, in quae compulsus ab levi ar-
6 matura hostis trepidet. praecedere tamen iubet levem armaturam; quae, cum staret agmen, conligendis per tumulos telis, ut missilia subficerent, haud segne id ipsum
7 tempus consumpserat. iam castris adpropinquabant, et Galli, ne parum se munimenta sua tegerent, armati pro vallo constiterant. obruti deinde omni genere telorum, cum, quo plures atque densiores erant, eo minus vani quicquam intercideret teli, intra vallum momento temporis compelluntur stationibus tantum firmis ad ipsos aditus
8 portarum relictis. in multitudinem compulsam in castra vis ingens missilium telorum coniciebatur; et vulnerari multos clamor permixtus mulierum atque puerorum plo-
9 ratibus significabat. in eos, qui portas stationibus suis clauserant, legionum antesignani pila coniecerunt. iis vero non vulnerabantur, sed transverberatis scutis plerique inter se conserti haerebant; nec diutius inpetum Romanorum sustinuerunt.

1 XXIII. Patentibus iam portis, priusqam inrumperent victores, fuga e castris Gallorum in omnis partes facta est. ruunt caeci per vias, per invia, nulla praecipitia saxa, nullae rupes obstant, nihil praeter hostem
2 metuunt. itaque plerique praecipites per vastam altitudinem prolapsi, (aut) debilitati exanimantur. consul castris captis direptione praedaque abstinet militem; sequi pro se quemque et instare et perculsis pavorem addere iubet.
3 supervenit et alterum cum L. Manlio agmen; nec eos castra intrare sinit, protinus ad persequendos hostis mittit. et ipse paulo post tradita captivorum custodia tribunis militum sequitur, debellatum ratus, si in illo pavore quam
4 plurimi caesi forent aut capti. egresso consule C. Helvius cum tertio agmine advenit, nec continere suos ab direptione castrorum valuit, praedaque eorum iniquissima sorte, qui pugnae non interfuerant, facta est. equites
5 diu ignari et pugnae et victoriae suorum steterunt; deinde et ipsi, quantum equis subire poterant, sparsos fuga Gallos circa radices montis consectati cecidere aut cepere.
6 numerus interfectorum haud facile iniri potuit, quia late
7 per omnis amfractus montium fugaque et caedes fuit; et

magna pars rupibus inviis in profundae altitudinis convalles delapsa est, pars in silvis vepribusque occisa. Claudius, qui bis pugnatum in Olympo monte scribit, ad 8
quadraginta milia hominum auctor est caesa, Valerius Antias, qui magis inmodicus in numero augendo esse solet, non plus decem milia. numerus captivorum haud 9
dubie milia quadraginta explevit, quia omnis generis aetatisque turbam secum traxerant, demigrantium magis quam in bellum euntium modo. consul armis hostium in 10
uno concrematis cumulo ceteram praedam conferre omnis iussit et aut vendidit quod eius in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam aequissima esset, per milites divisit. laudati quoque pro contione omnes sunt donati- 11
que pro merito quisque, ante omnis Attalus summo ceterorum adsensu; nam singularis eius iuvenis cum virtus et industria in omnibus laboribus periculisque, tum modestia etiam fuerat.

XXIIII. Supererat bellum integrum cum Tectosagis. 1
ad eos profectus consul tertiis castris Ancyram, nobilem in illis locis urbem, pervenit, unde hostes paulo plus decem milia aberant. ubi cum stativa essent, facinus memo- 2
rabile a captiva factum est. Ortiagontis reguli uxor forma eximia custodiebatur inter plures captivos; cui custodiae centurio praeerat et libidinis et avaritiae militaris. is 3
primo animum temptavit; quem cum abhorrentem a voluntario videret stupro, corpori, quod servum fortuna erat, vim fecit. deinde ad leniendam indignitatem iniuriae 4
spem reditus ad suos mulieri facit, et ne eam quidem, ut amans, gratuitam. certo auri pondere pactus, ne quem suorum conscium haberet, ipsi permittit, ut quem vellet unum ex captivis nuntium ad suos mitteret. locum prope 5
flumen constituit, quo duo, ne plus, necessarii captivae cum auro venirent nocte insequenti ad eam accipiendam. forte ipsius mulieris servus inter captivos eiusdem custo- 6
diae erat. hunc nuntium primis tenebris extra stationes centurio educit. nocte insequenti et duo necessarii mu- 7
lieris ad constitutum locum et centurio cum captiva venit. ubi cum aurum ostenderent quod summam talenti Attici 8
— tanti enim pepigerat — expleret, mulier lingua sua,

stringerent ferrum et centurionem pensantem aurum oc-
9 ciderent, imperavit. iugulati praecisum caput ipsa involutum veste ferens ad virum Ortiagontem, qui ab Olympo domum refugerat, pervenit; quem priusquam complecterе-
10 tur, caput centurionis ante pedes eius abiecit, mirantique, cuiusnam id caput hominis aut quod id facinus hautquaquam muliebre esset, et iniuriam corporis et ultionem
11 violatae per vim pudicitiae confessa viro est, aliaque, ut traditur, sanctitate et gravitate vitae huius matronalis facinoris decus ad ultimum conservavit.

1 XXV. Ad Ancyram in stativa oratores Tectosagûm ad consulem venerunt petentes, ne ante ab Ancyra castra moveret, quam conlocutus cum suis regibus esset: nullas
2 condiciones pacis iis non bello fore potiores. tempus in posterum diem constituitur locusque qui medius maxime
3 inter castra Gallorum et Ancyram est visus. quo cum consul ad tempus cum praesidio quingentorum equitum venisset nec ullo Gallorum ibi viso regressus in castra
4 esset, oratores idem redeunt, excusantes religione obiecta venire reges non posse: principes gentis, per quos aeque
5 res transigi posset, venturos. consul se quoque Attalum missurum dixit. ad hoc conloquium utrimque ventum est. trecentos equites Attalus praesidii causa cum adduxisset,
6 iactae sunt pacis condiciones. finis rei quia absentibus ducibus inponi non poterat, convenit, uti consul regesque
7 eo loco postero die congrederentur. frustratio Gallorum eo spectabat, primum ut tererent tempus, donec res suas, quibus periclitari nolebant, cum coniugibus et liberis trans Halyn flumen traicerent, deinde quod ipsi consuli, parum
8 cauto adversus conloquii fraudem, insidiabantur. mille ad eam rem ex omni numero audaciae expertae delegerunt equites. et successisset fraudi, ni pro iure gentium, cuius violandi consilium initum erat, stetisset fortuna.
9 pabulatores lignatoresque Romani in eam partem, in qua conloquium futurum erat, ducti sunt, tutius id futurum tribunis ratis, quia consulis praesidium et ipsum pro sta-
10 tione habituri erant hosti obpositum: suam tamen alteram stationem propius castra sescentorum equitum posuerunt.
11 consul adfirmante Attalo venturos reges et transigi rem

posse, profectus e castris, cum eodem quo antea praesidio equitum quinque milia fere processisset nec multum a constituto loco abesset, repente concitatis equis cum inpetu hostili videt Gallos venientis. constituit agmen, 12
et expedire tela animosque equitibus iussis primo constanter initium pugnae accepit, nec cessit; dein cum praegravaret multitudo, cedere sensim nihil confusis turmarum ordinibus coepit; postremo, cum iam plus in mora periculi 13
quam in ordinibus conservandis praesidii esset, omnes passim in fugam effusi sunt. tum vero instare dissipatis Galli, et caedere; magnaque pars obpressa foret, ni statio pabulatorum, sescenti equites, obcurrissent. ii 14
procul clamore pavido suorum audito cum tela equosque expedissent, integri profligatam pugnam acceperunt. ita- 15
que versa extemplo fortuna est, versus in victores a victis terror. et primo inpetu fusi Galli sunt, et ex agris concurrebant pabulatores, et undique obvius hostis Gallis erat, ut ne fugam quidem facilem aut tutam haberent, quia recentibus equis Romani fessos sequebantur. pauci 16
ergo effugerunt. captus est nemo: maior multo pars per fidem violati conloquii poenas morte luerunt. Romani ardentibus ira animis postero die omnibus copiis ad hostem perveniunt.

XXVI. Biduum natura montis per se ipsum explo- 1
randa, ne quid ignoti esset, absumpsit consul. tertio die cum auspicio operam dedisset, deinde inmolasset, in quattuor partes divisas copias educit, duas ut medio monte 2
duceret, duas ab lateribus ut adversus cornua Gallorum erigeret. hostium quod roboris erat, Tectosagi et Trocmi, 3
mediam tenebant aciem, milia hominum quinquaginta. equitatum, quia equorum nullus erat inter inaequales rupes usus, ad pedes deductum, decem milia hominum, ab dextro locaverunt cornu. Ariarathis Cappadocis et Morzî 4
auxiliare in laevo quattuor ferme milium numerum explebant. consul, sicut in Olympo monte, prima in acie locata levi armatura, telorum omnis generis ut aeque magna vis ad manum esset curavit. ubi adpropinquarunt, omnia 5
eadem utrimque, quae fuerant in priore proelio, erant praeter animos et victoribus ab re secunda auctos et

6 hostibus fractos, quia etsi non ipsi victi erant, suae gentis hominum cladem pro sua ducebant. itaque a paribus
7 initiis coepta res eundem exitum habuit. velut nubes levium telorum coniecta obruit aciem Gallorum. nec aut procurrere quisquam ab ordinibus suis, ne nudarent undique corpus ad ictus, audebant, et stantes, quo densiores erant, hoc plura, velut destinatum petentibus, vulnera
8 accipiebant. consul iam per se turbatis si legionum signa ostendisset, versuros extemplo in fugam omnis ratus receptis inter ordines velitibus et alia turba auxiliorum aciem promovit.

1 XXVII. Galli et memoria Tolostobogiorum cladis territi, et inhaerentia corporibus gerentis tela, fessique et stando et vulneribus, ne primum quidem inpetum et
2 clamorem Romanorum tulerunt. fuga ad castra inclinavit; sed pauci intra munimenta sese recepere, pars maior dextra laevaque praelati, qua quemque inpetus tulit,
3 fugerunt. victores usque ad castra secuti ceciderunt terga, deinde in castris cupiditate praedae haeserunt, nec
4 sequebatur quisquam. in cornibus Galli diutius steterunt, quia serius ad eos perventum est; ceterum ne primum
5 quidem coniectum telorum tulerunt. consul quia ingressos in castra ab direptione abstrahere non poterat, eos qui in cornibus fuerant protinus ad sequendos hostis mi-
6 sit. per aliquantum spatium secuti non plus tamen octo milia hominum in fuga — nam pugna nulla fuit — ceci-
7 derunt; reliqui flumen Halyn traiecerunt. Romanorum pars magna ea nocte in hostium castris mansit, ceteros in sua castra consul reduxit. postero die captivos praedamque recensuit, quae tanta fuit, quantam avidissima rapiendi gens, cum cis montem Taurum omnia armis
8 per multos annos tenuisset, coacervare potuit. Galli ex dissipata passim fuga in unum locum congregati, magna pars sauci aut inermes, nudati omnibus rebus, oratores de pace ad consulem miserunt. eos Manlius Ephesum
9 venire iussit. ipse — iam enim medium autumni erat — locis gelidis propinquitate Tauri montis excedere properans victorem exercitum in hiberna maritimae orae reduxit.

XXVIII. Dum haec in Asia geruntur, in ceteris pro- 1
vinciis tranquillae res fuerunt. censores Romae T. Quin-
ctius Flamininus et M. Claudius Marcellus senatum per-
legerunt. princeps in senatu tertium lectus P. Scipio 2
Africanus; quattuor soli praeteriti sunt, nemo curuli usus
honore. et in equitatu recensendo mitis admodum censura
fuit. substructionem super Aequimaelium in Capitolio et 3
viam silice sternendam a porta Capena ad Martis locave-
runt. Campani ubi censerentur, senatum consuluerunt; 4
decretum, uti Romae censerentur. aquae ingentes eo anno
fuerunt; Tiberis duodeciens campum Martium planaque
urbis inundavit.

Ab Cn. Manlio consule bello in Asia cum Gallis per- 5
fecto, alter consul M. Fulvius perdomitis Aetolis cum
traiecisset in Cephalleniam, circa civitates insulae misit
percunctatum, utrum se dedere Romanis an belli fortu-
nam experiri mallent. metus ad omnes valuit, ne dedi- 6
tionem recusarent. obsides inde imperatos pro viribus
inopes populi, [quadraginta Pronnaei], vicenos autem
Cranii et Palenses et Samaei dederunt. insperata pax 7
Cephalleniae affulserat, cum repente una civitas, incer-
tum quam ob causam, Samaei desciverunt. quia opor- 8
tuno loco urbs posita esset, timuisse se aiebant, ne demi-
grare cogerentur ab Romanis. ceterum ipsine sibi eum
finxerint metum et timore vano quietem exuerint an
iactata sermonibus res aput Romanos perlata ad eos
sit, nihil comperti est, nisi quod datis iam obsidibus re- 9
pente portas clauserunt, et ne suorum quidem precibus
— miserat enim sub muros consul ad temptandam miseri-
cordiam parentium populariumque — desistere ab incepto
voluerunt. obpugnari deinde, postquam nihil pacati re- 10
spondebatur, coepta urbs est. adparatum omnem tor-
mentorum machinarumque travectum ab Ambraciae ob-
pugnatione habebat; et opera quae facienda erant, inpigre 11
milites perfecerunt. duobus igitur locis admoti arietes
quatiebant muros.

XXVIIII. Nec ab Samaeis quicquam quo aut opera 1
aut hostis arceri possit, praetermissum est. duabus tamen
maxime resistebant rebus, una, interiorem semper iuxta 2

validum pro diruto novum obstruentes murum, altera, eruptionibus subitis nunc in opera hostium, nunc in sta-
3 tiones. et plerumque his proeliis superiores erant. una ad coercendos inventa haut magna memoratu res est. centum funditores ab Aegio et Patris et Dymis adciti.
4 a pueris ii more quodam gentis saxis globosis, quibus ferme arenae inmixtis strata litora sunt, funda mare aper-
5 tum incessentes exercebantur. itaque longius certiusque et validiore ictu quam Baliaris funditor eo telo usi sunt. et est non simplicis habenae, ut Baliarica aliarumque
6 gentium funda, sed triplex scutale, crebris suturis duratum, ne fluxa habena volutetur in iactu glans, sed librata
7 cum sederit, velut nervo missa excutiatur. coronas modici circuli magno ex intervallo loci adsueti traicere, non capita solum hostium vulnerabant, sed quem locum de-
8 stinassent oris. eae fundae Samaeos cohibuerunt, ne tam crebro nec tam audacter erumperent, adeo ut precarentur ex muris Achaeos, ut parumper abscederent et se cum
9 Romanis stationibus pugnantis quiete spectarent. quattuor menses obsidionem Same sustinuit. cum ex paucis cotidie aliqui eorum caderent aut vulnerarentur, et qui
10 supererant, fessi et corporibus et animis essent, Romani nocte per arcem quam Cyatidem vocant — nam urbs in mare devexa in occidentem vergit — muro superato in
11 forum pervenerunt. Samaei postquam captam partem urbis ab hostibus senserunt, cum coniugibus ac liberis in maiorem refugerunt arcem. inde postero die dediti direpta urbe sub corona omnes venierunt.

1 XXX. Consul compositis rebus Cephalleniae, praesidio Samae inposito, in Peloponnesum iam diu accersentibus Aegiensibus maxime ac Lacedaemonîs traiecit.
2 Aegium a principio Achaici concilii semper conventus gentis indicti sunt, seu dignitati urbis id seu loci opor-
3 tunitati datum est. hunc morem Philopoemen eo primum anno labefactare conatus, legem parabat ferre, uti in omnibus civitatibus, quae Achaici concilii essent, in vicem
4 conventus agerentur. et sub adventum consulis damiurgis civitatium, qui summus est magistratus, Aegium evocantibus, Philopoemen — praetor tum erat — Argos conventum

edixit. quo cum adpareret omnes fere conventuros, consul 5
quoque, quamquam Aegiensium favebat causae, Argos
venit; ubi cum disceptatio fuisset et rem inclinatam cer-
neret, incepto destitit. Lacedaemoni deinde eum in sua 6
certamina averterunt. sollicitam eam civitatem exsules
maxime habebant, quorum magna pars in maritimis La-
conicae orae castellis, quae omnis adempta erat, habita-
bant. id aegre patientes Lacedaemoni, ut aliqua liberum 7
ad mare haberent aditum, si quando Romam aliove quo
mitterent legatos, simulque ut emporium et receptaculum
peregrinis mercibus ad necessarios usus esset, nocte
adorti vicum maritimum nomine Lan inproviso occupa-
vere. vicani quique ibi exsules habitabant primo inopi- 8
nata re territi sunt, deinde sub lucem congregati levi cer-
tamine expulerunt Lacedaemonios. terror tamen omnem 9
maritimam oram pervasit; legatosque communiter et ca-
stella omnia vicique et exsules, quibus ibi domicilia erant,
ad Achaeos miserunt.

XXXI. Philopoemen praetor, iam inde ab initio ex- 1
sulum causae et amicus, et auctor semper Achaeis mi-
nuendi opes et auctoritatem Lacedaemoniorum, concilium
querentibus dedit, decretumque referente eo factum est, 2
cum in fidem Achaeorum tutelamque T. Quinctius et
Romani Laconicae orae castella et vicos tradidissent et
cum abstinere iis ex foedere Lacedaemoni deberent, Las
vicus obpugnatus esset caedesque ibi facta, qui eius rei
auctores adfinesque essent, nisi dederentur Achaeis, vio-
latum videri foedus. ad exposcendos eos legati extemplo 3
Lacedaemonem missi sunt. id imperium adeo superbum
et indignum Lacedaemonîs visum est, ut, si antiqua civi-
tatis fortuna esset, haud dubie arma extemplo capturi
fuerint. maxime autem consternavit eos metus, si semel 4
primis imperiis obediendo iugum accepissent, ne id quod
iam diu moliretur Philopoemen, exsulibus Lacedaemonem
traderet. furentes igitur ira triginta hominibus ex facti- 5
one, cum qua consiliorum aliqua societas Philopoemeni
atque exsulibus erat, interfectis decreverunt, renuntian-
dam societatem Achaeis legatosque extemplo Cephalle-
niam mittendos, qui consuli M. Fulvio quique Romanis

6 Lacedaemonem dederent orarentque eum, ut veniret in Peloponnesum ad urbem Lacedaemonem in fidem dicionemque populi Romani accipiendam.

1 XXXII. Id ubi legati ad Achaeos rettulerunt, omnium civitatium quae eius concilii erant consensu bellum Lacedaemonîs indictum est. ne extemplo gereretur, hiems in-
2 pediit. incursionibus tamen parvis, latrocinii magis quam belli modo, non terra tantum, sed etiam navibus a mari
3 fines eorum vastati. hic tumultus consulem in Peloponnesum adduxit; iussuque eius Elin concilio indicto Lace-
4 daemoni ad disceptandum exciti. magna ibi non disceptatio modo, sed altercatio fuit, cui consul, cum alia satis ambitiose partem utramque fovendo incerta respondisset, una denuntiatione, ut bello abstinerent donec Romam ad senatum legatos misissent, finem inposuit. utrimque lega-
5 tio missa Romam est. exsules quoque Lacedaemoniorum
6 suam causam legationemque Achaeis iniunxerunt. Diophanes et Lycortas, Megalopolitani ambo, principes legationis Achaeorum fuerunt; qui dissidentes in re publica tum quoque minime inter se convenientis orationes habu-
7 erunt. Diophanes senatui disceptationem omnium rerum permittebat: eos optime controversias inter Achaeos ac
8 Lacedaemonios finituros esse. Lycortas ex praeceptis Philopoemenis postulabat, ut Achaeis, ex foedere ac legibus suis quae decressent, agere liceret, libertatemque sibi
9 inlibatam, cuius ipsi auctores essent, praestarent. magnae auctoritatis apud Romanos tum gens Achaeorum erat; novari tamen nihil de Lacedaemonîs placebat. ceterum responsum ita perplexum fuit, ut et Achaei sibi de Lace-
10 daemone permissum acciperent, et Lacedaemonii non omnia concessa iis interpretarentur. hac potestate inmodice Achaei ac superbe usi sunt.

1 XXXIII. Philopoemeni continuatur magistratus. qui veris initio exercitu indicto castra in finibus Lacedaemo-
2 niorum posuit, legatos deinde misit ad deposcendos auctores defectionis, et civitatem in pace futuram, si id fecisset,
3 pollicentis et illos nihil indicta causa passuros. silentium prae metu ceterorum fuit; quos nominatim depoposcerat, ipsi se ituros professi sunt, fide accepta a legatis vim

abfuturam, donec causam dixissent. ierunt etiam alii in- 4
lustres viri, et advocati privatis et quia pertinere causam
eorum ad rem publicam censebant. numquam alias exsules 5
Lacedaemoniorum Achaei secum adduxerant in finis, quia
nihil aeque alienaturum animos civitatis videbatur; tunc
exercitus totius prope antesignani exsules erant. hi ve- 6
nientibus Lacedaemoniis ad portam castrorum agmine
facto obcurrerunt; et primo lacessere iurgiis, deinde al-
tercatione orta, cum accenderentur irae, ferocissimi exsu-
lum inpetum in Lacedaemonios fecerunt. cum illi deos et 7
fidem legatorum testarentur, et legati et praetor submo-
vere turbas et protegere Lacedaemonios vinclaque iam
quosdam inicientis arcere. crescebat tumultu concitato
turba; et Achaei ad spectaculum primo concurrebant. 8
deinde vociferantibus exsulibus quae passi forent, et
orantibus opem adfirmantibusque simul, numquam talem 9
occasionem habituros, si eam praetermisissent: foedus
quod in Capitolio, quod Olympiae, quod in arce Athenis
sacratum fuisset, irritum per illos esse; priusquam alio
de integro foedere obligarentur, noxios puniendos esse, —
accensa his vocibus multitudo ad vocem unius, qui ut fe- 10
rirent inclamavit, saxa coniecit. atque ita decem septem,
quibus vincula per tumultum iniecta erant, interfecti sunt.
sexaginta tres postero die comprehensi, a quibus praetor 11
vim arcuerat, non quia salvos vellet, sed quia perire causa
indicta nolebat, obiecti multitudini iratae, cum aversis
auribus pauca locuti essent, damnati omnes et traditi sunt
ad supplicium.

XXXIIII. Hoc metu iniecto Lacedaemoniis impe- 1
ratum primum, uti muros diruerent, deinde ut omnes ex-
terni auxiliares, qui mercede apud tyrannos militassent,
terra Laconica excederent, tum uti quae servitia tyranni 2
liberassent — ea magna multitudo erat — ante diem cer-
tam abirent, qui ibi mansissent, eos prendendi, abducendi,
vendendi Achaeis ius esset: Lycurgi leges moresque 3
abrogarent, Achaeorum adsuescerent legibus institutis-
que; ita unius eos corporis fore, et de omnibus rebus
facilius consensuros. nihil oboedientius fecerunt quam 4
ut muros diruerent, nec aegrius passi sunt quam exsules

5 reduci. decretum Tegeae in concilio communi Achaeorum
6 de restituendis iis factum est. et mentione inlata externos auxiliares dimissos et Lacedaemoniis ascriptos — ita enim vocabant qui a tyrannis liberati erant — urbe excessisse in agros dilapsos, priusquam dimitteretur exercitus, ire praetorem cum expeditis et comprehendere id
7 genus hominum et vendere iure praedae placuit. multi comprehensi venierunt. porticus ex ea pecunia Megalopoli permissu Achaeorum refecta est, quam Lacedaemonii
8 diruerant. et ager Belbinates, quem iniuria tyranni Lacedaemoniorum possederant, restitutus eidem civitati ex decreto vetere Achaeorum, quod factum erat Philippo
9 Amyntae filio regnante. per haec velut enervata civitas Lacedaemoniorum diu Achaeis obnoxia fuit. nulla tamen res tanto erat damno quam disciplina Lycurgi, cui per septingentos annos adsuerant, sublata.

1 XXXV. A concilio, ubi ad consulem inter Achaeos Lacedaemoniosque disceptatum est, M. Fulvius, quia iam in exitu annus erat, comitiorum causa profectus Romam creavit consules M. Valerium Messallam et C. Livium Salinatorem, cum M. Aemilium Lepidum inimicum eo quoque
2 anno petentem deiecisset. praetores inde creati Q. Marcius Philippus, M. Claudius Marcellus, C. Stertinius, C.
3 Atinius, P. Claudius Pulcher, L. Manlius Acidinus. comitiis perfectis consulem M. Fulvium in provinciam et ad exercitum redire placuit, eique et collegae Cn. Manlio
4 imperium in annum prorogatum est. eo anno in aede Herculis signum dei ipsius ex decemvirorum responso, et seiuges in Capitolio aurati a P. Cornelio positi; con-
5 sulem dedisse inscriptum est. et duodecim clipea aurata ab aedilibus curulibus P. Claudio Pulchro et Servio Sulpicio Galba sunt posita ex pecunia, qua frumentarios ob
6 annonam compressam damnarunt. et aedilis plebi Q. Fulvius Flaccus duo signa aurata uno reo damnato — nam separatim accusaverant — posuit. collega eius A.
7 Caecilius neminem condemnavit. ludi Romani ter, plebei quinquiens toti instaurati.

M. Valerius Messalla inde et C. Livius Salinator consulatum idibus Martis cum inissent, de re publica deque

provinciis et exercitibus senatum consuluerunt. de Aetolia et Asia nihil mutatum est. consulibus alteri Pisae 8
cum Liguribus, alteri Gallia provincia decreta est. comparare inter se aut sortiri iussi, et novos exercitus, binas 9
legiones, scribere, et ut sociis Latini nominis quina dena milia peditum imperarent et mille et ducentos equites. Messallae Ligures, Salinatori obtigit Gallia. praetores 10
inde sortiti sunt; M. Claudio urbana, P. Claudio peregrina iurisdictio evenit, Q. Marcio Sicilia; C. Stertinius Sardiniam, L. Manlius Hispaniam citeriorem, C. Atinius ulteriorem est sortitus.

XXXVI. De exercitibus ita placuit: e Gallia legio- 1
nes, quae sub C. Laelio fuerant, ad M. Tuccium propraetorem in Bruttios traduci; et qui in Sicilia esset, dimitti 2
exercitum; et classem, quae ibi esset, Romam reducere M. Sempronium propraetorem. Hispaniis singulae legio- 3
nes, quae tum in his provinciis erant, decretae, et ut terna milia peditum, ducenos equites ambo praetores in supplementum sociis imperarent secumque transportarent. priusquam in provincias novi magistratus proficiscerentur, supplicatio triduum pro collegio decemvirorum 4
imperata fuit in omnibus compitis, quod luce inter horam tertiam ferme et quartam tenebrae obortae fuerant. et novemdiale sacrificium indictum est, quod in Aventino lapidibus pluvisset.

Campani, cum eos ex senatus consulto, quod priore 5
anno factum erat, censores Romae censeri coegissent — nam antea incertum fuerat ubi censerentur —, petierunt, ut sibi cives Romanas ducere uxores liceret, et si qui 6
prius duxissent, ut habere eas, et nati ante eam diem uti iusti sibi liberi heredesque essent. utraque res impetrata. de Formianis Fundanisque municipibus et Arpinatibus 7
C. Valerius Tappo tribunus plebis promulgavit, uti iis suffragii latio — nam ante sine suffragio habuerant civitatem — esset. huic rogationi quattuor tribuni plebis, 8
quia non ex auctoritate senatus ferretur, cum intercederent, edocti populi esse, non senatus ius suffragium quibus velit impertire, destiterunt incepto. rogatio perlata 9
est, ut in Aemilia tribu Formiani et Fundani, in Cornelia

Arpinates ferrent, atque in his tribubus tum primum ex
10 Valerio plebiscito censi sunt. M. Claudius Marcellus
censor, sorte superato T. Quinctio, lustrum condidit.
censa sunt civium capita ducenta quinquaginta octo milia
trecenta decem et octo. lustro perfecto consules in pro-
vincias profecti sunt.

1 XXXVII. Hieme ea, qua haec Romae gesta sunt,
ad Cn. Manlium consulem primum, deinde pro consule,
hibernantem in Asia, legationes undique ex omnibus
civitatibus gentibusque, quae cis Taurum montem inco-
2 lunt, conveniebant. et ut clarior nobiliorque victoria
Romanis de rege Antiocho fuit quam de Gallis, ita laetior
3 sociis erat de Gallis quam de Antiocho. tolerabilior regia
servitus fuerat quam feritas inmanium barbarorum incer-
tusque in dies terror, quo velut tempestas eos populantis
4 inferret. itaque ut quibus libertas Antiocho pulso, pax
Gallis domitis data esset, non gratulatum modo venerant,
sed coronas etiam aureas pro suis quaeque facultatibus
5 adtulerant. et ab Antiocho legati et ab ipsis Gallis, ut
pacis leges dicerentur, et ab Ariarathe rege Cappadocum
venerunt, ad veniam petendam luendamque pecunia no-
6 xam, quod auxiliis Antiochum iuvisset. huic sescenta
talenta argenti sunt imperata, Gallis responsum, cum
Eumenes rex venisset, tum daturum iis leges. civitatium
legationes cum benignis responsis, laetiores etiam quam
7 venerant, dimissae. Antiochi legati pecuniam in Pam-
phyliam frumentumque ex pacto cum L. Scipione foedere
8 iussi advehere: eo se cum exercitu venturum. principio
deinde veris lustrato exercitu profectus die octavo Apa-
meam venit. ibi triduum stativis habitis, tertiis rursus
ab Apamea castris in Pamphyliam, quo pecuniam fru-
9 mentumque regios convehere iusserat, pervenit. mille et
quingenta talenta argenti accepta Apameam deportantur,
frumentum exercitui dividitur. inde ad Pergam ducit,
10 quae una in his locis regio tenebatur praesidio. adpro-
pinquanti praefectus praesidii obvius fuit, triginta dierum
tempus petens, ut regem Antiochum de urbe tradenda
consuleret. dato tempore ad eam diem decessum prae-
11 sidio est. a Perga, L. Manlio fratre cum quattuor milibus

militum Oroanda ad reliquum pecuniae ex eo quod pepigerant exigendum misso, ipse, quia Eumenem regem et decem legatos ab Roma Ephesum venisse audierat, iussis sequi Antiochi legatis Apameam exercitum reduxit.

XXXVIII. Ibi ex decem legatorum sententia foedus 1
in haec verba fere cum Antiocho conscriptum est: 'ami- 2
citia regi Antiocho cum populo Romano his legibus et condicionibus esto: ne quem exercitum, qui cum populo Romano sociisve bellum gesturus erit, rex per fines regni sui eorumve qui sub dicione eius erunt transire sinito neu commeatu neu qua alia ope iuvato; idem Romani sociique 3
Antiocho et iis qui sub imperio eius erunt praestent. belli gerendi ius Antiocho ne esto cum illis qui insulas colunt neve in Europam transeundi. excedito urbibus, agris, 4
vicis, castellis cis Taurum montem usque ad Halyn amnem et a valle Tauri usque ad iuga, qua in Lycaoniam vergit. ne qua [praeter] arma ecferto ex iis oppidis, agris 5
castellisque, quibus excedat; si qua extulit, quae quoque oportebit, recte restituito. ne militem neu quem alium ex regno Eumenis recipito. si qui earum urbium cives, 6
quae regno abscedunt, cum rege Antiocho intraque fines regni eius sunt, Apameam omnes ante diem certam redeunto. qui ex regno Antiochi apud Romanos socios- 7
que nunc sunt, iis ius abeundi manendique esto. servos 8
seu fugitivos seu bello captos, seu quis liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis sociisque. elephantos tradito omnis neque alios parato. tradito et naves longas armamentaque earum, neu plures quam decem naves actuarias, quarum nulla plus quam triginta remis agatur, habeto neve monerem (ex) belli causa, quod ipse inlaturus erit. ne navigato citra Calycadnum neu Sarpedonium 9
promunturia, extra quam si qua navis pecuniam, stipendium aut legatos aut obsides portabit. milites mercede 10
conducendi ex his gentibus, quae sub dicione populi Romani sunt, Antiocho regi ius ne esto; ne voluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum sociorumve quae aedes ae- 11
dificiaque intra fines regni Antiochi sunt, quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum sociorumve sunto. si quae pecuniae debentur, earum exactio esto. si quid ablatum 12

est, id conquirendi, cognoscendi repetendique item ius
esto. si quas urbes, quas tradi oportet, hi tenent, quibus
Antiochus dedit, et ex his praesidia deducito utique recte
18 tradantur curato. argenti probi talenta Attica duodecim
milia dato intra duodecim annos pensionibus aequis —
talentum ne minus pondo octoginta Romanis ponderibus
pendat — et tritici quingenta quadraginta milia modiûm.
14 Eumeni regi talenta trecenta quinquaginta intra quinquen-
nium dato et pro frumento, quod astimatione fit, talenta
15 centum viginti septem. obsides Romanis viginti dato et
triennio mutato, ne minores octonûm denûm annorum
16 neu maiores quinûm quadragenûm. si qui sociorum po-
puli Romani ultro bellum inferent Antiocho, vim vi ar-
cendi ius esto, dum ne quam urbem aut belli iure teneat
17 aut in amicitiam accipiat. controversias inter se iure ac
18 iudicio disceptent aut, si utrisque placebit, bello.' de
Hannibale Poeno et Aetolo Thoante et Mnasimacho Acar-
nane et Chalcidensibus Eubulida et Philone dedendis in
hoc quoque foedere adscriptum est; et ut si quid postea
addi, demi mutarive placuisset, ut id salvo foedere
fieret.

1 XXXVIII. Consul iuravit in hoc foedus; ab rege
qui exigerent iusiurandum profecti Q. Minucius Thermus
2 et L. Manlius, qui tum forte ab Oroandis rediit. et Q.
Fabio Labeoni, qui classi praeerat, scripsit, ut Patara
extemplo proficisceretur, quaeque ibi naves regiae essent,
3 concideret cremaretque. profectus ab Epheso quinqua-
ginta tectas naves aut concidit aut incendit. Telmessum
eadem expeditione territis subito adventu classis oppi-
4 danis recipit. ex Lycia protinus iussis ab Epheso sequi,
qui ibi relicti erant, per insulas in Graeciam traiecit.
Athenis paucos moratus dies, dum Piraeeum ab Epheso
naves venirent, totam inde classem in Italiam reduxit.

5 Cn. Manlius cum inter cetera, quae accipienda ab An-
tiocho erant, elephantos quoque accepisset donoque Eu-
meni omnis dedisset, causas deinde civitatium multis inter
6 novas res turbatis cognovit. et Ariarathes rex parte di-
midia pecuniae imperatae beneficio Eumenis, cui despon-
derat per eos dies filiam, remissa in amicitiam est ac-

ceptus. civitatium autem cognitis causis decem legati 7
aliam aliarum fecerunt condicionem. quae stipendiariae
regi Antiocho fuerant et cum populo Romano senserant,
iis immunitatem dederunt; quae partium Antiochi fuerant 8
aut stipendiariae Attali regis, eas omnes vectigal pendere
Eumeni iusserunt. nominatim praeterea Colophonîs, qui
in Notio habitant, et Cymaeis et Mylasenis immunitatem
concesserunt, Clazomenîs super immunitatem et Drymu- 9
sam insulam dono dederunt, et Milesiis quem sacrum
adpellant agrum restituerunt, et Iliensibus Rhoeteum et 10
Gergithum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita
quam originum memoria. eadem et Dardanum liberandi
causa fuit. Chios quoque et Smyrnaeos et Erythraeos, 11
pro singulari fide, quam eo bello praestiterunt, et agro
donarunt et in omni praecipuo honore habuerunt. Pho- 12
caeensibus et ager, quem ante bellum habuerant, reddi-
tus et ut legibus antiquis uterentur permissum. Rhodîs 13
adfirmata quae data priore decreto erant, Lycia et Caria
datae usque ad Maeandrum amnem praeter Telmessum.
regi Eumeni Chersonesum in Europa et Lysimachiam, 14
castella, vicos, agrum, quibus finibus tenuerat Antiochus,
adiecerunt; in Asia Phrygiam utramque — alteram ad 15
Hellespontum, maiorem alteram vocant — et Mysiam,
quam Prusia rex ademerat, ei restituerunt; et Lycaoniam 16
et Milyada et Lydiam et nominatim urbes Trallis atque
Ephesum et Telmessum. de Pamphylia disceptatum inter 17
Eumenem et Antiochi legatos cum esset, quia pars eius
citra, pars ultra Taurum est, integra ad senatum [res]
reicitur.

XXXX. His foederibus decretisque datis Manlius 1
cum decem legatis omnique exercitu ad Hellespontum
profectus evocatis eo regulis Gallorum leges, quibus pa-
cem cum Eumene servarent, dixit; denuntiavit, ut morem 2
vagandi cum armis finirent agrorumque suorum terminis
se continerent. contractis deinde ex omni ora navibus et 3
Eumenis etiam classe per Athenaeum fratrem regis ab
Elaea adducta, copias omnes in Europam traiecit. inde 4
per Chersonesum modicis itineribus grave praeda omnis
generis agmen trahens Lysimachiae stativa habuit, ut

quam maxime recentibus et integris iumentis Thraeciam,
5 per quam iter vulgo horrebant, ingrederetur. quo pro-
fectus est ab Lysimachia die ad amnem Melana quem
6 vocant, inde postero die Cypsela pervenit. a Cypselis
via decem milium fere silvestris, angusta, confragosa ex-
cipiebat, propter cuius difficultatem itineris in duas par-
tes divisus exercitus. et praecedere una iussa, altera
magno intervallo cogere agmen, media inpedimenta inter-
posuit; plaustra cum pecunia publica erant pretiosaque
7 alia praeda. ita cum per saltum iret, Thraecum decem
haud amplius milia ex quattuor populis, Asti et Caeni et
Maduateni et Coreli, ad ipsas angustias viam circum-
8 sederunt. opinio erat non sine Philippi Macedonum regis
fraude id factum: eum scisse, non alia quam per Thrae-
ciam redituros Romanos et quantam pecuniam secum por-
9 tarent. in primo agmine imperator erat, sollicitus propter
iniquitatem locorum. Thraeces nihil se moverunt, donec
10 armati transirent; postquam primos superasse angustias
viderunt, postremos nondum adpropinquantis, inpedimenta
et sarcinas invadunt, caesisque custodibus partim ea quae
in plaustris erant diripere, partim sub oneribus iumenta
11 abstrahere. unde postquam clamor primum ad eos qui
iam ingressi saltum sequebantur, deinde etiam ad primum
agmen est perlatus, utrimque in medium concurritur et
inordinatum simul pluribus locis proelium conseritur.
12 Thraecas praeda ipsa inpeditos oneribus et plerosque, ut
ad rapiendum manus vacuas haberent, inermes ad cae-
dem praebet; Romanos iniquitas locorum barbaris per
calles notas obcursantibus et latentibus interdum per ca-
13 vas valles prodebat. ipsa etiam onera plaustraque, ut
fors tulit, his aut illis incommode obiecta pugnantibus
inpedimento sunt. alibi praedo, alibi praedae vindex cadit.
14 prout locus iniquus aequusve his aut illis, prout animus
pugnantium est, prout numerus—alii enim pluribus quam
ipsi erant, alii paucioribus obcurrerant—, varia fortuna
15 pugnae est. multi utrimque cadunt. iam nox adpetebat,
cum proelio excedunt Thraeces, non fuga vulnerum aut
mortis, sed quia satis praedae habebant.

1 XXXXI. Romanorum primum agmen extra saltum

circa templum Bendidium castra loco aperto posuit; pars altera ad custodiam inpedimentorum medio in saltu, duplici circumdato vallo, mansit. postero die, prius ex- 2
plorato saltu quam moverent, primis se coniungunt. in 3
eo proelio cum iam inpedimentorum et calonum pars et milites aliquot, cum passim toto prope saltu pugnaretur, cecidissent, plurimum Q. Minucii Thermi morte damni est acceptum, fortis ac strenui viri. eo die ad Hebrum 4
flumen perventum est. inde Aeniorum finis praeter Apollinis, Zerunthium quem vocant incolae, templum superant. aliae angustiae circa Tempyra excipiunt — hoc 5
loco nomen est —, nec minus confragosae quam priores; sed quia nihil silvestre circa est, ne latebras quidem ad insidiandum praebent. huc ad eandem spem praedae 6
Thrausi, gens et ipsa Thraecum, convenere. sed quia nudae valles procul ut conspicerentur angustias obsidentes efficiebant, minus terroris tumultusque fuit apud Romanos; quippe etsi iniquo loco, proelio tamen iusto, acie aperta, signis conlatis dimicandum erat. conferti subeuntes 7
cum clamore, inpetu facto, primum expulere loco hostis, deinde avertere. fuga inde caedesque, suis ipsos inpedientibus angustiis, fieri coepta est. Romani victores ad 8
vicum Maronitarum — Saren adpellant — posuerunt castra. postero die patenti itinere Priaticus campus eos excepit triduumque ibi frumentum accipientes manserunt, partem ex agris Maronitarum conferentibus ipsis, partem ex navibus suis, quae cum omnis generis commeatu sequebantur. ab stativis diei via Apolloniam fuit. hinc per Abde- 9
ritarum agrum Neapolim perventum est. hoc omne per 10
Graecorum colonias pacatum iter fuit, reliquum inde per medios Thraecas dies noctesque, etsi non infestum, tamen suspectum, donec in Macedoniam pervenerunt. mitiores 11
Thraecas idem exercitus, cum a Scipione eadem via duceretur, habuerat, nullam ob aliam causam quam quod praedae minus quod peteretur fuerat, quamquam tum 12
quoque Claudius auctor est ad quindecim milia Thraecum praecedenti ad exploranda loca agmen Muttini Numidae obcurrisse: quadringentos equites fuisse Numidas, paucos elephantos, Muttinis filium per medios hostes cum centum 13

quinquaginta delectis equitibus perrupisse; eundem mox, cum iam Muttines in medio elephantis locatis, in cornua equitibus dispositis manum cum hoste conseruisset, ter-
14 rorem ab tergo praebuisse, atque inde turbatos equestri velut procella hostis ad peditum agmen non accessisse.
15 Cn. Manlius per Macedoniam in Thessaliam exercitum traduxit. inde per Epirum Apolloniam cum pervenisset, nondum adeo hiberno contempto mari, ut traicere auderet, Apolloniae hibernavit.

1 XXXXII. Exitu prope anni M. Valerius consul ex Liguribus ad magistratus subrogandos Romam venit nulla memorabili in provincia gesta re, ut ea probabilis morae
2 causa esset, quod solito serius ad comitia venisset. comitia consulibus rogandis fuerunt ante diem duodecimum
3 kal. Martias; creati M. Aemilius Lepidus, C. Flaminius.
4 postero die praetores facti Ap. Claudius Pulcher, Ser. Sulpicius Galba, Q. Terentius Culleo, L. Terentius Mas-
5 siliota, Q. Fulvius Flaccus, M. Furius Crassipes. comitiis perfectis, quas provincias praetoribus esse placeret, rettulit ad senatum consul. decreverunt duas Romae iuris dicundi causa, duas extra Italiam, Siciliam ac Sardiniam,
6 duas in Italia, Tarentum et Galliam. et extemplo, priusquam inirent magistratum, sortiri iussi. Ser. Sulpicius urbanam, Q. Terentius peregrinam est sortitus, L. Terentius Siciliam, Q. Fulvius Sardiniam, Ap. Claudius Tarentum, M. Furius Galliam.

7 Eo anno L. Minucius Myrtilus et L. Manlius, quod legatos Carthaginienses pulsasse dicebantur, iussu M. Claudii praetoris urbis per fetiales traditi sunt legatis et Carthaginem avecti.

8 In Liguribus magni belli et gliscentis in dies magis fama erat. itaque consulibus novis, quo die de provinciis et de re publica rettulerunt, senatus utrisque Ligures
9 provinciam decrevit. huic senatus consulto Lepidus consul intercedebat, indignum esse praedicans consules am-
10 bos in valles Ligurum includi, M. Fulvium et Cn. Manlium biennium iam, alterum in Europa alterum in Asia, velut pro Philippo atque Antiocho substitutos regnare: si exercitus in his terris esse placeat, consules iis potius quam

privatos praeesse oportere. vagari eos cum belli terrore 11
per nationes, quibus bellum indictum non sit, pacem
pretio venditantis. si eas provincias exercitibus obtinere
opus esset, sicut M'. Acilio L. Scipio consul, L. Scipioni
M. Fulvius et Cn. Manlius successissent consules, ita Ful- 12
vio Manlioque C. Livium et M. Valerium consules debuisse
succedere. nunc certe, perfecto Aetolico bello, recepta ab
Antiocho Asia, devictis Gallis, aut consules ad exercitus
consulares mitti aut reportari legiones inde reddique tan-
dem rei publicae debere. senatus his auditis in sententia 13
perseveravit, ut consulibus ambobus Ligures provincia
esset; Manlium Fulviumque decedere de provinciis et
exercitus inde deducere ac redire Romam placuit.

XXXXIII. Inimicitiae inter M. Fulvium et M. Ae- 1
milium consulem erant, et super cetera Aemilius serius
biennio se consulem factum M. Fulvii opera ducebat. ita- 2
que ad invidiam ei faciundam legatos Ambraciensis in
senatum subornatos criminibus introduxit, qui sibi, cum 3
in pace essent imperataque prioribus consulibus fecissent
et eadem oboedienter praestare M. Fulvio parati essent,
bellum inlatum questi, agros primum depopulatos, terro- 4
rem direptionis et caedis urbi iniectum, ut eo metu clau-
dere cogerentur portas: obsessos deinde et obpugnatos 5
se et omnia exempla belli habita in se caedibus, incen-
diis, ruinis, direptione urbis; coniuges, liberos in servi- 6
tium abstractos, bona adempta et, quod se ante omnia
moveat, templa tota urbe spoliata ornamentis. simulacra
deûm, deos immo ipsos, convulsos ex sedibus suis ab-
latos esse, parietes postesque nudatos, quos adorent, ad
quos precentur et supplicent, Ambraciensibus superesse
— haec querentis interrogando criminose ex composito 7
consul ad plura, velut non sua sponte dicenda, eliciebat.
motis patribus alter consul C. Flaminius M. Fulvii causam 8
excepit, qui veterem viam et obsoletam ingressos Am-
bracienses dixit: sic M. Marcellum ab Syracusanis, sic 9
Q. Fulvium a Campanis accusatos. quin eadem opera
T. Quinctium a Philippo rege, M'. Acilium et L. Scipio-
nem ab Antiocho, Cn. Manlium a Gallis, ipsum M. Ful-
vium ab Aetolis et Cephalleniae populis accusari pateren-

10 tur? 'Ambraciam obpugnatam et captam et signa inde ornamentaque ablata et cetera facta, quae captis urbibus soleant, negaturum aut me pro M. Fulvio aut ipsum M.
11 Fulvium censetis, patres conscripti, qui ob has res gestas triumphum a vobis postulaturus sit, Ambraciam captam signaque quae ablata criminantur et cetera spolia eius urbis ante currum laturus et fixurus in postibus suis?
12 nihil est quod se ab Aetolis separent; eadem Ambracien-
13 sium et Aetolorum causa est. itaque collega meus vel in alia causa inimicitias exerceat vel, si in hac utique mavult, retineat Ambraciensis suos in adventum M. Fulvii.
14 ego nec de Ambraciensibus nec de Aetolis decerni quicquam absente M. Fulvio patiar.'

1 XXXXIIII. Cum Aemilius callidam malitiam inimici velut notam omnibus insimularet et tempus eum morando extracturum diceret, ne consule inimico Romam
2 veniret, certamine consulum biduum absumptum est. nec praesente Flaminio decerni quicquam videbatur posse.
3 captata occasio est, cum aeger forte Flaminius abesset, et referente Aemilio senatus consultum factum est, ut
4 Ambraciensibus suae res omnes redderentur; in libertate essent ac legibus suis uterentur; portoria quae vellent terra marique caperent, dum eorum inmunes Romani ac
5 socii nominis Latini essent. signa aliaque ornamenta quae quererentur ex aedibus sacris sublata esse, de is, cum M. Fulvius Romam revertisset, placere ad collegium pon-
6 tificum referri et quod ii censuissent fieri. neque his contentus consul fuit, sed postea per infrequentiam adiecit senatus consultum, Ambraciam non videri vi captam esse.

7 Supplicatio inde ex decemvirorum decreto pro valitudine populi per triduum fuit, quia gravis pestilentia
8 urbem atque agros vastabat. Latinae inde fuerunt. quibus religionibus liberati consules et dilectu perfecto — novis enim uterque maluit uti militibus — in provinciam profecti sunt veteresque omnes dimiserunt.

9 Post consulum profectionem Cn. Manlius proconsul Romam venit, cui cum ab Ser. Sulpicio praetore senatus
10 ad aedem Bellonae datus esset et ipse commemoratis re-

bus ab se gestis postulasset, ut ob eas diis inmortalibus
honos haberetur sibique triumphanti urbem invehi liceret,
contradixerunt pars maior decem legatorum qui cum eo 11
fuerant, et ante alios L. Furius Purpurio et L. Aemilius
Paulus:

XXXXV. Legatos sese Cn. Manlio datos pacis cum 1
Antiocho faciendae causa foederisque legum, quae cum
L. Scipione inchoatae fuissent, perficiendarum. Cn. Man- 2
lium summa ope tetendisse, ut eam pacem turbaret, et
Antiochum, si sui potestatem fecisset, insidiis exciperet;
sed illum cognita fraude consulis, cum saepe conloquiis
petitis captatus esset, non congressum modo, sed con-
spectum etiam eius vitasse. cupientem transire Taurum 3
aegre omnium legatorum precibus, ne carminibus Sibyllae
praedictam superantibus terminos fatalis cladem experiri
vellet, retentum admosse tamen exercitum et prope ipsis
iugis ad divortia aquarum castra posuisse. cum ibi nullam 4
belli causam inveniret quiescentibus regiis, circumegisse
exercitum ad Gallograecos, cui nationi non ex senatus 5
auctoritate, non populi iussu bellum inlatum; quod quem
umquam de sua sententia facere ausum? Antiochi, Phi-
lippi, Hannibalis et Poenorum recentissima bella esse;
de omnibus his consultum senatum, populum iussisse, 6
per legatos ante res repetitas, postremo qui bellum in-
dicerent missos. 'quid eorum, Cn. Manli, factum est, ut 7
istud publicum populi Romani bellum et non tuum pri-
vatum latrocinium ducamus? at eo ipso contentus fuisti, 8
recto itinere duxisti exercitum ad eos, quos tibi hostis
desumpseras; an per omnes anfractus viarum, cum ad
bivia consisteres, ut quo flexisset agmen Attalus Eumenis 9
frater, eo consul mercennarius cum exercitu Romano se-
quereris, Pisidiae Lycaoniaeque et Phrygiae recessus
omnis atque angulos peragrasti, stipem ab tyrannis ca-
stellanisque deviis colligens? quid enim tibi cum Oroan- 10
dis? quid cum aliis aeque innoxiis populis? bellum autem
ipsum, cuius nomine triumphum petis, quo modo ges-
sisti? loco aequo, tempore tuo pugnasti? tu vero recte 11
ut diis inmortalibus honos habeatur postulas, primum quod
pro temeritate imperatoris, nullo gentium iure bellum in-

ferentis, poenas luere exercitum noluerunt, deinde quod
beluas, non hostis nobis obiecerunt.
1 XXXXVI. Nolite nomen tantum existimare mixtum
esse Gallograecorum; multo ante et corpora et animi mixti
2 ac vitiati sunt. an, si illi Galli essent cum quibus miliens
vario eventu in Italia pugnatum est, quantum in impera-
3 tore vestro fuit, nuntius illinc redisset? bis cum iis pu-
gnatum est, bis loco iniquo subiit, in valle inferiore
pedibus paene hostium aciem subiecit. ut non tela ex
superiore loco mitterent, sed corpora sua nuda inicerent,
4 obruere nos potuerunt. quid igitur incidit? magna for-
tuna populi Romani est, magnum et terribile nomen.
recenti ruina Hannibalis, Philippi, Antiochi prope ad-
toniti erant; tantae corporum moles fundis sagittisque in
5 fugam consternatae sunt, gladius in acie cruentatus non
est Gallico bello; velut avium examina ad crepitum pri-
6 mum missilium avolavere. at hercule îdem nos, admo-
nente fortuna, quid, si hostem habuissemus, casurum
fuisset, cum redeuntes in latrunculos Thracas incidisse-
7 mus, caesi, fugati, exuti inpedimentis sumus. Q. Minu-
cius Thermus, in quo haud paulo plus damni factum est,
quam si Cn. Manlius, cuius temeritate ea clades inci-
8 derat, perisset, cum multis viris fortibus cecidit; exercitus
spolia regis Antiochi referens trifariam dissipatus, alibi
primum, alibi postremum agmen, alibi inpedimenta, inter
9 vepres in latebris ferarum noctem unam delituit. pro his
triumphus petitur? si nihil in Thracia cladis ignominiae-
que foret acceptum, de quibus hostibus triumphum pete-
res? de iis, ut opinor, quos tibi hostes senatus aut popu-
10 lus Romanus dedisset. sic huic L. Scipioni, sic illi M'.
Acilio de rege Antiocho, sic paulo ante T. Quinctio de
rege Philippo, sic P. Africano de Hannibale et Poenis et
11 Syphace triumphus datus. et minima illa, cum iam sena-
tus censuisset bellum, quaesita tamen sunt, quibus nun-
tiandum esset: ipsis utique regibus nuntiaretur, an satis
12 esset ad praesidium aliquod nuntiari. vultis ergo haec
omnia pollui et confundi, tolli fetialia iura, nullos esse
fetiales? fiat, pace deûm dixerim, iactura religionis, obli-
13 vio deorum capiat pectora vestra; num senatum quoque

de bello consuli non placet? non ad populum ferri, velint
iubeantne cum Gallis bellum geri? modo certe consules 14
Graeciam atque Asiam volebant. tamen perseverantibus
vobis Ligures provinciam decernere dicto audientes fue-
runt. merito ergo a vobis prospere bello gesto trium- 15
phum petent, quibus auctoribus gesserunt.'

XXXXVII. Talis oratio Furii et Aemilii fuit. Man- 1
lium in hunc maxime modum respondisse accepi. 'tribuni
plebis antea solebant triumphum postulantibus adversari,
patres conscripti, quibus ego gratiam habeo, quod seu 2
mihi seu magnitudini rerum gestarum hoc dederunt, ut
non solum silentio comprobarent honorem meum, sed
referre etiam, si opus esset, viderentur parati esse; ex 3
decem legatis, si diis placet, quod consilium dispensan-
dae cohonestandaeque victoriae imperatoribus maiores
dederunt nostri, adversarios habeo. L. Furius et L. Ae- 4
milius currum triumphalem me conscendere prohibent,
coronam insignem capiti detrahunt; quos ego, si tribuni
triumphare me prohiberent, testes citaturus fui rerum a
me gestarum. nullius equidem invideo honori, patres 5
conscripti. vos tribunos plebei nuper, viros fortes ac
strenuos, inpedientes Q. Fabii Labeonis triumphum au-
ctoritate vestra deterruistis; triumphavit, quem non bel-
lum iniustum gessisse, sed hostem omnino non vidisse
inimici iactabant; ego, qui cum centum milibus ferocissi- 6
morum hostium signis conlatis totiens pugnavi, qui plus
quadraginta milia hominum cepi aut occidi, qui bina castra
eorum expugnavi, qui citra iuga Tauri omnia pacatiora
quam terra Italia est reliqui, non triumpho modo fraudor,
sed causam apud vos, patres conscripti, accusantibus meis 7
ipse legatis dico. duplex eorum, ut animadvertistis, pa- 8
tres conscripti, accusatio fuit; nam nec gerendum mihi
fuisse bellum cum Gallis et gestum temere atque inpru-
denter dixerunt. "non erant Galli hostes, sed tu eos pa-
catos imperata facientes violasti." non sum postulaturus 9
a vobis, patres conscripti, ut quae communiter de inma-
nitate gentis Gallorum, de infestissimo odio in nomen
Romanum scitis, ea de illis quoque qui Asiam incolunt
existimetis Gallis; remota universae gentis infamia atque 10

invidia per se ipsos aestimate. utinam rex Eumenes, utinam Asiae omnes civitates adessent et illos potius
11 querentes quam me accusantem audiretis! mittite, agedum, legatos circa omnes Asiae urbes et quaerite, utra graviori servitute, Antiocho ultra Tauri iuga emoto an
12 Gallis subactis, liberati sint; quotiens agri eorum vastati sint, quotiens praedae abactae referant, cum vix redimendi captivos copia esset, set mactatas humanas ho-
13 stias inmolatosque liberos suos audirent. stipendium scitote pependisse socios vestros Gallis et nunc, liberatos per vos regio imperio, fuisse pensuros, si a me foret cessatum.

1 XXXXVIII. Quo longius Antiochus emotus esset, hoc inpotentius in Asia Galli dominarentur, et quidquid est terrarum citra Tauri iuga Gallorum imperio, non ve-
2 stro adiecissetis. at enim sunt quidem ista vera; verum etiam Delphos quondam, commune humani generis oraculum, umbilicum orbis terrarum, Galli spoliaverunt, nec ideo populus Romanus his bellum indixit aut intulit.
3 equidem aliquid interesse rebar inter id tempus, quo nondum in iure ac dicione vestra Graecia atque Asia erat, ad curandum animadvertendumque, quid in his terris
4 fieret, et hoc, quo finem imperii Romani Taurum montem statuistis, quo libertatem, inmunitatem civitatibus datis, quo aliis fines adicitis, alias agro multatis, aliis vectigal inponitis, regna augetis, minuitis, donatis, adimitis, curae vestrae censetis esse, ut pacem terra marique habeant.
5 an, nisi praesidia deduxisset Antiochus, quae quieta in suis arcibus erant, non putaretis liberatam Asiam; si Gallorum exercitus effusi vagarentur, rata dona vestra, quae dedistis, regi Eumeni, rata libertas civitatibus esset?
6 sed quid ego haec ita argumentor, tamquam non acceperim, sed fecerim hostes Gallos? te, L. Scipio, adpello, cuius ego mihi, succedens in vicem imperii tui, virtutem felicitatemque pariter non frustra ab diis inmortalibus
7 precatus sum, te, P. Scipio, qui legati ius, collegae maiestatem et apud fratrem consulem et apud exercitum habuisti, sciatisne in exercitu Antiochi Gallorum legiones
8 fuisse, videritis in acie eos, in cornu utroque — id enim

roboris esse videbatur — locatos, pugnaveritis ut cum
hostibus iustis, cecideritis, spolia eorum rettuleritis?
"atqui cum Antiocho, non cum Gallis bellum senatus 9
decreverat et populus iusserat." sed simul, ut opinor
cum his decreverant iusserantque, qui intra praesidia eius
fuissent; ex quibus praeter Antiochum, cum quo pacem 10
pepigerat Scipio et cum quo nominatim foedus ut fieret
mandaveratis, omnes hostes erant, qui pro Antiocho arma
adversus nos tulerunt. in qua causa cum Galli ante omnes 11
fuissent et reguli quidam et tyranni, ego tamen et cum
aliis, pro dignitate imperii vestri coactis luere peccata
sua, pacem pepigi, et Gallorum animos, si possent miti-
gari a feritate insita, temptavi, et postquam indomitos 12
atque inplacabiles cernebam, tum demum vi atque armis
coercendos ratus sum. nunc, quoniam suscepti belli pur- 13
gatum est crimen, gesti reddenda est ratio. in quo con-
fiderem equidem causae meae, etiam si non apud Roma-
num, sed apud Carthaginiensem senatum agerem, ubi in
crucem tolli imperatores dicuntur, si prospero eventu,
pravo consilio rem gesserunt. sed ego in ea civitate, 14
quae ideo omnibus rebus incipiendis gerendisque deos
adhibet, quia nullius calumniae subicit ea quae dii com-
probaverunt, et in sollemnibus verbis habet cum suppli-
cationem aut triumphum decernit "quod bene ac feliciter
rem publicam administrarit," si nollem, si grave ac su- 15
perbum existimarem virtute gloriari, pro felicitate mea
exercitusque mei, quod tantam nationem sine ulla mili-
tum iactura devicimus, postularem, ut diis inmortalibus
honos haberetur et ipse triumphans in Capitolium ascen- 16
derem, unde votis rite nuncupatis profectus sum, negare-
tis hoc mihi cum diis inmortalibus?

XXXXVIIII. Iniquo enim loco dimicavi. dic igitur, 1
quo aequiore potuerim dimicare. cum hostes montem
cepissent, loco munito se tenerent, nempe eundum ad
hostes erat, si vincere vellem. quid? si urbem eo loco 2
haberent et moenibus se tenerent? nempe obpugnandi
erant. quid? ad Thermopylas aequone loco M'. Acilius
cum rege Antiocho pugnavit? quid? Philippum non eodem 3
modo super Aoum amnem iuga tenentem montium T.

Quinctius deiecit? equidem adhuc qualem aut sibi fingant
4 aut vobis videri velint hostem fuisse, non invenio. si de-
generem et emollitum amoenitate Asiae, quid periculi
vel iniquo loco subeuntibus fuit? si timendum et feritate
animorum et robore corporum, huicine tantae victoriae
5 triumphum negatis? caeca invidia est, patres conscripti,
nec quicquam aliud scit quam detractare virtutes, con-
6 rumpere honores ac praemia earum. mihi quaeso ita
ignoscatis, patres conscripti, si longiorem orationem non
cupiditas gloriandi de me, sed necessaria criminum de-
7 fensio fecit. an etiam per Thraciam saltus patentes, qui
angusti erant, et plana ex arduis et culta ex silvestribus
facere potui et praestare, necubi notis sibi latebris deli-
8 tescerent latrones Thraces, ne quid sarcinarum raperetur,
ne quod iumentum ex tanto agmine abstraheretur, ne
quis vulneraretur, ne ex vulnere vir fortis ac strenuus
9 Q. Minucius moreretur? in hoc casu, quo infeliciter in-
10 cidit ut talem civem amitteremus, haerent; quod saltu
iniquo, loco alieno cum adortus nos hostis esset, duae
simul acies primi et novissimi agminis haerentem ad
inpedimenta nostra exercitum barbarorum circumvene-
11 runt; quod multa milia ipso die, plura multo post dies
paucos ceciderunt et ceperunt, hoc si ipsi tacuerint, vos
scituros, cum testis orationis meae totus exercitus sit, non
12 credunt? si gladium in Asia non strinxissem, si hostem non
vidissem, tamen proconsul triumphum in Thracia duobus
13 proeliis merueram. sed iam dictum satis est; quin pro eo
quod pluribus verbis vos quam vellem fatigavi, veniam a
vobis petitam impetratamque velim, patres conscripti.'

1 L. Plus crimina eo die quam defensio valuisset, ni
altercationem in serum perduxissent. dimittitur senatus
in ea opinione, ut negaturus triumphum fuisse videretur.
2 postero die et cognati amicique Cn. Manlii summis opibus
adnisi sunt et auctoritas seniorum valuit negantium
3 exemplum proditum memoriae esse, ut imperator, qui
devictis perduellibus, confecta provincia exercitum re-
portasset, sine curru et laurea privatus inhonoratusque
urbem iniret. hic pudor malignitatem vicit triumphumque
frequentes decreverunt.

Obpressit deinde mentionem memoriamque omnem 4
contentionis huius maius et cum maiore et clariore viro
certamen ortum. P. Scipioni Africano, ut Valerius Antias 5
auctor est, duo Q. Petillii diem dixerunt. id, prout cuius-
que ingenium erat, interpretabantur. alii non tribunos 6
plebis, sed universam civitatem, quae id pati posset, in-
cusabant: duas maximas orbis terrarum urbes ingratas 7
uno prope tempore in principes inventas, Romam ingra-
tiorem, si quidem victa Carthago victum Hannibalem in
exsilium expulisset, Roma victrix victorem Africanum
expellat; alii, neminem unum tantum eminere civem de- 8
bere, ut legibus interrogari non possit: nihil tam aequan-
dae libertatis esse quam potentissimum quemque posse
dicere causam. quid autem tuto cuiquam, nedum sum- 9
mam rem publicam, permitti, si ratio non sit reddenda?
qui ius aequum pati non possit, in eum vim haud in-
iustam esse. haec agitata sermonibus, donec dies dicen- 10
dae causae venit. nec alius antea quisquam nec ille ipse
Scipio consul censorve maiore omnis generis hominum
frequentia quam reus illo die in forum est deductus.
iussus dicere causam sine ulla criminum mentione ora- 11
tionem adeo magnificam de rebus ab se gestis est exor-
sus, ut satis constaret, neminem umquam neque melius
neque verius laudatum esse. dicebantur enim ab [eo] 12
eodem animo ingenioque, (a) quo gesta erant, et aurium
fastidium aberat, quia pro periculo, non in gloriam re-
ferebantur.

LI. Tribuni plebis vetera luxuriae crimina Syracu- 1
sanorum hibernorum et Locris Pleminianum tumultum
cum ad fidem praesentium criminum rettulissent, suspi-
tionibus magis quam argumentis pecuniae captae reum
accusarunt: filium captum sine pretio redditum omnibus- 2
que aliis rebus Scipionem, tamquam in eius unius manu
pax Romana bellumque esset, ab Antiocho cultum. dicta- 3
torem eum consuli, non legatum in provincia fuisse; nec
ad aliam rem eo profectum quam ut, id quod Hispaniae,
Galliae, Siciliae, Africae iam pridem persuasum esset,
hoc Graeciae Asiaeque et omnibus ad orientem versis re-
gibus gentibusque adpareret, unum hominem caput co- 4

lumenque imperii Romani esse, sub umbra Scipionis civitatem dominam orbis terrarum latere, nutum eius pro decretis patrum, pro populi iussis esse. infamia intactum invidia, qua possunt, urgent. orationibus in noctem per-
5 ductis prodicta dies est. ubi ea venit, tribuni in rostris
6 prima luce consederunt. citatus reus magno agmine amicorum clientiumque per mediam contionem ad rostra
7 subiit, silentioque facto 'hoc' inquit 'die, tribuni plebis vosque Quirites, cum Hannibale et Carthaginiensibus
8 signis conlatis in Africa bene ac feliciter pugnavi. itaque cum hodie litibus et iurgiis supersederi aequum sit, ego hinc extemplo in Capitolium ad Iovem optimum maximum Iunonemque et Minervam ceterosque deos, qui Ca-
9 pitolio atque arci praesident, salutandos ibo iisque gratias agam quod mihi et hoc ipso die et saepe alias egregie gerendae rei publicae mentem facultatemque dederunt.
10 vestrûm quoque quibus commodum est, Quirites, ite me-
11 cum, et orate deos, ut mei similes principes habeatis, ita, si ab annis septemdecim ad senectutem semper vos aetatem meam honoribus vestris anteistis, ego vestros ho-
12 nores rebus gerendis praecessi.' ab rostris in Capitolium escendit. simul se universa contio avertit et secuta Scipionem est, adeo ut postremo scribae viatoresque tribunos relinquerent nec cum iis praeter servilem comitatum et praeconem, qui reum ex rostris citabat, quisquam esset.
13 Scipio non in Capitolio modo, sed per totam urbem omnia
14 templa deûm cum populo Romano circumiit. celebratior is prope dies favore hominum et aestimatione verae magnitudinis eius fuit quam quo triumphans de Syphace rege et Carthaginiensibus urbem est invectus.

1 LII. Hic speciosus ultimus dies P. Scipioni inluxit. post quem cum invidiam et certamina cum tribunis prospiceret, die longiore prodicta in Literninum concessit
2 certo consilio, ne ad causam dicendam adesset. maior animus et natura erat ac maiori fortunae adsuetus, quam ut reus esse inciperet et submittere se in humilitatem
3 causam dicentium. ubi dies venit citarique absens est coeptus, L. Scipio morbum causae esse cur abesset excu-
4 sabat. quam excusationem cum tribuni, qui diem dixe-

rant, non acciperent et ab eadem superbia non venire ad causam dicendam arguerent, qua iudicium et tribunos plebis et contionem reliquisset, et quibus ius sententiae 5 de se dicendae et libertatem ademisset, his comitatus, velut captos trahens, triumphum de populo Romano egisset secessionemque eo die in Capitolium a tribunis plebis fecisset — 'habetis ergo temeritatis illius mercedem. quo duce 6 et auctore nos reliquistis, ab eo ipsi relicti estis, et tan- 7 tum animorum in dies nobis decrescit, ut ad quem ante annos septemdecim, exercitum et classem habentem, tribunos plebis aedilemque mittere in Siciliam ausi sumus, qui prenderent eum et Romam reducerent, ad eum privatum ex villa sua extrahendum ad causam dicendam mittere non audeamus' —, tribuni plebis adpellati ab L. 8 Scipione ita decreverunt, si morbi causa excusaretur, sibi placere accipi eam causam diemque ab collegis prodici. tribunus plebis eo tempore Ti. Sempronius Gracchus erat, 9 cui inimicitiae cum P. Scipione intercedebant. is cum vetuisset nomen suum decreto collegarum adscribi tristioremque omnes sententiam exspectarent, ita decrevit, cum L. Scipio excusasset morbum esse causae fratri, satis 10 id sibi videri: se P. Scipionem, priusquam Romam redisset, accusari non passurum. tum quoque, si se adpellet, auxilio ei futurum, ne causam dicat. ad id fastigium re- 11 bus gestis, honoribus populi Romani P. Scipionem deorum hominumque consensu pervenisse, ut sub rostris reum stare et praebere aures adolescentium convitiis populo Romano magis deforme quam ipsi sit.

LIII. Adiecit decreto indignationem. 'sub pedibus 1 vestris stabit, tribuni, domitor ille Africae Scipio? ideo 2 quattuor nobilissimos duces Poenorum in Hispania, quattuor exercitus fudit fugavitque; ideo Syphacem cepit, Hannibalem devicit, Carthaginem vectigalem nobis fecit, Antiochum — recepit enim fratrem consortem huius glo- 3 riae L. Scipio — ultra iuga Tauri emovit, ut duobus Petilliis subcumberet, vos de P. Africano palmam peteretis? nullisne meritis suis, nullis (vestris) honoribus umquam 4 in arcem tutam et velut sanctam clari viri pervenient, ubi, si non venerabilis, inviolata saltem senectus eorum

5 considat?' movit et decretum et adiecta oratio non ceteros modo, sed ipsos etiam accusatores, et deliberaturos
6 se quid sui iuris et officii esset dixerunt. senatus deinde concilio plebis dimisso haberi est coeptus. ibi gratiae ingentes ab universo ordine, praecipue a consularibus senioribusque, Ti. Graccho actae sunt, quod rem publicam
7 privatis simultatibus potiorem habuisset; et Petillii vexati sunt probris, quod splendere aliena invidia voluissent et
8 spolia ex Africani triumpho peterent. silentium deinde de Africano fuit. vitam Literni egit sine desiderio urbis. morientem rure eo ipso loco sepeliri se iussisse ferunt monumentumque ibi aedificari, ne funus sibi in ingrata
9 patria fieret. vir memorabilis, bellicis tamen quam pacis artibus memorabilior [, et inlustrior] prima pars vitae quam postrema fuit, quia in iuventa bella adsidue gesta, cum senecta res quoque defloruere nec praebita est materia
10 ingenio. quid ad primum consulatum secundus, etiam si censuram adicias? quid Asiatica legatio et valetudine adversa inutilis et filii casu deformata et post reditum necessitate aut subeundi iudicii aut simul cum patria dese-
11 rendi? Punici tamen belli perpetrati, quo nullum neque maius neque periculosius Romani gessere, unus praecipuam gloriam tulit.

1 LIIII. Morte Africani crevere inimicorum animi. quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui vivo quoque eo
2 adlatrare magnitudinem eius solitus erat. hoc auctore existimantur Petillii et vivo Africano rem ingressi et mor-
3 tuo rogationem promulgasse. fuit autem rogatio talis 'velitis iubeatis, Quirites, quae pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho est quique sub imperio eius fuerunt,
4 quod eius in publicum relatum non est, uti de ea re Ser. Sulpicius praetor urbis ad senatum referat, quem eam rem velit senatus quaerere de iis qui praetores nunc sunt.'
5 huic rogationi primo Q. et L. Mummii intercedebant, senatum quaerere de pecunia non relata in publicum, ita
6 ut antea semper factum esset, aequum censebant. Petillii nobilitatem et regnum in senatu Scipionum accusabant. L. Furius Purpurio consularis, qui in decem legatis in
7 Asia fuerat, latius rogandum censebat, non quae ab An-

tiocho modo pecuniae captae forent, sed quae ab aliis
regibus gentibusque, Cn. Manlium inimicum incessens.
et L. Scipio, quem magis pro se quam adversus legem 8
dicturum adparebat, dissuasor processit. is post mortem
P. Africani fratris, viri omnium fortissimi clarissimique,
eam exortam rogationem est conquestus: parum enim 9
fuisse non laudari pro rostris P. Africanum post mortem,
nisi etiam accusaretur. et Carthaginienses exilio Hanni-
balis contentos esse; populum Romanum ne morte qui- 10
dem P. Scipionis exsatiari, nisi et ipsius fama sepulti
laceretur et frater insuper, accessio invidiae, mactetur.
M. Cato suasit rogationem — exstat oratio eius de pecunia 11
regis Antiochi — et Mummios tribunos auctoritate deter-
ruit, ne adversarentur rogationi. remittentibus ergo his
intercessionem omnes tribus uti rogassent iusserunt.

LV. Ser. Sulpicio deinde referente, quem rogatione 1
Petillia quaerere vellent, Q. Terentium Culleonem patres
iusserunt. ad hunc praetorem, adeo amicum Corneliae 2
familiae, ut qui Romae mortuum elatumque P. Scipionem
— est enim ea quoque fama — tradunt, pileatum sicut in
triumpho ierat in funere quoque ante lectum isse memo-
riae prodiderint et ad portam Capenam mulsum prose-
cutis funus dedisse, quod ab eo inter alios captivos in
Africa ex hostibus receptus esset, aut adeo inimicum 3
eundem, ut propter insignem simultatem ab ea factione,
quae adversa Scipionibus erat, delectus sit potissimum
ad quaestionem exercendam, — ceterum ad hunc nimis 4
aequum aut iniquum praetorem reus extemplo factus L.
Scipio. simul et delata et recepta nomina legatorum eius,
A. et L. Hostiliorum Catonum et C. Furii Aculeonis
quaestoris et, ut omnia contacta societate peculatus vide- 5
rentur, scribae quoque duo et accensus. L. Hostilius et
scribae et accensus, priusquam de Scipione iudicium
fieret, absoluti sunt, Scipio et A. Hostilius legatus et C.
Furius damnati: quo commodior pax Antiocho daretur, 6
Scipionem sex milia pondo auri, quadringenta octoginta
argenti plus accepisse quam in aerarium rettulerit, A. 7
Hostilium octoginta pondo auri et argenti quadringenta
tria, Furium quaestorem auri pondo centum triginta, ar-

8 genti ducenta. has ego summas auri et argenti relatas
apud Antiatem inveni; in L. Scipione malim equidem
librarii mendum quam mendacium scriptoris esse in
9 summa auri atque argenti. similius enim veri est argenti
quam auri maius pondus fuisse, et potius quadragiens
10 quam ducentiens quadragiens litem aestimatam, eo magis
quod tantae summae rationem etiam ab ipso P. Scipione
11 requisitam esse in senatu tradunt librumque rationis eius,
cum Lucium fratrem adferre iussisset, inspectante senatu
12 suis ipsum manibus concerpsisse indignantem, quod, cum
bis miliens in aerarium intulisset, quadragiens ratio ab
13 se posceretur. ab eadem fiducia animi, cum quaestores
pecuniam ex aerario contra legem promere non auderent,
poposcisse clavis et se aperturum aerarium dixisse, qui
ut clauderetur effecisset.

1 LVI. Multa alia in Scipionis fine tum maxime vitae
dieque dicta, morte, funere, sepulcro, in diversum trahunt,
2 ut cui famae, quibus scriptis adsentiar non habeam. non
de accusatore convenit – alii M. Naevium, alii Petillios
diem dixisse scribunt –, non de tempore, quo dicta dies
sit, non de anno, quo mortuus sit, non ubi mortuus aut
3 elatus sit. alii Romae, alii Literni et mortuum et sepultum.
utrobique monumenta ostenduntur et statuae: nam et Li-
terni monumentum monumentoque statua superinposita
4 fuit, quam tempestate deiectam nuper vidimus ipsi, et
Romae extra portam Capenam in Scipionum monumento
tres statuae sunt, quarum duae P. et L. Scipionum dicun-
5 tur esse, tertia poetae Q. Ennii. nec inter scriptores rerum
discrepat solum, sed orationes quoque, si modo ipsorum
sunt quae feruntur, P. Scipionis et Ti. Gracchi abhorrent
6 inter se. index orationis P. Scipionis nomen M. Naevii
tribuni plebis habet, ipsa oratio sine nomine est accusa-
7 toris; nebulonem modo, modo nugatorem adpellat. ne
Gracchi quidem oratio aut Petilliorum accusatorum Afri-
8 cani aut diei dictae Africano ullam mentionem habet. alia
tota serenda fabula est Gracchi orationi conveniens, et illi
auctores sequendi sunt, qui, cum L. Scipio et accusatus
et damnatus sit pecuniae captae ab rege, legatum in Etru-
9 ria fuisse Africanum tradunt, quo post famam de casu

fratris adlatam relicta legatione cucurrisse eum Romam
et, cum a porta recta ad forum se contulisset, quod in
vincula duci fratrem dictum erat, reppulisse a corpore
eius viatorem et tribunis retinentibus magis pie quam
civiliter vim fecisse. hinc enim ipse Ti. Gracchus queri- 10
tur, dissolutam esse a privato tribuniciam potestatem, et
ad postremum, cum auxilium L. Scipioni pollicetur, adicit,
tolerabilioris exempli esse a tribuno plebis potius quam
a privato victam videri et tribuniciam potestatem et rem
publicam esse. sed ita hanc unam inpotentem eius iniu- 11
riam invidia onerat, ut increpando quod degenerarit tan-
tum a se ipse cumulatas ei veteres laudes moderationis
et temperantiae pro reprehensione praesenti reddat; casti- 12
gatum enim quondam ab eo populum ait, quod eum per-
petuum consulem et dictatorem vellet facere: prohibuisse
statuas sibi in comitio, in rostris, in curia, in Capitolio,
in cella Iovis poni, prohibuisse, ne decerneretur, ut
imago sua triumphali ornatu e templo Iovis optimi ma-
ximi exiret.

LVII. Haec vel in laudatione posita ingentem ma- 1
gnitudinem animi moderantis ad civilem habitum honori-
bus significarent, quae exprobrando inimicus fatetur. huic 2
Graccho minorem ex duabus filiis — nam maior P. Cor-
nelio Nasicae haud dubie a patre conlocata erat — nuptam
fuisse convenit. illud parum constat, utrum post mortem 3
patris et desponsa sit et nupserit, an verae illae opinio-
nes sint, Gracchum, cum L. Scipio in vincula duceretur
nec quisquam collegarum auxilio esset, iurasse, sibi ini- 4
micitias cum Scipionibus, quae fuissent, manere nec se
gratiae quaerendae causa quicquam facere, sed in quem
carcerem reges et imperatores hostium ducentem vidisset
P. Africanum, in eum se fratrem eius duci non passurum;
senatum eo die forte in Capitolio cenantem consurrexisse 5
et petisse, ut inter epulas Graccho filiam Africanus de-
sponderet; quibus ita inter publicum sollemne sponsalibus 6
rite factis, cum se domum recepisset, Scipionem Aemiliae
uxori dixisse filiam se minorem despondisse, cum illa 7
muliebriter indignabunda nihil de communi filia secum
consultatum, adiecisset, non si Ti. Graccho daret exper-

8 tem consilii debuisse matrem esse, laetum Scipionem tam concordi iudicio ei ipsi desponsam respondisse. haec de tanto viro, quamquam et opinionibus et monumentis litterarum variarent, proponenda erant.

1 LVIII. Iudiciis a Q. Terentio praetore perfectis, Hostilius et Furius damnati praedes eodem die quaestoribus 2 urbanis dederunt; Scipio cum contenderet, omnem quam accepisset pecuniam in aerario esse nec se quicquam 3 publici habere, in vincula duci est coeptus. P. Scipio Nasica tribunos adpellavit, orationemque habuit plenam veris decoribus non communiter modo Corneliae gentis, sed 4 proprie familiae suae: parentes suos et P. Africani ac L. Scipionis, qui in carcerem duceretur, fuisse Cn. et P. Sci- 5 piones, clarissimos viros. eos, cum per aliquot annos in terra Hispania adversus multos Poenorum Hispanorumque et duces et exercitus nominis Romani famam auxissent 6 non bello solum, sed quod Romanae temperantiae fideique specimen illis gentibus dedissent, ad extremum ambo 7 pro re publica morte obcubuisse. cum illorum gloriam tueri posteris satis esset, P. Africanum tantum paternas superiecisse laudes, ut fidem fecerit, non sanguine humano, 8 sed stirpe divina satum se esse. L. Scipionem, de quo agatur, ut quae in Hispania, quae in Africa, cum legatus fratris esset, gessisset, praetereantur, consulem et ab senatu dignum visum, cui extra sortem Asia provincia et bellum cum Antiocho rege decerneretur, et a fratre, cui post duos consulatus censuramque et triumphum legatus 9 in Asiam iret. ibi ne magnitudo et splendor legati laudibus consulis obficeret, forte ita incidisse, ut quo die ad Magnesiam signis conlatis L. Scipio Antiochum devicisset, aeger 10 P. Scipio Elaeae dierum aliquot via abesset. non fuisse minorem eum exercitum quam Hannibalis, cum quo in Africa esset pugnatum. Hannibalem eundem fuisse inter multos alios regios duces, qui imperator Punici belli fuerit. et bellum quidem ita gestum esse, ut ne fortunam quidem 11 quisquam criminari possit; in pace crimen quaeri, eam dici venisse. hic decem legatos simul argui, quorum ex 12 consilio data pax esset. quamquam extitisse ex decem legatis qui Cn. Manlium accusarent; tamen non modo ad

criminis fidem, sed ne ad moram quidem triumphi eam accusationem valuisse.

LVIIII. At hercule in Scipione leges ipsas pacis, 1
ut nimium adcommodatas Antiocho, suspectas esse: inte- 2
grum enim ei regnum relictum; omnia possidere eum victum quae ante bellum eius fuerint; auri et argenti cum vim magnam habuisset, nihil in publicum relatum, omne in privatum versum. 'an praeter omnium oculos tan- 3
tum auri argentique in triumpho L. Scipionis, quantum non decem aliis triumphis, si omne in unum conferatur, est latum? nam quid de finibus regni dicam?' Asiam 4
omnem et proxima Europae tenuisse Antiochum. ea 5
quanta regio orbis terrarum sit, a Tauro monte in Aegaeum usque prominens mare, quot non urbes modo, sed gentes amplectatur, omnes scire. hanc regionem dierum 6
plus triginta in longitudinem, decem inter duo maria in latitudinem patentem usque ad Tauri montis iuga Antiocho ademptam, expulso in ultimum angulum orbis terrarum. quid, si gratuita pax esset, plus adimi ei potuisse? 7
Philippo victo Macedoniam, Nabidi Lacedaemonem relictam, nec Quinctio crimen quaesitum; non enim habuisse eum Africanum fratrem; cuius cum gloria prodesse L. Scipioni debuisset, invidiam nocuisse. tantum auri ar- 8
gentique iudicatum esse in domum L. Scipionis inlatum, quantum venditis omnibus bonis redigi non posset. ubi ergo esse regium aurum, ubi tot hereditates acceptas? in 9
domo quam sumptus non exhauserint, exstare debuisse novae fortunae cumulum. at enim quod ex bonis redigi non possit, ex corpore et tergo per vexationem et contumelias L. Scipionis petituros inimicos, ut in carcere inter 10
fures nocturnos et latrones vir clarissimus includatur et in robore et tenebris exspiret, deinde nudus ante carcerem proiciatur. non id Corneliae magis familiae quam 11
urbi Romanae fore erubescendum.

LX. Adversus ea Terentius praetor rogationem Pe- 1
tilliam et senatus consultum et iudicium de L. Scipione factum recitavit: se, ni referatur pecunia in publicum 2
quae iudicata sit, nihil habere quod faciat, nisi ut prendi damnatum et in vincula duci iubeat. tribuni cum in 3

consilium secessissent, paulo post C. Fannius ex sua collegarumque aliorum, praeter Gracchum, sententia pronuntiavit, praetori non intercedere tribunos, quo minus
4 sua potestate utatur. Ti. Gracchus ita decrevit, quo minus ex bonis L. Scipionis quod iudicatum sit redigatur, se non
5 intercedere praetori: L. Scipionem, qui regem opulentissimum orbis terrarum devicerit, imperium populi Romani
6 propagaverit in ultimos terrarum fines, regem Eumenem, Rhodios, alias tot Asiae urbes devinxerit populi Romani beneficiis, plurimos duces hostium in triumpho ductos carcere incluserit, non passurum inter hostes populi Romani in carcere et vinculis esse, mittique eum se iubere.
7 tanto adsensu auditum est decretum, adeo dimissum Scipionem laeti homines viderunt, ut vix in eadem civitate
8 videretur factum iudicium. in bona deinde L. Scipionis possessum publice quaestores praetor misit. neque in iis non modo vestigium ullum comparuit pecuniae regiae, sed nequaquam tantum redactum est quantae summae
9 damnatus fuerat. conlata ea pecunia ab cognatis amicisque et clientibus est L. Scipioni, ut, si acciperet eam, locupletior aliquanto esset, quam ante calamitatem fuerat.
10 nihil accepit. quae necessaria ad cultum erant, redempta ei a proximis cognatis sunt. verteratque Scipionum invidia in praetorem et consilium eius et accusatores.

[PERIOCHA LIBRI XXXVIIII.]

[M. Aemilius consul Liguribus subactis viam Placentia usque Ariminum perductam Flaminiae iunxit. initia luxuriae in urbem introducta ab exercitu Asiatico referuntur. Ligures quicumque citra Apenninum erant, subacti sunt. Bacchanalia, sacrum Graecum et nocturnum, omnium scelerum seminarium, cum ad ingentis turbae coniurationem pervenisset, investigatum et multorum poena sublatum est. a censoribus L. Valerio Flacco et M. Porcio Catone, et belli et pacis artibus maximo, motus est senatu L. Quintius Flamininus T. frater, eo quod cum Galliam provinciam consul obtineret, rogatus a Poeno Philippo, quem amabat, scorto nobili, Gallum quendam sua manu occiderat sive, ut quidam tradiderunt, unum ex damnatis securi percusserat rogatus a meretrice

Placentina, cuius amore deperibat. extat oratio M. Catonis in eum. Scipio Literni decessit et, tamquam iungente fortuna circa idem tempus duo funera maximorum virorum, Hannibal a Prusia Bithyniae rege, ad quem victo Antiocho confugerat, cum dederetur Romanis, qui ad exposcendum eum T. Quintium Flamininum miserant, veneno sibi mortem conscivit. Philopoemen quoque dux Achaeorum, vir maximus, a Messeniis occisus veneno, cum ab iis bello captus esset. coloniae Potentia et Pisaurum et Mutina et Parma deductae sunt. praeterea res adversus Celtiberos prospere gestas et initia causasque belli Macedonici continet; cuius origo inde fluxit, quod Philippus aegre ferebat regnum suum a Romanis imminui et quod cogeretur a Thracibus aliisque locis praesidia deducere.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXVIIII.

I. Dum haec, si modo hoc anno acta sunt, Romae 1
aguntur, consules ambo in Liguribus gerebant bellum. is 2
hostis velut natus ad continendam inter magnorum intervalla bellorum Romanis militarem disciplinam erat, nec
alia provincia militem magis ad virtutem acuebat. nam 3
Asia et amoenitate urbium et copia terrestrium maritimarumque rerum et mollitia hostium regiisque opibus ditiores quam fortiores exercitus faciebat. praecipue sub im- 4
perio Cn. Manlii solute ac neglegenter habiti sunt. itaque
asperius paulo iter in Thracia et exercitatior hostis magna
clade eos castigavit. in Liguribus omnia erant, quae 5
militem excitarent, loca montana et aspera, quae et ipsa
capere labor erat et ex praeoccupatis deicere hostem, et
itinera ardua, angusta, infesta insidiis, hostis levis et 6
velox et repentinus, qui nullum usquam tempus, nullum
locum quietum aut securum esse sineret, obpugnatio necessaria munitorum castellorum, laboriosa simul periculosaque, inops regio, quae parsimonia adstringeret milites,
praedae haud multum praeberet. itaque non lixa seque- 7
batur, non iumentorum longus ordo agmen extendebat;

nihil praeter arma et viros omnem spem in armis habentes
8 erat. nec deerat umquam cum iis vel materia belli vel causa, quia propter domesticam inopiam vicinos agros incursabant. nec tamen in discrimen summae rerum pugnabatur.

1 II. C. Flaminius consul, cum Friniatibus Liguribus in agro eorum pluribus proeliis secundis factis, in deditio-
2 nem gentem accepit et arma ademit. ea quia non sincera fide tradebant, cum castigarentur, relictis vicis in montem
3 Auginum profugerunt. confestim secutus est consul. celerrime effusi rursus, et pars maxima inermes, per invia et rupes deruptas praecipitantes fugerunt qua sequi hostis non posset. ita trans Apenninum abierunt. qui castris se
4 tenuerant, circumsessi et expugnati sunt. inde trans Apenninum ductae legiones. ibi montis quem ceperant altitudine paulisper se tutati, mox in deditionem concesserunt. tum conquisita cum intentiore cura arma et omnia ad-
5 empta. translatum deinde ad Apuanos Ligures bellum, qui in agrum Pisanum Bononiensemque ita incursaverant,
6 ut coli non posset. his quoque perdomitis consul pacem dedit finitimis. et quia a bello quieta ut esset provincia effecerat, ne in otio militem haberet, viam a Bononia per-
7 duxit Arretium. M. Aemilius alter consul agros Ligurum vicosque, qui in campis aut vallibus erant, ipsis montes duos Balistam Suismontiumque tenentibus, deussit depo-
8 pulatusque est. deinde eos, qui in montibus erant, adortus primo levibus proeliis fatigavit, postremo coactos in aciem descendere iusto proelio devicit, in quo et aedem
9 Dianae vovit. subactis cis Apenninum omnibus, tum transmontanos adortus — in his et Friniates Ligures erant, quos non adierat C. Flaminius — omnes Aemilius subegit armaque ademit et de montibus in campos multitudinem
10 deduxit. pacatis Liguribus exercitum in agrum Gallicum duxit, viamque ab Placentia, ut Flaminiae committeret,
11 Ariminum perduxit. proelio ultimo, quo cum Liguribus signis conlatis conflixit, aedem Iunoni reginae vovit. haec in Liguribus eo anno gesta.

1 III. In Gallia M. Furius praetor insontibus Cenoma-
2 nis, in pace speciem belli quaerens, ademerat arma. inde

Cenomani questi Romae apud senatum reiectique ad consulem Aemilium, cui ut cognosceret statueretque senatus permiserat, magno certamine cum praetore habito tenuerunt causam. arma reddere Cenomanis, decedere pro- 3
vincia praetor iussus.

Legatis deinde sociorum Latini nominis, qui toto un- 4
dique ex Latio frequentes convenerant, senatus datus est. his querentibus magnam multitudinem civium suorum Romam commigrasse et ibi censos esse, Q. Terentio Culleoni 5
praetori negotium datum est, ut eos conquireret et quem C. Claudio, M. Livio censoribus postve eos censores ipsum parentemve eius apud se censum esse probassent socii, ut redire eo cogeret ubi censi essent. hac conquisitione 6
duodecim milia Latinorum domos redierunt, iam tum multitudine alienigenarum urbem onerante.

IIII.* Priusquam consules redirent Romam, M. Ful- 1
vius proconsul ex Aetolia redit; isque ad aedem Apollinis 2
in senatu cum de rebus in Aetolia Cephalleniaque ab se gestis disseruisset, petit a patribus, ut aequum censerent, ob rem publicam bene ac feliciter gestam diis inmortalibus honorem haberi (iuberent), et sibi triumphum decernerent. M. Aburius tribunus plebis, si quid de ea re 3
ante M. Aemilii consulis adventum decerneretur, intercessurum se ostendit: eum contradicere velle, proficiscen- 4
temque in provinciam ita sibi mandasse, uti ea disceptatio integra in adventum suum servaretur. Fulvium temporis iacturam facere; senatum etiam consule praesente quod vellet decreturum. tum Fulvius: si aut simultas M. 5
Aemilii secum ignota hominibus esset, aut quam is eas inimicitias inpotenti ac prope regia ira exerceret, tamen 6
non fuisse ferendum, absentem consulem et deorum inmortalium honori obstare et meritum debitumque triumphum morari, imperatorem rebus egregie gestis victorem- 7
que exercitum cum praeda et captivis ante portas stare, donec consuli ob hoc ipsum moranti redire Romam libitum esset. verum enimvero cum sint nobilissimae sibi cum 8
consule inimicitiae, quid ab eo quemquam posse aequi exspectare, qui per infrequentiam furtim senatus consultum factum ad aerarium detulerit, Ambraciam non videri 9

vi captam, quae aggere ac vineis obpugnata sit, ubi incensis operibus alia de integro facta sint, ubi circa muros
10 supra subterque terram per dies quindecim pugnatum, ubi a prima luce, cum iam transcendisset muros miles, usque ad noctem diu anceps proelium tenuerit, ubi plus tria
11 milia hostium sint caesa. iam de deorum inmortalium templis spoliatis in capta urbe qualem calumniam ad pon-
12 tifices adtulerit! nisi Syracusarum ceterarumque captarum civitatium ornamentis urbem exornari fas fuerit, in Am-
13 bracia una capta non valuerit belli ius. se et patres conscriptos orare et ab tribuno petere, ne se superbissimo inimico ludibrio esse sinant.

1 V. Undique omnes alii deprecari tribunum, alii castigare. Tiberii Gracchi collegae plurimum oratio movit:
2 ne suas quidem simultates pro magistratu exercere boni exempli esse, alienarum vero simultatum tribunum plebis cognitorem fieri turpe et indignum collegii eius potestate
3 et sacratis legibus esse. suo quemque iudicio et homines odisse aut diligere et res probare aut inprobare debere, non pendere ex alterius vultu ac nutu nec alieni momentis animi circumagi, adstipularique irato consuli tribunum
4 plebei, et quid privatim M. Aemilius mandaverit meminisse, tribunatum sibi a populo Romano mandatum oblivisci, et mandatum pro auxilio ac libertate privatorum,
5 non pro consulari regno. ne hoc quidem cernere eum, fore ut memoriae ac posteritati mandetur eiusdem collegii alterum e duobus tribunis plebis suas inimicitias remisisse rei publicae, alterum alienas et mandatas exer-
6 cuisse. his victus castigationibus tribunus cum templo excessisset, referente Ser. Sulpicio praetore triumphus
7 M. Fulvio est decretus. is cum gratias patribus conscriptis egisset, adiecit, ludos magnos se Iovi optimo maximo eo die quo Ambraciam cepisset vovisse: in eam
8 rem sibi centum pondo auri a civitatibus conlatum; petere, ut ex ea pecunia, quam in triumpho latam in aerario po-
9 siturus esset, id aurum secerni iuberent. senatus pontificum collegium consuli iussit, num omne id aurum in
10 ludos consumi necessum esset. cum pontifices negassent ad religionem pertinere, quanta inpensa in ludos fieret,

senatus Fulvio quantum inpenderet permisit, dum ne summam octoginta milium excederet. triumphare mense 11
Ianuario statuerat; sed cum audisset consulem M. Aemilium, litteris M. Aburii tribuni plebis acceptis de remissa intercessione, ipsum ad inpediendum triumphum Romam 12
venientem aegrum in via substitisse, ne plus in triumpho certaminum quam in bello haberet, praetulit triumphi diem. triumphavit ante diem decimum kal. Ianuarias de 13
Aetolis et de Cephallenia. aureae coronae centum duo- 14
decim pondo ante currum latae sunt, argenti pondo milia octoginta tria, auri pondo ducenta quadraginta tria, tetrachma Attica centum octodecim milia, Philippei nummi 15
duodecim milia trecenti viginti duo, signa aenea septingenta octoginta quinque, signa marmorea ducenta triginta, arma, tela, cetera spolia hostium magnus numerus, ad 16
hoc catapultae, balistae, tormenta omnis generis, duces aut Aetoli et Cephallenes aut regii ab Antiocho ibi relicti ad viginti septem. multos eo die, priusquam in ur- 17
bem inveheretur, in circo Flaminio tribunos, praefectos, equites, centuriones, Romanos sociosque, donis militaribus donavit. militibus ex praeda vicenos quinos denarios divisit, duplex centurioni, triplex equiti.

VI. Iam consularium comitiorum adpetebat tempus; 1
quibus quia M. Aemilius, cuius sortis ea cura erat, obcurrere non potuit, C. Flaminius Romam venit. ab eo creati consules Sp. Postumius Albinus, Q. Marcius Philippus. praetores inde facti T. Maenius, P. Cornelius 2
Sulla, C. Calpurnius Piso, M. Licinius Lucullus, C. Aurelius Scaurus, L. Quinctius Crispinus.

Extremo anni, magistratibus iam creatis, ante diem 3
tertium nonas Martias Cn. Manlius Vulso de Gallis qui Asiam incolunt triumphavit. serius ei triumphandi causa 4
fuit, ne Q. Terentio Culleone praetore causam lege Petillia diceret et incendio alieni iudicii, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret, eo infensioribus in se quam in illum iudi- 5
cibus, quod disciplinam militarem severe ab eo conservatam successorem ipsum omni genere licentiae conrupisse fama adtulerat. neque ea sola infamiae erant, quae in 6
provincia procul ab oculis facta narrabantur, sed ea etiam

7 magis, quae in militibus eius quotidie aspiciebantur. luxuriae enim peregrinae origo ab exercitu Asiatico invecta in urbem est. ii primum lectos aeratos, vestem stragulam pretiosam, plagulas et alia textilia et, quae tum magnificae supellectilis habebantur, monopodia et abacos Romam 8 advexerunt. tunc psaltriae sambucistriaeque et convivalia 9 alia ludorum oblectamenta addita epulis, epulae quoque ipsae et cura et sumptu maiore adparari coeptae. tum coquus, vilissimum antiquis mancipium et aestimatione et usu, in pretio esse et quod ministerium fuerat ars haberi coepta. vix tamen illa quae tum conspiciebantur semina erant futurae luxuriae.

1 VII. In triumpho tulit Cn. Manlius coronas aureas ducenta duodecim pondo, argenti pondo ducenta viginti milia, auri pondo duo milia centum tria, tetrachmûm Atticûm centum viginti septem milia, cistophorûm ducenta quinquaginta, Philippeorum aureorum nummorum sede- 2 cim milia trecentos viginti; et arma spoliaque multa Gallica carpentis travecta, duces hostium duo et quinquaginta ducti ante currum. militibus quadragenos binos denarios divisit, duplex centurioni, triplex in equites, et 3 stipendium duplex (in pedites) dedit; multi omnium ordinum donati militaribus donis currum secuti sunt. carminaque a militibus ea in imperatorem dicta, ut facile adpareret in ducem indulgentem ambitiosumque ea dici, triumphum esse militari magis favore quam populari ce- 4 lebrem. sed ad populi quoque gratiam conciliandam amici 5 Manlii valuerunt, quibus adnitentibus senatus consultum factum est, ut ex pecunia quae in triumpho translata esset, stipendium conlatum a populo in publicum, quod eius solutum antea non esset, solveretur. vicenos quinos et semisses in milia aeris quaestores urbani cum cura et fide solverunt.

6 Per idem tempus tribuni militum duo ex duabus Hispaniis cum litteris C. Atinii et L. Manlii, qui eas pro- 7 vincias obtinebant, venerunt. ex iis litteris cognitum est, Celtiberos Lusitanosque in armis esse et sociorum agros populari. de ea re consultationem integram senatus ad novos magistratus reiecit.

Ludis Romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, 8
A. Postumius Albinus faciebant, malus in circo instabilis
in signum Pollentiae procidit atque id deiecit. ea reli- 9
gione moti patres et diem unum adiciendum ludorum
[celebritati] censuerunt et signa duo pro uno reponenda
et novum auratum faciendum. et plebeii ludi ab aedili- 10
bus C. Sempronio Blaeso et M. Furio Lusco diem unum
instaurati sunt.

VIII. Insequens annus Sp. Postumium Albinum et 1
Q. Marcium Philippum consules ab exercitu bellorumque
et provinciarum cura ad intestinae coniurationis vindictam
avertit. praetores provincias sortiti sunt, T. Maenius 2
urbanam, M. Licinius Lucullus inter cives et peregrinos,
C. Aurelius Scaurus Sardiniam, P. Cornelius Sulla Sici-
liam, L. Quinctius Crispinus Hispaniam citeriorem, C.
Calpurnius Piso Hispaniam ulteriorem. consulibus am- 3
bobus quaestio de clandestinis coniurationibus decreta est.
Graecus ignobilis in Etruriam primum venit nulla cum
arte earum, quas multas ad animorum corporumque cul-
tum nobis eruditissima omnium gens invexit, sacrificulus
et vates, nec is qui aperta religione, propalam et quae- 4
stum et disciplinam profitendo, animos errore imbueret,
sed occultorum et nocturnorum antistes sacrorum. initia 5
erant, quae primo paucis tradita sunt, deinde vulgari
coepta sunt per viros mulieresque. additae voluptates
religioni vini et epularum, quo plurium animi inlicerentur.
cum vinum animos [mosset] et nox et mixti feminis 6
mares, aetatis tenerae maioribus, discrimen omne pudoris
exstinxissent, corruptelae primum omnis generis fieri
coeptae, cum ad id quisque quo natura pronioris libidinis
esset paratam voluptatem haberet. nec unum genus 7
noxae, stupra promiscua ingenuorum feminarumque erant,
sed (falsi testes) falsa signa testimoniaque et indicia ex
eadem officina exibant, venena indidem intestinaeque 8
caedes, ita ut ne corpora quidem interdum ad sepulturam
exstarent. multa dolo, pleraque per vim audebant. occu-
lebat vim quod prae ululatibus tympanorumque et cym-
balorum strepitu nulla vox quiritantium inter stupra et
caedes exaudiri poterat.

1 VIIII. Huius mali labes ex Etruria Romam veluti contagione morbi penetravit. primo urbis magnitudo capacior patientiorque talium malorum ea celavit; tandem indicium 2 hoc maxime modo ad Postumium consulem pervenit. P. Aebutius, cuius pater publico equo stipendia fecerat, pupillus relictus, mortuis deinde tutoribus sub tutela Duroniae matris et vitrici T. Sempronii Rutili eductus fuerat, 3 et mater dedita viro erat, et vitricus, quia tutelam ita gesserat, ut rationem reddere non posset, aut tolli pupillum aut obnoxium sibi vinculo aliquo fieri cupiebat. 4 via una corruptelae Bacchanalia erant. mater adulescentulum adpellat: se pro aegro eo vovisse, ubi primum convaluisset, Bacchis eum se initiaturam, damnatam voti deûm benignitate exsolvere id velle. decem dierum castimonia opus esse; decimo die cenatum, deinde pure lau- 5 tum in sacrarium deducturam. scortum nobile libertina Hispala Fecenia, non digna quaestu, cui ancillula adsuerat, etiam postquam manumissa erat, eodem se genere 6 tuebatur. huic consuetudo iuxta vicinitatem cum Aebutio fuit, minime adulescentis rei aut famae damnosa; ultro enim amatus adpetitusque erat et maligne omnia praeben- 7 tibus suis meretriculae munificentia sustinebatur. quin eo processerat consuetudine capta, ut post patroni mortem, quia in nullius manu erat, tutore ab tribunis et praetore petito, cum testamentum faceret, unum Aebutium institueret heredem.

1 X. Haec amoris pignora cum essent, nec quicquam secretum alter ab altero haberent, per iocum adulescens 2 vetat eam mirari, si per aliquot noctes secubuisset: religionis se causa, ut voto pro valetudine sua facto liberetur, Bacchis initiari velle. id ubi mulier audivit perturbata 'dii meliora!' inquit – mori et sibi et illi satius esse quam id faceret –, et in caput eorum detestari minas 3 periculaque, qui id suasissent. admiratus cum verba tum perturbationem tantam adulescens parcere exsecrationibus 4 iubet: matrem id sibi adsentiente vitrico imperasse. 'vitricus ergo' inquit 'tuus — matrem enim insimulare forsitan fas non sit — pudicitiam, famam, spem vitamque tuam 5 perditum ire hoc facto properat.' eo magis mirabundo

quaerentique, quid rei esset, pacem veniamque precata deorum dearumque, si coacta caritate eius silenda enuntiasset, ancillam se ait dominae comitem id sacrarium intrasse, liberam numquam eo accessisse: scire corrupte- 6 larum omnis generis eam officinam esse, et iam biennio constare neminem initiatum ibi maiorem annis viginti. ut 7 quisque introductus sit, velut victimam tradi sacerdotibus. eos deducere in locum qui circumsonet ululatibus cantuque symphoniae et cymbalorum et tympanorum pulsu, ne vox quiritantis, cum per vim stuprum inferatur, exaudiri possit. orare inde atque obsecrare, ut eam rem quocum- 8 que modo discuteret, nec se eo praecipitaret, ubi omnia infanda patienda primum, deinde facienda essent. neque 9 ante dimisit eum quam fidem dedit adulescens ab his sacris se temperaturum.

XI. Postquam domum venit, et mater mentionem 1 intulit, quid eo die, quid deinceps ceteris quae ad sacra pertinerent faciendum esset, negat eorum se quicquam facturum nec initiari sibi in animo esse. aderat sermoni 2 vitricus. confestim mulier exclamat, Hispalae concubitu carere eum decem noctes non posse, illius excetrae delenimentis et venenis imbutum nec parentis nec vitrici nec deorum verecundiam habere. iurgantes hinc mater, hinc vitricus cum quattuor eum servis domo exegerunt. adulescens inde ad Aebutiam se amitam contulit causam- 3 que ei cur esset a matre eiectus narravit, deinde ex auctoritate eius postero die ad consulem Postumium arbitris remotis rem detulit. consul post diem tertium redire ad 4 se iussum dimisit, ipse Sulpiciam gravem feminam, socrum suam, percunctatus est, ecquam anum Aebutiam ex Aventino nosset. cum eam nosse probam et antiqui moris 5 feminam respondisset, opus esse sibi ea conventa dixit: mitteret nuntium ad eam, ut veniret. Aebutia adcita ad Sulpi- 6 ciam venit, et consul paulo post, velut forte intervenisset, sermonem de Aebutio fratris eius filio infert. lacrimae mu- 7 lieri obortae, et miserari casum adulescentis coepit, qui spoliatus fortunis a quibus minime oporteret apud se tunc esset, eiectus a matre, quod probus adulescens — dii propitii essent — obscenis, ut fama esset, sacris initiari nollet.

1 XII. Satis exploratum de Aebutio ratus consul non vanum auctorem esse, dimissa Aebutia socrum rogat, ut Hispalam indidem ex Aventino libertinam, non ignotam viciniae, arcesseret ad sese: eam quoque esse quae per-
2 cunctari vellet. ad cuius nuntium perturbata Hispala, quod ad tam nobilem et gravem feminam ignara causae arcesseretur, postquam lictores in vestibulo turbamque consularem et consulem ipsum conspexit, prope exani-
3 mata est. in interiorem partem aedium abductam socru adhibita consul, si vera dicere inducere in animum posset,
4 negat perturbari debere: fidem vel a Sulpicia, tali femina, vel ab se acciperet; expromeret sibi quae in luco Semelae
5 Bacchanalibus in sacro nocturno solerent fieri. hoc ubi audivit, tantus pavor tremorque omnium membrorum
6 mulierem cepit, ut diu hiscere non posset. tandem confirmata puellam admodum se ancillam initiatam cum domina ait: aliquot annis, ex quo manumissa sit, nihil quid
7 ibi fiat scire. iam id ipsum consul laudare, quod initiatam se non infitiaretur: sed et cetera eadem fide expro-
8 meret. neganti ultra quicquam scire, non eandem dicere, si coarguatur ab alio, ac fatenti veniam aut gratiam fore: eum sibi omnia exposuisse qui ab illa audisset.

1 XIII. Mulier haud dubie, id quod erat, Aebutium indicem arcani rata esse, ad pedes Sulpiciae procidit et
2 eam primo orare coepit, ne mulieris libertinae cum amatore sermonem in rem non seriam modo, sed capitalem etiam verti vellet: se terrendi eius causa, non quod sciret
3 quicquam, ea locutam esse. hic Postumius accensus ira, tum quoque ait eam cum Aebutio se amatore cavillari credere, non in domo gravissimae feminae et cum consule loqui. et Sulpicia adtollere paventem, simul illam
4 adhortari, simul iram generi lenire. tandem confirmata, multum incusata perfidia Aebutii, qui optimi in eo ipso
5 meriti talem gratiam rettulisset, magnum sibi metum deorum, quorum occulta initia enuntiaret, maiorem multo dixit hominum esse, qui se indicem manibus suis discer-
6 pturi essent. itaque hoc se Sulpiciam, hoc consulem orare, ut se extra Italiam aliquo amandarent, ubi reliquum
7 vitae degere tuto posset. bono animo esse iubere eam

consul, et sibi curae fore dicere, ut Romae tuto habitaret.
tum Hispala originem sacrorum expromit: primo sacra- 8
rium id feminarum fuisse nec quemquam eo virum ad-
mitti solitum. tres in anno statos dies habuisse, quibus
interdiu Bacchis initiarentur, sacerdotes in vicem matro-
nas creari solitas. Pacullam Anniam Campanam sacerdo- 9
tem omnia, tamquam deûm monitu, inmutasse; nam et
viros eam primam filios suos initiasse, Minium et Heren-
nium Cerrinios, et nocturnum sacrum ex diurno et pro
tribus in anno diebus quinos singulis mensibus dies ini-
tiorum fecisse. ex quo in promiscuo sacra sint et per- 10
mixti viri feminis, et noctis licentia accesserit, nihil ibi
facinoris, nihil flagitii praetermissum. plura virorum inter
sese quam feminarum esse stupra. si qui minus patientes 11
dedecoris sint et pigriores ad facinus, pro victimis inmo-
lari. nihil nefas ducere, hanc summam inter eos religionem
esse. viros velut mente capta cum iactatione fanatica 12
corporis vaticinari, matronas Baccharum habitu crinibus
sparsis cum ardentibus facibus decurrere ad Tiberim
demissasque in aquam faces, quia vivum sulphur cum
calce insit, integra flamma efferre. raptos a diis homines 13
dici, quos machinae inligatos ex conspectu in abditos
specus abripiant; eos esse qui aut coniurare aut sociari
facinoribus aut stuprum pati noluerint. multitudinem 14
ingentem, alterum iam prope populum esse, in his nobiles
quosdam viros feminasque. biennio proximo institutum
esse, ne quis maior viginti annis initiaretur; captari aeta-
tes et erroris et stupri patientes.

XIIII. Peracto indicio advoluta rursus genibus pre- 1
ces easdem, ut se ablegaret, repetivit. consul rogat so- 2
crum, ut aliquam partem aedium vacuam faceret, quo
Hispala inmigraret. cenaculum super aedes datum est,
scalis ferentibus in publicum obseratis, aditu in aedes
verso. res omnes Feceniae extemplo translatae et fami- 3
lia arcessita; et Aebutius migrare ad consulis clientem
iussus.

Ita cum indices ambo in potestate essent, rem ad
senatum Postumius defert, omnibus ordine expositis quae
delata primo, quae deinde ab se inquisita forent. patres 4

pavor ingens cepit, cum publico nomine, ne quid eae coniurationes coetusque nocturni fraudis occultae aut periculi inportarent, tum privatim suorum cuiusque vicem,
5 ne quis adfinis ei noxae esset. censuit autem senatus gratias consuli agendas, quod eam rem et cum singulari
6 cura et sine ullo tumultu investigasset. quaestionem deinde de Bacchanalibus sacrisque nocturnis extra ordinem consulibus mandant; indicibus Aebutio ac Feceniae ne fraudi ea res sit curare et alios indices praemiis invitare iubent;
7 sacerdotes eorum sacrorum, seu viri seu feminae essent, non Romae modo, sed per omnia fora et conciliabula conquiri, ut in consulum potestate essent; edici praeterea
8 in urbe Roma et per totam Italiam edicta mitti, ne quis, qui Bacchis initiatus esset, coisse aut convenisse sacrorum causa velit neu quid talis rei divinae fecisse; ante omnia ut quaestio de iis habeatur, qui coierint coniuraverintve, quo stuprum flagitiumve inferretur. haec sena-
9 tus decrevit. consules aedilibus curulibus imperarunt, ut sacerdotes eius sacri omnes conquirerent, comprehensosque libero conclavi ad quaestionem servarent: aediles
10 plebis videre, ne qua sacra in operto fierent. triumviris capitalibus mandatum est, ut vigilias disponerent per urbem servarentque, ne qui nocturni coetus fierent, utque ab incendiis caveretur, adiutores triumviris quinqueviri uti cis Tiberim suae quisque regionis aedificiis praeessent.

1 XV. Ad haec officia dimissis magistratibus consules in rostra escenderunt, et contione advocata cum sollemne carmen precationis, quod praefari solent priusquam populum adloquantur magistratus, peregisset consul, ita coepit.
2 'nulli umquam contioni, Quirites, tam non solum apta, sed etiam necessaria haec sollemnis deorum comprecatio fuit, quae vos admoneret hos esse deos, quos colere,
3 venerari precarique maiores vestri instituissent, non illos qui pravis et externis religionibus captas mentes velut furialibus stimulis ad omne scelus et ad omnem libidinem
4 agerent. equidem nec quid taceam nec quatenus proloquar invenio. si aliquid ignorabitis, ne locum neglegentiae dem, si omnia nudavero, ne nimium terroris obfundam

vobis, vereor. quidquid dixero, minus quam pro atroci- 5
tate et magnitudine rei dictum scitote esse; ut ad caven-
dum satis sit, dabitur opera a nobis. Bacchanalia tota 6
iam pridem Italia et nunc per urbem etiam multis locis
esse, non fama solum accepisse vos, sed crepitibus etiam
ululatibusque nocturnis, qui personant tota urbe, certum
habeo, ceterum quae ea res sit ignorare; alios deorum 7
aliquem cultum, alios concessum ludum et lasciviam cre-
dere esse et, qualecumque sit, ad paucos pertinere. quod 8
ad multitudinem eorum adtinet, si dixero, multa milia
hominum esse, ilico necesse est exterreamini, nisi adiun-
xero qui qualesque sint. primum igitur mulierum magna 9
pars est, et is fons mali huiusce fuit; deinde simillimi
feminis mares, stuprati et constupratores, fanatici vigiliis,
vino, strepitibus clamoribusque nocturnis adtoniti. nullas 10
adhuc vires coniuratio, ceterum incrementum ingens vi-
rium habet, quod in dies plures fiunt. maiores vestri ne 11
vos quidem, nisi cum aut vexillo in arce posito comitio-
rum causa exercitus eductus esset aut plebi concilium
tribuni edixissent aut aliquis ex magistratibus ad contio-
nem vocasset, forte temere coire voluerunt; et ubicumque
multitudo esset, ibi et legitimum rectorem multitudinis
censebant debere esse. quales primum nocturnos coetus, 12
deinde promiscuos mulierum ac virorum esse creditis? si 13
quibus aetatibus initientur mares sciatis, non misereat vos
eorum solum, sed etiam pudeat. hoc sacramento initiatos
iuvenes milites faciendos censetis, Quirites? iis ex ob-
sceno sacrario eductis arma committenda? hi cooperti 14
stupris suis alienisque pro pudicitia coniugum ac libero-
rum vestrorum ferro decernent?

XVI. Minus tamen esset, si flagitiis tantum effeminati 1
forent — ipsorum id magna ex parte dedecus erat —, a
facinoribus manus, mentem a fraudibus abstinuissent;
numquam tantum malum in re publica fuit nec ad plures 2
nec ad plura pertinens. quidquid his annis libidine, quid-
quid fraude, quidquid scelere peccatum est, ex illo uno
sacrario scitote ortum esse. necdum omnia, in quae con- 3
iurarunt, edita facinora habent. adhuc privatis noxiis,
quia nondum ad rem publicam obprimendam satis virium

est, coniuratio sese inpia tenet. crescit et serpit quotidie malum. iam maius est quam ut capere id privata fortuna
4 possit, ad summam rem publicam spectat. nisi praecavetis, Quirites, iam huic diurnae, legitime ab consule vocatae, par nocturna contio esse poterit. nunc illi vos singuli universos contionantes timent; iam ubi vos dilapsi domos et in rura vestra eritis, illi coierint, consultabunt de sua salute simul ac vestra pernicie; tum singulis vobis
5 universi timendi erunt. optare igitur unusquisque vestrûm debet, ut bona mens suis omnibus fuerit. si quem libido, si furor in illum gurgitem abripuit, illorum eum cum quibus in omne flagitium et facinus coniuravit, non suum
6 iudicet esse. ne quis etiam errore labatur vestrûm quoque, non sum securus. nihil enim in speciem fallacius
7 est quam prava religio. ubi deorum numen praetenditur sceleribus, subit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis divini iuris aliquid inmixtum violemus. hac vos religione innumerabilia decreta pontificum, senatus
8 consulta, haruspicum denique responsa liberant. quotiens hoc patrum avorumque aetate negotium est magistratibus datum, uti sacra externa fieri vetarent, sacrificulos vatesque foro, circo, urbe prohiberent, vaticinios libros conquirerent comburerentque, omnem disciplinam sacrificandi
9 praeterquam more Romano abolerent. iudicabant enim prudentissimi viri omnis divini humanique iuris, nihil aeque dissolvendae religionis esse quam ubi non patrio,
10 sed externo ritu sacrificaretur. haec vobis praedicenda ratus sum, ne qua superstitio agitaret animos vestros, cum demolientes nos Bacchanalia discutientesque nefarios
11 coetus cerneretis. omnia diis propitiis volentibusque ea faciemus; qui quia suum numen sceleribus libidinibusque contaminari indigne ferebant, ex occultis ea tenebris in lucem extraxerunt nec patefieri ut inpunita essent, sed ut
12 vindicarentur et obprimerentur, voluerunt. senatus quaestionem extra ordinem de ea re mihi collegaeque meo mandavit. nos, quae ipsis nobis agenda sunt, inpigre exsequemur; vigiliarum nocturnarum curam per urbem
13 minoribus magistratibus mandavimus. vos quoque aequum est, quae vestra munia sunt, quo quisque loco

positus erit, quod imperabitur, inpigre praestare et dare operam, ne quid fraude noxiorum periculi aut tumultus oriatur.'

XVII. Recitari deinde senatus consulta iusserunt 1 indicique praemium proposuerunt, si quis quem ad se deduxisset nomenve absentis detulisset: qui nominatus 2 profugisset, diem certam se finituros, ad quam nisi citatus respondisset, absens damnaretur. si quis eorum, qui tum extra terram Italiam essent nominaretur, ei laxiorem diem daturos, si venire ad causam dicendam vellet. edixerunt 3 deinde, ne quis quid fugae causa vendidisse neve emisse vellet; ne quis reciperet, celaret, ope ulla iuvaret fugientes.

Contione dimissa terror magnus urbe tota fuit; nec 4 moenibus se tantum urbis aut finibus Romanis continuit, sed passim per totam Italiam, litteris hospitum de senatus consulto et contione et edicto consulum acceptis, trepidari coeptum est. multi ea nocte, quae diem insecuta est 5 quo in contione res palam facta est, custodiis circa portas positis fugientes a triumviris comprehensi et reducti sunt; multorum nomina delata. quidam ex iis viri feminaeque mortem sibi consciverunt. coniurasse supra septem milia 6 virorum ac mulierum dicebantur. capita autem coniurationis constabat esse M. et C. Atinios de plebe Romana et Faliscum L. Opiternium et Minium Cerrinium Campanum: ab his omnia facinora et flagitia orta, eos maximos 7 sacerdotes conditoresque eius sacri esse. data opera, ut primo quoque tempore comprehenderentur. adducti ad consules fassique de se nullam moram indicio fecerunt.

XVIII. Ceterum tanta fuga ex urbe facta erat, ut, 1 quia multis actiones et res peribant, cogerentur praetores T. Maenius et M. Licinius per senatum res in diem tricesimum differre, donec quaestiones a consulibus perficerentur. eadem solitudo, quia Romae non respondebant 2 nec inveniebantur quorum nomina delata erant, coegit consules circa fora proficisci ibique quaerere et iudicia exercere. qui tantum initiati erant et ex carmine sacro 3 praeeunte verba sacerdote precationes fecerant, in quibus nefanda coniuratio in omne facinus ac libidinem contine-

batur, nec earum rerum ullam, in quas iure iurando obligati erant, in se aut alios admiserant, eos in vinculis re-
4 linquebant; qui stupris aut caedibus violati erant, qui falsis testimoniis, signis adulterinis, subiectione testamentorum, fraudibus aliis contaminati, eos capitali poena ad-
5 ficiebant. plures necati quam in vincula coniecti sunt. magna vis in utraque causa virorum mulierumque fuit.
6 mulieres damnatas cognatis aut in quorum manu essent tradebant, ut ipsi in privato animadverterent in eas; si nemo erat idoneus supplicii exactor, in publico animad-
7 vertebatur. datum deinde consulibus negotium est, ut omnia Bacchanalia Romae primum, deinde per totam Italiam diruerent, extra quam si qua ibi vetusta ara aut
8 signum consecratum esset. in reliquum deinde senatus consulto cautum est, ne qua Bacchanalia Romae neve in Italia essent: si quis tale sacrum sollemne et necessarium duceret nec sine religione et piaculo se id dimittere posse, apud praetorem urbanum profiteretur, praetor senatum
9 consuleret. si ei permissum esset, cum in senatu centum non minus essent, ita id sacrum faceret, dum ne plus quinque sacrificio interessent neu qua pecunia communis neu quis magister sacrorum aut sacerdos esset.

1 XVIIII. Aliud deinde huic coniunctum referente Q. Marcio consule senatus consultum factum est, ut de iis, quos pro indicibus consules habuissent, integra res ad senatum referretur, cum Sp. Postumius quaestionibus
2 perfectis Romam redisset. Minium Cerrinium Campanum Ardeam in vincula mittendum censuerunt magistratibusque Ardeatium praedicendum, ut intentiore eum custodia adservarent, non solum ne effugeret, sed ne mortis con-
3 sciscendae locum haberet. Sp. Postumius aliquanto post Romam venit; eo referente de P. Aebutii et Hispalae Feceniae praemio, quod eorum opera indicata Baccha-
4 nalia essent, senatus consultum factum est, ut singulis his centena milia aeris quaestores urbani ex aerario darent; utique consul cum tribunis plebis ageret, uti ad plebem primo quoque tempore ferrent, ut P. Aebutio emerita stipendia essent, ne invitus militaret neve cen-
5 sor ei inscio equum publicum adsignaret; utique Feceniae

Hispalae capitis deminutio, gentis enuptio, tutoris optio
item esset, quasi ei vir testamento dedisset; utique ei
ingenuo nubere liceret neu quid ei qui eam duxisset ob
id fraudi ignominiaeve esset; utique consules praetores- 6
que qui nunc essent quive postea futuri essent curarent,
ne quid ei mulieri iniuriae fieret utique tuto esset. id
senatum velle et aequum censere, ut ita fieret. ea omnia 7
lata ad plebem factaque sunt ex senatus consulto; et de
ceterorum indicum inpunitate praemiisque permissum est
consulibus.

XX. Et iam Q. Marcius quaestionibus suae regionis 1
perfectis in Ligures provinciam proficisci parabat, tribus
milibus peditum Romanorum, centum quinquaginta equi-
tibus et quinque milibus Latini nominis peditum, ducentis
equitibus in supplementum acceptis. eadem provincia, 2
idem numerus peditum equitumque et collegae decretus
erat. exercitus acceperunt quos priore anno C. Flaminius
et M. Aemilius consules habuerunt. duas praeterea legio- 3
nes novas ex senatus consulto scribere iussi sunt, et
viginti milia peditum sociis et nomini Latino imperarunt
et equites mille trecentos, et tria milia peditum Romano-
rum, ducentos equites. totum hunc exercitum praeter 4
legiones in supplementum Hispaniensis exercitus duci
placebat. itaque consules dum ipsi quaestionibus impe-
diebantur, T. Maenium dilectui habendo praefecerunt.
perfectis quaestionibus prior Q. Marcius in Ligures Apua- 5
nos est profectus. dum penitus in abditos saltus, quae 6
latebrae receptaculaque illis semper fuerant, persequitur,
in praeoccupatis angustiis loco iniquo est circumventus.
quattuor milia militum amissa, et legionis secundae signa 7
tria, undecim vexilla sociûm Latini nominis in potestatem
hostium venerunt et arma multa, quae quia inpedimento
fugientibus per silvestres semitas erant passim iactaban-
tur. prius sequendi Ligures finem quam fugae Romani 8
fecerunt. consul ubi primum ex hostium agro evasit, ne 9
quantum deminutae copiae forent adpareret, in locis pa-
catis exercitum dimisit. non tamen oblitterare famam rei 10
male gestae potuit; nam saltus, unde eum Ligures fuga-
verant, Marcius est adpellatus.

1 XXI. Sub hunc nuntium ex Ligustinis vulgatum litterae ex Hispania mixtam gaudio tristitiam adferentes 2 venerunt. C. Atinius, qui biennio ante praetor in eam provinciam profectus erat, cum Lusitanis in agro Oscensi signis conlatis pugnavit; ad sex milia hostium sunt caesa, 3 ceteri fusi et fugati castrisque exuti. ad oppidum deinde Astam obpugnandum legiones ducit; id quoque haud multo maiore certamine cepit quam castra, sed dum incautius subit muros, ictus ex vulnere post dies paucos moritur. 4 litteris de morte propraetoris recitatis senatus censuit, mittendum qui ad Lunae portum C. Calpurnium praetorem consequeretur nuntiaretque, senatum aequum censere, ne 5 sine imperio provincia esset maturare eum proficisci. quarto die qui missus erat Lunam venit; paucis ante diebus Cal- 6 purnius profectus erat. et in citeriore Hispania L. Manlius Acidinus, qui eodem tempore quo C. Atinius in provin- 7 ciam ierat, cum Celtiberis acie conflixit. incerta victoria discessum est, nisi quod Celtiberi castra inde nocte proxima moverunt, Romanis et suos sepeliendi et spolia le- 8 gendi ex hostibus potestas facta est. paucos post dies maiore coacto exercitu Celtiberi ad Calagurim oppidum 9 ultro lacessiverunt proelio Romanos. nihil traditur, quae causa numero aucto infirmiores eos fecerit. superati proelio sunt; ad duodecim milia hominum caesa, plus duo 10 capta, et castris Romanus potitur. et nisi successor adventu suo inhibuisset inpetum victoris, subacti Celtiberi forent. novi praetores ambo exercitus in hiberna deduxerunt.

1 XXII. Per eos dies, quibus haec ex Hispania nuntiata sunt, ludi Taurii per biduum facti religionis causa. adparatos deinde ludos M. Fulvius, quos voverat Aetolico bello 2 fecit. multi artifices ex Graecia venerunt honoris eius causa. athletarum quoque certamen tum primo Romanis spectaculo fuit et venatio data leonum et pantherarum et prope huius saeculi copia ac varietate ludicrum celebra- 3 tum est. novemdiale deinde sacrum tenuit, quod in Piceno per triduum lapidibus pluerat, ignesque caelestes multifariam orti adussisse complurium levi adflatu vestimenta 4 maxime dicebantur. addita et unum diem supplicatio est

ex decreto pontificum, quod aedis Opis in Capitolio de caelo tacta erat. hostiis maioribus consules procurarunt urbemque lustraverunt. sub idem tempus et ex Umbria 5 nuntiatum est semimarem duodecim ferme annos natum inventum. id prodigium abominantes arceri Romano agro necarique quam primum iusserunt.

Eodem anno Galli Transalpini transgressi in Vene- 6 tiam sine populatione aut bello haud procul inde, ubi nunc Aquileia est, locum oppido condendo ceperunt. legatis 7 Romanis de ea re trans Alpes missis responsum est, neque profectos ex auctoritate gentis eos nec in Italia quid facerent sese scire.

L. Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi vo- 8 visse sese dicebat, ex conlata ad id pecunia ab regibus civitatibusque per dies decem fecit. legatum eum post 9 damnationem et bona vendita missum in Asiam ad dirimenda inter Antiochum et Eumenem reges certamina Valerius Antias est auctor: tum conlatas ei pecunias con- 10 gregatosque per Asiam artifices, et quorum ludorum post bellum, in quo votos diceret, mentionem non fecisset, de iis post legationem demum in senatu actum.

XXIII. Cum iam in exitu annus esset, Q. Marcius 1 absens magistratu abiturus erat, Sp. Postumius quaestionibus cum summa fide curaque perfectis comitia habuit. creati consules sunt Ap. Claudius Pulcher, M. Sempro- 2 nius Tuditanus. postero die praetores facti P. Cornelius Cethegus, A. Postumius Albinus, C. Afranius Stellio, C. Atilius Serranus, L. Postumius Tempsanus, M. Claudius Marcellinus. extremo anni, quia Sp. Postumius consul 3 renuntiaverat peragrantem se propter quaestiones utrumque litus Italiae desertas colonias Sipontum supero, Buxentum infero mari invenisse, triumviri ad colonos eo 4 scribendos ex senatus consulto ab T. Maenio praetore urbano creati sunt L. Scribonius Libo, M. Tuccius, Cn. Baebius Tamphilus.

Cum Perseo rege et Macedonibus bellum quod inmi- 5 nebat, non unde plerique opinantur, nec ab ipso Perseo causas cepit; inchoata initia a Philippo sunt et is ipse, si diutius vixisset, id bellum gessisset. una eum res, cum 6

victo leges inponerentur, maxime angebat, quod qui Macedonum ab se defecerant in bello, in eos ius saeviendi
7 ademptum ei ab senatu erat, cum quia rem integram Quinctius in condicionibus pacis distulerat, non desperasset
8 impetrari posse. Antiocho rege deinde bello superato ad Thermopylas, divisis partibus, cum per eosdem dies consul Acilius Heracleam, Philippus Lamiam obpugnasset,
9 capta Heraclea quia iussus abscedere a moenibus Lamiae erat Romanisque oppidum deditum est, aegre eam rem
10 tulerat. permulsit iram eius consul, quod ad Naupactum ipse festinans, quo se ex fuga Aetoli contulerant, Philippo permisit, Athamaniae et Amynandro bellum inferret et urbes quas Thessalis Aetoli ademerant regno adiceret.
11 haud magno certamine et Amynandrum Athamania ex-
12 pulerat et urbes receperat aliquot. Demetriadem quoque, urbem validam et ad omnia opportunam, et Magnetum
13 gentem suae dicionis fecit. inde et in Thracia quasdam urbes, novae atque insuetae libertatis vitio seditionibus principum turbatas, partibus quae domestico certamine vincerentur adiungendo sese cepit.

1 XXIIII. His sedata in praesentia regis ira in Romanos est. numquam tamen remisit animum a colligendis in pace viribus, quibus quandoque data fortuna
2 esset ad bellum uteretur. vectigalia regni non fructibus tantum agrorum portoriisque maritimis auxit, sed metalla etiam et vetera intermissa recoluit et nova multis locis
3 instituit. ut vero antiquam multitudinem hominum, quae belli cladibus amissa erat, restitueret, non subolem tantum stirpis parabat cogendis omnibus procreare atque
4 educare liberos, sed Thracum etiam magnam multitudinem in Macedoniam traduxerat quietusque aliquamdiu a bellis omni cura in augendas regni opes intentus fuerat.
5 rediere deinde causae, quae de integro iram moverent in
6 Romanos. Thessalorum et Perrhaeborum querellae de urbibus suis ab eo possessis et legatorum Eumenis regis de Thraeciis oppidis per vim occupatis traductaque in Macedoniam multitudine, ita auditae erant, ut eas non
7 neglegi satis adpareret. maxime moverat senatum quod iam Aeni et Maroneae adfectari possessionem audierant;

minus Thessalos curabant. Athamanes quoque venerunt 8
legati, non partis amissae, non finium iacturam querentes, sed totam Athamaniam sub ius iudiciumque regis
venisse; et Maronitarum exsules – erant pulsi, quia liber- 9
tatis causam defendissent ab regio praesidio –, ii non
Maroneam modo, sed etiam Aenum in potestate narrabant esse Philippi. venerant et a Philippo legati ad 10
purganda ea, qui nihil nisi permissu Romanorum imperatorum factum adfirmabant: civitates Thessalorum et 11
Perrhaeborum et Magnetum et cum Amynandro Athamanum gentem in eadem causa qua Aetolos fuisse; An- 12
tiocho rege pulso occupatum obpugnandis Aetolicis urbibus consulem ad recipiendas eas civitates Philippum
misisse; armis subactos parere. senatus ne quid absente 13
rege statueret, legatos ad eas controversias disceptandas
misit Q. Caecilium Metellum, M. Baebium Tamphilum,
Ti. Sempronium. quorum sub adventum ad Thessalica 14
Tempe omnibus iis civitatibus, quibus cum rege disceptatio erat, concilium indictum est.

XXV. Ibi cum Romani legati disceptatorum loco, 1
Thessali Perrhaebique et Athamanes haud dubii accusatores, Philippus ad audienda crimina tamquam reus consedissent, pro ingenio quisque eorum qui principes lega- 2
tionum erant et gratia cum Philippo aut odio acerbius
leniusve egerunt. in controversiam autem veniebant Phi- 3
lippopolis, Tricca, Phaloria et Eurymenae et cetera circa
eas oppida, utrum Thessalorum iuris, cum vi ademptae 4
possessaeque ab Aetolis forent — nam Philippum Aetolis
ademisse eas constabat —, an Aetolica antiquitus ea
oppida fuissent: ita enim Acilium regi concessisse, si 5
Aetolorum fuissent, si voluntate, non si vi atque armis
coacti cum Aetolis essent. eiusdem formulae disceptatio 6
de Perrhaeborum Magnetumque oppidis fuit; omnium
enim iura possidendo per occasiones Aetoli miscuerant.
ad haec, quae disceptationis erant, querellae Thessalorum 7
adiectae, quod ea oppida, si iam redderentur sibi, spoliata
ac deserta redditurus esset: nam praeter belli casibus 8
amissos quingentos principes iuventutis in Macedoniam
abduxisse et opera eorum in servilibus abuti ministeriis;

et quae reddiderit coactus Thessalis, inutilia ut redderet
9 curasse. Thebas Phthias unum maritimum emporium
fuisse quondam Thessalis quaestuosum et frugiferum;
ibi navibus onerariis comparatis regem, quae praeter
Thebas Demetriadem cursum derigerent, negotiationem
10 maritimam omnem eo avertisse. iam ne a legatis quidem,
qui iure gentium sancti sint, violandis abstinere: insidias
11 positas euntibus ad T. Quinctium. itaque ergo in tantum
metum omnes Thessalos coniectos, ut non in civitatibus
suis, non in communibus gentis conciliis quisquam hiscere
audeat. procul enim abesse libertatis auctores Romanos;
lateri adhaerere gravem dominum, prohibentem uti bene-
ficiis populi Romani. quid autem, si vox libera non sit,
12 liberum esse? nunc se fiducia et praesidio legatorum in-
gemiscere magis quam loqui. nisi provideant aliquid
Romani, quo et Graecis Macedoniam adcolentibus metus
et audacia Philippi minuatur, nequiquam et illum victum
13 et se liberatos esse. ut equum tenacem, non parentem
14 frenis asperioribus castigandum esse. haec acerbe po-
stremi, cum priores leniter permulsissent iram eius peten-
15 tes, ut ignosceret pro libertate loquentibus et ut deposita
domini acerbitate adsuesceret socium atque amicum sese
praestare et imitaretur populum Romanum, qui caritate
16 quam metu adiungere sibi socios mallet. Thessalis auditis
Perrhaebi Gonnocondylum, quod Philippus Olympiadem
adpellaverat, Perrhaebiae fuisse, et ut sibi restitueretur,
agebant; et de Malloea et Ericinio eadem postulatio erat.
17 Athamanes libertatem repetebant et castella Athenaeum
et Poetneum.

1 XXVI. Philippus, ut accusatoris potius quam rei
speciem haberet, et ipse a querellis orsus Menelaidem in
Dolopia, quae regni sui fuisset, Thessalos vi atque armis
expugnasse questus est, item Petram in Pieria ab iisdem
2 Thessalis Perrhaebisque captam: Xynias quidem, haud
dubie Aetolicum oppidum, sibi contribuisse eos, et Para-
cheloida, quae sub Athamania esset, nullo iure Thessa-
3 lorum formulae factam. nam quae sibi crimina obiciantur
de insidiis legatorum et maritimis portubus frequentatis
4 aut desertis, alterum deridiculum esse, se reddere ratio-

nem, quos portus mercatores aut nautici petant, alterum
mores respuere suos. tot annos esse per quos numquam 5
cessaverint legati nunc ad imperatores Romanos nunc
Romam ad senatum crimina de se deferre: quem umquam
verbo violatum esse? semel euntibus ad Quinctium insi- 6
dias dici factas, sed quid iis acciderit, non adici. quae-
rentium quod falso obiciant, cum veri nihil habeant, ea
crimina esse. insolenter et inmodice abuti Thessalos in- 7
dulgentia populi Romani, velut ex diutina siti nimis avide
meram haurientes libertatem, itaque servorum modo prae- 8
ter spem repente manumissorum licentiam vocis et lin-
guae experiri et iactare sese insectatione et convitiis
dominorum. elatus deinde ira adiecit nondum omnium 9
dierum solem occidisse. id minaciter dictum non Thessali
modo in sese, sed etiam Romani acceperunt. et cum fre- 10
mitus post eam vocem ortus et tandem sedatus esset,
Perrhaeborum inde Athamanumque legatis respondit,
eandem de quibus illi agant, civitatium causam esse:
consulem Acilium et Romanos sibi dedisse eas, cum ho- 11
stium essent. si suum munus qui dedissent adimere 12
velint, scire cedendum esse; sed meliori et fideliori amico
in gratiam levium et inutilium sociorum iniuriam eos esse
facturos. nec enim ullius rei minus diuturnam esse gra- 13
tiam quam libertatis, praesertim apud eos qui male utendo
eam corrupturi sint. causa cognita pronuntiarunt legati, 14
placere deduci praesidia Macedonum ex iis urbibus et
antiquis Macedoniae terminis regnum finiri. de iniuriis
quas ultro citroque inlatas querantur, quo modo inter
eas gentes et Macedonas disceptetur, formulam iuris ex-
sequendi constituendam esse.

XXVII. Inde graviter offenso rege Thessalonicen ad 1
cognoscendum de Thraeciae urbibus proficiscuntur. ibi 2
legati Eumenis, si liberas esse Aenum et Maroneam
velint Romani, nihil sui pudoris esse ultra dicere quam
ut admoneant, re, non verbo eos liberos relinquant nec
suum munus intercipi ab alio patiantur: sin autem minor 3
cura sit civitatium in Thraecia positarum, multo verius
esse, quae sub Antiocho fuerint, praemia belli Eumenem
quam Philippum habere, vel pro patris Attali meritis 4

bello, quod adversus Philippum ipsum gesserit populus Romanus, vel suis, qui Antiochi bello terra marique la-
5 boribus periculisque omnibus interfuerit. habere eum praeterea decem legatorum in eam rem praeiudicium, qui cum Chersonesum Lysimachiamque dederint, Maroneam quoque atque Aenum profecto dedisse, quae ipsa propinquitate regionis velut adpendices maioris muneris es-
6 sent. nam Philippum quidem quo aut merito in populum Romanum aut iure imperii, cum tam procul a finibus Macedoniae absint, civitatibus his praesidia inposuisse? vocari Maronitas iuberent; ab iis certiora omnia de statu civitatium earum scituros.

7 Legati Maronitarum vocati non uno loco tantum urbis praesidium regium esse, sicut in aliis civitatibus, dixerunt, sed pluribus simul, et plenam Macedonum Maro-
8 neam esse. itaque dominari adsentatores regios; his solis loqui et in senatu et in contionibus licere, eos omnes ho-
9 nores et capere ipsos et dare aliis. optimum quemque, quibus libertatis, quibus legum cura sit, aut exsulare pulsos patria aut inhonoratos et deterioribus obnoxios
10 silere. de iure etiam finium pauca adiecerunt: Q. Fabium Labeonem, cum in regione ea fuisset, direxisse finem Philippo veterem viam regiam, quae ad Thraciae Paroreiam subeat, nusquam ad mare declinantem; Philippum novam postea deflexisse viam, qua Maronitarum urbes agrosque amplectatur.

1 XXVIII. Ad ea Philippus longe aliam quam adversus Thessalos Perrhaebosque nuper ingressus disserendi viam 'non cum Maronitis' inquit 'mihi aut aut cum Eumene disceptatio est, sed iam vobiscum, Romani, a qui-
2 bus nihil aequi me impetrare iam diu animadverto. civitates Macedonum, quae a me inter indutias defecerant, reddi mihi aequum censebam, non quia magna accessio ea regni futura esset — sunt enim et parva oppida et in finibus extremis posita —, sed quia multum ad reliquos Macedonas continendos exemplum pertinebat. negatum
3 est mihi. bello Aetolico Lamiam obpugnare iussus a consule M'. Acilio cum diu fatigatus ibi operibus proeliisque essem, transcendentem me iam muros a capta

prope urbe revocavit consul et abducere copias inde coegit.
ad huius solacium iniuriae permissum est, ut Thessaliae 4
Perrhaebiaeque et Athamanum reciperem quaedam castella magis quam urbes. ea quoque ipsa vos mihi, Q.
Caecili, paucos ante dies ademistis. pro non dubio paulo 5
ante, si diis placet, legati Eumenis sumebant, quae Antiochi fuerunt, Eumenem aequius esse quam me habere.
id ego longe aliter iudico esse. Eumenes enim non nisi vicissent Romani, sed nisi bellum gessissent, manere in regno suo non potuit. itaque ille vestrum meritum habet, non vos illius. mei autem regni tantum aberat ut ulla 6
pars in discrimine fuerit, ut tria milia talentûm et quinquaginta tectas naves et omnes Graeciae civitates, quas antea tenuissem, pollicentem ultro Antiochum in mercedem societatis sim aspernatus; hostemque ei me esse 7
prius etiam quam M'. Acilius exercitum in Graeciam traiceret praetuli et cum eo consule belli partem, quamcumque mihi delegavit, gessi. et insequenti consuli L. Sci- 8
pioni, cum terra statuisset ducere exercitum ad Hellespontum, non iter tantum per regnum nostrum dedi, sed
vias etiam munivi, pontes feci, commeatus praebui, nec 9
per Macedoniam tantum, sed per Thraciam etiam, ubi inter cetera pax quoque praestanda a barbaris erat. pro 10
hoc studio meo erga vos, ne dicam merito, utrum adicere vos, Romani, aliquid et amplificare et augere regnum meum munificentia vestra oportebat, an quae haberem aut meo iure aut beneficio vestro eripere, id quod nunc
facitis? Macedonum civitates, quas regni mei fuisse fa- 11
temini, non restituuntur. Eumenes, tamquam ad Antiochum spoliandum me venit et, si diis placet, decem legatorum decretum calumniae inpudentissimae praetendit, in quo maxime et refelli et coargui potest. diser- 12
tissime enim planissimeque in eo scriptum est, Chersonesum et Lysimachiam Eumeni dari. ubi tandem Aenus et Maronea et Thraciae civitates adscriptae sunt? quod ab illis ne postulare quidem est ausus, id apud vos, tamquam ab illis impetraverit, obtinebit? quo in numero me 13
apud vos esse velitis, refert. si tamquam inimicum et hostem insectari propositum est, pergite ut coepistis fa-

14 cere: sin aliquis est respectus mei ut socii atque amici regis, deprecor, ne me tanta iniuria dignum iudicetis.'

1 XXVIIII. Movit aliquantum oratio regis legatos. itaque medio responso rem suspenderunt: si decem legatorum decreto Eumeni datae civitates eae essent, nihil se 2 mutare; si Philippus bello cepisset eas, praemium victoriae iure belli habiturum; si neutrum eorum foret, cognitionem placere senatui reservari et, ut omnia in integro manerent, praesidia quae in iis urbibus sint deduci.

3 Hae causae maxime animum Philippi alienaverunt ab Romanis, ut non a Perseo filio eius novis causis motum, sed ob has a patre bellum relictum filio videri possit. 4 Romae nulla Macedonici belli suspitio erat. L. Manlius proconsul ex Hispania redierat. cui postulanti ab senatu in aede Bellonae triumphum rerum gestarum magnitudo 5 impetrabilem faciebat, exemplum obstabat, quod ita comparatum more maiorum erat, ne quis qui exercitum non deportasset triumpharet, nisi perdomitam pacatamque provinciam tradidisset successori. medius tamen honos 6 Manlio habitus, ut ovans urbem iniret. tulit coronas aureas quinquaginta duas, auri praeterea pondo centum 7 triginta duo, argenti sedecim milia trecenta, et pronuntiavit in senatu decem milia pondo argenti et octoginta auri Q. Fabium quaestorem advehere: id quoque se in aerarium delaturum.

8 Magnus motus servilis eo anno in Apulia fuit. Ta- 9 rentum provinciam L. Postumius praetor habebat. is de pastorum coniuratione, qui vias latrociniis pascuaque publica infesta habuerant, quaestionem severe exercuit. ad septem milia hominum condemnavit; multi inde fugerunt, 10 de multis sumptum est supplicium. consules diu retenti ad urbem dilectibus tandem in provincias profecti sunt.

1 XXX. Eodem anno in Hispania praetores C. Calpurnius et L. Quinctius, cum primo vere ex hibernis copias eductas in Baeturia iunxissent, in Carpetaniam, ubi hostium castra erant, progressi sunt, communi animo 2 consilioque parati rem gerere. haud procul Dipone et Toleto urbibus inter pabulatores pugna orta est, quibus dum utrimque subvenitur a castris, paulatim omnes co-

piae in aciem eductae sunt. in eo tumultuario certamine 3
et loca sua et genus pugnae pro hoste fuere. duo exercitus Romani fusi atque in castra compulsi sunt. non institere perculsis hostes. praetores Romani, ne postero 4
die castra obpugnarentur, silentio proximae noctis tacito signo exercitum abduxerunt. luce prima Hispani acie in- 5
structa ad vallum accesserunt vacuaque praeter spem castra ingressi, quae derelicta inter nocturnam trepidationem erant, diripuerunt regressique in castra sua paucos dies quieti stativis manserunt. Romanorum sociorumque 6
in proelio fugaque ad quinque milia occisa, quorum se spoliis hostes armarunt. inde ad Tagum flumen profecti sunt. praetores interim Romani omne id tempus contra- 7
hendis ex civitatibus sociis Hispanorum auxiliis et reficiendis ab terrore adversae pugnae militum animis consumpserunt. ubi satis placuere vires et iam miles quoque 8
ad delendam priorem ignominiam hostem poscebat, duodecim milia passuum ab Tago flumine posuerunt castra. inde tertia vigilia sublatis signis, quadrato agmine prin- 9
cipio lucis ad Tagi ripam pervenerunt. trans fluvium in 10
colle hostium castra erant. extemplo, qua duobus locis vada nudabat amnis, dextra parte Calpurnius, laeva Quinctius exercitus traduxerunt quieto hoste dum miratur subitum adventum consultatque, qui tumultum inicere trepidantibus in ipso transitu amnis potuisset. interim 11
Romani, inpedimentis quoque omnibus traductis contractisque in unum locum, quia iam moveri videbant hostem nec spatium erat castra communiendi, aciem instruxerunt. in medio locatae quinta Calpurnii legio et octava Quinctii; 12
id robur totius exercitus erat. campum apertum usque ad hostium castra habebant, liberum a metu insidiarum.

XXXI. Hispani postquam in citeriore ripa duo Ro- 1
manorum agmina conspexerunt, ut priusquam se iungere atque instruere possent occuparent eos, castris repente effusi cursu ad pugnam tendunt. atrox in principio proe- 2
lium fuit et Hispanis recenti victoria inflatis et insueta ignominia milite Romano accenso. acerrime media acies, 3
duae fortissimae legiones, dimicabant; quas cum aliter moveri loco non posse hostis cerneret, cuneo institit pu-

gnare; et usque plures confertioresque medios urgebant.
4 ibi postquam laborare aciem Calpurnius praetor vidit, T.
Quinctilium Varum et L. Iuventium Thalnam legatos ad
5 singulas legiones adhortandas propere mittit, docere et
monere iubet in illis spem omnem vincendi et retinendae
Hispaniae esse: si illi loco cedant, neminem eius exercitus non modo Italiam, sed ne Tagi quidem ulteriorem
6 ripam usquam visurum. ipse cum equitibus duarum legionum paululum circumvectus in cuneum hostium, qui
7 mediam urgebat aciem, ab latere incurrit. Quinctius cum
suis equitibus alterum hostium latus invadit. sed longe
acrius Calpurniani equites pugnabant, et praetor ante
8 alios; nam et primus hostem percussit et ita se inmiscuit
9 mediis, ut vix utrius partis esset nosci posset; et equites
praetoris eximia virtute et equitum pedites accensi sunt.
pudor movit primos centuriones, qui inter tela hostium
praetorem conspexerunt. itaque urgere signiferos pro se
quisque, iubere inferre signa et confestim militem sequi.
10 renovatur ab omnibus clamor, inpetus fit velut ex superiore loco. haud secus ergo quam torrentis modo fundunt
sternuntque perculsos, nec sustineri alii super alios infe-
11 rentes sese possunt. fugientes in castra equites persecuti
sunt et permixti turbae hostium intra vallum penetraverunt, ubi ab relictis in praesidio castrorum proelium instauratum; coacti sunt Romani equites descendere ex
12 equis. dimicantibus iis legio quinta supervenit, deinde,
13 ut quaeque potuerant, copiae adfluebant. caeduntur passim Hispani per tota castra, nec plus quam quattuor milia hominum effugerunt. inde tria milia fere, qui arma
retinuerant, montem propinquum ceperunt, mille semier-
14 mes maxime per agros palati sunt. supra triginta quinque milia hostium fuerant, ex quibus tam exigua pars
15 pugnae superfuit. signa capta centum triginta duo. Romani sociique paulo plus sexcenti et provincialium auxi-
16 liorum centum quinquaginta ferme ceciderunt. tribuni
militum quinque amissi et pauci equites Romani cruentae
maxime victoriae speciem fecerunt. in castris hostium,
quia ipsis spatium sua communiendi non fuerat, manse-
17 runt. pro contione postero die laudati donatique a C.

Calpurnio equites phaleris, pronuntiavitque eorum maxime
opera hostes fusos, castra capta et expugnata esse. Quin- 18
ctius alter praetor suos equites catellis ac fibulis donavit.
donati et centuriones ex utriusque exercitu permulti, ma-
xime qui mediam aciem tenuerunt.

XXXII. Consules dilectibus aliisque, quae Romae 1
agendae erant, peractis rebus in Ligures provinciam ex-
ercitum duxerunt. Sempronius a Pisis profectus in Apua- 2
nos Ligures, vastando agros urendoque vicos et castella
eorum aperuit saltum usque ad Macram fluvium et Lunae
portum. hostes montem, antiquam sedem maiorum suo- 3
rum, ceperunt, et inde superata locorum iniquitate proe-
lio deiecti sunt. et Appius Claudius felicitatem virtutem- 4
que collegae in Liguribus Ingaunis aequavit secundis
aliquot proeliis. sex praeterea oppida eorum expugnavit,
multa milia hominum in iis cepit, belli auctores tres et
quadraginta securi percussit.

Iam comitiorum adpetebat tempus. prior tamen Clau- 5
dius quam Sempronius, cui sors comitia habendi obtige-
rat, Romam venit, quia P. Claudius frater eius consula-
tum petebat. competitores habebat patricios L. Aemilium, 6
Q. Fabium, Ser. Sulpicium Galbam, veteres candidatos,
et ab repulsis eo magis debitum, quia primo negatus erat,
honorem repetentes. etiam quia plus quam unum ex pa- 7
triciis creari non licebat, artior petitio quattuor petentibus
erat. plebeii quoque gratiosi homines petebant, L. Por- 8
cius, Q. Terentius Culleo, Cn. Baebius Tamphilus; et hi
repulsi, in spem impetrandi tandem aliquando honoris
dilati. Claudius unus ex omnibus novus candidatus erat. 9
opinione hominum haud dubie destinabantur Q. Fabius
Labeo et L. Porcius Licinus. sed Claudius consul sine 10
lictoribus cum fratre toto foro volitando, clamitantibus
adversariis et maiore parte senatus, meminisse eum de- 11
bere se prius consulem populi Romani quam fratrem P.
Claudii esse: quin ille sedens pro tribunali aut arbitrum
aut tacitum spectatorem comitiorum se praeberet? — coer-
ceri tamen ab effuso studio nequit. magnis contentioni- 12
bus tribunorum quoque plebis, qui aut contra consulem
aut pro studio eius pugnabant, comitia aliquotiens tur-

bata, donec pervicit Appius, ut deiecto Fabio fratrem
13 traheret. creatus P. Claudius Pulcher praeter spem suam
et ceterorum. locum suum tenuit L. Porcius Licinus,
quia moderatis studiis, non vi Claudiana inter plebeios
14 certatum est. praetorum inde comitia sunt habita: C. Decimius Flavus, P. Sempronius Longus, P. Cornelius Cethegus, Q. Naevius Matho, C. Sempronius Blaesus, A.
15 Terentius Varro praetores facti. haec eo anno, quo Ap. Claudius, M. Sempronius consules fuerunt, domi militiaeque gesta.

1 XXXIII. Principio insequentis anni P. Claudius, L. Porcius consules, cum Q. Caecilius, M. Baebius, Ti. Sempronius, qui ad disceptandum inter Philippum et Eumenem reges Thessalorumque civitates missi erant,
2 legationem renuntiassent, regum quoque eorum civitatiumque legatos in senatum introduxerunt. eadem utrimque iterata quae dicta apud legatos in Graecia erant.
3 aliam deinde novam legationem patres, cuius princeps Ap. Claudius fuit, in Graeciam et Macedoniam decreverunt ad visendum, redditaene civitates Thessalis et Per-
4 rhaebis essent. iisdem mandatum, ut ab Aeno et Maronea praesidia deducerentur maritimaque omnis Thraciae ora
5 a Philippo et Macedonibus liberaretur. Peloponnesum quoque adire iussi, unde prior legatio discesserat incertiore statu rerum, quam si non venissent; nam super cetera etiam sine responso dimissi nec datum petentibus
6 erat Achaeorum concilium. de qua re querente graviter Q. Caecilio et simul Lacedaemoniis deplorantibus moenia diruta, abductam plebem in Achaiam et venumdatam,
7 ademptas, quibus ad eam diem civitas stetisset, Lycurgi leges, Achaei maxime concilii negati crimen excusabant recitando legem, quae, nisi belli pacisve causa et cum legati ab senatu cum litteris aut scriptis mandatis veni-
8 rent, vetaret indici concilium. ea ne postea excusatio esset, ostendit senatus, curae iis esse debere, ut legatis Romanis semper adeundi concilium gentis potestas fieret, quem ad modum et illis, quotiens vellent, senatus daretur.

1 XXXIIII. Dimissis iis legationibus, Philippus a suis

certior factus, cedendum civitatibus deducendaque praesidia esse, infensus omnibus in Maronitas iram effundit. Onomasto, qui praeerat maritimae orae, mandat, ut partis adversae principes interficeret. 2 ille per Casandrum quendam, unum ex regiis iam diu habitantem Maroneae, nocte Thracibus intromissis velut in bello capta urbe caedem fecit. id apud Romanos legatos querentes tam 3 crudeliter adversus innoxios Maronitas, tam superbe adversus populum Romanum factum, ut, quibus libertatem restituendam senatus censuisset, ii pro hostibus trucidarentur, abnuebat, quicquam eorum ad se aut quemquam suorum pertinere: seditione inter ipsos dimicatum, cum 4 alii ad se, alii ad Eumenem civitatem traherent; id facile scituros esse; percunctarentur ipsos Maronitas –, haud 5 dubius, perculsis omnibus terrore tam recentis caedis neminem hiscere adversus se ausurum. negare Appius 6 rem evidentem pro dubia quaerendam: si ab se culpam removere vellet, Onomastum et Casandrum, per quos acta res diceretur, mitteret Romam, ut eos senatus percunctari posset. primo adeo perturbavit ea vox regem, 7 ut non color, non vultus ei constaret; deinde conlecto tandem animo Casandrum, qui Maroneae fuisset, si utique vellent, se missurum dixit: ad Onomastum quidem 8 quid eam rem pertinere, qui non modo Maroneae, sed ne in regione quidem propinqua fuisset? et parcebat 9 magis Onomasto, honoratiori amico, et eundem indicem haud paulo plus timebat, quia et ipse sermonem contulerat cum eo et multorum talium ministrum et conscium habebat. Casander quoque, missis qui per Epirum ad 10 mare prosequerentur eum, ne qua indicium emanaret, veneno creditur sublatus.

XXXV. Et legati a Philippi conloquio ita digressi 1 sunt, ut prae se ferrent, nihil eorum sibi placere, et Phi- 2 lippus minime quin rebellandum esset dubius, quia tamen inmaturae ad id vires erant, ad moram interponendam Demetrium minorem filium mittere Romam simul ad purganda crimina, simul ad deprecandam iram senatus statuit, satis credens, ipsum etiam iuvenem, quod Romae 3 obses specimen indolis regiae dedisset, aliquid momenti

4 facturum. interim per speciem auxilii Byzantiis ferendi, re ipsa ad terrorem regulis Thracum iniciendum profectus, perculsis iis uno proelio et Amadoco duce capto in Macedoniam rediit, missis ad adcolas Histri fluminis barbaros, ut in Italiam inrumperent, sollicitandos.

5 Et in Peloponneso adventus legatorum Romanorum, qui ex Macedonia in Achaiam ire iussi erant, exspectabatur; adversus quos ut praeparata consilia haberent,
6 Lycortas praetor concilium indixit. ibi de Lacedaemoniis actum: ex hostibus eos accusatores factos et periculum esse, ne victi magis timendi forent quam bellantes fuissent. quippe in bello sociis Romanis Achaeos usos; nunc eosdem Romanos aequiores Lacedaemoniis quam Achaeis
7 esse, ubi Areus etiam et Alcibiades, ambo exsules, suo beneficio restituti, legationem Romam adversus gentem Achaeorum ita de ipsis meritam suscepissent adeoque infesta oratione usi essent, ut pulsi patria, non restituti
8 in eam viderentur. clamor undique ortus, referret nominatim de iis; et cum omnia ira, non consilio gererentur, capitis damnati sunt. paucos post dies Romani legati venerunt. his Clitore in Arcadia datum est concilium.

1 XXXVI. Priusquam agerent quicquam, terror Achaeis iniectus erat et cogitatio, quam non ex aequo disceptatio
2 futura esset, quod Areum et Alcibiadem capitis ab se concilio proximo damnatos cum legatis videbant; nec
3 hiscere quisquam audebat. Appius ea quae apud senatum questi erant Lacedaemonii displicere senatui ostendit: caedem primum ad Compasium factam eorum, qui a Phi-
4 lopoemene ad causam dicendam evocati venissent; deinde cum in homines ita saevitum esset nec ulla parte crudelitas eorum cessaret, muros dirutos urbis nobilissimae esse, leges vetustissimas abrogatas inclutamque per gen-
5 tes disciplinam Lycurgi sublatam. haec cum Appius dixisset, Lycortas, et quia praetor et quia Philopoemenis, auctoris omnium quae Lacedaemone acta fuerant, factio-
6 nis erat, ita respondit: 'difficilior nobis, Ap. Claudi, apud vos oratio est quam Romae nuper apud senatum fuit.
7 tunc enim Lacedaemoniis accusantibus respondendum erat; nunc a vobis ipsis accusati sumus, apud quos causa

est dicenda. quam iniquitatem condicionis subimus illa 8
spe, iudicis animo te auditurum esse, posita contentione
qua paulo ante egisti. ego certe, cum ea quae et hic
antea apud Q. Caecilium et postea Romae questi sunt
Lacedaemonii a te paulo ante relata sint, non tibi, sed
illis me apud te respondere credam. caedem obicitis 9
eorum, qui a Philopoemene praetore evocati ad causam
dicendam interfecti sunt. hoc ego crimen non modo a
vobis, Romani, sed ne apud vos quidem nobis obiciendum fuisse arbitror. quid ita? quia in vestro foedere
erat, ut maritimis urbibus abstinerent Lacedaemonii. quo 10
tempore armis captis urbes, a quibus abstinere iussi
erant, nocturno inpetu occupaverunt, si T. Quinctius, si
exercitus Romanus, sicut antea, in Peloponneso fuisset,
eo nimirum capti et obpressi confugissent. cum vos 11
procul essetis, quo alio nisi ad nos socios vestros, quos
antea Gytheo opem ferentes, quos Lacedaemonem vobiscum simili de causa obpugnantes viderant, confugerent? pro vobis igitur iustum piumque bellum susce- 12
pimus. quod cum alii laudent, reprehendere ne Lacedaemonii quidem possint, dii quoque ipsi comprobaverint, qui nobis victoriam dederunt, quonam modo ea quae
belli iure acta sunt in disceptationem veniunt? quorum
tamen maxima pars nihil pertinet ad nos. nostrum est 13
quod evocavimus ad causam dicendam eos qui ad arma
multitudinem exciverant, qui expugnaverant maritima oppida, qui diripuerant, qui caedem principum fecerant;
quod vero illi venientes in castra interfecti sunt, vestrum 14
est, Areu et Alcibiade, qui nunc nos, si diis placet, accusatis, non nostrum. exsules Lacedaemoniorum, quo ex 15
numero hi quoque duo fuerunt, et tunc nobiscum erant
et quod domicilio sibi delegerant maritima oppida, se petitos credentes, in eos, quorum opera patria extorres ne
in tuto quidem exsilio posse consenescere se indignabantur, inpetum fecerunt. Lacedaemonii igitur Lacedaemo- 16
nios, non Achaei interfecerunt; nec iure an iniuria caesi
sint argumentari refert.

XXXVII. At enim illa certe vestra sunt, Achaei, 1
quod leges disciplinamque vetustissimam Lycurgi sustu-

2 listis, quod muros diruistis. quae utraque ab iisdem obici
qui possunt, cum muri Lacedaemonîs non ab Lycurgo,
sed paucos ante annos ad dissolvendam Lycurgi discipli-
3 nam exstructi sint? tyranni enim nuper eos arcem et
munimentum sibi, non civitati paraverunt; et si exsistat
hodie ab inferis Lycurgus, gaudeat ruinis eorum et nunc
4 se patriam et Spartam antiquam agnoscere dicat. non
Philopoemenem exspectare nec Achaeos, sed vos ipsi,
Lacedaemonii, vestris manibus amoliri et diruere omnia
5 vestigia tyrannidis debuistis. vestrae enim illae deformes
veluti cicatrices servitutis erant et, cum sine muris per
octingentos prope annos liberi, aliquando etiam principes
Graeciae fuissetis, muris velut compedibus circumdatis
6 vincti per centum annos servistis. quod ad leges adem-
ptas adtinet, ego antiquas Lacedaemoniis leges tyrannos
ademisse arbitror, nos non suas ademisse, quas non ha-
7 bebant, sed nostras leges dedisse nec male consuluisse
civitati, cum concilii nostri eam fecerimus et nobis miscue-
rimus, ut corpus unum et concilium totius Peloponnesi
8 esset. tunc, ut opinor, si aliis ipsi legibus viveremus,
alias istis iniunxissemus, queri se iniquo iure esse et in-
9 dignari possent. scio ego, Ap. Claudi, hanc orationem,
qua sum adhuc usus, neque sociorum apud socios neque
liberae gentis esse, sed vere servorum disceptantium
10 apud dominos. nam si non vox illa vana praeconis fuit,
qua liberos esse omnium primos Achaeos iussistis, si
foedus ratum est, si societas et amicitia ex aequo obser-
vatur, cur ego quid Capua capta feceritis Romani non
quaero, vos rationem reposcitis, quid Achaei Lacedae-
11 moniis bello victis fecerimus? interfecti aliqui sunt, finge
a nobis; quid? vos senatores Campanos securi non per-
12 cussistis? muros diruimus; vos non muros tantum, sed
13 urbem, agros ademistis. specie, inquis, aequum est foe-
dus; re apud Achaeos precaria libertas, apud Romanos
14 etiam imperium est. sentio, Appi, et, si non oportet, non
indignor; sed oro vos, quantumlibet intersit inter Roma-
nos et Achaeos, modo ne in aequo hostes vestri nostrique
apud vos sint ac nos socii, immo ne meliore iure sint.
15 nam ut in aequo essent nos fecimus, cum leges iis no-

stras dedimus, cum ut Achaei concilii essent effecimus.
parum est victis, quod victoribus satis est; plus postulant
hostes quam socii habent. quae iure iurando, quae monu- 16
mentis litterarum in lapide insculptis in aeternam memo-
riam sancta atque sacrata sunt, ea cum periurio nostro
tollere parant. veremur quidem vos, Romani, et, si ita 17
vultis, etiam timemus; sed plus et veremur et timemus deos
inmortales.' cum adsensu maximae partis est auditus, et 18
locutum omnes pro maiestate magistratus censebant, ut
facile adpareret molliter agendo dignitatem suam tenere
Romanos non posse. tum Appius suadere se magnopere 19
Achaeis dixit, ut, dum liceret voluntate sua facere, gra-
tiam inirent, ne mox inviti et coacti facerent. haec vox 20
audita quidem cum omnium gemitu est, sed metum in-
iecit imperata recusandi. id modo petierunt, ut Romani 21
quae viderentur de Lacedaemoniis mutarent nec Achaeos
religione obstringerent irrita ea quae iure iurando sanxis-
sent faciendi. damnatio tantum Arei et Alcibiadis, quae
nuper facta erat, sublata est.

XXXVIII. Romae principio eius anni, cum de pro- 1
vinciis consulum et praetorum actum est, consulibus Li-
gures, quia bellum nusquam alibi erat, decreti. praetores 2
C. Decimius Flavus urbanam, P. Cornelius Cethegus inter
cives et peregrinos sortiti sunt, C. Sempronius Blaesus 3
Siciliam, Q. Naevius Matho Sardiniam et ut idem de vene-
ficîs quaereret, A. Terentius Varro Hispaniam citeriorem,
P. Sempronius Longus Hispaniam ulteriorem. de iis dua- 4
bus provinciis legati per id fere tempus L. Iuventius Thalna
et T. Quinctilius Varus venerunt, qui quantum bellum iam 5
profligatum in Hispania esset senatu edocto postularunt
simul, ut pro rebus tam prospere gestis diis inmortalibus
haberetur honos et ut praetoribus exercitum deportare
liceret. supplicatio in biduum decreta est; de legionibus 6
deportandis, cum de consulum praetorumque exercitibus
ageretur, rem integram referri iusserunt. paucos post dies 7
consulibus in Ligures binae legiones, quas Ap. Claudius
et M. Sempronius habuerant, decretae sunt. de Hispa- 8
niensibus exercitibus magna contentio fuit inter novos
praetores et amicos absentium, Calpurnii Quinctiique.

9 utraque causa tribunos plebis, utraque consulem habebat. hi se intercessuros senatus consulto, si deportandos censerent exercitus, denuntiabant; illi, si haec intercessio
10 fieret, nullam rem aliam se decerni passuros. victa postremo absentium gratia est et senatus consultum factum, ut praetores quattuor milia peditum Romanorum scriberent, trecentos equites, et quinque milia peditum sociorum Latini nominis, quingentos equites, quos secum
11 in Hispaniam portarent. cum eos [in] legiones quattuor discripsissent, quod plus quam quina milia peditum, tre-
12 ceni equites in singulis legionibus esset, dimitterent, eos primum qui emerita stipendia haberent, deinde ut cuiusque fortissima opera Calpurnius et Quinctius in proelio usi essent.

1 XXXVIIII. Hac sedata contentione alia subinde C.
2 Decimi praetoris morte exorta est. Cn. Sicinius et L. Pupius, qui aediles proximo anno fuerant, et C. Valerius flamen Dialis et Q. Fulvius Flaccus — is quia aedilis curulis designatus erat, sine toga candida, sed maxima ex omnibus contentione — petebant, certamenque ei cum
3 flamine erat. et postquam primo aequare, mox superare etiam est visus, pars tribunorum plebis negare rationem
4 eius habendam esse, quod duos simul unus magistratus, praesertim curules, neque capere posset nec gerere; pars legibus eum solvi aequum censere, ut quem vellet prae-
5 torem creandi populo potestas fieret. L. Porcius consul
6 primo in ea sententia esse, ne nomen eius acciperet, deinde, ut ex auctoritate senatus idem faceret, convocatis patribus referre se ad eos dixit, quod nec iure ullo nec exemplo tolerabili liberae civitati aedilis curulis designatus praeturam peteret, sibi, nisi quid aliud iis videretur,
7 in animo esse e lege comitia habere. patres censuerunt, uti L. Porcius consul cum Q. Fulvio ageret, ne inpedimento esset, quo minus comitia praetoris in locum C.
8 Decimi subrogandi e lege haberentur. agenti consuli ex senatus consulto respondit Flaccus, nihil quidem se quod indignum esset facturum. medio responso spem ad voluntatem interpretantibus fecerat, cessurum patrum au-
9 ctoritati esse. comitiis acrius etiam quam ante petebat

criminando, extorqueri sibi a consule et senatu populi
Romani beneficium et invidiam fieri geminati honoris,
tamquam non adpareret, ubi designatus praetor esset,
extemplo aedilitate se abdicaturum. consul cum et per- 10
tinaciam petentis crescere et favorem populi magis ma-
gisque in eum inclinari cerneret, dimissis comitiis sena-
tum vocavit. censuerunt frequentes, quoniam Flaccum
auctoritas patrum nihil movisset, ad populum cum Flacco
agendum. contione advocata cum egisset consul, ne tum 11
quidem de sententia motus gratias populo Romano egit,
quod tanto studio, quotienscumque declarandae voluntatis
potestas facta esset, praetorem se voluisset facere; ea sibi 12
studia civium suorum destituere non esse in animo. haec
vero tam obstinata vox tantum ei favorem accendit, ut
haud dubius praetor esset, si consul accipere nomen vel-
let. ingens certamen tribunis et inter se ipsos et cum 13
consule fuit, donec senatus a consule est habitus decre-
tumque, quoniam praetoris subrogandi comitia ne legibus
fierent, pertinacia Q. Flacci et prava studia hominum in-
pedirent, senatum censere satis praetorum esse; P. Cor-
nelius utramque in urbe iurisdictionem haberet Apolloni-
que ludos faceret.

XXXX. His comitiis prudentia et virtute senatus 1
sublatis, alia maioris certaminis, quo et maiore de re et
inter plures potentioresque viros, sunt exorta. censuram 2
summa contentione petebant L. Valerius Flaccus, P. et
L. Scipiones, Cn. Manlius Volso, L. Furius Purpurio
patricii, plebeii autem M. Porcius Cato, M. Fulvius No-
bilior, Ti. et M. Sempronii, Longus et Tuditanus. sed 3
omnes patricios plebeiosque nobilissimarum familiarum
M. Porcius longe anteibat. in hoc viro tanta vis animi 4
ingeniique fuit, ut quocumque loco natus esset fortunam
sibi ipse facturus fuisse videretur. nulla ars neque pri-
vatae neque publicae rei gerendae ei defuit; urbanas ru-
sticasque res pariter callebat. ad summos honores alios 5
scientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris pro-
vexit; huic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit,
ut natum ad id unum diceres quodcumque ageret; in 6
bello manu fortissimus multisque insignibus clarus pugnis,

idem postquam ad magnos honores pervenit, summus imperator, et idem in pace, si ius consuleres, peritissi-
7 mus, si causa oranda esset, eloquentissimus; nec is tantum cuius lingua vivo eo viguerit, monumentum eloquentiae nullum exstet, vivit immo vigetque eloquentia eius
8 sacrata scriptis omnis generis. orationes et pro se multae et pro aliis et in alios: nam non solum accusando, sed
9 etiam causam dicendo fatigavit inimicos. simultates nimio plures et exercuerunt eum et ipse exercuit eas; nec facile dixeris, utrum magis presserit eum nobilitas an ille agi-
10 taverit nobilitatem. asperi procul dubio animi et linguae acerbae et inmodice liberae fuit, sed invicti a cupiditatibus animi, rigidae innocentiae, contemptor gratiae, divi-
11 tiarum. in parsimonia, in patientia laboris, periculi, ferrei prope corporis animique, quem ne senectus quidem, quae
12 solvit omnia, fregerit, qui sextum et octogesimum annum agens causam dixerit, ipse pro se oraverit scripseritque, nonagesimo anno Ser. Galbam ad populi adduxerit iudicium.

1 XXXXI. Hunc, sicut omni vita, tum prensantem premebat nobilitas; consenserantque praeter L. Flaccum, qui collega in consulatu fuerat, candidati omnes ad dei-
2 ciendum honore, non solum ut ipsi potius adipiscerentur nec quia indignabantur novum hominem censorem videre, sed etiam quod tristem censuram periculosamque multorum famae et ab laeso a plerisque et laedendi cupido
3 exspectabant. etenim tum quoque minitabundus petebat, refragari sibi qui liberam et fortem censuram timerent
4 criminando. et simul L. Valerio subfragabatur; illo uno collega castigare se nova flagitia et priscos revocare mores posse. his accensi homines, adversa nobilitate, non M. Porcium modo censorem fecerunt, sed collegam ei Valerium Flaccum adiecerunt.

5 Secundum comitia censorum consules praetoresque in provincias profecti praeter Q. Naevium, quem quattuor non minus menses, priusquam in Sardiniam iret, quaestiones veneficii, quarum magnam partem extra urbem per municipia conciliabulaque habuit, quia ita aptius
6 visum erat, tenuerunt. si Antiati Valerio credere libet,

ad duo milia hominum damnavit. et L. Postumius praetor, cui Tarentum provincia evenerat, magnas pastorum coniurationes vindicavit, et reliquias Bacchanalium quaestionis cum cura exsecutus est. multos qui aut citati 7
non adfuerant aut vades deseruerant, in ea regione Italiae latentes partim noxios iudicavit, partim comprehensos Romam ad senatum misit. in carcerem omnes a P. Cornelio coniecti sunt.

XXXXII. In Hispania ulteriore fractis proximo 1
bello Lusitanis quietae res fuerant, et in citeriore A. Terentius in Suessetanis oppidum Corbionem vineis et operibus expugnavit, captivos vendidit; quieta deinde hiberna et citerior provincia habuit. veteres praetores C. Calpurnius 2
Piso et L. Quinctius Romam redierunt. utrique magno patrum consensu triumphus est decretus. prior C. Cal- 3
purnius de Lusitanis et Celtiberis triumphavit; coronas aureas tulit octoginta tres et duodecim milia pondo argenti. paucos post dies L. Quinctius Crispinus ex iisdem 4
Lusitanis Celtiberisque triumphavit: tantundem auri atque argenti in eo triumpho praelatum.

Censores M. Porcius et L. Valerius metu mixta ex- 5
spectatione senatum legerunt; septem moverunt senatu, ex quibus unum insignem et nobilitate et honoribus, L. Quinctium Flamininum consularem. patrum memoria 6
institutum fertur, ut censores motis e senatu adscriberent notas. Catonis et aliae quidem acerbae orationes exstant in eos, quos aut senatorio loco movit aut quibus equos ademit; longe gravissima in L. Quinctium oratio est, qua 7
si accusator ante notam, non censor post notam usus esset, retinere L. Quinctium in senatu ne frater quidem T. Quinctius, si tum censor esset, potuisset. inter cetera 8
obiecit ei, Philippum Poenum, carum ac nobile scortum, ab Roma in Galliam provinciam spe ingentium donorum perductum. eum puerum, per lasciviam cum cavillaretur, 9
exprobrare consuli persaepe solitum, quod sub ipsum spectaculum gladiatorium abductus ab Roma esset, ut obsequium amatori iactaret. forte epulantibus iis, cum 10
iam vino incaluissent, nuntiatum in convivio esse nobilem Boium cum liberis transfugam venisse: convenire consu-

11 lem velle, ut ab eo fidem praesens acciperet. introductum in tabernaculum per interpretem adloqui consulem coepisse. inter cuius sermonem Quinctius scorto 'vis tu,' inquit 'quoniam gladiatorium spectaculum reliquisti, iam
12 hunc Gallum morientem videre?' et cum is vixdum serio adnuisset, ad nutum scorti consulem stricto gladio, qui super caput pendebat, loquenti Gallo caput primum percussisse, deinde fugienti fidemque populi Romani atque eorum qui aderant inploranti latus transfodisse.

1 XXXXIII. Valerius Antias, ut qui nec orationem Catonis legisset et fabulae tantum sine auctore editae credidisset, aliud argumentum, simile tamen et libidine et crude-
2 litate peragit. Placentiae famosam mulierem, cuius amore deperiret, in convivium accersitam scribit: ibi iactantem sese scorto inter cetera rettulisse, quam acriter quaestiones exercuisset et quam multos capitis damnatos in vin-
3 culis haberet, quos securi percussurus esset. tum illam infra eum adcubantem negasse umquam vidisse quemquam securi ferientem et pervelle id videre. hic indulgentem amatorem unum ex illis miseris adtrahi iussum
4 securi percussisse. facinus, sive eo modo quo censor obiecit sive ut Valerius tradit commissum est, saevum atque atrox; inter pocula atque epulas, ubi libare diis dapes, ubi bene precari mos esset, ad spectaculum scorti procacis, in sinu consulis recubantis, mactatam humanam
5 victimam esse et cruore mensam respersam! in extrema oratione Catonis condicio Quinctio fertur, ut si id factum negaret ceteraque quae obiecisset, sponsione defenderet sese; sin fateretur, ignominiane sua quemquam doliturum censeret, cum ipse vino et Venere amens sanguine hominis in convivio lusisset?

1 XXXXIIII. In equitatu recognoscendo L. Scipioni Asiageni ademptus equus. in censibus quoque accipien-
2 dis tristis et aspera in omnes ordines censura fuit. ornamenta et vestem muliebrem et vehicula, quae pluris quam quindecim milium aeris essent in censum referre iuratores
3 iussi; item mancipia minora annis viginti, quae post proximum lustrum decem milibus aeris aut pluris eo venissent, uti ea quoque deciens tanto pluris quam quanti

essent aestimarentur et his rebus omnibus terni in milia
aeris adtribuerentur. aquam publicam omnem in priva- 4
tum aedificium aut agrum fluentem ademerunt, et quae
in loca publica inaedificata inmolitave privati habebant
intra dies triginta demoliti sunt. opera deinde facienda 5
ex decreta in eam rem pecunia, lacus sternendos lapide
detergendasque qua opus esset cloacas, in Aventino et
in aliis partibus qua nondum erant faciendas locaverunt.
et separatim Flaccus molem ad Neptunias aquas, ut iter 6
populo esset, et viam per Formianum montem, Cato 7
atria duo Maenium et Titium in lautumiis et quattuor
tabernas in publicum emit basilicamque ibi fecit, quae
Porcia adpellata est. et vectigalia summis pretiis, ultro
tributa infimis locaverunt. quas locationes cum senatus 8
precibus et lacrimis victus publicanorum induci et de in-
tegro locari iussisset, censores edicto submotis ab hasta
qui ludificati priorem locationem erant omnia eadem pau-
lulum inminutis pretiis locaverunt. nobilis censura fuit 9
simultatiumque plena, quae M. Porcium, cui acerbitas ea
adsignabatur, per omnem vitam exercuerunt.

Eodem anno coloniae duae, Potentia in Picenum, Pi- 10
saurum in Gallicum agrum, deductae sunt. sena iugera
in singulos data. diviserunt agrum coloniasque deduxe-
runt iidem tres viri, Q. Fabius Labeo et M. et Q. Fulvii,
Flaccus et Nobilior. consules eius anni nec domi nec 11
militiae memorabile quicquam egerunt.

XXXXV. In insequentem annum crearunt consules 1
M. Claudium Marcellum, Q. Fabium Labeonem.

M. Claudius, Q. Fabius idibus Martiis, quo die con-
sulatum inierunt, de provinciis suis praetorumque rettu-
lerunt. praetores creati erant C. Valerius flamen Dialis, 2
qui et priore anno petierat, et Sp. Postumius Albinus et
P. Cornelius Sisenna, L. Pupius, L. Iulius, Cn. Sicinius.
consulibus Ligures cum iisdem exercitibus, quos P. Clau- 3
dius, L. Porcius habuerant, provincia decreta est. Hi- 4
spaniae extra sortem prioris anni praetoribus cum suis
exercitibus servatae. praetores ita sortiri iussi, uti fla-
mini Diali utique altera iuris dicendi Romae provincia
esset; peregrinam est sortitus. Sisennae Cornelio urbana, 5

Sp. Postumio Sicilia, L. Pupio Apulia, L. Iulio Gallia, Cn. Sicinio Sardinia evenit. L. Iulius maturare est iussus.
6 Galli Transalpini per saltus ignotae antea viae, ut ante dictum, in Italiam transgressi oppidum in agro, qui nunc
7 est Aquileiensis, aedificabant. id eos ut prohiberet, quod eius sine bello posset, praetori mandatum est: si armis prohibendi essent, consules certiores faceret; ex his placere alterum adversus Gallos ducere legiones.
8 Extremo prioris anni comitia habita erant. in demortui Cn. Cornelii Lentuli locum auguris subficiendi creatus erat Sp. Postumius Albinus.
1 XXXXVI. Huius principio anni P. Licinius Crassus pontifex maximus mortuus est, in cuius locum M. Sem-
2 pronius Tuditanus pontifex est cooptatus, pontifex maximus est creatus C. Servilius Geminus. P. Licinii funeris causa visceratio data et gladiatores centum viginti pugnarunt et ludi funebres per triduum facti, post ludos epulum.
3 in quo cum toto foro triclinia strata essent, tempestas cum magnis procellis coorta coegit plerosque tabernacula
4 statuere in foro; eadem paulo post, cum undique disserenasset, sublata, defunctosque volgo ferebant, quod inter fatalia vates cecinissent, necesse esse tabernacula in foro
5 statui. hac religione levatis altera iniecta, quod sanguine per biduum pluvisset in area Volcani; et per decemviros supplicatio indicta erat eius prodigii expiandi causa.
6 Priusquam consules in provincias proficiscerentur, legationes transmarinas in senatum introduxerunt. nec umquam ante tantum regionis eius hominum Romae fuerat.
7 nam ex quo fama per gentes, quae Macedoniam adcolunt, vulgata est, crimina querimoniasque de Philippo non neglegenter ab Romanis audiri, multis operae pre-
8 tium fuisse queri, pro se quaeque civitates gentesque, singuli etiam privatim — gravis enim adcola omnibus erat — Romam aut ad spem levandae iniuriae aut ad deflen-
9 dae solacium venerunt. et ab Eumene rege legatio cum fratre eius Athenaeo venit ad querendum, simul quod non deducerentur ex Thracia praesidia, simul quod in Bithyniam Prusiae bellum adversus Eumenem gerenti auxilia missa forent.

XXXXVII. Respondendum ad omnia iuveni tum ad- 1
modum Demetrio erat. cum haud facile esset aut ea quae
obicerentur aut quae adversus ea dicenda erant memoria
complecti – nec enim multa solum, sed etiam pleraque 2
oppido quam parva erant, de controversia finium, de ho-
minibus raptis pecoribusque abactis, de iure aut dicto per
libidinem aut non dicto, de rebus per vim aut per gra-
tiam iudicatis –, nihil horum neque Demetrium docere 3
dilucide nec se satis liquido discere ab eo senatus cum
cerneret posse, simul et tirocinio et perturbatione iuvenis
moveretur, quaeri iussit ab eo, ecquem de his rebus com-
mentarium a patre accepisset. cum respondisset acce- 4
pisse se, nihil prius nec potius visum est quam regis
ipsius de singulis responsa accipere. librum extemplo
poposcerunt, deinde ut ipse recitaret permiserunt. erant 5
autem de singulis rebus in breve coactae causae, ut alia
fecisse se secundum decreta legatorum doceret, alia non
per se stetisse, quo minus faceret, sed per eos ipsos qui
accusarent. interposuerat et querelas de iniquitate decre- 6
torum et quam non ex aequo disceptatum apud Caecilium
foret indigneque sibi nec ullo suo merito insultatum ab
omnibus esset. has notas irritati eius animi conlegit senatus; 7
ceterum alia excusanti iuveni, alia recipienti futura ita ut
maxime vellet senatus, responderi placuit, nihil patrem eius 8
neque rectius nec magis quod ex voluntate senatus esset
fecisse quam quod, utcumque ea gesta essent, per Deme-
trium filium satisfieri voluisset Romanis: multa et dissimu- 9
lare et oblivisci et pati praeterita senatum posse, et credere
etiam, Demetrio credendum esse. obsidem enim se ani- 10
mum eius habere, etsi corpus patri reddiderit, et scire,
quantum salva in patrem pietate possit, amicum eum populo
Romano esse, honorisque eius causa missuros in Macedo- 11
niam legatos, ut si quid minus factum sit quam debuerit,
tum quoque sine piaculo rerum praetermissarum fiat. velle
etiam sentire Philippum, integra omnia sibi cum populo
Romano Demetrii filii beneficio esse.

XXXXVIII. Haec, quae augendae amplitudinis 1
eius causa facta erant, extemplo in invidiam, mox etiam
in perniciem adolescenti verterunt.

2 Lacedaemonii deinde introducti sunt. multae et parvulae disceptationes iactabantur; sed quae maxime rem continerent erant, utrum restituerentur quos Achaei dam-
3 naverant nec ne, inique an iure occidissent quos occiderant. vertebatur et, utrum manerent in Achaico concilio Lacedaemonii an, ut ante fuerat, secretum eius unius
4 in Peloponneso civitatis ius esset. restitui iudiciaque facta tolli placuit, Lacedaemonem manere in Achaico concilio scribique id decretum et consignari a Lacedaemoniis et Achaeis.

5 Legatus in Macedoniam Q. Marcius est missus, iussus idem in Peloponneso sociorum res aspicere. nam ibi quoque et ex veteribus discordiis residui motus erant et
6 Messenii desciverant a concilio Achaico. cuius belli et causas et ordinem si expromere velim, inmemor sim propositi, quo statui non ultra adtingere externa, nisi qua Romanis cohaererent rebus.

1 XXXXVIIII. Eventus memorabilis est, quod, cum bello superiores essent Achaei, Philopoemen praetor eorum capitur, ad praeoccupandam Coronen, quam hostes petebant, [profectus atque ibi] in valle iniqua cum equi-
2 tibus paucis obpressus. ipsum potuisse effugere Thracum Cretensiumque auxilio tradunt; sed pudor relinquendi equites, nobilissimos gentis, ab ipso nuper electos, tenuit.
3 quibus dum locum ad evadendas angustias cogendo ipse agmen praebet, sustinens inpetus hostium, prolapso equo et suo ipse casu et onere equi super eum ruentis haud multum afuit, quin exanimaretur, septuaginta annos iam
4 natus et diutino morbo, ex quo tum primum reficiebatur,
5 viribus admodum adtenuatis. iacentem hostes superfusi obpresserunt; cognitumque primum a verecundia memoriaque meritorum haud secus quam ducem suum adtollunt reficiuntque et ex valle devia in viam portant, vix sibimet
6 ipsi prae necopinato gaudio credentes; pars nuntios Messenen praemittunt, debellatum esse, Philopoemenem
7 captum adduci. primum adeo incredibilis visa res, ut non pro vano modo, sed vix pro sano nuntius audiretur. deinde ut super alium alius idem omnes adfirmantes ve-
8 niebant, tandem facta fides; et priusquam adpropinquare

urbi satis scirent, ad spectaculum omnes simul liberi ac servi, pueri quoque cum feminis, effunduntur. itaque clauserat portam turba, dum pro se quisque, nisi ipse oculis suis credidisset, vix pro comperta tantam rem habiturus videretur. aegre submoventes obvios intrare por- 9
tam qui adducebant Philopoemenem potuerunt. aeque conferta turba iter reliquum clauserat; et cum pars ma- 10
xima exclusa a spectaculo esset, theatrum repente, quod propinquum viae erat, compleverunt et, ut eo adduceretur in conspectum populi, una voce omnes exposcebant. magistratus et principes veriti, ne quem motum miseri- 11
cordia praesentis tanti viri faceret, cum alios verecundia pristinae maiestatis conlata praesenti fortunae, alios recordatio ingentium meritorum motura esset, procul in conspectu eum statuerunt, deinde raptim ex oculis ho- 12
minum abstraxerunt dicente praetore Dinocrate, esse quae pertinentia ad summam belli percunctari eum magistratus vellent. inde abducto eo in curiam et senatu vocato consultari coeptum.

L. Iam invesperascebat, et non modo cetera, sed ne 1
in proximam quidem noctem ubi satis tuto custodiretur, expediebant. obstupuerant ad magnitudinem pristinae 2
eius fortunae virtutisque et neque ipsi domum recipere custodiendum audebant nec cuiquam uni custodiam eius satis credebant. admonent deinde quidam, esse thensau- 3
rum publicum sub terra, saxo quadrato saeptum. eo vinctus demittitur et saxum ingens, quo operitur, machina superinpositum est. ita loco potius quam homini cuiquam 4
credendam custodiam rati, lucem insequentem exspectaverunt. postero die multitudo quidem integra, memor 5
pristinorum eius in civitatem meritorum, parcendum ac per eum remedia quaerenda esse praesentium malorum censebant; sed defectionis auctores, quorum in manu res 6
publica erat, in secreto consultantes omnes ad necem eius consentiebant, sed utrum maturarent an differrent ambigebatur. vicit pars avidior poenae, missusque qui 7
venenum ferret. accepto poculo nihil aliud locutum ferunt quam quaesisse, si incolumis Lycortas — is alter imperator Achaeorum erat — equitesque evasissent. postquam 8

dictum est incolumes esse, 'bene habet' inquit, et poculo
9 inpavide exhausto haud ita multo post exspiravit. non
diuturnum mortis eius gaudium auctoribus crudelitatis
fuit. victa namque Messene bello exposcentibus Achaeis
dedidit noxios ossaque reddita Philopoemenis sunt et se-
pultus ab universo Achaico est concilio, adeo omnibus
humanis congestis honoribus, ut ne divinis quidem absti-
10 neretur. ab scriptoribus rerum Graecis Latinisque tan-
tum huic viro tribuitur, ut a quibusdam eorum, velut ad
insignem notam huius anni, memoriae mandatum sit, tres
claros imperatores eo anno decessisse, Philopoemenem,
11 Hannibalem, P. Scipionem. adeo in aequo eum dua-
rum potentissimarum gentium summis imperatoribus
posuerunt.

1 LI. Ad Prusiam regem legatus T. Quinctius Flami-
ninus venit; quem suspectum Romanis et receptus post
fugam Antiochi Hannibal et bellum adversus Eumenem
2 motum faciebat. ibi seu quia a Flaminino inter cetera
obiectum Prusiae erat, hominem omnium qui viverent in-
festissimum populo Romano apud eum esse, qui patriae
suae primum, deinde fractis eius opibus Antiocho regi
3 auctor belli adversus populum Romanum fuisset, seu quia
ipse Prusias, ut gratificaretur praesenti Flaminino Ro-
manisque, per se necandi aut tradendi eius in potestatem
consilium cepit, a primo conloquio Flaminini milites ex-
templo ad domum Hannibalis custodiendam missi sunt.
4 semper talem exitum vitae suae Hannibal prospexerat
animo et Romanorum inexpiabile odium in se cernens et
fidei regum nihil sane fretus, Prusiae vero levitatem
etiam expertus erat; Flaminini quoque adventum velut
5 fatalem sibi horruerat. ad omnia undique infesta, ut iter
semper aliquod praeparatum fugae haberet, septem exitus
e domo fecerat, et ex iis quosdam occultos, ne custodia
6 saepirentur. sed grave imperium regum nihil inexplora-
tum, quod vestigari volunt, efficit. totius circuitum domus
ita custodiis complexi sunt, ut nemo inde elabi posset.
7 Hannibal, postquam est nuntiatum milites regios in vesti-
bulo esse, postico, quod devium maxime atque occultis-
simi exitus erat, fugere conatus, ut id quoque obcursu

militum obsaeptum sensit et omnia circa clausa custo- 8
diis dispositis esse, venenum, quod multo ante praepara-
tum ad tales habebat casus, poposcit. 'liberemus' inquit 9
'diuturna cura populum Romanum, quando mortem senis
exspectare longum censent. nec magnam nec memora- 10
bilem ex inermi proditoque Flamininus victoriam feret.
mores quidem populi Romani quantum mutaverint, vel
hic dies argumento erit. horum patres Pyrrho regi, hosti 11
armato, exercitum in Italia habenti, ut a veneno caveret
praedixerunt; hi legatum consularem, qui auctor esset
Prusiae per scelus occidendi hospitis, miserunt.' exse- 12
cratus deinde in caput regnumque Prusiae et hospitales
deos violatae ab eo fidei testes invocans, poculum ex-
hausit. hic vitae exitus fuit Hannibalis.

LII. Scipionem et Polybius et Rutilius hoc anno 1
mortuum scribunt. ego neque his neque Valerio adsen-
tior, his, quod censoribus M. Porcio, L. Valerio [L. Va-
lerium] principem senatus ipsum lectum invenio, cum su-
perioribus duobus lustris Africanus fuisset, quo vivo, nisi 2
ut ille senatu moveretur, quam notam nemo memoriae
prodidit, alius princeps in locum eius lectus non esset.
Antiatem auctorem refellit tribunus plebis M. Naevius, 3
adversus quem oratio inscripta P. Africani est. hic Nae- 4
vius in magistratuum libris est tribunus plebis P. Clau-
dio, L. Porcio consulibus, sed iniit tribunatum Ap. Clau-
dio, M. Sempronio consulibus ante diem quartum idus
Decembres. inde tres menses ad idus Martias sunt, 5
quibus P. Claudius, L. Porcius consulatum inierunt. ita 6
et vixisse in tribunatu Naevii videtur diesque ei dici ab
eo potuisse, decessisse autem ante L. Valerii et M. Porcii
censuram.

Trium clarissimorum suae cuiusque gentis virorum 7
non tempore magis congruente comparabilis mors vide-
tur esse quam quod nemo eorum satis dignum splendore
vitae exitum habuit. iam primum omnes non in patrio 8
solo mortui nec sepulti sunt. veneno absumpti Hannibal
et Philopoemen; exsul Hannibal, proditus ab hospite, ca-
ptus Philopoemen in carcere et in vinculis exspiravit:
Scipio etsi non exsul neque damnatus, die tamen dicta, 9

ad quam non adfuerat reus, absens citatus, voluntarium non sibimet ipse solum, sed etiam funeri suo exsilium indixit.

1 LIII. Dum ea in Peloponneso, a quibus devertit oratio, geruntur, reditus in Macedoniam Demetrii lega-
2 torumque aliter aliorum adfecerat animos. volgus Macedonum, quos belli ab Romanis inminentis metus terruerat, Demetrium ut pacis auctorem cum ingenti favore conspiciebant, simul et spe haud dubia regnum ei post mortem
3 patris destinabant. nam etsi minor aetate quam Perseus esset, hunc iusta matre familiae, illum paelice ortum esse: illum ut ex vulgato corpore genitum nullam certi patris notam habere, hunc insignem similitudinem Philippi prae
4 se ferre. ad hoc Romanos Demetrium in paterno solio locaturos, Persei nullam apud eos gratiam esse. haec
5 vulgo loquebantur. itaque et Persea cura angebat, ne parum pro se una aetas valeret, cum aliis omnibus rebus
6 frater superior esset; et Philippus ipse, vix sui arbitrii fore, quem heredem regni relinqueret credens, sibi quoque graviorem esse quam vellet minorem filium aiebat.
7 offendebatur interdum concursu Macedonum ad eum et
8 alteram iam se vivo regiam esse indignabatur. et ipse iuvenis haud dubie inflatior redierat, subnisus erga se iudiciis senatus concessisque sibi quae patri negata essent;
9 et omnis mentio Romanorum quantam dignitatem ei apud ceteros Macedonas, tantam invidiam non apud fratrem
10 modo, sed etiam apud patrem conciliabat, utique postquam legati alii Romani venerunt, et cogebatur decedere Thracia praesidiaque deducere et alia aut ex decreto priorum legatorum aut ex nova constitutione senatus facere.
11 sed omnia maerens quidem et gemens – eo magis quod filium frequentiorem prope cum illis quam secum cernebat – oboedienter tamen adversus Romanos faciebat, ne
12 quam movendi extemplo belli causam praeberet. etiam avertendos animos a suspitione talium consiliorum ratus, mediam in Thraciam exercitum in Odrysas et Dentheletos
13 et Bessos duxit; Philippopolin urbem fuga desertam oppidanorum, qui in proxima montium iuga cum familiis receperant sese, cepit campestresque barbaros, depopu-

latus agros eorum, in deditionem accepit. relicto inde ad 14
Philippopolin praesidio, quod haud multo post ab Odrysis
expulsum est, oppidum in Deuriopo condere instituit —
Paeoniae ea regio est —, prope Erigonum fluvium, qui 15
ex Illyrico per Paeoniam fluens in Axium amnem editur,
haud procul Stobis, vetere urbe; novam urbem Perseida, 16
ut is filio maiori haberetur honos, adpellari iussit.

LIIII. Dum haec in Macedonia geruntur, consules 1
in provincias profecti. Marcellus nuntium praemisit ad 2
L. Porcium proconsulem, ut ad novum Gallorum oppidum
legiones admoveret. advenienti consuli Galli sese dedi- 3
derunt. duodecim milia armatorum erant, plerique arma
ex agris rapta habebant; ea aegre patientibus iis adempta 4
quaeque alia aut populantes agros rapuerant aut secum
adtulerant. de his rebus qui quererentur legatos Romam
miserunt. introducti in senatum a C. Valerio praetore 5
exposuerunt, se superante in Gallia multitudine inopia
coactos agri et egestate ad quaerendam sedem Alpes
transgressos, quae inculta per solitudines viderent, ibi
sine ullius iniuria consedisse: oppidum quoque aedificare 6
coepisse, quod indicium esset nec agro nec urbi ulli vim
adlaturos venisse. nuper M. Claudium ad se nuntium
misisse, bellum se cum iis, ni dederentur, gesturum. se 7
certam, etsi non speciosam pacem quam incerta belli
praeoptantes dedidisse se prius in fidem quam in pote-
statem populi Romani. post paucos dies iussos et urbe 8
et agro decedere sese tacitos abire, quo terrarum possent,
in animo habuisse. arma deinde sibi et postremo omnia
alia quae ferrent agerentque adempta. orare se senatum 9
populumque Romanum, ne in se innoxios deditos acer-
bius quam in hostes saevirent. huic orationi senatus ita 10
responderi iussit: neque illos fecisse recte, cum in Italiam
venerint oppidumque in alieno agro, nullius Romani ma-
gistratus, qui ei provinciae praeesset, permissu aedificare
conati sint, neque senatui placere deditos spoliari. itaque 11
se cum iis legatos ad consulem missuros, qui, si redeant
unde venerint, omnia iis sua reddi iubeant quique pro-
tinus eant trans Alpes et denuntient Gallicis populis,
multitudinem suam domi contineant. Alpes prope inexsu- 12

perabilem finem in medio esse; non utique iis melius
13 fore qui eas primi pervias fecissent. legati missi L. Furius Purpurio, Q. Minucius, L. Manlius Acidinus. Galli, redditis omnibus quae sine cuiusquam iniuria habebant, Italia excesserunt.

1 LV. Legatis Romanis Transalpini populi benigne responderunt. seniores eorum nimiam lenitatem populi
2 Romani castigarunt, quod eos homines qui gentis iniussu profecti occupare agrum imperii Romani et in alieno solo
3 aedificare oppidum conati sint, inpunitos dimiserint: debuisse gravem temeritatis mercedem statui. quod vero etiam sua reddiderint, vereri ne tanta indulgentia plures
4 ad talia audenda inpellantur. et exceperunt et prosecuti cum donis legatos sunt.

M. Claudius consul Gallis ex provincia exactis Histricum bellum moliri coepit litteris ad senatum missis,
5 ut sibi in Histriam traducere legiones liceret. id senatui [haut] placuit. illud agitabant, uti colonia Aquileia deduceretur, nec satis constabat, utrum Latinam an civium Romanorum deduci placeret. postremo Latinam potius
6 coloniam deducendam patres censuerunt. triumviri creati sunt P. Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus.

Eodem anno Mutina et Parma coloniae civium Roma-
7 norum sunt deductae. bina milia hominum in agro qui proxime Boiorum, ante Tuscorum fuerat, octona iugera
8 Parmae, quina Mutinae acceperunt. deduxerunt triumviri M. Aemilius Lepidus, T. Aebutius Carus, L. Quinctius
9 Crispinus. et Saturnia colonia civium Romanorum in agrum Caletranum est deducta. deduxerunt triumviri Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, Ti. Sempronius Gracchus. in singulos iugera data decem.

1 LVI. Eodem anno A. Terentius proconsul haud procul flumine Hibero in agro Ausetano et proelia secunda cum Celtiberis fecit, et oppida quae ibi communierant
2 aliquot expugnavit. ulterior Hispania eo anno in pace fuit, quia et P. Sempronius proconsul diutino morbo est inplicitus et nullo lacessente peropportune quieverunt
3 Lusitani. nec in Liguribus memorabile quicquam a Q. Fabio consule gestum.

Ex Histria revocatus M. Marcellus exercitu dimisso Romam comitiorum causa rediit. creavit consules Cn. 4 Baebium Tamphilum et L. Aemilium Paulum. cum M. Aemilio Lepido hic aedilis curulis fuerat; a quo consule quintus annus erat, cum is ipse Lepidus post duas repulsas consul factus esset. praetores inde facti Q. Fulvius 5 Flaccus, M. Valerius Laevinus, P. Manlius iterum, M. Ogulnius Gallus, L. Caecilius Denter, C. Terentius Istra.

Supplicatio extremo anno fuit prodigiorum causa, 6 quod sanguine per biduum pluvisse in area Concordiae satis credebant nuntiatumque erat, haud procul Sicilia insulam, quae non ante fuerat, novam editam e mari esse. Hannibalem hoc anno Antias Valerius decessisse est au- 7 ctor legatis ad eam rem ad Prusiam missis praeter T. Quinctium Flamininum, cuius in ea re celebre est nomen, L. Scipione Asiatico et P. Scipione Nasica.

[PERIOCHA LIBRI XXXX.]

[Cum Philippus liberos eorumquos in vinculis habebat nobilissimorum hominum conquiri ad mortem iussisset, Theoxena verita pro liberis suis admodum pueris regis libidinem, prolatis in medium gladiis et poculo, in quo venenum erat, suasit iis, ut imminens ludibrium morte effugerent, et cum persuasisset, et ipsa se interemit. certamina inter filios Philippi Macedoniae Persen et Demetrium referuntur; et ut fraude fratris sui Demetrius fictis criminibus, inter quae accusatione parricidii et adfectati regni, primum petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus est, regnumque Macedoniae mortuo Philippo ad Persen devenit. item res in Liguribus et Hispania contra Celtiberos a conpluribus feliciter gestas continet. colonia Aquileia deducta est. libri Numae Pompilii in agro L. Petilli scribae sub Ianiculo a cultoribus agri, arca lapidea clusi, inventi sunt et Graeci et Latini; in quibus cum pleraque dissolvendarum religionum praetor, ad quem delati erant, legisset, iuravit senatui, contra rem publicam esse, ut legerentur servarenturque. ex senatus consulto in comitio exusti sunt. Philippus aegritudine animi confectus, quod Demetrium filium falsis alterius filii in eundem delationibus impulsus veneno sustulisset, de poena Persei cogitavit voluitque Antigonum potius amicum suum successorem regni sui relinquere, sed in hac cogitatione morte raptus est. regnum Perseus accepit.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXX.

1 I. Principio insequentis anni consules praetoresque sortiti provincias sunt. consulibus nulla praeter Ligures quae decerneretur erat. iurisdictio urbana [M.] Ogulnio 2 Gallo, inter peregrinos M. Valerio evenit, Hispaniarum Q. Fulvio Flacco citerior, P. Manlio ulterior, L. Caecilio Dentri Sicilia, C. Terentio Istrae Sardinia. dilectus ha- 3 bere consules iussi. Q. Fabius ex Liguribus scripserat, Apuanos ad rebellionem spectare periculumque esse, ne 4 inpetum in agmen Pisanum facerent. et ex Hispaniis citeriorem in armis esse et cum Celtiberis bellari sciebant, in ulteriore, quia diu aeger esset praetor, luxuria et otio 5 solutam disciplinam militarem esse. ob ea novos exercitus conscribi placuit, quattuor legiones in Ligures, uti singulae quina milia et ducenos pedites, trecenos haberent equites; sociorum iisdem Latini nominis quindecim milia peditum addita et octingenti equites: hi duo consu- 6 lares exercitus essent. scribere praeterea iussi septem milia peditum sociorum ac Latini nominis et quadringentos equites et mittere ad M. Marcellum in Galliam, 7 cui ex consulatu prorogatum imperium erat. in Hispaniam utramque quae ducerentur quattuor milia peditum civium Romanorum et ducenti equites et sociorum septem milia peditum cum trecentis equitibus scribi iussa. 8 et Q. Fabio Labeoni cum exercitu, quem habebat, in Liguribus prorogatum in annum imperium est.

1 II. Ver procellosum eo anno fuit. pridie Parilia, medio ferme die, atrox cum vento tempestas coorta multis sacris profanisque locis stragem fecit, signa aenea in 2 Capitolio deiecit, forem ex aede Lunae quae in Aventino

est raptam tulit et in posticis parietibus Cereris templi adfixit, signa alia in circo maximo cum columnis quibus superstabant evertit, fastigia aliquot templorum a culmi- 3 nibus abrupta foede dissipavit. itaque in prodigium versa ea tempestas, procurarique haruspices iusserunt. simul 4 procuratum est, quod tripedem mulum Reate natum nuntiatum erat et a Formiis aedem Apollinis Caietae de caelo tactam. ob ea prodigia viginti hostiis maioribus sacrificatum est et diem unum supplicatio fuit.

Per eos dies ex litteris A. Terentii propraetoris co- 5 gnitum, P. Sempronium in ulteriore provincia cum plus annum aeger fuisset mortuum esse. eo maturius in Hispaniam praetores iussi proficisci.

Legationes deinde transmarinae introductae sunt, 6 prima Eumenis et Pharnacis regum et Rhodiorum querentium de Sinopensium clade. Philippi quoque legati, 7 Achaeorum et Lacedaemoniorum sub idem tempus venerunt. iis prius Marcio audito, qui ad res Graeciae Macedoniaeque visendas missus erat, responsa data sunt. Asiae regibus ac Rhodiis responsum est, legatos ad eas 8 res visendas senatum missurum.

III. De Philippo auxerat curam Marcius; nam ita 1 fecisse eum quae senatui placuissent fatebatur, ut facile adpareret, non diutius quam necesse esset facturum. neque 2 obscurum erat rebellaturum, omniaque quae tunc ageret diceretque eo spectare. iam primum omnem fere multitu- 3 dinem civium ex maritimis civitatibus cum familiis suis in Emathiam quae nunc dicitur, quondam adpellata Paeonia est, traduxit Thracibusque et aliis barbaris urbes tradidit 4 habitandas, fidiora haec genera hominum fore ratus in Romano bello. ingentem ea res fremitum in Macedonia 5 tota fecit, relinquentesque penates suos cum coniugibus ac liberis pauci tacitum dolorem continebant, exsecrationesque in agminibus proficiscentium in regem vincente odio metum exaudiebantur. his ferox animus omnes 6 homines, omnia loca temporaque suspecta habebat. po- 7 stremo negare propalam coepit, satis tutum sibi quicquam esse, nisi liberos eorum quos interfecisset comprehensos in custodia haberet et tempore alium alio tolleret.

1 IIII. Eam crudelitatem, foedam per se, foediorem
2 unius domus clades fecit. Herodicum principem Thessalorum multis ante annis occiderat, generos quoque eius postea interfecit; in viduitate relictae filiae singulos filios parvos habentes; Theoxena et Archo nomina iis erant
3 mulieribus. Theoxena multis petentibus aspernata nu-
4 ptias est, Archo Poridi cuidam, longe principi gentis Aenianum, nupsit et apud eum plures enisa partus, par-
5 vis admodum relictis omnibus, decessit. Theoxena, ut in suis manibus liberi sororis educarentur, Poridi nupsit et tamquam omnes ipsa enisa foret, suum sororisque
6 filios in eadem habebat cura. postquam regis edictum de comprehendendis liberis eorum, qui interfecti essent, accepit, ludibrio futuros non regis modo, sed custodum
7 etiam libidini rata ad rem atrocem animum adiecit ausaque est dicere, se sua manu potius omnes interfecturam
8 quam in potestatem Philippi venirent. Poris abominatus mentionem tam foedi facinoris Athenas deportaturum eos ad fidos hospites dixit comitemque ipsum fugae futurum
9 esse. proficiscuntur ab Thessalonica Aeneam ad statum sacrificium, quod Aeneae conditori cum magna caerimo-
10 nia quotannis faciunt. ibi die per sollemnes epulas consumpto navem praeparatam a Poride sopitis omnibus de tertia vigilia conscendunt tamquam redituri in Thessalo-
11 nicam; sed traicere in Euboeam erat propositum. ceterum in adversum ventum nequiquam eos tendentes prope terram lux obpressit, et regii, qui praeerant custodiae portus, lembum armatum ad pertrahendam eam navim miserunt
12 cum gravi edicto, ne reverterentur sine ea. cum iam adpropinquabant, Poris quidem ad hortationem remigum nautarumque intentus erat, interdum manus ad caelum
13 tendens deos, ut ferrent opem, orabat. ferox interim femina ad multo ante praecogitatum revoluta facinus venenum diluit ferrumque promit et posito in conspectu poculo strictisque gladiis 'mors' inquit 'una vindicta est.
14 viae ad mortem hae sunt; qua quemque animus fert, effugite superbiam regiam. agite, iuvenes mei, primum, qui maiores estis, capite ferrum aut haurite poculum, si
15 segnior mors iuvat.' et hostes aderant et auctor mortis

instabat. alii alio leto absumpti semianimes e nave praecipitantur. ipsa deinde virum comitem mortis complexa in mare sese deiecit. nave vacua dominis regii potiti sunt.

V. Huius atrocitas facinoris novam velut flammam 1
regis invidiae adiecit, ut vulgo ipsum liberosque exsecrarentur; quae dirae brevi ab omnibus diis exauditae, ut saeviret ipse in suum sanguinem, effecerunt. Perseus 2
enim cum in dies magis cerneret favorem et dignitatem Demetrii fratris apud multitudinem Macedonum crescere et gratiam apud Romanos, sibi spem nullam regni superesse nisi in scelere ratus, ad id unum omnes cogitationes intendit. ceterum cum se ne ad id quidem, quod muliebri 3
cogitabat animo, satis per se validum crederet, singulos patris amicorum temptare sermonibus perplexis institit. et primo quidam ex his aspernantium tale quicquam 4
praebuerunt speciem, quia plus in Demetrio spei ponebant; deinde crescente in dies Philippi odio in Romanos, 5
cui Perseus indulgeret, Demetrius summa ope adversaretur, prospicientes animo exitum incauti a fraude fraterna iuvenis, adiuvandum quod futurum erat rati fovendamque spem potentioris, Perseo sese adiungunt. cetera in suum 6
quaeque tempus agenda differunt; in praesentia placet omni ope in Romanos accendi regem inpellique ad consilia belli, ad quae iam sua sponte animum inclinasset. simul ut Demetrius in dies suspectior esset, ex compo- 7
sito sermones ad rem Romanorum trahebant. ibi cum alii mores et instituta eorum, alii res gestas, alii speciem ipsius urbis nondum exornatae neque publicis neque privatis locis, alii singulos principum eluderent, iuvenis 8
incautus et amore nominis Romani et certamine adversus fratrem omnia tuendo suspectum se patri et opportunum criminibus faciebat. itaque expertem eum pater omnium 9
de rebus Romanis consiliorum habebat, totus in Perseum versus cum eo cogitationes eius rei dies ac noctes agitabat. redierant quos forte miserat in Bastarnas ad arces- 10
senda auxilia adduxerantque inde nobiles iuvenes et regii quosdam generis, quorum unus sororem suam in matrimonium Philippi filio pollicebatur, erexeratque con-

11 sociatio gentis eius animum regis. tum Perseus 'quid ista prosunt?' inquit. 'nequaquam tantum in externis auxiliis est praesidii quantum periculi fraude domestica.
12 proditorem nolo dicere, certe speculatorem habemus in sinu, cuius, ex quo obses Romae fuit, corpus nobis red-
13 diderunt Romani, animum ipsi habent. omnium paene Macedonum in eum ora conversa sunt, nec regem se alium aiunt habituros esse quam quem Romani dedissent.'
14 his per se aegra mens senis stimulabatur et animo magis quam vultu ea crimina accipiebat.

1 VI. Forte lustrandi exercitus advenit tempus, cuius sollemne est tale: caput mediae canis praecisae et pars ad dextram, cum extis posterior ad laevam viae ponitur,
2 inter hanc divisam hostiam copiae armatae traducuntur. praeferuntur primo agmini arma insignia omnium ab ultima origine Macedoniae regum, deinde rex ipse cum
3 liberis sequitur, proxima est regia cohors custodesque corporis, postremum agmen Macedonum cetera multitudo
4 claudit. latera regis duo filii iuvenes cingebant, Perseus iam tricesimum annum agens, Demetrius quinquennio minor, medio iuventae robore ille, hic flore, fortunati
5 patris matura suboles, si mens sana esset. mos erat lustrationis sacro peracto decurrere exercitum et divisas bifariam duas acies concurrere ad simulacrum pugnae.
6 regii iuvenes duces ei ludicro certamini dati; ceterum non imago fuit pugnae, sed tamquam de regno dimicaretur, ita concurrerunt, multaque vulnera rudibus facta, nec prae-
7 ter ferrum quicquam defuit ad iustam belli speciem. pars ea, quae sub Demetrio erat, longe superior fuit. id aegre patiente Perseo laetari prudentes amici eius eamque rem ipsam dicere praebituram causam criminandi iuvenis.

1 VII. Convivium eo die sodalium, qui simul decurrerant, uterque habuit, cum vocatus ad cenam ab Demetrio
2 Perseus negasset. festo die benigna invitatio et hilaritas
3 iuvenalis utrosque in vinum traxit. commemoratio ibi certaminis ludicri et iocosa dicta in adversarios, ita ut
4 ne ipsis quidem ducibus abstineretur, iactabantur. ad has excipiendas voces speculator ex convivis Persei missus cum incautior obversaretur, exceptus a iuvenibus

forte triclinio egressis mulcatur. huius rei ignarus Deme- 5
trius 'quin comisatum' inquit 'ad fratrem imus et iram
eius, si qua ex certamine residet, simplicitate et hilari-
tate nostra lenimus?' omnes ire se conclamarunt praeter 6
eos qui speculatoris ab se pulsati praesentem ultionem
metuebant. cum eos quoque Demetrius traheret, ferrum
veste abdiderunt, quo se tutari, si qua vis fieret, possent.
nihil occulti esse in intestina discordia potest. utraque 7
domus speculatorum et proditorum plena erat. praecu-
currit index ad Persea, ferro subcinctos nuntians cum
Demetrio quattuor adulescentes venire. etsi causa ad- 8
parebat—nam ab iis pulsatum convivam suum audierat—,
infamandae rei causa ianuam obserari iubet et ex parte
superiore aedium versisque in viam fenestris comisatores,
tamquam ad caedem suam venientes, aditu ianuae arcet.
Demetrius, per vinum quod excluderetur paulisper voci- 9
feratus, in convivium redit, totius rei ignarus.

VIII. Postero die Perseus, cum primum conveniendi 1
potestas patris fuit, regiam ingressus perturbato vultu in
conspectu patris tacitus procul constitit. cui cum pater 2
'satin salve?' et quaenam ea maestitia esset interrogaret
eum, 'de lucro tibi' inquit 'vivere me scito. iam non oc-
cultis a fratre petimur insidiis, nocte cum armatis domum
ad interficiendum me venit, clausisque foribus parietum
praesidio me a furore eius sum tutatus.' cum pavorem 3
mixtum admiratione patri iniecisset, 'atqui si aures prae-
bere potes,' inquit 'manifestam rem teneas faciam.' enim- 4
vero se Philippus dicere auditurum, vocarique extemplo
Demetrium iussit et seniores amicos duos, expertes iu-
venalium inter fratres certaminum, infrequentes iam in
regia, Lysimachum et Onomastum, accersit, quos in con-
silio haberet. dum veniunt amici, solus filio procul stante 5
multa secum animo volutans inambulavit. postquam ve- 6
nisse eos nuntiatum est, secessit in partem interiorem
cum duobus amicis, totidem custodibus corporis; filiis,
ut ternos inermes secum introducerent, permisit. ibi cum 7
consedisset, 'sedeo' inquit 'miserrimus pater, iudex inter
duos filios, accusatorem parricidii et reum, aut conficti
aut commissi criminis labem apud meos inventurus. iam 8

pridem quidem hanc procellam inminentem timebam, cum
vultus inter vos minime fraternos cernerem, cum voces
9 quasdam exaudirem. sed interdum spes animum subibat,
deflagrare iras vestras, purgari suspitiones posse; etiam
hostes armis positis foedus icisse et privatas multorum
10 simultates finitas; subituram vobis aliquando germanitatis
memoriam, puerilis quondam simplicitatis consuetudinis-
que inter vos, meorum denique praeceptorum, quae vereor
11 ne vana surdis auribus cecinerim. quotiens ego audienti-
bus vobis detestatus exempla discordiarum fraternarum
horrendos eventus eorum rettuli, quibus se stirpemque
12 suam, domos, regna funditus evertissent! meliora quo-
que exempla parte altera posui, sociabilem consortionem
inter binos Lacedaemoniorum reges, salutarem per multa
13 saecula ipsis patriaeque, eandem civitatem, postquam mos
14 sibi cuique rapiendi tyrannidem exortus sit, eversam; iam
hos Eumenem Attalumque fratres, a [per] quam exiguis
rebus, prope ut puderet regii nominis, mihi, Antiocho et
cuilibet regum huius aetatis, nulla re magis quam fra-
15 terna unanimitate, regnum aequasse. ne Romanis qui-
dem exemplis abstinui, quae aut visa aut audita habebam,
T. et L. Quinctiorum, qui bellum mecum gesserunt, P.
et L. Scipionum, qui Antiochum devicerunt, patris pa-
truique eorum, quorum perpetuam vitae concordiam mors
16 quoque miscuit. neque vos illorum scelus similisque
sceleri eventus deterrere a vaecordi discordia potuit, ne-
que horum bona mens, bona fortuna ad sanitatem flectere.
17 vivo et spirante me hereditatem meam ambo et spe et cu-
18 piditate inproba crevistis. eo usque me vivere vultis,
donec alterius vestrûm superstes haud ambiguum regem
alterum mea morte faciam. nec fratrem nec patrem po-
testis pati. nihil cari, nihil sancti est, in omnium vicem
19 regni unius insatiabilis amor successit. agite, conscele-
rate aures paternas, decernite criminibus, mox ferro de-
creturi, dicite palam quidquid aut veri potestis aut libet
20 comminisci; reseratae aures sunt, quae posthac secretis
alterius ab altero criminibus claudentur.' haec furens ira
cum dixisset, lacrimae omnibus obortae et diu maestum
silentium tenuit.

VIIII. Tum Perseus 'aperienda nimirum nocte ianua 1
fuit et armati comisatores accipiendi praebendumque ferro
iugulum, quoniam non creditur nisi perpetratum facinus
et eadem petitus insidiis audio quae latro atque insidiator.
non nequiquam isti unum Demetrium filium te habere, 2
me subditum et paelice genitum adpellant. nam si gra- 3
dum, si caritatem filii apud te haberem, non in me que-
rentem deprehensas insidias, sed in eum qui fecisset sae-
vires, nec adeo vilis tibi vita esset nostra, ut nec praeterito 4
periculo meo movereris neque futuro, si insidiantibus [sit]
inpune. itaque si mori tacitum oportet, taceamus, pre- 5
cati tantum deos, ut a me coeptum scelus in me finem
habeat nec per meum latus tu petaris; sin autem, quod 6
circumventis in solitudine natura ipsa subicit, ut hominum
quos numquam viderint fidem tamen inplorent, mihi quo-
que ferrum in me strictum cernenti vocem mittere liceat,
per te patriumque nomen, quod utri nostrûm sanctius sit 7
iam pridem sentis, ita me audias precor, tamquam si voce
et comploratione nocturna excitus mihi quiritanti inter-
venisses, Demetrium cum armatis nocte intempesta in
vestibulo meo deprehendisses. quod tum vociferarer in
re praesenti pavidus, hoc nunc postero die queror. frater, 8
non comisantium in vicem [vitam] iam diu vivimus inter
nos. regnare utique vis. huic spei tuae obstat aetas mea,
obstat gentium ius, obstat vetustus Macedoniae mos, ob-
stat vero etiam patris iudicium. haec transcendere nisi 9
per meum sanguinem non potes. omnia moliris et temptas.
adhuc seu cura mea seu fortuna restitit parricidio tuo.
hesterno die in lustratione et decursu et simulacro ludicro 10
pugnae funestum prope proelium fecisti, nec me aliud a
morte vindicavit quam quod me ac meos vinci passus
sum. ab hostili proelio, tamquam fraterno lusu, pertra- 11
here me ad cenam voluisti. credis me, pater, inter inermes
convivas cenaturum fuisse, ad quem armati comisatum
venerunt? credis nihil mihi a gladiis nocte periculi fuisse,
quem rudibus te inspectante prope occiderunt? quid hoc 12
noctis, quid inimicus ad iratum, quid cum ferro subcinctis
iuvenibus venis? convivam me tibi committere ausus non
sum; comisatorem te cum armatis venientem recipiam?

13 si aperta ianua fuisset, funus meum parares hoc tempore, pater, quo querentem audis. nihil ego, tamquam accusator, criminose nec dubia argumentis colligendo ago.
14 quid enim? negat venisse se cum multitudine ad ianuam meam an ferro subcinctos secum fuisse? quos nominavero accerse. possunt quidem omnia audere qui hoc ausi
15 sunt, non tamen audebunt negare. si deprehensos intra limen meum cum ferro ad te deducerem, rem pro manifesto haberes; fatentes pro deprehensis habe.

1 X. Exsecrare nunc cupiditatem regni et furias fraternas concita. sed ne sint caecae, pater, exsecrationes tuae, discerne, dispice insidiatorem et petitum insidiis,
2 noxium incesse caput. qui occisurus fratrem fuit, habeat etiam iratos paternos deos; qui periturus fraterno scelere fuit, perfugium in patris misericordia et iustitia habeat.
3 quo enim alio confugiam, cui non sollemne lustrale exercitus tui, non decursus militum, non domus, non epulae, non nox ad quietem data naturae beneficio mortalibus
4 tuta est? si iero ad fratrem invitatus, moriendum est, si recepero intra ianuam comisatum fratrem, moriendum est; nec eundo nec manendo insidias evito; quo me conferam?
5 nihil praeter deos, pater, et te colui. non Romanos habeo ad quos confugiam; perisse expetunt, quia tuis iniuriis doleo, quia tibi ademptas tot urbes, tot gentes, modo Thraciae maritimam oram, indignor. nec me nec te in-
6 columi Macedoniam suam futuram sperant, sed si me scelus fratris, te senectus absumpserit aut ne ea quidem exspectata fuerit, regem regnumque Macedoniae sua futura sciunt. si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquissent, mihi quoque id relictum crederem receptaculum.
7 at in Macedonibus satis praesidii est. vidisti hesterno die inpetum militum in me. quid illis defuit nisi ferrum? quod illis defuit interdiu, convivae fratris noctu adsum-
8 pserunt. quid de magna parte principum loquar, qui in Romanis spem omnem dignitatis et fortunae posuerunt et in eo, qui omnia apud Romanos potest? neque hercule istum mihi tantum fratri maiori, sed prope est ut tibi
9 quoque ipsi, regi et patri, praeferant. iste enim est, cuius beneficio poenam tibi senatus remisit, qui nunc te ab

armis Romanis protegit, qui tuam senectutem obligatam
et obnoxiam adulescentiae suae esse aequum censet. pro 10
isto Romani stant, pro isto omnes urbes tuo imperio li-
beratae, pro isto Macedones qui pace Romana gaudent.
mihi praeter te, pater, quid usquam aut spei aut prae-
sidii est?

XI. Quo spectare illas litteras ad te nunc missas T. 1
Quinctii credis, quibus et bene te consuluisse rebus tuis
ait, quod Demetrium Romam miseris, et hortatur, ut ite-
rum et cum pluribus legatis et primoribus eum remittas
Macedonum? T. Quinctius nunc est auctor omnium rerum 2
isti et magister. eum sibi te abdicato patre in locum tuum
substituit. illic ante omnia clandestina concocta sunt con-
silia. quaeruntur adiutores consiliis, cum te plures et prin- 3
cipes Macedonum cum isto mittere iubet. qui hinc integri et
sinceri Romam eunt, Philippum regem se habere creden-
tes, imbuti illinc et infecti Romanis delenimentis redeunt.
Demetrius iis unus omnia est, eum iam regem vivo patre
adpellant. haec si indignor, audiendum est statim, non 4
ab aliis solum, sed etiam a te, pater, cupiditatis regni
crimen. ego vero, si in medio ponitur, non agnosco. 5
quem enim suo loco moveo, ut ipse in eius locum succe-
dam? unus ante me pater est et, ut diu sit, deos rogo.
superstes — et ita sim, si merebor, ut ipse me esse velit — 6
hereditatem regni, si pater tradet, accipiam. cupit re- 7
gnum, et quidem scelerate cupit, qui transcendere festinat
ordinem aetatis, naturae, moris Macedonum, iuris gentium.
"obstat frater maior, ad quem iure, voluntate etiam patris,
regnum pertinet. tollatur; non primus regnum fraterna 8
caede petiero. pater senex et (filio) solus (orbatus) de se
magis timebit quam ut filii necem ulciscatur. Romani
laetabuntur, probabunt, defendent factum." hae spes in- 9
certae, pater, sed non inanes sunt. ita enim se res habet:
periculum vitae propellere a me potes puniendo eos qui 10
ad me interficiendum ferrum sumpserunt; si facinori eo-
rum successerit, mortem meam idem tu persequi non
poteris.'

XII. Postquam dicendi finem Perseus fecit, coniecti 1
eorum qui aderant oculi in Demetrium sunt, velut con-

2 festim responsurus esset. deinde diu fuit silentium, cum perfusum fletu adpareret omnibus loqui non posse. tandem vicit dolorem ipsa necessitas, cum dicere iuberent,
3 atque ita orsus est. 'omnia quae reorum antea fuerant auxilia, pater, praeoccupavit accusator. simulatis lacrimis in alterius perniciem veras meas lacrimas suspectas tibi
4 fecit. cum ipse, ex quo ab Roma redii, per occulta cum suis conloquia dies noctesque insidietur, ultro mihi non insidiatoris modo, sed latronis manifesti et percussoris
5 speciem induit. periculo suo te exterret, ut innoxio fratri per eundem te maturet perniciem. perfugium sibi nusquam gentium esse ait, ut ego ne apud te quidem spei quicquam
6 reliquae habeam. circumventum, solum, inopem, invidia gratiae externae, quae obest potius quam prodest, onerat. iam illud quam accusatorie, quod noctis huius crimen
7 miscuit cum cetera insectatione vitae meae, ut et hoc, quod iam quale sit scies, suspectum alio vitae nostrae tenore faceret et illam vanam criminationem spei, voluntatis, consiliorum meorum nocturno hoc ficto et composito ar-
8 gumento fulciret? simul et illud quaesivit, ut repentina et minime praeparata accusatio videretur, quippe ex noctis
9 huius metu et tumultu repentino exorta. oportuit autem, Perseu, si proditor ego patris regnique eram, si cum Romanis, si cum aliis inimicis patris inieram consilia, non exspectatam fabulam esse noctis huius, sed proditionis
10 me ante (me) accusatum; si illa separata ab hac vana accusatio erat invidiamque tuam adversus me magis quam crimen meum indicatura, hodie quoque eam aut praeter-
11 mitti aut in aliud tempus differri, ut per se quaereretur, utrum ipse ego tibi an tu mihi, novo quidem et singulari
12 genere odii, insidias fecisses. ego tamen, quantum in hac subita perturbatione potero, separabo ea quae tu confudisti
13 et noctis huius insidias aut tuas aut meas detegam. occidendi sui consilium inisse me videri vult, ut scilicet maiore fratre sublato, cuius iure gentium, more Macedonum, tuo etiam, ut ait, iudicio regnum est futurum, ego minor
14 in eius quem occidissem succederem locum. quid ergo illa sibi vult pars altera orationis, qua Romanos a me cultos ait atque eorum fiducia in spem regni me venisse?

nam si et in Romanis tantum momenti credebam esse, ut 15
quem vellent inponerent Macedoniae regem, et meae tantum apud eos gratiae confidebam, quid opus parricidio fuit? an ut cruentum diadema fraterna caede gererem? ut 16
illis ipsis, apud quos aut vera aut certe simulata probitate partam gratiam habeo, si quam forte habeo, exsecrabilis et invisus essem? nisi T. Quinctium credis, cuius virtute 17
et consiliis me nunc arguis regi, cum et ipse tali pietate vivat cum fratre, mihi fraternae caedis fuisse auctorem. idem non Romanorum gratiam solum, sed Macedonum 18
iudicia ac paene omnium deorum hominumque consensum conlegit, per quae omnia se mihi parem in certamine non futurum crediderim; idem, tamquam in aliis omnibus re- 19
bus inferior essem, ad sceleris ultimam spem confugisse me insimulat. vis hanc formulam cognitionis esse, ut 20
uter timuerit, ne alter dignior videretur regno, is consilium fratris obprimendi iudicetur cepisse?

XIII. Exsequamur tamen quocumque modo confecti 1
ordinem criminis. pluribus modis se petitum criminatus est et omnes insidiarum vias in unum diem contulit. volui 2
interdiu eum post lustrationem, cum concurrimus, et quidem, si diis placet, lustrationum die, occidere; volui, cum ad cenam invitavi, veneno scilicet tollere; volui, cum comisatum gladiis adcincti me secuti sunt, ferro interficere.
tempora quidem qualia sint ad parricidium electa vides: 3
lusus, convivii, comisationis. quid? dies qualis? quo lustratus exercitus, quo inter divisam victimam, praelatis omnium qui umquam fuere Macedoniae regum armis regis, duo soli tua tegentes latera, pater, praevecti sumus et
secutum est Macedonum agmen, hoc ego, etiam si quid 4
antea admisissem piaculo dignum, lustratus et expiatus sacro, tum cum maxime in hostiam itineri nostro circumdatam intuens, parricidium, venena, gladios in comisationem praeparatos volutabam in animo, ut quibus aliis deinde
sacris contaminatam omni scelere mentem expiarem? sed 5
caecus criminandi cupiditate animus, dum omnia suspecta efficere vult, aliud alio confundit. nam si veneno te inter 6
cenam tollere volui, quid minus aptum fuit quam pertinaci certamine et concursu iratum te efficere, ut merito,

7 sicut fecisti, invitatus ad cenam abnueres? cum autem
iratus negasses, utrum ut placarem te danda opera fuit,
ut aliam quaererem occasionem, quoniam semel venenum
8 paraveram, an ab illo consilio velut transiliendum ad aliud
fuit, ut ferro te, et quidem eo die, per speciem comisatio-
9 nis occiderem? quo deinde modo, si te metu mortis cre-
debam cenam evitasse meam, non ab eodem metu cōmi-
sationem quoque evitaturum existimabam?

1 XIIII. Non est res, qua erubescam, pater, si die festo
2 inter aequales largiore vino sum usus. tu quoque velim
inquiras, qua laetitia, quo lusu apud me celebratum he-
sternum convivium sit, illo etiam, pravo forsitan, gaudio
provehente, quod in iuvenali armorum certamine pars
3 nostra non inferior fuerat. miseria haec et metus crapulam
facile excusserunt; quae si non intervenissent, insidiatores
4 nos sopiti iaceremus. si domum tuam expugnaturus,
capta domo dominum interfecturus eram, non tempera-
sem vino in unum diem, non milites meos abstinuissem?
5 et ne ego me solus nimia simplicitate tuear, ipse quoque
minime malus ac suspicax frater "nihil aliud scio," inquit
"nihil arguo, nisi quod cum ferro comisatum venerunt."
6 si quaeram unde id ipsum scias, necesse erit te fateri,
aut speculatorum tuorum plenam domum fuisse meam
aut illos ita aperte sumpsisse ferrum, ut omnes viderent.
7 et ne quid ipse aut prius inquisisse aut nunc criminose
argumentari videretur, te quaerere ex iis quos nomina-
sset iubebat, an ferrum habuissent, ut tamquam in re du-
bia, cum id quaesisses quod ipsi fatentur, pro convictis
8 haberentur. quin tu illud quaeri iubes, num tui occi-
dendi causa ferrum sumpserint, num me auctore et
sciente? hoc enim videri vis, non illud quod fatentur et
palam est. et sui se tuendi causa sumpsisse dicunt.
9 recte an perperam fecerint, ipsi sui facti rationem red-
dent; meam causam, quae nihil eo facto contingitur, ne
miscueris, aut explica, utrum aperte an clam te adgres-
10 suri fuerimus. si aperte, cur non omnes ferrum habui-
mus? cur nemo praeter eos qui tuum speculatorem pul-
11 saverunt? si clam, quis ordo consilii fuit? convivio soluto
cum comisator ego discessissem, quattuor substitissent,

ut sopitum te adgrederentur, quomodo fefellissent et alieni et mei et maxime suspecti, quia paulo ante in rixa fuerant? quomodo autem trucidato te ipsi evasuri fuerunt? quattuor gladiis domus tua capi et expugnari potuit?

XV. Quin tu omissa ista nocturna fabula ad id quod 1
doles, quod invidia urit, reverteris? "cur usquam regni 2
tui mentio fit, Demetri? cur dignior patris fortunae successor quibusdam videris quam ego? cur spem meam, quae, si tu non esses, certa erat, dubiam et sollicitam facis?" haec sentit Perseus, etsi non dicit; haec istum 3
inimicum, haec accusatorem faciunt; haec domum, haec regnum tuum criminibus et suspitionibus replent. ego 4
autem, pater, quem ad modum nec nunc sperare regnum nec ambigere umquam de eo forsitan debeam, quia minor sum, quia tu me maiori cedere vis, sic illud nec debui facere nec debeo, ut indignus te patre, indignus omnibus videar. id enim vitiis meis, non cedendi cui ius fasque 5
est modestia consequar. Romanos obicis mihi et ea quae gloriae esse debent in crimen vertis. ego nec obses 6
Romanis ut traderer nec ut legatus mitterer Romam petii. a te missus ire non recusavi. utroque tempore ita me gessi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum essem. itaque mihi cum Romanis, pater, causa amicitiae 7
tu fuisti. quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit: si bellum esse coeperit, qui obses, qui legatus pro patre non inutilis fui, idem hostis illis acerrimus ero. nec hodie ut prosit mihi gratia Romanorum postulo, ne 8
obsit tantum deprecor. nec in bello coepit nec ad bellum reservetur; pacis pignus fui, ad pacem retinendam legatus missus sum: neutra res mihi nec gloriae nec crimini sit. ego si quid inpie in te, pater, si quid scelerate in fra- 9
trem admisi, nullam deprecor poenam; si innocens sum, ne invidia conflagrem, cum crimine non possim, deprecor. non hodie me primum frater accusat, sed hodie primum 10
aperte, nullo meo in se merito. si mihi pater succenseret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat, te adulescentiae, te errori veniam impetrare meo. ubi praesidium esse oportebat, ibi exitium est. e convivio et comi- 11
sationibus prope semisomnus raptus sum ad causam par-

ricidii dicendam. sine advocatis, sine patronis ipse pro
12 me dicere cogor. si pro alio dicendum esset, tempus ad
meditandum et componendam orationem sumpsissem,
cum quid aliud quam ingenii fama periclitarer? ignarus,
quid arcessitus essem, te iratum et iubentem dicere cau-
13 sam, fratrem accusantem audivi. ille diu ante praeparata,
meditata in me oratione est usus; ego id tantum temporis,
quo accusatus sum, ad cognoscendum, quid ageretur,
14 habui. utrum momento illo horae accusatorem audirem
an defensionem meditarer? adtonitus repentino atque ino-
pinato malo, vix quid obiceretur intellegere potui; nedum
15 satis sciam, quo modo me tuear. quid mihi spei esset,
nisi patrem iudicem haberem? apud quem etiam si caritate
a fratre maiore vincor, misericordia certe reus vinci non
16 debeo. ego enim ut me mihi tibique serves precor, ille
ut me in securitatem suam occidas postulat. quid eum, cum
regnum ei tradideris, facturum credis in me esse, qui iam
nunc sanguinem meum sibi indulgeri aequum censet?'

1 XVI. Dicenti haec lacrimae simul spiritum et vocem
intercluserunt. Philippus submotis iis paulisper conlo-
cutus cum amicis pronuntiavit, non verbis se nec unius
2 horae disceptatione causam eorum diiudicaturum, sed in-
quirendo in utriusque vitam, mores, et dicta factaque in
3 magnis parvisque rebus observando, ut omnibus adpa-
reret, noctis proximae crimen facile revictum, suspectam
nimiam cum Romanis Demetrii gratiam esse. haec vivo
Philippo velut semina iacta sunt Macedonici belli, quod
maxime cum Perseo gerendum erat.

4 Consules ambo in Ligures, quae tum una consularis
provincia erat, proficiscuntur. et quia prospere ibi res
5 gesserunt, supplicatio in unum diem decreta est. Ligu-
rum duo milia fere ad extremum finem provinciae Gal-
liae, ubi castra Marcellus habebat, venerunt, uti recipe-
rentur orantes. Marcellus opperiri eodem loco Liguribus
6 iussis senatum per litteras consuluit. senatus rescri-
bere M. Ogulnium praetorem Marcello iussit, verius
fuisse consules, quorum provincia esset, quam se, quid
e re publica esset, decernere: tum quoque non placere,
nisi per deditionem Ligures recipi; et receptis arma

adimi, atque eos ad consules mitti senatum aequum censere.

Praetores eodem tempore, P. Manlius in ulteriorem 7
Hispaniam, quam et priore praetura provinciam obtinuerat, Q. Fulvius Flaccus in citeriorem pervenit exercitumque [ab] A. Terentio accepit; nam ulterior morte P. Sempronii proconsulis sine imperio fuerat. Fulvium Flaccum 8
oppidum Hispanum Vrbicuam nomine obpugnantem Celtiberi adorti sunt. dura ibi proelia aliquot acta, multi Romani milites et vulnerati et interfecti sunt. victi perseverantia Fulvii, quod nulla vi abstrahi ab obsidione potuit, Celtiberi fessi proeliis variis abscesserunt. urbs 9
amoto auxilio eorum intra paucos dies capta et direpta est, praedam militibus praetor concessit. Fulvius hoc 10
oppido capto, P. Manlius exercitu tantum in unum coacto, qui dissipatus fuerat, nulla alia memorabili gesta re exercitus in hiberna deduxerunt. haec ea aestate in Hispania gesta. Terentius, qui ex ea provincia decesserat, ovans 11
urbem iniit. translatum argenti pondo novem milia trecenta viginti, auri octoginta pondo et duae coronae aureae pondo sexaginta septem.

XVII. Eodem anno inter populum Carthaginiensem 1
et regem Masinissam in re praesenti disceptatores Romani de agro fuerunt. ceperat eum ab Carthaginiensibus pater 2
Masinissae Gala; Galam Syphax inde expulerat, postea in gratiam soceri Hasdrubalis Carthaginiensibus dono dederat; Carthaginienses eo anno Masinissa expulerat. 3
haud minore certamine animorum, quam cum ferro et acie dimicarunt, res acta apud Romanos. Carthaginienses, 4
quod maiorum suorum fuisset, deinde ab Syphace ad se pervenisset, repetebant. Masinissa paterni regni agrum se et recepisse et habere gentium iure aiebat; et causa et possessione superiorem esse; nihil aliud se in ea disce- 5
ptatione metuere quam ne pudor Romanorum, dum vereantur, ne quid socio atque amico regi adversus communes suos atque illius hostes indulsisse videantur, damno sit. legati possessionis ius non mutarunt, causam integram 6
Romam ad senatum reiecerunt.

In Liguribus nihil postea gestum. recesserant pri-

mum in devios saltus, deinde dimisso exercitu passim in
7 vicos castellaque sua dilapsi sunt. consules quoque dimittere exercitum voluerunt, ac de ea re patres consuluerunt. alterum ex his dimisso exercitu ad magistratus in annum creandos venire Romam iusserunt, alterum cum
8 legionibus suis Pisis hiemare. fama erat Gallos Transalpinos iuventutem armare, nec in quam regionem Italiae effusura se multitudo esset sciebatur. ita inter se consules compararunt, ut Cn. Baebius ad comitia iret, quia M. Baebius frater eius consulatum petebat.

1 XVIII. Comitia consulibus rogandis fuere; creati P.
2 Cornelius Lentulus, M. Baebius Tamphilus. praetores inde facti duo Q. Fabii, Maximus et Buteo, Ti. Claudius Nero, Q. Petillius Spurinus, M. Pinarius Rusca, L. Du-
3 ronius. his inito magistratu provinciae ita sorte evenerunt: Ligures consulibus, praetoribus Q. Petillio urbana, Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio Buteoni Gallia, Ti. Claudio Neroni Sicilia, M. Pinario Sardinia, L. Du-
4 ronio Apulia; et Histri adiecti, quod Tarentini Brundisinique nuntiabant maritimos agros infestos transmarinarum navium latrociniis esse. eadem Massilienses de
5 Ligurum navibus querebantur. exercitus inde decreti: quattuor legiones consulibus, quae quina milia ducenos Romanos pedites, trecenos haberent equites, et quindecim milia sociûm ac Latini nominis, octingenti equites.
6 in Hispaniis prorogatum veteribus praetoribus imperium est cum exercitibus quos haberent, et in supplementum decreta tria milia civium Romanorum, ducenti equites, et sociûm Latini nominis sex milia peditum, trecenti equites.
7 nec rei navalis cura omissa. duumviros in eam rem consules creare iussi, per quos naves viginti deductae navalibus sociis civibus Romanis, qui servitutem servissent,
8 complerentur, ingenui tantum ut iis praeessent. inter duumviros ita divisa tuenda denis navibus maritima ora, ut promunturium iis Minervae velut cardo in medio esset; alter inde dextram partem usque ad Massiliam, laevam alter usque ad Barium tueretur.

1 XVIIII. Prodigia multa foeda et Romae eo anno visa
2 et nuntiata peregre. in area Volcani et Concordiae san-

guinem pluit; et pontifices hastas motas nuntiavere et
Lanuvii simulacrum Iunonis Sospitae lacrimasse. pesti- 3
lentia in agris forisque et conciliabulis et in urbe tanta
erat, ut Libitina funeribus vix subficeret. his prodigiis 4
cladibusque anxii patres decreverunt, ut et consules, qui-
bus diis videretur, hostiis maioribus sacrificarent et decem-
viri libros adirent. eorum decreto supplicatio circa omnia 5
pulvinaria Romae in diem unum indicta est. iisdem au-
ctoribus et senatus censuit et consules edixerunt, ut per
totam Italiam triduum supplicatio et feriae essent. pesti- 6
lentiae tanta vis erat, ut, cum propter defectionem Cor-
sorum bellumque ab Iliensibus concitatum in Sardinia
octo milia peditum ex sociis Latini nominis placuisset
scribi et trecentos equites, quos M. Pinarius praetor se-
cum in Sardiniam traiceret, tantum hominum demortuum 7
esse, tantum ubique aegrorum consules renuntiaverint,
ut is numerus effici militum non potuerit. quod deerat 8
militum, sumere a Cn. Baebio proconsule, qui Pisis hiber-
nabat, iussus praetor atque inde in Sardiniam traicere.

L. Duronio praetori, cui provincia Apulia evenerat, 9
adiecta de Bacchanalibus quaestio est, cuius residua quae-
dam velut semina ex prioribus malis iam priore anno
adparuerant; sed magis inchoatae apud L. Pupium prae- 10
torem quaestiones erant quam ad exitum ullum perductae.
id persecare novum praetorem, ne serperet iterum latius,
patres iusserunt. et legem de ambitu consules ex aucto- 11
ritate senatus ad populum tulerunt.

XX. Legationes deinde in senatum introduxerunt, 1
regum primas Eumenis et Ariarathis Cappadocis et Phar-
nacis Pontici. nec ultra quicquam eis responsum est quam
missuros qui de controversiis eorum cognoscerent statue-
rentque. Lacedaemoniorum deinde exsulum et Achaeo- 2
rum legati introducti sunt. et spes data exsulibus est
scripturum senatum Achaeis, ut restituerentur; Achaei
de Messene recepta compositisque ibi rebus cum adsensu
patrum exposuerunt. et a Philippo rege Macedonum duo 3
legati venerunt, Philocles et Apelles, nulla super re quae
petenda ab senatu esset; speculatum magis inquisitumque
missi de iis quorum Perseus Demetrium insimulasset

sermonum cum Romanis, maxime cum T. Quinctio, ad-
4 versus fratrem de regno habitorum. hos tamquam medios
nec in alterius favorem inclinatos miserat rex; erant au-
tem et hi Persei fraudis in fratrem ministri et participes.
5 Demetrius omnium praeterquam fraterno scelere quod
nuper eruperat ignarus primo neque magnam neque
nullam spem habebat patrem sibi placari posse; minus
deinde in dies patris animo fidebat, cum obsideri aures
6 a fratre cerneret. itaque circumspiciens dicta factaque
sua, ne cuius suspitiones augeret, maxime ab omni men-
tione et contagione Romanorum abstinebat, ut neque
scribi sibi vellet, quia hoc praecipue criminum genere
exasperari animum sentiebat.

1 XXI. Philippus, simul ne otio miles deterior fieret,
simul avertendae suspitionis causa quicquam a se agitari
de Romano bello, Stobos Paeoniae exercitu indicto in
2 Maedicam ducere pergit. cupido eum ceperat in verticem
Haemi montis ascendendi, quia vulgatae opinioni credi-
derat Ponticum simul et Adriaticum mare et Histrum
amnem et Alpes conspici posse: subiecta oculis ea haud
parvi sibi momenti futura ad cogitationem Romani belli.
3 percunctatus regionis peritos de ascensu Haemi, cum
satis inter omnes constaret viam exercitui nullam esse,
4 paucis et expeditis per difficillimum aditum, ut sermone
familiari minorem filium permulceret, quem statuerat non
ducere secum, primum quaerit ab eo, cum tanta difficultas
itineris proponatur, utrum perseverandum sit in incepto
5 an abstinendum: si pergat tamen ire, non posse oblivisci
se in talibus rebus Antigoni, qui saeva tempestate iacta-
tus, in eadem nave cum secum suos omnes habuisset,
praecepisse liberis diceretur, ut et ipsi meminissent et ita
posteris proderent, ne quis cum tota gente simul in rebus
6 dubiis periclitari auderet. memorem ergo se praecepti
eius duos simul filios non commissurum in aleam eius
qui proponeretur casus; et quoniam maiorem filium secum
duceret, minorem ad subsidia spei et custodiam regni
7 remissurum in Macedoniam esse. non fallebat Demetrium
ablegari se, ne adesset consilio, cum in conspectu locorum
consultaret, qua proxime itinera ad mare Hadriaticum

atque Italiam ducerent quaeque belli ratio futura esset.
sed non solum parendum patri tum, sed etiam adsentien- 8
dum erat, ne invitum parere suspitionem faceret. ut 9
tamen iter ei tutum in Macedoniam esset, Didas ex prae-
toribus regis unus, qui Paeoniae praeerat, iussus est pro-
sequi eum cum modico praesidio. hunc quoque Perseus, 10
sicut plerosque patris amicorum, ex quo haud dubium
cuiquam esse coeperat, ad quem ita inclinato regis animo
hereditas regni pertineret, inter coniuratos in fratris per-
niciem habuit. in praesentia dat ei mandata, ut per omne 11
obsequium insinuaret se in quam maxime familiarem usum,
ut elicere omnia arcana specularique abditos eius sensus
posset. ita digreditur Demetrius cum infestioribus quam
si solus iret praesidiis.

XXII. Philippus Maedicam primum, deinde solitu- 1
dines interiacentes Maedicae atque Haemo transgressus
septimis demum castris ad radices montis pervenit. ibi
unum moratus diem ad deligendos quos duceret secum,
tertio die iter est ingressus. modicus primo labor in imis 2
collibus fuit. quantum in altitudinem egrediebantur, magis
magisque silvestria et pleraque invia loca excipiebant;
pervenere deinde in tam opacum iter, ut prae densitate
arborum inmissorumque aliorum in alios ramorum per-
spici caelum vix posset. ut vero iugis adpropinquabant, 4
quod rarum in altis locis est, adeo omnia contecta nebula,
ut haud secus quam nocturno itinere inpedirentur. tertio
demum die ad verticem perventum. nihil volgatae opi- 5
nioni degressi inde detraxerunt, magis credo, ne vanitas
itineris ludibrio esset, quam quod diversa inter se maria
montesque et amnes ex uno loco conspici potuerint. vexati 6
omnes et ante alios rex ipse, quo gravior aetate erat, dif-
ficultate viae est. duabus aris ibi Iovi et Soli sacratis 7
cum inmolasset, qua triduo ascenderat, biduo est degres-
sus, frigora nocturna maxime metuens, quae caniculae
ortu similia brumalibus erant. multis per eos dies diffi- 8
cultatibus conflictatus nihilo laetiora in castris invenit,
ubi summa penuria erat, ut in regione, quam ab omni
parte solitudines clauderent. itaque unum tantum mora- 9
tus diem, quietis eorum causa quos habuerat secum, iti-

10 nere inde simili fugae in Dentheletos transcurrit. socii erant, sed propter inopiam haud secus quam hostium
11 fines Macedones populati sunt; rapiendo enim passim villas primum, dein quosdam etiam vicos evastarunt, non sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequiquam
12 deos sociales nomenque suum inplorantes audiret. frumento inde sublato in Maedicam regressus, urbem, quam Petram adpellant, obpugnare est adortus. ipse a cam-
13 pestri aditu castra posuit, Perseum filium cum modica manu circummisit, ut ab superioribus locis urbem adgre-
14 deretur. oppidani, cum terror undique instaret, obsidibus datis in praesentia dediderunt sese; iidem, postquam exercitus recessit, obliti obsidum relicta urbe in loca mu-
15 nita et montes refugerunt. Philippus omni genere laboris sine ullo effectu fatigatis militibus et fraude Didae praetoris auctis in filium suspitionibus in Macedoniam rediit.

1 XXIII. Missus hic comes, ut ante dictum est, cum simplicitatem iuvenis incauti et suis haud inmerito succensentis adsentando indignandoque et ipse vicem eius captaret, in omnia ultro suam obferens operam, fide data
2 arcana eius elicuit. fugam ad Romanos Demetrius meditabatur. cui consilio adiutor deûm beneficio oblatus videbatur Paeoniae praetor, per cuius provinciam spem cepe-
3 rat elabi tuto posse. hoc consilium extemplo et fratri
4 proditur et auctore eo indicatur patri. litterae primum ad obsidentem Petram adlatae sunt. inde Herodorus — princeps hic amicorum Demetrii erat — in custodiam est coniectus et Demetrius dissimulanter adversari iussus.
5 haec super cetera tristem adventum in Macedoniam regi fecerunt. movebant eum et praesentia crimina; exspectandos tamen, quos ad exploranda omnia Romam miserat,
6 censebat. his anxius curis cum aliquot menses egisset, tandem legati, iam ante praemeditatis in Macedonia quae
7 ab Roma renuntiarent, venerunt. qui super cetera scelera falsas etiam litteras, signo adulterino T. Quinctii
8 signatas, reddiderunt regi. deprecatio in litteris erat, si quid adulescens cupiditate regni prolapsus secum egisset: nihil eum adversus suorum quemquam facturum neque eum sese esse, qui ullius inpii consilii auctor futurus

videri possit. hae litterae fidem Persei criminibus fece-
runt. itaque Herodorus extemplo diu excruciatus sine 9
indicio rei ullius in tormentis moritur.

XXIIII. Demetrium iterum ad patrem accusavit 1
Perseus. fuga per Paeoniam praeparata arguebatur et cor-
rupti quidam, ut comites itineris essent; maxime falsae
litterae T. Quinctii urgebant. nihil tamen palam gravius 2
pronuntiatum de eo est, ut dolo potius interficeretur, nec
id cura ipsius, sed ne poena eius consilia adversus Ro-
manos nudaret. ab Thessalonice Demetriadem ipsi cum 3
iter esset, Astraeum Paeoniae Demetrium mittit cum eo-
dem comite Dida, Perseum Amphipolin ad obsides Thra-
cum accipiendos. digredienti ab se Didae mandata de- 4
disse dicitur de filio occidendo. sacrificium ab Dida seu 5
institutum seu simulatum est, ad quod celebrandum invi-
tatus Demetrius ab Astraeo Heracleam venit. in ea cena
dicitur venenum datum. poculo epoto extemplo sensit. 6
et mox coortis doloribus, relicto convivio cum in cubi-
culum recepisset sese, crudelitatem patris conquerens,
parricidium fratris ac Didae scelus incusans torquebatur.
intromissi deinde Thyrsis quidam Stuberaeus et Beroeaeus 7
Alexander iniectis tapetibus in caput faucesque spiritum
intercluserunt. ita innoxius adulescens, cum in eo ne 8
simplici quidem genere mortis contenti inimici fuissent,
interficitur.

XXV. Dum haec in Macedonia geruntur, L. Aemilius 1
Paulus, prorogato ex consulatu imperio, principio veris
in Ligures Ingaunos duxit. ubi primum in hostium fini- 2
bus castra posuit, legati ad eum per speciem pacis peten-
dae speculatum venerunt. neganti Paulo nisi cum deditis 3
pacisci se pacem non tam id recusabant quam tempore
aiebant opus esse, ut generi agresti hominum persuade-
retur. ad hoc [decem dierum] indutiae cum darentur, 4
petierunt deinde, ne trans montes proximos castris pabu-
latum lignatumque milites irent: culta ea loca suorum
finium esse. id ubi impetravere, post eos ipsos montes, 5
unde averterant hostem, exercitu omni coacto, repente
multitudine ingenti castra Romanorum obpugnare simul
omnibus portis adgressi sunt. summa vi diem totum ob- 6

pugnarunt, ita ut ne efferendi quidem signa Romanis
7 spatium nec ad explicandam aciem locus esset. conferti
in portis obstando magis quam pugnando castra tutabantur. sub occasum solis cum recessissent hostes, duos equites ad Cn. Baebium proconsulem cum litteris Pisas mittit, ut obsesso per indutias sibi quam primum veniret
8 subsidio. Baebius exercitum M. Pinario praetori eunti in Sardiniam tradiderat; ceterum et senatum litteris certio-
9 rem facit, obsideri a Liguribus L. Aemilium, et M. Claudio Marcello, cuius proxima inde provincia erat, scripsit, ut, si videretur ei, exercitum e Gallia traduceret in Ligures et L. Aemilium liberaret obsidione. haec sera futura
10 auxilia erant. Ligures ad castra postero die redeunt. Aemilius cum et venturos scisset et educere in aciem potuisset, intra vallum suos tenuit, ut extraheret rem in id tempus, quo Baebius cum exercitu venire a Pisis posset.

1 XXVI. Romae magnam trepidationem litterae Baebii
2 fecerunt, eo maiorem quod paucos post dies Marcellus, tradito exercitu Fabio Romam cum venisset, spem ademit eum qui in Gallia esset exercitum in Ligures posse traduci, quia bellum cum Histris esset prohibentibus colo-
3 niam Aquileiam deduci: eo profectum Fabium, neque
4 inde regredi bello inchoato posse. una, et ea ipsa tardior quam tempus postulabat, subsidii spes erat, si consules maturassent in provinciam ire. id ut facerent, pro se
5 quisque patrum vociferari. consules nisi confecto dilectu negare sese ituros, nec suam segnitiam, sed vim morbi
6 in causa esse, quo serius perficeretur. non tamen potuerunt sustinere consensum senatus, quin paludati exirent et militibus quos conscriptos haberent diem edicerent, quo Pisas convenirent. permissum ut, qua irent, pro-
7 tinus subitarios milites scriberent ducerentque secum. et praetoribus Q. Petillio et Q. Fabio imperatum est, ut Petillius duas legiones civium Romanorum tumultuarias scriberet et omnes minores quinquaginta annis sacramento rogaret, Fabio, ut sociis Latini nominis quindecim
8 milia peditum, octingentos equites imperaret. duumviri navales creati C. Matienus et C. Lucretius navesque iis

ornatae sunt Matienoque, cuius ad Gallicum sinum provincia erat, imperatum est, ut classem primo quoque tempore duceret in Ligurum oram, si quo usui esse L. Aemilio atque exercitui eius posset.

XXVII. Aemilius, postquam nihil usquam auxilii 1
ostendebatur, interceptos credens equites, non ultra differendum ratus, quin per se fortunam temptaret, priusquam hostes venirent, qui iam segnius socordiusque obpugnabant, ad quattuor portas exercitum instruxit, ut 2
signo dato simul ex omnibus partibus eruptionem facerent. quattuor extraordinariis cohortibus duas adiunxit 3
praeposito M. Valerio legato, erumpere extraordinaria porta iussit. ad dextram principalem hastatos legionis 4
primae instruxit; principes ex eadem legione in subsidiis posuit; M. Servilius et L. Sulpicius tribuni militum his praepositi. tertia legio adversus principalem sinistram 5
portam instructa est. id tantum mutatum, principes primi 6
et hastati in subsidiis locati; Sex. Iulius Caesar et L. Aurelius Cotta tribuni militum huic legioni praepositi sunt. Q. Fulvius Flaccus legatus cum dextra ala ad quaestoriam portam positus; 7
duae cohortes et triarii duarum legionum in praesidio manere castrorum iussi. omnes 8
portas contionabundus ipse imperator circumiit, et quibuscumque irritamentis poterat iras militum acuebat, nunc 9
fraudem hostium incusans, qui pace petita, indutiis datis, per ipsum indutiarum tempus contra ius gentium ad castra obpugnanda venissent, nunc quantus pudor esset edocens 10
ab Liguribus, latronibus verius quam hostibus iustis, Romanum exercitum obsideri. 'quo ore quisquam vestrûm, 11
si hinc alieno praesidio, non vestra virtute evaseritis, obcurret, non dico eis militibus, qui Hannibalem, qui Philippum, qui Antiochum, maximos aetatis nostrae reges ducesque, vicerunt, sed iis, qui hos ipsos Ligures ali- 12
quotiens pecorum modo fugientes per saltus invios consectati ceciderunt? quod Hispani, quod Galli, quod Ma- 13
cedones Poenive non audeant, Ligustinus hostis vallum Romanum subit, obsidet ultro et obpugnat, quem scrutantes ante devios saltus abditum et latentem vix inveniebamus.' ad haec consentiens reddebatur militum 14

clamor, nullam militum culpam esse, quibus nemo ad
15 erumpendum signum dedisset: daret signum; intellecturum eosdem qui antea fuerint et Romanos et Ligures esse.

1 XXVIII. Bina cis montes castra Ligurum erant. ex iis primis diebus sole orto pariter omnes compositi et in-
2 structi procedebant; tum nisi exsatiati cibo vinoque arma non capiebant, dispersi, inordinati exibant, ut quibus prope certum esset hostes extra vallum non elaturos signa.
3 adversus ita incompositos eos venientes clamore pariter omnium, qui in castris erant, calonum quoque et lixarum
4 sublato simul omnibus portis Romani eruperunt. Liguribus adeo inprovisa res fuit, ut perinde ac si insidiis circumventi forent trepidarent. exiguum temporis aliqua forma pugnae fuit; fuga deinde effusa et fugientium pas-
5 sim caedes erat. equitibus dato signo, ut conscenderent equos nec effugere quemquam sinerent, in castra omnes trepida fuga compulsi sunt, deinde ipsis exuti castris.
6 supra quindecim milia Ligurum eo die occisa, capti duo milia et trecenti tres. triduo post Ligurum Ingaunorum
7 nomen omne obsidibus datis in dicionem venit. gubernatores nautaeque conquisiti, qui praedatores fuissent navibus, atque omnes in custodiam coniecti. et a C. Matieno duumviro naves eius generis in Ligustina ora triginta
8 duae captae sunt. haec qui nuntiarent litterasque ad senatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpicius Gallus Romam missi, simulque peterent, ut L. Aemilio confecta provincia decedere et deducere secum milites liceret at-
9 que dimittere. utrumque permissum ab senatu et supplicatio ad omnia pulvinaria per triduum decreta iussique praetores Petilius urbanas dimittere legiones, Fabius so-
10 ciis atque nomini Latino remittere dilectum, et uti praetor urbanus consulibus scriberet, senatum aequum censere, subitarios milites tumultus causa conscriptos primo quoque tempore dimitti.

1 XXVIIII. Colonia Graviscae eo anno deducta est in agrum Etruscum, de Tarquiniensibus quondam captum.
2 quina iugera agri data; tresviri deduxerunt C. Calpurnius Piso, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Istra. siccitate

et inopia frugum insignis annus fuit. sex menses numquam pluvisse memoria proditum.

Eodem anno in agro L. Petillii scribae sub Ianiculo, 3
dum cultores agri altius moliuntur terram, duae lapideae
arcae, octonos ferme pedes longae, quaternos latae, in-
ventae sunt, operculis plumbo devinctis. litteris Latinis 4
Graecisque utraque arca scripta erat, in altera Numam
Pompilium Pomponis filium regem Romanorum sepultum
esse, in altera libros Numae Pompilii inesse. eas arcas 5
cum ex amicorum sententia dominus aperuisset, quae
titulum sepulti regis habuerat, inanis inventa, sine vesti-
gio ullo corporis humani aut ullius rei, per tabem tot an-
norum omnibus absumptis. in altera duo fasces candelis 6
involuti septenos habuere libros, non integros modo, sed
recentissima specie. septem Latini de iure pontificio 7
erant, septem Graeci de disciplina sapientiae, quae illius
aetatis esse potuit. adicit Antias Valerius, Pythagoricos 8
fuisse, vulgatae opinioni, qua creditur Pythagorae audi-
torem fuisse Numam, mendacio probabili adcommodata
fide. primo ab amicis, qui in re praesenti fuerunt, libri 9
lecti; mox pluribus legentibus cum volgarentur, Q. Peti-
llius praetor urbanus studiosus legendi libros eos a L.
Petillio sumpsit: et erat familiaris usus, quod scribam 10
eum quaestor Q. Petillius in decuriam legerat. lectis re- 11
rum summis cum animadvertisset, pleraque dissolven-
darum religionum esse, L. Petillio dixit, sese libros eos
in ignem coniecturum esse: priusquam id faceret, se ei
permittere, uti, si quod seu ius seu auxilium se habere
ad eos libros repetendos existimaret, experiretur; [id] in-
tegra sua gratia eum facturum. scriba tribunos plebis 12
adit, ab tribunis ad senatum res est reiecta. praetor se
ius iurandum dare paratum esse aiebat, libros eos legi
servarique non oportere. senatus censuit satis habendum, 13
quod praetor ius iurandum polliceretur; libros primo quo-
que tempore in comitio cremandos esse; pretium pro
libris quantum Q. Petillio praetori maiorique parti tribu-
norum plebis videretur domino solvendum esse. id scriba 14
non accepit. libri in comitio igne a victimariis facto in
conspectu populi cremati sunt.

1 XXX. Magnum bellum ea aestate coortum in Hispania citeriore. ad quinque et triginta milia hominum, quantum numquam ferme antea, Celtiberi comparaverant.
2 Q. Fulvius Flaccus eam obtinebat provinciam. is quia armare iuventutem Celtiberos audierat, et ipse quanta poterat a sociis auxilia contraxerat, sed nequaquam numero mili-
3 tum hostem aequabat. principio veris exercitum in Carpetaniam duxit et castra locavit ad oppidum Aeburam,
4 modico praesidio in urbe posito. paucis post diebus Celtiberi milia duo fere inde sub colle posuerunt castra. quos ubi adesse praetor Romanus sensit, M. Fulvium fratrem cum duabus turmis sociorum equitum ad castra hostium speculatum misit, quam proxime succedere ad
5 vallum iussum, ut viseret, quanta essent: pugna abstineret, reciperetque sese, si hostium equitatum exeuntem vidisset. ita ut praeceptum erat fecit. per dies aliquot nihil ultra motum quam ut hae duae turmae ostenderentur, dein subducerentur, ubi equitatus hostium castris
6 procucurrissent. postremo Celtiberi, simul omnibus copiis peditum equitumque castris egressi, acie derecta
7 medio fere spatio inter bina castra constiterunt. campus erat planus omnis et aptus pugnae. ibi stetere Hispani hostes exspectantes; Romanus suos intra vallum continuit. per quatriduum continuum et illi eodem loco aciem
8 instructam tenuerunt [et] ab Romanis nihil motum. inde quievere in castris Celtiberi, quia pugnae copia non fiebat; equites tantum in stationem egrediebantur, ut parati
9 essent, si quid ab hoste moveretur. pone castra utrique pabulatum et lignatum ibant, neutri alteros inpedientes.

1 XXXI. Praetor Romanus ubi satis tot dierum quiete credidit spem factam hosti, nihil se priorem moturum, L. Acilium cum ala sinistra et sex milibus provincialium auxiliorum circumire montem iubet, qui ab tergo hostibus erat, inde ubi clamorem audisset decurrere ad
2 castra eorum. nocte profecti sunt, ne possent conspici.
3 Flaccus luce prima C. Scribonium praefectum sociûm ad vallum hostium cum equitibus extraordinariis sinistrae
4 alae mittit. quos ubi et propius accedere et plures quam soliti erant Celtiberi conspexerunt, omnis equitatus effun-

ditur castris, simul et peditibus signum ad exeundum datur.
Scribonius, uti praeceptum erat, ubi primum fremitum 5
equestrem audivit, avertit equos et castra repetit. eo 6
effusius sequi hostes. primo equites, mox et peditum
acies aderat, haut dubia spe castra eo die se obpugnatu-
ros. quingentos passus non plus a vallo aberant. itaque 7
Flaccus ubi satis [abstractos] eos a praesidio castrorum
suorum ratus est, intra vallum exercitu instructo tribus
partibus simul erumpit, clamore non tantum ad ardorem
excitandum pugnae sublato, sed etiam ut qui in montibus
erant exaudirent. nec morati sunt quin decurrerent sicut 8
imperatum erat ad castra, ubi quinque milium armatorum
non amplius relictum erat praesidium. quos cum et pau- 9
citas sua et multitudo hostium et inprovisa res terruisset,
prope sine certamine capiuntur castra. captis, quae pars
maxime pugnantibus conspici poterat, iniecit Acilius
ignem.

XXXII. Postremi Celtiberorum qui in acie erant 1
primi flammam conspexere; deinde per totam aciem vul-
gatum est, castra amissa esse et tum cum maxime ardere.
unde illis terror, inde Romanis animus crevit. iam clamor 2
suorum vincentium accidebat, iam ardentia hostium castra
adparebant. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati 3
sunt; ceterum postquam receptus pulsis nullus erat nec
usquam nisi in certamine spes, pertinacius de integro
capessunt pugnam. acie media urgebantur acriter a quinta 4
legione; adversus laevum cornu, in quo sui generis pro-
vincialia auxilia instruxisse Romanos cernebant, cum ma-
iore fiducia intulerunt signa. iam prope erat, ut sinistrum 5
cornu pelleretur Romanis, ni septima legio successisset.
simul ab oppido Aebura qui in praesidio relicti erant in
medio ardore pugnae advenerunt et Acilius ab tergo erat.
diu in medio caesi Celtiberi; qui supererant in omnes 6
passim partes capessunt fugam. equites bipartito in eos
emissi magnam caedem edidere. ad viginti tria milia
hostium eo die occisa, capta quattuor milia ducenti cum
equis plus quingentis et signa militaria octoginta octo.
magna victoria, non tamen incruenta fuit; Romani milites 7
de duabus legionibus paulo plus ducentis, sociûm Latini

nominis octingenti triginta, externorum auxiliarium ferme
8 duo milia et quadringenti ceciderunt. praetor in castra victorem exercitum reduxit, Acilius manere in captis ab se castris iussus. postero die spolia de hostibus lecta et pro contione donati quorum insignis virtus fuerat.

1 XXXIII. Sauciis deinde in oppidum Aeburam devectis per Carpetaniam ad Contrebiam ductae legiones.
2 ea urbs circumsessa cum a Celtiberis auxilia accersisset, morantibus iis non quia ipsi cunctati sunt, sed quia profectos domo inexplicabiles continuis imbribus viae et inflati amnes tenebant, desperato auxilio suorum in deditionem
3 venit. Flaccus quoque tempestatibus foedis coactus exer-
4 citum omnem in urbem introduxit. Celtiberi, qui profecti erant a domo deditionis ignari, cum tandem superatis, ubi primum imbres remiserunt, amnibus Contrebiam venissent, postquam nulla castra extra moenia viderunt, aut in alteram partem translata rati aut recessisse hostes, per
5 neglegentiam effusi ad oppidum accesserunt. in eos duabus portis Romani eruptionem fecerunt et incompositos adorti
6 fuderunt. quae res ad resistendum eos et ad capessendam pugnam inpediit, quod non uno agmine nec ad signa frequentes veniebant, eadem magnae parti ad fugam saluti
7 fuit; sparsi enim toto passim campo se diffuderunt nec usquam confertos eos hostis circumvenit. tamen ad duodecim milia sunt caesa, capta plus quinque milia hominum,
8 equi quadringenti, signa militaria sexaginta duo. qui palati e fuga domum se recipiebant alterum agmen Celtiberorum venientium deditionem Contrebiae et suam cladem narrando averterunt. extemplo in vicos castellaque sua
9 omnes dilapsi. Flaccus a Contrebia profectus per Celtiberiam populabundus ducit legiones multa castella obpugnando, donec maxima pars Celtiberorum in deditionem venit.

1 XXXIIII. Haec in citeriore Hispania eo anno gesta. in ulteriore Manlius praetor secunda aliquot proelia cum Lusitanis fecit.

2 Aquileia colonia Latina eodem anno in agrum Gallorum est deducta. tria milia peditum quinquagena iugera, centuriones centena, centena quinquagena equites acce-

perunt. tresviri deduxerunt P. Cornelius Scipio Nasica, 3
C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. aedes duae eo anno 4
dedicatae sunt, una Veneris Erucinae ad portam Collinam
– dedicavit L. Porcius L. f. Licinus duumvir, vota erat a
consule L. Porcio Ligustino bello –, altera in foro olitorio
Pietatis. eam aedem dedicavit M'. Acilius Glabrio duum- 5
vir, statuamque auratam, quae prima omnium in Italia
statuta aurata est, patris Glabrionis posuit. is erat qui ipse 6
eam aedem voverat, quo die cum rege Antiocho ad Thermo-
pylas depugnasset, locaveratque idem ex senatus consulto.

Per eosdem dies, quibus hae aedes dedicatae sunt, 7
L. Aemilius Paulus proconsul ex Liguribus Ingaunis
triumphavit. transtulit coronas aureas quinque et viginti, 8
nec praeterea quicquam auri argentique in eo triumpho
latum. captivi multi principes Ligurum ante currum ducti.
aeris trecenos militibus divisit. auxerunt eius triumphi 9
famam legati Ligurum pacem perpetuam orantes: ita in
animum induxisse Ligurum gentem, nulla umquam arma
nisi imperata a populo Romano sumere. responsum a 10
Q. Fabio praetore est Liguribus iussu senatus, orationem
eam non novam Liguribus esse: mens vero ut nova et
orationi conveniens esset, ipsorum id plurimum referre.
ad consules irent et quae ab iis imperata essent facerent. 11
nulli alii quam consulibus senatum crediturum esse, sin-
cera fide in pace Ligures esse. pax in Liguribus fuit. in 12
Corsica pugnatum cum Corsis; ad duo milia eorum M.
Pinarius praetor in acie occidit. qua clade compulsi ob-
sides dederunt et cerae centum milia pondo. inde in Sar- 13
diniam exercitus ductus et cum Iliensibus, gente ne nunc
quidem omni parte pacata, secunda proelia facta. Cartha- 14
giniensibus eodem anno centum obsides redditi, pacem-
que (cum) iis populus Romanus non ab se tantum, sed
ab rege etiam Masinissa praestitit, qui tum praesidio
armato agrum qui in controversia erat obtinebat.

XXXV. Otiosam provinciam consules habuerunt. 1
M. Baebius comitiorum causa Romam revocatus consules
creavit A. Postumium Albinum Luscum et C. Calpurnium
Pisonem. praetores exinde facti Ti. Sempronius Gracchus, 2
L. Postumius Albinus, P. Cornelius Mammula, Ti. Mi-

nucius Molliculus, A. Hostilius Mancinus, C. Maenius. ii omnes magistratum idibus Martiis inierunt.

3 Principio eius anni, quo A. Postumius Albinus et C. Calpurnius Piso consules fuerunt, ab A. Postumio consule in senatum introducti qui ex Hispania citeriore venerant a Q. [Fulvio] Flacco, L. Minucius legatus et duo tribuni
4 militum, T. Maenius et L. Terentius Massiliota. hi cum duo secunda proelia, inde deditionem Celtiberiae, confectam provinciam nuntiassent nec stipendio, quod mitti soleret, nec frumento portato ad exercitum in eum annum
5 opus esse, petierunt ab senatu primum, ob res prospere
6 gestas ut diis inmortalibus honos haberetur, deinde ut Q. Fulvio decedenti de provincia deportare inde exercitum, cuius forti opera et ipse et multi ante eum praetores usi essent, liceret: quod fieri, praeterquam quod ita deberet,
7 etiam prope necessarium esse; ita enim obstinatos esse milites, ut non ultra retineri posse in provincia viderentur, iniussuque abituri inde essent, si non dimitterentur, aut in perniciosam, si quis inpense retineret, seditionem
8 exarsuri. consulibus ambobus provinciam esse Ligures senatus iussit. praetores inde sortiti sunt: A. Hostilio urbana, Ti. Minucio peregrina obvenit, P. Cornelio Sicilia,
9 C. Maenio Sardinia; Hispanias sortiti L. Postumius ulte-
10 riorem, Ti. Sempronius citeriorem. is quia successurus Q. Fulvio erat, ne vetere exercitu provincia spoliaretur, 'quaero' inquit 'de te, L. Minuci, cum confectam provinciam nunties, existimesne Celtiberos perpetuo in fide mansuros, ita ut sine exercitu ea provincia obtineri pos-
11 sit? si neque de fide barbarorum quicquam recipere aut adfirmare nobis potes, et habendum illic utique exercitum censes, utrum tandem auctor senatui sis supplementum in Hispaniam mittendi, ut ii modo quibus emerita stipendia sint milites dimittantur, veteribus militibus tirones inmi-
12 sceantur, an deductis de provincia veteribus legionibus novas conscribendi et mittendi, cum contemptum tirocinium etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandum
13 possit? dictu quam re facilius est provinciam ingenio ferocem, rebellatricem confecisse. paucae civitates, ut quidem ego audio, quas vicina maxime hiberna preme-

bant, in ius dicionemque venerunt, ulteriores in armis
sunt. quae cum ita sint, ego iam hinc praedico patres 14
conscripti, me exercitu eo, qui nunc est, rem publicam
administraturum; si deducat secum Flaccus legiones, loca
pacata me ad hibernacula lecturum neque novum militem
ferocissimo hosti obiecturum.'

XXXVI. Legatus ad ea, quae interrogatus erat, re- 1
spondit, neque se neque quemquam alium divinare posse,
quid in animo Celtiberi haberent aut porro habituri essent.
itaque negare non posse, quin rectius sit etiam ad paca- 2
tos barbaros, nondum satis adsuetos imperio, exercitum
mitti. novo autem an vetere exercitu opus sit, eius esse 3
dicere qui scire possit, qua fide Celtiberi in pace mansuri
sint, simul et qui illud exploratum habeat, quieturos mi-
lites, si diutius in provincia retineantur. si ex eo, quod 4
aut inter se loquantur aut subclamationibus apud contio-
nantem imperatorem significent, quid sentiant coniectan-
dum sit, palam vociferatos esse, aut imperatorem in pro-
vincia retenturos aut cum eo in Italiam venturos esse.
disceptationem inter praetorem legatumque consulum re- 5
latio interrupit, qui suas ornari provincias priusquam de
praetoris exercitu ageretur aequum censebant. novus 6
omnis exercitus consulibus est decretus, binae legiones
Romanae cum suo equitatu et sociûm Latini nominis
quantus semper numerus, quindecim milia peditum, octin-
genti equites. cum hoc exercitu Apuanis Liguribus ut 7
bellum inferrent mandatum est. P. Cornelio et M. Baebio
prorogatum imperium iussique provincias obtinere, donec
consules venissent; tum imperatum, ut dimisso quem ha-
berent exercitu reverterentur Romam. de Ti. Sempronii 8
deinde exercitu actum est. novam legionem ei quinque
milium et ducentorum peditum cum equitibus quadringen-
tis consules scribere iussi, et mille praeterea peditum Ro-
manorum, quinquaginta equites, et sociis nominis Latini 9
imperare septem milia peditum, trecentos equites. cum
hoc exercitu Ti. Sempronium ire in Hispaniam placuit
citeriorem. Q. Fulvio permissum, ut qui milites ante Sp. 10
Postumium, Q. Marcium consules cives Romani sociive in
Hispaniam transportati essent, et praeterea supplemento

adducto quo amplius duabus legionibus quam decem milia
11 et quadringenti pedites, sexcenti equites essent, et sociûm
Latini nominis duodecim milia, sexcenti equites, quorum
forti opera duobus adversus Celtiberos proeliis usus Q.
12 Fulvius esset, eos, si videretur, secum deportaret. et sup-
plicationes decretae, quod is prospere rem publicam gessis-
13 set, et ceteri praetores in provincias missi. Q. Fabio Bu-
teoni prorogatum in Gallia imperium est. octo legiones
praeter exercitum veterem, qui in Liguribus in spe pro-
14 pinqua missionis erat, eo anno esse placuit. et is ipse
exercitus aegre explebatur propter pestilentiam, quae ter-
tium iam annum urbem Romanam atque Italiam vastabat.

1 XXXVII. Praetor Ti. Minucius et haud ita multo
post consul C. Calpurnius moritur multique alii omnium
2 ordinum inlustres viri. postremo prodigii loco ea clades
haberi coepta est. C. Servilius pontifex maximus piacula
irae deûm conquirere iussus, decemviri libros inspicere,
consul Apollini, Aesculapio, Saluti dona vovere et dare
3 signa inaurata; quae vovit deditque. decemviri supplica-
tionem in biduum valitudinis causa in urbe et per omnia
fora conciliabulaque edixerunt; maiores duodecim annis
omnes coronati et lauream in manu tenentes supplicaverunt.
4 fraudis quoque humanae insinuaverat suspitio animis; et
veneficii quaestio ex senatus consulto, quod in urbe pro-
piusve urbem decem milibus passuum esset commissum,
C. Claudio praetori, qui in locum Ti. Minucii erat suffectus,
ultra decimum lapidem per fora conciliabulaque C. Maenio,
priusquam in Sardiniam provinciam traiceret, decreta.
5 suspecta consulis erat mors maxime. necatus a Quarta
6 Hostilia uxore dicebatur. ut quidem filius eius Q. Fulvius
Flaccus in locum vitrici consul est declaratus, aliquanto
magis infamis mors Pisonis coepit esse; et testes exsiste-
bant, qui post declaratos consules Albinum et Pisonem, qui-
bus comitiis Flaccus tulerat repulsam, et exprobratum ei a
matre dicerent, quod iam ei tertium negatus consulatus
petenti esset, et adiecisse: pararet se ad petendum; intra
7 duos menses effecturam, ut consul fieret. inter multa alia
testimonia ad causam pertinentia haec quoque vox, nimis
vero eventu comprobata, valuit, cur Hostilia damnaretur.

Veris principio huius, dum consules novos dilectus 8
Romae tenet, mors deinde alterius et creandi comitia consulis in locum eius omnia tardiora fecerunt. interim P. 9
Cornelius et M. Baebius, qui in consulatu nihil memorabile gesserant, in Apuanos Ligures exercitum induxerunt.

XXXVIII. Ligures, qui ante adventum in provinciam 1
consulum non exspectassent bellum, inproviso obpressi ad
duodecim milia hominum dediderunt se. eos consulto per 2
litteras prius senatu deducere ex montibus in agros campestres procul ab domo, ne reditus spes esset, Cornelius et Baebius statuerunt, nullum alium ante finem rati fore Ligustini belli. ager publicus populi Romani erat in Sam- 3
nitibus, Taurasinorum [fuerat. eo cum] traducere Ligures Apuanos vellent, edixerunt: Ligures Apuani de montibus descenderent cum liberis coniugibusque, sua omnia secum portarent. Ligures saepe per legatos deprecati, ne 4
penates, sedem in qua geniti essent, sepulcra maiorum cogerentur relinquere, arma, obsides pollicebantur. post- 5
quam nihil impetrabant neque vires ad rebellandum erant, edicto paruerunt. traducti sunt publico sumptu ad qua- 6
draginta milia liberorum capitum cum feminis puerisque. argenti data centum et quinquaginta milia, unde in novas sedes compararent quae opus essent. agro dividendo dan- 7
doque iidem qui traduxerant, Cornelius et Baebius, praepositi. postulantibus tamen ipsis quinqueviri ab senatu dati, quorum ex consilio agerent. transacta re cum vete- 8
rem exercitum Romam deduxissent, triumphus ab senatu est decretus. hi omnium primi nullo bello gesto trium- 9
pharunt. tantum hostiae ductae ante currum, quia nec quod ferretur neque quod duceretur captum neque quod militibus daretur quicquam in triumphis eorum fuerat.

XXXVIIII. Eodem anno in Hispania Fulvius Flaccus 1
proconsul, quia successor in provinciam tardius veniebat, educto exercitu ex hibernis ulteriorem Celtiberiae agrum, unde ad deditionem non venerant, institit vastare. qua re 2
irritavit magis quam conterruit animos barbarorum, et clam comparatis copiis saltum Manlianum, per quem transiturum exercitum Romanum satis sciebant, obsederunt. in 3
Hispaniam ulteriorem eunti L. Postumio Albino collegae

Gracchus mandaverat, ut Q. Fulvium certiorem faceret,
4 Tarraconem exercitum adduceret: ibi dimitti veteranos,
supplementaque distribuere et ordinare omnem exercitum
sese velle. dies quoque, et ea propinqua, edita Flacco est,
5 qua successor esset venturus. haec nova adlata res, omissis
quae agere instituerat, Flaccum raptim deducere exercitum
ex Celtiberia cum coegisset, barbari causae ignari, suam
defectionem et clam comparata arma sensisse eum et per-
6 timuisse rati, eo ferocius saltum insederunt. ubi eum sal-
tum prima luce agmen Romanum intravit, repente ex dua-
bus partibus simul exorti hostes Romanos invaserunt.
7 quod ubi vidit Flaccus, primos tumultus, in agmine per
centuriones stare omnes suo quemque loco et arma ex-
8 pedire iubendo, sedavit et sarcinis iumentisque in unum
locum coactis copias omnes partim ipse, partim per lega-
tos tribunosque militum, ut tempus, ut locus postulabat,
sine ulla trepidatione instruxit, cum bis deditis rem esse
9 admonens: scelus et perfidiam illis, non virtutem nec ani-
mum accessisse, reditum ignobilem in patriam clarum ac
memorabilem eos sibi fecisse; cruentos ex recenti caede
hostium gladios et manantia sanguine spolia Romam ad
10 triumphum delaturos. plura dici tempus non patiebatur;
invehebant se hostes et in partibus extremis iam pugna-
batur. deinde acies concurrerunt.

1 XXXX. Atrox ubique proelium, sed varia fortuna
erat. egregie legiones nec segnius duae alae pugnabant;
externa auxilia ab simili armatura, meliore aliquantum
2 militum genere urgebantur, nec locum tueri poterant. Cel-
tiberi ubi ordinata acie et signis conlatis se non esse pares
3 legionibus senserunt, cuneo inpressionem fecerunt, quo
tantum valent genere pugnae, ut quacumque parte pertu-
lere inpetus suos, sustineri nequeant. tunc quoque turbatae
4 legiones sunt, prope interrupta acies. quam trepidationem
ubi Flaccus conspexit, equo advehitur ad legionarios equi-
tes, et 'ecquid auxilii in vobis est? actum iam de hoc ex-
ercitu erit?' cum undique adclamassent, quin ederet, quid
5 fieri velit: non segniter imperium exsecuturos, 'duplicate
turmas' inquit 'duarum legionum equites et permittite
equos in cuneum hostium, quo nostros urgent. id cum ma-

iore vi equorum facietis, si effrenatos in eos equos inmittitis,
quod saepe Romanos equites cum magna laude fecisse sua 6
memoriae proditum est.' dicto paruerunt detractisque fre- 7
nis bis ultro citroque cum magna strage hostium, infractis
omnibus hastis, transcurrerunt. dissipato cuneo, in quo 8
omnis spes fuerat, Celtiberi trepidare et prope omissa
pugna locum fugae circumspicere. et alarii equites post- 9
quam Romanorum equitum tam memorabile facinus videre,
et ipsi virtute eorum accensi sine ullius imperio in per-
turbatos iam hostes equos inmittunt. tunc vero Celtiberi 10
omnes in fugam effunduntur, et imperator Romanus aver-
sos hostes contemplatus aedem Fortunae equestri Iovique
optimo maximo ludos vovit. caeduntur Celtiberi per totum 11
saltum dissipati fuga. decem et septem milia hostium caesa
eo die traduntur, vivi capti plus quattuor milia ducenti
septuaginta septem cum signis militaribus, equis prope
mille. ceterum inmobilis castris eo die victor exercitus 12
mansit. victoria non sine iactura militum fuit; quadrin- 13
genti septuaginta duo milites Romani, sociûm ac Latini
nominis mille decem et novem, cum his tria milia militum
auxiliariorum perierunt. ita victor exercitus renovata
priore gloria Tarraconem est perductus. venienti Fulvio 14
Ti. Sempronius praetor, qui biduo ante venerat, obviam
processit, gratulatusque est, quod rem publicam egregie
gessisset. cum summa concordia, quos dimitterent quos-
que retinerent milites, composuerunt. inde Fulvius exau- 15
ctoratis militibus in naves inpositis Romam est profectus,
Sempronius in Celtiberiam legiones duxit.

XXXXI. Consules ambo in Ligures exercitus in- 1
duxerunt diversis partibus. Postumius prima et tertia 2
legione Balistam Suismontiumque montes obsedit et pre-
mendo praesidiis angustos saltus eorum commeatus inter-
clusit inopiaque omnium rerum eos perdomuit. Fulvius 3
secunda et quarta legione adortus a Pisis Apuanos Li-
gures, qui eorum circa Macram fluvium incolebant, in
deditionem acceptos, ad septem milia hominum, in naves
inpositos praeter oram Etrusci maris Neapolin transmisit.
inde in Samnium traducti, agerque his inter populares 4
datus est. montanorum Ligurum ab A. Postumio vineae 5

caesae frumentaque deusta, donec cladibus omnibus belli
6 coacti in deditionem venerunt armaque tradiderunt. navibus inde Postumius ad visendam oram Ingaunorum In-
7 temeliorumque Ligurum processit. priusquam hi consules venirent ad exercitum, qui Pisas indictus erat, praeerat A. Postumius. frater Q. Fulvii M. Fulvius Nobilior –
8 secundae legionis (Fulvius) tribunus militum is erat – mensibus suis dimisit legionem, iure iurando adactis centurionibus, aes in aerarium ad quaestores esse delaturos.
9 hoc ubi Placentiam – nam eo forte erat profectus – Aulo nuntiatum est, cum equitibus expeditis secutus dimissos, quos eorum potuit adsequi, deduxit castigatos
10 Pisas, de ceteris consulem certiorem fecit. eo referente senatus consultum factum est, ut M. Fulvius in Hispaniam relegaretur ultra novam Carthaginem, litteraeque ei datae sunt a consule ad P. Manlium in Hispaniam ulteriorem
11 deferendae; milites iussi ad signa redire. causa ignominiae uti semestre stipendium in eum annum esset ei legioni decretum; qui miles ad exercitum non redisset, eum ipsum bonaque eius vendere consul iussus.

1 XXXXII. Eodem anno L. Duronius, qui praetor anno superiore [fuerat], ex Illyrico cum decem navibus Brundisium rediit, inde in portu relictis navibus cum venisset Romam, inter exponendas res quas ibi gessisset, haud dubie in regem Illyriorum Gentium latrocinii omnis
2 maritimi causam avertit: ex regno eius omnes naves esse, quae superi maris oram depopulatae essent; de his rebus legatos misisse, nec conveniendi regis potestatem factam.
3 venerant Romam legati a Gentio, qui quo tempore Romani conveniendi regis causa venissent, aegrum forte
4 eum in ultimis partibus fuisse regni dicerent: petere Gentium ab senatu, ne crederent confictis criminibus in se, quae inimici detulissent. ad ea Duronius adiecit, multis civibus Romanis et sociis Latini nominis iniurias factas in regno eius et cives Romanos dici Corcyrae retineri.
5 eos omnes Romam adduci placuit, C. Claudium praetorem cognoscere, neque ante Gentio regi legatisve eius responsum reddi.

6 Inter multos alios, quos pestilentia eius anni absum-

psit, sacerdotes quoque aliquot mortui sunt. L. Valerius
Flaccus pontifex mortuus est; in eius locum subfectus
est Q. Fabius Labeo. P. Manlius, qui nuper ex ulteriore 7
Hispania redierat, triumvir epulo; Q. Fulvius M. f. in
locum eius triumvir cooptatus tum praetextatus erat. de 8
rege sacrifico subficiendo in locum Cn. Cornelii Dolabellae
contentio inter C. Servilium pontificem maximum fuit et
L. Cornelium Dolabellam duumvirum navalem, quem ut
inauguraret pontifex magistratu sese abdicare iubebat;
recusantique id facere ob eam rem multa duumviro dicta 9
a pontifice, deque ea, cum provocasset, certatum ad po-
pulum. cum plures iam tribus intro vocatae dicto esse 10
audientem pontifici duumvirum iuberent multamque re-
mitti, si magistratu se abdicasset, ultimum de caelo quod
comitia turbaret intervenit. religio inde fuit pontificibus
inaugurandi Dolabellae. P. Cloelium Siculum inaugura- 11
runt, qui secundo loco nominatus erat. exitu anni et C.
Servilius Geminus pontifex maximus decessit; idem de-
cemvir sacrorum fuit. pontifex in locum eius a collegio
cooptatus Q. Fulvius Flaccus; inde pontifex maximus M. 12
Aemilius Lepidus, cum multi clari viri petissent; et de-
cemvir sacrorum Q. Marcius Philippus in eiusdem locum
est cooptatus. et augur Sp. Postumius Albinus decessit; 13
in locum eius P. Scipionem, filium Africani, augures
cooptarunt.

Cumanis eo anno petentibus permissum, ut publice
Latine loquerentur et praeconibus Latine vendendi ius
esset.

XXXXIII. Pisanis agrum pollicentibus, quo Latina 1
colonia deduceretur, gratiae ab senatu actae; triumviri
creati ad eam rem Q. Fabius Buteo, M. et P. Popillii
Laenates. a C. Maenio praetore, cui provincia Sardinia 2
cum evenisset additum erat, ut quaereret de veneficiis
longius ab urbe decem milibus passuum, litterae adlatae,
se iam tria milia hominum damnasse, et crescere sibi 3
quaestionem indiciis: aut eam sibi esse deserendam aut
provinciam dimittendam.

Q. Fulvius Flaccus ex Hispania rediit Romam cum 4
magna fama gestarum rerum; qui cum extra urbem trium-

phi causa esset, consul est creatus cum L. Manlio Aci-
5 dino, et post paucos dies cum militibus, quos secum de-
6 duxerat, triumphans urbem est invectus. tulit in triumpho
coronas aureas centum viginti quattuor; praeterea auri
pondo triginta unum, [argenti infecti **] et signati Oscensis
7 nummûm centum septuaginta tria milia ducentos. militi-
bus de praeda quinquagenos denarios dedit, duplex cen-
turionibus, triplex equiti, tantundem sociis Latini nominis,
et stipendium omnibus duplex.

1 XXXXIIII. Eo anno rogatio primum lata est ab L.
Villio tribuno plebis, quot annos nati quemque magistra-
tum peterent caperentque. inde cognomen familiae indi-
2 tum, ut Annales adpellarentur. praetores quattuor post
multos annos lege Baebia creati, quae alternis quaternos
iubebat creari. hi facti Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius
3 Laevinus, Q. et P. Mucii Q. filii Scaevolae. Q. Fulvio et
L. Manlio consulibus eadem provincia, quae superioribus,
pari numero copiae peditum, equitum, civium, sociorum
4 decretae. in Hispaniis duabus Ti. Sempronio et L. Postu-
mio cum iisdem exercitibus, quos haberent, prorogatum
5 imperium est; et in supplementum consules scribere iussi
ad tria milia peditum Romanorum, trecentos equites,
quinque milia sociorum Latini nominis et quadringentos
6 equites. P. Mucius Scaevola urbanam sortitus provinciam
est et ut idem quaereret de veneficiis in urbe et propius
7 urbem decem milia passuum, Cn. Cornelius Scipio pere-
grinam, Q. Mucius Scaevola Siciliam, C. Valerius Lae-
vinus Sardiniam.

8 Q. Fulvius consul priusquam ullam rem publicam
ageret, liberare et se et rem publicam religione votis
9 solvendis dixit velle: vovisse quo die postremum cum
Celtiberis pugnasset ludos Iovi optimo maximo et aedem
equestri Fortunae sese facturum; in eam rem sibi pecu-
10 niam conlatam esse ab Hispanis. ludi decreti et ut duum-
viri ad aedem locandam crearentur. de pecunia finitur,
ne maior causa ludorum consumeretur quam quanta Ful-
vio Nobiliori post Aetolicum bellum ludos facienti decreta
11 esset, neve quid ad eos ludos accerseret, cogeret, ac-
ciperet, faceret adversus id senatus consultum, quod L.

Aemilio, Cn. Baebio consulibus de ludis factum esset. decreverat id senatus propter effusos sumptus factos in 12
ludos Ti. Sempronii aedilis, qui graves non modo Italiae ac sociis Latini nominis, sed etiam provinciis externis fuerant.

XXXXV. Hiems eo anno nive saeva et omni tem- 1
pestatum genere fuit – arbores, quae obnoxiae frigoribus sunt, deusserat cunctas – et ea tum aliquanto quam alias longior fuit. itaque Latinas mox subito coorta et into- 2
lerabilis tempestas in monte turbavit, instauratae que sunt ex decreto pontificum. eadem tempestas et in Capitolio 3
aliquot signa prostravit, fulminibusque complura loca deformavit, aedem Iovis Tarracinae, aedem Albam Capuae portamque Romanam; muri pinnae aliquot locis decussae erant. haec inter prodigia nuntiatum et ab Reate tripe- 4
dem natum mulum. ob ea decemviri iussi adire libros 5
edidere, quibus diis et quot hostiis sacrificaretur et (fulminibus complura loca deformaret aedem Iovis) ut supplicatio diem unum esset. ludi deinde votivi Q. Fulvii 6
consulis per dies decem magno adparatu facti.

Censorum inde comitia habita; creati M. Aemilius Lepidus pontifex maximus et M. Fulvius Nobilior, qui ex Aetolis triumphaverat. inter hos viros nobiles inimi- 7
citiae erant, saepe multis et in senatu et ad populum atrocibus celebratae certaminibus. comitiis confectis, ut 8
traditum antiquitus est, censores in Campo ad aram Martis sellis curulibus consederunt; quo repente principes senatorum cum agmine venerunt civitatis, inter quos Q. Caecilius Metellus verba fecit.

XXXXVI. 'Non obliti sumus, censores, vos paulo 1
ante ab universo populo Romano moribus nostris praepositos esse, et nos a vobis et admoneri et regi, non vos a nobis debere. indicandum tamen est, quid omnes bonos 2
in vobis aut obfendat aut certe mutatum malint. singulos 3
cum intuemur, M. Aemili, M. Fulvi, neminem hodie in civitate habemus, quem, si revocemur in suffragium, velimus vobis praelatum esse. ambo cum simul adspici- 4
mus, non possumus non vereri, ne male comparati sitis nec tantum rei publicae prosit quod omnibus nobis egregie

5 placetis quam quod alter alteri displicetis noceat. in
citias per annos multos vobis ipsis graves et atroces g
tis, quae periculum est ne ex hac die nobis et rei pu
6 cae quam vobis graviores fiant. de quibus causis
timeamus, multa subcurrunt, quae dicerentur, nisi f
inplacabiles fueritis [....] inplicaverint animos vest
7 has ut hodie, ut in isto templo finiatis simultates, qu
sumus vos universi, et quos coniunxit suffragiis suis
pulus Romanus, hos etiam reconciliatione gratiae c
8 iungi a nobis sinatis; uno animo, uno consilio lega
senatum, equites recenseatis, agatis censum, lustr
9 condatis; quod in omnibus fere precationibus nuncupab
tis verbis "ut ea res mihi collegaeque meo bene et fel
citer eveniat," id ita ut vere, ut ex animo velitis evenir
efficiatisque, ut quod deos precati eritis id vos velle etiar
10 homines credamus. T. Tatius et Romulus, in cuius urbi
medio foro acie hostes concurrerant, ibi concordes regna
11 runt. non modo simultates, sed bella quoque finiuntur
ex infestis hostibus plerumque socii fideles, interdun
12 etiam cives fiunt. Albani diruta Alba Romam traduct
sunt, Latini, Sabini in civitatem accepti. vulgatum
illud, quia verum erat, in proverbium venit, amicitias in-
13 mortales, [mortales] inimicitias debere esse.' fremitus
ortus cum adsensu, deinde universorum voces idem pe-
14 tentium confusae in unum orationem interpellarunt. inde
Aemilius questus cum alia, tum bis a M. Fulvio se certo
consulatu deiectum; Fulvius contra queri, se ab eo sem-
per lacessitum et in probrum suum sponsionem factam
tamen ambo significare, si alter vellet, se in potestate
15 tot principum civitatis futuros. omnibus instantibus qui
aderant dextras fidemque dedere, mittere vere ac finire
odium. deinde conlaudantibus cunctis deducti sunt in
Capitolium. et cura super tali re principum et facilitas
censorum egregie comprobata ab senatu et laudata est.
16 censoribus deinde postulantibus, ut pecuniae summa sibi
qua in opera publica uterentur [adtribueretur,] vectigal
annuum decretum est.

1 XXXXVII. Eodem anno in Hispania L. Postumius
et Ti. Sempronius propraetores comparaverunt ita inter

se, ut in Vaccaeos per Lusitaniam iret Albinus, in Celtiberiam inde reverteretur; si maius ibi bellum esset, in ultima Celtiberiae penetraret; Gracchus .... [Gracchus] 2 Mundam urbem primo vi cepit, nocte ex inproviso adgressus. acceptis deinde obsidibus praesidioque inposito castella obpugnare, agros urere, donec ad praevalidam aliam urbem – Certimam adpellant Celtiberi – pervenit. ubi cum iam opera admoveret, veniunt legati ex oppido, 3 quorum sermo antiquae simplicitatis fuit, non dissimulantium bellaturos, si vires essent. petierunt enim, ut sibi 4 in castra Celtiberorum ire liceret ad auxilia accienda: si non impetrassent, tum separatim eos ab illis se consulturos. permittente Graccho ierunt et post paucis diebus alios decem legatos secum adduxerunt. meridianum tem- 5 pus erat. nihil prius petierunt a praetore quam ut bibere sibi iuberet dari. epotis primis poculis iterum poposcerunt, magno risu circumstantium in tam rudibus et moris omnis ignaris ingeniis. tum maximus natu ex iis 'missi 6 sumus' inquit 'a gente nostra qui sciscitaremur, qua tandem re fretus arma nobis inferres.' ad hanc percunctatione 7 Gracchus exercitu se egregio fidentem venisse respondit: quem si ipsi visere velint, quo certiora ad suos referant, potestatem se eis facturum esse, – tribunoque 8 militum imperat, ut ornari omnes copias peditum equitumque et decurrere iubeat armatas. ab hoc spectaculo legati missi deterruerunt suos ab auxilio circumsessae urbi ferendo. oppidani cum ignes nocte e turribus nequi- 9 quam, quod signum convenerat, sustulissent, destituti ab unica spe auxilii in deditionem venerunt. sestertiûm 10 nummûm quater et viciens ab iis est exactum, quadraginta nobilissimi equites, nec obsidum nomine – nam militare iussi sunt –, et tamen re ipsa ut pignus fidei essent.

XXXXVIII. Inde iam duxit ad Alcen urbem, ubi 1 castra Celtiberorum erant, a quibus venerant nuper legati. eos cum per aliquot dies, armaturam levem inmit- 2 endo in stationes, lacessisset parvis proeliis, in dies maiora certamina serebat, ut omnes extra munitiones eliceret. ubi quod petebat is sensit effectum, auxiliorum 3

praefectis imperat, ut contracto certamine, tamquam multitudine superarentur, repente tergis datis ad castra effuse fugerent; ipse intra vallum ad omnes portas instruxit co-
4 pias. haud multum temporis intercessit, cum ex composito refugientium suorum agmen, post effuse sequentes
5 barbaros conspexit. instructam ad hoc ipsum intra vallum habebat aciem. itaque tantum moratus, ut suos refugere in castra libero introitu sineret, clamore sublato simul
6 omnibus portis erupit. non sustinuere inpetum necopinatum hostes. qui ad castra obpugnanda venerant, ne sua quidem tueri potuerunt; nam extemplo fusi, fugati, mox intra vallum paventes compulsi, postremo exuuntur
7 castris. eo die novem milia hostium caesa; capti vivi trecenti viginti, equi centum duodecim, signa militaria triginta septem. de exercitu Romano centum novem ceciderunt.

1 XXXXVIIII. Ab hoc proelio Gracchus duxit ad depopulandam Celtiberiam legiones. et cum ferret passim cuncta atque ageret populique alii voluntate, alii metu iugum acciperent, centum tria oppida intra paucos dies
2 in deditionem accepit, praeda potitus ingenti est. convertit inde agmen retro, unde venerat, ad Alcen, atque
3 eam urbem obpugnare institit. oppidani primum inpetum hostium sustinuerunt; deinde cum iam non armis modo, sed etiam operibus obpugnarentur, diffisi praesidio urbis
4 in arcem universi concesserunt; postremo et inde praemissis oratoribus in dicionem se suaque omnia Romanis permiserunt. magna inde praeda facta est. multi captivi nobiles in potestatem venerunt, inter quos et Thurri filii
5 duo et filia. regulus hic earum gentium erat, longe potentissimus omnium Hispanorum. audita suorum clade, missis qui fidem venienti in castra ad Gracchum peterent,
6 venit. et primum quaesivit ab eo, sibine liceret ac suis vivere. cum praetor victurum respondisset, quaesivit ite-
7 rum, si cum Romanis militare liceret. id quoque Graccho permittente, 'sequar' inquit 'vos adversus veteres socios meos, quoniam illos ac me populum Romanum oportuit suspicere.' secutus est inde Romanos fortique ac fideli opera multis locis rem Romanam adiuvit.

L. Ergavica inde, nobilis et potens civitas, aliorum 1
circa populorum cladibus territa portas aperuit Romanis.
Eam deditionem oppidorum haud cum fide factam 2
quidam auctores sunt: e qua regione abduxisset legiones,
extemplo inde rebellatum, magnoque eum postea proelio
ad montem Chaunum cum Celtiberis a prima luce ad
sextam horam diei signis conlatis pugnasse, multos utrim- 3
que cecidisse, nec aliud magnopere, cur vicisse crederes, fecisse Romanos, nisi quod postero die lacessierint
proelio manentes intra vallum; spolia per totum diem legisse; tertio die proelio maiore iterum pugnatum et tum 4
demum haud dubie victos Celtiberos castraque eorum
capta et direpta esse. viginti duo milia hostium eo die 5
esse caesa, plus trecentos captos, parem fere equorum
numerum et signa militaria septuaginta duo. inde debellatum veramque pacem, non fluxa, ut ante, fide, Celtiberos fecisse. eadem aestate et L. Postumium in Hispania 6
ulteriore bis cum Vaccaeis egregie pugnasse scribunt: ad
triginta et quinque milia hostium occidisse et castra expugnasse. propius vero est, serius in provinciam pervenisse, 7
quam ut ea aestate potuerit res gerere.

LI. Censores fideli concordia senatum legerunt. prin- 1
ceps lectus est ipse censor M. Aemilius Lepidus pontifex
maximus; tres eiecti de senatu; retinuit quosdam Lepidus
a collega praeteritos. opera ex pecunia adtributa divisaque 2
inter se haec confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinam,
ingratum opus, quod praedia habebat ibi, privatamque
publicae rei inpensam inseruerat; theatrum et proscenium 3
ad Apollinis, aedem Iovis in Capitolio columnasque circa
poliendas albo locavit; et ab his columnis, quae incommode obposita videbantur, signa amovit clipeaque de columnis et signa militaria adfixa omnis generis dempsit. M. 4
Fulvius plura et maioris locavit usus, portum et pilas
pontis in Tiberim, quibus pilis fornices post aliquot annos
P. Scipio Africanus et L. Mummius censores locaverunt
inponendos; basilicam post argentarias novas et forum 5
piscatorium circumdatis tabernis quas vendidit in privatum; et forum et porticum extra portam Trigeminam et 6
aliam post navalia et ad fanum Herculis et post Spei ad
Tiberim [et ad] aedem Apollinis medici. habuere et in 7
promiscuo praeterea pecuniam; ex ea communiter locarunt
aquam abducendam fornicesque faciendos. inpedimento
operi fuit M. Licinius Crassus, qui per fundum suum duci

8 non est passus. portoria quoque et vectigalia iidem multa instituerunt. complura sacella (publicaque sua) occupata a privatis, publica sacraque ut essent paterentque populo 9 curarunt. mutarunt suffragia regionatimque generibus hominum causisque et quaestibus tribus descripserunt.

1 LII. Et alter ex censoribus M. Aemilius petiit ab senatu, ut sibi dedicationis [causa] templorum reginae Iunonis et Dianae, quae bello Ligustino ante annis octo 2 vovisset, pecunia ad ludos decerneretur. viginti milia aeris decreverunt. dedicavit eas aedes, utramque in circo 3 Flaminio, ludosque scenicos triduum post dedicationem templi Iunonis, biduum post Dianae, et singulos dies fecit 4 in circo. idem dedicavit aedem Larium permarinûm in Campo. voverat eam annis undecim ante L. Aemilius Regillus navali proelio adversus praefectos regis Antiochi. 5 supra valvas templi tabula cum titulo hoc fixa est 'duello magno dirimendo, regibus subigendis causa patrandae pacis ad pugnam exeunti L. Aemilio M. Aemilii filio [res cessit gloriose]. auspicio, imperio, felicitate ductuque eius 6 inter Ephesum, Samum Chiumque inspectante eos ipso Antiocho [cum] exercitu omni, equitatu elephantisque, classis regis Antiochi antea invicta fusa, contusa, fugataque est, ibique eo die naves longae cum omnibus sociis captae quadraginta duae. ea pugna pugnata rex Antiochus regnumque [eius in mari omne fractum, subactum est.] eius 7 rei ergo aedem Laribus permarinis vovit.' eodem exemplo tabula in aede Iovis in Capitolio supra valvas fixa est.

1 LIII. Biduo, quo senatum legerunt censores, Q. Fulvius consul profectus in Ligures, per invios montes vallesque saltus cum exercitu transgressus, signis conlatis cum 2 hoste pugnavit; neque tantum acie vicit, sed castra quoque eodem die cepit. tria milia ducenti hostium omnisque ea 3 regio Ligurum in deditionem venit. consul deditos in campestres agros deduxit praesidiaque montibus inposuit. celeriter et [Roma consul ad hostes et] ex provincia litterae Romam venerunt. supplicationes ob eas res gestas 4 in triduum decretae sunt; praetores quadraginta hostiis maioribus per supplicationes rem divinam fecerunt.

Ab altero consule L. Manlio nihil memoria dignum in 5 Liguribus est gestum. Galli Transalpini, tria milia hominum, in Italiam transgressi, neminem bello lacessentes agrum a consulibus et senatu petebant, ut pacati sub im- 6 perio populi Romani essent. eos senatus excedere Italia

iussit et consulem Q. Fulvium quaerere et animadvertere in eos, qui principes et auctores transcendendi Alpes fuissent.

LIIII. Eodem anno Philippus rex Macedonum, senio 1
et maerore consumptus post mortem filii, decessit. Deme- 2
triade hibernabat, cum desiderio anxius filii tum paenitentia crudelitatis suae. stimulabat animum et alter filius haud 3
dubie et sua et aliorum opinione rex conversique in eum omnium oculi et destituta senectus, aliis exspectantibus suam mortem, aliis ne exspectantibus quidem. quo magis 4
angebatur, et cum eo Antigonus Echecratis filius, nomen patrui Antigoni ferens, qui tutor Philippi fuerat, regiae vir maiestatis, nobili etiam pugna adversus Cleomenem Lacedaemonium clarus. tutorem eum Graeci, ut cognomine 5
a ceteris regibus distinguerent, adpellarunt. huius fratris 6
filius Antigonus ex honoratis Philippi amicis unus incorruptus permanserat, eique ea fides nequaquam amicum Persea inimicissimum fecerat. is prospiciens animo, quanto 7
cum periculo suo hereditas regni ventura esset ad Persea, ut primum labare animum regis et ingemiscere interdum filii desiderio sensit, nunc praebendo aures, nunc laces- 8
sendo etiam mentionem rei temere actae, saepe querenti querens et ipse aderat. et cum multa adsoleat veritas praebere vestigia sui, omni ope adiuvabat, quo maturius omnia emanarent. suspecti ut ministri facinoris Apelles maxime 9
et Philocles erant, qui Romam legati fuerant litterasque exitiales Demetrio sub nomine Flaminini adtulerant.

LV. Falsas esse et a scriba vitiatas signumque adul- 1
terinum vulgo in regia fremebant. ceterum cum suspecta 2
magis quam manifesta esset res, forte Xychus obvius fit Antigono, comprehensusque ab eo in regiam est perductus. relicto eo custodibus Antigonus ad Philippum processit. 'multis' inquit 'sermonibus intellexisse videor, magno te 3
aestimaturum, si scire vera omnia possis de filiis tuis, uter ab utro petitus fraude et insidiis esset. homo unus omnium, 4
qui nodum huius erroris exsolvere possit, in potestate tua est Xychus.' forte oblatum perductumque in regiam vocari iuberet. adductus primo ita negare inconstanter, ut parvo 5
metu admoto paratum indicem esse adpareret. conspectum tortoris verberumque non sustinuit ordinemque omnem facinoris legatorum ministeriique sui exposuit. extemplo 6
missi qui legatos comprehenderent, Philoclem, qui praesens erat, obpresserunt; Apelles missus ad Chaeream

quendam persequendum indicio Xychi audito in Italiam
7 traiecit. de Philocle nihil certi vulgatum est; alii primo
audaciter negantem, postquam in conspectum adductus
sit Xychus, non ultra tetendisse, alii tormenta etiam in-
8 fitiantem perpessum adfirmant. Philippo redintegratus
est luctus geminatusque, et infelicitatem suam in liberis
graviorem, quod alter [superesset quam quod alter] per-
isset, censebat.

1 LVI. Perseus certior factus omnia detecta esse, po-
tentior quidem erat quam ut fugam necessariam duceret;
2 tantum ut procul abesset curabat, interim velut ab in-
cendio flagrantis irae, dum Philippus viveret, se defen-
surus. is spe potiundi ad poenam corporis eius amissa,
quod reliquum erat, id studere, ne super inpunitatem
3 etiam praemio sceleris frueretur. Antigonum igitur ad-
pellat, cui et palam facti parricidii gratia obnoxius erat,
neque pudendum aut paenitendum eum regem Macedoni-
bus propter recentem patrui Antigoni gloriam fore cen-
4 sebat. 'quando in eam fortunam veni,' inquit 'Antigone,
ut orbitas mihi, quam alii detestantur parentes, optabilis
esse debeat, regnum, quod a patruo tuo forti, non solum
fideli tutela eius custoditum et auctum etiam accepi, id
5 tibi tradere in animo est. te unum habeo, quem dignum
regno iudicem; si neminem haberem, perire et exstingui
id mallem quam Perseo scelestae fraudis praemium esse.
6 Demetrium excitatum ab inferis restitutumque credam
mihi, si te, qui morti innocentis, qui meo infelici errori
unus inlacrimasti, in locum eius substitutum relinquam.'
7 ab hoc sermone omni genere honoris producere eum non
destitit. cum in Thracia Perseus abesset, circumire Ma-
cedoniae urbes principibusque Antigonum commendare;
et, si vita longior subpetisset, haud dubium fuit, quin eum
8 in possessione regni relicturus fuerit. ab Demetriade pro-
fectus Thessalonicae plurimum temporis moratus fuerat.
inde cum Amphipolin venisset, gravi morbo est inplicitus.
9 sed animo tamen aegrum magis fuisse quam corpore con-
stat, curisque et vigiliis, cum identidem species et um-
brae insontis interempti filii agitarent, cum diris exstinctum
10 esse exsecrationibus alterius. tamen admoveri potuisset
Antigonus, si [aut adfuisset], aut statim palam facta esset
11 mors regis. medicus Calligenes, qui curationi praeerat,
non exspectata morte regis, a primis desperationis notis
nuntios praedispositos ita ut convenerat misit ad Perseum

et mortem regis in adventum eius omnes qui extra regiam erant celavit.

LVII. Obpressit igitur necopinantes ignarosque omnes 1 Perseus et regnum scelere partum invasit.

Peropportuna mors Philippi fuit ad dilationem et ad 2 vires bello contrahendas. nam post paucis diebus gens Bastarnarum, diu sollicitata, ab suis sedibus magna peditum equitumque manu Histrum traiecit. inde praegressi, 3 qui nuntiarent regi, Antigonus et Cotto; nobilis [is] erat Bastarna, (ea res) Antigonus saepius cum ipso Cottone legatus ad concitandos Bastarnas missus. haud procul Amphipoli fama, inde certi nuntii obcurrerunt, mortuum esse regem. quae res omnem ordinem consilii turbavit. compositum autem sic fuerat, transitum per Thraciam 4 tutum et commeatus Bastarnis ut Philippus praestaret. id ut facere posset, regionum principes donis coluerat fide sua obligata, pacato agmine transituros Bastarnas. Dar- 5 danorum gentem delere propositum erat inque eorum agro sedes fundare Bastarnis. duplex inde erat commodum 6 futurum, si et Dardani, gens semper infestissima Macedoniae temporibusque iniquis regum inminens, tolleretur et Bastarnae relictis in Dardania coniugibus liberisque ad populandam Italiam possent mitti: per Scordiscos iter 7 esse ad mare Adriaticum Italiamque, alia via traduci exercitum non posse. facile Bastarnis Scordiscos iter daturos — nec enim aut lingua aut moribus aequales abhorrere — et ipsos adiuncturos se, cum ad praedam opulentissimae gentis ire vidissent. inde in omnem eventum consilia ad- 8 commodabantur: sive caesi ab Romanis forent Bastarnae, Dardanos tamen sublatos praedamque ex reliquiis Bastarnarum et possessionem liberam Dardaniae solacio fore, sive prospere [rem] gessissent, Romanis aversis in Ba- 9 starnarum bellum recuperaturum se in Graecia quae amisisset. haec Philippi consilia fuerant.

LVIII. Digressu (pacato agro) deinde Cottonis et 1 Antigoni et haud multo post fama mortis Philippi neque Thraces commercio faciles erant [neque] Bastarnae empto contenti esse poterant aut in agmine contineri, ne decederent via. inde iniuriae ultro citroque fieri, quarum in 2 dies incremento bellum exarsit. postremo Thraces cum vim ac multitudinem sustinere hostium non possent, relictis campestribus vicis in montem ingentis altitudinis — Donucam vocant — concesserunt. quo cum subire Ba- 3

starnae vellent, quali tempestate Gallos spoliantes Delphos fama est peremptos esse, talis tum Bastarnas nequiquam ad iuga montium adpropinquantes oppressit.
4 neque enim imbre tantum effuso, dein creberrima grandine obruti sunt cum ingenti fragore caeli tonitribusque
5 et fulguribus praestringentibus aciem oculorum, sed fulmina etiam sic undique micabant, ut peti viderentur corpora, nec solum milites, sed etiam principes icti caderent.
6 itaque cum praecipiti fuga per rupes praealtas inprovidi sternerentur ruerentque, instabant quidem perculsis Thraces, sed ipsi deos auctores fugae esse caelumque in se
7 ruere aiebant. dissipati procella cum tamquam ex naufragio plerique semermes in castra, unde profecti erant, redissent, consultari quid agerent coeptum. inde orta dissensio, aliis redeundum, aliis penetrandum in Dar-
8 daniam censentibus. triginta ferme milia hominum, Clondico duce, [quo] profecti erant pervenerunt; cetera multitudo retro, qua venerat, aquiloniam regionem repetit.
9 Perseus potitus regno interfici Antigonum iussit; et dum firmaret res, legatos Romam ad amicitiam paternam renovandam petendumque, ut rex ab senatu adpellaretur, misit. haec eo anno in Macedonia gesta.

1 LVIIII. Alter consulum Q. Fulvius ex Liguribus triumphavit, quem triumphum magis gratiae quam rerum
2 gestarum magnitudini datum constabat. armorum hostilium magnam vim transtulit, nullam pecuniam admodum. divisit tamen in singulos milites trecenos aeris, duplex
3 centurionibus, triplex equiti. nihil in eo triumpho magis insigne fuit quam quod forte evenit, ut eodem die trium-
4 pharet, quo priore anno ex praetura triumphaverat. secundum triumphum comitia edixit, quibus creati consules
5 M. Iunius Brutus, A. Manlius Vulso. praetorum inde tribus creatis comitia tempestas diremit. postero die reliqui tres facti, ante diem quartum idus Martias, M. Titinius Curvus, Ti. Claudius Nero, T. Fonteius Capito.
6 ludi Romani instaurati ab aedilibus curulibus Cn. Servilio Caepione, Ap. Claudio Centone propter prodigia quae
7 evenerant. terra movit; in foris publicis, ubi lectisternium erat, deorum capita quae in lectis erant averterunt
8 se, lanxque cum integumentis quae Iovi adposita fuit decidit de mensa. oleas quoque praegustasse mures in prodigium versum est. ad ea expianda nihil ultra quam ut ludi instaurarentur actum est.

UNIV. OF MICHIGAN
OCT 22 1912

Y OF

XXX

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06372 3970